

# Lagafrumvörp felld.

## 1. Biskupskosning.

Á 4. fundi í Nd., 16. okt., var útbýtt:  
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 21 27. júní 1921, um biskupskosningu [9. mál] (þmfrv., A. 16).

Á 5. fundi í Nd., 17. okt., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Svo sem kunnugt er, voru á árinu 1935 sett lög um aldurshámark embættismanna og þar gert ráð fyrir því, að hin almenna regla skyldi vera sú, að embættismenn skyldu láta af störfum, þegar þeir næðu sjötugsaldri. Sá skilningur komst þó strax á, að þessi ákvæði tækju ekki til biskups Íslands. Þáverandi biskup, herra Jón Helgason, varð sjötugur á árinu 1936, en gegndi þó embætti, að því er ég hygg, fram til ársloka 1938, þegar hann sjálfur óskaði eftir að fá lausn. Það mátti að visu deila um, hvort þessi framkvæmd laganna hefði næga stoð í bókstaf þeirra, en ég minnst ekki, að verulega hafi að þessu verið fundið, heldur mun það hafa verið að öllu eða mestu mótmælalaust, studdist líka við þá reglu, að þeir, sem kosnir eru almennt kosningu, mega vera til 75 ára aldurs, ef þeir eru kosnir til starfars á ný, að því er í lögnum segir. Þetta hefur fyrst og fremst haft þýðingu um presta, en hefur ætíð verið framkvæmt þannig, að prestarnir hafa haldið störfum, ef nógu margir sóknarmenn þeirra hafa goldið samþykki sitt til þess, án þess að formleg kosning ætti sér stað. Þannig hafa lögin verið framkvæmd þann tæpa aldarfjórðung, sem þau hafa verið í gildi.

Hitt er annað mál, að deila má um, hvort biskup sé kosinn almennt kosningu, vegna þess, hversu takmarkaður hópur það er, sem þar hefur kosningarrétt. Engu að síður varð raunin sú, að almennt var talið, að biskup mundi mega sitja í embætti til 75 ára aldurs, og það var í vitund þessa, sem meginhluti íslenzku prestastéttarinnar skoraði á kirkjumrh. nú eða rétta aðila um að framlengja embættissetu herra Ásmundar Guðmundssonar, sem nýlega er orðinn 70 ára að aldri. En kirkjumrh. taldi þá ekki fært án frekari athugunar að verða við þessum óskum og leitaði álits tveggja ágættra kennara við laga-deild háskólans um, hvort næg stoð væri í lögum fyrir því að veita biskupnum þessa heimild til að vera áfram, og hinir góðu lögfræðingar

hafa að sögn gefið álitsgerð, sem gengur ótvírætt í þá átt, að þetta sé óheimilt.

Ég skal ekkert um þá álitsgerð segja. Ég tel vist, að hana megi rökstyðja með bókstaf laganna, þannig að telja megi, að hin fyrri framkvæmd og nokkuð viðtekinn skilningur hafi ekki haft við næg rök að styðjast. A. m. k. er það vist, að kirkjumrh. treysti sér ekki að óbreyttum lögum til þess að verða við óskum prestastéttarinnar þess efnis, að herra Ásmundur Guðmundsson sitji áfram í embætti sínu. Okkur flm. þessa frv. og mörgum öðrum þykir, að hér sé að ástæðulausu verið að láta góðan og gegnan starfsmann hætta fyrir aldur fram.

Ég út af fyrir mig gagnrýni ekki ákvörðun kirkjumrh., úr því að þessi álitsgerð liggur fyrir, en ég tel rökrétta afleiðingu þess úrskurðar og hins almenna vilja, sem fram hefur komið hjá prestastéttinni um að núv. biskup sitji áfram. að lögin séu gerð ótvíræð í þá átt, að heimild sé fyrir hendi, og þarf í raun og veru ekki að rökstyðja það mörgum orðum, því að ljóst er, að úr því að heimilt er, að menn megi gegna jafnvel hinum vandasömustu og umfangsmestu prestsembættum til 75 ára aldurs, þá er ekki síður ástæða til þess, að biskup megi sitja í sínu embætti. Um margt eru þessi störf lík, þó svo, að biskupsembættið nú orðið er ekki eins amstursamt og hin umfangsmestu prestsembætti, en það er þess eðlis, að þar þarf mjög á að halda lífsreynslu og þeirri vizku, sem með aldrinum fæst, og virðuleika.

Um núverandi biskup skal ég ekki fara öðrum orðum en þeim, að prestastéttin, sem bezt þekkir hans störf, hefur kveðið upp sinn dóm með því að mælast til þess, að hann fái að gegna embætti sínu áfram. Biskupinn hefur ferðast mjög víða um landið í sinni biskupstíð og sennilega fleiri Íslendingar séð hann en flesta aðra framámenn og átt við hann tal, og almenningur getur því dæmt um það af eigin raun, að hann er enn jafnfær til starfa og menn á léttasta skeiði.

Þetta frv. er að visu borið fram af þessu ákveðna tilefni. En það er hugsað, að það sé sett sem almenn regla, sem gildi áfram, og verður þess vegna auðvitað að hafa fleira í huga en núverandi biskup. En hin almennu rök hníga öll að því, að ástæðulaust sé, að biskup hverfi fyrr eða yngri úr sínu embætti en tíðkanlegt er innan prestastéttarinnar.

Hér er einnig á það að líta, þótt það skipti

ekki mjög miklu máli, að vitanlega er að því nokkur aukinn kostnaður, ef biskup þarf nú að hverfa úr embætti og skipa mann í hans stað. Um sparnað tala menn mikið, það gengur erfiðlega að koma honum fram, en ráðið til þess að spara er að spara hvar sem því verður við komið að meinfangalaus, eins og áreiðanlega er hægt hér, þar sem allur vinningurinn fæst við það að spara, en gengið verður á móti þeim, sem bezt þekkja til, með því að taka á sig útgjöldin.

Ég legg svo til, að þessu frv. sé vísað til 2. umr. og allshn. Ég hygg, að biskupskosningalögin hafi á sínum tíma verið fyrir allshn.

#### ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til allshn. með 20 shlj. atkv.

Á 16. fundi í Nd., 6. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 16, n. 57 og 63).

**Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson):** Herra forseti. Allshn. hefur haft frv. það, sem hér er til umr., til athugunar, og meiri hluti hennar, fjórir af fimm, hefur lagt til, að frv. yrði samþykkt. Einstakir nm. áskilja sér þó rétt til að flytja brtt. eða fylgja þeim, er fram koma, eftir því sem atvik standa til.

Fr. var af n. sent til umsagnar kirkjubings, sem þá sat að störfum, kirkjuráðs og biskups og félags starfsmanna ríkisins eða þeirra samtaka, og loks var ákveðið að senda stjórn Prestafélagsins málið til meðferðar eða umsagnar. Kirkjubing, kirkjuráð og biskup hafa allir mælt með samþykkt frv., biskup þó vitanlega með því fororði, að hann vilji ekki láta uppi neitt um málið, að því er varðar hann sjálfan persónulega, en fellst að meginstefnu til á frv. Prestafélagsstjórnin hefur aftur á móti ekki talið sig hafa umboð frá prestum til þess að taka afstöðu til málsins og segir því ekkert um frv. Samtök starfsmannanna hafa ekki enn sent neina álitserð.

Um þetta mál er í raun og veru ekki mikið að segja af hálfu stuðningsmanna þess umfram það, sem kom fram við 1. umr. Við, sem styðjum frv., gerum það ekki vegna þess, að við teljum tímabært að breyta almennt ákvæðnum um aldurshámark opinberra starfsmanna, heldur erum við samþykkir þessu frv. vegna þess, að við teljum eðlilegt, að sérákvæði gildi um biskup, og við bendum þá sérstaklega á það, að allt frá því að lögin um aldurshámark opinberra starfsmanna voru sett 1935, hefur það verið almennt skoðun, að biskup mætti sitja í embætti sínu þrátt fyrir ákvæði þeirra laga til 75 ára aldurs. Þessi skilningur fékk þegar í stað stoð í því, hvernig farið var að um þann fyrsta og eina biskup, sem hingað til hefur reynt á um, að yrði sjötugur, eftir að þessi lög voru sett. En það var Jón biskup Helgason, sem að áskorun kirkjumrh. sat í embætti, þangað til hann var kominn nokkuð á 73. ár.

Vafalaust hefur þá verið lítið þannig á, að vegna heimildarinnar, sem er í þessum lögum um það, að þeir mættu sitja til 75 ára aldurs

með vissum skilyrðum, sem kosnir eru almennt kosningu, þá gildi þetta einnig um biskup. Reynslan hefur og verið sú, að þetta ákvæði hefur verið talið gilda um alla presta þjóðkirkjunnar. Það hefur ætíð verið talið, að þeir mættu sitja til 75 ára aldurs, og það hefur ekki verið farið eftir bókstaf laganna um það, að kosning þyrfti að fara fram að nýju, heldur hefur áskorun eða eftir atvikum vitað samþykki sóknarbarna verið látið nægja og raunar þar stundum farið enn lengra, vegna þess að til munu vera dæmi fleiri en eitt, að prestar hafa setið allt fram undir eða fram til þess, að þeir urðu áttæðir, og styðst það raunar ekki einu sinni við neinn jafnvel hæginn bókstaf í lögum um aldurshámark embættismanna. En það sýnir, að sérákvæði hafa ætíð verið talin gilda um prestastéttina í þessum efnunum og menn talið það nokkurn veginn víst eða öruggt, að þau sérákvæði tækju einnig til biskups, og eins og ég segi, þannig var farið að í hið eina skipti, sem á reyndi, þangað til nú. Prestastéttin taldi, að eins mundi verða farið að nú og áður, og skoraði því svo til einum rómi á kirkjumálastjórnina að hlutast til um það, að núv. biskup héldi embætti sínu, þó að hann væri orðinn sjötugur. Kirkjumrh. treysti sér hins vegar ekki til þess að verða við þessari beiðni eða áskorun, þrátt fyrir það að hann væri hinn sami sem hafði beint skorað á Jón Helgason á sínum tíma að sitja, eftir að hann var orðinn sjötugur. Nú taldi hann lagaboðið vera svo óljóst, að hann leitaði álits tveggja lögfræðikennara, og þeir komust að þeirri niðurstöðu, að ákvæðin bæri að skilja svo, að engin heimild væri til þess, að biskup sæti, eftir að hann væri orðinn sjötugur.

Ég skal ekki deila um þá túlkun l. Fyrir henni má færa rök, eins og þessir ágætu lagakennarar gera. En ég bendi einungis á það, að þeirra túlkun er alveg gagnstætt því, sem bæði stjórnarvöld og allur almenningur hingað til hefur gert ráð fyrir að væri í lögum. Og úr því að lagaákvæðið er a. m. k. hæpið eða e. t. v. beinlínis gagnstætt því, sem menn hafa talið að gildi, þá er auðvitað miklu eðlilegra í stað þess að hætta á hægna lagaskýringu að gera ákvæðin ótvíræð og breyta l. til samræmis við það, sem eðlilegt má telja, og það er einmitt, að hliðstæðar reglur í þessu gildi um hinn andlega leiðtoga prestastéttarinnar, biskup, eins og gilda í framkvæmd um presta yfirleitt. Það má segja, að það skipti ekki öllu máli í þessu sambandi, en er þó rétt á það að drepa, að núv. biskup er enn í fullu fjöri, og væri illa varið miklum og alveg óvenjulegum starfskröftum, ef hann væri látinn hverfa úr embætti að ástæðulausu. Ég játa þó, að slíkt tillit til eins manns getur ekki ráðið úrslitum. En ekki skaðar að hafa það í huga, að það mundi beinlínis verða til þess að varðveita starfskrafta góðs embættismanns í þjónustu alþjóðar, ef þetta lagafrv. næði nú fram að ganga.

Því hefur verið haldið fram, að með því að óska eftir því, að annað aldurshámark gildi um biskup en aðra embættismenn, væri í raun og veru verið að gera lítið úr þýðingu biskupsdæmisins, láta eins og það væri vandaminn

og léttara en önnur embætti. Það er síður en svo, að það vaki fyrir stuðningsmönnum þessa frv. Hitt er annað mál, að daglegt amstur biskups, snúningar og annað slíkt er óneitanlega minna en t. d. dómkirkjuprests í Reykjavík eða prests á öðrum hinum fjölmennari stöðum, sem verða fyrir stöðugu persónulegu kvabbi og ónáði. Þeirra daglega verk er að ýmsu leyti erfiðara, þó að játa verði, að biskupsembættið sjálft sé mikilsverðara og að ýmsu leyti vandasamara. En einmitt hin elzta stofnun kristninnar, sem hefur bezta reynslu af því, á hvaða reki menn séu hæfastir til þess að veita slíkri andlegri stofnun hina æðstu forustu, kaþólska kirkjan, hefur nú fyrir fáum dögum sýnt, að það er síður en svo, að hún telji háan aldur vera því til fyrirstöðu að kveðja menn til sinnar yfirstjórnar. Páfinn, sem einmitt var krýndur til síns veglega starfs í gær, er eins og kunnugt er 77 ára, þegar hann er valinn til starfsins. Að sjálfsögðu mundi hann ekki á þeim aldri þykja sérstaklega vel til þess fær að vera sóknarprestur í stórrí borg, þar sem mjög þarf að eiga í snúningum, en það er talið, að þrátt fyrir sinn háa aldur eða e. t. v. meðfram einnig vegna hans sé hann búinn að fá þann þroska og þá yfirsýn, sem geri hann öðrum hæfari til þess, úr því að hann á annað borð heldur fullum andlegum kröftum, að vera andlegur leiðtogi. Þó að ólíku sé að ýmsu leyti saman að jafna, gilda að þessu leyti hin sömu sjónarmið með biskupinn, að það er síður en svo, að verið sé að gera lítið úr hans mikla starfi, þó að þessi sérregla sé látin gilda um hann, og er þó, eins og ég segi, alls ekki um að ræða sérreglu innan prestastéttarinnar, heldur að láta sömu reglu gilda eða hliðstæða um biskup og gildir um prestastéttina í heild. Ef nú á að láta það, sem talið er vera bókstafur laganna frá 1935, gilda, er þar beinlínis verið að efna til undantekningar frá því, sem gildir um prestastéttina óumdeilanlega enn í dag, og til undantekninga og breyt. frá því, sem verið hefur um þetta embætti allt frá því að l. voru sett.

Hitt er svo annað mál, að vel mætti taka til athugunar, ef svo sýnist, hvort finna mætti einhverja aðra skipan á því, hvernig ákvörðum væri tekin um það, hvort biskup ætti að halda áfram eða ekki. Hér er stungið upp á því, sem er hliðstæðast því, sem gilt mun hafa um presta í framkvæmd, og í samræmi við það, sem prestastéttin gerði á s. l. sumri, þegar hún beindi því til réttra aðila, að núv. biskup fengi að vera áfram í sinni stöðu. Ef það þætti hentara í framtíðinni að láta greiða atkv. um þetta með leynilegri kosningu innan prestastéttarinnar, þá finnst mér það vel takandi til athugunar. Mér virðist, að það geti ekki komið til greina um núv. biskup vegna þess, að það er þegar búið að skora á hann með svo yfirgnæfandi meiri hluta, að það væri í raun og veru verið að gera gabb að prestastéttinni og gera lítið úr gildi hennar undirskrifta, ef sagt væri, að þeir ættu eftir að greiða atkv. um það, sem þeir þegar eru búnir að staðfesta með sinni undirskrift að er þeirra ósk. En um framtíðarskipun virðist mér að annað gæti komið til greina, ef mönnum

þykir hentara, og mætti þá athuga það til 3. umr., ef frv. á annað borð að meginstefnu hlýtur stuðning þessarar hv. deildar.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða um þetta mál frekar eins og er, heldur legg til, að frv. að umr. lokinni verði samþykkt og gangi til 3. umr.

**Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Eins og hv. frsm. meiri hl. tók fram, hefur allshn. ekki getað orðið sammála í þessu máli. Fjórir nm. hafa skrifað undir meirihlutana. Á þskj. 57, einn þeirra þó með fyrirvara. Ég hef hins vegar ekki talið mér fært að mæla með samþykkt þessa frv. og sé á því ýmis vandkvæði að gera þá lagabreyt., sem frv. gerir ráð fyrir. Í nál. minni hl., sem prentað er á þskj. 63, hef ég reynt að gera grein fyrir þessum vandkvæðum, sem ég tel á samþykkt frv., og legg til sem minni hl. n., að frv. verði afgr. með rökst. dag-skrá, sem prentuð er í lok nál. á þskj. 63.

Þessu nál. var ekki útbýtt fyrir en nú í byrjun fundarins, en ég vil vænta þess, að hv. þm. gefist þó tími til þess, meðan á umr. stendur, að kynna sér þau rök, sem þar eru færð fram af hálfu minni hl. Í raun og veru þyrfti ég ekki annað að segja í málinu en að vísa til þessa nál. og þeirra raka, sem ég þar hef flutt fram. En af því að, eins og ég sagði áðan, nál. hefur ekki verið útbýtt fyrir en í byrjun fundarins, mun ég leyfa mér að minnast á örfá atriði af því, sem þar er tekið fram.

Eins og hv. frsm. meiri hl. tók fram, sendi n. frv. til umsagnar nokkrum aðilum, og er þess getið í minnihlutaálitinu, hverjir þeir voru og hverjar umsagnir bárust og hvers efnis. Frv. var sent til umsagnar biskupi Íslands, kirkjuþingi og kirkjuráði, Prestafélagi Íslands og Bandalagi starfsmanna ríkis og bæja. Frá þessum aðilum hafa borizt svör nema einum, og það er raunar sá aðillinn, sem þetta mál snertir mest að mínu áliti, sem sé Bandalag starfsmanna ríkis og bæja. Þessi aðili hefur enn enga umsögn sent. En fyrir efni hinna umsagnanna er gerð grein stuttlega í nál. minni hl. Skal ég ekki fara nánar inn á það.

Ég vil leyfa mér að benda sérstaklega á tvö atriði, sem ég tel máli skipta í sambandi við þetta frv. Ég tel, og mér sýnist það raunar auðsætt, að með samþykkt þessa frv. væri slakað á reglunni, sem nú gildir um aldurshámark starfsmanna ríkisins, eins og sú regla er í lögum, og ég tel, að það gæti orðið afdrifaríkt forðæmi í þeim efnum. Hitt atriðið, sem ég minntist á, er svo það, að mér virðist það óviðfelldið að leiða í lög, þótt á takmörkuðu sviði sé, opinberar undirskriftir í stað leynilegra kosninga, eins og gert er ráð fyrir í þessu frv., og ég heyrði það í ræðu hv. frsm. meiri hl., að honum muni einnig vera ljóst, að á því séu vandkvæði að leiða slíkt í lög.

Ákvæðin um aldurshámark starfsmanna ríkisins er að finna í lögum frá 1954, nr. 38 14. apríl það ár, um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. En um þetta efni er einnig fjallað í eldri lögum, frá 1935, um aldurshámark opinberra starfsmanna.

Ég mun nú halda mig við lögin frá 1954. Þar

segir, að starfsmanni skuli veita lausn, þegar hann er fullra 70 ára að aldri. Frá þessu almenna ákvæði í lögum eru svo undantekningar: Í fyrsta lagi undantekning um ráðherra og aðra opinbera fulltrúa í þjónustu ríkisins, sem kosnir eru almennt kosningu. Þetta ákvæði gildir ekki um þá. Í öðru lagi undantekning varðandi embættismenn, sem hlotið hafa embætti sitt með almennt kosningu, eins og það er orðað í 1. Þessir embættismenn, sem hlotið hafa embætti sitt með almennt kosningu, eru sóknarprestar þjóðkirkjunnar, en undantekningar-ákvæði um þá er á þá leið, að sóknarpresti, sem er orðinn sjöttu ára, er heimilað að sækja um embætti sitt að nýju, og ef hann þá hlýtur kosningu, skal hann fá veitingu fyrir embætti sínu áfram í fimm ár, þ. e. a. s. til 75 ára aldurs.

Hv. frsm. meiri hl. gat um það réttilega, að þetta mundi ekki hafa verið framkvæmt á þann hátt, sem l. gerðu ráð fyrir, og ég vík einnig að því í minnihlutaálitinu. Þetta mun af ýmsum kirkjumálaráðherrum, sennilega þá í samráði við biskup á hverjum tíma, hafa verið framkvæmt þannig nokkrum sinnum, að sóknarprestar, sem orðnir voru 70 ára, hafa verið látnir gegna embætti áfram, ef fyrir lágu áskoranir eða undirskriftir úr söfnuðum þeirra. Mér virðist þa mjög hæpið, að þessi framkvæmd hafi verið í samræmi við lög, og ef hún hefur ekki verið í samræmi við lög, verður náttúrulega önnur framkvæmd af sama tagi, sem tekin væri upp, það ekki fremur. Það getum við sennilega orðið sammála um. En e. t. v. má gera ráð fyrir því, að það hafi haft áhrif á þessa framkvæmd kirkjuvaldanna á undantekningarákvæðunum um sóknarprestana, að eins og kunnugt er má segja, að prestaskortur hafi verið. Ég held, að á öllu þessu tímabili, síðan lögin frá 1935 voru samþ., hafi brauð staðið auð og ekki verið um þau sött, og má vera, að það hafi haft einhver áhrif á kirkjuyfirvöldin í þá átt að lina svona á framkvæmd laganna. Hins vegar virðist mér, að þótt slík undantekning hafi verið í lögum um sóknarpresta, þá sé það ofur eðlilegt, að löggjafinn hafi ekki á sínum tíma ætlað til þess, að sama gildi um biskupinn, því að þetta eru nokkuð óskyld embætti, eins og hv. frsm. meiri hl. raunar drap á, embætti sóknarpresta og embætti biskupsins.

Ég skal ekki hafa um þetta langt mál, en eins og kunnugt er, höfðu kirkjumálaráðuneytinu á sínum tíma horið undirskriftir margra sóknarpresta, þar sem þess var óskað, að núv. biskup gegndi embætti sínu „enn um sinn“, eins og það er orðað í þessum undirskriftaskjölum. Það mun aðallega vera hér um eitt undirskriftaskjal að ræða, sem undirritað var í sambandi við prestastefnu s. l. vor, eftir því sem mér skilst, en að öðru leyti liggja þessar óskir fyrir í símskeytum frá nokkrum prestum, eftir því sem fulltrúi í kirkjumrn. hefur tjáð mér. Ég hef ekki séð formála undirskriftanna sjálfur, en mér hefur einnig verið tjáð það af ráðuneytinu, að þannig væri komið að orði, að þess væri óskað, að núv. biskup gegndi embætti „enn um sinn“.

Í umsögu þeirri, sem biskupinn yfir Íslandi hefur gefið um þetta frv., skýrir hann svo frá, að það hafi verið almennur skilningur meðal

presta, að í lögnum fælist heimild til þess, að biskup sæti áfram í embætti, og út frá því verður að skoða þessar undirskriftir að sjálfsögðu. Prestarnir eru þá að óska þess að framkvæmt sé það, sem þeir álita, eftir því sem biskup segir, að sé heimilt samkv. gildandi lögum, en í því felst að sjálfsögðu ekki, að þeir óski eftir, að lögum sé breytt. Samkvæmt álit sérfróðra manna, tveggja háskólakennara við lagadeildina, er þetta ekki í lögum. Það er ekki samkv. lögum rétt að gera undantekningu með embætti biskupsins, og því er það, að gert hefur verið ráð fyrir, að biskupskosning fari fram, þó að tími til hennar hafi ekki verið ákveðinn og núv. biskupi hafi verið falið að gegna embætti, þangað til hún hafi farið fram. Það liggur sem sé fyrir álit þessara sérfróðu manna, sem varla verður vefengt hér á þessum vettvangi, enda hefur það ekki verið gert, um það, að ekki sé laga-stafur fyrir því, að biskup gegni starfi til 75 ára aldurs. Þegar það var kunnugt, var það frv. borið fram, sem hér liggur fyrir, um það, að biskup skuli halda embætti sínu, þar til hann verði 75 ára, ef 3/5 þeirra, sem atkvæðisrétt hafa við biskupskjör, bera fram ósk um það.

Það er því um það að ræða í þessu máli, hvort breyta skuli l., breyta almennti lagareglu, sem gildir um starfsmenn ríkisins og felur það í sér, að þeir skuli hætta störfum 70 ára að aldri í síðasta lagi, — hvort breyta skuli þessari almennu lagareglu vegna biskupssembættisins, skulum við segja. Hv. frsm. meiri hl. sagði alveg réttilega, að í þessu máli ætti ekki að ráða tillit til eins manns. Um það er ég honum sammála. En ég vil gera þessa reglu víðtækari, sem hann setti fram þarna, og segja, að í þessu máli eigi ekki heldur að ráða tillit til eins embættis. Ef menn á annað borð telja þá reglu rétta, að embættismenn hætti störfum eigi síðar en sjötugir, þá hygg ég, að Alb. geri ekki rétt í því að gera undantekningar frá henni með sérstökum lögum.

Þetta væri nokkuð annað mál, ef heimildin hefði verið í gildandi lögum. En úr því að það þarf að gera þetta með breyt. á l., held ég, að Alb. verði að gera sér það ljóst, sem er vitanlegt, að ekki getur hjá því farið, að opinberir starfsmenn skoði þetta sem fordæmi. Það getur ekki hjá því farið. Og þetta er ekki eingöngu mín hugmynd, heldur get ég vel sagt það hér, að ég hef beinlínis heyrt það á nokkrum opinberum starfsmönnum, sem ég hef átt tal við eða þeir við mig, að visu ekki andlegar stéttar mönnum, að þeim finnst, að fleiri hljóti hér á eftir að fara, ef breyt. er á lögnum gerð.

Nú er það að visu svo, að segja má, að ekki sé alls staðar fyrir hendi sá möguleiki að láta stétt segja til um starfshæfni aldurhnigins embættismanns, það sé yfirleitt ekki. En eigi að síður munu finnast ýmis ráð til þess að finna aðila, sem segi til um starfshæfni þeirra embættismanna, sem eiga hlut að máli, eins og prestum er í þessu frv. ætlað að segja til um starfshæfni aldurhnigins biskups. Ef ég man rétt, þá var í l. í upphafi, þegar þau voru sett, þ. e. a. s. lögum um aldurshámark opinberra embættismanna og starfsmanna fyrir rúmlega 20 árum, að ríkisstj. gæti framlengt embættistímann, ef embættismaðurinn væri talinn fær til þess að gegna embætti

áfram. Ég man ekki hvernig það var orðað. Ég man, að um þetta urðu nokkrar umræður á Alp. á sínum tíma. En þetta ákvæði er ekki lengur í l., sem mun stafa af því, að yfirleitt er talið erfitt að leggja mat á það, hvort sjötugur embættismaður sé fær um að gegna embætti sínu áfram. Það er talið erfitt fyrir ráðh. að gera það, og það er sjálfsagt líka erfitt fyrir prestana að gera það og hverja sem er. Þess vegna er bezt, að ekki komi til þess og að hér gildi ein regla um alla, sem ekki sé hvíkað frá. Hitt er svo annað mál, hvort mönnum sýnist, að þetta aldurshámark, 70 ár, sé það rétta. Vera má, að þegar aldur manna lengist, sem eflaust verður, þá þyki mönnum ástæða til þess að færa þetta hámark upp.

Hv. frsm. meiri hl. ræddi um, að það væri óheppilegt í þessu tilfelli, sem hér liggur fyrir, og öðrum, að menn þyrftu að láta af störfum, aldraðir menn, sem hefðu mikla starfskrafta og gætu unnið mikið verk, það væri leitt, að ekki væri hægt að nota starfskrafta þeirra. Það er auðvitað rétt, að það er tjón að því, að ekki sé hægt að nota starfskrafta manna, hvort sem þeir eru ungir eða gamlir. Nú er svo um ýmsa af embættismönnum þjóðarinnar, að þeir hafa möguleika til þess, þegar þeir láta af embættum sínum, að inni af hendi önnur störf. Alveg sérstaklega hygg ég, að þetta liggi fyrir um þann mæta embættismann, sem hér er um að ræða. Sá embættismaður er fræðimaður og hefur fyrr á ævinni unnið allmikið verk á því sviði, og ég efast ekki um, að hann mundi halda áfram að vinna vísinda- eða fræðistörf, þó að hann væri ekki lengur embættismaður í þjónustu ríkisins. Og svo mun vera um fleiri, sem betur fer, að þeir munu geta fundið einhver gagnleg verkefni, þótt þeir láti af embætti.

Það var verið að minnst á páfann, sem kjörinn hefur verið suður í Róm, hátt á áttræðisaldri. Ekki tel ég það til eftirbreytni hér fyrir okkur á Alp. Íslendinga, þó að vera megi að hin kaþólska kirkja hafi einhver rök fyrir slíku.

Ég ætla svo, að ekki sé ástæða til þess fyrir mig að lengja mál mitt um þetta. Ég vil aðeins segja það út af því, sem hv. frsm. meiri hl. sagði um biskupinn, sem í embætti var, þegar lögin um aldurshámark opinberra embættismanna og starfsmanna voru samþykkt 1935, að ég hef ekki kynnt mér það til hlítar, hvernig framkvæmd þess máls var. Hann var fyrsti biskupinn, sem ákvæði þessara laga gátu tekið til, og varð sjötugur rétt eftir að þau lög gengu í gildi, og er e. t. v. ekki óeðlilegt, þegar svo stóð á, að ýmis atriði hafi þurft að athuga í sambandi við þessi nýju lög og þann aldurhnigna biskup, sem þau tóku til meðal hinna fyrstu af embættismönnum. En mér er nær að halda, eftir því sem ég hef getað kynnt mér það mál, að sá biskup hafi látið af embætti löngu áður en hann varð 75 ára, vegna þess að hann og aðrir hafi komið að þeirri niðurstöðu, að seta hans áfram í embætti hefði ekki stöð í lögum.

**Sveinbjörn Högnason:** Herra forseti. Bæði sem þm. og þjónn kirkjunnar finn ég nokkra hvöt hjá mér til að fara nokkrum orðum um þetta einstæða og sérstaka frv., sem hefur verið lagt hér til afgreiðslu fyrir hv. Alp. Ég harma það, að til

þessara átaka hefur leitt um virðulegasta og vandasamasta embætti íslensku þjóðkirkjunnar, þessara átaka, sem eru bæði á Alp. og víðar hafa orðið vegna þess, að biskup vor hefur átt að láta af embætti samkv. lögum landsins um það. Og þegar ég segi þessi orð, að ég harma það, að til þessa hefur komið, veit ég, að ég mæli ekki aðeins fyrir minn munn, heldur fyrir minn margra kirkjunnar manna og einnig margra þeirra, sem hafa skrifað undir áskorun um, að núv. biskup fái að sitja „enn um sinn“, og hef ég það af samtölum við þá sjálfa á síðustu dögum. Það mun a. m. k. engan veginn hafa verið ætlun þeirra margra, sem undir þetta skrifuðu, að til þessara átaka leiddi, og þeir hafa ekki óskað eftir nýrri almennri löggjöf um þessi efni og mundu, að því er ég hygg, að miklum meiri hluta ekki óska þess. Og mundi vera hægt að færa rök að því nánar. Og ekkert segir í undirskriftaskjali þeirra heldur um framlengingu á starfi biskups í embættinu til fimm ára, eins og hér er farið fram á að lögfest verði. Þar er orðalagið aðeins, að þetta verði framlengt „enn um sinn“. Það yrði því að hefja undirskriftasmölun enn á ný, ef frv. þetta yrði að lögum, þar sem þær undirskriftir færu fram undir allt öðrum forsendum en áður var, og eftir að húið er að tilkynna, að biskupskjör eigi að fara fram. Prestafélagið hefur fyrirskipað samkvæmt því og látið fram fara prófkosningu til biskupssembættisins, og hefur þegar mikið af atkvæðum horizt.

Allt er þetta undirskriftafargan harla hvítleitt, vægast sagt, og það á hvergi heima við lýðræðislega stjórnarhætti, þar sem það jafngildir kosningu í heyranda hljóði, sem allar lýðræðisþjóðir hafa löngu afnumið og jafnvel hin atferðarsama kaþólska kirkja um páfakjör. Eru undirskriftirnar þó jafnvel enn þá nærgöngullar en kosningar í heyranda hljóði, þar sem menn skjalafesta atkvæði sitt um ókomna tíð, og er þessi aðferð löngu fordæmd. Ekki vil ég draga það í efa, að hv. flm. þessa frv. gangi gott til með flutningi þess, en ég hygg, að nokkur fljótfærni hafi þar um ráðið og jafnvel tillit til eins manns um of, þótt hann sé sjálfsagt frá kirkjunnar manna sjónarmiði margra, eins og þeirra, alls góðs maklegur og hafi gert verk sín vel. En varhugavert virðist mér það að setja almenna löggjöf út frá slíkum sjónarmiðum, ef hv. Alp. ætlar að taka upp þá hætti að fara að setja almenna löggjöf út frá svo skammsýnum sjónarmiðum, eins og hér er um að ræða, og gildir þá vitanlega eins og endranær, að í upphafi skyldi hver endinn skoða, og gildir það sannarlega ekki síður fyrir hv. alþingismenn en fyrir aðra, nema fremur sé.

Afleiðing slíkrar lagasetningar sem þessarar mundi mjög stuðla að því, stuðla að því, segi ég, að í þjóðingarmesta embætti kirkjunnar íslensku sætu að jafnaði aldraðir menn og það jafnvel þeir menn, sem þjóðfélagið með almennri löggjöf annarri teldi ekki æskilegt að sætu áfram í embættum, sem eru bæði veiga- og ábyrgðarminni. Ég vil þar aðeins benda á t. d. prófessora í guðfræði við háskólann, sem eiga að fara frá samkvæmt almennum lögum við sjötín ára aldur og gera það umyrðalaust eins og aðrir þegnar þjóðfélagsins, sem þeim lögum eiga að hlíta. að

þegar þeir væru komnir að því ákveðna aldurstakmarki í háskólanum, er ákaflega sennilegt, að þeir gætu komið til greina við að verða í biskupskjöri, þar sem þeir eiga orðið nemendur í embættum um allt land, þekkja prestastéttina og hafa umgengist hana langmest allra manna, standa þar af leiðandi vitanlega langbezt að vígi að fá fylgi prestanna til að kjósa sig til embættis. Og væri vissulega fyrir þá, sem langar að sitja lengur en til lögskipaðs aldurs, óneitanlega nokkur freisting að sækja á í þessum efnum, þar sem þeir mundu þá bæði fá viðurkenningu fyrir því, að þeir væru starfhæfir áfram, jafnvel í vandasömu embætti, og einnig hækkuð eftirlaun, ef þeir hafa gegnt þessu starfi um nokkurt skeið, eins og sjáanlegt er, og er þó frá mínu sjónarmiði ólíku saman að jafna, að maður sitji áfram í fræðistarfi og fræðirannsóknum með lítills háttar kennslu eða tiltölulega lítilli kennslu til áreynslu ellegar sitji í embætti, sem á að ná yfir landið allt að stjórna þeirri stofnun, sem kirkjan er og vitanlega þarf á mjög starfhæfum manni að halda og tryggja sér það, að hann sé sem starfhæfastur og á sem beztum aldri. Um það er ekkert að deila, ef það er öðrum stofnunum hollt og nauðsynlegt, og það sjónarmið gildir vitanlega við lagasetningu um aldurshámark opinberra starfsmanna, að þar er verið að reyna að tryggja, að það sitji sem hæfastir menn í embættunum og á sem starfhæfastum aldri.

Ég hyggj líka, að það séu flestir sjötugir menn, sem telja sig starfhæfa áfram, ef ekki er um einhver sérstök veikindi að ræða, og ég láí þeim það ekki, því að þeir finna ekkert til þess sjálfir, og það yrði jafnvel hvað mest eftirsóknin um að fá framlengingu hjá þeim mönnum, sem eitthvað væru farnir að slævast fyrir aldurs sakir að dómgreind til. Og heldur finnst mér það óviðfelldið, að rúmum einum þriðja presta sé falið eða hann hafi möguleika til að setja biskup sinn frá embætti, ef hann óskar að halda áfram, eins og er eftir þessu frv. Hann á að fá ¾. Þar af leiðandi, ef hann óskar að sitja og fer undir kosningu, þá er það ½ hluti prestastéttarinnar, sem kannske hefði í einhverjum árekstrum við hann lent, sem hefur heimild til þess að setja hann frá, en þeir, sem vinsælli hafa verið, mundu vitanlega jafnan fá þetta umbeðna umboð, ef þeir færu þess á leit, hvort sem þeir væru fyllilega starfhæfir eða ekki. Ég hygg, að prestar almennt óski ekki eftir þessum rétti, og ég segi fyrir mitt leyti, ég frábið hann mér, meðan ég starfa í kirkjunni.

Ef hv. Alþ. telur það rétt og að þörf sé á því að hafa aldurshámark um öll önnur embætti og störf hins opinbera, eins og nú er ákveðið í lögum, er það einnig til bóta fyrir kirkjuna, og ég tel það henni ekki til hagsbóta eða til virðingarauka, að æðsta embætti hennar sæti þar öðrum lögum og sé sett skör lægra, og ég kann ekki við það. Ég segi það eins og er, ég kann ekki við það, að þeir, sem ég veit að eru kirkjunni jafnvel hlyntir og vilja henni vel, séu hér að reyna að draga biskupsembættið niður og niðra því, að það sé ekki eins ábyrgðarmikið og ekki eins þýðingarmikið og það er, það sé jafnvel miklu umsvifameira að vera prestur hér í Reykjavík og því um líkt. Þessu er til að svara, að varðandi

hvert einasta embætti í landinu, þá er amstur þess undir því komið, hversu maðurinn er duglegur. Það er vitanlega hægt — og er gert af mörgum embættismönnum — að gera sér embætti sin hægt með því að hafa sem minnst umsvif og minnst amstur. Þetta er hægt að gera með mörg embætti. En það er varla til svo lélegt embætti í landinu, að það sé ekki hægt að hafa þar nóg amstur og nóg umsvif, ef maðurinn er umsvifamikill og vill gegna sínu embætti sem best — og það finnur hver maður, sem farnir er að eldast, meðal annars við, sem eitthvað erum farnir að eldast, við erum ekki sömu menn til átaka eins og á bezta aldri.

Þá tel ég það líka, að menn kirkjunnar og þjónar og ekki sízt æðstu embættismenn hennar ættu að telja sér skylt að hlíta almennum landslögum eins og aðrir. Það má vel vera, að stundum væri æskilegt, að 70 ára embættismenn sætu eitthvað lengur áfram í embætti, en um það á þá að gilda almenn regla, ekki um biskupsembættið eitt, heldur um önnur embætti líka. Og sannast mála mun það, að biskupar í kirkju Íslands, ef við lítum yfir sögu okkar, hafa ósjaldan reynzt því ótulli og athafnameiri, því yngri og fyllri starfsorku og getu sem þeir höfðu, þegar þeir tóku við embætti, og nægir þar að benda til eins athafnamesta biskups okkar, Guðbrands Hólabiskups, sem tók embætti aðeins 29 ára gamall. Og þetta er með öllu eðlilegt, ákaflega eðlilegt. Stofnunum, sem hafa jafnmikil umsvif og eiga að vera jafnvel skipulagðar og kirkjan til að flytja sín sannindi, riður sannarlega á því, að það sé einhver trygging fyrir því, að menn verði ekki allt of paulsætnir í embættum. Og að bera þetta saman við kjör páfa, sem nú hefur verið kosinn, 77 ára, þá er það upplýst um leið, að sá páfi, sem lézt og var hinn athafnasamasti, meðan hann hafði krafta til, áður en hann varð sjúkur, og stóð í blóma lífsins, þá skýra þeir frá um leið, að margt af embættisstörfum hans hafi verið trassað og m. a. hafi hann gleymt að skipa í embætti, jafnvel upp undir 20 kardinálaembætti, sem hefur orðið til þess að Ítalarnir hafa orðið í minni hluta í kardinálasamkundunni og kjósa þar af leiðandi gamlan mann ítalskan — reyna að fá það — til að láta skipa í embættin og verða þar aftur í meiri hluta. Þetta er öllum mönnum ljóst, að þessu er þannig háttað, til þess að þeir geti aftur fljótlega fengið að skipa í embættið. Og kunnugt er það, að einn áhrifamesti kardinálinn í þessari samkundu hvatti samstarfsbræður sína til þess að kjósa tiltölulega ungan mann í embætti páfa, áður en til kosninga kom, og kom það hér í blöðum einnig.

Í grg. frv. er gefið í skyn, að Jón biskup Helgason hafi setið í embætti tvö ár fram yfir sjötugt á svipuðum forsendum og nú voru eða eru fyrir hendi með undirskriftum prestanna, sem safnað hefur verið. Þetta er ekki rétt, og er því rétt að skýra frá því eins og það var. Prestarnir túlkuðu lögin ekki heldur á þá leið, að heimilt væri að framlengja setu biskups í biskupsstóli þá. Þegar Jón biskup Helgason varð sjötugur, eða á því ári, sem hann varð sjötugur, kom prestastefna Íslands saman og biskup varð sjötugur nokkrum dögum síðar, ef ég man rétt, 30. júní. Þá lét stjórn Prestafélags Íslands, sem núv. biskup átti þá sæti í, fara

fram prófkjör um nýja biskupskosningu, og vegna hvers? Vegna þess, að þeir töldu víst vitanlega, að þegar hann væri sjötugur, færi hann frá. Og það er ekki rétt, að það færu fram neinar undirskriftir eða áskoranir um, að Jón biskup Helgason sæti áfram í embætti, enda þekkti ég manninn svo vel, að hann hefði ekki óskað eftir því að fara að leita einhverra vinsælda eða fylgis hjá prestunum til þess að sitja nokkur ár lengur í embætti, enda var það ekki hans siður. En það, sem olli því, að Jón biskup Helgason sat nokkur ár lengur í embætti en til lögskipaðs aldurshámarks, var það, að hann var skipaður í embættið á allt annan veg en nú er, eða skipaður eingöngu af ráðherra og löngu áður en lög um nokkurt aldurshámark voru til. Það kemur aðeins til árið 1935, eða einu ári áður en séra Jón Helgason biskup á að hætta sem biskup. Og þar sem það var ekki talið með öllu víst, hvort þessi nýju aldurshámarkslög næðu til hans, var honum skrifað bréf af þáv. kirkjumrh. um að sitja enn fyrst um sinn, á meðan þetta væri athugað. Og þegar það hafði verið athugað nánar, sem dróst þó allengi, um tvö ár, — og það er í lögum, að það má draga þetta að öllum líkindum, eftir því sem menn segja mér, allt að ári, — þá, þegar honum var tilkynnt, að lögin næðu til hans, sagði hann af sér orðalaust og safnaði engum undirskriftum og safnaði þeim aldrei.

Þetta tel ég sjálfsagt að komi hér fram, vegna þess að menn virðast hafa allmikla tilhneigingu til, eins og hendir, að færa fram hæpin rök í því, sem flutt er. Hann sagði því af sér. En það, að prófkjörið var látið fara fram af stjórn Prestafélags Íslands og þessi úrskurður féll síðan um dr. Jón Helgason biskup, sýnir, að prestastéttin taldi ekki, að það væri hægt að framlengja embættið um fimm ár, heldur mundi verða að fara fram kosning, sem síðan var haldið leyndri, þegar ekki kom til kosninga strax, og hefur ekki verið birt. Þetta er það sanna í málinu, enda sjáum við það, að í undirskriftaskjali prestanna, sem sent er til Alþingis, vitna þeir ekki til nokkurra laga, heldur biðja um framlengingu „enn um sinn“, og hafa margir sagt, að það hafi verið aðeins um stund, vegna þess að þeir hafi haldið, að það væri hægt, sem sennilega er hægt eftir lögunum, að það geti dregizt allt að ári, — hefur mér verið sagt, ég skal ekki um það segja, — á meðan biskupskjör fer fram, eins og verið hefur. En það sýnir, að það er ekki heldur rétt rökfærsla, að prestar, þegar þeir skrifa undir, hafi staðið í þeirri meiningu, að sama gildi um biskup eins og prestana. Hefðu þeir þá vitanlega vitnað til þessara laga og óskað eftir framlengingu samkvæmt þeim, sem ekki er.

Það gat því engum blandast hugur um, að almennu lagaákvæðin næðu til embættis biskups, þegar þessar undirskriftir fóru fram, og allra sízt prestunum, enda vitna undirskriftirnar sjálfar til þess. Hitt hafa þeir máské haldið, að ráðh. gæti, eins og með Jón biskup Helgason, framlengt embættið eitthvað um sinn, „enn um sinn“, eins og þeir segja í þeim undirskriftaskjölum, sem þeir senda.

Hv. frsm. meiri hl. taldi, að það væri eðlilegt, að það væru sérákvæði um biskupsembættið í þessum efnun. Ekki get ég nú komið auga á

það, að biskupsembættið sé svo veigalítið, að það sé áhættuminnst af öllu að hafa þar mann sem elztan í embætti, og vil ég mótmæla því mati á þessu virðulega og mikilvæga embætti.

Þá er ein röksemdafærslan sú, að við munum eitthvað spara fé fyrir ríkissjóð með því að láta þann, sem nú situr, biskup landsins, sitja eitthvað lengur, því að hann komi þá seinna á eftirlaun. En er ekki rétt að skoða málið frá því sjónarmiði, að í upphafi skyldi hver endinn skoða, að því eldri sem menn koma í embættið, því fleiri verða á eftirlaunum innan stundar, ef svo heldur fram eins og nú er, að menn yfirleitt eru að eldast betur? Það er því mjög vafasöm röksemdafærsla.

Ég skal svo ekki þreyta hv. deild um of á þessu, hef aðeins viljað koma fram með það eins og það horfir frá minnu sjónarmiði og eins og ég hef látið mig málið skipta frá upphafi, að líta á það sem mál kirkjunnar fyrir ókomna tíð, en ekki fyrir einstakan mann, og horft þá til þeirra orða Hallgríms: „Vænn þú það ei fyrir vinskapi manns“. Ég hef ekkert nema allt gott til að segja þess manns, sem nú situr í biskupsstóli. En ég álit, að ofar því, sem hann máske vill eða snertir hann persónulega, séu hagsmunir kirkjunnar og starfsaðstaða hennar um ókomin ár. Og samkvæmt því hef ég hegðað mér frá fyrstu tíð, frá því að farið var að hreyfa þessu máli. Vona ég líka. að svo geri hv. alþm., þegar þeir hafa litið á þá málavexti, sem fyrir liggja.

Ég veit, að kirkjan á enn sem fyrr nóg af hæfum mönnum til að taka að sér biskupsstarf, og ég vona, að prestastéttinni takist að velja þar vel, eins og henni hefur tekizt undanfarið og víðurkennt er. En þá vil ég umfram alla muni biðja um, að það megi vera án afskipta hins pólitíska valds og hv. Alþ., og mun þá bezta fara.

**Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson):** Herra forseti. Síðasti hv. ræðumaður talaði svo sem Alþ. væri með þessu frv. að seilast inn á sjálfstjórnarrétt kirkjunnar. Á annan veg urðu hans ummæli ekki skilin, hin síðustu og raunar fleira, sem hann sagði í sínu máli.

Vegna þess vil ég einungis benda á, að nú alveg nýlega settist í fyrsta skipti á rökstóla kirkjunnar, sem ætlað er að vera til ráðuneytis Alþ. og stjórnarvöldunum um málefni kirkjunnar. Þetta þing er sett eftir ósk kirkjunnar manna, en skv. lögum, sem Alþ. og forseti Íslands hafa ákveðið skv. stjórnarskrá lýðveldisins. Þessi stofnun, sem einmitt er ætlað að koma af hálfu kirkjunnar og leikmanna, sem hug hafa á hennar málum, fram gagnvart Alþ., hefur einum rómi mælt með frv. Það er því síður en svo, að Alþ. eða flm. þessa frv. og styðjendur séu á óvelkominn hátt að blanda sér í málefni kirkjunnar, að sú stofnun, sem er ætluð til þess að vera kirkjunnar rödd í þessum efnun, hefur alveg ótvírætt lýst yfir stuðningi sínum við málið. Og ég tek sannast sagt meira mark á hennar umsögn en umsögn hv. síðasta ræðumanns, 2. þm. Rang. (SvbH), þó að ég meti hann mikils og viti, að hann er ágætur klerkur. En hann hefur sjálfur sagt hér, að hann talaði ekki í umboði prestastéttarinnar, og raunar lýst því einnig í þeirri umsögn, sem stjórn Prestafélagsins gaf, að henni er með öllu ókunnugt um,

hvern hug prestastéttin hefur í málinu. Aftur á móti er kirkjuþingið lögskipað til þess að láta uppi skoðun kirkjunnar á málinu, og prestastéttin hefur með undirskriftum sínum látið uppi, hvern hug hún hefur í þessu máli, gangandi út frá því, að sams konar lagaákvæði væru í gildi eins og menn gerðu um meira en 20 ára skeið, þangað til úrskurðað var öllum að óvæntu núna í haust, að lögin hefðu verið rangskilin. En ætlun með þessu frv. er að færa ákvæðin til þess horfs, sem bæði prestastéttin og allur almenningur í þessu landi hefur talið að væri í gildi.

Mér er það með öllu ókunnugt, hvort hv. síðasti ræðumaður er meðal þeirra, sem skoruðu á kirkjustjórnina að láta núv. biskup, herra Ásmund Guðmundsson, halda áfram að vera í embætti eða ekki, og skiptir það í sjálftu sér ekki ýkja miklu máli. En mér skildist þó af orðum hv. ræðumanns, að hann hafi ekki getað verið í þeim hópi. Hann talið um undirskriftafargan og annað slíkt, að það ætti að efna til undirskriftafargans nú enn á ný, eins og þær undirskriftir, sem þegar hafa átt sér stað, væru fargan í hans augum, og getur hann þá naumast hafa tekið þátt í því sjálfur. En hafi hann ekki tekið þátt í því, er ljóst, hversu einangraður hann er innan prestastéttarinnar í málinu, þar sem vitað er, að 9 af hverjum 10 prestum landsins tóku þátt í þessu fargani, sem hv. þm. svo nefnir og notar þar einmitt sama orðið og nóbelsverðlaunaskáldið Halldór Kiljan notaði um framferði Rússa gagnvart Pasternak, og er þó vissulega ólíku saman að jafna.

Hinu verð ég eindregið að mótmæla, sem hv. þm. sagði að visu ekki berum orðum, en hann gaf í skyn hvað eftir annað, svo að ekki gat dulizt, hvað honum bjó í huga, að núv. herra biskup hafi sjálfur óskað eftir þeim undirskriftum, sem átt hafa sér stað, og átt hlut að því, að þær voru gerðar, nánast að það hafi verið fyrir bómarstað hans, að menn léðu nafn sitt til þeirra undirskrifta. Samkvæmt þeim sögnum, sem ég hef af þessu, fer því jarri, að þetta sé rétt. Það er síður en svo, að biskup sé upphafsmaður þessa máls. Og það get ég sagt af eigin raun og þarf ekki annarra umsagnir við, að biskupinn er ekki upphafsmaður þessa frv., það er ekki flutt að hans ósk eða tilhlutan á nokkurn veg.

Hitt er í raun og veru eðlilegt, að mönnum sýnist sitt hvað um slíkt mál eins og þetta. En með því þarf ekki að gefa í skyn, hvorki að það sé uppkomið fyrir áróður frá einum né öðrum, enn þá síður, að það sé flutt í því skyni að gera hlut kirkjunnar lítinn. Ég get látið mér nægja að vitna til þess, að kirkjuþingið sjálft hefur mælt með frv., og má nærri geta, hvort það hefði svo gert, ef það væri skoðun þeirra aðila, sem þar sitja, að tilgangur frv. væri sá að gera veg kirkjunnar og biskups minni en verið hefði.

Þá lét hv. síðasti ræðumaður svo sem að einhverju leyti væri rangt sagt það, sem í grg. frv. er sagt um embættissetu herra Jóns Helgasonar fram yfir sjötugsaldur. Það, sem í grg. segir, er — með leyfi hæstv. forseta — þetta:

„Um þá túlkun, sem lagakennararnir gerðu, skal ekki deilt, þó að hún brjóti í bága við það, sem gert var um hinn eina biskup, sem þar til nú hefur náð sjötugsaldri, eftir að lögin frá 1935 tóku gildi,

en engin efnisbreyting hefur orðið að þessu leyti frá því, sem í þeim 1. var ákvæðið.“

Þetta er óumdeilanlega rétt. Það verður ekki með neinu móti burtskýrt, að herra Jón Helgason sat í embætti, þangað til hann var töluvert kominn á 73. ár, og það verður ekki heldur með neinu móti burtskýrt, að hann gerði það eftir heinum tilmælum kirkjumrh., sem þá var og svo vill til að er hinn sami maður og er kirkjumrh. í dag. Hafi hann ekki stuðzt við vilja prestastéttarinnar þá, má segja, að ákvörðun hans hafi verið enn hæpnari en hún jafnvel verður að teljast, eftir að álit þessara tveggja lagakennara kemur til. En það haggar ekki því, að þá taldi kirkjumrh., að sér-ákvæði giltu um biskup. Það var hiklaust hlutast til um það af þáv. stjórnarvöldum, að aðrir embættismenn væru látnir víkja úr embætti, strax og lögin frá 1935 tóku gildi, enda segir berum orðum í 3. gr. þeirra: „Þeir opinberir embættis- og starfsmenn, sem eru orðnir sjöttu ára, er lög þessi öðlast gildi, skulu víkja úr stöðum sínum 1. janúar 1935, eða gangi lögin síðar í gildi, þá 1. dag næsta mánaðar, eftir að lögin öðlast gildi.“ Lögin eru undirrituð 9. jan. 1935, svo það hefur eftir atvikum verið þá um vorið, vorið 1935, sem embættismönnum almennt hefur verið skylt að víkja úr embætti og þeir látnir þaðan hverfa.

Hv. síðasti ræðumaður sagði, að það hefði ekki tekið til biskups, vegna þess að hann hefði verið skipaður eftir allt öðrum reglum og áður en þessi lög komu í gildi og jafnvel áður en lögin um biskupskjör komu í gildi. En auðvitað var það svo, að allir embættismenn, sem urðu að víkja 1. janúar 1935 eða 1. næsta mánaðar eftir að lögin gengu í gildi, voru auðvitað búnir að taka við embætti, áður en þau lög gengu í gildi. Það segir sig sjálft, og ákvæði 3. gr. 1. að þessu leyti er alveg ótvírætt. Ástæðan til þess, að Jón Helgason var látinn sitja lengur, getur ekki verið nein önnur er sú, að þáv. kirkjumrh. taldi, að sérákvæði laganna í 1. gr. tækju til biskups. Að ekki hafi komið til undirskriftir presta, haggar ekki því, vegna þess að það hefur heldur aldrei verið farið eftir orðalagi þessara laga eða samsvarandi 1. varðandi þau önnur ákvæði, sem voru um það, að ganga ætti til atkvgr. um presta að nýju, ef þeir ættu að sitja til 75 ára aldurs. Ákvæði 1. gr. 1. frá 1935, niðurlags hennar, hljóðar þannig: „Ef embættismaður, sem hlotið hefur embætti sitt með almennri kosningu, fer frá skv. ákvæðum þessara laga, skal honum heimilt að sækja um embættið að nýju. Hljóti hann kosningu, skal hann fá veitingu fyrir embættinu um 5 ár.“ Þetta hefur verið skilið þannig, að embættismaðurinn mætti sitja fimm ára tímabil, en það hefur aldrei fram að þessu verið látn fara fram ný kosning þrátt fyrir skýlaust fyrirbæli í bókstaf laganna.

Hv. þm. lét svo sem það hefði dregizt nánast óvart, að biskup Jón Helgason hefði verið látinn víkja úr embætti. En það skaut því að mér hér einn þm., að það er fleira, sem getur gert menn minnislaus, heldur en ellin ein, ef það er eingöngu vegna gleymsku þáv. ráðherra, að herra Jón Helgason var látinn vera um 2½ ár í embætti fram yfir það, að hann varð sjötugur, því að ekki var núv. hæstv. kirkjumrh. — hvort sem hann

kann að vera ellibilaður í dag eða hans skortur á ýmsum hæfileikum sprettur af elli eða öðru, — þá var a. m. k. ekki ellinni til að dreifa þá, fyrir nær aldarfjórðungi.

Það verður ekki fram hjá því komið, og það skiptir mjög miklu máli í þessu sambandi, að lögin voru framkvæmd með þeim hætti og hafa ætíð þangað til í haust verið skilin þannig, að biskup mætti eins og prestar almennt sitja til 75 ára aldurs. Þessu var slegið föstu í framkvæmd, strax og í fyrsta skipti reyndi á. Að þessari framkvæmd hefur aldrei verið fundið, og m. a. presta-stéttin með sínum undirskriftum nú í sumar sýndi, að hún, sem þessum málum er kunnugust og hana snertifir mest, taldi sjálfsagt, að þetta væri enn í gildi. Hér er því, eins og ég sagði, ekki verið að efna til nýrrar reglu eða nýrrar undantekningar, heldur einungis verið að staðfesta, að það sé í gildi, sem allir hafa talið, frá því er fyrst reyndi á, að væri í gildi, og engum hefur þangað til núna komið til hugar að finna að.

Hv. frsm. gerði ráð fyrir því, að áður hefði verið almennt heimild til þess, að menn mættu sitja fram yfir 75 ára aldur, en sú heimild hefði verið numin úr lögum, vegna þess að hún hefði ekki reynzt vel. Þetta er misskilningur, vegna þess að áður var ráðgert, að menn færu almennt frá 65 ára gamlir, og þurfti nánast sérstaka ákvörðun um það, ef maður ætti að sitja lengur, nema þetta með prestana, að alltaf var ráðgert, að þeir gætu setið til 75 ára aldurs með þeim hætti, sem ég vitnaði til.

Það, sem skeði, var, að síðar þótti 65 ára aldur vera of lágt aldurshámark, og í stað þess, að það var látið vera í valdi þess, sem skipaði, hvort maðurinn færi frá milli 65 og 70 ára aldurs, þá hefur sá, sem skipar í stöðuna, nú ekki rétt til þess að láta manninn fara frá fyrr en hann verður sjö-tugur, nema sannanleg glöpp af elli eða öðrum sökum komi til. Hið almenna aldurshámark var því í raun og veru hækkað. Frá því eru hins vegar undantekningar, þar sem lægra aldurshámark tekur til, sem sýnir, að sjötiú ára aldurinn er ekkert guðsboðorð, ef svo má segja, sem alls ekki megir víkja frá.

Um hæstaréttardómara eru sérákvæði í sjálfri stjórnarskránni þess efnis, að þá má láta hætta, þegar þeir eru 65 ára og hvenær sem er eftir það. Og hliðstæð ákvæði eru nú og voru sett með l. nr. 32 1948 varðandi aðra dómara og eru felld inn í l. um meðferð einkamála í héraði, nr. 85 frá 1936, þannig að í þeim l., sem fjalla um réttarfar, er undantekningarregla varðandi aldurshámark embættismanna, sem sýnir, að það er á misskilningi byggt, sem ég hygg að hv. frsm. minni hl. viki að í sínu nál., að það sé eitthvað óviðkunnalegt, að þetta sérákvæði, sem ætlazt er til að lögfest sé með okkar frv., er felld inn í l. um biskupskosningu. Það er einmitt með hliðsjón af þeim sérákvæðum, sem fyrir hendi eru nú þegar, sem þetta form var valið. Fordæmin segja einmitt til um, að þannig hefur þótt réttast að haga þessu efni.

Þegar menn svo tala um, að í hinum virðulegustu embættum megi menn ekki vera eldri en í þeim óvirðulegri, þá játa ég það, að í mínum augum er biskupsembættið eitt af virðulegustu Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

embættum landsins. En þó er það ekki virðulegra en t. d. embætti forseta Íslands, og ég vil ekki segja, að það sé virðulegra en embætti ráðherra í ríkisstj. Íslands, þó að það sé mjög sitt með hverjum hætti. En hvorki um embætti forseta Íslands né ráðherraembættin gildir aldurshámark. Lögin um aldurshámark taka alls ekki til þessara aðila. Það er vegna þess, að þeir eru valdir með sérstökum hætti. Kjósendum forseta, alþjóð á Íslandi, er ætlað að hafa dómgreind til þess að kveða á um, hvort maður sé sökum aldurs hæfur til þess að vera kjörinn í sína stöðu.

Forseta, en einkanlega Alþ., er ætlað að dæma um það, hvort ráðherra sé þrátt fyrir aldur hæfur til þess að gegna ráðherrastöðu. Það er ekkert því til fyrirstöðu, að maður væri áttæður eða jafnvel níræður ráðherra á Íslandi, eins og sums staðar, sbr. t. d. Þýskalands nú, mjög vel hefur gefizt. Þetta er í höndum þeirra, sem ráða vali manna í stöðuna. Alveg með sama hætti ætlumst við, stuðningsmenn þessa frv., til, að það sé í hendi þeirra, sem eiga að ráða vali biskups, hversu lengi hann sitji í sínu embætti, en þó ekki lengur en til 75 ára aldurs. Það verður ekki fram hjá því komið, að alveg eins og það eru sóknarmennirnir, sem kjósa sinn prest, þá er það prestastéttin, sem með almennt kosningu í þeim hóp hefur í hendi sér að kjósa biskup. Og hvað er eðlilegra heldur en eins og sóknarmennirnir hafa vald til þess eftir l., að prestur megi sitja áfram til 75 ára aldurs, eins hafi kjósendur biskups, prestarnir, vald til þess að kveða á um það, að hann megi sitja til 75 ára aldurs, alveg eins og Alþ. hefur í hendi sér að ákveða aldurshámark ráðherra og islenzka þjóðin hefur í hendi sér að ákveða aldurshámark forseta Íslands? Þetta er sú almenna regla, sem að lögum gildir um þá embættismenn, sem valdir eru í hin virðulegustu embætti með þeirri kosningu, sem í hverju einstöku tilfelli er takmörkuð við mismunandi hópa. Það væri því beinlínis til að brjóta ekki aðeins á móti þeirri hefð og framkvæmd, sem gilt hefur, heldur á móti þeirri almennu réttarreglu, sem viðtekin er um öll samsvarandi embætti og ekki prestastéttina eina, ef menn vildu nú fara að innleiða nýja reglu varðandi biskupinn. Og ég legg enn áherzlu á, að það er ekki með þessu frv. verið að leggja til, að ný regla verði upp tekin, heldur eru andstöðumenn frv. að berjast fyrir nýjum hætti í þessu máli.

Sveinbjörn Högnason: Herra forseti. Mig hefur undrað það frá upphafi, af hve miklu kappi þetta mál hefur verið sótt. Heyri ég það best nú á þeim röksemdum, sem l. flm. frv. hefur hér um hönd. Hann byrjaði á því að tala um meðmæli þeirra, sem hafði verið leitað álits hjá um þetta frv., og beindi þá fyrst til kirkjupings, hvað kirkjuping hefði sagt um þetta mál, og segir, að það hafi samþykkt það einum rómi. Ég veit nú ekki, hvað hann á við með því. Það er víst ekki átt við það, að það séu þá allir, en vitað er, að það voru æðimargir, sem sátu þar hjá, og alls ekki allt kirkjuping, sem mælti með því.

Hins vegar ætla ég að gera það honum til þægðar og þeim, sem að þessum málum standa og koma við það, að fara ekki að rekja, hvernig

ummælum og undirskriftum hefur verið safnað. En á það hefur verið lagt ekki svo lítið kapp. Ef ég rekti þá sögu alla, sem mér er mjög vel kunnugt um, þá held ég, að það sé engum til skemmtunar og ekki flutningsmönnum heldur.

Það er alveg rétt hjá honum, að ég skrifaði ekki undir þetta, þrátt fyrir það þótt það væru sendir til mín þrívægis menn til að telja mig á að skrifa undir það, vegna þess að ég taldi það kirkjunni ekki heppilegt, þrátt fyrir það að ég hafi mestu mætur á núv. biskupi og störfum hans og tel mig vin hans. Ég tel þetta tvennt algerlega óskyld mál. Og við gætum verið algerlega ósamþykkir þar, þó að við séum vinir og höfum álit hvor á öðrum á sinn hátt.

Þess vegna fráskil ég það alveg, að það sé nokkur ádeila á hann, síður en svo, heldur ein-  
gungu út frá því sjónarmiði, sem ég álit, að hljóti að gilda um kirkjuna, að ef það er betra fyrir aðrar stofnanir í landinu, hversu lítilmótlegar sem eru, að það séu þar að starfi tiltölulega ungir menn og ekki fram yfir 70 ára aldur, þá hlýtur það að vera í þessu vandasama og erfiða starfi, sem það óneitanlega er, hvernig sem annars er reynt að vinda sér frá því. Og þetta sjónarmið álit ég að okkur sé skylt að hafa. En hvað röksemdafærslurnar eru hæpnar, sem fram eru bornar, það sýnir ljóssast, hvers eðlis þetta mál er. Það er meira að segja gripið til þess að hafa tölur ekki réttar, eins og að það hafi verið 9 af hverjum 10, sem hafi skrifað undir. Það er ekki rétt. Hvers vegna ekki að hafa það alveg rétt, þar sem tölur liggja fyrir? Það munu vera á milli 90 og 100, ég held 98, sem hafa skrifað undir, og þó er a. m. k. einn og líklega tveir, sem ekki hafa atkvæðisrétt. Atkv. greiða núna í prófkjöri 116, svo að það eru um 20, sem ekki hafa skrifað undir, og mér skilst, að það séu ekki níu af hverjum tíu, sem hafi skrifað undir. Þetta er óþarfi fyrir þá, sem telja sig flytja gott og öruggt mál, að vera að dylja sem allra mest og gripa til ósanninda að lokum, hvað fyrir liggi í málunum. (Gripið fram í.) Nei, nei, ég bara tek þetta sem dæmi. Ég skal taka fleiri dæmi, t. d. eins og ég sagði áður, að kirkjubing hefði einum rómi gert þetta, það er ekki heldur rétt. Það voru margir þar, sem sátu hjá. Ég skal taka fleira. Að prestarnir hafi álit, að l. giltu og þetta væri almennt, alveg eins og í hliðstæðum málum um kosningar presta, það er heldur ekki rétt, því að prestarnir láta fara fram undir yfirstjórn núv. biskups prófkjör, þegar Jón Helgason er orðinn sjötugur, og skilja þeir þá vitanlega, að það gilda ekki sömu lögin um þetta. Þá fóru engar áskoranir fram. Og hvers vegna hefði Jón Helgason ekki átt að vita um það, ef hann gæti fengið að sitja til 75 ára aldurs, ef hann persónulega óskaði eftir eða ef prestarnir gengjust fyrir því? Þetta ber allt að einum brunni. Prestunum var þetta vel ljóst alltaf. Þeir, sem ekki skrifuðu undir, sögðu hinum frá því, að þetta mundi ekki vera hægt samkvæmt lögum. En einþykkinn er bara svo mikil um að sækja þetta mál svo fast, sem mér er algerlega óskiljanlegt, bókstaflega óskiljanlegt.

Það væri hægt að taka fleira til. Að vera að líkja saman í málflutningi almennum kosningum

eins og forseta Íslands, sem öll þjóðin kys, eða hv. alpm., sem eru kosnir af öllum kjósendum í sinu kjördæmi, — að vera að líkja því saman við það, að þar geta 60 menn af 90 eða svo, — en ætli það hafi ekki atkvæðisrétt í landinu í íslensku þjóðkirkjunni svona 120 þúsundir, 97% af allri þjóðinni, og það er talið, að atkvæðisbærir í kirkjumálum séu þeir, sem gjalda orðið til kirkju, sem er við 16 ára aldur, — og að segja, að við, rúmir 60 menn, sem getum kosið biskup, að það sé almenn kosning og þetta sé hliðstætt hinu, þetta eru slíkar rangfærslur, að það er ómögulegt, að nokkur heilvita maður geti látið sér þetta um munn fara, án þess að það sé eitthvað, sem honum finnst hann hafa lítið af rökum almennt fyrir. Sannleikurinn er sá. Það er eitthvað fátæklegt af rökunum, og ég vil segja það, að það er sannarlega ekki af vinskapi við kirkjuna verið að reyna að koma því inn hjá fólkinu meir og meir, að við prestarnir séum kirkjan. Ég vil segja það, að það sé eitt hið óþarfasta, sem gert er fyrir íslenska kristni og íslenska kirkju hér á landi. Við erum aðeins þjóðar kirkjunnar, hver á sinum stað, og starfsmenn hennar, en við erum ekki kirkjan og eigum ekki að ráðast á kirkjuna. Og sannarlega voru það mistök hjá okkur, er við settum kirkjubing og það var skipað hér, að það voru ekki fleiri leikmenn settir inn til að starfa í kirkjubingi, og sýnir það jafnvel starfsemi þess fyrsta árið. Það hefði verið þörf á því, að það hefði verið fleira af leikmönnum, sem hefðu þar komið frá kirkjunnar hendi

Þá er það, að prestastéttin hafi sagt hug sinn um þetta mál, með því að sumir skrifa undir og biðja um, að biskup sé látinn starfa „enn um sinn“. Hvers konar rök eru þetta? Það hafa margir, sem skrifuðu undir, komið til mín og sagt mér hug sinn síðan og sagt, að þeim hafi aldrei dottið í hug, að það leiddi til þessa fargans. Þetta er vitanlegt, að svona er um þjóðina alla. — Nei, þegar um gott mál er að ræða, þarf ekki að gripa til slíkra ráða sem hér er um að ræða og hér hafa komið fram.

Það má vel vera, að einhverjum finnst það og einhverjir greiði atkvæði þá út frá öðrum röksemdafærslum en hvað kirkjunni sé hollast upp á framtíðina, það skal ég ekkert um segja. En frá minnu sjónarmiði, með eingöngu hagsmuni kirkjunnar fyrir augum og sæmd Alþingis um afgreiðslu þessa máls, mun ég eindregið fylgja dagskránni og vildi óska, að það gerðu sem flestir að losa okkur þannig við þetta mál, að við ættum ekki að hafa það lengur yfir höfði okkar. Og ég er sannfærður um það, að kristin kirkja í landinu sættir sig mjög vel við það, að biskup hennar sæti sömu lögum og aðrir embættismenn. Og hún óttast ekki um sig þannig í starfi, að það verði ekki enn þá heill með henni um að velja sér nýjan biskup, þó að annar fari frá, sem hefur verið óneitanlega nýtur maður og góður. Það kemur maður manns í stað, eins og þar segir, og mun svo jafnan halda áfram að verða, hvar sem við setjum aldurstakmarkið. Og einhvern tíma verðum við að velja á ný. Það hefur heill og gifta fylgt kirkjunni yfirleitt hingað til um að velja sér

yfirmann, og það mun gera það áfram, ef ekki er farið að blanda í það óviðkomandi sjónarmiðum.

**Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð til þess að koma í veg fyrir misskilning. Ég heyrði áðan, að hv. frsm. meiri hl. hafði misskilið það, sem ég sagði um eitt atriði, og ég vil gjarnan segja það á þá leið, að ekki verði misskilið. Það var í sambandi við þá breyt., sem gerð hefur verið á ákvæðum l. frá 1935.

Ég gat þess í ræðu minni, að í þeim l. hefði verið ákvæði um það, að ákveða mætti, að embættismaður mætti sitja áfram. Og það fólst í þessu ákvæði, að það var ráðh., einmitt ráðh., sem átti að meta það áfram í fimm ár. Nú benti hv. frsm. meiri hl. á það, að þá hefðu gilt önnur ákvæði um hámark, þ. e. a. s. 65 ár, en ekki 70, eins og nú er. Það er rétt, að aldurshámarkið var þá 65 ár, en það skiptir ekki máli í sambandi við það, sem ég var að segja. Það, sem ég á við, er þetta, sem ég vildi að kæmi alveg skýrt fram, að ég tel, að það sé ákaflega erfitt að meta starfs-hæfni manna, hver sem það á að gera, hvort sem það er ráðherra eða annar, það er erfitt að meta það, hvort aldurniginn maður sé vegna aldurs fær um að gegna starfi sínu áfram eða ekki. Í l. 1935 var þetta orðað á þá leið, sem hér segir, með leyfi hæstv. forseta: „Heimilt er þó, að þeir opinberir embættis- og starfsmenn, sem þykja til þess nógu ernir til líkams og sálar, séu látnir halda störfum sínum, þar til þeir eru fullra 70 ára.“ En enginn eldri en þetta mátti vera í opinberu embætti eða stöðu. Það, sem í þessu fólst, var það, að heimilað var, þegar aldurshámarkinu var náð, að meta það, hvort hlutaðeigandi embættismaður væri nógu ern til líkams og sálar til þess að halda sínu starfi áfram. Það skiptir í raun og veru ekki máli, hvort um 65 eða 70 ár var að ræða. En þetta er það, sem löggjafanum hefur seinna sýnt að ekki ætti að vera undir mati komið. Þetta vildi ég aðeins láta koma fram. Það var þetta sem ég átti við í ræðu minni áðan og ég vildi nú taka skýrar fram, ef það skyldi hafa misskilist.

Það er svo ekki annað, sem ég sé ástæðu til að taka fram, því að það, sem fram er komið síðan, gefur mér ekki tilefni til frekari umræðna.

**Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson):** Herra forseti. Það er ekki margt, sem ég þarf að gera aths. við. Í þessu sem öðru er skylt að hafa það, sem sannara reynist.

Hv. 2. þm. Rang. lagði á það mikla áherzlu, að ég hefði farið rangt með það, að það hefðu verið 9 af hverjum 10 atkvæðisbærum mönnum, eða 9 af hverjum 10 mönnum prestastéttarinnar, sem skoruðu á stjórnarvöldin að heimila biskupi að vera kyrrum í embætti. Það er rétt hjá hv. þm., að miðað við þær tölur hef ég þarna nokkuð of í lagt. Í staðinn fyrir að vera 9 af hverjum 10, þá mun réttur hundraðshluti vera eitthvað tæplega 84. Ég jata það, að í þessu hafði ég ekki reiknað útkomuna, heldur farið eftir því, sem mér hafði verið sagt, og það er

ánægjulegt, að þetta er hér leiðrétt. En að það skipti ýkja miklu máli eða breyti niðurstöðu þess, sem hér er um deilt, fæ ég ekki séð.

Það hendir fleiri en mig að fara ekki alveg nákvæmlega með tölur í þessu sambandi og þar með þann, sem betur á að vera þessu kunnugur en ég, sjálfan 2. þm. Rang. Hann talaði um, að það væru um sextíu menn prestastéttarinnar, sem hefðu val biskups í hendi sér. Eftir þeim tölum, sem hann nefndi, hyggt ég, að sú tala sé nær 70 en 60, sem þar hefur úrslitaráðin. Mér finnst það ekki skipta nokkru máli, en úr því að hv. þm. gerði svo mikið úr og gaf í skyn, að ég hefði verið að villa menn með tölunni áðan, þá er einnig rétt að hafa það í þessu, sem sannara reynist.

Hitt vil ég taka alveg skýrt fram, að það var alveg rétt, sem ég sagði, að kirkjubing hefði einum rómi mælt með þessu frv. Það er föst málvenja, að telja mál samþykkt í einu hljóði, sem er nákvæmlega það sama og að eitthvað sé gert einum rómi, ef engin mótatkv. koma fram. Þetta kemur daglega fram hér við atkvgr. á Alp. og á öllum mannfundum, og hvort sem einhverjir hafa setið hjá á kirkjubingi eða ekki, sem mér er ókunnugt um, þá er alveg vist, að þar komu engin mótatkv. fram, jafnvel þó að andstæðingar málsins væru þar allkappsamir undir forustu hæstv. kirkjumrh., að því er mér er sagt. En þegar til atkvgr. kom fékk hann engan sér til stuðnings. Það má náttúrulega segja, eins og hv. þm. gerir, að kirkjubingið hafi reynzt illa og það hafi átt að skipa öðruvísi. Ég man ekki betur en hv. þm. hafi fyrir einu ári verið mjög kappsamur stuðningsmaður þessa máls og þá talið þar rétt skipað. En þegar hann nú snýst allt í einu á móti því, vegna þess að það er honum ósammála um ákvarðanir, og telur ekkert mark takandi á kirkjubinginu og enn síður á prestastéttinni sem málsvörum kirkjunnar, þá finnst mér hann meta sinn eigin hug of mikið fram yfir þá, sem eru þó löglega kjörnir málsvavar þessarar stofnunar.

Hverjum finnst sinn fugl fagur, og ég geri ekki mikið úr því, þótt hv. þm. fyndist hann færa betri rök en fram komu af minni hálfu til stuðnings þessu frv. Ég skal ekki gera mikið úr mínum málflutningi, en ég verð að jata það, að málflutningur hv. þm. sannfærði mig ekki. Og ég hyggt, að svo veik sem mín rök vafalaust hafa verið, þá eru hans rök sízt sterkari. Um það skal ég ekki karpa. Hitt vil ég ítreka, sem ég sagði áðan, að þetta mál er ekki flutt að beiðni herra biskupsins, heldur þeirra manna, sem beittu sér fyrir, hverjir sem það kunna að hafa verið, áskorunum til kirkjustjórnarinnar um, að biskupinn héldi áfram. Þetta frv. er einungis flutt vegna þess, að okkur flm. þess virtist það vera sanngirnismál og eðlilegt, að þau ákvæði yrðu lätin haldast, sem alþjóð hefur talið að giltu í þessu efni, frá því að l. um aldurshámark embættismanna fyrst voru framkvæmd varðandi biskup.

Mér er með öllu ókunnugt, með hverjum hætti fengnar hafa verið undirskriftirnar um áskorun til kirkjustjórnarinnar um, að biskup héldi áfram. En ég hyggt þó, að það lýsi nokkurri kappgirni hv. 2. þm. Rang., að hann skyldi vera með þær dylgjur um það, sem hann hér flutti. Úr því að

hann taldi ekki hæfa að gera betur grein fyrir, hvað á bak við þjó, þá hefði hann heldur átt að láta þann hluta málflutnings síns vera og hreyfa þá frekar í prestanna hóp, ef hann telur einhverju áfátt um þeirra framkomu, í stað þess að vera með áburð hér, sem hann segir vera þess eðlis, að hann vill ekki hafa á orði, heldur einungis gefa í skyn.

Við vitum allir, að hv. þm. er kappsfullur maður, og við því er ekkert að segja. En ég tek einungis fram, að kappgirni er áreiðanlega ekki eingöngu okkar megin í þessu máli, sem komum inn í málið sem hlutlausir áhorfendur og tökum málið einungis upp vegna þess, að við teljum réttarbotar þörf eftir þann úrskurð, sem prófessorarnir felldu. Hún er áreiðanlega ekki síður af hálfu hv. andmælenda frv., eins og glögglega kom fram í málflutningi hv. 2. þm. Rang.

Ég legg áherzlu á, að þetta mál er eingöngu flutt vegna áhuga um virðingu þess embættis, sem hér er um að ræða, og ég sýndi glögglega fram á áðan, að öll hliðstæð embætti, sem hægt er að telja upp, njóta annaðhvort enn þá meiri eða hliðstæðrar undantekningar frá l. um aldurshámark embættismanna.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 63 felld með 15:11 atkv.

1. gr. samþ. með 16:10 atkv.

2. gr. samþ. með 16:4 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. visað til 3. umr. með 16:9 atkv.

Á 17. fundi í Nd., 7. nóv., var frv. tekið til 3. umr.

Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Það, sem ég nú vildi segja, varðar aðeins meðferð málsins, og vænti ég, að hæstv. forseti taki það ekki til frádráttar ræðutíma mínum við þessar umr., ef einhverjar skyldu verða umræður að þessu sinni.

Það, sem ég vildi minnast á nú, er það, að ég vil leyfa mér að fara fram á það við hæstv. forseta, að hann fresti þessari umr., taki málið út af dagskrá að þessu sinni. Ástæðan til þess, að ég ber fram þessa ósk, er sú, að ég hef í athugun að flytja brtt. við frv., eins og það nú liggur fyrir. Við 2. umr. var felld rökst. dagskrá, sem ég þá hafði flutt sem minni hl. þeirrar n., sem um málið hafði fjallað. Þá var ekki tilefni til þess fyrir mig að flytja brtt. Ég vil leyfa mér að benda á það, að þeir nm., sem skipa meiri hl. allshn. í þessu máli, hafa allir áskilið sér rétt til þess að flytja brtt. eða fylgja þeim, er fram koma. Og einn nm. í meiri hl. hefur skrifað undir nál. með fyrirvara. Það eru því allmiklar líkur til þess, að hv. nm. vilji taka til athugunar að gera breyt. á frv., og frá hv. frsm. meiri hl. kom fram við 2. umr., að hann teldi vel koma til mála að gera breyt. á einhverjum atriðum. Nú er það svo, að þær brtt., sem mér hefur komið í hug að flytja, a. m. k. ein slík till., er þess eðlis, að það þarf að fara fram í sambandi við hana nokkur lögfræðileg athugun, sem ég hef ekki getað komið við að láta fara fram í dag, en þarf hins vegar ekki að taka langan tíma. Með tilliti

til þessa vildi ég leyfa mér að fara þess á leit við hæstv. forseta, að málið verði tekið út af dagskrá að þessu sinni og umr. frestað.

Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, þá er í ráði, að þrír þingmenn þessarar hv. d., hæstv. forseti, hv. þm. Hafnf. og ég, förum burt nú um helgina og verðum a. m. k. vikutíma burtu til þess að sitja fund Norðurlandaráðs. Mér þykir það ekki ósennilegt, án þess að ég viti það, að þessi 3 atkv. kunni að geta ráðið úrslitum í málinu. Ég veit ekki hvorum megin nokkur þeirra er, utan ég sjálfur, en sýnt er, að ef þrír menn fara og enginn varamaður kemur í staðinn, þá getur það ráðið úrslitum. Þess vegna þætti mér æskilegra, að málið væri afgreitt hér í dag, ef fært þykir. Auðvitað er það hæstv. forseti, sem ræður því, og sjálfsagt er að gefa mönnum færi á, og sízt hef ég á móti því, að mönnum sé gefið færi á því að flytja brtt.

En þannig stendur á, að máli hefur verið vikið til okkar sjálfstæðismanna til athugunar, og ég hafði hugsað mér, ef hér yrði dráttur á eða stæði yfir fundur til lengdar, að biðja um fundarhlé í hálf tíma eða klukkutíma til athugunar því máli, og ég vil skjóta því til hv. frsm. minni hl. og annarra þeirra, sem hafa hug á að flytja brtt., hvort sá frestur, ef hæstv. forseti vildi leyfa hann, mundi nægja til þess að semja brtt. Annars er þetta auðvitað alveg í hendi forseta, og það er ekki hægt að hafa á móti því, að menn hafi tíma til þess að flytja brtt., ég hef sízt á móti því.

Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Út af því, sem hv. 1. þm. Reykv. sagði, vil ég taka það fram, að mér var þetta ljóst, sem hann sagði, að tveir eða þrír hv. dm. munu verða fjarverandi nú um nokkra daga. Mér finnst sjálfsagt, að tillit sé tekið til þess og að málið verði ekki tekið til atkvgr. fyrr en þeir koma heim aftur, ef ske kynni, að það hefði áhrif á úrslit máls. Finnst mér mjög sanngjarnt að óska þess.

En í því sambandi vil ég leyfa mér að benda á það, að nú mun vera svipað ástatt í hv. Ed. Nokkrir þm. þeirrar hv. d. munu einnig verða fjarverandi nú um nokkra daga og kannske vikutíma, og ef á að taka tillit til fjarvistar manna, þá þýðir það, að málinu yrði þá frestað í Ed., þegar það kæmi þangað, þó að það færi þangað í dag eða á morgun, þangað til þessir menn kæmu heim aftur, þannig að ég sé í raun og veru ekki, að það skipti neinu verulegu máli, þó að umr. sé frestað nú, og ef það væri gert, þá væri eðlilegt, að biðin yrði þá hér í hv. Nd., þannig að málið yrði ekki endanlega afgreitt fyrr en hv. þm. þessarar d. koma heim aftur og færi þá til Ed. Mér virtist það einmitt koma glögglega fram í ræðu hv. 1. þm. Reykv. áðan, að það skipti ekki máli fyrir endanlega afgreiðslu málsins, þó að umr. yrði frestað nú, því að eins og hann telur ekki rétt að afgreiða það, á meðan þingmenn í Nd. séu fjarverandi, þá er auðvitað heldur ekki rétt að afgreiða það í Ed., þegar hv. þm. Ed. eru fjarverandi, þannig að ég geri ráð fyrir, að við getum orðið alveg

sammála um þetta. Og þar sem hv. meiri hl. n. virðist skv. nál. hafa nokkurn áhuga á brtt., þá geri ég ráð fyrir, að meiri hl. hljóti að fallast á þessa ósk, sem ég nú ber fram.

**Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson):** Herra forseti. Þetta mál liggur auðvitað til úrskurðar forseta, og skal ég ekki frekar blanda mér í það, hvernig hann verður, en einungis benda á, að enn hefur ekki af hálfu neinna þeirra, sem greiddu atkv. með frv. til 3. umr., komið fram ósk um að fresta. En aðalatriðið er þó það, að hv. 2. þm. Rang. gerði mjög mikið úr því í málflutningi sínum í gær, að þetta mál væri nokkuð seint á ferðinni, vegna þess að nú þegar væri hafin prófkosning hjá prestastéttinni um nýtt biskupsefni, og eðli málsins er þannig, að það getur beinlínis verið óheppilegt, svo að vægt sé til orða tekið, að láta það dragast mjög lengi, að skorið sé úr því á einn eða annan veg, hvort þetta frv. nær fram að ganga. Ég skal taka það fram, að mér er gersamlega ókunnugt um, hvaða fylgi málið hefur á þingi. Það má vel vera, að það sé dæmt til þess að falla, eins og það getur verið, að það geti orðið samþykkt. En ég hygg þó, að allir séu sammála um þá meginhugsun, sem kom fram hjá hv. 2. þm. Rang., að ef málið á að ná fram að ganga, þá er það þannig vaxið, að það er ekki heppilegt, úr því sem komið er, að það dragist mjög lengi.

Umr. frestað.

Á 24. og 26. fundi í Nd., 18. og 21. nóv., var frv. tekið til frh. 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 27. fundi í Nd., 24. nóv., var fram haldið 3. umr. um frv. (A. 16, 84).

**Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja brtt. við þetta frv. á þskj. 84. Ég skal taka það fram, að ég hygg, að þessar brtt., þótt samþ. yrðu, raski ekki efni frv. til verulegra muna og jafnvel ekkert. Till. eru formlegs eðlis.

Í brtt. við 1. gr. er í a-lið lagt til, að í stað þess, að sú gr. er orðuð sem breyt. við lögin um biskupskosningu, þá verði hún orðuð sem breyt. við 13. gr. laga um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Í 2. tölulið brtt. er lagt til, að fyrirsögn frv. verði breytt í samræmi við þetta, þannig að heiti þess verði frv. til 1. um breyt. á l. nr. 38 14. apríl 1954, um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Ég tel, að úr því að gert er ráð fyrir að breyta efni l. um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins, þá sé með l. gerð breyt. á þeim l., en ekki öðrum lögum.

Þá er í 1. tölulið brtt., b og c, lagt til, að breytt verði tveim orðum í 1. gr. frv., og skal ég ekki útskýra það nánar, en ég hygg, að þessar breyt. á orðum gr. mundu verða til bóta, ef samþ. yrðu.

Ég skal taka það fram, að ég hef haft til athugunar að flytja till. til breyt. á efni frv., en við nánari athugun féll ég frá því að flytja slíkar till. um efnisbreyt., þar sem mér virtist það koma fram við 2. umr., að meiri hl. d. væri efni frv. fylgjandi.

**Frsm. meiri hl. (Bjarni Benediktsson):** Herra forseti. Ég skal taka fram, að n. hefur ekki haldið fund um þessar brtt., svo að það, sem ég segi um það, er einungis frá mér, en ég tala ekki sem frsm. n. að því leyti.

Það er rétt, sem hv. þm. N-Þ., frsm. minni hl. (Gísli G.), segir, að þessar breyt. haggja ekki verulega efni frv., og ég mundi e. t. v. nokkuð miða mína afstöðu til þeirra eftir því, hvort þær mundu geta leitt til þess, að hann og skoðanabráður hans gætu fallist á frv., ef þær yrðu samþykktar, a. m. k. tvær þeirra. Og það þarf þó e. t. v. nokkru nánari athugunar við.

En ég vil benda hæstv. forseta á það, hvort 1. brtt., a-liður undir 1. og 2. liður fá staðizt. Þar er um að ræða að breyta allt öðrum l. en eru hér til 3. umr., og ég hygg a. m. k., að sú skoðun hafi komið fram, að því líkar brtt. mundu ekki fá staðizt vegna fyrirmæla stjórnarskrárinnar um þrjár umr. um hvert mál. Nú er mér það ljóst, að hér er eingöngu um formsatriði að ræða, og það er nokkurt álitamál, hvorum l. á að breyta í þessu tilfelli. Og ég legg ekkert kapp á þetta að öðru leyti en því er varðar fordæmi og að það, sem nú er gert, sé í samræmi við þá venju, sem um þetta hefur verið, og skýr mál-inu að þessu leyti algerlega til forseta, en vildi biðja hann um að athuga þá hlið málsins.

Eins og ég sagði, þá er það áhorfsmál, hvorum l. eigi að breyta, l. um biskupskosningu eða l. um aldurshámark embættismanna. Ég hef vakið athygli á því áður, að það er í samræmi við þær undantekningar sumar, sem gilda, að breyta sérlægum, en ekki almennu l., og hef ég sérstaklega vitnað til ákvæðanna um dómara, sem eru í l. um hið almenna réttarfar eða meðferð einkamála í landinu, en ekki í l. um aldurshámark embættismanna almenn, þannig að það er til ákveðið fordæmi, sem haft var í huga, þegar þetta frv. var samið. Ég játa þó, að hér er um fullkomið áhorfsmál að ræða. En okkur, sem sömdum frv., sýndist eðlilegra að hafa þennan hátt á, og efnislega get ég ekki séð að þetta hafi þýðingu, en sú formsmótþára kemur til viðbótar, sem ég hreyfði áðan og beindi til hæstv. forseta.

Varðandi b-lið 1. gr. má segja, að það sé e. t. v. aðalefnisbreyt., að eftir því mundi það sennilega vera algerlega á valdi kirkjumála-stjórnarinnar, þ. e. a. s. kirkjumálaráðherra, hvort heimildin yrði notuð eða ekki. Og er ég þó ekki alveg viss um það og þætti vænt um, ef hv. flm. brtt. vildi segja ögn nánar, hvað fyrir honum vakir í því. Ef þar er einungis um orðalagsbreyt. að ræða, má segja, að hún skipti ekki máli, en ég hygg þó, að ætlunin hljóti að vera sú, að leggja þetta í vald ráðh. Ég er, eins og ég segi, reiðubúinn til þess að taka þá efnisbreyt. til athugunar, ef það er það, sem fyrir hv. flm. vakir, ef það gæti orðið til þess að setta alla menn við þetta frv. En ef svo er ekki, þá sé ég a. m. k. á þessu stigi málsins ekki ástæðu til þess að samþykkja hana.

Varðandi breyt. í c-lið, þá skal ég játa, að þar er um fullkomið áhorfsmál að ræða. Mér er það ljóst, að ýmsir telja, að orðalag það, sem hér er stungið upp á, sé betra en það, sem er

í frv. Ég hef talið, að það stæðist a. m. k., sem í frv. segir, og skal þá játa það, að það getur verið meinloka úr mér, vegna þess að ég hafi dottið niður á það orðalag, þegar frv. var samið, og sjái ekki mína eigin villu. En ég er fyllilega til viðtals um það, ef svo má segja, að breyta þessu, ef mönnum þykir það réttara.

**Frsm. minni hl. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. — Eins og ég tók fram í ræðu minni áðan, lít ég svo á, að þær breyt., sem ég legg til að gerðar verði á frv., séu eingöngu formlegs eðlis. Af því leiðir, að þær hafa ekki áhrif á afstöðu mína til efnis þessa frv. Um aðra get ég ekki sagt.

Út af b-lið brtt. við 1. gr. skal ég taka það fram, að ég lít svo á, að sú till., þótt samþ. yrði, breyti ekki efni frv. Það var a. m. k. ekki ætlun mín, að hún gerði það. Ég lít svo á, að orðalagið „má“ í stað „skal“ eigi aðeins við hlutaðeigandi embættismann sjálfan, en ekki kirkjustjórnina að öðru leyti. Þá er hér aðeins um að ræða breyt. á orðalagi.

Hv. 1. þm. Reykv. benti á, að það gæti orkað tvímælis, hvort gera ætti breyt. á aðallöggjöfinni eða sérlægum, og benti á, að ákvæði um aldurshámark dómara væru í sérlægum. Það er rétt, að þau eru í sérlægum, en þau eru einnig í aðallöggjöfinni, þannig að í aðallöggjöfinni er vitn- að til sérлагanna í sambandi við ákvæði um embættisaldur dómara. Mér sýnist á allan hátt heppi- legra, að breyt. séu gerðar á aðallöggjöfinni.

Varðandi það atriði, hvort þinglegt sé að bera fram brtt. á þskj. 84, þ. e. a. s. 1. tölulið a og 2. tölulið, um það, að breyt. verði á öðrum lög- um, eins og þar er gert ráð fyrir, þá var það svo, að þegar málið var til umr. síðast, var ég ein- mitt að velja þessu fyrir mér, og ég tók það fram í umr., að ég óskaði eftir fresti, vegna þess að ég tel þurfa lögfræðilega athugun á þessu atriði. Ég hef síðan rætt þetta mál við skrifstofustjóra Alþ., og eftir að ég hafði rætt við hann, ákvað ég að flytja brtt. Þá viðræðu skal ég ekki rekja nánar, sem ég átti við skrif- stofustjóran, enda ræðir hæstv. forseti senni- lega við hann, ef ástæða þykir til úrskurðar um þetta atriði.

Umr. frestað.

Á 30. fundi í Nd., 28. nóv., var frv. tekið til frh. 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Nd., 2. des., var enn fram haldið 3. umr. um frv.

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 32. fundi í Nd., 4. des., var enn fram haldið 3. umr. um frv.

ATKVGR.

Brtt. 84,1.a tekin aftur.

— 84,1.b samþ. með 11:9 atkv.

— 84,1.c samþ. með 19 shlj. atkv.

— 84,2 tekin aftur.

Frv., svo breytt, samþ. með 16:9 atkv. og afgr. til Ed.

Á 31. fundi í Ed., 5. des., var frv. útbýtt eins og það var samþ. við 3. umr. í Nd. (A. 114).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Af- brigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Á 33. fundi í Ed., 9. des., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 36. fundi í Ed., 11. des., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 114, n. 117 og 118).

**Frsm. meiri hl. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Allshn. hv. d. hefur haft til með- ferðar frv. til 1. um breyt. á l. nr. 21 27. júní 1921, um biskupskosningu. N. varð ekki sam- mála um afgreiðslu málsins. Minni hl. n., þeir hv. þm. V-Sk. og 11. landsk., leggur til, að það verði samþ. óbreytt. Meiri hl. taldi hins vegar ekki rétt að samþykkja frv. og leggur til, að það verði fellt.

Frv. felur það í sér, að verði biskup Íslands sjötíu ára að aldri, þá skuli hann, ef aðrar ástæður hindra ekki, halda embætti sínu þar til hann verður 75 ára, ef þeir fimmtu þeirra, sem atkvæðisrétt hafa við biskupskjör, bera fram ósk þar um.

Talið er og vafalaust með réttu, að núv. biskup, sem er nýorðinn 70 ára, sé hinn mesti ágætismaður og það heilsugóður, að hann geti af þeim ástæðum gegnt embætti sínu enn um sinn. Af því tilefni hefur frv. verið flutt og er einungis miðað við þennan eina mann, en ætlað þó að gilda sem almenn regla um biskup Íslands framvegis.

Flm. frv. segja í grg., sem fylgir því, að þeir muni fáir, sem ekki viðurkenna sérstöðu bisk- upsembættisins að því er aldurshámark varðar, sízt séu minni rök til þess, að maður haldi emb- ætti biskups fram til 75 ára aldurs, en þeir, sem til starfs eru kosnir almennt kosningu, eins og sóknarprestar, ef kjósendur æskja þess.

Það er hins vegar skoðun okkar, sem skipum meiri hl. allshn., að þetta sé rangt. Í fyrsta lagi fyrirfinnst ekki rök fyrir því, að biskups- embættið sé að þessu leyti ósambærilegt við fjölmörg önnur embætti. Þess vegna er óheppi- legt og óæskilegt, að sérreglur verði settar um þetta eina embætti að þessu leyti, þó að svo standi á sem nú um þann mann, sem embættinu gegnir. Fullkomin ástæða væri þá til, að mörg fleiri eða ýmis fleiri embætti yrðu látin lúta sömu eða svipuðum lögum.

Það má vel vera, að næg rök séu til þess, að lagaákvæði um aldurshámark opinberra starfs- manna almennt verði endurskoðuð með það fyrir augum að hækka aldurshámarkið, því að vafalaust eru margir embættismenn færir um að gegna starfi sínu lengur en til sjötugsaldurs.

Um þetta voru uppi raddir í allshn. hv. d., þegar n. ræddi um frv. Að svo komu er ég

því ekki andvígur út af fyrir sig, að slík endurskoðun færi fram, en hinu er ég andvígur, að sett séu sérstök lög um eitt og eitt embætti, enda verður ekki séð, að biskupsembættið hafi að neinu leyti sérstöðu að þessu leyti, og ég þykist mega ganga út frá því visu, að verði þetta frv. samþ., þá sé það alveg vafalaust, að fleiri frv. muni á eftir koma um hækkun aldurshámarks annarra embættismanna, og af slíku mundi einungis leiða hættulegan glundroða.

Sérreglur um aldurshámark presta byggjast einfaldlega á þeirri staðreynd, að ávallt hefur verið skortur á prestum, a. m. k. nú um nokkurra áratuga skeið, og mörg prestsembætti hafa verið óskipuð af þeim sökum. Þau hafa því fullkomna sérstöðu að því leyti. Hins vegar mun varla vera talin hætta á því, að biskupsembættið þurfi að vera autt og óskipað af slíkum ástæðum.

Hér vil ég bæta því einu við, að ég er persónulega andvígur opinberri undirskriftasöfnun eins og þeirri, sem ráðgerð er í frv. Mér virðist hún jafngilda nokkurn veginn opinberum kosningum, og mig furðar raunar á, að menn skuli vilja hafa slíkan hátt á um þetta. Verði frv. samþ. til 3. umr., þá áskil ég mér rétt til að bera fram brtt. um þetta, sem fæli það í sér, að kosning yrði leynileg meðal þeirra, sem atkvæðisrétt hafa þar um.

Þetta eru í fáum orðum sagt rökin fyrir því, að meiri hl. allshn. er andvígur þessu frv.

**Frsm. minni hl. (Friðjón Þórðarson):** Herra forseti. Allshn. hefur fjallað um þetta mál, en nm. ekki orðið sammála um afgreiðslu þess. Meiri hl. n. leggur til, að frv. verði fellt, en minni hl., hv. þm. V-Sk. og ég, leggur til, að frv. verði samþ. óbreytt eins og það kom frá hv. Nd.

Mál þetta hefur verið nokkuð lengi á leiðinni, frá því að það var lagt fram í fyrstu í hv. Nd. Hefur allmikið verið um það rætt og ritað. Ættu því rök þess að liggja nokkuð ljós fyrir hv. þm. Ed. Ég mun þó leitast við að rifja þau helztu upp í örstuttu máli.

Svo sem kunnugt er, hafa hugmyndir manna verið nokkuð á reiki um það, hvort biskup Íslands mætti sitja lengur í embætti en til sjötugs vegna ákvæða í l. um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins og l. um aldurshámark opinberra starfsmanna. Hin siðarnefndu lög gengu í gildi á árinu 1935. Þau voru því í gildi, þegar þáverandi biskup Íslands, dr. Jón Helgason, varð sjötugur. Hann var þó ekki látinn hætta störfum þá, heldur mun hann hafa setið áfram í þessu virðulega embætti á þriðja ár eftir sjötugt, og hefur ekki annað heyrzt en vel hafi þótt á því fara.

Þegar núverandi biskup yfir Íslandi, herra Ásmundur Guðmundsson, varð sjötugur, þóttu ákvæði laga ekki skýrari en svo, að fengnir voru tveir af lærðustu lögfræðingum þjóðarinnar til að segja sitt álít á því, hvort biskup mætti sitja lengur í embætti en til sjötugs. Þessir mætu fræðimenn komust að þeirri niðurstöðu, að þetta væri óheimilt að óbreyttum lögum. Það datt engum í hug að vefengja þennan úrskurð

út af fyrir sig. Á hinn bóginn þótti ýmsum full ástæða til að breyta l. að þessu leyti, gera þau skýr og ótvíræð, þannig að biskup hefði tvi-mælalausán rétt til þess að sitja í embætti fram yfir sjötugt, svo sem látið hefur verið viðgangast.

Um sóknarpresta og aðra þá, sem til starfs eru kosnir almennri kosningu, gildir sú regla, að þeir megi gegna störfum til 75 ára aldurs, ef vissum skilyrðum er fullnægt. Sú hefur og raunin orðið um ýmsa sóknarpresta, að þeir sitja í embættum eftir sjötugt, og þykir sjálfsagt. Þessi staðreynd hefur án efa mótað þá skoðun margra, að biskupi væri lögheimilt að gegna embætti sínu fram yfir sjötugt, enda verður að telja það mjög eðlilegt, að svipuð ákvæði gildi um biskupa og presta þjóðkirkjunnar að þessu leyti.

Frv. þetta, ef að lögum verður, veitir aðeins heimild til þess, að biskup megi halda embætti sínu til 75 ára aldurs. Þetta er þó því aðeins heimilt, að aðrar ástæður hindri ekki, að hann fái haldið embættinu. Enn fremur er þessi heimild bundin því skilyrði, að ¾ þeirra, sem atkvæðisrétt hafa við biskupskjör, beri fram ósk um það. Það virðist því búið svo um hnútana, að ólíklegt má telja, að hrapað yrði að því að nota þessa lagaheimild, nema full ástæða þætti til.

Frv. þetta hefur verið sent nokkrum aðilum til umsagnar, m. a. kirkjuþingi, kirkjuráði og biskupi. Enginn þeirra hefur andmælt frv., heldur um þvert á móti verið því fylgjandi. Ég leyfi mér sérstaklega að vekja athygli á umsögn kirkjuþings, sem saman kom nú í haust og starfar eftir nýjum lögum, sem hæstv. Alþ. hefur gert úr garði. Ég man ekki betur en því hafi einmitt verið mikið á loft haldið við setningu þeirra laga, að kirkjuþing ætti að vera ráðgefandi aðili um öll meiri háttar málefni, er snerta kristni og kirkju, og sjálfa Alþingi bærí að vísa þangað slíkum málum til umsagnar, enda var svo gert með þetta frv. Núv. hv. alþm. geta vart látið ráð og till. þessarar stofnunar algerlega sem vind um eyru þjóta.

Ýmsum rökum, fremur léttvægum þó, hefur verið beitt gegn þessu frv., svo sem þeim, að allt undirskriftafargan væri hvítleitt. Satt er það, að sumum gengur illa að taka ákveðna afstöðu, nema þeir séu hjúpaðir leynd kjörklefans. Ég tel þó engan of góðan til þess að segja til um, hvort hann vilji undirrita ákveðið skjal eða ekki. Auk þess mætti framkvæma ákvæði frv. þannig, að ekki yrði um neinar undirskriftir að ræða, eins og hv. frsm. meiri hl. benti á.

Bent hefur verið á, að óheppilegt sé, að aldradír menn sitji á biskupsstóli. Þetta er þó algerlega undir atvikum komið. Og hv. fjvn. mætti a. m. k. minnast þess, hversu fyrrv. yfirmaður hinnar kaþólsku kirkju hélt vel virðingu sinni í embætti, þótt kominn væri á niraðisaldur. Hefur mér heyrzt á hv. nm., að þeim hafi þótt nokkurs um vert að ná fundi hins aldna kirkjuhöfðingja.

Það mætti telja ýmis fleiri rök með þessu frv., en þau eru þegar meira og minna kunn. Ég vil þó að lokum benda á það, að þegar áður

en núv. biskup Íslands varð sjötugur, höfðu kirkjumn. horizt undirskriftir mikils hluta þeirra sóknarpresta og annarra, er atkvæðisrétt hafa við biskupskjör, þess efnis, að biskup fengi að halda embætti enn um sinn. En þar sem fyrrnefnd álitssgerð lögfræðinganna er nú fyrir hendi, er ómögulegt fyrir rn. að koma til móts við þessar ákveðnu óskir kirkjunnar þjóna, nema þetta frv. verði samþykkt eða önnur heimild svipaðs efnis. Það er því síður en svo, að frv. þetta sé flutt til þess að gera hlut kirkjunnar lítinn, heldur miklu fremur til þess, að unnt sé að ganga til móts við stóran hóp af mætustu mönnum, sem starfa að málum íslenskrar kirkju í dag.

ATKVGR.

1. gr. felld með 9:7 atkv.

Frsv. þar með fallið.

## 2. Pósthög.

Á 21. fundi í Ed., 17. nóv., var útbýtt:

Frsv. til l. um breyt. á pósthögum, nr. 31 1940 [43. mál] (þmfrv., A. 73).

Á 22. fundi í Ed., 18. nóv., var frsv. tekið til l. umr.

Flm. (Alfred Gíslason): Herra forseti. Ég flutti á síðasta þingi frsv. sama efnis og það, sem nú er til umræðu, og þarf því ekki að halda langa framsöguræðu. Frsv. fjallar um ofur litla lagfæringu á pósthögum, þess efnis, að allir viðtakendur póstsendinga, en ekki aðeins nokkur hluti þeirra, fái umráðarétt á þeim notuðu frimerkjum, sem á sendingum eru. Til annars og meira er ekki mælt.

Mér hefur horizt það til eyrna, að lagabreyt., sem hér er farið fram á, samrýmist ekki alþjóðapóstsamningum, og væru það óneitanlega þungarök gegn breytingunni. Ég hef leitað að slíku ákvæði í alþjóðapóstsamningum og gert það gaumgæfilega, en ekkert getað fundið. Ég hlýtt því að svo stöddu að staðhæfa, að hér sé hallað réttu máli og að ekkert því líkt ákvæði finnist í þeim samningum.

Póststjórnin selur þessi notuðu frimerki, sem um er deilt, en póstmannasjóður nýtur ágóðans. Póstmannasjóður var áður styrktar- og sjúkra-sjóður, en síðar breyttist hlutverk hans, eftir að sjúkra- og slysatryggingar komust á. Nú mun hann vera eins konar utanfarasjóður póstmanna og þá fyrst og fremst þeirra, sem búa í Reykjavík. Ekki veit ég til, að aðrar starfsstéttir hafi samsvarandi sjóði, og mundi þó mörgum þykja búhnykkur að slíku. Þótt svo færi, að hætt yrði að taka þessi notuðu frimerki af viðtakendum póstsendinga, er ég viss um, að póstmenn mundu finna aðra leið til fjárfelunar sjóði sínum, svo að ferðalög þeirra þyrftu ekki af þeim sökum að falla niður.

Eins og ég tók fram í fyrra, er það að mínu áliti óviðurkvæmilegt og fyrir neðan virðingu póst-

stjórnarinnar að eigna sér þessi notuðu frimerki og selja þau háu verði. Það er jafn-óviðeigandi, hvort sem þau eru seld í eins konar happdrætti, eins og nú er, eða á uppboðum, eins og til orða hefur komið.

Það er einnig undir virðingu póststjórnarinnar að selja þessi frimerki vildarmönnum einum, eins og einhvern tíma var staðhæft í blöðum. Nýlega spurðist ég fyrir um það í pósthúsinu í Reykjavík, hvort ég fengi keypt þar slík notuð merki eða hvort ég fengi nafn mitt skráð sem væntanlegur kaupandi. Var báðum spurningum mínum svarað afdráttarlaust neitandi. Þar komu bersýnilega ekki allir til greina. E. t. v. kunna frimerkjakaupmenn þessu fyrirkomulagi vel. Um það veit ég ekki. En hitt er víst, að almenningi og þá sérstaklega hinum smáu frimerkjasöfnurum er það mjög í óhag.

Enn er eitt í sambandi við þetta mál. Þessi verðmætu, notuðu frimerki virðast í stórum stíl vera flutt úr landi, en ekki veit ég, hvað um þann gjaldeyri verður, sem fyrir þau fæst. Afleiðing þessa er hörgull á vissum tegundum íslenskra frimerkja hér á landi, þótt auðvelt sé að kaupa þau erlendis gegn beinhörðum gjaldeyri viðkomandi lands. Væri ekki samra að leyfa smáu söfnurum að njóta sinna frimerkja án íhlutunar póststjórnarinnar og án milligöngu innlendra og erlendra kaupmanna?

Herra forseti. Ég orðlengi þetta ekki frekar nú, en legg til, að frsv. verði vísað til hv. samgmn., sem hafði sama mál til athugunar á síðasta þingi. Vænti ég þess, að hv. n. sjái sér fært að skila áliti innan skamms, enda veit ég, að hún hefur í fórum sínum gögn frá því í fyrra varðandi þetta mál.

ATKVGR.

Frsv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til samgmn. með 11 shlj. atkv.

Á 73. og 75. fundi í Ed., 23. og 26. febr., var frsv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 76. fundi í Ed., 27. febr., var frsv. enn tekið til 2. umr. (A. 73, n. 260).

Frsm. meiri hl. (Björgvin Jónsson): Herra forseti. Samgmn. hefur haft frsv. þetta til athugunar. Meiri hl. n. leggur til, að frsv. verði vísað til hæstv. ríkisstj.

Frsv. sama efnis og þetta var flutt á síðasta þingi. Þá var leitað umsagnar ýmissa aðila um málið. Póst- og símamálastjóri ritaði eftirfarandi bréf til nefndarinnar, dags. 27. nóv. 1957, með leyfi hæstv. forseta:

„Póst- og símamálastjórnin hefur meðtekið bréf hv. samgmn., dags. 14. nóv. þ. á., þar sem beiðzt er álits um frsv. til l. um breyt. á pósthögum, nr. 31 1940.

Sá er munur á þeim eyðublöðum, sem hér er um að ræða, og venjulegum bréfum, ábyrgðarbréfum og peningabréfum, að nefnd eyðublöð eru pósthög, sem eru gefin út aðeins vegna pósthjónustunnar sjálfrar og sem eign pósthöfnanna og eiga að vera í höndum þeirrar

póststofnunar, sem gefur eyðublaðið út, og endursendast henni.

Í alþjóðareglugerðum, sem fylgja alþjóðapóstsamningum, eru ákveðin form fyrir slík eyðublað (gerð MP 1 fyrir ávisanablað, gerð R 3 eða R 4 fyrir póströfuávisun, gerð CP 2 og CP 3 fyrir fylgibréf böggla). Þessi eyðublað hafa tvo höfuðreiti, annan fyrir afklipping, sem viðtakandi á að halda eftir, en hinn fyrir sjálfa ávisunina ásamt kvittun, frimerkjum og ástimplun sendipósthússins, og á póststofnun að halda þeim hluta eftir og geyma hann a. m. k. í eitt ár vegna endurskoðunar og rannsóknar vegna kæra eða umkvörtunar. Hér á landi er þessi geymslutími þrjú ár.

Síðan getur póst- og símamálastjóri um reglurnar í Danmörku, Noregi og Svíþjóð, en þær eru mjög á sama veg og hér. Síðan segir svo:

„Þessar reglur hafa gilt svo lengi sem til þekkist, a. m. k. frá 1872, og á alþjóðapóstráðstefnu hafði fyrir löngu komið fram ályktun um, að þetta atriði ætti heima í löggjöf hinna einstöku ríkja, enda eru um það ákvæði í nágrannalöndunum svipað og hér í 17. gr. póstlaganna, og mun vera svo í öllum ríkjum alþjóðapóstbandsins.

Þegar hinum ákveðna geymslutíma er lokið, eru hin notuðu frimerki klippt af eyðublaðunum og seld, og á Norðurlöndum er andvirðinu varið í sérstöku augnamiði, ýmist til kostnaðar við póstmínjasafn, til námsstyrkja til póstmanna eða því um líks. Hér fer það í póstmannasjóð, til ferðastyrkja til áhugasamra póstmanna, sem með námi og kynnisferðum hafa hug á að fullkomna sig í póststörfum.

Með tilliti til ofanefndra ákvæða alþjóðasamninga, sbr. og reglur í öðrum löndum, nauðsynjar á geymslu eyðublaða, endurskoðun og síðari rannsóknar vegna kæra og því um líks, leggur póst- og símamálastjórnin eindregið á móti því, að umrætt frv. verði samþykkt.“

Félag póstmanna skrifaði n. einnig og leggur eindregið á móti því, að þetta frv. nái fram að ganga, og visar þar til þeirra höfuðraka, sem fram komu í bréfi frá póst- og símamálastjóra.

Meiri hl. samgmn. telur sér ekki fært að fengnum þessum upplýsingum að leggja til, að frv. þetta verði samþykkt. Hér er hins vegar um að ræða mjög athyglisvert mál. Það orkar ekki tvímælis, að skemmtilegra væri a. m. k., ef hægt væri að afhenda umrædd frimerki til viðtakenda. Þess vegna leggur n. ekki til, að frv. verði fellt, heldur að því verði vísað til hæstv. ríkisstjórnar til nánari athugunar.

Alfreð Gíslason: Herra forseti. Ég hafði nú einmitt ætlað að leyfa mér að fara fram á það, að þessari umr. yrði frestað, en að ég fengi tækifæri til að þeimna örfáum fsp. til hv. samgmn., sem hún fengi þá tækifæri til að kynna sér og gefa svör við, áður en 2. umr. yrði lokið.

Hv. samgmn. hefur haft þetta mál lengi til athugunar, bæði nú í vetur og í fyrra. Þó lítur meiri hl. hennar svo á, að málið þurfi enn nánari athugunar við, og leggur til, að því verði vísað til ríkisstj. Mér finnst þetta heldur vandæðaleg afgreiðsla í ekki flóknara máli.

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Eiga allir viðtakendur póstsendinga að njóta sama réttar, eða ber að mismuna þeim? Þetta er spurningin, sem um er að ræða, og mér a. m. k. finnst svarið liggja beint við. Hagsmunir sterkari aðilans, í þessu tilfelli póststjórnarinnar, eiga ekki einir að fá að ráða því, hvað séu lög og hvað ekki.

Hv. samgmn. treystir sér ekki til að skera úr um þetta mál, og máské er henni nokkur vorkunn. Ég er ekki viss um, en ég er hræddur um, að reynt hafi verið að blekkja hana af þeim, sem hún eðlilega leitaði ráða hjá, sjálfri póststjórninni og samtökum póstmanna. Það mál er vissulega ástæða til að athuga nánar, og það á sjálf hv. n. að gera. Þeirri athugun á hún ekki að vísa til ríkisstj.

Með nál. hv. meiri hl. eru prentuð 3 fskj., og eru tvö þeirra umsagnir póst- og símamálastjórnarinnar um frv., en hið þriðja er umsögn póstmannafélags og póstmannasjóðs. Þessar umsagnir eru býsna athyglisverðar. Fyrri umsögn póststjórnarinnar virðist mér á köflum bæði óljós og loðin hvað meginatriði snertir og einkar vel fallin til að villa um fyrir fólki. Þar er að visu rækilega greint frá eyðublaðum, mikilvægi þeirra og þeim alþjóðareglum, sem um þau gilda. Þau eru geymd í þrjú ár vegna endurskoðunar og vegna kæra og umkvartana, er berast kunna. Allt er þetta gott og blessað, svo langt sem það nær. Það á við eyðublaðin og annað ekki. Álimdu frimerkin hafa ekki sama gildi fyrir starfsemi póststjórnarinnar og sjálf eyðublaðin, eins og þó er reynt að láta skína í í umsögninni. Frimerkin og eyðublaðin eru ekki óaðskiljanleg. Það eru frimerkin, sem viðtakendur ætlast til að fá rétt á, en ekki eyðublaðin, eins og þau leggja sig.

Í báðum grg. póststjórnarinnar er gefið í skyn, að ákvæðið í 17. gr. póstlaga um eignarrétt hennar á notuðum frimerkjum sé í samræmi við fyrirmæli alþjóðapóstsamninga, og höfundar þriðju umsagnarinnar telja breyt. þá, sem felst í frv. þessu, gagnstæða alþjóðalögum. Er það furða, þótt hv. n. hiki, þegar slíkt er staðhæft? Hér er um að ræða alþjóðapóstsamninga, sem forseti Íslands undirritaði 22. apríl 1953, segir póststjórnin í síðari umsögn sinni. Það væri ljótt til afspurnar, ef sjálf póststjórnin vegna ofurkapps leyfði sér að gefa hinu háa Alþingi villandi upplýsingar, en ég get ekki neitað því, að ég finn ástæðu til að rengja þessar staðhæfingar. Ég hef farið sjálfur lauslega yfir alþjóðapóstsamninga, sem til eru hér í bókarformi, og einn af starfsmönnum þingsins hefur gaumgæfilega þælt í gegnum þá, en hvorugur okkar hefur fundið þetta fyrirmæli þar.

Enn fremur hafa fróðir menn tjáð mér, að í Bandaríkjunum og fleiri löndum tíðkist það ekki að svipta viðtakendur eignarrétti á notuðum frimerkjum, svo sem hér er gert og raunar víðar. Líklega eru Bandaríkin þó í alþjóðapóstsambandinu. Hér er sannarlega athugunarefni fyrir hv. samgmn. frekar en ríkisstj., svo þungvæg sem ákvæði alþjóðalaga hljóta að vera í þessu máli.

Í greinargerðunum er látið í það skína, að umrædd frimerki séu póststjórninni ómissandi vegna

endurskoðunar. Hér er aftur verið að þyrlla upp ryki. Það eru ekki frimerkin, sem eru ómissandi að þessu leyti, heldur sjálf eyðublöðin, og þau eru jafngóð sem gögn, þótt merkin séu fjarlægð. Ég hef heyrt ýmsa menn, sem þessum málum eru kunnugir, halda því fram, að frimerkin á eyðublöðum pósthjónarinnar séu engin veginn henni nauðsynleg vegna endurskoðunar póstreikninga, slíkt sé hreinn fyrirláttur. Ég skal nefna eitt dæmi um þessa skoðun. Í forsendum hæstaréttardóms um eignarrétt á umræddum frimerkjum segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Gegn þessu bendir stefnandi á, að sá háttur sé hafður á hjá póstaftgreiðslum landsins, að frimerkin séu tekin af póstaftvisunum, jafnskjótt og þær hafa verið innleystar og komnar að nýju í vörzlu póstsins. Að því er frimerkin snertir sé ákvæðið ekki heldur sett vegna væntanlegrar endurskoðunar, heldur eingöngu í því skyni að afla pósthjónarinnar tekna, sem að nokkru leyti renna síðan til póstmannasjóðs samkv. reglugerð nr. 19 1923.“

Af þessum ummælum má ráða, að pósthjónustan sjálf muni ekki í reyndinni líta stórt á þýðingu þessara frimerkja fyrir endurskoðunina.

Vegna þeirra efasemda, sem hjá mér hafa vaknað um sanngildi nokkurra mikilvægustu atriðanna í fyrrgreindum umsögnum og ég nú hef skýrt frá, vil ég leyfa mér að beina örfáum fsp. til hv. samgmn., og vænti ég þess að fá við þeim skýr og ótvíræð svör.

Spurningarnar eru þessar:

1. Hvernig hljóðar ákvæði alþjóðapóstsamninga um eignarrétt pósthjónar á notuðum frimerkjum, álimdum á eyðublöð þeirra, og hvar er það að finna í alþjóðapóstsamningum þeim, er forseti Íslands undirritaði 22. apríl 1953?

2. Hvenær komst ákvæðið um eignarrétt pósthjónarinnar á notuðum frimerkjum, sbr. 17. gr. póstlaga, fyrst í lög á Íslandi, og hvaða reglur giltu um þann eignarrétt áður?

3. Hve mikið er hæft í þeirri fullyrðingu, að sá háttur sé hafður á hjá póstaftgreiðslum landsins, að frimerkin séu tekin af póstaftvisunum jafnskjótt og þær hafa verið innleystar og komnar að nýju í vörzlu póstsins?

4. Eru nokkur teljandi vandkvæði á því að gera endurskoðun póstreikninga með öllu óháða því, hvort frimerkin fylgja eyðublöðunum í geymslu eða ekki?

5. Ef ákvæðið um eignarrétt pósthjónarinnar á notuðum frimerkjum yrði numið úr gildi, mætti þá ekki bæta póstmannasjóði tapið með því móti t. d. að koma á árlegum póstmanna-degi, er seld væru sérstök yfirprentuð frimerki sjóðnum til ágóða?

Síðustu spurninguna set ég fram vegna þess, að í hópi póstmanna hefur þeirrar skoðunar gætt, að frv. jafngilti árás á hagsmuni póstmannastéttarinnar. Ég tel þá skoðun fráleita og er viss um, að finna má aðra leið til fjáröflunar póstmálasjóði en nú er farin, smekklegrí leið og vinsælli.

Ég treysti því, að hv. samgmn. taki fsp. mínum

vinsamlega og veiti mér svör við þeim. Að sjálfsögðu þarf hún tíma til að athuga þær, og því vil ég endurtaka tilmáli mín til hæstv. forseta, að hann fresti þessari umr., þar til svör hv. n. liggja fyrir.

Umr. frestað.

Á 77. fundi í Ed., 2. marz, var frv. tekið til frh. 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 79. fundi í Ed., 5. marz, var fram haldið 2. umr. um frv.

Frsm. meiri hl. (Björgvin Jónsson): Herra forseti. Hv. 1. landsk. bar hér fram nokkrar fsp. í d. um daginn viðvikjandi frv. um breyt. á pósthjónum. Ég ritaði pósthjón- og simamálstjóra þessar fsp. og óskaði eftir því, að hann svaraði þeim, þar sem þær voru eingöngu faglegs eðlis. Nú vil ég leyfa mér að lesa svörin við þessu frá pósthjón- og simamálstjóra. Það er tekið fram, að þau eru skrifuð af Magnúsi Jochumssyni pósthjónmeistara, vegna þess að simamálstjóri var farinn af landi brott í embættiserindum. En svörin eru þannig:

Við 1. spurningu: „Í alþjóðapóstsamningum eru engin bein ákvæði um eignarrétt pósthjónar á álimdum frimerkjum á eyðublöðum þeirra, því að það þykir svo sjálfsagður hlutur, þar sem flutningur póstsins er greiddur með frimerkjum. Slíkir gervipeningar eru og víða notaðir á öðrum sviðum, t. d. við vissa sjálfsala, og dettur vist engum í hug að nota fyrst peninginn og krefjast svo afhendingar á honum. Þá mætti nefna farmiða í strætisvögnum, járnbrautum o. fl. í 101. gr. starfsreglugerðar, sem fylgir nógildandi alþjóðapóstáftvisanasamningi, er mælt svo fyrir, að póstaftvisanir skuli gefnar út samkv. eyðublaði af gerð MP 1, sem hér fylgir sýnishorn af. Þetta gildir þó ekki um póstaftvisanir landa, er nota svonefnt listakerfi, þar sem áftvisanaspjöld eru ekki gefin út af upprunapósthjóninu, heldur aðeins listi. Yzt til hægri á því er eyða, sem er ætluð fyrir frimerki, sbr. áritunina: „hér skal setja frimerki.“ Aftan á þessum hluta eyðublaðsins er kvittun viðtakanda, sem pósturinn á að halda eftir og geyma samkv. alþjóðapóstsamningnum tiltekinn árafjöldi, eftir því sem pósthjóninn ákveður að sé. Hér er reglan tvö ár, enda fsp. leyfðar innan þess tíma, sbr. 66. gr. alþjóðapóstsamningsins. Þess má geta, að á alþjóðapósthjóninu í Washington 1897 bar pósthjón Lúxemborgar fram till. um að setja í alþjóðapóstsamninginn ákvæði um eignarrétt pósthjónar á nefndum merkjum, og var sú ástæða færð fram, að þetta væri æskilegt til þess að kveða niður rifrildi um eignarrétt frimerkja hjá þeim, sem ekki skildu eðli málsins. Þetta þótti öðrum löndum óþarft og þar sem nauðsyn þætti til, væri innanlands-löggjöf rétti vettvangurinn.

2. Ákvæði um eignarréttinn var fyrst sett í pósthjón hér 1940, en hins vegar giltu áður nákvæmlega sömu reglur um þetta. Er skemmst af að segja, að á meðan póstmálin hér heyrðu undir póstmálstjórnum í Danmörk, var þessi regla gildandi og hefur verið það síðan. Ástæðan

til þess að setja þetta inn í pósthögin var fyrst og fremst hin sama og hjá Lúxemborg 1897 eða að losna við óþarfahjark og til samræmis við tilsvareandi löggjöf nágrannalandanna.“

Siðan kemur hér útdráttur úr dönsku reglunum, sem eru mjög svipaðar og þær íslensku.

„3. Samkv. alþjóðapóstávisanasamningnum og tilheyrandi reglugerðum, ber að geyma eyðublaðskvittunina óskerta þann tíma, sem pósthögnirnar ákveða. Er það gert vegna fyrirsögnar, endurskoðunar og rannsókna. Hér eiga kvittanir að geymast í vörzlu póstsins óskertar með frimerkjum og stimpli í tvö ár og er pósthögnir og símamálastjórninni ekki kunnugt um, að þetta sé brotið. Fyrst eftir hinn tilskilda geymslutíma eru frimerkin klippt af kvittanaeyðublaðinu og svo seld sem kílóvara.“

4. Hin stimpluðu frimerki af eyðublaðskvittuninni geta gefið margs konar upplýsingar, bæði við endurskoðun á því, hvort póstmenn hafi reiknað burðargjald rétt, og veitt þeim þar með aðhald, svo og við rannsóknir. Þegar kærur koma fram, er þá bæði hægt að sjá, hvað upphæðin hefði átt að svara til burðargjaldsins, ef um mistök við bókun kynni að hafa verið að ræða, svo og af stimplinum upplýsingar um stað og tíma o. s. frv. Það er því ekki hægt að vera án nefndra stimplaðra frimerkja nema þá með því að taka upp aðra aðferð til þess að fá sama aðhald og upplýsingar, svo sem notkun sérstakra véla til burðargjaldsástimplunar, en þar eru mjög dýrar, eða með því að nota önnur álimd burðargjaldsmerki en frimerki eða með því að skrá upplýsingar um burðargjaldið á kvittunareyðublaðið. Þá eru yfir höfuð ekki notuð nein frimerki, en hinar aðferðirnar eru yfirleitt dýrar og ekki eins öruggar.

5. Eignarréttur pósthögnar á nefndum frimerkjum var, eins og áður er sagt, fyrir hendi frá ómunatíð og löngu áður en póstmannasjóður var stofnaður. Og ákvæði um hann voru sett inn í pósthög hér án nokkurs tillits til póstmannasjóðs, en eingöngu til þess að forðast óþarfahjark og sjálfsagðan hlut. Hins vegar hefur hér sem í ýmsum löndum verið talið æskilegt, að tekjur af sölu hinna notuðu frimerkja gengju til styrktar póstmönnum til þess að örva þá til að stimpla greinilega og fara vel með frimerkin, því að þá fengjust annars vegar skýrari gögn við endurskoðun svo og rannsóknir á kærnum, en hins vegar meiri verðmæti af sölu frimerkjanna. Póst- og símamálastjórnin telur ekki heppilegt að afla tekna með yfirverði á frimerkjum, því að það virðist ekki vinsælt hér á landi, eins og t. d. sýnir sig við hina tregu sölu á „Skálholtsmerkjunum“.

Ég vona svo, að hv. fyrirsýrjandi, 1. landsk. þm., geti sett sig við þessi svör frá pósthögn og símamálastjórninni.

Alfred Gíslason: Herra forseti. Ég þakka hv. samgmn. fyrir að hafa aflað svara við þeim fimm spurningum, sem ég beindi til hennar fyrir nokkrum dögum, og formanni n., hv. þm. Seyðf., fyrir að hafa lesið upp þessi svör hér í hv. d. Svörin verð ég að telja eftir atvikum fullnægjandi, eink-

um þegar þess er gætt, að þau eru samin af fulltrúa pósthögnarinnar. En hún getur engan veginn talizt óvilhallur aðili í þessu máli. Ég skal ekki fara mörgum orðum um svarbréf pósthögnarinnar, aðeins benda á örfá veigamikil atriði, sem málið varða.

Í alþjóðapóstsamningnum eru engin bein ákvæði um eignarrétt pósthögnarinnar á álimdum frimerkjum á eyðublað þeirra. Þannig segir orðrétt í svari pósthögnarinnar, og leiðréttir hún þar með fyrri ummæli sín í grg. til hv. samgmn. Það er lofsvert að viðurkenna yfirsögn sína. Á alþjóðapósthögninni í Washington 1897 kom fram till. um að setja slíkt ákvæði í alþjóðasamninga, en till. náði ekki fram að ganga, og skil ég það vel. Það eru engin ákvæði í alþjóðapóstsamningnum um eignarrétt pósthögnarinnar á notuðum frimerkjum. Þetta er upplýsing um mikilsvert atriði, mäske það mikilsverðasta í þessu máli öllu.

Þá er það einnig athyglisvert upplýsing, að hið umdeilda ákvæði um eignarréttinn á þessum notuðu frimerkjum komst fyrst inn í íslenska löggjöf árið 1940. Fyrir þann tíma höfðu viðtakendur pósthögnarinnar verið árum saman sviptir frimerkjum sínum án lagaheimildar. Var þá stuðt við einhvers konar reglugerð í u. þ. b. tvo áratugi, en sú reglugerð átti enga stoð í lögum. Þegar jörðin tók að brenna undir fótum pósthögnarinnar í þessu efni og til þess að losna við óþarfahjark, eins og það er orðað í svarbréfinu, þá fékk pósthögnin ákvæðinu laumað inn í landslög árið 1940. Ég segi laumað inn í landslög, og marka það af því, að samkv. alþingistíðindum er hvergi í umr. minnst á þetta nýja og hæpna ákvæði, hvorki í framsöguræðu né síðar í meðferð málsins. Er engu líkara en þessu ákvæði 17. gr. pósthögnarinnar hafi beinlínis verið smyglað inn í lögin. Þetta atriði segir líka sína sögu um gæði málstaðarins.

Loks kemur það skýrt fram í svarinu, að frimerkin eru pósthögninni ekki nauðsynleg vegna endurskoðunar pósthögnarinnar, en því var haldið fram í fyrri grg. hennar. Nú er meira að segja bent á, að unnt sé að taka upp aðrar aðferðir, og ekki nefndar færri en þrjár.

Batnandi manni er bezt að lifa, og má það segja um pósthögnina í þessu máli. Óneitanlega hefði þó verið viðkunnaðleg, að hún strax í upphafi hefði gefið hv. samgmn. undanbragðalaust réttar upplýsingar um meginatriði þessa máls. Það gerði hún ekki, og á því kemur hún líklega til með að hagnast. Hv. n. mun ekki hafa í hyggju að breyta afstöðu sinni til samræmis við það, er sannara reynist. Hún hyggst varpa áhyggjum sínum á hæstv. ríkisstj., og mäske er henni það ekki láandi. Það reynist okkur öllum erfitt að kryfja hvert mál til mergjar, og því freistumst við stundum til að byggja skoðanir okkar um of á umsögnum annarra.

Ég hef nú talað tvívegis við þessa umr. og læt máli mínu senn lokið. Ég flutti þetta frv. eingöngu vegna þess, að ég tel efni þess réttlætismál. Það snertir tvo aðila og er hagsmunamál beggja. Annars vegar er pósthögnin, sú virðulega stofnun, sem á hér sinna hagsmuna að gæta og hefur allt að því sérstöðu að vera dómari í eigin máli. Hins vegar eru hinir einstöku við-

takendur póstsendinga, viðskiptavinir póststjórnarinnar, en þeir eru dreifðir og samtakalausir. Til þeirra er ekki leitað um álitsgerð, enda ekki hægt um vik, en þó er hér einnig um þeirra hagsmuni að ræða. Næst þessum aðila málsins stendur efalaust Félag frímerkjasafnara. Hefur það félag fylgzt af áhuga með þessu máli, og í janúar s. l. var það rætt á fundi þess. Að loknum þeim umr. var samþykkt með shlj. atkv. að skora á hið háa Alþingi að samþykkja frv., sem hér liggur fyrir. Þessi fundarsamþykkt er svo hljóðandi, með leyfi forseta:

„Fundur í Félagi frímerkjasafnara, haldinn í Tjarnarcafé 12. jan. 1959, skorar á yfirstandandi Alþingi að samþykkja frv. Alfreðs Gíslasonar alþm. um breyt. á póstlögunum, er varðar eignarrétt á frímerkjum á innlendum fylgibréfum og póstávisunum. Fundurinn telur, að það

sé rétt og sanngjarnt, að frímerki af öllum innlendum póstsendingum falli til viðtakenda.“

Þetta er samþykkt Félags frímerkjasafnara. Þótt hún kunni að mega sín lítils gegn álitsgerðum hinnar voldugu póststjórnar, þá mun hún vera í fullu samræmi við óskir og vilja þeirra mörgu, sem viðskipti eiga við póstmálastofnun ríkisins. Og að lokum þetta: Hér er um að ræða togstreitu um hagsmuni. Styrkur annars aðilans er fólgin í því að eiga innangengt hjá þingi og stjórn, en styrkur hins er réttur málstaður. Hvor skyldi sigrá að lokum?

ATKVGR.

Till. á þskj. 260 um að vísa frv. til ríkisstj. felld með 7:7 atkv.

1. gr. felld með 7:7 atkv.

Frv. þar með fallið.

# Lagafrumvörp afgreidd með rökstuddri dagskrá.

## 1. Fræðsla barna.

Á 39. fundi í Ed., 16. des., var útbýtt:  
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 34 1946, um fræðslu barna [68. mál] (þmfrv., A. 132).

Á 41. fundi í Ed., 19. des., var frv. tekið til l. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 11 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Ég hef ásamt hv. 8. landsk. þm. leyft mér að flytja á þskj. 132 frv. til breyt. á l. um fræðslu barna. Efni þessa frv. er einfalt og auðskilið. Það er um, að lögleitt verði, að skipa meg til barnakennara fólk, sem hefur verið ráðið eða sett í þá stöðu samfleytt í tíu ár eða lengur. Sams konar till. í frv.-formi flutti ég á þinginu 1955. Þar var að visu miðað við 15 ár, en það finnst okkur, hv. 8. þm. landsk. og mér, óþarflega langur tími, eins og sakir standa nú. Frv. var vísað til hv. þáv. ríkisstj. og síðan ekki söguna meir um það, enda má vist ganga út frá því sem visu, að slík atkvgr. sé að jafnaði miðuð við mildan dauða.

Allt frá upphafi skólaskyldunnar hefur vantað menn með kennarapróf til þess að skipa öll sæti við barnaskóla landsins. Af því hefur leitt, að til kennslunnar hefur verið ráðið fólk, sem ekki hefur haft kennararéttindi. Margt þetta fólk hefur aðeins um stundarsakir gefið sig í störf. Það hefur hlaupið í skörðin ár og ár, en horfið fyrr eða seinna að öðru, enda jafnan orðið að vikja, ef einhver réttindahafi hefur gefið sig fram til þess að taka við. Aftur á móti hafa nokkrir ilengzt við störf og helgað sig störfunum. Hefur þá jafnan hvort tveggja verið, að þessu fólk hafa fallið kennslustörfin vel og enginn úr hópi þeirra, sem lokið hafa kennaraprófi, hefur sótt um embættið. Þetta fólk hefur því alls ekki tekið atvinnu af nokkrum manni. Það hefur þvert á móti tekið að sér verk, sem þjóðfélaginu bar nauðsyn og skylda til að láta vinna, en hafði ekki neinn réttindamann til að gegna.

Þjóðfélagið á þess vegna þessu fólk þakkar að gjalda. Og það má ekki minna vera en að fólkinu sé goldin þakkarskuldin með réttindum, svo að það þurfi ekki að rýma sæti fyrir þeim, er hafa lokið kennaraprófi, þegar það hefur gegnt störfum lengi eða samtals í 10 ár minnst,

eins og við flm. leggjum hér til, og ef það fær meðmæli yfirboðara sinna.

Barnakennarar í þjónustu ríkisins veturinn 1957—58 voru alls 760 talsins. Meðal þeirra var 101 kennari próflaus eða nálega sjöundi hver maður. Af þessum 101 réttindasnauðra kennara voru 34, sem höfðu verið ráðnir eða settir kennarar tíu ár eða lengur. Ég hef ekki upplýsingar um sams konar tölur fyrir veturinn í vetur. En á næstliðnum árum virðist alls ekki hafa úr því dregið, að leita hafi þurft til kennarapróflausra manna við að halda uppi fræðslu í barnaskólum landsins. Þörfin fyrir þá virðist viðvarandi, þegar á heildina er lítið. Hins vegar eiga hinir próflausu það skv. núgildandi l. alla tíð yfir höfði sér hver um sig, að einhver prófmaður komi í skólahéraðið og segi í nafni réttinda sinna: „Sít þú ekki í sæti mínu“ — og þá verður hinn próflausi að vikja, þótt hann hafi öll sín beztu ár kennt þarna, þjálfað sig í starfinu, unnið sér vinsældir og virðingu sem kennari og nemendur hans hafi staðizt próf sín vel.

Þetta er harkalegt óréttlæti. Þessir starfsmenn ríkisins búa við svipað öryggisleysi fyrir sig og sína eins og fjölskylda, sem getur átt von á því að verða borin út úr leiguíbúð sinni, þótt hún standi alltaf í skilum, eða sjómaður, sem á það yfir höfði sér að verða að vikja úr skiprúmi hvenær sem er fyrir öðrum, þótt hann hafi reynzt hið bezta og útgerðin eigi það honum að þakka, að hægt hefur verið að gera skipið út.

Ríkið getur ekki látið sér sæma að búa þannig að kennurum, sem hafa verið í þjónustu þess lengi. Ég ræði í þessu sambandi eingöngu um þá kennara, sem leyst hafa vandræði, sem stafað hafa af vöntun á réttindakennurum í áratug eða lengur, og staðið svo vel í stöðu sinni, að skólanefnd, námsstjóri og fræðslumálastjóri telja rétt, að þeir verði festir í starfinu. Til annarra nær sem sé frv. ekki.

Ég leyfi mér að fullyrða, að hér er um fyllsta sanngirnismál að ræða. Mér virðist þjóðfélagið alls ekki mega lengur draga að bæta úr því, hvað þessir umræddu þjónustumenn þess hafa lítið atvinnuöryggi. Mér er næst að halda, að ekki sé hægt að benda á neinn mann í opinberri þjónustu, sem telja meg að búi í þessum efnum við sams konar öryggisleysi.

Hvers gjalda svo þessir menn? Þeir gjalda þess, að þeir hafa ekki próf út úr kennaraskóla.

Ekki vil ég gera lítið úr prófi þaðan eða námi þar. Hins vegar er jafnvel gott kennarapróf manns úr skólanum ekki óyggjandi, ég segi ekki óyggjandi trygging fyrir því, að maðurinn verði æskilegur kennari. Hann kann að skorta þá skapgerð, sem kennarar þurfa að hafa, ef þeim á að farnast vel, þótt hann hafi aflað sér þekkingarforða til þess að taka gott próf. Aftur á móti er fyllilega í ljós komið eftir tíu ára starf, hvernig kennari maðurinn er.

Hygg ég þess vegna betur séð fyrir því, að þeir, sem kennararéttindi fá, séu til þess hæfir að kenna, ef þeir hafa sýnt og sannað hæfileika sína með tíu ára starfi við kennslu, en þó að þeir standist próf við lok skólagöngu sinnar. Ég geri ekki lítið úr kennaraskólagöngu, það er langt frá því, en sjálfsnám og önnur skólaganga getur líka að haldi komið, ef upplagið er vel fallið til kennslustarfa. Og þess eru ákaflega mörg dæmi.

Frv. felur aðeins í sér, að heimild sé til þess að veita barnakennarastöður mönnum, sem hafa verið kennarar í tíu ár eða lengur, ef hlutaðeigandi skólanefnd, námsstjóri og fræðslumálastjóri leggja það til. Þessir aðilar, skólanefndin, námsstjórinn og fræðslumálastjóri, meta hæfni mannsins eftir árangri af störfum hans í tíu ár eða lengur. Þeim ætti sannarlega að vera treystandi til að meta rétt, þegar grundvöllurinn er reynsla af mönnum. Ég get ekki betur séð en að í engu sé slakað á kröfum um starfshæfni, nema síður sé, þótt þessi heimild sé í lög leidd, enda væri það alls ekki rétt. Á hlut þeirra, sem njóta eiga kennslunnar, er því alls ekki gengið.

En þá kemur spurningin: Er gengið á hlut réttindafólksins? Fráleitt er, að svo sé, meðan vantar kennara með fullum réttindum í nálega sjöunda hvert kennaraembætti til barnaskólanna.

Auðvitað verður ekki lagaheimildin notuð, nema meðan ekki er nægilegt framboð af réttindafólki. Óhætt mun að treysta því, að skólanefndir, námsstjórar og fræðslumálastjóri gæta þess ásamt sjálfu æðsta veitingarvaldinu.

Loks minnst ég þess, að ég hef heyrt kennara hafa það á móti málinu, að verið geti, að fólk hætti að afla sér menntunar til að stunda kennarastörf, ef hægt sé að öðlast kennararéttindi með því einu að kenna. Þetta tel ég augljósa fjarstæðu. Svo mikil óvissa er um, að fólk fái setið að stöðu í tíu ár og hlotið síðan meðmæli, að enginn mun treysta slíku fyrir fram, enda eru eftirsóttustu kennarastöður við barnaskólana umsóttar af réttindamönnum, og þar kemur jafnan aðeins kennaraskólagengið fólk til greina. Það verður því eftir sem áður áhugamál fyrir það fólk, sem vill gera barnakennslu að lífsstarfi og auðvitað í sem beztum kennarastöðum, að afla sér menntunar og réttinda strax. Ég sé ekki betur en það þurfi hugarfar réttindaemkunar til þess að vera á móti því, eins og sakirnar standa, að kennarar, sem hafa starfað við barnakennslu í tíu ár eða lengur, verði skipaðir, þótt þeir hafi ekki prófskirteini að sýna, ef þeir á annað borð þykja hafa sannað það, að þeir séu verki sínu vaxnir.

Að endingu vil ég svo benda á það, sem í grg. er fram tekið, að í l. um gagnfræðanám segir:

„Nú sækir enginn, sem fullnægir þessum skilyrðum“ — en það er skilyrðum um próf m. a. — „um lausa kennarastöðu, og skal þá skólanefnd og fræðslumálastjóri leitast við að fá til hæfan mann, og má að tveim árum liðnum gera hann að föstum kennara, enda komi meðmæli hlutaðeigandi skólastjóra til.“ Þarna eru ólíkt minni kröfur gerðar en til barnaskólakennara. Til gagnfræðaskóla má ráða skv. þessum ákvæðum mann sem fastan kennara eftir 2 ára reynslutíma, þótt hann hafi ekki fullnægt ákvæðum um próf. Þarna blasir ósamræmið við augum manns. Má vera að visu, að þarna séu kröfurnar helzt til lágar um tveggja ára reynslutíma eingöngu. En útilokun barnakennaranna við barnaskólana verður, hvað sem þessu líður, með engu móti réttlætt samhliða.

Þegar á þetta er lítið til viðbótar öðru, sem ég hef áður tekið fram, þá vona ég, að hv. þdm. geti fallið á, að frv. þetta sé af fullu tilefni flutt, og vilji ljá því stuðning sinn.

Að lokinni þessari umr. legg ég til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Það er ekki til að andmæla þessu frv., það er síður en svo, því að ég er með því, en mig langar til að biðja nefndina, menntmn., sem fær frv. þetta til meðferðar, að athuga eitt atriði í sambandi við þetta. Ég er ekki alveg viss um, hvernig því er fyrir komið núna, og ég held, að það muni kannske þurfa að breyta því, um leið og þetta frv. er samþykkt hér. Ég hygg, að þeir menn, sem ekki eru skipaðir í stöður, heldur aðeins settir, borgi yfirleitt ekki í lífeyrissjóð og skapi sér ekki rétt til eftirlauna. Þess vegna hygg ég, að þessi 101 maður, sem nú stundar barnakennslu, en hefur ekkert próf og hefur ekki verið skipaður, heldur settur frá ári til árs, þeir muni ekki eiga nú rétt á neinum eftirlaunum. Þegar þeir nú koma undir þessa lagabreytingu, sem ég geri ráð fyrir að verði að lögum, og verða skipaðir, þá fá þeir réttindin. Um leið er dregið af þeirra launum í lífeyrissjóðinn, en þeir fá aftur rétt til eftirlauna, þegar þeir hætta. Nú hefur það verið svo, að það hefur verið dálítið á reiki, að menn hafi getað keypt sér það, sem kallað er eftirlaunaréttur, fyrir ár, sem þeir hafa verið búnir að vera settir og ekki tekið af þeim, nema viðkomandi atvinnurekandi hafi viljað greiða á móti. Nú eru þessir menn flestallir orðnir dálítið við aldur, eru búnir að vera 10 ár eða meira barnakennarar og ekki víst, að þeir starfi mjög lengi, svo að eftirlaun, sem þeir kæmu til með að fá frá þeim degi, þó að þeir þá byrjuðu að greiða í sjóðinn, mundu aldrei verða há. Þess vegna er spurning, hvort á ekki, um leið og þessi lög eru sett, að breyta hinum lögum og gefa ríkissjóði heimild til að greiða á móti aftur í tímann, t. d. fimm ár eða einhvern ákveðinn tíma, ef kennararnir vildu greiða í hann sjálfir fyrir einhvern tíma af árunum, sem þeir voru settir, til þess að geta fengið meiri eftirlaunarétt, þegar þeir hætta.

Það er þetta atriði, sem mig langar til að biðja nefndina að athuga, þ. e. á hvern hátt er réttast og bezt að koma því fyrir, að þessir menn fái sama rétt og kennari, sem hefur verið skipaður,

þegar þeir hætta, hvort ekki er hægt að láta hann ná eitthvað aftur fyrir sig, svo að eftirlaun þeirra verði hærri. Þetta langar mig til að biðja nefndina að athuga og hvernig er hægst að koma þessu fyrir í sambandi við það að samþykkja þessi lög, ef menn annars vilja skapa þeim rétt til eftirlauna, sem þeir hafi gagn af.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til menntmn. með 13 shlj. atkv.

Á 78. fundi í Ed., 3. marz, var frv. tekið til 2. umr. (A. 132, n. 290).

**Frsm. (Sigurvin Einarsson):** Herra forseti. Efni þessa frv. er það eitt að veita heimild til að skipa próflausa kennara við barnaskóla, ef þeir hafa starfað tíu ár eða lengur og skólanevnd, námsstjóri og fræðslumálastjóri mæla með þeirri skipan. Menntmn. hefur athugað frv. og sent það til umsagnar fræðslumálastjóra, Sambandi isl. barnakennara og skólástjóra kennaraskólans. Svör þessara aðila eru öll á einn veg. Þeir mæla allir gegn samþykkt frv. Þá hafa menntmn. borizt erindi ýmissa stéttarféлага barnakennara viðs vegar af landinu, og mæla þeir eindregið gegn frv. Þá barst n. erindi kennarafélags Kennaraskólans, sem einnig mælir gegn frv., en skólástjóri kennaraskólans vísar til þeirrar álitsgerðar í umsögn sinni og lýsir sig sammála henni í öllum aðalatriðum.

Till. menntmn. um afgreiðslu þessa máls liggur nú fyrir á þskj. 290, þar sem lagt er til, að frv. verði afgr. með rökst. dagskrá.

Ég vil drepa á örfá helztu atriði þessa máls, en ég ræði þau að sjálfsögðu út frá minni sjónarmiði og þeirri reynslu, sem ég hef á þessum málum. Þar með er ekki sagt, að allir nm. séu mér sammála í einstökum atriðum, þótt n. sé einhuga um afgreiðslu frv.

Tilgangurinn með flutningi þessa frv. er, eins og ég sagði, að skapa meira atvinnuöryggi fyrir þá barnakennara í landinu, sem ráðið hafa sig til kennslustarfa og hafa gegnt þeim störfum í tíu ár eða lengur, en njóta ekki kennararéttinda, vegna þess að þeir hafa ekki aflað sér kennaramenntunar. Samkv. frv. er stefnt að þessu með því að heimila að skipa þessa menn sem fasta kennara, ef námsstjóri, skólanevnd og fræðslumálastjóri mæla með því.

Nú eru yfir hundrað réttindalausir menn starfandi sem barnakennarar. Þeir búa við sams konar starfsskilyrði og aðrir kennarar. Þeir hafa sömu störf, sama starfstíma, sömu lífeyrissjóðsréttindi og sömu laun eftir 3 fyrstu árin. Ég ætla, að það muni vera óvenjulegt innan annarra stétta, að menn, sem ráðnir eru til bráðabirgða og ekki hafa sérmenntun í starfinu, eigi slíku jafnrétti að fagna. Hitt er aftur á móti rétt, að þeir eru ekki öruggir um að halda starfinu til frambúðar, komi einhver og sæki um starfið, sem stundað hefur kennaranám og lokið kennaraprófi. En þá ber á það að líta, hversu miklar líkur eru til þess, að þessum réttindalausum kennurum verði sagt upp störfum af þessum ástæðum á næstu árum. Séu litlar horfur á, að svo verði gert, þá sýnist þessu

frv. ekki liggja mikið á, hvað sem um það má segja að öðru leyti. Við höfum um þetta nokkra vitneskju, því að það er vitað mál, að þessum próflausum kennurum hefur fjölgað á þremur síðustu árunum úr 82 í 109, eða um 27.

Meðan þeim fer svo fjölgandi, veit ég ekki, hvað ætti að koma forstöðumönnum skólamála til að segja þessum mönnum upp störfum, ef þeir reynast vel í kennslustarfi sínu. Þótt svo væri, að einhver maður með kennaraprófi sækti um stöðu, þar sem fyrir er réttindalaus kennari, þá er nóg til af öðrum kennarastöðum lausum handa þeim manni, er þannig þyrfti að vikja úr sæti. Og ég verð að segja, að það væri varla hægt að kalla þetta harkalega meðferð, þótt kennari væri þannig fluttur til á milli skólahéraða. En mér er ekki einu sinni kunnugt um, að til þess hafi komið, enda hefur kennaraskorturinn farið sívaxandi, eins og ég nefndi áðan. Réttindalausir kennarar hafa því aldrei verið fastari í sessi en þeir eru nú. Um þessa hlið málsins segir fræðslumálastjórinn í umsögn sinni til n., með leyfi hestv. forseta:

„Sá háttur hefur verið hafður á í farskóla- hverfum um alllangt skeið, að farkennarastöður hafa ekki verið auglýstar, þótt eigi hafi þar verið um mann með kennarapróf að ræða, ef kennarinn hefur reynzt vel og viljað gegna stöðunni áfram. Er kennarinn þá settur um óákveðinn tíma. Það gengur næst veitingu fyrir stöðunni. Eigi minnst ég þess, að farkennari, sem gegnt hefur slíkri stöðu í tíu ár eða lengur, hafi þurft að láta af starfi sökum þess, að vól hafi verið á manni með kennaraprófi, enda eru stöður, þar sem réttindalaus kennari er settur, þar til öðru vísi verður ákveðið, ekki auglýstar lausar til umsóknar, nema kennarinn segi stöðunni lausri eða skólanevnd óski þess, að staðan verði auglýst.“

Þá benda flm. á það í grg. frv., að kennara gagnfræðaskólanna megi skipa sem fastakennara eftir tveggja ára starf, þótt ekki hafi þeir lokið lögákveðnu námi. Benda flm. á, að þarna sé vægari á sakirnar farið, þar sem tveggja ára starfstími á að nægja, en þeir ætlist hins vegar til, að tíu ára starf þurfi til þess, að skipa megi barnakennarana. Í svörum þeim, er n. hafa borizt, er sýnt fram á það, að þetta lagaákvæði um gagnfræðaskólakennarana er sett sem neyðarúrræði. Með fræðslulögum frá 1946 er gagnfræðaskólakennslan í landinu aukin stórkostlega. Hins vegar er þá engin sérstök menntastofnun, sem undirbýr kennara fyrir gagnfræðaskóla. Það hlaut því að liða langur tími frá setningu fræðslulaganna, þar til nægilega margir kennarar með tilskilinni háskólamenntun væru til taks til að fullnægja gagnfræðaskólunum. Til þess að brúa þetta bil er þessi tveggja ára undanþága auðvitað sett í lög. Hér er því um undantekningu að ræða, sem ekki má hafa til fyrirmyndar um barnakennarana, því að þeir hafa haft sína menntastofnun í meira en hálfa öld, og er því ekki hér um hliðstæður að ræða.

Kennarar þeir, sem sent hafa n. erindi um þetta frv., benda flestir á það, að ef frv. verði samþykkt, dragi það úr aðsókn nemenda að kennaraskólanum, það verði auðveldara og

kostnaðarminna að stunda kennslu í tíu ár en að stunda nám og ljúka prófi frá kennaraskólanum. Til inntöku í kennaraskólann þarf nú venjulega eins til tveggja ára undirbúningsnám, eftir að lokið er skyldunámi unglinga. Síðan tekur kennaraskólinn fjögur ár. Til þess að ljúka kennaranámi og prófi þarf því venjulegast 5–6 ár.

Nú vil ég ekki gera ráð fyrir því, að menn fari að gera sér einhverja tíu ára áætlun um það að hljóta réttindi sem kennarar án náms, þó að þetta frv. yrði samþykkt. En hinu neita ég ekki, að maður, sem stundað hefur kennslu í 3–5 ár réttindalaus, hugsi sig um, hvor leiðin verði heppilegri fyrir hann, að hefja kennaranám eða stunda kennsluna áfram og sleppa náminu. Það er óneitanlega fjárhagslega hagkvæmara fyrir mann að halda atvinnunni áfram en að sleppa henni og halda út á dýra námsbraut. Frá þessu sjónarmiði gæti frv., ef að lögum yrði, haft áhrif á aðsókn að kennaraskólanum.

Í grg. segja flm. m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Kennaramenntun, staðfest með prófi að loknu námi, er vitanlega mikilsverð og æskileg. En kennarahæfni eftir tíu ára reynslu í starfi, staðfest af skólaneftnd, námsstjóra og fræðslumálastjóra, vegur líka mikið. Hver vill telja minna öryggi í henni fyrir nemendurnar?“

Þarna taka flm. til samanburðar annars vegar mann með kennaramenntun, hins vegar mann með kennarahæfni. Svo spyrja þeir: Hver vill telja minna öryggi í henni, kennarahæfninni, fyrir nemendurnar? Ekki veit ég, hvort á að skilja þetta svo, að maðurinn með kennaramenntunina hafi enga kennarahæfni. Vilji menn gera samanburð á þessum tvenns konar kennurum, svo að um hliðstæður geti orðið að ræða, þá er það annars vegar maður með kennaramenntun og reynslu í kennslu, hins vegar maður með sams konar reynslu, en ekki kennaramenntun. Þá fyrst má spyrja: Hvor þeirra er betri fyrir nemendurnar?

Ég ætla, að svarið verði ekki nema á einn veg. Að menntunin og eigin reynsla til samans verði þjóðinni notadryggt. Á þessu er skólakerfi okkar byggt. Kennsla er fræðsla fyrst og fremst, fræðsla um reynslu annarra, reynslu, sem oftast er fengin með dýrum fórnunum og á áratugum og öldum. Það er enginn einstaklingur fær um að afla sér slíkrar reynslu af eigin rammleik. Þar verður fræðsla, menntunin, að koma til. Reynsla einstaklings getur því ekki komið í staðinn fyrir menntunina. En hún er ómetanlega mikils virði, til þess að menntunin komi að sem mestum notum. Það er á þessari skoðun, sem ég ætla að afstaða nefndarmanna til þessa frv. sé byggð og að afgreiðsla málsins verði eins og nefndin leggur til.

Fræðslumálastjóri drepur á það í umsögn sinni um frv., að komið geti til greina tvær leiðir til að auðvelda próflausum kennurum að stunda kennaranám og ljúka prófi. Önnur leiðin er sú að stunda eins árs nám í kennaraskóla og ljúka síðan prófi, eins og gert hefur verið tvisvar áður. Hin leiðin er sú að taka kennaranámið í

áföngum. Mælir Samband ísl. barnakennara með síðari leiðinni.

Nú er starfandi stjórnskipuð nefnd til þess að endurskoða skólalöggjöf landsins. Það er því fyllilega eðlilegt, að sú nefnd athugi efni þessa frv., m. a. þær tvær leiðir, sem fræðslumálastjóri drepur á í umsögn sinni, til þess að auðvelda starfandi kennurum, sem ekki njóta kennarahéttinda, kennaranám. Að þessu vikur menntmn. í till. sinni um afgreiðslu málsins með rökstuddri dagskrá, en n. ætlast jafnframt til þess, að menntun barnakennara verði ekki rýrð. Kennaraskortur hefur sagt til sín víðar en á Íslandi. Þetta er vandamál, sem margar þjóðir hafa við að stríða. Ef menn athuga umsögn eða álitsgerð kennarafélags kennaraskólans um þetta mál, þá munu þeir sjá, hvaða ráð hefur verið bent á í þessu efni á ráðstefnu alþjóðasambands kennara, sem haldin var 1957. Það er ekki þetta, að skipa kennarana sem fastakennara eftir 10 ár. Nei, það er allt annað, og er mjög fróðlegt að kynnast þeim ábendingum, sem þar hafa komið fram, og bera það saman við þær aðstæður, sem eru hjá okkur.

Ég vænti þess, að hv. deild geti fallið á að samþykkja þá rökstuddu dagskrá, er nefndin flytur á þskj. 290.

**Karl Kristjánsson:** Herra forseti. Ég hef litið yfir nál. 290, og ég hef einnig hlýtt á ræðu hv. frsm. menntmn. Það, sem hann sagði, var að miklu leyti tekið upp úr nál. og þeim skjölum, sem því fylgja, með skýringum frá honum, og ég hef ekki mikla ástæðu til þess að minnst sérstaklega á mörg atriði úr ræðu hans. Þó er það held ég tvennt, sem ég vil sérstaklega minnst á. Hann viðurkennir það, eins og auðvitað verður að viðurkenna, að réttindi hinna próflausu kennara skorti það til að vera fullkomin, miðað við réttindi prófkennara, að hvenær sem maður með fullum réttindum kemur og vill fá stöðu, sem hinn próflausi situr í, þá verður hann að standa upp.

Þetta taldi hv. frsm. ekki mjög tilfinnanlegt, fyrst og fremst af því, að nú væri þannig ástatt í landinu, að það vantaði mjög marga menn með fullum réttindum til að geta skipað nauðsynleg barnakennarasæti, svo að líkurnar væru ekki miklar til, að þeir hrintu öðrum úr stólum. Og svo var hin útskýringin, að af því að svona væri rúmt um í kennarastéttinni, þá mundi hinn próflausi maður sjálfsagt geta fengið kennarastöðu annars staðar, þó að hann yrði hrakinn úr starfi af réttindamanni. Þetta fannst mér nokkuð köld skýring gagnvart mönnum, sem lengi hafa unnið fyrir þjóðfélagið og ekki tekið rétt frá neinum í því sambandi. Hugsum okkur t. d., að fyrir þessu verði maður, sem búinn er að kenna á sama stað í 20 ár, og hann getur alveg eins orðið fyrir því, maðurinn, sem svo lengi er búinn að kenna. Eftir útskýringu hv. frsm. er þetta ekki svo tilfinnanlegt fyrir hann, vegna þess að hann getur farið í annan stað. Nú er það svo, að maður, sem búinn er að kenna svona lengi, er búinn að rótfestast eftir öllum venjum á þeim stað og búa þar um sig og sína. Það er því mjög

líklegt, að það sé allmikið hnjask á honum að hrekja hann þarna úr sæti og það bara vegna þess, að hann hafði ekki prófréttindi, en var búinn að standa vel í stöðu sinni eigi að síður svona lengi. Þetta finnst mér ekki nægileg skýring til að réttlæta ástandið, eins og það er.

Hitt, sem ég vildi gera athugasemd við hjá hv. frsm. sérstaklega, var það, að hann var að snúa út úr setningu í grg. okkar flm., sem ég vil nú, með leyfi hestv. forseta, lesa upp. Það voru þessi orð:

„Kennaramenntun, staðfest með prófi að loknu námi, er vitanlega mikilsverð og æskileg. En kennarahæfni eftir 10 ára reynslu í starfi, staðfest af skólanefnd, námsstjóra og fræðslumálastjóra, vegur líka mikið. Hver vill telja minna öryggi í henni fyrir nemendurnar?“

Ég hygg, að hér sé sanngjarnlega að orði komi, líka gagnvart þeim, sem útskrifast úr kennaraskóla, hafa lokið þar sínu prófi, en ekki fengið æfingu í starfi og ekki er komið í ljós, hversu vel eru hæfir til að vera kennarar, vegna þess að það er langt frá því, að allir, sem ljúka prófi í kennaraskóla, séu sérstaklega vel hæfir kennarar. En hinn maðurinn aftur á móti, sem þarna er miðað við, hann er sá, sem búinn er að vinna í 10 ár og reynsla er komin af að veldur sínu verkefni. Það getur vitanlega komið fyrir, að maður, sem kemur frá prófborði, reynslulaus að öðru en því að standast próf, láti rýma fyrir sér manninn, sem búinn er að vinna í 10 ár og hefur sannað það, að hann er sérstaklega vel til þess fallinn að vera kennari, og það eru slík fyrirbæri, sem við flm. viljum koma í veg fyrir að geti átt sér stað.

Stephan G. Stephansson segir:

„Þitt er menntað afl og önd,  
eigirðu fram að bjóða  
hvassan skilning, haga hönd,  
hjartað sanna og góða.“

Það er ekki víst, að maður, sem kemur frá prófborðinu, hafi öðlzt þessa mennt. En það á að vera hægt fyrir þá, sem eru eftirlitsmenn með störfum kennara, að vita það, hvort maðurinn, sem búinn er að vinna í 10 ár, hefur þessa menntun, og ef hann hefur hana, þá er harkalegt að láta hann rísa upp fyrir hinum.

Ég hef, eins og ég sagði áðan, rennt augum yfir álit hv. menntm. og sérstaklega líka þau skjöl, sem því fylgja. Af þessum forskj. og einnig upptalningu annarra skjala, sem ekki eru birt, en nefndinni hafa borizt, er augljóst, að nefndin hefur sannarlega fengið leiðbeiningar. Þar hefur enginn kennaraskortur bogað, ekki aðeins tilkvaddir menn komið til kennslu, heldur líka margir, jafnvel óteljandi sjálfboðaliðar — a. m. k. get ég ekki gizkað á, hve margir eru í félögum, sem þarna láta til sín taka og eru samstilltir, að því er virðist. Maður gæti jafnvel látið sér detta í hug, að einn hefði þar hnippt í annan og funi glæðzt af funa. Kanska félagsstjórnir hafi gripið til viðtækustu umboða sinna til þess að koma á framfæri við hv. nefnd skoðun umbjóðenda sinna?

Í þeim forskj., sem prentuð eru með nál., kennir margra grasa. Sumt er þar að sjálfsögðu vitur-

lega mælt og lærifeðrum fullkomlega samboðið.

Sumt er aftur á móti næsta skrítið og furðulegt, sem tínt er þarna til gegn frv., og það bendir til þess, að treysta megí því, að ekkert hafi verið látið eftir liggja, sem hinir vísu menn gátu hugsað sér sem mótmæli gegn frv. Ég vil nefna dæmi um þetta og lesa, með leyfi hestv. forseta, málslið úr bréfi kennarafélags kennaraskólans. Þessi málsliður er svona:

„Ef frv. þetta verður að lögum, mun það ýta undir gersamlega óreynda og óþjálfaða menn að taka að sér kennslu. Verður það að teljast ábyrgðarlítið að stuðla að því með lögum, að börn á skólaskyldualdri séu notuð til þess að prófa hæfni kennara, sem ráðnir eru án þess, að nokkrar sönnur hafi verið færðar á kennsluhæfni þeirra og menntun, og starfa oft án teljandi aðhalds eða eftirlits.“

Hér virðist mér vera skotið langt yfir markið. Það er undarlegt að halda, að ef frv. þetta yrði að lögum og kennaraprófslausir kennarar fengju full réttindi eftir 10 ára þjónustu og reyndust svo vel í starfi, að skólanefnd staðarins vildi, að þeir yrðu skipaðir, námsstjórinn mælti með því og fræðslumálastjóri einnig, þá yrði það til þess, að inn í kennarastarfið hópuðust menn alveg óviðráðanlega og vönduðu sig svo við starfið til þess að fá áskilin meðmæli, að það yrði blessuðum börnunum hættulegt! Svona rök eru vægast sagt ekki frambærileg, en þau minna á það, sem ekki hefur verið fram tekið af okkur flm., að frv. hefur það auk annars til gildis, ef að lögum yrði, að það mundi ýta undir kennaraprófslausla kennara að standa vel í stöðum sínum til þess að standast hið langa 10 ára próf reynslunnar. Það er sannarlega ekki þýðingarlaust fyrir mann-dóm kennaranna sjálfra, en þó fyrst og fremst mikilsvert börnunum, sem þeir eiga að kenna.

Annað vil ég líka benda á, sem sýnir glögglega, með hvílíku óraunsæi og öfgum er af sumum lítið á þetta frv. Stjórn Sambands ísl. barnakennara segir, með leyfi hestv. forseta:

„Aðsókn að kennaraskólanum minnkaði enn,“ þ. e. a. s. ef frv. yrði að lögum, „og mætti svo fara, að hann legðist með öllu niður.“ — Hann legðist með öllu niður! Takið eftir!

Þarna er því slegið fram, að ef frv. yrði að lögum, þá mundi vel geta svo farið, að kennaraskólinn legðist með öllu niður. Fyrr má nú rota en dauðrota sjálfan sig, eins og hin hv. stjórn hinna virðulegu kennarasamtaka gerir. Tíu ára óvissuna, með dómi skólanefndar, námsstjóra og fræðslumálastjóra við lok þessa áfanga, kalla þessir menn „greiðan veg“. Hér er áreiðanlega sjónaukanum snúið öfugt.

Vitanlega eru það stéttarsjónarmiðin, sem hér ráða aðallega, réttindasjónarmið stéttar, sem hefur aflað þeirra með ákveðinni skólagöngu og skólaprófi. Það er líka sjónarmið, og ég viðurkenni það fúslega. Hins vegar er frv. byggt á því, að til sé sanngirniréttur og þann rétt hafi þeir menn, sem lengi hafa leyst af hendi verk fyrir þjóðfélagið, sem því bar skylda til að láta vinna og stéttarréttindamenn ekki fengizt til að vinna. Jafnframt er áskilið, að þeir, sem um verkin hafa átt að dæma, skólanefndin, námsstjórinn og

fræðslumálastjórinn, telji þau hafa verið svo vel af hendi leyst, að sá, er þau vann, verðskuldi að fá fullan rétt til að vinna þau áfram.

Það er eftirtektarvert, að í álitum andstæðinga frv. er forðazt að minnast á dómendur verkanna sem nokkurs virði í málinu, rétt eins og tímallengdin ein eigi úr að skera. Þannig búa þeir sér allir í hendur skotmark til að skjóta niður. Ég leyfi mér að vekja athygli á þessu.

Fræðslumálastjórinn bendir á, að svonefnd öldungadeild hafi tvisvar starfað við kennarskólann, sinn veturinn í hvort sinn, 1933—34 og 1939—40, og hafi þeir, sem fengizt höfðu við kennslu án sérmenntunar til þess, fengið þar tækifæri til að ljúka kennaraprófi. Á þetta benti hv. frsm. líka. Víst hefur þetta verið spor í rétta átt. En hvers vegna hefur þetta fallið niður í nálega 20 ár og þó fjölgað hinum próflausu, sem orðið hafa að sinna störfum fyrir þjóðfélagið við kennslu?

Enn fremur talar fræðslumálastjórinn um að leyfa starfandi próflausum kennurum að ljúka prófi í áföngum. Stjórn barnakennarafélagsins vikur líka vinsamlega að þessari leið. Má vera, að þetta væri sumum ekki óhentugt, a. m. k. er dálítill tillitssemi í því. En hvers vegna hefur það ekki verið gert?

Það er þetta tómlæti þeirra, sem með kennslumálin fara, gagnvart hinum próflausu starfandi kennurum og fullnaðarréttindum þeirra, sem veldur því, að ég flyt þetta frv. Ég skal viðurkenna, að ég tel, að þótt frv. geri ráð fyrir fullum réttindum eftir 10 ára góða þjónustu, þá gætu líka verið til bóta staðbundin réttindi og sömuleiðis til bóta, að þeir, sem hlut eiga að máli nú, fengju réttindi, þó að það yrði ekki gildandi regla eftirlæðis. Þyrfti þá ekki að óttast, að sæti fylltust af hinum ólærðu, svo að hinir lærðu kæmust ekki að og þeir, sem hugsa sér að gerast kennarar, hættu við að fara í kennaraskólann.

Ég drep á þetta af því, að ég þykist sjá, að frv. muni ekki verða samþykkt í þessari deild, en þó vísað til áframhaldandi athugunar.

Pegar ég lít til þeirra mótmæla við frv., sem dunið hafa á hv. menntmn., finnst mér ástæða til að þakka henni fyrir það, hvað hún hefur þó eftir atvikum staðizt þau vel. Dagskráartill. hennar er þannig, að ég tel hana jákvæða. Hún er um, að stjórnskipuð nefnd, sem nú vinnur að endurskoðun skólalöggjafarinnar, athugi efni frv., og af því að hún segist bera traust til þessarar nefndar, vill hún, að yfir sé lýst, að deildin telji ekki rétt að samþykkja þetta frv.

Þetta er það, sem ég tel jákvætt, því að út úr orðalaginu má lesa: Ef endurskoðunarnefnd skólalöggjafarinnar hefði ekki verið starfandi nú og hv. menntmn. ekki treyst henni, þá hefði hún lagt til, að frv. yrði samþykkt. (Gripíð fram í: Nei.) Þannig er hljóðan orðanna, hvernig sem hv. frsm. vill lesa þau, og þannig hljóta menn að lesa þau; þannig vona ég að endurskoðunarnefnd skólalöggjafarinnar lesi þau. Og að öllu þessu athuguðu, þá finnst mér alls ekki vonlaust um, að frv. nái tilgangi sínum að verulegu leyti, og þess vegna hugsa ég mér helst að greiða atkvæði

með dagskránni og þakka nefndinni í alvöru fyrir.

**Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason):** Herra forseti. Ég vil aðeins láta í ljós þakklæti mitt til hv. menntmn. fyrir afgreiðslu hennar á þessu máli og afstöðu hennar í því. Það hefði verið mjög alvarlegt spor í ranga átt, ef þetta frv. hefði verið samþykkt hér í þessari hv. deild.

Nú um þessar mundir er verið að vinna að því af opinberri hálfu að bæta kennaramenntunina og auka hana. Það hefði því verið spor í öfuga átt við þá stefnu, ef Alþingi hefði nú lögfest full embættisréttindi til handa kennurum, sem ekki hafa lokið prófi, og ég fagna því, að sú stefna virðist ekki eiga fylgi a. m. k. í hv. menntmn. þessarar deildar.

Að öðru leyti var það eitt atriði fyrst og fremst, sem ég vildi láta getið við þessa umr. Ég vil ekki láta því ómótmælt, að illa eða með ósannngirni sé búið að þeim kennurum, sem starfa að hafa réttindalausir. Það væri of ósannngjarnt og óeðlilegt að gera það, vegna þess að í flestum eða öllum tilfellum hafa þessir kennarar innt af hendi þjónustu við þjóðfélagið, sem torvelt eða ekki hefði verið hægt að inna af hendi með öðrum hætti. En nú er það svo, að starfandi kennarar, þótt réttindalausir séu, njóta fullra kennaralauna eftir þriggja ára starf, og þeir eiga einnig frjálsan aðgang, óskoraðan aðgang að lífeyrissjóði barnakennara, svo að að því er snertir kaup og kjör og réttindi eru hinir starfandi barnakennarar, þótt próflausir séu, alveg jafnréttiháir þeim kennurum, sem lokið hafa tilskildum prófum. Þetta mun varla eiga sér hliðstæðu í öðrum starfsstéttum, en þessa skipun tel ég hins vegar vera eðlilega og réttláta með tilliti til þjónustu kennaranna og teldi rangt að breyta þessari skipan. Ég tel sömuleiðis eðlilegt, að þessum kennurum verði gert sem léttast, án þess þó að slaka á nokkrum prófkröfum, að afla sér fullkominna réttinda.

Þá vil ég enn fremur láta það koma skýrt fram, að mér er ekki kunnugt um neitt dæmi þess, að fræðslumálastjórnin hafi beitt slíka kennara, sem lengi hafa gegnt starfi, ranglæti, þ. e. látið þá standa upp fyrir réttindakennara með þeim hætti, að fullkomlega ósannngjarnt eða óeðlilegt mætti teljast.

Það mæla viss sanngirnirök með því, að hafi kennari um mjög langan tíma innt af hendi þá þjónustu að stunda barnakennslu, þá skuli tillit tekið til hans, jafnvel þó að um starf sæki maður með fullum réttindum. Um nokkur slík tilvik hefur verið að ræða, síðan ég fór að fjalla um þessi mál, og hefur þá jafnan í góðu samkomulagi við fræðslumálastjóra og skólanefndir verið reynt að finna sanngjarna lausn á málinu. Mér er ekki kunnugt um nein slík dæmi, að menn hafi verið látnir víkja úr starfi með óeðlilegum eða ósannngjörnum hætti, ef þeir hafa átt langan og góðan starfsferil að baki. Hitt er svo annað mál, að ekki er hægt að viðurkenna í lögum almenna skyldu til fráviks frá þeim kröfum, sem gerðar eru almennt um menntun kennara. Ég tel nægilega vel að þeim búið í lögum og framkvæmd á

þann hátt, að þeir njóti þeirra kjara og þeirra réttinda, sem þeir njóta, og með tilvísun til þeirrar framkvæmdar, sem verið hefur á þessum málum um langt skeið, hygg ég, að þessi hópur hinna starfandi kennara þurfi ekki að kvarta yfir rangsleitni eða ósanngjarnri meðferð af hálfu fræðslumálastjórnarinnar.

Þetta vildi ég láta koma fram við þessa umræðu.

**Frsm. (Sigurvin Einarsson):** Herra forseti. Ég get verið fáorður, því að það er ekki svo mjög mörgu að svara úr ræðu hv. þm. S-Þ. Hann byrjaði að vísu allhart og var ekki laus við að vera þungorður í minn garð, en hann endaði með þeirri dásemd, að hann þakkaði nefndinni fyrir afgreiðsluna og sagðist mundu greiða atkvæði með dagskránni. (KK: Jafnvel.) Og ég kalla, að þetta bæri nokkurn vott um það, að nefndin hafi unnið vel. Ég held, að það sé ekki annað hægt að segja.

En ég kvaddi mér aðallega hljóðs núna vegna þess, sem hann sagði, að ég hefði snúið út úr fyrir sér, og það átti að vera það, að ég las eina mgr. úr nál., þar sem bornir eru saman menn, annars vegar með kennaramenntun, hins vegar með kennarahæfni, og svo les hann þessa grein upp aftur, og ég hef ekkert við það að athuga. En mér er gersamlega óskiljanlegt, á hvern hátt ég hef snúið út úr. Ég held, að hann sé þeirrar skoðunar, að þetta séu hliðstæður, maður, sem hefur starfað og fengið skipun fyrir embættinu þannig, og hinn, sem hefur stundað kennaranám, lokið prófi og fengið líka skipun fyrir embættinu. En ég segi: Maðurinn, sem hefur stundað kennaranám, hlýtur að hafa kennarahæfni líka, það getur ekki annað verið. Þess vegna verður maður að taka það með í reikninginn báðum megin. Kennarahæfnin hlýtur að geta verið báðum megin. Það er bara menntunin, sem er ekki nema öðrum megin, — og það var þetta, sem ég skildi ekki og skil ekki enn. En ég var ekki að snúa út úr neinu. Ég hygg, að hv. þm. S-Þ. liti svo á, að þessir menn séu alveg jafnfærir og á allan hátt jafnvel að því komnir að vera skipaðir kennarar við barnaskóla á Íslandi, sá, sem hefur stundað kennsluna í 10 ár, og hinn, sem hefur stundað kennaranám og síðan kennslu, því að auðvitað fær hann sína æfingu alveg eins, sem hefur stundað námið og lokið prófi. Þarna er ég á annarri skoðun. Ég álit manninn með kennaramenntunina hafa nokkuð fram yfir hinn alveg ótvírætt.

Hann taldi það vera kalda skýringu hjá mér, að það væri ekki mikið um það að sakast, þó að kennari þyrfti að standa upp úr starfi, ef réttindamaður kæmi og sækti um stöðuna og fengi svo starf annars staðar. Þetta kallaði hann kalda skýringu — eða réttara sagt kaldar kveðjur, hefur hann átt við. Læt ég það nú vera, hvað þetta eru kaldar kveðjur, að gefa manni kost á að fá stöðu annars staðar, sams konar stöðu og hann hafði og með sömu launum, þegar fylgja þarf gildandi lögum um það, að maður með kennaramenntun eigi forgangsrétt að stöðunni. Einhvern tíma hafa nú menn í þessu þjóðfélagi fengið kaldari kveðjur en þetta. Eða hvað ætli

þeir segi í öðrum stéttum, ef réttindalaus maður hefur verið í starfi og svo koma réttindamennirnir? Þeir segja honum að fara og eru ekki að vísa honum á annað starf. Ég held, að þetta sé ekki eins kalt og hv. þm. vill vera láta. En ég tók hitt jafnframt fram, sem hann sleppti, að ég veit ekki um neitt dæmi, að þetta hafi komið fyrir, heldur gerði ég ráð fyrir, að þetta gæti komið fyrir.

En við skulum þá líta á annað í þessu sambandi. Ef þetta frv. er samþykkt, þá njóta þessir próflausu kennarar, sem nú eru, eftir að búið er að skipa þá fastakennara, fullra réttinda til að sækja um hvaða kennarastöðu í landinu sem er. Við skulum hugsa okkur, að það yrði einhver samkeppni um kennarastöðu, t. d. við kaupstaðarskóla, og þar sæktu líka þessir, sem fengið hefðu réttindi sín á þennan hátt. Ætli einhverjum manningum, sem hefur stundað langt nám og kostað miklu til, þættu það ekki kaldar kveðjur, ef hinn fengi svo stöðuna, sem hann hafði sótt um og hann hafði búið sig undir að gegna, en hinn hefði fengið réttindi sín á þennan hátt, sem frv. gerir ráð fyrir? Ætli það mætti ekki líka skoðast sem kaldar kveðjur?

Hv. þm. sagði, að n. hefði fengið miklar leiðbeiningar frá kennarastéttinni. Rétt er það. Það hafa komið mörg erindi til n. út af þessu máli. En kom það ekki líka 1955, þegar hann flutti málið þá? Kennarastéttin hefur alla tíð verið andvíg því, að þessi háttur yrði á hafður, og því staðið gegn því nú eins og 1955. En þótt kasta megi steinum að kennurunum út af því að hafa sent þessi erindi, sem ég skal ekki gera, — ég get vel skilið þá, ég var einu sinni í þessari stétt manna og skal ekkert finna að því, þótt þeir hafi sent hingað mótmæli, — er þá ástæða til þess að saka skólastjóra kennaraskólans um nokkra hlutdrægni í áliti sínu? Hv. þm. gerði það ekki. Það er ekki svo að skilja. En hvað segir hann, þessi hlutlaus og reyndi skólamaður? Tal- ar hann ekki um það í sinni umsögn, að frv. þetta yrði kennaraskólanum og kennaramenntuninni í landinu til óþurftar? Ekki eru þetta barnakennarar.

Þá gat hv. þm. þess að lokum, að hann mundi jafnvel geta greitt atkv. með hinni rökst. dagskrá, af því að það er gert ráð fyrir áframhaldi andi athugun á þessu. Og það er alveg rétt, menntmn. vill, að þessi hlið málanna sé athuguð. En hann sleppti seinni hluta dagskrártill., — ég veit ekki, hvort á að skilja það svo, að hann sé óánægður með hann, — þar sem segir: „Í trausti þess, að sú athugun fari fram og að hún verði framkvæmd með fullri hliðsjón af þeirri nauðsyn, að þjóðin hafi jafnan á að skipa vel menntaðri stétt barnakennara.“ Ég vona fastlega, að hv. þm. sé ekki andvígur þessum seinni hluta till. um rökst. dagskrá, þó að hann sleppti honum áðan, því að svo vel þekki ég hann, að hann er ekki á móti menntun í landinu. Hitt get ég ósköp vel skilið, að hann hefur þekkt og þekkir sjálfsagt kennara og kannske marga kennara, sem reynzt hafa vel án þess að hafa farið í kennaraskólann og lokið prófi. Ég þekki slíka menn líka. En þrátt fyrir það tel ég ekki rétt að opna þarna, eins og gert er ráð fyrir í frv., og

vona ég, að hv. þm. að lokum greiði nú atkv. með hinni rökst. dagskrá, eins og hún er í heilu lagi.

**Karl Kristjánsson:** Herra forseti. Hæstv. menntmrh. sagðist vilja mótmæla því, að illa væri búið að kennurum. Ég hef ekki heyrt það sagt hér, að illa væri búið að þeim. Ég hef ekki heyrt það sagt hér, og ég hef alls ekki látið mér það um munn fara. Hins vegar viðurkenndi hæstv. menntmrh., að full sanngirnirök mæltu með því, að sá, sem væri búinn að vera kennari lengi, þyrfti ekki að standa upp fyrir réttindamanni, og það hefði verið reynt að stuðla að því, að þetta ætti sér ekki stað, á undanförunum árum.

Það, sem okkur þá ber á milli, mér og hæstv. menntmrh., er það, að það, sem hann telur sanngirnirök og ég tel líka sanngirnirök, vill hann láta fullnægja með framkvæmdinni, en ég vil láta lögleiða, að þessi sanngirnirök eigi að gilda, svo að þeir, sem þau hafa með sér, þurfi ekki að eiga neitt á hættu að því er framkvæmdavaldið í skólamálunum snertir. Það er því aðeins stigmunur á því, hvað við viljum gera þessi sanngirnirök gild.

Hv. þm. Barð. minntist á það, að ég hefði talað um kaldar útskýringar hjá honum, eða það, sem hann vildi frekar kalla kaldar kveðjur til þess manns, sem yrði að risa upp, ef honum væri sagt, að hann gæti fengið kennarastöðu annars staðar. Hann viðurkenndi, að þetta gæti náttúrulega verið óþægilegt, en hann vildi helst svara því með samanburði á því, hvað aðrar stéttir í þjóðfélaginu, sem réttindi hefðu, þyrftu við að búa.

Ég vil hins vegar segja það, að þó að svona regla, sem mér þykir ekki hlý, gildi t. d. meðal iðnaðarmanna, — ég nefni bara þá sem dæmi, sem hafa réttindaregluna, — þá sé ég reginmun á því, að þjóðfélagið sjálft láti hana fara að gilda gagnvart þeim mönnum, sem inna þegnskaparskyldur af hendi fyrir það, — það er allt annað mál, — og það að óþörfu.

Einhver vanskilningur var hjá hv. þm. Barð. að því er snertir samanburðinn — hjá okkur báðum, held ég — á kennaranum, sem búinn er t. d. að starfa í tíu ár, og nemanum útskrifaða, sem kemur og vill fá sæti hans. (SE: Hann er nú ekki alltaf nemi.) Sem er útskrifaður, sagði ég, nemanum, sem er útskrifaður. Í raun og veru hefur hann ekki áður verið annað en nemi, og hann hefur að visu fengið nokkra hæfni með hjálp kennaranna, það er satt. En hann hefur ekki sannað þá hæfni á sama hátt í starfi sínu eins og hinn, sem búinn er að vinna í tíu ár og ég vil, að fái réttindi og hafi ekki minni réttindi en nýliðinn, af því að hann er búinn í starfi að sanna hæfni sína. Ég vil alls ekki, að óhæfir menn fái réttindin. En ég treysti því, að skólanefnd biðji ekki um réttindi handa öðrum en þeim, sem hún vill hafa í þjónustu sinni, að námsstjóri mæli ekki með öðrum og að fræðslumálalagsgæti geri það enn síður. Og það ætla ég að sé nokkur trygging fyrir því, að þeir menn, sem frv. ætlast til að öðlist réttindi, séu raunverulega hæfir. Ég geri ekki lítið úr menntun og ber virðingu fyrir henni. En enn þá meira þykir mér

um það vert og meiri trygging finnst mér í því, ef maður hefur sýnt það, að hann hafi gáfur og kunnáttu, þó að hann hafi fengið hana með starfi sínu, heldur en í hinu, að einhver sýnir mér prófskírteini sitt. Það eru nefnilega til menn, — við vitum það, — sem eru svo vel gerðir og sérstaklega vel til þess fallnir að sinna margvislegum störfum, m. a. kennslustörfum, að telja má, að þeir séu kennarar af guðs náð. Þessi orð, „af guðs náð“, eru hámark íslenzkunnar í ein-kunn handa mönnum, sem hafa sýnt hæfni sína í verki. Og það eru einmitt menn með slíkri ein-kunn eða upp undir það, sem ég hef talið að væri skylt af þjóðfélaginu að gefa réttindin.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 290 samþ. með 8:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

ja: Eggþ, Fþ, HermJ, KK, SB, SÓÓ, SE, BSt.

nei: AG, BjörgJ, BjörnJ.

PZ greiddi ekki atkv.

5 þm. (FRV, FS, GTh, JJós, JK) fjarstaddir.

## 2. Kirkjugarðar.

Á 51. fundi í Ed., 22. jan., var útbýtt:

Fr. til l. um kirkjugarða [86. mál] (þmfrv., A. 179).

Á 53. fundi í Ed., 26. jan., var frv. tekið til l. umr.

**Frsm. (Sigurvin Einarsson):** Herra forseti. Þetta frv. um kirkjugarða, á þskj. 179, sem hér er til umr., er flutt af hv. menntmn. skv. beiðni kirkjumrn. Einn nm., hv. 4. landsk. þm. (FRV), var fjarverandi vegna veikinda, þegar n. tók ákvörðun um flutning frv. N. hefur ekki athugað frv. að neimu ráði að þessu sinni, en mun að sjálfsögðu gera það fyrir 2. umr. Nm. hafa þess vegna óbundnar hendur um afstöðu til málsins.

Á síðasta þingi flutti hv. menntmn. frv. um kirkjugarða eftir beiðni kirkjumrn., en það varð ekki útrætt þá. Því frv. var þó vísað til 2. umr., og 22. apríl sendi menntmn. það frv. til umsagnar kirkjuráði, Sambandi íslenzkra sveitarfélaga, skipulagsnefnd ríkisins og bæjarstjórn Reykjavíkur. Þetta var mjög seint á þinginu, og var því ekki unnt að koma málinu áfram, enda hafa engin svör frá þessum aðilum borizt síðan nema frá kirkjuráði. En þetta frv., sem nú er flutt, er í öllum aðalatriðum samhljóða frv., sem flutt var í fyrra.

1955 skipaði þáverandi kirkjumrh. n. til þess að endurskoða gildandi lög og tilskipanir um málefni kirkjunnar. N. skipuðu þeir herra Ásmundur Guðmundsson biskup, Gústaf A. Jónason ráðuneytisstjóri og séra Sveinn Víkingur skrifstofustjóri, og það er þessi n., sem hefur samið þetta frv.

Gildandi lög um kirkjugarða eru nú orðin 27 ára gömul. Forráðamönnum kirkjunnar þykir full nauðsyn á því, að þessi lög séu endurskoðuð. Þykir skipulagi og hirðingu kirkjugarða hér á

landi mjög ábótavant og svo hafi reyndar verið um langa tíð. Erlendis er kirkjugörðum meiri sómi sýndur, og víða eru þeir hinir fegurstu reitir. Tilgangurinn með flutningi þessa frv. er sá, að taka upp fegrun og endurbætur á kirkjugörðum í landinu og skapa fastari reglur um stjórn þeirra og alla umhirðu.

Þar sem frv. þetta er flutt af n., geri ég ekki till. um, að því sé vísað til n., en eins og ég sagði áðan, þá mun menntmn. taka frv. til athugunar fyrir 2. umr.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Ég skal fyrst viðurkenna það, að ég hef ekki lesið þetta frv. fyrr en núna rétt fyrir fundinn, svo að þótt ég fari að benda n. á nokkur atriði í því, þá er áreiðanlegt, að þau verða ekki tæmandi, því að mér sýnist þar vera margt, sem þurfi mjög mikla athugun við og umhugsun um, hvort eigi að gera að lögum eða ekki. Ég skal samt benda á einstök atriði, sem ég hef rekið mig á við ákaflega lauslegan yfirlestur og ég vildi gjarnan biðja n. að athuga.

Það er í 2. gr. svo ákveðið, að sóknarnefndin megi láta menn, sem ekki eru í þeirri íslensku þjóðkirkju, borga sérstakt legkaup. Ég veit nú ekki, hvort þessum mönnum, sem voru í nefndinni, sem eru biskupinn, skrifstofustjóri hans og ráðuneytisstjóri, finnst það ákaflega víst, að þeir menn, sem eru í þjóðkirkjunni, séu þeir einu sönnu, rétttrúðu, sem eiga að fá leg á kirkjugarðinum án þess að borga sérstakt fyrir það og þar með sæta einhverjum öðrum sérstöðum kjörum en þeir, sem utan þjóðkirkjunnar eru. Ég veit það ekki. Mér finnst það ekki réttlátt og ekki lýsa réttum bróðurkærleika.

Í 4. gr., 1. mgr., er ætlað til þess, að sveitarstjórnir í þeirri sveit, sem kirkjugarðurinn er í, láti í té ókeypis hæfilegt kirkjugarðsstæði. Nú hagar víðast svo til, að sveitarstjórnin er ekki sú sama og kirkjustjórnin. Kirkjusókninni er skipt stundum eftir miðjum hreppnum, og hvaða sveitarstjórn á þá að leggja til kirkjugarðsstæði? Á þá sú sveitarstjórn að gera það, sem kirkjan stendur í og kirkjugarðurinn, þó að það séu kannske ekki nema tveir, þrír bæir úr því sveitarfélagi í sókninni, heldur séu bæirnir í öðru eða öðrum hreppsfélögum? Kirkjusóknir og hreppsfélög skiptast alls ekki eins um landið, og er það ákaflega misjafnt, hvernig þessu er háttað. Mér finnst, að hér sé ekki hægt að leggja þessa skyldu skilyrðislaust á allar sveitarstjórnir, sem kirkjugarður er í, að þær eigi að leggja til svæði undir garðinn, ef það eru kannske sárfáir bæir úr þeim hreppi í sókninni, heldur aðalsóknin í öðrum hreppi. Það þarf eitthvað skýrara um þetta en hér er. Það er áreiðanlegt.

Þar sem kirkja er ekki í kirkjugarði, leggur sveitarfélagið veg frá henni til kirkjugarðs og heldur honum akfærum. Þarna er alveg sama, fyrst og fremst það, að það er náttúrulega ekki hægt að leggja þá kvöð á það sveitarfélagið eitt, sem kirkjugarðurinn er í, þó að þar séu ekki nema sárfáir bæir, er eiga aðild að þeim kirkjugarði, heldur bæir í allt öðru sveitarfélagi, sem þarna eiga hlut að máli. Og svo er það ákaflega mikil spurning, hvort hægt er að leggja þessa

kvöð á hreppinn, sérstaklega þegar kirkjugarðar eru langt frá vegna aðstæðna, eins og sums staðar er. Það eru sums staðar nokkrir kílómetrar frá kirkjustaðnum og að kirkjugarðinum, og á sveitarfélagið þá að leggja hann og halda honum við? Ég skal ekki segja, hvort það er réttlátt, en mér finnst — (Gripist fram í.) Ja, það getur vel verið, að einhverjir vilji gera það þjóðveg, sbr. heimreiðir á bæi. En hvað sem því líður, þá er það rangt, þar sem meiri hluti af kirkjusókninni eða kirkjugarðssókninni er ekki í þeim hreppi. Það er alveg gefinn hlutur, að þá á það ekki við, þótt kannske megi segja, að það eigi við undir hinum kringumstæðunum, og er það þó alveg spurning, hvort það á að blanda því nokkuð saman við hreppsreikninga og teljast útgjöld fyrir hreppinn að sjá um þessa vegagerð.

Mér er ekki alveg skiljanlegt, — ég vil bara benda n. á það án þess að fara að fara út í greinar, — hvernig það er með yfirstjórn kirkjugarðanna. Það er ætlað til, að settur sé nýr embættismaður af ríkinu, borgaður, sem á að vera, — ja, hvað á hann að vera? Hann á að vera nokkurs konar leiðbeinandi og umsjónarmaður allra kirkjugarða landsins. Hann á að vera það. Þó er sums staðar í frv. gert ráð fyrir því, að formaður kirkjugarðsstjórnar sjái um ákveðin mál. Í öðru lagi og á öðrum stöðum í því er ákveðið að skjóta til sóknarprests ákveðnum málum, og enn til héraðsprófasts og svo til þessa landskirkjugarðsvarðar, og enn má skjóta sumum málum til kirkjugarða- og kirkjustjórnar, en í henni eiga að vera þrír menn, sem líka eru nýir, biskupinn sjálfkjörinn og einhverjir með honum.

Í þessu þarf að vera eitthvert samræmi. Það er það ekki núna. Það er alveg „hippum-happs“, hver þessara manna er látinn hafa tillögur um þetta eða hitt. Ef það er meiningin að setja ákveðinn kirkjugarðsstjóra eða hvað hann er nú kallaður, launaðan af ríkinu, sem á að gera till. um kirkjugarða og sjá um þá, þá er náttúrulega eðlilegast að skjóta sem flestu til hans. Ef þarf að færa til minnismerki í garði, þá er það ekki hann, sem á að segja til um það, hvar það skuli sett, ekki sóknarpresturinn, ekki heldur kirkjugarðsstjórnin. Nei, þá verður það að vera héraðsprófastur, sem á að segja til um það. Í öðrum tilfellum, þegar líkt stendur á, á það að vera einhver annar en maðurinn, sem gerður er yfirstjórnandi yfir kirkjugörðunum, sem á að koma til. Það er sitt á hvað og alveg hending, hvort ágreiningsatriði, sem kann að koma upp, er skotið til þessa eða hins. Það þarf að vera samræmi og „system“ í því, og ég held nú sjálfur, að það sé engin þörf á sérstökum, nýjum embættismanni til þess arna. Það er ekkert ofvaxið biskupi og hans skrifstofu að hafa eftirlit og yfirumsjón með þessu, um leið og hann vísitarar, líta eftir með kirkjugörðunum, og þarf ekki neinn sérstakan embættismann til þess. Ég álit það, en það er nú út af fyrir sig, það er náttúrulega mín skoðun. En hitt vildi ég benda n. á, að samræma þetta, til hvers beri að skjóta ágreiningi og hver eigi að ráða. T. d. bara í 15. gr. einni saman er þetta sitt á hvað: Vanræki hlutaðeigandi að hirða sómasamlega um gróður á leiði, þá skal kirkjustjórnin láta þekja og hreinsa

leiðið á kostnað þeirra eða kirkjugarðsins.“ Ætli það vildu þá ekki sem flestir láta það vera á kostnað kirkjugarðsins, fyrst það á að vera annaðhvort eða? „Með sama hætti er heimilt að fjarlægja af leiðum ónýtar og óviðeigandi girðingar og minnismerki, en gera skal þá aðstandendum viðvart, ef kostur er, og jafnan haft samráð við sóknarprest.“ Það er sóknarpresturinn. „En minnismerkjum, sem fjarlægð eru, skal að jafnaði komið fyrir á vissum stað í garðinum, þar sem bezt þykir fara að dómi héraðsprófasts.“ Þá er það héraðsprófasturinn, sem á að koma til þar. Svona er þetta alveg sitt á hvað og þótt í sömu greininni sé, hver það er, sem á að skera úr um þetta eða hitt í þessu sambandi.

Þá vil ég benda á, — ja, ég veit ekki, hvað átt er við. Kirkjugarðsstjórnin á að sjá um, að garðurinn sé sleginn árlega, en með mestu varúð. Hvað er átt við með því? Ég veit það ekki. Er það varúð um, að sláttumaðurinn skeri sig ekki í fingurna, meðan hann er að slá hann, eða hvað er átt við með því, að það sé varúð, að hann skeri ekki neinar ljámýs, þegar hann slær, eða lendi ekki í grjóti? (Gripði fram í: Skemmi ekki gróður, trjágróður eða blóm.) Kann að vera, en því þá ekki að nefna það?

Þá vil ég benda á það í 20. gr., að ég held, að það sé algerlega útilokað með öllu að leggja þá kvöð á skógrækt ríkisins, að hún sjái um blóm á leiði ókeypis fyrir þá, sem vilja, í kirkjugörðum landsins, — stofnun, sem enga blómarækt hefur og aldrei selur né elur upp eina einustu blómplöntu, heldur bara skógarplöntur. Ég veit ekki, hvað þessir menn hafa haldið, sem hafa samið þetta. Einnig segir, að starfsmönnum skógræktar ríkisins sé „skylt að veita kirkjugarðsstjórnnum leiðbeiningar um val og hirðingu blómjurtu og trjáa, er vel hæfa kirkjugörðum, og að láta kirkjugarðsstjórnnum slíkar plöntur í té við vægu verði“. Það verður að snúa sér eitthvert annað en til skógræktarinnar, því að skógræktin hefur enga blómasölu, hefur aldrei haft neina og því ekki hægt að ætlast til þess, að hún fari að setja hana upp í þessu skyni. En það er nú ekki talað um það þarna, enda hæpið, að það eigi heima í þessum lögum.

Það er þó nokkuð fleira, sem ég rak mig á við þennan fljótlega yfirlestur. En ég vildi biðja n. að athuga þetta, sem ég hef nefnt, og jafnframt líka margt annað, allt frv., því að það er ákaflega mikil fljótaskrift á því og það allt lítt hugsað.

ATKVG.R.

Fr. vísað til 2. umr. með 10 shl. atkv.

Á 116. fundi í Ed., 11. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 179, n. 465).

Frsm. (Sigurvin Einarsson): Herra forseti. Frv. þetta um kirkjugarða á þskj. 179 er búið að liggja allengi hjá menntmn. N. ræddi það á nokkrum fundum sínum og komst að þeirri niðurstöðu, að hún gæti ekki mælt með samþykkt frv., eins og það liggur fyrir. Hún taldi, að það þyrfti allverulegar breyt. að gera á frv.,

til þess að hún gæti mælt með því, og jafnvel að endursema það að vissu leyti. Þetta er mjög viðkvæmt mál, og það snertir alla landsmenn, en hins vegar hefur þetta mál aldrei verið lagt fyrir söfnuðina í landinu, svo að engin vitneskja liggur fyrir um það, hvornig almenningur lítur á þær breyt., sem felast í þessu frv. frá gildandi lögum.

N. telur, að það sé meira um vert, að þetta mál sé afgr. í sem beztu samræmi við skoðanir almennings, en hitt, hvort það er afgr. árinu fyrir eða seinna.

Það er af þessum ástæðum, sem n. leggur til, að málið verði afgr. með rökstuddri dagskrá, svo hljóðandi:

„Í trausti þess, að kirkjumálastjórnin leiti umsagnar safnaðanna í landinu um frv. þetta og leggi málið síðan fyrir næsta þing, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Það er síður en svo, að menntmn. vilji hindra á neinn hátt endurskoðun þessara laga um kirkjugarða, heldur vill hún reyna að tryggja það, að sú endurskoðun verði í sem mestu samræmi við vilja fólksins og að ekki verði rasað að því að gera samþykktir í þessu máli, sem er svona viðkvæmt, er kynnu að brjóta í bága við það, sem fólkið í landinu óskar helst eftir að lögfest verði í þessum efnum.

N. er því einhuga um að leggja til, að málið verði afgr. með þessari rökstuddu dagskrá, sem ég las og er á þskj. 465.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Út af fyrir sig get ég verið ánægður og glaðzt yfir þessari afgreiðslu málsins að því leyti til, að frv., eins og það kom frá hæstv. ríkisstj. eða mþn., var að minnum dómi óskapnaður, sem þurfti að mæta, ef það átti að vera sáemandi að leggja það fyrir Alþingi.

Mér líkar till. og þó ekki alls kostar kannske, að kirkjumálastjórnin leiti umsagnar safnaðanna í landinu um frv. þetta og leggi það síðan fyrir næsta þing. Mér er það ekki nóg. Frv. er svo bágborið, eins og það er, að það er varla hægt að ætlast til þess, að söfnuðirnir um landið fari að leggja sig niður við að betrubæta það, því að það er margra daga verk að reyna að koma samilegu viti í það. Þess vegna vildi ég láta bæta hér við í till., ekki bara það að leggja málið síðan fyrir næsta þing, heldur leggja málið endurskoðað fyrir næsta þing, að þegar hún væri búin að fá umsögnina utan af landinu, þá fæli hún einhverjum, kannske þá nýja biskupnum, ef hann hefur meiri áhuga á því en sá gamli, eða nýja biskupsritaranum að endurskoða beinlínis frv. Það þýðir ekki að láta frv. koma inn í þingið aftur í sama formi og það seinast var, því að það er ofvaxið þm., sem á að gegna einhverjum öðrum störfum, að taka það fyrir og breyta því. Ég vil fá inn í till. um það, að kirkjumálastjórnin leiti umsagnar safnaðanna í landinu um frv. þetta og leggi málið síðan endurskoðað fyrir næsta þing. Ég vil fá það í öðru formi en það kom núna seinast inn í þingið. Ég verð ekki á því þingi, svo að það skiptir ekki máli, hvað það snertir, — ég legg ekki hönd á það þá, — en það fæst aldrei neitt út úr því á Alþingi, ef það kemur í svona

formi eins og það er núna. Það er ekki hægt. Það verður að vera búið að undirbúa það betur fyrir þingið, þó að það liggi fyrir umsögn sóknarnefndanna.

Þess vegna vil ég nú mælast til þess, hvort n. vildi ekki breyta þessari till. sinni á þann veg, að það jafnframt fæli ríkisstj. að endurskoða málið að nýju, þegar fengnar væru fram umsagnir safnaðanna um málið, því að það tel ég vera nauðsyn.

**Frsn. (Sigurvin Einarsson):** Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð út af ræðu hv. 1. þm. N-M. (PZ). Hann er ekki ánægður með orðalag á þessari rökstuddu dagskrá, en er þó sammála okkur um afgreiðslu á málinu. En það, sem mér virðist að hann hafi aðallega út á að setja, er, að það sé ekki nóg að fá umsagnir frá söfnuðum um frv. til þess að leggja fyrir næsta þing. Ég vil ekki mótmæla þessu. Það er mikið rétt í þessu. En það stendur ekkert um það í þessari dagskrá, hvernig það frv. á að vera úr garði gert, sem kemur fyrir næsta þing, og hæstv. ríkisstj. getur því látið gera þetta, án þess að breytt sé orðalagi dagskrártill. Í henni stendur aðeins, að ríkisstj. leggi málið fyrir næsta þing, og auðvitað verður maður að treysta því, að hún geri það í því formi, sem hún telur best og réttast, eftir að vitneskja er fengin um það, hvað söfnuðir vilja í þessu máli. Mér hefur að visu verið bent á, að það sé erfitt að leggja svona mál fyrir alla söfnuði í landinu. Það er náttúrulega rétt, en héraðsfundir eru haldnir, og ég tel ekki vandkvæði á, að prestar geti komið á umr. á héraðsfundum eða beint í söfnuðunum um málið. Mér sýnist ekki nauðsynlegt að breyta orðalagi dagskrárinnar til þess að verða við þeim óskum, sem hv. þm. hefur hér flutt.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Það er náttúrulega alveg laukrétt, að þegar búið er að senda málið út til safnaðanna, þeir eru búnir að senda sínar umsagnir til ríkisstj., þá getur ríkisstj. sett þær í bunka, slegið utan um það og sent það menntmn. þessarar d. eða þessari d. og sagt: Hér hafið þið umsögn safnaðanna. Hér er málið komið til ykkar aftur með þeirra umsögn. Hér er gamla frv., eins og það var, og þetta segja nú söfnuðirnir um það, hér hafið þið það. — En þá getur hún líka sagt við biskupinn eða einhverja aðra góða menn, sem hún trúir fyrir því: Ja, það er sýnilegt, að söfnuðirnir hafa ýmislegt við þetta að athuga. Viljið þið nú gera svo vel að setjast hér á einhverja rökstóla og semja nýtt frv. um kirkjugarða, sem við svo leggjum fyrir hv. Alþingi til samþykktar ásamt þeim umsögnum, sem komnar eru um gamla frv.? Þannig vilja þeir láta afgreiða málið. — Þess vegna vil ég leggja til, að till. orðist svona: „Í trausti þess, að kirkjumálastjórnin leiti umsagnar safnaðanna í landinu um frv. þetta og leggi síðan frv. um kirkjugarða, byggt á umsögnum safnaðanna, fyrir næsta reglulegt þing.“ Það er það, sem ég vil fá fram, að ríkisstj., þegar hún er búin að fá svörin, feli einhverjum mönnum að vinna úr því frumvarp,

sem verði lagt fyrir næsta þing. Þess vegna legg ég til, að dagskránni verði breytt í samræmi við þetta, sem ég nú las upp.

**Forseti (BSt):** Það má bera fram rökstudda dagskrá undir umr., á hvaða stigi sem er. Tel ég, að eins sé með brtt. við dagskrá og þurfi því ekki að leita afbrigða fyrir þessari brtt.

ATKVGR.

Brtt. 579 (umorðun á rökst. dagskrá á þskj. 465) samþ. með 6:4 atkv.

### 3. Dragnótaveiðar í fiskveiðilandhelgi.

Á 69. fundi í Nd., 2. febr., var útbýtt:

**Frv. til l. um takmarkað leyfi til dragnótaveiða í fiskveiðilandhelgi Íslands undir visindalegu eftirliti** [93. mál] (þmfrv., A. 208).

Á 71. fundi í Nd., 5. febr., var frv. tekið til l. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 20 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

**Flm. (Karl Guðjónsson):** Herra forseti. Ég tel ekki ástæðu til þess að hafa hér langt mál fyrir því frv., sem fyrir liggur, þar sem flest af því, sem meginmáli skiptir varðandi málið, kemur fram í grg. með því og þeim fskj., sem grg. eru samferða á þskj. 208.

Ég get rétt aðeins rifjað það upp, að nú munu liðin um 38 ár síðan fyrstu tilraunir voru gerðar hérlandis með dragnót sem veiðarfæri. Það var gert veturinn eða á vertíðinni 1921 á 12 tonna bát, sem þeir gerðu út, útgerðarmennirnir Gísli Johnsen og Gísli Magnússon í Vestmannaeyjum. Höfðu þeir haft spurnir af þessu veiðarfæri, dragnótinni, í Danmörku og höfðu fengið hingað danskan mann til þess að gera veiðitilraun, gerðu sér vonir um að veiða þorsk með henni. Sú tilraun fór þannig, að þeir veiddu lítið sem ekki af þorski, en hins vegar veiddu þeir mikið af þykkvalúru. En með því að þá var enginn markaður fyrir þann fisk, þá lögðust þessar veiðar niður um skeið og hófust ekki aftur hér á landi, a. m. k. svo að orð væri á gerandi, fyrr en eftir 1930, en þá fóru þessar veiðar smávaxandi, og 1937 setur Alp. lög um veiðarnar.

Á árunum eftir 1930 og allt fram til 1952 voru dragnótaveiðar allmikið stundaðar hérlandis og aðallega fiskaður í þetta veiðarfæri flatfiskur af ýmsu tagi, einnig verulegt magn af steinbít og ýsu. Þessar veiðar voru ákaflega mismunandi miklar hér við land á því tímabili, sem ég hér hef nefnt, enda gekk á ýmsu í okkar nágrannalöndum á þessu tímabili. Heimsstyrjöldin síðari tók alveg fyrir allar veiðar útlandinga af þessu tagi eða allar flatfiskveiðar við Ísland svo sem aðrar veiðar útlandinga. Sátu þá Íslendingar einir að veiðunum og eflðu þær mjög, enda var ágætt verð á flatfiskinum á þeim árum. En þegar stríði lauk og útlend togveiðiskip og dragnótaskip sóttu hingað að landinu af miklu kappi og fiskuðu hér allt inn að gömlu 3 mílna landhelgislinunni, og

raunar var allmikið um það, að þeir brytu af sér og veiddu einnig innan hennar, þá var hér um ofveiði að ræða á flatfiskstofnunum og raunar ekki síður á ýsu, og á því tímabili fengu margir þá hugmynd, að dragnótin væri mikill bölvöldur og væri því veiðarfæri sem slíku um að kenna, að á fiskistofnana gekk og veiðarnar fóru minnkandi þrátt fyrir aukna ásókn.

Það var þess vegna fullkomlega tímabært það, sem gert var 1952, þegar sjútmrn. gaf út sína reglugerð um friðunarsvæðin við Ísland, þ. e. a. s. 4 mílna landhelgisreglugerðina. Þá var öll dragnótaveiði og togveiði innan 4 mílna beltisins bönnuð jafnt Íslendingum sem útlendingum, og fór þá svo, að dragnótaveiðar má kalla að hafi alveg lagzt hér af á tímabili, en hin erlendu veiðiskip — einkum voru það brezkir togarar og belgískir frekar lítillir gerðar — tóku þá mjög að iðka flatfiskveiðarnar rétt við 4 mílna mörkin og varð æ betur ágengt með hverju árinu sem leið, og sýna opinberar skýrslur, að veiðar þessar hafa farið stöðugt vaxandi, og á síðasta 5 ára tímabilinu, sem skýrslur ná yfir, hefur veiðin vaxið á Íslandsmiðum af skarkólanum einum saman, þannig að á árinu 1953 var veiðin hér talin vera 4653 tonn, — ég skal vekja athygli á því, að það er ein prentvilla í grg. frv. á bls. 3, þar sem þessi tala hefur ör-lítið snúizt við, ég hef ekki séð ástæðu til þess að láta prenta þskj. upp sérstaklega fyrir það, en mun gera ráðstafanir til þess, að það verði leiðrétt, — og í það, að á árinu 1957, sem er síðasta árið, sem skýrslur ná yfir, var skarkola-veiðin við Ísland orðin 9603 lestir.

Af fiskifræðingum er talið, að eins og nú er komið hafi fiskistofnarnir rétt við, eftir að 4 mílna friðunin gekk í garð, og þoli fiskistofnarnir þessa veiði. Og fram á þetta sýna þeir sérfræðingar, sem kunnugastir munu þessum málum okkar, bæði Árni Friðriksson fiskifræðingur og sömuleiðis fiskifræðingar fiskideildar atvinnudeildar háskólans, og kemur álit þeirra fram í fskj. frv. Íslendingar sjálfir veiða svo til ekkert af þessum fiski eða hafa ekki veitt nú á undanförunum árum. Aðeins hefur hlutdeild Íslendinga verið frá 7½% veiðanna og allt niður í 3.3% veiðanna.

Nú liggur það í augum uppi, að með þeim breyt., sem gerðar hafa verið á fiskveiðilandhelgi Íslands, með því að tekin er upp 12 mílna fiskveiðilandhelgi, eru útlendingar útilokaðir frá þessum veiðum. Þessar veiðar verða ekki framkvæmdar með neinum verulegum árangri á svo djúpu vatni sem víðast hvar er utan við 12 mílna mörkin. Íslendingar koma ekki heldur til með að veiða flatfiskinn að neinu ráði, nema því aðeins að íslensk stjórnarvöld gefi þeim leyfi til þess að nota það eina veiðarfæri, sem tiltækilegt er, eins og nú standa sakir, til þess að ná þessum fiski, en það er dragnótin. Ég vil benda á, að það er ekki einasta hagsmunamál Íslendinga að framkvæma þessar veiðar, ég skal síðar koma að því, að hér er um stórkostlegt hagsmunamál íslenskra þjóðarbúsins að ræða, heldur er það einnig skylda Íslendinga að framkvæma veiðarnar. Eitt af þeim rökum, sem Bretar hafa hvað tíðast haft uppi varðandi það, að Íslend-

ingar hafi gengið lengra en hófi gegndi með stækkun fiskveiðilandhelgi sinnar í 12 mílur, er eins og Bretar segja: Við þurfum að fæða 50 millj. manna, en Íslendingar þurfa ekki að fæða nema 160 eða 170 þús. manna. Það eru þess vegna ekki rök fyrir því, að þeir banni okkur veiðar á sínum svæðum.

Auðvitað eru þetta engin raunveruleg rök hjá Bretum, þar sem það hefur aldrei staðið til hjá Íslendingum, að þeir ætluðu sjálfir að neyta alls þess, sem úr íslenskri fiskveiðilandhelgi fengist, heldur hefur ævinlega staðið til að senda aflann út á heimsmarkaðinn og ekkert síður til Breta en til annarra þjóða. Ef við hins vegar með stækkun landhelginnar komum í veg fyrir það, að 14500 tonn af flatfiski, sem veiðzt hafa á Íslandsmiðum að undanförunu og af okkar eigin sérfræðingum er talið að stofnarnir þoli að veidd séu, — ef við ætlum að koma algerlega í veg fyrir það, að hér verði nokkrar veiðar af þessu tagi á næstunni, þá erum við að gera það, sem Bretar hafa haldið fram gegn okkur í landhelgisdeilunni, að rökum.

Það hefur auðvitað ekki vakað fyrir Íslendingum að hafa matvæli af heimsmarkaðinum. Við viljum hins vegar fá að framkvæma veiðarnar sjálfir í okkar landhelgi, og við viljum geta fylgzt með og sett eðlileg takmörk fyrir veiðunum, þannig að ekki verði gengið á fiskistofnana.

Algert bann við þessum veiðum er að mínu viti mikil fásinna og mundi létta nokkuð róðurinn fyrir þá, sem leita eftir rökum gegn okkur í landhelgismálinu.

Efnahagslega mundi leyfi til dragnótaveiða við Ísland hafa ákaflega góð áhrif á íslenska þjóðarbúið. Það er almennt viðurkennt, að ef við Íslendingar gætum búizt við viðlíka mikilli aukningu á fiskveiðum okkar á árinu 1959 frá s. l. ári eins og við fengum á árinu 1958, miðað við árið 1957, þá væru þar með leyst öll efnahagsvandamál þjóðarinnar. Þá þyrfti ekki að gripa til neinna kaupþúgunarlaga, og þá mundu þær greiðslur, sem íslenska þjóðarbúið og íslenskur atvinnurekstur á að standa undir, ekki þurfa að verða verðbólgaumyndandi á neinn hátt.

Ég get að sjálfsögðu ekki um það sagt, hve samþykkt þessa frv. mundi þýða mikinn arð í íslenska þjóðarbúið. En á árunum 1940-1950 var það algengt, að verðmæti flatfisksins væri þrefalt, fjórfalt og allt upp í það að vera fimmfalt á við verðmæti þorsks. Þar af leiðandi liggur í augum uppi, að 14500 tonn af flatfiski mundu að verðmæti jafngilda á að gizka 50000 lestum af þorski eða öðrum tilsvarendi dýrmætum fiski. Öll framleiðsluaukning okkar á s. l. ári nam um það bil 74 þús. tonna. Ef við gætum reiknað með því, að flatfiskveiðarnar, dragnótaveiðarnar, sem lagt er til að leyfðar verði eftir þessu frv., gæfu okkur sem svaraði að verðmætum til 50 þús. tonn af þorski í viðbót, þá erum við býsna langt á leið komnir með að bæta hag íslenskra þjóðarbúsins, svo að vandræðalaust sé með öllu og án allra kaupþvingunarlaga að greiða úr þeim fjárhagsmálum, sem hér hafa myndast.

Ég skal einnig benda á það, að þessar veiðar væru að því leyti sérstaklega hagkvæmar, að

verulegur hluti af fiskibátaflota okkar stendur algerlega ónotaður á þeim tíma árs, sem þessar veiðar mundu verða leyfðar. Frystihúsakerfi okkar, sem nú er orðið tiltölulega fullkomið á fjölmörgum höfnum í okkar fiskibæjum, er líka verkefnalítið einmitt á þeim tíma, sem þeim mundi berast flatfiskurinn til vinnslu að frumvarpinu samþykktu. Enn fremur ber nokkuð á því, a. m. k. á sumum stöðum, að verkafólk og sjómenn hafi rýra atvinnu á þeim tíma, sem ráðgert er að stunda þessar veiðar. Annars eru þessar veiðar þess eðlis, að þær heimta ekki mjög mikinn fjölda sjómanna, en hins vegar allmikinn fjölda landverkafólks.

Það væri því gert allt í senn með samþykkt frv. þessa. Það væri stórbættur hagur íslenska þjóðarþúsins og íslenska sjávarútvegsins sem slíks. Einnig mundi hér verða séð fyrir drjúgri atvinnu handa verkafólki og sjómönnum. Og sömuleiðis mundi frystihúsunum verða færð mjög arðbær verkefni á þeim tímum, sem þau annars hafa lítið að gera.

Frv., sem hér liggur fyrir, er að verulegu leyti sniðið eftir 1. þeim, sem hér voru í gildi á árunum 1937—52, um bann gegn dragnótaveiðum í landhelgi. Í þeim lögum var dragnótaveiði þó leyfð á tímabilinu frá 1. júní til 1. des. Hér er þrengt að miðað við þau lög í þessu frv., þannig að lagt er til, að veiðarnar verði aðeins leyfðar í 5 mánuði að hámarki, frá 1. júní til 1. nóv. Enn fremur er í þessu frv. gert ráð fyrir því, að vísindalegt eftirlit verði haft með veiðum þessum, að fiskideild atvinnudeildar háskólans verði falið það sérstaka verkefni að fylgjast með veiðimagninu á hverjum tíma og gera till. um það, að veiðin verði takmörkuð eins og skynsamlegt telst frá fræðilegu sjónarmiði, þannig að ekki ætti að verða hætta á því, að hér yrði um ofveiði að ræða. Þá eru samkv. frv. ráðuneytinu gefnar heimildir til þess að takmarka veiðarnar enn frekar en gert var í þeim l., sem um þetta giltu á því tímabili, sem ég hér hef nefnt, þannig að á hverjum tíma megi rn. takmarka bæði veiðisvæðin og veiðiskipafjöldann eftir því, sem skynsamlegt þykir, og eftir till. atvinnudeildar háskólans. Þá er það og nýmæli í þessu lagafrv. og hefur ekki verið hér í l. áður, að á því tímabili, sem dragnótaveiði er ekki leyfð, sé ekki heldur leyft að hafa dragnætur um borð í fiskibátum, sem lögín taka til. Er þetta gert til þess að auðvelda eftirlit með því, að lög þessi, ef samþykkt verða, yrðu ekki brotin. Og enn fremur til frekara öryggis því, að ekki yrði um brot að ræða á lögum og reglugerðum um þessi efni, þá er einnig gert ráð fyrir því í 10. gr. frv., að rn. verði heimilað að banna öllum veiðarfæragerðum hérlandis að riða dragnætur með minni möskvastærð en lögín leyfa. Allt er þetta í þá áttina að fyrirbyggja, að til brota geti komið á þessum lögum, og er mér fullkomlega ljóst, að það er mikil þörf á því, að hér sé af opinberri hálfu bæði haft eftirlit með því, að fylgt sé lögum og reglum, og einnig, að lögín séu þannig úr garði gerð, að rn. eigi auðvelt með að hafa hendur í hári þeirra, sem kynnu að hafa tilhneigingu til þess að brjóta lögín.

Það er á allra vitorði, að ekkert eigum við til dýrmætara en fiskistofnana á okkar miðum, og Alþt. 1958. C. (78. lögjafarþing).

allt, sem miðar að því, að þeir séu skemmdir, er í rauninni stærstu afbrot, sem gagnvart þessari þjóð er hægt að fremja. Þar af leiðandi hlýtur okkur Íslendingum að vera það mikið í mun, að til slíkra brota geti ekki komið. En á hinn bóginn tel ég, að það sé jafnfjarri öllu viti, að við af einstrengingshætti einum saman bönnum, að eðlilegar veiðar séu framkvæmdar, því að eðlilegar fiskveiðar eru raunar okkar líf, og öll okkar lífs-afkoma er undir því komin, að þær séu stundaðar. Þar af leiðandi tel ég það vera skyldu Alþingis að finna skynsamlega lausn á því í samráði við okkar vísindamenn, að veiðarnar séu stundaðar þannig, að ekki sé spillt fiskistofnum, en þó sé reynt að hafa því sem næst hámarksverðmæti af þeim fiskistofnum, sem við okkar land eru.

Herra forseti, að þessari umr. lokinni legg ég til, að frv. verði vísað til sjútvn.

#### ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til sjútvn. með 23 shlj. atkv.

Á 120. og 121. fundi í Nd., 30. apríl og 4. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 123. fundi í Nd., 8. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 208, n. 436 og 488).

**Forseti (EOI):** Það hefur enn ekki verið útbýtt nál. 2. minni hl., en mun vera að koma, og afbrigði þarf, vegna þess að það er ekki komið. Það er aðeins komið nál. frá einum minni hl., og ég hef hugsað mér þess vegna, að umr. gætu hafizt. þó að þeim yrði ekki lokið fyrir en hitt kæmi.

#### ATKVGR.

Afbrigði vegna nál. leyfð og samþ. með 18 shlj. atkv.

**Frsm. 1. minni hl. (Karl Guðjónsson):** Herra forseti. Frv. þetta fjallar um, að leyfð verði með tilteknum takmörkunum veiði með dragnót innan íslenskrar landhelgi og undir vísindalegu eftirliti.

Það er kunnara en hér þurfi að rekja, að viðs vegar við strendur landsins eru mikil og ágæt flatfisksmið, sem Íslendingar nýta að litlu sem engu sjálfir, en á hinn bóginn hafa erlendir aðilar allt frá 1952 setið svo að segja einir að þessari veiði. Þannig hafa t. d. Bretar veitt venjulega 9/10 parta af þeirri veiði, sem um hefur verið að ræða á þessum miðum. Það er álit okkar færustu fiskifræðinga, að fiskistofnar þeir, sem hér um ræðir, þoli þá veiði, sem á síðastliðnum og undanförunum árum hefur verið tekin af þessum miðum. Með stækkun landhelginnar í 12 mílur er hins vegar sýnilegt, að til þessara veiða kemur ekki, nema því aðeins að Íslendingar hefji þær veiðar sjálfir, en til þess þyrftu þeir þá að hafa leyfi, því að með þeim veiðarfærum, sem nú eru leyfð á þessum veiðisvæðum, er vonlaust, að tekinn verði nema sáralítill hluti af því fiskimagni, sem eðlilegt má teljast að tekið sé á þessum slóðum.

Flatfiskur sá, sem hér um ræðir, er ein dýr-

asta framleiðsluvara, sem þjóðin á kost á, og má ætla, að ef hóflegar veiðar yrðu leyfðar með dragnót, þá mundu þær nýtast þjóðinni alveg sérstaklega vel, þar sem bátafloði er fyrir hendi til þess að stunda veiðarnar, sá floti, sem einmitt er verkefnislaus um þær mundir, sem eðlilegt væri að veiðarnar færu fram. Þá eru einnig fyrir hendi í landinu verkunarstöðvar, þ. e. a. s. frystihús, til að verka þennan fisk og gera hann að verðmætri vöru. Það er ekki auðvelt að áætla, hversu mikinn arð þær veiðar, sem frv. fjallar um og leggur til að leyfðar verði, gætu fært þjóðarbúinu, en ég hygg þó, að milli 50—70 millj. kr. í erlendum gjaldeyri sé nokkurn veginn lágmark þess, sem ætla mátti að þetta mundi færa íslenska þjóðarbúinu.

Þetta mál er þess vegna ekki hvað veigaminnta efnahagsmálið, sem fyrir þessu þingi liggur, og sem slíkt væri Alþ. ákaflega miklu meiri sómi að því að samþ. þetta frv. og greiða þannig úr efnahagsflækjum þjóðarinnar heldur en svo sem Alþ. hefur átt vanda til að undanfögnu að telja sig ekki geta leyst vandamál íslensks þjóðarbús með öðru en því að ganga á umsamið kaup hins vinnandi fólks í landinu.

Það hafa heyrzt nokkrar mótbáru gegn frv. þessu. Þær eru einna helst byggðar á því, að með samþykkt þess værum við að veikja málstað okkar gagnvart þeirri yfirgangspjóð, sem vaðið hefur inn í okkar landhelgi að undanfögnu og komið fram með þeim hætti, sem við öll könnumst við, að þeir hafa stundað hér ránskap á okkar fiskimiðum og verndað sína veiðipjófa með herskipum, þannig að við höfum ekki fengið við ráðið. Ég fyrir mitt leyti skal taka það fram, að ég álit, að viðhorf þeirra manna, sem telja, að við værum að veikja okkar málstað með samþykkt á þessu frv., sé alrangt og gagnstætt því, sem að réttum rökum má telja.

Okkar fiskifræðingar viðurkenna, að hér sé um að ræða fiskistofna, sem þoli tiltekna veiði. Það er vitað mál, að sú veiði verður ekki framkvæmd, ef við samþ. ekki þetta frv., og það er vitað mál, að þá verður heimsmarkaðurinn þeim mun snauðari að matvælum, en sá fiskur, sem þannig verður eftir skilinn og látinn óveiddur, mun samkvæmt mati okkar fiskifræðinga bíða ellidaða án þess að verða að nokkru gagni. Ég tel, að það væri líka mikill ábyrgðarhlutur í okkar landhelgismáli að láta ógert að gera ráðstafanir til þess, að eðlileg veiði á þessum fiski færi fram. Það eitt gæti orðið rök gegn okkur í málinu, ef við höguðum okkar landhelgisstækkun þannig, að við værum þar að bægja öllum aðilum, bæði okkur sjálfum og erlendum þjóðum, frá veiðum á þeim svæðum, sem okkar eigin sérfræðingar telja eðlileg veiðisvæði, og bægja íslensku þjóðinni frá veiðum, sem eru henni efnahagslega ákaflega hagkvæmar. Við framkvæmum okkar landhelgisstækkun, og okkur er jafnannt um okkar fiskimið og raun ber vitni vegna þess, að afkoma íslensku þjóðarinnar byggist á því, að við nýtum þær auðlindir, sem þær eru fólgnar, þ. e. a. s., að við nýtum fiskistofnana. Og hlutverk okkar hlýtur að vera að reyna að ná sem fullkomnustum arði af fiskistofnunum, án þess að á þá sé gengið, þannig að þeir geti jafnaðar-

lega, bæði í nútíð og framtíð, skilað okkur hámarksarði. Með frv. þessu er að því stefnt, að svo megi verða.

Sjútvn., sem lengi hefur haft þetta frv. til athugunar, hefur borið efni þess undir fjölmarga aðila í landinu. Ekki hafa svör þeirra þó verið öll á einn veg. En langflestir þeir, sem látið hafa Alþ. og sjútvn. þessarar hv. d. í té álit sitt um málið, mæla með því, að leyfðar verði dragnótaveiðar innan íslensku fiskveiðilandhelginnar undir visindalegu eftirliti, eins og hér er lagt til. Þá greinir að vísu í nokkru á um það, sem er raunar hin smærri atriði málsins, t. d. hverja bátastærð eigi að miða við. Í frv. er gert ráð fyrir því, að leyfi til dragnótaveiða geti einungis fallið í skaut þeim vélbátum, sem eru 35 brúttólestir eða minni. Þetta er nokkuð umdeilt stærðarhámark, og hafa hvorir til síns máls nokkuð, sem vilja leyfa þetta stærri bátum, og einnig þeir, sem telja, að hér sé of stórum bátum ætlað leyfi til dragnótaveiða.

Allt er frv. byggt upp á því, að í engu atriði sé rýmkað á því leyfi, sem skv. eldri l. var til dragnótaveiða fyrir árið 1952, en í nokkrum atriðum er hér bundið meiri skilyrðum en þar var leyfi til veiðanna. Þá er hér gert ráð fyrir því, að atvinnudeild Háskóla Íslands fylgist stöðugt með veiðimagni og þeim fiskistofnum, sem þessar veiðar munu koma til með að verða á, og atvinnudeildin geri sjútvnrn. þegar í stað viðvart, ef hún telur, að til ofveiði gæti komið. Er í lagafrv. gert ráð fyrir því, að ríkisstj. hafi hinar tiltækustu lagaheimildir til þess að koma í veg fyrir, að til nokkurs slíks geti komið.

En það er önnur ástæða fyrir því, að skotið hefur upp nokkrum mótbárum gegn samþykkt þessa frv., að á vissu tímabili, á meðan erlendir togarar veiddu hér allt upp að 3 milna mörkunum gömlu, allt upp að 3 milna landhelginni, sem þá var í gildi, og raunar allmikið fyrir innan þau mörk, á meðan íslenska landhelgisgæzlan mátti sín minna en nú er, og einnig stór floti íslenskra veiðiskipa stundaði veiðar með botnvörpuveiðarfærum, þá var vissulega á tímabili um að ræða nokkra ofveiði. Þá fengu ýmsir menn þá hugmynd, að sú ofveiði væri dragnóttinni og dragnótinni einni að kenna og það væri bót allra meina, ef hún væri bönnuð. Á sínum tíma átti þetta sjónarmið rétt á sér. En alveg á sama hátt og sjálfsagt er að banna veiðar, sem eyðileggja okkar framtíðarmöguleika, þá tel ég einnig vera sjálfsagt að leyfa þær veiðar, sem framtíðinni að skaðlausu og samtiðinni til hinna mestu hagsbóta geta lyft lífskjörum íslensku þjóðarinnar á annað og hærna stig.

Ég hef áður getið þess, að langmestur hluti þeirra umsagna, sem til Alþ. hafa borizt, mælir með samþykkt þessa frv. í einhverri mynd. Við, sem að því nál. stöndum, sem ég hér tala fyrir, hv. þingmaður Snæfellinga (SÁ) og ég, teljum, að það sé almennt vilji fjölda þeirra manna, sem búa í sjávarþorpum og útræðisstöðvum landsins, að þessar veiðar verði leyfðar. Og við teljum einnig, að hér sé um þess háttar hagsmunamál að ræða fyrir fólkið á þeim stöðum, að það þyrftu að liggja þung rök fyrir um það, að veiðar þessar væru íslenskum þjóðarbúskap óhollar, til þess

að daufheyrast ætti við þeim skoðunum. Þar á móti tel ég, að það liggi engin rök fyrir um það, að þessar veiðar geti á nokkurn hátt skaðað okkar þjóðarbúskap, ekki í nútíð og ekki heldur í framtíð, ef fylgt væri fram þeim reglum, sem settar eru í frv. þessu. Við hv. þm. Snæf. sem minni hl. í sjútvn. þessarar d. mælum að athuguðu máli með því, að frv. verði samþ. eins og það liggur fyrir.

Umr. frestað.

Á 124. fundi í Nd., 11. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

**Frsm. 2. minni hl. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Með reglugerð frá 30. júní 1958, sem fjallar um stækkun fiskveiðilandhelginnar úr 4 í 12 sjómílur, og viðbótarreglugerð frá 29. ágúst sama ár, er dragnótaveiði bönnuð í fiskveiðilandhelginni á sömu svæðum og botnvörpuveiðar. Áður var það svo, að dragnótaveiði var bönnuð innan fiskveiðilandhelgi þeirrar, sem gildi samkvæmt reglugerð frá 1952, og þannig var einnig um reglugerðina frá 1950, sem fjallaði um fiskveiðilandhelgi fyrir Norðurlandi, að þá var einnig dragnótaveiði bönnuð á því svæði, sem sú reglugerð gildi um. Með ákvæðum þessara reglugerða voru þannig gerð óvirk ákvæði laga frá 1937 með síðari breytingum um dragnótaveiðar, þó að þau lög hafi ekki formlega verið afnumin.

Nú er með þessu frv. á þskj. 208, sem fyrir liggur til 2. umr., lagt til, að slakað verði á þessum ákvæðum reglugerðanna, þannig að dragnótaveiðar skuli heimildir í fiskveiðilandhelginni íslenzkum fiskiskipum, sem minni eru en 35 rúmlrestir brúttó, þó með þeim takmörkunum, sem ráðuneytið kann að setja að fengnum till. fiskideildar atvinnudeildar háskólans og Fiskifélags Íslands. Gert er ráð fyrir því, að rn. geti að fengnum till. þessara stofnana gert frekari takmarkanir á veiðunum. Það er orðað þannig, að það sé að fengnum till. þessara stofnana, þannig að í raun og veru er það á valdi rn. sjálfs eða ríkisstj., hvort hún notar heimildina til þess að setja frekari takmarkanir á dragnótaveiðar en frv. sjálft gerir ráð fyrir.

Samkvæmt 1. gr. frv. er sýslunefndum og bæjarstjórnnum heimilt með samþykkt að banna dragnótaveiðar innan afmarkaðra löggiltra hafnarsvæða í viðkomandi héraði.

Í 10. gr. frv. eru ákvæði um, að ráðuneytið geti með reglugerð ákveðið um möskvastærð dragnóta og lengd dráttarlína svo og um lágmarksstærð þess fisks, sem veiddur er í dragnót og fluttur í land eða haldið um borð í skipi.

Þetta frv. er að mjög verulegu leyti sniðið eftir lögnum, sem ég nefndi áðan, frá 1937, með síðari breytingum, enda er gert ráð fyrir því í 13. gr. frv., að þau lög verði afnumin.

Þessu frv. fylgja ásamt grg. tvö fskj., sem prentuð eru á þskj. 208, á bls. 4—11. Það kemur fram í þessum fskj., að sjútvmrn. hefur þann 27. sept. 1958 snúið sér til Árna Friðrikssonar fiskifræðings, sem nú er búsettur í Danmörku og starfar þar á vegum alþjóðafiskirannsóknna, og fiskideildar atvinnudeildar háskólans og óskað eftir umsögnum þessara aðila um þessi mál,

og fylgiskjölin eru þessar umsagnir, umsögn eða grg. Árna Friðrikssonar fiskifræðings og grg. fiskideildar atvinnudeildar háskólans.

Þessar grg. hafa borizt ráðuneytinu á sínum tíma, að því er virðist í nóv., en ráðuneytið hefur ekki hafzt neitt að í málinu, að ég hygg, og ekki óskað þess, að það væri flutt á Alþingi, ekki óskað þess við sjútvn., að hún tæki það til meðferðar og flutnings á Alþingi, þannig að það virðist enn þá vera til athugunar í ráðuneytinu, en hv. 2. landsk. hefur tekið frv. upp til flutnings og birtir hér þessar greinargerðir.

Um þessar grg. er það að segja, að bæði Árne Friðriksson fiskifræðingur og fiskideild atvinnudeildarinnar eru því hlynnt, að dragnótaveiðar verði leyfðar. Er það reyndar kunnugt um Árna Friðriksson, að hann hefur lengi verið þessarar skoðunar.

Í grg. Árna Friðrikssonar er mælt með því, að dragnótaveiði sé leyfð innan fiskveiðilandhelginnar, og talið, að rétt sé, að veiðitíminn sé frá 1. júní til 30. nóv. við Suðvestur- og Norðausturlandið, en frá 15. júní eða 1. júlí til 30. nóv. við Norður- og Austurland. Hann telur eðlilegt, að veiðarnar séu miðaðar við leyfi, sem væri tímabundið og staðbundið fyrir hvern bát, og að takmörkuð sé stærð bátanna, og gerir till. um, að miðunum sé skipt í sex veiðisvæði, sem hv. þm. geta kynnt sér nánar í þessari grg. Í grg. fiskideildarinnar er einnig mælt með því, eins og þar segir, að ýsu- og skarkolastofnarnir verði betur nýttir af Íslendinga hálfu en gert hefur verið undanfarin ár, og segir þar, að þessir fiskstofnar hafi rétt svo við, að skynsamleg nýting þeirra sé orðin aðkallandi. Hins vegar er vakin athygli á því, að það þurfi að takmarka veiðina og sé æskilegt að hún væri fyrst um sinn takmörkuð við eitthvert ákveðið magn, sem veitt væri árlega, t. d. 5000 tonn. Er talið skynsamlegt, að ekki yrði leyfð meiri veiði, a. m. k. á skarkolanum, heldur en sem svarar 5000 tonn-um á ári fyrst um sinn, því að það er markmiðið, eins og tekið er upp í frv., að veiðileyfin séu miðuð við ákveðna stærð skipa, t. d. 35 tonn, og einnig, að miða beri veiðarnar við leyfi, sem bæði eru tímabundin og staðbundin fyrir hvern bát, en atvinnudeildin telur, að um slíkt ætti að hafa samráð við Fiskifélag Íslands.

Nú er það svo, eins og kunnugt er, að þó að þessir aðilar séu því hlynntir, að fiskveiðilandhelgin sé opnuð fyrir dragnótaveiðum íslenzkra skipa, a. m. k. að einhverju leyti, þá eru þar ekki allir á einu máli, og er þar skemmst frá að segja, að eins og hv. þm. er kunnugt, þá hefur þetta mál, dragnótaveiði í landhelgi, hvort hana skuli leyfa og þá hvernig, verið mikið deilumál hér í landi, og Alþingi og ríkisstj. hafa haft af því meiri og minni afskipti undanfarna þrjá áratugi.

Lög, sem fjalla um bann við þessum veiðum, voru fyrst sett hér á Alþingi árið 1923. Það voru heimildarlög, og með þeim var ríkisstj. heimilað að banna dragnótaveiði í landhelgi, ef þurfa bætti. Þessi lagaheimild frá 1923 var upphaf hinna svonefndu héraðabanna, en héraðabönnin voru þannig til komin yfirleitt, að sýslunefndir eða bæjarstjórnir gerðu till. um það til ríkisstj., að dragnótaveiði skyldi bönnuð á ákveðnum

svæðum fyrir landi héraða, og í samræmi við þessar till. voru svo reglugerðir gefnar út af ríkisstj.

Samkvæmt lögnum frá 1923 var t. d. það sama ár gefin út reglugerð um bann við dragnótaveiði við sunnanverðan Faxaflóa, en þetta bann gildi fyrir strandlengju Vatnsleysustrandar, Keflavíkur og Gerðahrepps í Gullbringusýslu.

Árið 1927 var samkvæmt sömu lögum gefin út önnur reglugerð um bann við dragnótaveiði fyrir landi Hafnahrepps í Gullbringusýslu. Héraðabönnin byrja því við Faxaflóa.

Næst gerist það svo í þessu máli á Alþingi, að árið 1928 voru sett ný lög í stað hinna eldri heimildarlaga um bann gegn dragnótaveiði í landhelgi. Með þessum lögum var dragnótaveiði bönnuð hvarvetna í landhelginni níu mánuði ársins, en heimiluð í þrjá mánuði, þ. e. a. s. haustmánuðina, september, október og nóvember, þó þannig, að ríkisstj. skyldi heimilt að setja ákvæði um frekari takmörkun eða bann að fengnum till. hlutaðeigandi sveitarstjórna og Fiskifélags Íslands.

Samkvæmt þessum lögum voru enn gefnar út nokkrar reglugerðir um héraðabönn á árunum 1932—34. Þessar reglugerðir voru reglugerð frá 1932 um bann við dragnótaveiði í Þingeyjarsýslu, reglugerð frá 1933 um bann við dragnótaveiði í landhelgi í Ólafsfirði, reglugerð frá 1934 um bann við dragnótaveiði í landhelgi í Dýrafirði, reglugerð sama ár um bann við dragnótaveiði í landhelgi fyrir Skeggjastaðahreppi í Norður-Múlasýslu, reglugerð sama ár um bann við dragnótaveiði í landhelgi það ár á svæðinu frá Gerpisflöð að Vattarnestanga í Suður-Múlasýslu og enn reglugerð sama ár um bann við dragnótaveiði á Axarfirði.

Þessi héraðabönn, sem ég nú hef nefnt og sett voru eftir till. héraðsstjórna, voru í gildi um nokkurn tíma.

Á árunum eftir 1930 gerist það svo, að farið er að sækja á um frekari opnun landhelginnar fyrir dragnótaveiðinni, og er þess að geta m. a., að ríkisstj. gaf einu sinni út bráðabirgðalög um slíka rýmkun, sem Alþingi síðar felldi. Síðar voru svo sett l. um rýmkun að minnsta kosti um nokkurn tíma. Þá gildi sú aðalregla, að dragnótaveiði skyldi heimil í sex mánuði, þ. e. a. s. mánuðina júní til nóvember, á ári hverju sunnanlands og vestan, milli Hjörleifshöfða og Látrabjargs, þó þannig, að á Faxaflóa og Breiðafirði máttu ekki önnur skip veiða en þau, sem skrásett voru innan lögsagnarumdæma, er að þessum fjörðum liggja, öðrum eða báðum, en annars staðar við land gildi þá þriggja mánaða reglan ásamt héraðabönnunum.

Næst gerist það í þessu máli, að samþykkt eru ný lög 1937, sem síðar var breytt nokkuð á árinu 1940, og eins og ég sagði áðan, eru þau lög svipuð því frv., sem hér liggur fyrir. Með þeim lögum var heimiluð dragnótaveiði skipum allt að 35 rúmlestum sex mánaða tíma árlega. Þó var í þessum lögum heimild fyrir ráðuneytið til þess að leyfa stærri bátum veiðina um hausttimann, ef ég man rétt.

Árið 1945 samþykkir svo Alþingi enn eina löggjöfina um þetta mál, viðaukalög við lögin frá

1937 þess efnis, að ríkisstj. var þá heimilað að banna dragnótaveiði á afmörkuðum svæðum samkvæmt till. Fiskifélags Íslands og atvinnudeildarinnar um algert bann við dragnótaveiði á vissum svæðum, þ. e. í Hamarsfirði í Suður-Múlasýslu, í Aðalvík í Norður-Ísafjarðarsýslu og á svæðinu frá Sandgerðisvíta að Hraunnesi á Reykjanesi. Það var þá talið, að nauðsynlegt væri að setja slík bönn, vegna þess að þarna væri um uppeldisstöðvar að ræða.

Þetta, sem ég nú hef sagt um meðferð þessa máls hjá Alþingi og ríkisstj. í sambandi við útgáfu reglugerða, er rakið nokkuð í nál. 2. minni hl. á þskj. 488. En ég hef talið rétt að rifja það upp, vegna þess að það sýnir ýmsa erfiðleika, sem við er að stríða í sambandi við þetta mál, og minnir á ýmsar aðferðir, sem Alþ. hefur tekið upp á ýmsum tímum til þess að leysa þetta mikla ágreiningsmál þannig, að sem flestir mættu við una.

Þegar sjútvn. fékk þetta frv. til meðferðar, ákvað hún að senda það til umsagnar ýmsum aðilum. Þeir aðilar, sem fengið hafa frv. til umsagnar, voru, eins og getið er um í nál. á þskj. 488, Fiskifélag Íslands og sambandsdeildir þess í ýmsum landshlutum, sem eru 7 talsins, enn fremur atvinnudeildin og Landssamband isl. útvegsmanna.

Ég hef áður, þar sem ég ræddi um grg. frv., rakið nokkuð umsögn atvinnudeildarinnar, sem er jákvæð gagnvart frv., og mun ekki gera það aftur.

Af þeim aðilum, sem fengið hafa málið til umsagnar, hafa að telja má þrír aðrir mælt með frv. Það er fyrst og fremst fiskideildin í Vestmannaeyjum, sem mælir eindregið með frv., og ég skal jafnframt geta þess, að nefndinni hafa borizt frá þeim stað, frá Vestmannaeyjum, erindi frá ýmsum öðrum aðilum, sem eru þess fýsandi, að dragnótaveiði verði leyfð í landhelginni. Hins vegar vil ég ekki leggja dóm á það, hvort það er rétt, sem segir í nál. 1. minni hl. á þskj. 436, að þeir, sem meðmæltir eru frv., séu í miklum meiri hluta meðal þeirra, sem sent hafa Alþingi erindi sín, enda er mér ekki alveg ljóst, við hvað er átt með þessum orðum.

Frá fiskideildinni á Vestfjörðum hefur enn fremur borizt umsögn, sem telja má í aðalatriðum jákvæða sem meðmæli, og eru þar þó ýmsar athugasemdir gerðar við frv.

Sömuleiðis er það svo, að fiskifélagsdeildin á Austfjörðum hefur einnig mælt með frv. með bréfi 4. marz. En þó er þess getið þar, að stjórninni hafi ekki tekizt að koma saman fundi til þess að ræða málið, en þeir stjórnarmenn, sem hafi náð saman, hafi orðið ásáttir um að mæla með frv.

Hins vegar er það svo um aðra aðila, að þeir hafa ýmist mælt gegn frv. eða ekki sent umsögn. Þannig hefur stjórn fiskifélagsdeildarinnar í Norðlendingafjórðingi látið þess getið, að ágreiningur sé þar svo mikill manna á milli um þetta mál, að stjórnin hafi ekki treyst sér til þess að gefa umsögn um það til nefndarinnar.

Fiskifélagsdeildin á Snæfellsnesi hefur heldur ekki sent umsögn til nefndarinnar.

Um hina aðilana er það að segja, að Fiskifélag Íslands hefur með bréfi 14. marz sent umsögn, og

er niðurstaðan þessi, með leyfi hæstv. forseta, eftir að rök hafa verið færð fyrir þeirri niðurstöðu:

„Vér getum því ekki fallið á frv. þetta, eins og það liggur fyrir, en leggjum til, að ríkisstj. láti fara fram gagnræða athugun á málinu í heild, áður en tekin yrði ákvörðun um að leyfa dragnotaveiðarnar. En sem einn lið í þeirri athugun teljum vér, að æskilegt væri, að gerðar yrðu viðtækar tilraunir um dragnotaveiðar sem viðast við landið og á ýmsum tímum. svo að fá megi sem gleggstar upplýsingar um ástandið, eins og það nú er.“

Einn stjórnarnefndarmaður í Fiskifélaginu tekur fram, að hann sé andvígur dragnotaveiði í landhelgi.

Þetta álit Fiskifélags Íslands er prentað sem fylgiskjal með nál. 2. minni hl. á þskj. 488.

Þá hefur borizt umsögn frá Landssambandi ísl. útvegsmanna, þar sem tekin er upp till. aðalfundar landssambandsins, sem beinir því til sjútmrn. að láta fara fram ýtarlega rannsókn á því, hvort tímabært sé að veita undanþágu til dragnotaveiða innan fiskveiðitakmarkanna takmarkaðan tíma ár hvert á ákveðnum svæðum með takmörkuðum bátafjölda. Landssambandið telur sem sé enn rannsóknar þörf, áður en ákvörðun sé tekin í þessu máli.

Þá er umsögn stjórnar fiskifélagsdeildar Reykjavíkur, sem segist ekki geta mælt með frv. óbreyttu, en telur tímabært að leyfa nokkrum bátum að stunda slíkar veiðar í tilraunaskyni. Deildin telur nauðsynlegt, að slíkar tilraunir og athuganir fari fram, áður en ákvörðun sé tekin um það, hvort leyfa eigi dragnotaveiði almennt í landhelgi, hvort sem það leyfi yrði takmarkað við vissa bátastærð eða tiltekin svæði, svo sem frv. það, sem hér um ræðir, gerir ráð fyrir.

Þá er umsögn frá fiskifélagsdeild Sunnlendinga-fjórðungs, þar sem segir á þessa leið í bréfi 16. apríl, með leyfi hæstv. forseta:

„Stjórn sambandsins getur ekki mælt með frv., eins og það liggur fyrir, en skorar hins vegar á sjútmrn. að hlutast til um, að gerð verði viðtæk athugun með dragnotaveiðar í rannsóknarskyni sem viðast við landið á tímabilinu frá 15. júní til 15. ágúst undir eftirliti fiskifræðinga til þess að fá úr því skorið, hvaða áhrif friðunin hefur haft á flatfiskstofninn, og að þeirri rannsókn lokinni ætti að vera fengin nokkur reynsla, sem byggja mætti á frekari ákvarðanir.“

Eins og fram kemur í þessum umsögnum, sem ég nú hef reynt að gera grein fyrir og talið eðlilegt að hv. þm. verði kunnar, þá er mikill ágreiningur um þetta mál, og m. a. er Fiskifélag Íslands því andvíg, að ákvörðun um þetta mál verði tekin að svo stöddu, og telur rannsókn æskilega.

Það hefur orðið niðurstaða okkar í 2. minni hl. okkar hv. þm. Borgf., að leggja það til, að málið verði að þessu sinni afgreitt með rökstuddri dagskrá, sem prentuð er með nál. okkar á þskj. 488. Tillagan er byggð á þeirri skoðun, að ágreiningur sé svo mikill um þetta mál nú og svo margt, sem þurfi athugunar við í sambandi við það, að mjög æskilegt sé, að það hljóti athugun á milli þinga. Við teljum æskilegt, að þm. gefist kostur á að ræða við menn, sem að sjávarútvegi standa viðs

vegar um landið, og kynnast viðhorfum til málsins, eins og þau eru nú eða kunna að verða, eftir að það hefur legið fyrir Alþ., eins og það nú hefur gert. Einnig verður að teljast æskilegt, að n., þar sem fulltrúar frá stofnunum sjávarútvegsins ættu sæti, gæti fjallað um þetta mál. Einnig að öðru leyti má telja, að ekki sé tímabært, eins og sakir standa, að taka um þetta ákvörðun.

Annar minnihlutamaðurinn, hv. þm. Borgf., hefur óskað að taka fram, að hann sé því mótfallinn. að leyfi séu veitt til dragnotaveiða innan fiskveiðilandhelginnar, og fyrirvari sá, sem hann skrifar undir álitinu með, veit að þessu. Hins vegar er hann því eftir atvikum fylgjandi, að málið sé afgreitt á þennan hátt með dagskrá, en mun sennilega sjálfur gera grein fyrir fyrirvaranum að öðru leyti, ef hann telur þess þörf.

Ég vil mega vænta þess, að hv. alþm. geti á það fallið, að þetta mjög svo vandasama mál og mikla deilumál verði að þessu sinni afgreitt á þennan hátt, enda er nú svo áliðið orðið þingsins, að þess er varla að vænta, að frv. það, sem hér liggur fyrir, geti orðið að lögum, jafnvel þó að fylgi væri fyrir því í Alþingi, sem raunar má telja vafasamt að sé, eins og nú standa sakir.

Umr. frestað.

Á 125. fundi í Nd., 12. maí, var enn fram haldið 2. umr. um frv. (A. 208, n. 436 og 488, 518).

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Það hefur komið fram, að það eru nokkuð skiptar skoðanir um þetta mál. Er það raunar ekki nýtt, því að ég minnst þess frá fyrri árum, að þegar rætt var um dragnotaveiðar í landhelgi, þá var oft mikill ágreiningur um það mál.

Sjútn., sem hefur fjallað um þetta frv., hefur sent það til umsagnar nokkrum áðilum, og svörin, sem n. hefur fengið, eru mjög ósamhljóða. Afgreiðsla n. á málinu er þannig, að hér liggur fyrir nál. frá minni hl. sjútn., tveimur nm., og annað álit frá 2. minni hl. n., einnig undirritað af tveimur nm., en hins vegar liggur ekki fyrir álit frá fimmta nm. Sá minni hl., sem fyrst skilaði álit, mælir með frv., en 2. minni hl. ber fram till. til rökst. dagskrár. Þar fylgir með álit frá Fiskifélagi Íslands, sem telur, að frv. hafi ekki fengið nægilegan undirbúning og ætti að athuga málið betur, áður en ákvörðun verður um það tekin.

Mér sýnist nú, að þess gæti verið full þörf, að málið fengi meiri athugun. En verði rökst. dagskráin felld, þannig að frv. sjálft komi til atkv. og einstakar greinar þess, þá vildi ég fá á því nokkra breyt. og hef leyft mér að flytja um það till. á þskj. 518. Þessi brtt. mín er við l. gr. frv. í 3. mgr. þeirrar gr. segir, að sýslunefnd eða bæjarstjórn sé heimilt að gera samþykkt og birta í Lögbirtingablaði um að banna með öllu dragnotaveiðar innan afmarkaðra, löggiltra hafnar-svæða í viðkomandi héraði. Mér finnst þessi heimild, sem þarna er ætlað að veita sýslunefndum og bæjarstjórnnum, of takmörkuð, og till. mín er um það, að í stað þessara orða, sem ég nú hef lesið í 3. mgr., komi, að sýslunefnd eða bæjarstjórn sé heimilt að banna dragnotaveiðar innan fiskveiðilandhelginnar fyrir landi hlutaðeigandi

héraðs á miðum, sem fiskibátar skrásettir í hlutaðeigandi lögsagnarumdæmi sækja á að staðaldri, þó ekki á þeim svæðum, þar sem slíkar veiðar eru leyfðar skv. 1. gr. reglugerðar nr. 87 frá 29. ágúst 1958. En sú reglugerð, sem þarna er vitnað til, er um viðauka við reglugerð frá 30. júní 1958, um fiskveiðilandhelgi Íslands, og er þarna ákveðið, á hvaða svæðum botnvörpu-, flotvörpu- og dragnótaveiðar eru bannaðar. Erú í þessari reglugerð ákvæði um bannsvæðin á hinum ýmsu stöðum umhverfis landið. Mér finnst eðlilegt, að bæjarstjórnir eða sýslunefndir hafi slíka heimild til þess að banna dragnótaveiðar á veiðisvæðum fyrir landi hlutaðeigandi héraða, sem fiskibátar skrásettir í viðkomandi lögsagnarumdæmi sækja á að staðaldri, og ég vænti þess, að hv. þdm. geti á þessa breyt. fallizt.

#### ATKVGR.

Afbrigði um brtt. 518, sem var of seint fram komin, leyfð og samþ. með 19 shlj. atkv.

Frsm. 1. minni hl. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Ég þykist verða þess var, eftir því sem tímar líða fram, að sú hugmynd, sem í frv. felst, að leyfa beri, að landsmenn nýti flatfiskstofninn eftir skynsamlegum þar til settum reglum, eigi vaxandi fylgi að fagna hjá þjóðinni. Og þess verður t. d. vart í þeirri till., sem hv. þm. V-Húnv. hefur hér lagt fyrir, að menn leitast nú mjög við að gera frv. þannig úr garði, að þeir geti fylgt því, og er mér ekki grunlaust um, að þar séu að verki öfl, sem gjarnan hafa getað hugsað sér að láta hjá líða á þessu þingi fram undir þetta, að frv. yrði samþ.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara mörgum orðum um málið, eins og nú er komið, enda svo áliðið þingtímans, að ég vil ógjarnan teyja umr. um það. Þó get ég ekki alveg látið hjá líða að veita nokkru fyllri upplýsingar varðandi þær efasemdir, sem fram komu í ræðu hv. frsm. 2. minni hl. sjútnv. um málið, þm. N-P., þar sem hann virtist ekki alveg hafa glöggvað sig á því, hvað við væri átt í nál. þess minni hl., sem ég er aðili að, þar sem segir um þær umsagnir, sem Alþ. hafa borizt, og þau erindi, sem Alþ. hafa borizt um málið, að þeir aðilar, sem meðmæltir séu frv., séu í miklum meiri hl. meðal þeirra, sem sent hafa Alþ. erindi sín. Þetta hefur hv. frsm. 2. minni hl. viljað draga svolítið í efa, og skilst mér, að hann miði þá þar við þá eina, sem hv. sjútnv. hefur beðið um umsagnir um málið, og ekki við aðra. Það er einnig mjög hæpið, að hinir meðmæltu séu ekki einnig í meiri hl. meðal þess hóps manna eða þess hóps félagssamtaka, sem sent hefur n. umsagnir. Hann telur, að einungis þeir hafi beinlínis mælt með samþykkt frv., og það er rétt samkv. þeim bréfum, sem n. hefur fengið. Á hinn bóginn hefur n. nú fengið fleiri upplýsingar en í bréfum. Ég get tekið sem dæmi, að fiskifélagsdeildin á Snæfellsnesi hefur í rauninni sent n. sín meðmæli, þótt ekki væri í bréfi, heldur var það í tilkynningu eða skilaboðum, sem þeir komu til þm. kjördæmisins, og hann hefur látið n. þær upplýsingar í té, að meiri hl. þeirra, sem um málið hafa fjallað í fiskifélögunum á Snæfellsnesi og í deild Fiskifélagsins þar, séu því meðmæltir, að málið nái fram að ganga. Ég tel

þess vegna alveg ástæðulaust að telja ekki hikað, að úr þeirri átt hafi komið meðmæli með frv. En það eru raunar miklu fleiri aðilar, sem sent hafa Alþ. álit sitt, heldur en þeir, sem n. hefur beinlínis um það spurt, og ég veit, að hv. frsm. 2. minni hl. er ekki í vafa um það, að þar eru þeir, sem mæla með frv., í miklum minni hl. Það hafa raunar allir, sem sent hafa Alþ. umsagnir með þeim hætti, mælt með frv., að einum aðila undanskildum, hreppsnefndinni í Gerðahreppi.

Ég þykist þá hafa útskýrt, hvað við er átt í nál., þar sem segir, að þeir séu í meiri hl. og í miklum meiri hl. meðal þeirra, sem sent hafa Alþ. erindi sín, sem mæla með samþykkt frv.

Varðandi brtt., sem fyrir liggur á þskj. 518 frá hv. þm. V-Húnv., þar sem gert er ráð fyrir því, að einstök héruð geti ákveðið, að úti fyrir þeirra landi verði ekki leyfðar dragnótaveiðar, þá get ég tekið það fram, að ég tel alls ekkert óeðlilegt, að slík till. verði samþ. Ég tel, að á hverjum stað megi íbúarnir gjarnan ráða fram úr því við sína sýslunefnd eða bæjarstjórn, hvort þessar veiðar séu heppilegar á þeirra slóðum eða ekki, og get ég vel fallizt á það til samkomulags og til þess að greiða fyrir framgangi málsins að vera meðmæltur því, að efni þessara till. sé tekið inn í frv. — Læt ég svo útrætt um það að sinni.

Pétur Ottesen: Herra forseti. Ég skal ekki eyða mörgum orðum hér að þessu máli. Það er í rauninni óþarft fyrir mig, því að ég hef markað mína afstöðu til frv. í nál. á þskj. 488, sem ég hef skrifað undir með fyrirvara. En minn fyrirvari felst í því, að ég er því mótfallinn, að leyfð sé veiði með dragnót innan fiskveiðilandhelginna. Einnig hef ég markað þessa sömu afstöðu til málsins í álit, sem Fiskifélag Íslands hefur sent um þetta atriði. En Fiskifélag Íslands, sem bendir á verulega galla á þessu frv., leggur í sínum till. í heild á móti samþykkt frv., þó að það hins vegar bendi á, að þetta mál væri nánar athugað og þyrfti þá frekari undirbúnings en enn liggur fyrir.

Fiskveiðar okkar voru komnar í mjög óvænt efni, eins og kunnugt er, sökum þess, hve mjög hafði gengið hér á fiskistofninn allar götur frá því að síðustu styrjöld lauk. Og það var vitað, að dragnótaveiðarnar í landhelgi, eins og þær voru reknar hér um nokkurt skeið, áttu mjög verulegan og viðtækan þátt í, að svona illa var komið fyrir okkur, því að flestum mun hafa ofboðið, sem komust eitthvað í kynni við þessar veiðar, hver ósköpin öll voru dregin upp þar af ungviði fisks, sem varð að fleygja í sjóinn aftur jafnóðum og það var dregið upp, af því að það var skammt komið á þroskaskeiðinu.

Ég held, að ef horfið yrði að því ráði að taka upp slíkar veiðar hér aftur, þá þyrfti það mál miklu betri undirbúning en felst um takmarkanir í þessu frv., sem fyrir liggur. Ég veit, að það verður miklum erfiðleikum háð að halda þessum veiðum í skefjum, ef þær eru leyfðar. Og þess vegna er áreiðanlegt, eins og Fiskifélag Íslands bendir á, að það þyrfti miklu betri undirbúning en enn er hafinn og í ákvæðum þessa frv. felst til varnar því, að veiðunum sé beitt á háskalegan hátt.

Ég vildi aðeins taka þetta fram, og mín afstaða er sú, að það sé allsendis ótímabært enn að fara að opna landhelgina fyrir dragnótaveiðum. Auk þess er vitað, og vér fáum að kenna á því daglega, að vér stöndum hér í stríði við erlenda þjóð út af þeim varnarráðstöfunum, sem vér höfum gert til þess að vernda fiskistofninn og fiskveiðar til nota fyrir landsmenn, og langsamlega sterkustu rökinn, sem vér höfum getað fært fyrir því að fara svo út landhelgi vora sem vér höfum gert, er það, að hér hafi gengið verulega á fiskistofninn og til auðnar horfi um þennan atvinnuveg, ef ekki verði reist þar rönd við. Þessi deila okkar er ekki að fullu leyst enn, og vel skyldum vér gæta þess að veikja ekki aðstöðu vora í því stranga stríði, er vér nú stöndum í við Englandsinga um verndun lífsvarðandi framtíðarhagsmuna þjóðar vorrar af fiskveiðum, og gaumgæfilega athuga það að slá ekki úr hendi með óhyggilegum samþykktum því vopninu, sem áreiðanlega er sterkast fyrir oss í þessari baráttu vorri, að hér þurfi verulegra takmarkana og ráðstafana við til þess að öryggja vöxt og viðgang fiskistofnsins við strendur þessa lands.

#### ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 488 samþ. með 18:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu  
já: JóhH, JPálmi, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh, PP,  
PO, RH, SkG, StgrSt, SvBH, ÁKJ, ÁB, BG,  
BBen, GíslG.  
nei: IngJ, KGuðj, PP, ÁP, Eirþ, GJóh, EOL.  
HS greiddi ekki atkv.  
9 þm. (HV, Ljós, SÁ, BÓ, EmJ, EystJ, GÍG,  
GPg, HÁ) fjarstaddir.

#### 4. Rithöfundaréttur og prentréttur.

Á 13. fundi í Nd., 31. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 49 14. apríl 1943, um breyt. á l. nr. 13 20. okt. 1905, um rithöfundarétt og prentrétt [33. mál] (þmfrv., A. 55).

Á 15. fundi í Nd., 4. nóv., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Aðallögin um höfundarétt, sem nú gilda, eru frá 1905. En 1943 var gerð breyt. á þeim l. eða viðauki, sem er byggður á nokkru viðtækari grundvelli en lögin frá 1905, því að þau eru nánast eingöngu um réttindi rithöfunda, en með breyt. frá 1943 eru lög þessi gerð almennari og ná þá yfirleitt til allra hugverka. Er skv. þeim l. gert ráð fyrir því, að verði stofnað stéttarsamband höfunda, annaðhvort í sambandi við ritverk eða tónsmíðar, þá skuli þessi samtök hafa rétt til þess að innheimta gjald af notkun þeirra hugverka, sem undir þessi samtök eða höfunda þá, sem innan þessara samtaka eru, falla. Er með l. þessum gert ráð fyrir því, að bæði tónskáld og rithöfundar og skáld og aðrir listamenn, hvort sem þeir eru framleiðendur höggmynda, málverka eða annarra slíkra verka, njóti þessarar lögverndar varðandi verk sín. Á grundvelli þessara l. hafa verið stofnuð hér sérstök samtök

varðandi eina grein þeirra, þ. e. a. s. tónverkin, en samtök þessi eru nefnd Samband tónskálda og eigenda flutningsréttar og kunnust undir skammstöfuninni STEF.

STEF hefur sett ákveðna gjaldskrá í sambandi við flutning tónverka og hefur útfært starfsemi sína, eftir því sem árin hafa liðið, æ meir og gripið inn á fleiri svið í sambandi við flutning tónverka.

Rithöfundarnir hafa að sínu leyti ekki haft eins viðtæka starfsemi uppi í sambandi við innheimtu höfundarlauna, en munu þó hafa gert samning við ríkisútvarpið um flutning verka sinna og þar fengið sérstaka greiðslu fyrir.

STEF hefur starfað um nokkurra ára bil og hefur, eins og ég áðan sagði, útfært æ meir innheimtukerfi sitt, og nær það nú til sífellt fleiri liða í sambandi við flutning tónverka. Er þannig, auk þess sem útvarpið greiðir STEFI hátt gjald, innheimt gjald af yfirleitt öllum tónleikum, sem haldnir eru, og samkomum, þó að enn muni ekki hafa tekizt að gera það varðandi ýmsar samkomur úti um land.

Á s. l. ári birti STEF tilkynningu í blöðum, þar sem gerð er krafa um það, að eigendur segulbandstækja eða annarra hljóðritunartækja skuli skyldir til að greiða til STEFS ákveðið árgjald, sem er ákveðið fyrir árið í ár 200 kr., og verði það ekki gert, þá muni eigendur slíkra tækja geta búizt við því að verða látnir sæta ábyrgð skv. 17. og 18. gr. l. nr. 13 1905, sem eru hin almennu höfundarréttarlög, m. a. þannig, að þessi áhöld verði gerð upptæk.

Það mun almennt hafa verið tilfinning manna, að með þessari ákvörðun STEFS væri gengið skrefi of langt. Ég skal ekki fara út í að ræða einstök atriði þessarar auglýsingar frá lögfræðilegu sjónarmiði, enda þótt á því leiki allverulegur vafi, hvort þau viðurlög, sem þar er greint frá, geti talizt heimil að gildandi lögum.

En það, sem er kjarni þessa máls, og það, sem frv. það felur í sér, sem ég hef ásamt tveimur öðrum hv. þm. flutt á þskj. 55, er, að okkur sýnist, að með þessari gjaldheimtu STEFS sé gengið lengra en góðu hófi gegnir. Skv. l. frá 1943 um breyt. á l. frá 1905, um rithöfundarétt og prentarétt, er það tvímælalaust meginkjarni þeirra l., að gjaldskyldan skuli takmarkast við það, að verk séu flutt opinberlega og að það sé gert í ábataskyni. Skal í því sambandi vitnað í seinni hluta 2. gr. þeirra l., með leyfi hestv. forseta, en þar segir svo:

„Einstök kvæði, sögur, ritgerðir og kafla úr ritum svo og einstök lög og kafla úr tónverkum, sem út hafa verið gefin, má hafa um hönd án allra kvaða á samkomum, sem haldnar eru í góðgerðaskyni eða til þess eingöngu að kynna menntir þjóðarinnar eða til mannfagnaðar aðeins, enda komi þá engin greiðsla fyrir flutninginn, svo og á samkomum félaga og skóla, enda sé ekki greitt fyrir flutninginn og aðgöngueyrir ekki hærri en svarar beinum tilkostnaði. Danslag má leika kvaðalaust á slíkum samkomum, þó að hljóðfæraleikari taki venjulega þóknun, nema félagsbundin eða föst hljómsveit leiki. Söngfélög og aðrir, er hafa með höndum tónlistarstarfsemi, án þess að þeir taki sérstaka greiðslu fyrir, skulu

og njóta undanþágu skv. ákvæðum síðustu málsg.

Skv. þessari lagagrein er sýnilegt, að hugsunin hefur verið sú, að gjaldskyldan væri við það miðuð, að tónverk væru flutt eða hugverk almennt væru flutt opinberlega í ábataskyni. Notkun segulbandstækja á heimilum er að sjálf-sögðu ýmiss konar. En í fyrsta lagi er þess að gæta, að það er vitanlega engin vissa fyrir því, að segulbandstæki séu notuð til þess að flytja vernduð verk, og þegar fyrir þá sök fráleitt með öllu að innheimta af þeim gjald til STEFS. Í annan stað er notkun slíkra tækja á heimilum almennt við það miðuð, að annaðhvort er um að ræða upptöku eftir útvarpi, sem oft stafar af því, að fólk er ekki heima, þegar einhverjir ákveðnir útvarpsþættir eru fluttir, vill gjarnan hlýða á þá seinna, og þá er þetta oft tekið upp á segulband, eða þá ýmis persónulegur flutningur á ýmsu efni er tekinn inn á þessi segulbands-tæki, sem auðvitað er fjarri öllu lagi að gjaldskýlt geti verið til STEFS.

Við höfum í frv. miðað undanþáguheimildina af segulbandstækjum við það, að segulbandsupptakan væri eingöngu til heimilisnota, því að það er vitanlega sjálfsagt, ef tekið er upp efni á segulband eða á annan vélrænan hátt til opinbers flutnings eða til notkunar í ábataskyni, að þá eigi höfundar tvímælalausa kröfu á gjaldi fyrir þá notkun verka sinna. En ég held, að ef á að fara inn á þá braut að viðurkenna rétt til innheimtu höfundalæna af slíkri upptöku ýmissa verka á segulbandstæki innan heimila, þá sé, eins og ég áðan sagði, of langt gengið í þessu efni og það hafi aldrei verið hugmyndin með lögvernd hugverka, að það gengi svo langt, því að þá má raunar á svipaðan hátt verja það, að menn eigi að gjalda þá gjald til STEFS, ef þeir syngja eitthvert lögverndað tónverk, en auðvitað sjá allir, að það er útfært í hinar fyllstu öfgar. En það er ekki nema aðeins stigmunur milli þeirrar kröfu og þessarar kröfugerðar, sem höfð hefur verið uppi í sambandi við segulbandstækin.

Það er sjálfsagt, enda viðurkennt af islenskum rétti, að eigendur hugverka njóti verndar fyrir verk sín og aðrir geti ekki endurgjaldslaut notað verk höfundanna sér til ábata, heldur beri þeim að greiða eðlilega þóknun, ef verkin eru þannig flutt. En út fyrir þennan ramma held ég að ekki sé auðið að fara. Með hliðsjón af þeirri hugsun höfum við leyft okkur að flytja þetta frv. Það má að visu, eins og í grg. þess segir, um það deila, hvort jafnvel sé ekki óheimil þessi innheimta eftir orðalagi núgildandi höfundaréttarlaga, en um það má deila. Til þess að taka af öll tvímæli höfum við leyft okkur að flytja þetta frv. og teljum, að það byggist á einmitt þeirri hugsun, sem höfundaréttarlögin sjálf eru byggð á, og væntum því, að hv. þm. geti fallizt á, að hér sé um eðlilega ákvörðun að ræða.

Að lokinni umr. vil ég leyfa mér að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til menntmn. með 24 shlj. atkv.

Á 73. fundi í Nd., 9. febr., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Nd., 17. febr., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 55, n. 235).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Frv. það, sem hér kemur til 2. umr., fjallar um, hvort taka megj af segulbandstækjum gjald, sem renni til höfunda tónlistar, fyrir það, að á þessi tæki sé tekin upp tónlist og endurflutt. Á s. l. ári mun STEF hafa byrjað að innheimta slíkt gjald af segulbandstækjum. Nú er það tilgangur frv. að takmarka rétt til þess að innheimta slíkt gjald við það, að notkun segulbandsins sé í hagnaðarskyni, m. ö. o.: ef ekki er hægt að færa sönnur á, að segulbandstæki sé notað í beinu hagnaðarskyni, þá á ekki að vera réttur til að innheimta slíkt gjald.

Út af þessu frv. hafa orðið allmiklar umræður í blöðum og manna á meðal, og hafa forsvarsmenn STEFS og höfundaréttarins mótmælt því mjög harðlega.

Hér er um að ræða mjög vandasamt atriði í sambandi við það, hvort eða á hvern hátt höfundar tónverka og raunar ýmislegra annarra listaverka, því að það má alveg eins flytja talað mál og leikið eða sungið á þessi tæki, eigi að fá greiðslur fyrir sín verk. Flm. frv. eru tvímælalaut þeirrar skoðunar, að tónskáld og aðrir listamenn eigi að fá fullkomlega sanngjarna greiðslu fyrir verk sín. En hér er um það að ræða, á hvern hátt eigi að innheimta þessa greiðslu, á hvern hátt hægt sé að innheimta hana.

Það er skoðun okkar, að varla sé hægt að fara út á þá leið að innheimta árlegan skatt af öllum endurflutningstækjum. Hér er aðallega um að ræða segulbandstæki, en það er ekki að vita, hvenær fram geta komið á almennan markað fleiri tegundir af endurflutningstækjum, sem væntanlega mundu líka koma til greina. Notkun þessara endurflutningstækja er á margan hátt og í mörgu skyni. Þar sem tækin eru notuð í verzlunum, veitingahúsum eða á annan hátt til þess að hagnast á þeim, er tvímælalaut rétt að taka af þeim gjald. Hins vegar teljum við einka-notkun á þessum tækjum vera svo margvíslega, að það sé ómögulegt að leyfa, að slíkt gjald sé tekið, hvað sem við tækið er gert. Það er til fólk, sem fær slík tæki til afnota í nokkur ár, eingöngu til að nota þau til aðstoðar við tungumálanám. Það er til fólk, sem notar slík tæki eingöngu til að þjálfa sig í leiklist eða fram-sagnarlist, og fleiri dæmi mætti nefna, þar sem væri ósanngjarnt að taka skatt af tækinu til tónskálda eða annarra höfunda. Nú er það svo, að þessi tæki verða fullkomnari með hverju ári, það er meira og meira af þeim framleitt og þau eru um leið að verða ódýrari. Þannig er fleira og fleira fólk, sem getur eignast þessi tæki. Það er hægt að fá stór og dýr tæki, sem ekki verða flutt á milli, það er hægt að fá tæki, sem hafa má í vasa sínum. Ég hygg, að það sé mjög var-hugaverð braut að ætla að taka árlegan skatt af öllum slíkum tækjum og ekki séð fyrir endann á því, hvert sú leið muni færa okkur. Mér finnst, að við ættum að muna, að í raun og veru

er maðurinn sjálfur með sínum hæfileikum slíkt endurflutningstæki. Við getum lært kvæði, og við getum lært lög, og við flytjum þetta sjálfum okkur og öðrum til ánægju. Ég er ekki frá því, að það gæti, ef þessi leið væri farin á enda, komið að því, að við yrðum að stinga nokkrum aurum í bauk, í hvert skipti sem við höfum yfir kvæði eða í hvert skipti sem við raulum lag. Þetta er örliðið ýkt, kunna menn að segja. En mér sýnist, að þetta ýkta dæmi gefi ljósa hugmynd um, hvílikir erfiðleikar eru á að innheimta höfundalaun af öllum þeim tækjum, sem geta endurflutt listaverkin. Mér sýnist, að það verði að stefna að því, að höfundarnir fái réttláta og sanngjarna greiðslu fyrir verk sín og þessi greiðsla verði innheimt við það, sem kalla mætti frumflutning, þannig að skáldið fái sín laun í sambandi við útgáfu bóka eða blaða, að tónskáldið fái sín laun í sambandi við útgáfu á nótum eða við útgáfu á hljómplötum, síðan verði að gilda reglur um það, að aftur sé innheimt af þeim, sem beinlínis nota þetta í hagnaðarskyni, þar á meðal af útvarpsstöðvum og af ýmsum öðrum stofnunum, en ómögulegt sé að halda áfram að innheimta í hvert skipti sem farið er með verkið eða hluta úr því í öðrum tilgangi, en þar verði það gjald, sem fæst af hljómplötum, nótum og bókum, að nægja, til þess að höfundurinn eða tónskáldið fái það, sem því ber fyrir sitt verk. Ég tel því, að hér sé ekki um að ræða neina deilu um það, hvort tónskáld eða aðrir listamenn, sem þarna koma til greina, eigi að fá greiðslu fyrir sitt verk, það sé ekki um það að ræða, hvort þeir eigi að hafa rétt til þess að innheimta þá greiðslu, heldur eingöngu um það, hvernig eigi að innheimta hana, m. ö. o.: þetta er deila um innheimtuaðferðir, sem hér er um að ræða.

Ég vil taka það fram, að mál þetta hefur legið allengí eða frá því seint á fyrri ári í nefnd og var fyrir nokkru afgreitt úr menntm. þessarar hv. d. á þann hátt, að allir nm. mæltu með samþykkt frv. Eftir að þetta nál. var lagt fram, bærst enn allmikil skjöl frá forráðamönnum STEFS. Í þessum skjölum voru mótmæli gegn frv. langt utan úr löndum, frá Genf og frá París og frá ýmsum öðrum stöðum, og í þessu frv. var e. t. v. eitt atriði, sem bent er á, sem krefst frekari athugunar, en því er þar haldið fram, að það sé brot á Bernarsáttmálanum að setja slíka lög-gjöf sem hér um ræðir. Af þeim orsökum þykir mér eðlilegt, að framhald á afgreiðslu málsins verði annaðhvort með þeim hætti, að þessari umr. verði frestað, eða þá að málið verði athugað gaumgæfilega fyrir 3. umr., þannig að það fái st. upplýst, hvort forráðamenn STEFS fara með rétt mál og hvaða áhrif þessi fullyrðing þeirra, sem nýlega barst, kunni að hafa á framgang málsins.

**Magnús Jónsson:** Herra forseti. Það voru aðeins örfá orð, því að ég hef litlu við að bæta þá greinargöðu ræðu, sem hv. 5. landsk. var að ljúka hér við að flytja um þetta mál.

Eins og hann sagði, hefur orðið allmikill úlfabytur út af þessu frv. og jafnvel gengið svo

langt, að það hefur verið leitað til erlendra aðila til þess að fá dóm um það, svo sem frsm. n. gat hér um.

Það, sem ég vildi hér segja, var í rauninni aðeins að taka undir það, sem hann einnig mælti hér og skýrt kom fram í framsögu minni, þegar þetta frv. var til 1. umr., og er reyndar tekið fram í grg. frv., að því fer vitanlega viðs fjarri, að með þessu frv. sé á nokkurn hátt ætlunin að ganga á hinn eðlilega og sanngjarna rétt bæði tónskálda og annarra eigenda hugverka til þess að fá gjald fyrir notkun sinna verka. Hér er hins vegar um það að ræða, að við flm. þessa frv. höfum talið, að ekki væri með nokkru móti hægt að leyfa þá skattheimtu, sem hér hefur verið tekin upp í sambandi við segulbandstæki, og það yrði að finna annað form til þess að gæta réttar höfunda á þessu sviði heldur en að viðhafa slíka innheimtuaðferð. Ég vil í því sambandi vekja athygli á því, að tónskáld eru vitanlega aðeins einn hópur eigenda hugverka og það gjald, sem nú er innheimt af segulbandstækjum eða var byrjað að innheimta í fyrri til STEFS, gengur aðeins til tónskálda. Það liggur því í augum uppi, að það er ekkert því til hindrunar, að t. d. ríthöfundar geti fyrir sitt leyti og þeirra samtök tekið upp á því að innheimta sams konar gjald, og í þriðja lagi, að leikarar gætu t. d. að sínu leyti byrjað einnig þriðju innheimtuna á slíku gjaldi. Og það sér auðvitað hver maður, að þessi tilhögun er gersamlega útilokuð og viðleitni til að sporna gegn þeirri skattheimtu á auðvitað ekkert skylt við það, að verið sé að sýna höfundum almennt nokkurn minnsta fjandskap.

Eins og frsm. n. tók hér fram, getur það vitanlega komið til mála vegna hinnar vaxandi notkunar ýmissa tækja til upptöku, bæði segulbandstækja og e. t. v. annarra tækja, sem hér kæmu til greina, að þá sé sanngjarnar að hafa einhvers konar gjöld í því sambandi, þegar um tónlist eða önnur hugverk er að ræða, sem vernduð eru. En ég held, að það verði óumflýjanlegt að fara þá aðrar leiðir í því efni, t. d. á þann hátt, að það verði lagt eitthvert sérstakt sölugjald á þessi tæki eða sölugjald á segulbandsspólur eða eitt-hvað slíkt í eitt skipti fyrir öll, en það sé útilokað að heimila slíka árlega skattheimtu frá hálfu einkaaðila. Svo kemur það auðvitað enn fremur til í þessu sambandi, að þetta er óframkvæmanleg skattheimta og mun aðeins leiða til þess, að einstaka menn, sem óttast þær hótanir, sem birtar eru í sambandi við þessa innheimtu og birtar hafa verið í auglýsingum, greiði sitt gjald, — allur fjöldinn auðvitað greiðir sitt gjald ekki, enda hefur reyndin sú orðið. Af þessu leiðir stórfellt misrétti og ósanngirni, því að það eru vitanlega engin tók á því fyrir þessi félög að hafa neitt eftirlit með því, hvar slíkt tæki er í notkun, og auk þess er enn annað mál, að til þess að þeir geti komið fram slíkri gjaldheimtu, þá yrði að sjálfsögðu að hvíla sönnunarbyrði á STEFI um það eða þessum aðilum, að þessi tæki hefðu verið notuð til þess að taka upp lögverndaða tónlist eða annað slíkt efni. Það er auðvitað ekki nóg að geta sannað það, að maður eigi segulbandstæki. Það væri álíka og

að telja, að það mætti dæma mann fyrir morð fyrir það eitt, að hann hefði keypt sér byssu, sem hægt væri að nota til slíkra hluta.

Við þurfum ekki að fara lengra en hingað í Alþingi til þess að fá vitneskju um, að það mundi sennilega teljast hæpið að taka af segulbandstækjunum hér skatt til STEFS. Náttúrulega eru ýmsir þingmenn söngvnrir, en ég veit ekki, hvort nokkur þeirra er í STEFI eða mundi vera eðlilegt, að STEF ætti slíka gjaldheimtu á Alþingi og þau segulbandstæki, sem hér eru. Og vitanlega eru margvísleg slík tæki í notkun, sem nær ekki nokkurri átt að séu skattlögð á þennan hátt.

Ég held, að það sé því augljóst mál, að það verði að finna önnur úrræði til þess að ná fram þessum rétti höfunda til greiðslu fyrir sín hugverk heldur en það, sem STEF hefur hér grip-ið til.

Það er vitanlega alveg sjálfsagt mál, að fengið verði um það álit hinna fróðustu manna, hvort hér er um að ræða eitthvert brot á skyldum okkar með hliðsjón af Bernarsáttmálanum. Ég fæ að visu ekki séð eftir mína athugun á þeim sáttmála, að það sé nokkur stoð fyrir því, að það sé ekki réttur til slíkrar lagasetningar eins og hér er, enda ber þess að gæta, og það veit ég að allir hv. þm. sjá, sem athuga okkar höfundaréttarlöggjöf, að hún er byggð algerlega á því grundvallarsjónarmiði, að gjaldskylda til höfunda sé því aðeins fyrir hendi, að verk þeirra séu notuð í hagnaðarskyni. Og það er vitanlega alveg sjálfsagt og á allan hátt ósanngjarnt, hvort sem er tónlist eða önnur hugverk, að nota þau til fjáröflunar, án þess að höfundar þeirra fái eðlilega og sanngjarna greiðslu fyrir.

Eins og hv. frsm. n. benti á, hefur af hálfu listamanna verið tekin upp andstaða gegn þessu frv. og talið, að það bryti í bága við hinn eðlilega rétt þeirra. Ég tel mig hafa bent á nokkur meginatriði þessa máls því til sönnunar, að þar er um algeran misskilning að ræða, og ég tel, að það geti vitanlega mjög vel komið til álita, og ég vil skjóta því fram til þeirrar hv. n., sem hefur með þetta mál að gera, að Bandalagi íslenskra listamanna verði gefinn kostur á því, að framkvæmd verði heildarendurskoðun á höfundaréttarlöggjöf okkar með hliðsjón af þeirri þróun, sem átt hefur sér stað í þeim efnunum í okkar nágrannalöndum. Það er vitanlega á engan hátt sanngjarnt, að höfundar njóti hér minni réttar en aðrar þjóðir veita þeim, sem svipaðar eða sambærilegar geta talizt. En í því sambandi yrði að sjálfsögðu að taka upp höfundaréttinn í heild, og ég sé ekki, að það gæti haft nein áhrif í þá átt, að þetta frv. hér yrði ekki samþykkt, vegna þess að meðan höfundarétturinn er í því formi, sem hann er í dag, álit ég, að skattheimta sem þessi komi ekki til greina, það verði að byggjast þá á heildarendurskoðun á höfundaréttarákvæðunum, sem m. a. fyrirbyggja, að það geti orðið um að ræða svo margþætta skattheimtu, eins og ég gat um áðan, að hver hóp-urinn um sig komi með sinn sérstaka skatt, — slíkt getur auðvitað ekki gengið. Í þetta allt verður að fást samræmi og einhver skynsemd. Ég fyrir mitt leyti mundi því síður en svo hafa

á móti því, ef hv. menntm. þætti það rétt, að setja t. d. bráðabirgðaaðkvæði í þetta frv., þess efnis, að ríkisstj. væri falið að endurskoða höfundaréttarlöggjöfina í heild, t. d. í samráði við Bandalag íslenskra listamanna, með það sjónarmið í huga, sem ég hef áður greint frá.

Ég fyrir mitt leyti læt það að sjálfsögðu algerlega á vald hæstv. forseta, hvort hann frestar þessari umr. eða það verði athugað milli 2. og 3. umr., hvort hér séu einhver rök fyrir hendi hjá STEFI eða réttara sagt yfirstjórn Bernarsambandsins um, að hér sé ekki í samræmi farið við skyldur okkar samkv. Bernarsáttmálanum. En hins vegar mundi ég telja það mjög æskilegt, að frv. yrði afgr. á þessu þingi, til þess að forðast þau leiðindi og árekstra, sem áreiðanlega hljóta að verða, ef á að halda áfram þeirri gjaldheimtu, sem hér hefur verið byrjað á.

Umr. frestað.

Á 100. fundi í Nd., 2. apríl, var fram haldið 2. umr. um frv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. visað til 3. umr. með 19 shlj. atkv.

Á 101. fundi í Nd., 6. apríl, var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 102. fundi í Nd., 7. apríl, var frv. aftur tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. samþ. með 19 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 96. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 98. fundi í Ed., 10. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Alfreð Gíslason: Herra forseti. Mig langar til að fara örfáum almennum orðum um þetta frv. á þessu stigi málsns. Frv. var lagt fram í Nd. þegar í byrjun þings í haust. Síðan lá það í n. þar í allan vetur, kyrfilega kistulagt, og ég hélt, að málið væri búð á þessu þingi þar með. En nýlega kemur frv. fram í dagsljósið á ný, brunar áfram og er nú komið hingað til hv. Ed.

Það vakti almenna athygli og eigi litla hneykslun, þegar STEF á s. l. hausti lét það boð út ganga, að eigendur segulbandstækja skyldu greiða af þeim afnotagjöld. Mig minnir, að gjaldið hafi verið ákveðið 200 kr. á ári eða sama upphæð og afnotagjald útvarpsins er. Þótti mörgum þetta að vonum harkalega að farið og raunar fullkom- in ósvífni. Til bjargar eigendum segulbandstækj- anna komu svo þrír hv. alþm. eins og kallaðir. Þeir sömdu frv. og fluttu í því skyni að koma í veg fyrir þessa ósvífnislegu innheimtu.

Mér þykir ekki ólíklegt, að STEF hafi verið

dálítið óheppið í þessu kröfumáli, valið skakkt form og skakka aðferð til innheimtunnar og jafnvel ákveðið gjaldið of hátt. Það eru til aðrar og vægilegri leiðir til að ná afnotagjaldi af segulbandstækjum og böndum. Þótt STEF hafi þannig farið harkalega í málið, máské klaufalega, er ekki þar með sagt, að krafa þess sé að öllu leyti byggð á sandi. Hún kann að eiga einhvern rétt á sér og kannske mikinn, og þá ber að meta það og reyna síðan að finna sanngjarna lausn á málinu.

Það er ósköp fyrirhafnarlítið að afgreiða vafamál eða deilumál sem þetta með setningu laga. En hvort sú afgreiðsla er sanngjörn, er annað mál. Hér er um að ræða fámennan hóp að visu, tónlistarmenn, en fjöldanum samt mjög mikilsverðan. Þúsundir manna hér á landi njóta tónlistar í ríkum mæli og vildu sízt án hennar vera. Ber sannarlega að hafa það í huga, þegar mál sem þetta er metið. Höfundar tónverka og tulkendur þeirra eru einungis góðs maklegir, og þeirra hlut á sannarlega ekki að gera lakari en efni standa til.

Ég vil vænta þess, að hv. Ed. komi ekki til með að líta einhliða á þetta mál. Líklega væri bezt, að frv. fengi að sofna hérna. Samþykkt þess gæti reynzt glappskot, en hitt er áhættulaust með öllu að láta málið hvílast um sinn. Bandalag ísl. listamanna hefur mótmælt þessu frv. Hið sama hefur Tónskáldafélag Íslands gert. Þá hefur einnig borizt álitserð frá Bernarsambandinu, þar sem talið er, að Ísland geti ekki sett löglegan fyrirvara um heimild til segulbandsupptöku, þar sem hann var ekki settur um leið og Ísland gekk í sambandið. Það væri illt til afspurnar að brjóta Bernarsáttmálann, sem hátiðlega var staðfestur fyrir Íslands hönd árið 1947.

Ég lít svo á, að andstaða við þetta frv. sé ekki sama og viðurkenning á réttmæti kröfu STEFS um afnotagjald af segulbandstækjum. Andstaða við frv. táknar frekar hlutleysi eða ósk um frest til langtum ýtarlegri athugunar þessa máls en nú er kostur.

En meðal annarra orða. Er þessi gjaldkrafa STEFS ekki tilvalið dómstólamál? Lá ekki nær að láta dómstólana fjalla um málið og kveða upp sinn úrskurð en að rjúka með það inn í hið háa Alþingi beint af götunni? Mér finnst óneitanlega allur þessi málatalibúnaður mjög hvatvislegur, og þess vegna andmæli ég.

Ég beini orðum mínum fyrst og fremst til þeirrar hv. n., sem fær málið til meðferðar, og bið hana að minnast þess, að enda þótt form og tilhögun þessarar innheimtu hafi espað menn gegn henni, getur falizt í henni eitthvað, sem vert er að mæta með velvild. STEF hefur á undanförunum árum strítt móti straumnum, og þó að ég þekki engan þeirra persónulega, er þar starfa, hefur mér lært að virða starfsemi þessara samtaka. Ég hygg, að STEF gegni góðu hlutverki og mikilvægu og að það sé aðalatriðið, en hinu beri að taka með þolinmæði, að áhugamenn samtakanna kunna stundum að hafa farið fullgeyst í málið.

Ég fer svo ekki fleiri orðum um þetta mál að

sinni, en treysti því, að hv. n., sem málið fjallar um nú á eftir, taki til athugunar málið alhliða.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til menntmn. með 9 shlj. atkv.

Á 117. fundi í Ed., 12. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 55, n. 512).

Frsm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þetta frv., sem flutt var í hv. Nd. og afgr. þaðan til Ed., mælir svo fyrir í l. gr., að undanþága, sams konar og sú, sem talin er á undan, skuli gilda um upptöku talaðs máls eða tónlistar á segulband eða á annan vélrænan hátt, ef upptakan er aðeins ætluð til heimilisnotkunar. Efni þess er m. ö. o. það, að upptaka talaðs máls eða tónlistar á segulbönd eða á annan vélrænan hátt skuli endurgjaldslaus, ef upptakan er aðeins til heimilisnotkunar.

Þetta mál, sem hér er hreyft við í frv., hefur um allmörg ár og einkum þó hin síðustu verið mikið vandamál, sem ýmsar aðrar þjóðir hafa glímt við og sumum þeirra ekki tekizt að leysa enn. Vandinn er sem sagt þessi, að sameina eðlilega notkun segulbandstækja fyrir almenning til heimilisnota annars vegar og hins vegar hæfilegt og sanngjarnt endurgjald til höfunda og listflytjenda. Í sambandi við þetta mál hafa Alþingi borizt álitserðir, aðallega mótmæli frá ýmsum samtökum, m. a. hefur Bandalag íslenskra listamanna sent Alþingi harðorð mótmæli gegn þessu frv. Þá hafa borizt hér mótmæli auk Bandalags íslenskra listamanna frá Rithöfundasambandi Íslands, Tónskáldafélagi Íslands, Félagi ísl. hljómlistarmanna, Félagi ísl. einsöngvara, Félagi ísl. leikara, Félagi ísl. tónlistarmanna, Stjórn Sinfóníuhljómsveitar Íslands og íslenskum hljómplötuframleiðendum.

Vegna þess, að hér er víkið að mjög viðkvæmu máli, sem snertir einnig rétt erlendra höfunda, og m. a. vegna þátttöku Íslendinga í alþjóðasambandi höfunda og í Bernarsambandinu, hefur verið leitað álits þessara aðila um málið. Í áliti alþjóðasambands höfunda kemur í ljós töluvert önnur skoðun á þessu máli en í grg. flm. fyrir frv.

Flm. segja, með leyfi hæstv. forseta, í grg.:

„Það er sjálfsagt, að tónskáld og aðrir eigendur hugverka fái sanngjarna greiðslu fyrir notkun verka sinna, en krafa um greiðslu fyrir flutning eða upptöku hugverka á að takmarkast af því, að þetta sé gert í hagnaðarskyni.“

Flm. frv. virðast því byggja á þeirri skoðun, að ef upptakan er eingöngu til einkanota eða heimilisnota, en ekki í hagnaðarskyni, þá eigi hún að vera frjáls og endurgjaldslaus. Alveg gagnstæð skoðun kemur fram í bréfi alþjóðasambands höfunda um þetta efni, sem ég vildi aðeins með örfáum orðum rekja hér vegna þess, hvað málið er merkilegt og erfitt viðfangs. Þar segir svo, að eftirgerð eða „reproduktion“ verka til einkanota, eins og það var skilið áður fyrr, olli höfundum ekki nema tiltölulega litlu tjóni.

En þegar farið er að færa sér í nyt nýjar uppfinningar, t. d. í vélrænum efnum, og nú síðast upptöku verka á segulbönd og þræði, þá er það þess eðlis, þó að til einkanota sé, að það veldur höfundum miklu fjárhagstjóni, því að það dregur úr sölu á eintökum af verkum þeirra, bókum, nótum, plötum o. s. frv.

Í þessu sambandi má einnig geta þess, að við umr. í menntmn. þessarar hv. d., en málið var rætt á nokkrum fundum og fengnir þar til viðræðna fulltrúar frá Bandalagi ísl. listamanna og fulltrúi hljómplötuframleiðenda, þá kom það m. a. fram, að á flestum hljómplötum er strengilegt bann við afritun eða eftirgerð hljómplatanna, sem sagt áskilinn mjög strangur einkaréttur af framleiðandans og höfundarins hendi.

Varðandi Bernarsambandið, sem við erum meðlimir í, þá hefur horið einnig ýtarleg umsögn þess um málið, sem endaði á þessum orðum: „Það er augljóst, að Ísland sem aðili í Bernarsambandinu getur ekki sett löglegan fyrirvara um heimild til segulbandsupptöku, þar sem slíkur fyrirvari var ekki settur um leið og Ísland gekk í Bernarsambandið.“ Erlendir dómar hafa og staðfest þetta.

Mér þykir rétt að skýra frá þessum álitum, og án þess að ég vilji leggja á það dóm, þá er sjálfsagt að gera sér grein fyrir því, að af mörgum aðilum er það talið mjög hæpið, að slíkt laga-fyrirmæli eins og þetta fengi staðizt, m. a. vegna þátttöku okkar í þessu alþjóðasambandi, Bernarsambandinu.

Nú er það óneitanlega svo, að skilningur manna hefur mjög aukizt á hinum síðari árum fyrir því, að höfundar og listflytjendur eigi kröfu á sanngjarnri þóknun fyrir verk sín, og ég ætla, að bæði hér á landi og víðast annars staðar hafi þessi skilningur mjög glæðzt á undanförunum árum. Því er ekki að neita, að í augum höfunda og listflytjenda grúfir nú yfir veruleg hættu með hinni stórauðnu notkun almennings á segul-

bandstækjum og öðrum tækjum til vélrænnar upptöku. Þannig var skýrt svo frá í menntmn., að t. d. í Bandaríkjunum hefði dregið stórkostlega úr sölu á hljómplötum hin síðari ár, eftir að segulbönd gerðust almenn. Vandinn í þessu máli er því að sameina þetta hvort tveggja sem bezt, að skapa almenningi eðlileg not þessara tækja eins og segulbanda, en hins vegar að sjá til þess, að höfundar og túlkendur fái sanngjarna þóknun fyrir sín hugverk.

Eftir að menntmn. þessarar hv. d. hafði haldið nokkra fundi um málið og rætt það ýtarlega, varð hún sammála um þá afgreiðslu, sem greinir í nál. á þskj. Það lá fyrir í umr. í n., að Samband tónskálda og eigenda flutningsréttar, STEF, sem gert hafði, eins og kunnugt er, ráðstafanir til innheimtu viss gjalds af segulbandstækjum sem endurgjalds fyrir það að taka vernduð hugverk upp á segulband, var fúst til þess, ef þetta frv. yrði ekki samþykkt, heldur sett í athugun, að falla frá innheimtu slíkra gjalda, meðan á þessari athugun stæði. Bréf sambandsins er birt sem fskj. með nál., þar sem það staðfestir, að félagið muni ekki innheimta gjald af segulbandstækjum, meðan athugun sérfróðra manna fer fram á máli því, sem hér um ræðir, enda verði þeirri athugun hraðað eftir föngum og ný löggjöf ekki sett um efni þetta, fyrr en niðurstöður slíkra athugana liggja fyrir. Með vísun til þessa leggur menntmn. einróma til, að málið sé nú afgreitt með svo-feldri dagskrá, að „í trausti þess, að ríkisstjórnin láti rannsaka til hlítar, hvernig bezt sé að haga löggjöf um rétt til upptöku talaðs máls og tónlistar á segulband eða á annan vélrænan hátt, og leggi niðurstöður sínar fyrir næsta reglulegt þing, tekur d. fyrir næsta mál á dagskrá.“

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 512 samþ. með 15 shlj. atkv.

# Lagafrumvörp, vísað til ríkisstjórnarinnar.

## 1. Skipulagslög.

Á 12. fundi í Sp., 27. nóv., var útbýtt frá Ed.:  
Frv. til skipulagslaga [61. mál] (stjfrv., A. 106).

Á 28. fundi Ed., 28. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 29. fundi í Ed., 2. des., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Frumvarp það, sem hér liggur fyrir, er samið af nefnd, sem fyrrv. félmrh. skipaði í októbermánuði 1955. Þau lög, sem í gildi eru um skipulag kaptúna og sjávarþorpa, voru sett árið 1921. Frv. er í ýmsum atriðum fyllra en þau lög, sem nú gilda, sem ekki hafa ákvæði um ýmis atriði, sem komið hafa í ljós, eftir að þau lög voru sett, og svo ýmsar þjóðfélagsbreytingar, sem gera fyllri ákvæði æskileg og nauðsynleg.

Hér verður ekki gerð grein fyrir öllum þeim nýmælum, sem lagt er til með frv. þessu að verði lögtekin, en aðeins getið nokkurra þeirra helztu.

Það er gert ráð fyrir nokkurri breytingu á skipun skipulagsnefndarinnar. Í núv. lögum er ákveðið, að í skipulagsnefnd ríkisins skuli sitja húsameistari ríkisins, vegamálastjóri og vitamálastjóri. Í frv. er hins vegar gert ráð fyrir því, að auk skipulagsstjórnar skuli Alþingi kjósa fjóra menn í skipulagsnefnd til sex ára í senn. Er Alþingi þá að sjálfsögðu frjálst að kjósa hvern sem er hinna framantalinna embættismanna í skipulagsnefndina eða aðra, sem það teldi hafa til starfsins.

Það er rétt að vekja athygli á því, að skipulagsskyldan er í núgildandi lögum bundin við þau kaptún, sem hafa 200 íbúa eða fleiri, en í frv. er takmark þetta fært niður í 100 íbúa. Það er gert út frá því sjónarmiði, að því fyrr sem lögð séu drög að skipulagi hvers byggðarlags, því meiri árangurs geti síðar orðið að vænta af skipulagningunni og komið hjá ýmiss konar óþægindum, sem af því leiðir, ef hafizt er of seint handa um skipulagningu svæðis, sem á að fara að byggja.

Samkvæmt 2. gr. núgildandi laga ber sveitarstjórnnum að annast mælingar og kortagerð, en í frv. er lagt til, að skipulagsstjóra verði falið að sjá um allar nauðsynlegar mælingar. Þó er þeim sveitarstjórnnum, sem þess óska, heimilt að annast mælingarnar, enda kosti þær þá mæ-

ingarnar sjálfar, sbr. 11. gr. frv. Það hefur sýnt sig, að það er erfitt fyrir flest sveitarfélög að annast þessar mælingar sjálf, og því hefur reyndin orðið sú, að teiknistofa skipulagsins hefur að mestu leyti annast þessi störf allt frá byrjun.

Nýmæli er í 4. kafla frv. um gerð skipulagsuppdráttar, þ. á m. um bifreiðastæði, sem telja má eðlilega afleiðingu af þeirri miklu notkun bifreiða, sem orðin er og stöðugt fer vaxandi. En einmitt þetta atriði, að fyrir því hefur ekki verið séð skv. skipulagslögum, hefur valdið mjög miklum vandkvæðum í ýmsum bæjum landsins vegna bifreiðafjöldgunarinnar.

Ákvæði 17. gr. um nýtingarhlutfall, þ. e. a. s. hlutfallið milli samanlagðra gólfhlata byggingar og lóðarstærðar eða hlutfallið milli heildar-rúmmáls byggingar og lóðarstærðar, er algert nýmæli í íslenskum lögum, en slíkur ákvæðum er nú beitt víðast hvar í Evrópu við skipulagningu bæja og þykir hafa gefið góða raun.

Ákvæðin um starfssvið skipulagsstjórnar í 30. gr. frv. eru nýmæli í lögum. En ákvæði þau, sem hér er lagt til að verði lögfest, eru í samræmi við þær reglur, sem fylgt hefur verið í framkvæmdinni undanfarin ár.

Í 7. kafla frv. eru ákvæði um endurbyggingu eldri hverfa. Hér er um nýmæli að ræða, og er tilgangurinn sá að gera auðveldara um að skipuleggja endurbyggingu gamalla bæjarhverfa. Helztu erfiðleikarnir stafa oftast nær af því, að lóðirnar eru yfirleitt svo litlar, að engin ein þeirra er nægilega stór til þess að byggja á henni einni saman stórhýsi, enda þótt eðlilegt sé talið, að stórhýsi séu byggð á viðkomandi byggingarreit. Það þarf því mjög náð samstarf lóðaeigenda að koma til, til þess að leysa þennan vanda, svo að unnt sé að byggja skynsamlega á reitnum. Aðallega hefur kaflinn þessi þýðingu í hinum eldri kaupstöðum og alveg sérstaklega í Reykjavík. Það þykir hafa sýnt sig víða erlendis, þar sem reynslan er fengin af endurbyggingu eldri bæjarhluta, þar sem byggja hefur þurft upp á nýttizkulegan hátt, að nauðsynleg hefur verið ný lagasetning, svipuð ákvæðum þessa kafla, til þess að unnt hafi verið að vænta viðunandi árangurs. Í þessa átt hnigur einmitt ákvæði 27. gr. núgildandi l., en ákvæðinu hefur aldrei verið beitt.

Í 8. kaflanum eru ákvæði um forkaupsrétt á fasteignum, sem eru nýmæli í skipulagslögum, en hliðstæð ákvæði er þó að finna í l. nr. 22 frá 23. júní 1932, um forgangsrétt kaupstaða og kaup-

túna á hafnarmannvirkjum, fasteignum og lóðum, sem að sjó liggja eða nálægt sjó, svo og í l. nr. 40 frá 5. apríl 1940, um forkaupsrétt á ýmsum lóðum og fasteignum, sem sveitarstjórn telur nauðsynlegt fyrir sveitarfélagið að eignast vegna framtíðarskipulags staðarins. Hliðstæð ákvæði eru sums staðar erlendis og hafa gefizt vel.

Ákvæði eru í 43. gr. frv. þess efnis, að sveitarstjórn skuli vera heimilt, að fengnu samþykki ráðh., að taka eignarnámi allt það ónotað byggingarland, sem skipulagsnefnd ríkisins telur nauðsynlegt vegna eðlilegrar stækkunar viðkomandi staðar. Þetta er nýmæli, sem miðar að því að auðvelda hinum skipulagsskyldu stöðum að eignast sitt ónotaða byggingarhæfa land og geta þannig haft mun meiri hönd í bagga með þróun byggingarinnar en ella, þegar byggingarhæfa landið er í einkaeign ýmissa aðila. Allmargir bæir hér á landi eiga sitt byggingarland að meira eða minna leyti, og hefur það yfirleitt þótt gefast vel. Erlendis, t. d. á Norðurlöndum og í Vestur-Evrópu víða, er þetta mun sjaldgæfara, að mér er tjáð, en þykir þó mjög til fyrirmyndar, þar sem því er til að dreifa, að bæir eða borgir hafi getað gerzt aðaleigendur að því landi, sem þeim er ætlað að byggjast á. Í Noregi voru sett lög mjög hliðstæð þessu árið 1946 og voru síðan gerð nokkru viðtækari árið eftir, 1947, og hafa gefizt vel. Einnig er að finna hliðstæð ákvæði í finnskum lögum, eftir því sem skipulagsstjóri upplýsir.

Nýmæli eru í 48. gr. um skyldur lóðareiganda til þess að láta af hendi endurgjaldslaust til sveitarsjóðs land undir nauðsynlegar götur, leikvelli og önnur svæði til almenningsnota. Þessi skylda er takmörkuð við það, að ef meira en einn fjórði hluti landsins er ætlaður undir götur og óbyggð svæði til almennra þarfa, þá skal sveitarsjóður bæta það, sem yfir fer þennan brothluta eignarinnar, eftir mati. Í Danmörku og fleiri löndum Vestur-Evrópu verða eigendur að landi, sem þéttbýli er reist á, sjálfir að kosta gerð gatna, vatnsveitu, skólaveitu, og jafna þeir þá venjulega kostnaði þessum niður á lóðakaupendur, um leið og lóðir eru seldar, eða þá að lóðakaupendurnir mynda sjálfir með sér félag og gera nauðsynlegar götur og veitur. Það verður að teljast eðlilegt, svo sem aðstæður eru hér á landi, að sveitarfélögin hafi forgöngu um nauðsynlega gerð gatna og vatns- og skólaveitna, enda hefur það verið aðalreglan í bæjarfélögum hér á landi fram að þessu.

Ákvæði gr. um það, að fimmtungur lóðarverðs skuli renna í sveitarsjóð, er að nokkru leyti í samræmi við þær reglur, sem settar voru í Reykjavík árið 1919. Þó er hér aðeins um heimild að ræða.

50. gr. frv. er shlj. 4. málsg. 14. gr. núgildandi laga, en gr. hljóðar svo:

„Til þess að standa straum af kostnaði ríkissjóðs við stjórn skipulagsmála, mannaheald, skrifstofukostnað, ferðalög og fleira skal greiða í ríkissjóð 3% af brunamati hverrar nýbyggingar, sem reist er á þeim stöðum, sem skipulagsskyldir eru. Félmrn. setur með reglugerð nánari ákvæði um gjald þetta og hvernig það skuli innheimt.“

Tveir nm., þeir Gunnar Ólafsson og Einar Pétursson, hafa gert þann fyrirvara við þessa gr.,

að á þeim stöðum, þar sem sveitarstjórn sér sjálf um mælingar og gerð skipulagssuppráttá, skuli skipulagsgjaldið greiddast í sveitarsjóð.

Heimild er í 51. gr. fyrir sveitarstjórn til þess að gera samþykkt um stofnun sérstaks skipulagssjóðs fyrir sveitarfélagið. Einstaka sveitarfélög, m. a. Rvík, hafa komið sér upp vísi að slíkum sjóði, og er nauðsyn hans alveg tvímællalaus. Með þeirri þróun, sem átt hefur sér stað hin síðari ár, er mun brýnni þörf fyrir fjársterkan sjóð til þess að koma nauðsynlegum skipulagsbreyt. í framkvæmd heldur en áður hefur verið. Það er því nauðsynlegt að sjá slíkom sjóði fyrir nægjanlegu fjármagni, svo að hann geti gegnt hlutverki sínu.

Erfitt er að áætla hreinar tekjur sjóðsins skv. 53. gr., en hins vegar liggur sá tekjustofn, sem 52. gr. veitir heimild til að nota, nokkurn veginn ljóst fyrir. Vegna hinna stöðugu verðhækkana lóða á hinum síðari árum verður sífellt erfiðara um vik að koma nokkrum verulegum skipulagsbreyt. í framkvæmd í hinum eldri bæjarhlutum. Verðhækkun lóða má að vissu leyti rekja til ýmissa framkvæmda sveitarfélagsins sjálfs, og er því ekki hægt að telja ósanngjarnt, að nokkru af þessari óverðskulduðu verðhækkun sé skilað aftur í sjóð almennings, þ. e. a. s. skipulags-sjóðinn.

Ákvæði 11. kafla frv. um lóðaskrá eru nýmæli í íslenskum lögum. Hins vegar mun Ísland vera eina landið í Evrópu, — það er einnig skv. upplýsingum skipulagsstjóra, — sem ekki hefur fullkomna skrá yfir lóðir og lendur, og leiðir það að sjálfsögðu til margvíslegra óþæginda. Gert er ráð fyrir því, að skrá þessi verði með töluvert einfaldara sniði en tíðkast víða í öðrum löndum, en samt ætti hún að geta orðið til mjög mikilla bóta frá því, sem nú er.

Með þessu, sem ég nú hef sagt, hef ég gert grein fyrir meginnýmælum frv., en veit, að það eru mörg minni háttar nýmæli auk þessa í frv., og tel, að það komi ekki að sök, þó að ekki sé fylgt úr hlaði þessu frv. með ýtarlegri ræðu. Ég veit, að n. verður að grandskoða þetta mál og leita ráða hjá skipulagsfróðum mönnum um afgreiðslu þess. En ég læt hér staðar numið að sinni um að gera grein fyrir málinu.

En þar sem hér er um að ræða frv., sem snertir einn meginþátt sveitarstjórnarmála, um grundvallaratriði þeirra mála, legg ég til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. heilbr.- og félmn.

#### ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 12 shlj. atkv.

Á 97. fundi í Ed., 9. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 106, n. 352).

Frsm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Hv. heilbr.- og félmn. hefur haft þetta frv. til laga um skipulag allengi til athugunar og hefur haldið um það allmarga fundi og kallað menn úr þeirri n., sem undirbjó frv., á sinn fund.

Það er áreiðanlega mikil þörf á því, að löggjöf

um skipulag verði endurskoðuð og ný lög um það efni samþykkt. Lög um skipulag kaupþína og sjávarþorpa eru frá 1921 að meginefni til, en á þeim var þó gerð breyt. árið 1938.

Á Alþingi 1948 og 1949 voru flutt frv. um þetta sama efni, en fengu þá ekki afgreiðslu.

Nefnd sú, sem samdi það frv., sem fyrir liggur hér, var skipuð árið 1955, og það var verkefni hennar að sjálfsögðu að endurskoða gildandi löggjöf um skipulag. Í þessari n. áttu sæti þeir Zóphónías Pálsson skipulagsstjóri, Hallgrímur Dalberg lögfræðingur, Gunnar Ólafsson skipulagsstjóri Reykjavíkur og Einar Pétursson lögfræðingur.

Grg., er frv. fylgir, ber það með sér, að þessum sérfróðu mönnum hafi fljótlega orðið það ljóst, að tæpast var nóg að afgreiða þetta mál, skipulagsmálið, eitt út af fyrir sig. Löggjöf um byggingarmál og byggingarframkvæmdir er nátengd þessu efni, og einnig sú löggjöf er að meginefni til orðin gömul og úrelt. Þannig eru lög um byggingarsamþykktir frá árinu 1905. Auk þess eru svo til lög um byggingarmálefni Reykjavíkur frá 1944 og lög um byggingarsamþykktir fyrir sveitir og þorp, sem ekki eru löggiltir verzlunarstaðir, frá 1945. Þessi löggjöf þarfnast að dómi sérfróðra manna einnig mjög endurskoðunar og þessi löggjöf er náskyld þeirri löggjöf, sem hér um ræðir, lögum um skipulagsmál. Í grg. frv. segir svo um þetta efni, með leyfi hæstv. forseta:

„Í nágrannalöndum vorum, Noregi, Svíþjóð og Finnlandi, hafa lög þau, er varða byggingar- og skipulagsmál, verið felld saman í sérstakan lagabálk. Telur n. þennan hátt mjög til fyrirmyndar, jafnnátengd og þessi mál eru. Öllum, sem til þekkja, er ljóst, að hin ófullkomna löggjöf um byggingarmál, sem sett var hér á landi árið 1905, er orðin úrelt og ófullkomin í alla staði. Nauðsynlegt er því að endurskoða hana sem allra fyrst, auka hana og endurbæta, þannig að hún fullnægi kröfum tímans. Jafnframt telur n., að heppilegt væri, að öllum þeim lögum, er varða skipulag og byggingarmál, verði steyppt saman í eina heildarlöggjöf. Þar sem n. er í skipunarbréfi sínu markaður sá þröngi bás að endurskoða gildandi lög um skipulag og frv. þau, er lögð voru fyrir Alþingi árin 1948 og 1949, en náðu ekki fram að ganga, var það ekki á færi n. að fara út fyrir þetta takmarkaða svið.“

Það var sérstaklega þetta sjónarmið, sem hafði áhrif á hv. heilbr.- og félmn. við afgreiðslu þessa máls. Hún getur einróma tekið undir þessa skoðun og telur eins og frumvarpshöfundar mjög æskilegt, að lögin um byggingarmál, byggingarsamþykktir, verði endurskoðuð hið allra fyrsta, og telur æskilegt, að síðan verði þessum báðum lagabálkum steyppt saman í eina löggjöf. Þar við bætist svo, að hv. n. átti í nokkrum örðugleikum að því leyti, að hún leitaði umsagnar nokkurra sérfróðra aðila, en hefur gengið mjög treglega að fá svör, sem hún þó taldi sér mikilvægt að fá til þess að kanna fleiri sjónarmið en koma fram hjá frumvarpshöfundum.

Af þessum ástæðum og þó sérstaklega þeirri fyrirtöldu mælir n. með því, að frv. verði að þessu sinni vísað til ríkisstj. með áskorun um að láta undirbúa löggjöf, er taki bæði til skipulags-

mála og byggingarmála, og leggja frv. um hana fyrir Alþingi, svo fljótt sem verða má. N. vill undirstrika, að hún hefur fullan skilning á mikilvægi þessa máls og þörfinni fyrir, að málið sé ekki tafið úr hófi fram, en telur hins vegar þetta svo mikilsvert atriði, að verjandi sé að vísa málinu til ríkisstj. á þessum grundvelli.

**Forseti (BSt):** Það liggur fyrir tillaga frá hv. heilbr.- og félmn. um, að frv. verði vísað til ríkisstj., og því bætt við: „með áskorun um að láta undirbúa löggjöf, er taki bæði til skipulags- og byggingarmála, og leggja frv. um hana fyrir Alþingi svo fljótt sem verða má.“

**ATKVGR.**

Till. frá heilbr.- og félmn. á þskj. 352 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 11 shlj. atkv.

## 2. Bjargráðasjóður Íslands.

Á 28. fundi í Sp., 20. febr., var útbýtt frá Ed.:  
Frv. til 1. um Bjargráðasjóð Íslands [111. mál] (þmfrv., A. 267).

Á 74. fundi í Ed., 24. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 12 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

**Flm. (Karl Kristjánsson):** Herra forseti. Þótt okkur þyki vænt um ættjörð okkar, verðum við að viðurkenna, að Ísland er misærasamt land. Saga þjóðarinnar er hlaðin dæmum um það. Stundum er harðæri um land allt, oftast er það þó, sem betur fer, að ekki verður hallærisárferði nema í einhverjum landshluta í senn. Löngum verða hér á Íslandi tjón af náttúruhamförum, svo sem gosum eldfjalla, jarðskjálftum, sjávargangi, vatnavöxtum, snjóflóðum, jarðskriðuföllum. Það er því ekki vanþörf á, að þjóðin reyni að safna fé í sjóð til þess að geta gripið til, þegar að steðjar óvenjulega ill veðráttu eða af náttúrunnar völdum annar ófarnaður, sem er almenníngi á stærri eða minni svæðum óviðráðanlegur án aðstoðar.

Lög um Bjargráðasjóð Íslands voru staðfest 10. nóv. 1913 og komu til framkvæmda 11. febr. 1914. Verkefni sjóðsins átti að vera að safna árlega fé til þess að afstýra hallæri. Stjórn sjóðsins átti með sjóðnum að veita ríkisstj. lið til þess að koma í veg fyrir hallæri, eins og það er orðað í lögnum frá þeim tíma. Árstekjur sjóðsins áttu að vera iðgjöld frá sveitarfélögum, 25 aurar fyrir hvern íbúa sveitarfélags, og frá landssjóði jafnhá upphæð. Það var talið, þegar lögin voru sett, að árstekjur sjóðsins mundu verða rúmlega 40 þús. kr. Þetta, iðgjöldin og heildartekjurnar, eru upphæðir, sem láta ekki hátt í eyrum nú, en þær voru þó nokkuð gildismiklar upphæðir þá. T. d. mun þá tímakaup verkamanna í Reykjavík hafa verið 30 aurar. Iðgjald sveitarfélagsins fyrir hvern mann var því 5/6 af tímakaupi verkamanns. Allar tekjur ríkissjóðs árið 1914 sam-

kvæmt fjárlögum voru aðeins 1800 þús. kr. Lán voru engin veitt úr sjóðnum fyrstu árin. Í árslok 1920 var sjóðurinn orðinn 300 þús. kr., og þótti það mikið fé. Í árslok 1925 var sjóðurinn orðinn 685 þús. kr., og þá hafði enn ekkert lán verið veitt úr sjóðnum. Saga sjóðsins er sögð í tímaritinu Sveitarstjórnarmál 1953, en þá var sjóðurinn 40 ára. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Á árinu 1925 eru sett lög á Alþingi um heimild til að veita lán úr bjargráðasjóði. Fyrr voru ekki lagaákvæði um slíkar heimildir. Aðalatriði þessara laga eru þau, að atvinnrh. er veitt heimild til að fengnum tillögum stjórnar Bjargráðasjóðs Íslands að lána fé sjóðsins:

a) Hreppsfélögum og bæjarfélögum, sem eru nauðulega stödd vegna afleiðinga heimsstyrjaldarinnar miklu eða af öðrum ófyrirsjáanlegum atvikum.

b) Föðurbirgðafélögum eða öðrum félögum eða stofnunum, er hafa það eitt að markmiði að koma í veg fyrir hallæri.

c) Hreppsfélögum, er koma á fót hjá sér bústofnslánadeildum.

Þá er og í lögum þessum það ákvæði að því er lán samkvæmt a-lið til hreppsfélaga og bæjarfélaga snertir, að meðan nokkuð er ógreitt af slíku láni, er hlutaðeigandi hreppsfélagi eða bæjarfélagi skylt að senda atvinnrh. árlega nægilega snemma áætlun um tekjur sínar og gjöld, og má ekki, meðan svo stendur á, ráðast í neinar framkvæmdir án samþykkis ráðuneytisins, nema þær séu beinlínis lögskipaðar, enda er hreppsfélagið eða bæjarstjórnin skylt að breyta áætluninni, ef ráðuneytið leggur svo fyrir. Þetta ákvæði jafngildir þannig eftirliti með fjárreiðum sveitarfélagsins, fái það lán úr sjóðnum samkvæmt a-lið.

Loks skal það nefnt, að í 6. gr. laga þessara segir, að ekki megi að jafnaði veita hærri lán en sem svarar hluta þeirra í séreigninni og hinum sameiginlega sjóði. Þegar í ársbyrjun 1926 hefjast útlán úr sjóðnum samkvæmt lögum þessum. Fyrsta lánið er veitt 2. jan. 1926 Holtshreppi í Skagafirði, og virðist það veitt af ráðherra án samþykkis sjóðsstjórnar, því að sjóðsstjórnin leggur á móti lánveitingunni. Lánið er að upphæð 6500 kr. Á þessu ári er tólf öðrum hreppsfélögum veitt lán úr sjóðnum, öllum gegn sýsluábyrgð og eftir till. sjóðsstjórnar og flestum til að koma upp bústofnslánadeildum, en nokkrum vegna örðugs fjárhags sveitarsjóðanna. Alls nema þessi lán á árinu 1926 44400 kr. Nokkrum lánnum er bætt við á árinu 1927, og í lok þess árs er hagur sjóðsins ágætur, því að þá á hann í handbæru fé um 800 þús. kr. og í útlánum rúmlega 63 þús. kr. Á árunum 1928 og 1929 vaxa lán til sveitarfélaganna ekki mikið, en á því ári er ríkissjóði veitt 300 þús. kr. lán úr bjargráðasjóði, en lán sveitarfélaga eru þá rúmlega 300 þús. kr. samanlagt.

Næstu árin eru veitt nokkur lán úr sjóðnum til sveitarfélaga, og sjóðurinn vex jafnt og eðlilega allt fram til ársins 1932. Á því ári voru sett á Alþingi lög um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga. Þessi lög voru bæði af alþm. og öðrum kölluð bandormurinn. Eitt af mörgum ákvæðum þessara laga var það, að fresta skyldi greiðslu

árlegs tillags sveitarfélaga og ríkissjóðs til Bjargráðasjóðs Íslands. Voru þar með aðaltekjur sjóðsins felldar niður um ófyrirsjáanlegan tíma. Jafnframt þessu áfalli tapaði bjargráðasjóður allmiklu af því fé, sem hann átti í útlánum hjá sveitarfélögum þeim, sem fóru undir skuldaskil í kreppusjóði sveitarfélaga 1936–1938. Var nú allur hagur sjóðsins næsta bágborinn og megn vanskil af hálfu sveitarfélaganna við sjóðinn, enda áttu þau í miklum fjárhagsörðugleikum velflest þessi árin.

En þá kom heimsstyrjöldin 1939, og þá tók fjárhagur hins opinbera að breytast aftur til batnaðar. Vigfús Einarsson skrifstofustjóri gekk að því með lagni og festu að fá inn vanskilaskuldir frá sveitarfélögum og varð vel ágengt. Í árslok 1940 er hagur sjóðsins þannig, að skuldlaus eign hans er 1 millj. og 312 þús. kr., og er eignaaaukningin á árinu aðeins 8276 kr. Sést af þessum tölum, að sjóðurinn hefur aðeins vaxið um rúmar 300 þús. kr. á áratugnum 1930–40. Í árslok 1941 féllu síðustu leifar bandormsins úr gildi, og hófust þá á ný greiðslur í bjargráðasjóð, bæði frá ríkissjóði og sveitarsjóðum. Er bandormurinn féll úr gildi og greiðslur til bjargráðasjóðs hófust að nýju 1942, var þess ekki gætt að breyta árgjaldinu til sjóðsins, eins og sjálf-sagt hefði verið, og færa tillögin til hans til samræmis við það verðgildi, sem peningar höfðu þá fengið. Gjaldið hélzt þá óbreytt áfram. Það er 25 aurar af íbúa frá hverju sveitarfélagi og sama upphæð úr ríkissjóði. Í árslok 1943 er eign Bjargráðasjóðs Íslands 1542491 kr.“

Já, eignir sjóðsins voru ekki meiri orðnar en þetta í árslok 1943. 1953 í árslokinn, á fertugs-afmæli sínu, var sjóðurinn samt orðinn 4 millj. króna. En það kom til á tímabilinu, að 1950 var l. um bjargráðasjóðinn breytt og tillagið hækkað úr 25 aorum upp í 2 kr. á hvern meðlim sveitarfélags og jafnhá upphæð úr ríkissjóði.

Þegar félmrn. var stofnað 1946, féll umsjón sjóðsins undir það, og var hann rekinn á vegum þess þar til 1. febr. 1953. Þá voru honum settar sérstakar reglur og skipaður sérstakur forstjóri, og síðan er hann rekinn sem sjálfstæð stofnun utan rn. En áður hafði hann verið á vegum rn., fyrst atvinnrh., en síðan félmrn. frá 1946.

Nú hef ég við höndina aðalreikning bjargráðasjóðs fyrir s. l. ár, árið 1958, og tel við eiga að lesa hann upp hér. Það er reikningur fyrst yfir reksturinn, og tekjur sjóðsins hafa þá verið samkv. honum, fyrst bjargráðasjóðsgjöld sveitarfélaga frá árinu 1957, sem ekki höfðu innheimzt, sem sé 1957, 137192 kr., bjargráðasjóðsgjöld sveitarfélaga árið 1958 198476 kr., eða samtals eru gjöldin frá sveitarfélögum 335668 kr. Bjargráðasjóðsgjöld ríkissjóðs 349800 kr., þau eru örlítið hærri en hin upphæðin, því að innheimtan frá sveitarfélögum gengur ekki svo jafnt, að ekki færast yfir áramót, en ríkissjóður borgar á hverju ári það, sem honum ber, miðað við mannfjöldann. Fjórhúsið er vaxtatekjur, kr. 424477.27. Fimmta: lántökugjöld 36340, og rekstrarhalli kr. 131583.43. Samtalan tekjumegin er þá kr. 1277868.70.

Svo eru gjöldin. Það er fyrst kostnaðarreikningur, kr. 257338.70. Annar liður eftirgefin lán

og styrkir 1020530 kr. Og sama samtala er gjalda-  
megin og ég las upp áðan um niðurstöðu tekju-  
megin. Hin eftirgefni lán eru eftirgjafir af harð-  
indalánunum, sem ríkissjóður afhenti bjargráða-  
sjóði með fyrirmælum um að slá af og fella  
niður hjá þeim skuldunautum, sem sérstaklega  
vanmegnugir væru að greiða. Og fyrir þær eftir-  
gjafir er rekstrarhalli á reikningnum.

Þá er efnahagsreikningur. Það eru eignir: Sér-  
eignasjóður: a) innstæða frá fyrra ári kr. 3314585.60, b) viðbót á árinu 1958 kr. 338509.30, eða séreignasjóður samtals kr. 3651094.90. Og annað sameignarsjóður: a) skuldabréfaeign kr. 17574995.55, b) fasteignir kr. 1697400.64, c) lausa-  
fé (þ. e. innbú o. fl.) kr. 97244.49, d) bankainn-  
stæða kr. 716594.74, e) sjóðreikningur kr. 97601.43, eða sameignarsjóður samtals kr. 20183836.85 og eignir því samtals kr. 23834931.75. En skuldir: 1) skuldabréf í Íðnaðarbanka Íslands 1 millj. 500 þús., 2) skuldabréf ríkissjóðs 1 millj. 500 þús., 3) hlaupareikningsskuld kr. 246433.34, eða skuldir samtals kr. 3246433.34. Skuldlaus eign sjóðsins í árslok 1958 kr. 20588498.41 og samtala eins og eignamegin kr. 23834931.75.

Þannig er þá hagr sjóðsins nú. Skuldlaus eign 20.5 millj. Vitanlega getur skuldabréfaeignin orðið eitthvað affallasöm, en segja má samt, að sjóðurinn hafi vaxið mikið þessi síðustu ár.

Svo er það þá þetta frv. til breyt. á lögum sjóðsins, sem fyrir liggur. Ef lítið er yfir nýmæli þau, sem í frv. felast, þá eru þau aðallega, að mér virðist, þessi:

Fyrst: tillag í sjóðinn á að hækka úr 2 kr. upp í 5 kr. á hvern mann, bæði frá sveitarsjóðum og ríki, eða samtals að hækka um 6 kr. Þetta er talið réttmætt vegna breytinga, sem orðið hafa á gildi peninga, og nauðsynlegt vegna verkefna sjóðsins. Þegar lítið er á gildi það, sem fyrsta tillagið í sjóðinn hafði, þá er þessi hækkun, bor-  
ið saman við verðlag í landinu, ekki fullkomlega til samræmis við það, svo að mönnum þarf ekki þess vegna að vaxa hún í augum.

Þá er það annað, að það má telja nýmæli, að rýmkaðar eru til muna heimildir til að veita lán eða styrk þeim, sem bíða tjón af skemmdum á eignum af náttúruhamförum. Þær heimildir, sem ég las um í sögu sjóðsins upp úr Sveitarstjórnarmálum, voru teknar að miklu leyti út úr 1950, þegar l. var þá breytt, og ný ákvæði sett inn, og þau ákvæði eru mjög rýmkuð í þessu frv. að því er snertir, eins og ég sagði áðan, heimildir til þess að veita aðstoð, þegar einhverjar náttúruhamfarir, svo sem eldgos, vatnavextir, skriðuföll o. s. frv., ber að höndum.

Í þriðja lagi er það nýmæli, að bjargráðasjóði á að vera heimilt að greiða fyrir fjárhagsviðskiptum sveitarfélaga og sýslufélaga með því að veita þeim hagkvæm rekstrarlán til stutts tíma gegn öruggum tryggingum. Til þess að geta þetta, er sjóðnum heimilað — það er líka nýmæli — að gefa út og selja handhafavaxtabréf allt að 10 millj. kr., sem tryggð séu með eignum sjóðsins og ábyrgð ríkisins. Með þessum nýju ákvæðum er tekið tillit til hinnar miklu rekstrarfjárfarar sveitarfélaganna, sem sverfur mjög að þeim oft og einatt, en það er gengið út frá því, að sjóðurinn sýni lit á því að veita þeim skyndilán, en þó

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

aðeins gegn öruggum tryggingum fyrir endurgreiðslu. Verði þetta upp tekið, þá mun sjóðurinn ekki aðeins nota til þess það fé, sem hann fær vegna hinnar heimilðu vaxtabréfaútgáfu, heldur einnig eitthvað af því lausafé, sem hann annars hefur í bankabókum. Verður það þá sveitar- og sýslufélögum til heinna og þeirni nota en það var áður eða nú.

Þá er fimmta nýmælið. Sjóðurinn er í tveim deildum, séreignadeild sýslna og bæjarsjóða og sameignardeild allra landsmanna. Í séreignardeildina hefur runnið helmingur árgjalda sveitarfélaga og sýslufélaga, en samkv. frv. er gert ráð fyrir, að 3/5 hlutar þessara árgjalda fari þangað.

Sjötta nýmælið í frv. er, að bjargráðasjóður megi geyma og ávaxta sjóði, sem eru í eigu eða umsjá sveitarfélaganna.

Sjöunda nýmælið er, að í stjórn sjóðsins verði fjölgað mönnum. Í stjórninni eiga, eins og nú er, sæti 3 embættismenn: ráðuneytissjórnin í félmrn. og hann er formaður, formaður Búnaðarfélags Íslands og forseti Fiskifélags Íslands. Seta þessara manna í stjórninni er mjög eðlileg, þar sem verkefni sjóðsins er bæði til lands og sjávar. En samkv. frv. er lagt til, að tveim mönnum verði bætt í stjórnina og þeir verði kosnir af fulltrúaráði Sambands íslenskra sveitarfélaga. Það virðist ekki ósanngjarnt, að þar sem starfsemi sjóðsins er svo nákominn sveitarfélögum og þau leggja fé í sjóðinn og svið hans verður útfært, þá fái þau einnig tækifæri til þess að eiga beina fulltrúa í stjórn sjóðsins, og það er einmitt auðvelt nú, en var ekki áður, — auðvelt nú vegna þess, að sveitarfélögin hafa myndað með sér samband, sem er eðlilegt að kjósi fulltrúana.

Loks er 8. nýmælið, en það er sú breyt. frá eldri lögum, að sjóðsstjórnin ræður samkv. frv. framkvæmdastjóra, ákveður honum laun og setur honum erindisbréf. Áður heyrði þetta samkv. reglugerð undir félmrn.

Ég held, að ég hafi þá tífundað öll nýmæli og breyt., sem máli skipta. Eitthvað fleira kann að finnast, sem lítur út fyrir að vera breyt., ef frv. er lesið saman við lögin, sem gilda, — og þau fylgja sem fskj., — en það mun þá vera tekið upp úr nágildandi reglugerð, en hafa þótt rétt að gera það að lagaákvæði, úr því að lögin er verið að endursemjá.

Ég sé ekki ástæðu til þess að taka fleira fram við þessa 1. umr., nema til þess gefist sérstakt tilefni. Við hv. 2. þm. Árn., sem frv. flytjum, gerum það fyrir tilmæli frá stjórn Sambands íslenskra sveitarfélaga, sem hefur samið frv. Hún sneri sér til okkar með beiðni um að flytja það. vegna þess að við erum báðir í fulltrúaráði sveitarfélagasambandsins.

Loks vil ég benda á, að frv. fylgja fskj., er sýna, að landsfundur sveitarfélaga hefur óskað eftir því, að vikkað yrði starfssvið bjargráðasjóðs og hann eflur, enn fremur, að Stéttar-samband bænda hefur óskað hins sama.

Ég óska, að frv. verði vísað til 2. umr. Ég tel, að í raun og veru gæti verið hægt eftir eðli málsins að vísa því til tveggja af fastanefndum hv. d., það er fjhn. og heilbr.- og félmn. Ég legg ekki

mikið upp úr því, hvor n. heldur fær málið til meðferðar. Þó finnst mér öllu eðlilegra að óska þess, að því verði vísað til heilbr.- og félmn., því að þetta er félagsmál skylt þeim málum, sem hún hefur tekið til meðferðar, síðan hún var stofnuð.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Þetta mál, sem hér liggur fyrir, er mál, sem hefur ákaflega mikla þýðingu og þarf mikillar athugunar við. Aðalefni þess er að mynda nýjan banka, sem geti tekið á móti sjóðum og ávaxtað þá og lánað fé til sveitarfélaga. Áður hefur sjóðurinn verið sjóður, sem hefur átt að afstýra hallæri og þess vegna líka lána fé til sveitarfélaga með sýslu-ábyrgð og einstakra manna með ábyrgð sveitarfélaga. Og það hefur sýnt sig, að af þeim lánum, sem sveitarfélögin hafa átt að greiða, hefur orðið að gefa mikið eftir, og árgjöld sín borga þau seint og illa. Það sýnir sig, að þau hugsa ekki um, hvorki að standa á skilum með það, sem þau eiga að borga, og að borga það á réttum tíma, og ekki heldur að standa við þær ábyrgðir, sem þau taka á sig. Nú á að auka sjóðinn með framlagi frá almenningi og ríkissjóði til þess að lána sveitarfélögum meira, — ekki til þess að borga upp gamlar skuldir, heldur líklega til þess að geta myndað nýjar og gefið eftir aftur, eins og áður hefur verið gert. Þetta finnst mér ekki ná nokkurri átt, fljótsagt, ekki nokkurri átt, og ég er alveg á móti því að búa til einn banka enn þá, sem ekki á annað að gera en að lána til sveitarfélaga. Sérstaklega þegar maður litur á reynsluna, sem þessi sami sjóður, meðan hann að visu hefur heitið öðru nafni, hefur fengið af því að lána þeim, þá finnst mér það vera fyrir meðan allar hellur. Ég er þess vegna á móti þessu atriði í frv. almennt séð, þó að það séu ýmis önnur atriði í því, sem eru til bóta og ég get verið með. En í sambandi við þau vil ég þó benda á einstök atriði og biðja þá n., sem fær málið til meðferðar, að athuga.

Það hefur verið svo og er svo, ef ég man rétt, í þeim lögum, sem nú gilda um sjóðinn, að þá á að borga gjaldið frá sveitarfélögum úr sveitar-sjóði. Það er miðað við, hvað það er mikið á mann, sem sveitarsjóðurinn á að borga af þessu. Það er þó laust og óbundið, hvernig sveitarsjóðurinn aftur rukkar það inn, hvort hann rukkar það inn sem persónugjald eða jafnar því niður með útsvörum og borgar það svo allt frá sér þannig. Eins og frv. er orðað núna, er þetta fellt niður. Það er persónugjald, sem sýslumaðurinn á að rukka inn hjá oddvita, en ekkert er sagt um, að sveitarsjóðurinn eigi að borga það. Það getur vel verið, að það sé ætlað til, að það sé rukkað inn, eins og nú er, en næst liggur fyrir að skoða það sem persónugjald á einstaklingana. Ef það er meiningin, þá er ég líka algerlega á móti því ákvæði. Það á að borgast úr sveitarsjóðnum, það á að jafna því niður með útsvörum. Og það þarf að koma skýrt fram, svo að þar sem þeir menn ráða, sem eru ríkir og hafa getuna og borga mikið af útsvörum, eigi þeir ekki að geta létt þessu af sér og sett það yfir á fátæku barnamennina, sem þurfa þá að borga margar 5 kr., — það þarf að koma skýrt fram, eins og er núna í

gömlu lögnum, en er fellt niður í þessu frv. Þetta vildi ég biðja n. að athuga.

Mig langar til að fá nánari upplýsingar um það, hvernig það hefur átt sér stað, að bjargráðasjóður, sem áður var rekinn fyrir sama sem ekki neitt af skrifstofustjóra í atvinnu, þá sem formanni og reikningshaldara og allt saman var það þar, og endurskoðaður af endurskoðendum ríkissjóðs, — hvernig hann nú allt í einu er kominn upp á það að hafa 126 þús. kr. útgjöld í stjórn og rekstri, eins og frsm. upplýsti. Það er engin heimild til þess í gömlu bjargráðasjóðs-lögnum að hafa framkvæmdastjóra. Hún er ekki til í lögnum. Hvernig hefur hann orðið til og fleiri skrifstofumenn í kringum hann til að sjá um að þessar lánveitingar, sem ekki eru miklar, samanborið við það, sem nú er umsetning í peningum milli manna, og ekki heldur krefjast þær mikillar vinnu? Ég tel það algeran óþarfa og hefði vel getað verið eins og það var, og lögin ætlast ekki til annars. En nú á að lögfesta cyðsluna. Og það er náttúrulega kannske eðlilegt, að það eigi að lögfesta það, þegar á að gera þetta að bankastofnun, sem taki á móti og ávaxti sjóði, sem til eru í landinu, og láni þá aftur út til hreppsfélaganna. Það er kannske eðlilegt. En ég lít þannig á, að þetta eigi bara að vera undir stjórnarráðinu, eins og það var og á að vera, eins og lögin eru, sem gilda núna, og endurskoðast með ríkisreikningunum án sérstakrar greiðslu af þeim, sem það gera.

Ég lít yfirleitt þannig á, að það sé nauðsynjamál að fá þennan sjóð sem sterkastan til þess að standa undir þeim misfellum, sem honum er ætlað að standa undir, þeim að afstýra hallæri á mönnum eða skepnum til sjós og lands, en ekki að hafa hann sterkan til þess að verða nýr banki í landinu, sem sérstaklega hafi sín viðskipti við sveitarfélögin, sem reynast í meðallagi með þau gjöld, sem þau eiga að borga í sjóðinn, svo að ekki sé meira sagt.

Þá vildi ég líka benda á það, að ég tel mjög hæpið, hvort á að fara að veita heimild í lögum til þess að mæta hallæri, sem er af völdum hluta eða atvika eða náttúrufyrirbæra, sem hægt er að vátryggja gegn, — mjög hæpið. Þegar hægt er að vátryggja sig t. d. gegn skaða af jarðskjálftum með svo lifandi skelfing hverfandi lítilli upphæð á ári og ýmsum öðrum náttúrufyrirbrigðum, sem geta valdið mönnum stórsköðum, þá álit ég ekki koma til mála að fara að mynda sjóð og ætlast til, að hann grípi þar inn í og láni eða bæti úr, þegar skakkaföll verða, — mjög hæpið. Ég vil nú ekki slá neinu föstu um þetta samt, en ég vil biðja n. að athuga þetta. Þegar einstaklingarnir hafa möguleika til að tryggja sig gegn þessu eða hinu hagkvæmt og ódýrt, þá er spurningin, hvort almenningur á að skjóta saman fé til þess að lána þeim, ef þessi óhöpp koma fyrir, sem þeir gátu sjálfir tryggt sig gegn án þess að finna nokkuð verulega til þess, ef þeir hefðu haft hugsum á því, — mjög hæpið.

Þá vil ég enn benda á það, að í einni gr. er svo fyrir mælt, að það má lána úr sjóðnum til þess að afstýra því, að hallæri eða vandræði komi fyrir á einn eða annan hátt, sem geti komið til hans kasta að lána síðar til að minnka afleið-

ingarnar. Þetta hefur verið áður, þegar voru lánuð bústofnslánin gömlu til hreppsfélaganna, svo að bændur gætu fjölgað búfénu og gert búa arðvænlegri. Þau voru lánuð í þessu skyni.

Nú skal ég taka dæmi til að útskýra, hvað ég á við. Ég skal taka dæmi af því, að í sumar eða í haust reyndar, þegar ég var að flækjast um og athuga heyforða manna og þarfir hreppanna til þess að fá lán, til þess að bændur þyrftu ekki að skerða bústofninn allt of mikið, þá hygg ég, að það hafi verið einn lélegasti hreppurinn, sem ég kom í, þar höfðu þeir ekki nema hér um bil ⅔ af venjulegum heyskap í hreppnum sem heild, enda bjó hann við óvenjuleg harðindi fram eftir sumri og óþurrka úr því, eins og reyndar var víðar, — en einn maður í hreppnum hafði meiri hey en hann var vanur, meðan hinir voru sumir með helmingi minna og svo meira og minna brot af venjulegum heyskap. Hvernig stóð nú á því, að þessi eini maður hafði þetta mikil hey? Það stóð þannig á því, að hann hafði votheysgryfjur og hann hafði súghurrkunarlöðu fyrir allan sinn heyskap og ótíðin snerti hann ekki, af því að hann gat bjargað heynu öllu ýmist þurru eða votu í hlöðu. Ég vissi þetta nú í sumar, þegar ég kom þar, en núna fyrir nokkrum dögum kom til mín bóndi úr sömu sveitinni, sem ég var að láta segja mér nákvæmlega, hvernig þetta væri hjá þessum bónda, og hann upplýsti þetta, sem ég reyndar vissi nú áður. Nú er mér spurn: Það er enginn vafi á því, að með þessum kostnaði, þessari aðstöðu til sinnar heyverkunar, sem hann var búinn að skapa sér, afstýrir hann því, að það yrði nokkurt hallari hjá honum, þó að það yrði hjá hinum hreppsbúunum öllum. Er meiningin, að sjóðurinn láni til þessa? Hann á að lána til að afstýra því, að hallari og svona lagað komi fyrir. Þetta er eins núna, og það er í raun og veru í samræmi við það, sem áður var, til dæmis með þessi bústofnslán, sem alls staðar var varið til að kaupa ær og fjölga bústofnunum, þar sem þau voru tekin, og gerðu mikið gagn á sínum tíma. Ætlast flutningsmennirnir til þess, að þetta komi þarna undir? Eftir orðanna hljóðan virðist mér það geta komið þar undir, en ég er anzi hræddur um, að það sé nú ekki hugsað þannig og þá þurfi greinin helzt að vera orðuð öðruvísi en hún er, og vildi ég, að það væri athugað.

Það er ekki fleira, sem ég vildi nú athuga. En ég er sem sagt alveg á móti því, að það sé búinn til nýr banki, sem eigi að taka þá viðskiptamennina, sveitarfélögin, sem áður hafa sýnt sig í mestum vanskilum við sjóðinn.

**Flm. (Karl Kristjánsson):** Herra forseti. Ræða hv. 1. þm. N-M. gefur ekki tilefni til langrar ræðu af minni hálfu. En af því að þetta er 1. umr. og gott er, að sú nefnd, sem með málið fer, heyri athugasemdir og þá svör við þeim, ef þau eru til, vil ég segja nokkur orð.

Hv. 1. þm. N-M. er í aðalatriðum samþykktur frv., en í einstökum atriðum telur hann það varhugavert, og að sumu leyti er hann mótfallinn ákvæðum í frv.

Hann leggur mikla áherzlu á það, að ekki sé rétt að stofna nýjan banka, en í raun og veru

sé verið að gera það með þessu frv., verði það lögleitt, og hann byggir aðallega andstöðu sína gegn frv. á því, að sveitarfélögin séu reynd að því gagnvart bjargráðasjóði að standa ekki fullkomlega í skilum. Nú er á það að líta, að þau lán, sem sveitarfélögin hafa fengið hingað til úr bjargráðasjóði, hafa verið svonefnd hallærislán eða lán til þess að afstýra hallari, og þau lán eru í eðli sínu þannig, að það er ekki nema eðlilegt, að það geti komið fyrir, að í undandrætti lendi að greiða þau, þ. e. a. s., að sveitarfélögin láti sitja fyrir að greiða annað, sem meira kallar að, því að sjóðurinn er til þess stofnaður einmitt að veita stuðning þeim, sem stendur höllum fæti, og hrinda honum ekki, þó að vanefndir kunni að verða.

Nú er ætlað til, að tekinn sé upp annar þáttur í starfsemi sjóðsins, þó að hinum fyrri verði haldið áfram og gera megi ráð fyrir að sagan endurtaki sig um viðskipti sveitarfélaganna að því er þann þátt snertir, og þessi nýi þáttur á að verða sá, að bjargráðasjóður veiti sveitarfélögunum lán, skyndilán til stutts tíma vegna rekstrar þeirra, og þá er líka skýrt fram tekið í frv., að þessi lán á að tryggja örugglega, og engin ástæða er til þess, að það sé hættulegra fyrir þennan sjóð en yfirleitt aðrar lánsstofnanir í landinu að hafa sveitarfélögin fyrir viðskiptamenn um slíka hluti.

Ég vil ekki orða þetta eins og hann segir, hv. 1. þm. N-M., að það eigi að stofna nýjan banka. Miklu frekar mætti tala um, að þarna væri komið upp sparifjárdeild við bjargráðasjóðinn af hálfu sveitarfélaganna og ríkisins. Sveitarfélögunum er auðvelt oft og tíðum að tryggja þau lán, sem einmitt er þarna hugsað að þau fái, t. d. rekstrarlán, sem þau taka, meðan tekjur þeirra koma ekki inn, og geta tryggt með tekjunum. Í öðru lagi liggur þeim oft geysilega á að fá lán til framkvæmda, sem ríkið annars greiðir, en greiðir ekki jafnhrátt og útgjöldin falla á. Þar á ég við t. d. hafnarframkvæmdir, skólabyggingar og þess háttar.

Ég held þess vegna, að hv. 1. þm. N-M. líti of dökkum augum á viðskipti sveitarfélaganna og taki ekki nægilegt tillit til þess, hve þeim er mikil þörf á að fá bættu aðstöðu til þess að fá bráðabirgðalán.

Þá minntist hv. þm. á, að iðgjöldin af hálfu sveitarfélaganna hefðu jafnan verið greidd úr sveitarsjóðum, og vill, að það sé skýrt tekið fram í hinum nýju lögum, að svo eigi að vera áfram. Í þessu er ég honum sammála, og ég geng út frá því, að þeir, sem hafa samið þetta frv., hafi líka ætlað til þess, enda er það ákaflega eðlilegt, að þetta sé ekki innheimt beint frá aðilum, vegna þess að margir þeir aðilar, sem þó er miðað við, eru engir gjaldendur.

Þá minntist hv. þm. á það, að engin lagaheimild hefði verið fyrir því að taka bjargráðasjóðinn út úr félmrn. og fela rekstur hans sérstökum forstjóra. Ég er ekki mjög kunnugur þessum málum, en í sögu sjóðsins, sem ég vitnaði í í fyrri ræðu minni og er skráð í tímaritinu Sveitarstjórnarmál, segir: „Hinn 2. nóv. 1951 var bjargráðasjóði sett reglugerð samkv. heimild í lögum sjóðsins, og 8. febr. 1952 gerði stjórn sjóðs-

ins till. til ráðh. um að skilja sjóðinn frá félmrn. og setja honum sérstakan forstjóra. Með bréfi félmrh., dags. 29. febr. 1952, var skipaður forstjóri bjargráðasjóðs frá 1. ágúst 1952 að telja. Breytingin kom þó ekki til framkvæmda fyrr en 1. febr. 1953.“

Það er þá samkv. reglugerð, sem sett hefur verið í samræmi við 1. eða heimildir í 1. til að setja reglugerð, sem þessi breyt. hefur verið gerð á rekstri sjóðsins. Kostnaðurinn við rekstur sjóðsins er náttúrulega hærri en hann áður var, og skal ég ekkert um það dæma, hvort hann gæti minni verið. En það er eðlilegt, að hann hafi vaxið með stækkuðu starfssviði sjóðsins og meiri rekstri hans, sem hefur orðið síðan. Sem sé, þegar þessi breyt. var gerð, þá mun sjóðurinn hafa verið rúmlega 4 millj., nú er hann orðinn fullar 20 millj., eins og kom fram í þeim tölum, sem ég las upp úr reikningum hans áðan.

Þá minntist hv. 1. þm. N-M. á, að mjög hæpið væri að veita lán eða styrki vegna atburða, sem hægt er að váttryggja fyrir, og gerði ráð fyrir því, að í frv. væru ákvæði, sem gengju út frá því, að slík lán væru veitt. En einmitt í frv. er vikkað starfssvið sjóðsins að því er þetta snertir. En ákvæðið, sem þetta felst í í frv., er nú að vissu leyti þröngt, og þó að það sé ekki tekið þar fram, að ekki komi til greina þeir atburðir, sem hægt er að váttryggja fyrir, þá er tekið fram, að það skuli ekki verða veitt lán úr bjargráðasjóði eða styrkur, ef tjónið fæst bætt á annan hátt. Liðurinn í gr. hljóðar sem sé þannig: „Heimilt er að veita styrk úr sjóðnum til einstaklinga og sveitarfélaga, sem verða fyrir tjóni af náttúruvöldum, ef tjónið fæst eigi bætt að neinu leyti á annan veg.“ Ég held þess vegna, að þarna sé ekki í raun og veru lengra gengið en hv. þm. telur að megi eiga sér stað.

Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til þess að ræða þetta frekar. Það gefst tækifæri til að tala um einstök atriði, þegar málið verður til 2. umr. hér í deildinni.

#### ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 9 shlj. atkv.

Á 109. fundi í Ed., 29. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 267, n. 435).

Frsm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Við hv. 2. þm. Árn. (SÓO) gerðumst flm. að því frv., sem hér liggur fyrir, vegna beiðni stjórnar Sambands íslenzkra sveitarfélaga. Að öðru leyti eigum við ekki sérstakan hlut að máli.

Hv. heilbr.- og félmn. athugaði frv. og sendi það þremur aðilum til umsagnar, Fiskifélagi Íslands, sem ekki hefur svarað, og stjórn Búnaðarfélags Íslands, sem lagði frv. fyrir búnaðarþing, er stóð yfir um það leyti, sem frv. barst stjórninni. Búnaðarþingið lét n. fjalla um málið, og n. komst að þeirri niðurstöðu, að frv. fæli í sér svo gagngerða breyt. á stjórn og starfsháttum sjóðsins, að ekki sé hægt að mæla með samþykkt þess, nema á því verði gerðar allmiklar breyt. Stjórn Búnaðarfélagsins sendi heilbr.- og

félmn. frv. aftur með þessari umsögn og gerði hana að sinni umsögn.

Þá sendum við stjórn bjargráðasjóðs, svo sem sjálfsagt var, frv., og stjórnin svaraði á þessa leið:

„Stjórnin getur ekki mælt með samþykkt þessa frv., en vill þó beina því til ríkisstj., að hún hlutist til um endurskoðun nágildandi laga um Bjargráðasjóð Íslands. Stjórnin álitur rétt, að við þá endurskoðun verði ekki stefnt að grundvallar-breytingu á starfsháttum sjóðsins.“

Fr. er búið að vera allengi á leiðinni, síðan það kom til n., aðallega vegna þess, að umsagnir drögust og beðið var eftir þeirri umsögn, sem enn hefur ekki komið. Það er því orðið svo áliðið þings, að svo stór lagabálkur sem þessi, sem sýnt er að veldur ágreiningi, hefur engin skilyrði til þess að verða afgr. á Alþingi þessu héðan af, og þess vegna varð það niðurstaða í heilbr.- og félmn. að fara að ráðum stjórnar sjóðsins, en hún er auðvitað aðili í þessu máli, sem vert er að taka mikið tillit til, og leggja það til, eins og hér er gert í nál., að frv. verði vísað til ríkisstj. með áskorun um, að hún láti endurskoða lög bjargráðasjóðsins og þá um leið athuga frv., en d. taki ekki að öðru leyti afstöðu til málsins nú.

Við flm., sem vorum að gera stjórn Sambands íslenzkra sveitarfélaga greiða með því að flytja frv., getum, eins og komið er, vel felld okkur við þessa niðurstöðu og mælum sem nm. með henni. Öll heilbr.- og félmn. stendur að þessari till. um, að frv. verði vísað til ríkisstj.

#### ATKVGR.

Till. frá heilbr.- og félmn. á þskj. 435 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 11 shlj. atkv.

### 3. Siglufjarðarvegur ytri.

Á 113. fundi í Nd., 21. apríl, var útbýtt:

Fr. til 1. um heimild fyrir ríkisstj. til lántöku vegna lagningar Siglufjarðarvegar (ytri), Stráka-vegar [164. mál] (þmfrv., A. 422).

Á 114. fundi í Nd., 22. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Jón Sigurðsson: Herra forseti. Það er aðeins af því, að 1. flm. þessa máls er hér ekki mættur, og þar sem orðið er mjög áliðið tímans, tel ég óhyggilegt, að þetta mál komist ekki áfram eða frestað sé því, að þessari 1. umr. ljúki, að ég stend hér upp, því að í raun og veru hafði ég ekki gert ráð fyrir að þurfa að tala hér í þessu máli.

Það er þá um það að segja, að þessi vegalagn-ing, sem hér um ræðir, er mikið áhugamál, ekki aðeins Siglufjarðarkaupstaðar, heldur einnig Skagfirðinga. Siglufjörður er þannig settur, að hann er í raun og veru vegasambandslaus oft og einnig ¾ hluta ársins og er því full nauðsyn á þessu. Sá vegur, sem hér um ræðir, er þegar lög-ákveðinn, Siglufjarðarvegur ytri, en sú nýjung, sem hér kemur til greina, er það, að Siglufjarðar-kaupstað og Skagafjarðarsýslu ásamt Sauðárkróki

heimilist að leggja gjald á allar þær bifreiðar og vélknúin farartæki, sem fara um hin fyrirhuguðu bílagöng í Strákafjalli, og að gjald þetta sé ákveðið með sérstakri gjaldskrá, sem þessir aðilar hafa komið sér saman um og ráðh. hefur staðfest.

Þetta er í raun og veru það, sem er nýtt í þessu máli, og enn fremur, að ríkisstj. er heimil- að að taka allt að 12 millj. kr. lán til þess að koma þessu verki í framkvæmd. En eins og grg. þer með sér, er aðalkostnaðurinn við þetta jarðgöngin, sem eru áætluð að kosti eitthvað á 9. millj. kr., en hitt er svo vegagerð, bæði út eftir eða frá göngunum og að heim.

Það var enn fremur ljóst, er farið var að ræða þetta mál, að lítið gagn væri að því, að göngin væru gerð, ef ekki væri jafnhliða séð fyrir öruggum og góðum vegi alla leið inn í Fljót eða þangað, sem vegagerð ríkisins er nú komin, sem er í Sléttuhlíðinni. Þess vegna er það tekið hér upp. Þetta frumvarp tekur því ekki aðeins til lagningar Siglufjarðarvegur ytri, Strákavegar, heldur Siglufjarðarvegarins, sem þá tekur við, allt inn að Stafá, en það er í þeirri leið, sem í raun og veru þarf gagnvera breytingu á veginum og gera nýjan veg á stórum kafla, til þess að þetta mikla mannvirki, göngin gegnum Stráka, komi að nokkrum notum.

Það liggur hér fyrir og fylgir grg. sem fylgiskjal ályktun bæjarstjórnar eða bæjarráðs Siglufjarðar, og enn fremur er hér skeyti til okkar þm. Skagfirðinga, þar sem sýslunefnd Skagafjarðarsýslu lýsir yfir, að hún er fús til að taka á sig greiðslu vaxta af lánum, og sömuleiðis mun Sauðárkrókskaupstaður taka þátt í þessu.

Á þessu stigi sé ég ekki ástæðu til að fjölýrða um þetta frekar. Þetta er að vísu ný leið, sem er hér farin, en ég vænti að heppnist, og það er áreiðanlegt, að verði þessi leið farin, þá er þetta fljótíðvirkasta leiðin til þess að koma þessu verki áleiðis.

Ég ætla svo ekki að mæla frekar fyrir þessu. Ég sé, að 1. flm. er kominn, sem ég veit að er undirbúinn að mæla fyrir þessari till., og læt því máli mínu lokið.

#### ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 23 shlj. atkv.

Á 124. fundi í Nd., 11. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 422, n. 493).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 23 shlj. atkv.

Frsm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Frv. þetta er flutt í því skyni að reyna að flýta fyrir því, að komið verði á varanlegu vegarsambandi milli Siglufjarðarkaupstaðar og annarra byggðarlaga. Það er eðlilegt, að slíkar till. komi fram, því að Siglufirðingar eru illa settir í þessu efni. Venjulegast er það svo, að þjóðvegurinn yfir Siglufjarðarskarð er aðeins fær um hásumarið og engir vegir á landi færir til Siglufjarðar á öðrum tímum árs. Það hefur verið ákveðið að leggja veg á öðrum stað, fyrir svo-

nefnda Stráka, og hefur undanfarið verið veitt nokkurt fé til þess nýja vegar. En þetta er kostnaðarsöm framkvæmd.

Frv. þessu fylgir bréf frá vegamálastjóra, þar sem gerð er ýtarleg grein fyrir þessu viðfangsefni, og þar er áætlun um kostnað við vegagerðina. Kemur þar fram, að kostnaðurinn við að ljúka þessu verki er áætlaður um 12½ millj. kr. Aðalkostnaðurinn er við það að gera jarðgöng gegnum fjall, 900 metra löng, og áætla vegamálastjóri, að það muni kosta 8.6 millj. Það gefur að skilja, að það viðfangsefni er þannig, að það þarf helzt að vinnast á sem skemmstum tíma. Og verður ekki séð, að það verði gert, áður en langt liður, öðruvísi en ef takast mætti að útvega lánsfé til framkvæmdanna, eins og stefnt er að með þessu frv.

Vegamálastjóri hefur í bréfi sínu sett upp áætlun um það, að þessari vegagerð yrði lokið á þremur árum. Fyrsta árið yrði vegur að Mánarskriðum undirbyggður, og er áætlað, að það kosti um 750 þús. kr. Má geta þess í þessu sambandi, að nú er í fjárlögum fjárveiting til þessa Strákavegar og Siglufjarðarvegur samtals, sem nemur nokkru hærri upphæð en hér er um að ræða, og væri því hægt að vinna þetta verk skv. áætlun vegamálastjóra á þessu ári, án þess að til lántöku þyrfti að koma. Á öðru ári áætla vegamálastjóri að haldið yrði áfram við vegagerðina og varið til þess einni milljón. Auk þess þyrfti þá að brúa nokkur gil, sem hann áætla að kosti 750 þús. kr. Og á þriðja ári gerir hann síðan ráð fyrir að lokið yrði vegagerðinni og jarðgöngin fullgerð. Og þá er vitanlega þörf fyrir mikið fjármagn til þess að ljúka því verki.

Í frv. er lagt til, að ríkisstj. verði heimilað að taka lán allt að 12 millj. kr. til þessara framkvæmda. Og það er gert ráð fyrir því, að þetta fé verði endurgreitt smám saman af framlögum til þessara vega, þ. e. a. s. Siglufjarðarvegur ytri og Siglufjarðarvegur. Þá er gert ráð fyrir því, að Siglufjarðarkaupstaður og Skagafjarðarsýsla ásamt Sauðárkróki taki að sér að annast allar vaxtagreiðslur af þessu vantanlega láni.

Í 3. gr. frv. er svo ákvæði um, að til þess að standa undir vaxtagreiðslunum skuli heimilt að leggja gjald á allar bifreiðar og önnur vélknúin farartæki, sem fara um hin vantanlegu bílgöng í Strákafjalli, og verði gjöld þessi ákveðin með sérstakri gjaldskrá, sem viðkomandi aðilar setja, en ráðh. samgöngumála staðfesti. Það er sem sagt gert ráð fyrir því, að þessi gjöld af farartækjunum mæti vaxtagreiðslum af láninu, meðan það stendur.

Fjhn. fékk þetta frv. til athugunar, og hefur hún skilað álit á þskj. 493. Eins og þar er bent á, er nú liðið að þinglokum og því ekki hægt að gera ráð fyrir því, að frv. gæti fengið fullnaðar- afgreiðslu á þessu þingi, þar sem það er hér í fyrri þd. Fjhn. fær ekki heldur séð, að það sé ókallandi að setja löggjöf um þetta nú á þessu þingi. Eins og ég gat um áður, þá er ekki þörf fyrir neitt lánsfé í ár, þó að menn vildu hverfa að því ráði að haga framkvæmdinni á þann hátt, sem vegamálastjóri hér gerir áætlun um. En það er vitanlega þörf á því að undirbúa málið fyrir næsta reglulegt þing, og það yrði bezt gert

með því, að leitað yrði að möguleikum til að fá lán til þessarar framkvæmdar, þegar á því þarf að halda, sem yrði þá, ef farið væri eftir áætlun vegamálastjóra, aðallega á árinu 1961. Í raun og veru er það, sem hér veltur á, hvort tekst að fá þetta lánsfé, og fjhn. lítur svo á, að það væri æskilegt, að hæstv. ríkisstj. tæki til athugunar hið fyrsta möguleika til að útvega lán í þessu skyni ásamt bæjarstjórnunum á Siglufirði og Sauðárkróki og sýslunefnd Skagafjarðarsýslu, sem hér eiga hlut að máli. Þarna er um mikið hagsmunamál að ræða, ekki aðeins fyrir íbúa Siglufjarðarþéttbýlis, heldur einnig fleiri landsmenn og þá einkum íbúa þeirra byggðarlaga, sem næst liggja þessum kaupstað.

Í nál. leggur fjhn. einróma til, að frv. verði vísað til ríkisstj. í því trausti, að þannig verði unnið að málinu áfram, að athugaðir verði möguleikar til lánsútgöngu fyrir næsta reglugætt þing.

Ég skal að lokum geta þess, að áður en n. afgreiddi málið frá sér, hafði hún samráð við flm. frv., og lýstu þeir yfir, að þeir gætu fyrir sitt leyti samþ. þessa afgreiðslu á frv.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Hv. frsm. fjhn. hefur mjög skilmerkilega gert grein fyrir nauðsyn þeirrar vegafarmkvæmdar, sem hér er um að ræða, og það er ekki ætlun mín að fara að gera það mál frekar að umtalsefni, því að um það getur naumast nokkur ágreiningur verið, að þetta sé mikilvægt hagsmunamál, ekki aðeins fyrir Siglufjörð, heldur marga aðra aðila. En ástæðan til þess, að ég stend hér upp, er sú, að þeirri áskorun hefur verið beint til okkar þm. Eyf., eftir að þetta mál kom hér fram, frá bæjarstj. Ólafsfjarðar, að leitað yrði eftir því að fá sams konar lántökuheimild til þess að ljúka svokölluðum Múlavegi. Það má um þann veg svipað segja og um Siglufjarðarveg eða Strákaveg, að með honum er ætlunin að tengja við þjóðvegakerfi byggðarlaga, sem er veglaust mjög mikinn hluta ársins eða álíka langan tíma á ári hverju og Siglufjörður. Þessi kaupstaður er tengdur við akvegakerfið með svokölluðum Lágheiðarvegi, sem er öfær lengstan hluta ársins. Hins vegar er ljóst, að ef það tækist að leggja þennan Múlaveg fyrir Ólafsfjarðarmúla, þá mundi geta á þessu orðið veruleg breyting, og eigi síður er það atriði, sem veigamikil er í þessu sambandi, að með lagningu þessa vegar mundi batna mjög mikið samgöngur milli Ólafsfjarðar og raunar einnig Siglufjarðar og útsveita Skagafjarðar að austan við Eyjafjörð og Akureyri. Með lagningu þessa vegar mundi vegalengdin til Akureyrar frá þessum stöðum eða frá Ólafsfirði stytta um nærfellt 100 km, og gefur auga leið, hversu geysilega þýðingu slík stytting vegar hefði fyrir allar samgöngur milli þessara byggðarlaga. Þá mundi frá Siglufirði og Ólafsfirði verða samband um þennan veg við Akureyri og sveitirnar þar fyrir austan og með þeim árangri, eins og ég gat um, að í senn yrði þarna um auðveldari veg að fara en þar vegasamgöngur eru, sem þessir staðir nú búa við, og enn fremur, að með þessu yrðu þessar samgöngur auðveldaðar mjög verulega vegna þeirrar

geysimiklu styttingar vegarins, sem með þessu yrði. Það er því ljóst mál, að lagning Múlavegar er ekki síður en lagning Siglufjarðarvegur ytri mikið hagsmunamál fyrir öll þessi byggðarlög, sem þarna eiga hlut að máli, og því ekki óeðlilegt að líta á þennan veg sem nokkurs konar systurveg Strákavegar og greiða fyrir honum með nokkuð svipuðum hætti.

Ég skal játa, að það er nokkuð sérstætt með Siglufjarðarveg ytri, að það þarf að gera þar jarðgöng, og að þeim framkvæmdum verður að vera hægt að vinna með samfelldu átaki. Hins vegar er þess að gæta, að þar er einnig um að ræða mun dýrari vegafarmkvæmd, þannig að í sambandi við Múlaveg væri hægt að leysa þann vanda með miklu lægri fjárhæð en hér er um að ræða. Það var gerð áætlun um það fyrir einum þremur árum, hvað Múlavegur mundi kosta, og var þá áætlað, að hann mundi kosta um 3,5–4 millj. kr. Sú áætlun hefur vitanlega hækkað allmikið. En þess ber þó einnig að gæta, að síðan hún var gerð, hefur allmiklu fé verið varið til þessa vegar, og það ætti því að mega gera ráð fyrir því, að með t. d. 3,5–4 millj. kr. ætti að vera hægt að ljúka þessum vegi.

Ástæðan til þess, að ég stend hér upp í sambandi við afgreiðslu þessa máls, er sú, að ég vildi mega koma því á framfæri við hæstv. ríkisstj., að um leið og hún athugar þetta mál, sem hér er til meðferðar og lagt er til að til hennar sé formlega vísað, þá ihugi hún einnig í samráði við bæjarstj. Ólafsfjarðar og væntanlega þá einnig sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu, hvort ekki mundi tiltækilegt að veita sams konar fyrirgreiðslu til þess að ljúka Múlavegi. Það er að sjálfsögðu ekki hægt formlega að afgreiða málið hér með, eins og sakir standa, og taka afstöðu til þeirrar málaleitunar minnar hér í þinginu með því að vísa henni til ríkisstj., eins og gert er með þessu frv. En ég vil engu að síður mega vænta þess, að hæstv. ríkisstj. sé ljúft að ihuga þessi tilmæli bæjarstj. Ólafsfjarðar um leið og athuga, hvort niðurstaðan mundi ekki verða sú, að skynsamlegt væri einnig fyrir þau byggðarlög, sem vikið er að í þessu frv., að það vandamál yrði leyst samtímis þessu vandamáli, sem hér er um að ræða og eins og ég sagði í upphafi máls míns er tvímælalaust mjög mikilvægt að hrundið verði í framkvæmd.

Gunnar Jóhannsson: Herra forseti. Ég ætla mér ekki að fara að deila við hv. 2. þm. Eyf. (MJ) um það, hvor vegurinn er þýðingarmeiri, vegurinn frá Ólafsfirði fyrir Ólafsfjarðarmúla eða vegurinn fyrir Stráka. Ég vil aðeins benda á það, að á Ólafsfirði búa innan við 1000 manns, en á Siglufirði búa 2700. Auk þess er vegurinn fyrir Stráka ekki eingöngu hagsmunamál fyrir Siglufirðinga, heldur er hann mjög mikið hagsmunamál fyrir allar útsveitir Skagafjarðar. Eins og hv. frsm. tók fram, er þetta áhugamál beggja þessara sveitarfélaga, sem þarna eiga hlut að máli, og verður tæplega hægt að segja, að það sé viðunandi lengur fyrir jafnstóran bæ og Siglufjörður er að búa við það vegasamband, sem hann hefur orðið að búa í undanfarin ár. Það má líka segja um Ólafsfjörð, að þar sé mjög

slæmt vegasamband, þar sem vegasamband þar er lokað lítið styttri tíma en Siglufjörður. Ekki skal ég út af fyrir sig hafa á móti því, þó að þetta verði tvinnuð saman. Ég vildi bara benda á það, að svo mikið hagsmunamál sem það er Ólafsfirðingum að fá vegasamband fyrir Ólafsfjarðarmúla, þá er þó hitt enn þá meira og stærra hagsmunamál fyrir Siglufjörð. Það má t. d. benda á það, að á vorin, þegar atvinnulífið á Siglufirði er að byrja, þá er mjög bagalegt fyrir fólk, sem þarf að komast norður, að þurfa að notast við þau samgöngutæki, sem þarna eru og torvelda á margan hátt, að hægt sé að koma því atvinnulífi í gang, sem þarf, einmitt vegna þess, hvað vegasambandið hefur verið slæmt, að ég nú ekki tali um það, hvernig þessir bæir á Norðurlandi eru settir, ef t. d. kæmi ísár. Það eitt, ef maður bara hugsar til fyrri tíma, þegar hafisinn lokaði hverri einustu höfn á Norðurlandi ár eftir ár, þá ætti það eitt út af fyrir sig að vera nægileg meðmæli með því, að allt verði gert, sem hægt er, til þess að þessi sveitarfélög kæmust í betra vegasamband en er nú. Í þessu sambandi má benda á, að Siglufjörður er einn af stærstu framleiðslubæjum landsins og á því að dómi okkar flm. skilyrðislausan rétt til þess, að allt sé gert til að leysa þetta mikla hagsmunamál okkar Siglfirðinga, sem er um leið hagsmunamál alls landsins, á sem hagfelldastan hátt.

Þegar þetta mál var flutt hér á Alþ., var það vitanlega okkar meining, sem að þessu stóðum,

að það fengist afgreitt eins og frv. lá fyrir. Nú hefur það sýnt sig síðan, að það hefur ekki unnizt tími til þess, — eða talið, að ekki mundi vinnast tími til þess að fá málið afgreitt. Fjhn. hefur flutt hér till., þar sem málinu er vísað á vinsamlegan hátt til hæstv. ríkisstj. Hv. formaður fjhn., hv. þm. V-Húnv. (SkG), boðaði okkur flm. á fund og ræddi um þessa afgreiðslu málsins við okkur. Við lýstum því þar allir yfir, eins og hann tók fram, að við gætum á þessu stigi felld okkur við þessa afgreiðslu og teldum, að það væri betra að afgreiða málið þannig heldur en þó að afgreiða það ekki. Hins vegar skal ég taka það fram, að æskilegast hefði það verið, ef hægt hefði verið að afgreiða málið eins og það lá fyrir. Þó er það alveg rétt, sem var bent á í ræðu hv. frsm. n., að vitanlega er það aðalatriðið, að hægt sé að útvega lánið til þessara framkvæmda, og það er einmitt bent á í þessari till., að bæjarstj. Siglufjarðar, sýslunefnd Skagafjarðarsýslu og bæjarstj. Sauðárkróks taki málið til athugunar og rannsóknar, hvort hægt væri að fá umtalað lán, eins og frv. gerir ráð fyrir að þurfi að fá.

Ég vil svo að lokum þakka hv. fjhn. fyrir afgreiðslu á þessu máli og vonast til þess, að þm. samþykki það álit, sem hér liggur fyrir.

ATKVGR.

Till. frá fjhn. á þskj. 493 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 21 shlj. atkv.

# Lagafrumvörp ekki útrædd.

## 1. Listasafn Íslands.

Á 78. fundi í Nd., 17. febr., var útbýtt:  
Frv. til 1. um Listasafn Íslands [109. mál]  
(stjfrv., A. 254).

Á sama fundi og 79. fundi í Nd., 19. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 80. fundi í Nd., 23. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

**Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason):** Herra forseti. Árið 1885 kom Björn Bjarnarson, sem síðar varð sýslumaður og alþingismaður Dalamanna, því til leiðar, að gefin voru hingað til lands 38 málverk. Voru 29 þeirra eftir danska málara, 6 eftir norska, 1 eftir Svía, 1 eftir Austurríkismann og 1 eftir Þjóðverja. Meðal gefenda var Kristján konungur niundi, en að öðru leyti voru listamennirnir sjálfir gefendur. Voru málverkin send landshöfðingja, en hann kom þeim fyrir hér í alþingishúsinu. Varð þessi gjöf visir að þeirri stofnun, sem við nú nefnum listasafn ríkisins.

Tíu árum síðar barst Íslendingum önnur málverkagjöf, einnig frá útlöndum. Edvald J. Johnsen lækni ánafnaði safninu eftir sinn dag 29 myndir, og komu þær til landsins 1895. Ári síðar bættust enn í safnið 2 málverk, einnig útlend.

Ditlev Thomsen ræðismaður gaf safninu fyrstu myndina, sem það eignaðist eftir Íslending. Það var höggmyndin Útilegumaður eftir Einar Jónsson frá Galtafelli. Var það árið 1902, að Thomsen ræðismaður gaf þessa mynd.

Níu árum síðar eignaðist safnið fyrsta oliumálverkið eftir íslenskan mann. Var það myndin Áning eftir Þórarín B. Þorláksson, og gáfu hana nokkrir menn í Reykjavík.

Hinn 16. sept. 1915 fólu forsetar Alþingis þjóðminjaverði umsjón, niðurskipun og skrásetningu allra málverka og listaverka þeirra, sem Alþingi átti eða landið. Var þetta gert samkv. tillögu þjóðminjavarðar til stjórnarráðsins. Kváðust alþingisforsetar ætlast til, að safn þetta yrði framvegis sérstök deild í þjóðminjasafni landsins og ekki yrði keypt neitt af listaverkum til þessa safns nema í samráði við þjóðminjavörð. Jafnframt veitti Alþingi fé til aðstoðar við umsjón með sýningu listasafnsins á næstu tveim árum.

24. jan. 1916 ákvað stjórnarráðið með bréfi, að listasafn Íslands, þ. e. málverkasafn landsins og

önnur listaverk, sem landið á, skuli vera undir umsjón þjóðminjavarðar og vera ein deild þjóðminjasafnsins. Segir enn fremur í stjórnarráðsbréfinu, að öll listaverk, sem landið kunni síðar að eignast, skuli jafnóðum lögð til listasafnsins. Alþingi veitti síðan nokkurt fé til kaupa á listaverkum. Í ársbyrjun 1916 var 91 málverk í málverkasafninu, en 7 höggmyndir í höggmynda-safninu.

Ýmsar aðrar góðar gjafir en þær, sem ég hef nefnt, hafa borizt safninu. Guðjón Sigurðsson úrsmiður gaf því 1915 5 íslensk málverk og 2 erlend oliumálverk. Helgi prestur Sigurðsson á Melum hafði ánafnað því 43 myndir eftir sig sjálfan, 3 oliumálverk og mynd þá, er hann gerði af Jónasi Hallgrímssyni látnum, og barst safninu sú gjöf árið 1919. Árið 1947 gaf Christian Gierløff rithöfundur í Osló safninu 15 svartlistarmyndir eftir Edvard Munch. Nokkrir menn í Reykjavík gáfu á sama ári 8 málverk eftir danska málaraann Carl V. Meyer. Árið 1951 afhenti frú Kristín Andréasdóttir, ekkja Markúsar Ívarssonar forstjóra, og dætur hennar safninu 56 málverk að gjöf, öll eftir íslenska listamenn. Sama ár gaf Magnús Grönvold yfirkennari í Osló 27 blý-antsteikningar eftir bróður sinn, Bent Grönvold, og síðar sama ár gaf Ragnar Moltzau útgerðarstjóri í Osló safninu 51 svartlistarmynd eftir norska listamenn. Árið 1953 gaf L. Foght forstjóri í Kaupmannahöfn safninu 11 oliumálverk og 24 svartlistarmyndir, allar eftir danska listamenn. Félag vina þjóðminjasafnsins hefur einnig gefið safninu erlend listaverk. Síðast, en ekki síst, er að geta stærstu og dýrmætustu gjafarinnar, sem safninu hefur borizt. Árið 1952 ákvað Ásgrímur Jónsson listmálari, að ríkissjóður skyldi eftir sinn dag eignast öll málverk sín og húseign sína við Bergstaðastræti í Reykjavík. Í gjafabréfinu kveður hann jafnframt svo á, að málverkin skuli varðveitt í húsi hans, þar til listasafn hafi verið byggt, þar sem myndunum sé tryggt svo mikið rúm, að gott yfirlit sé unnt að fá um safn hans.

Árið 1928 varð breyting á stöðu safnsins. Þá voru sett lög um menntamálaráð og menningarsjóð, og var í þeim ákveðið, að listasafnið skyldi vera undir stjórn menntamálaráðs og fé varið úr menningarsjóði til listaverkakaupa. Þessi laga-setning markar tímamót í sögu safnsins. Síðan, eða frá 1928 til 1957, að báðum árum meðtöldum, hefur verið varið úr menningarsjóði til kaupa á listaverkum 1.3 millj. kr. Það var hins vegar ekki

fyrir en 1951, að listasafnið fékk til umráða eigið húsnæði, þannig að unnt væri að hafa listaverk til sýnis, en á því ári fékk það til sinna þarfa nokkurn hluta af þjóðminjasafnsbyggingunni. Áður höfðu málverkin verið dreifð um ýmsar opinberar byggingar og skóla, en nú hafa flest þeirra verið flutt í safnið. Síðan safnið var opnað almenningi, hefur aðsókn að því verið mikil, frá 6 til 9 þús. gestir á ári.

Þegar lögin um menningarsjóð og menntamálaráð voru endurskoðuð vorið 1957, þótti rétt að halda þeirri skipan, sem tekin hafði verið upp 1928, að listasafnið væri undir stjórn menntamálaráðs og fé varið úr menningarsjóði til listaverkakaupa, þar til sérstök lög verði sett um safnið. Hins vegar er listaverkasafnið nú þegar orðið svo mikil og merk stofnun, að fyllilega tímabært er orðið að setja um það sérstaka lög-gjöf. Þess vegna skipaði menntmrn. í ársbyrjun 1957 n. til þess að semja frv. til laga um listasafn, og áttu sæti í n. Birgir Thorlacius ráðuneytis-stjóri, sem var formaður hennar, Björn Th. Björnsson listfræðingur, Gunnlaugur Scheving listmálari, dr. Gunnlaugur Þórðarson stjórnar-ráðsfulltrúi og frú Selma Jónsdóttir, umsjónar-maður safnsins.

Frv. það, sem n. samdi og sendi rn., var síðan borið undir Bandalag íslenskra listamanna, Félag íslenskra myndlistarmanna, félagið Óháðir listamenn, Nýja myndlistarfélagið, þjóðminjavörð og menntamálaráð Íslands. Fylgja umsagnir allra þessara aðila frv. sem fskj., og fjölyrði ég því ekki um þær.

Þetta frv., sem hér er flutt, er í öllum aðalatriðum shlj. því frv., sem n. samdi og meiri hluti hennar stóð að. Þó hefur rn. að höfðu samráði við n. tekið til greina nokkrar ábendingar Félags íslenskra myndlistarmanna, sem fjallaði um frv. fyrir hönd Bandalags íslenskra listamanna, og nokkrar athugasemdir þjóðminjavarðar. Skal ég fara fáum orðum um helztu ákvæði frv.

Menntmrn. er ætlað að fara með yfirstjórn safnsins, en stjórn þess skal að öðru leyti vera í höndum safnráðs, sem skipað sé fimm mönnum, og forstöðumanns. Í frv. eru safninu tryggðar 500 þús. kr. á ári til listaverkakaupa af tekjum menningarsjóðs. Síðan 1950 hefur menntamálaráð varið rúmum 100 þús. kr. á ári að meðaltali og síðustu fjögur árin 150 þús. kr. til kaupa á listaverkum. En með hliðsjón af því, að tekjur menningarsjóðs voru nær fimmfaldaðar með hinni nýju löggjöf um menntamálaráð og menningarsjóð frá 1957, virðist ekki óeðlilegt að ákveða 500 þús. kr. sem lágmarksupphæð til listaverkakaupa á ári.

Í frv. eru ákvæði um verkefni safnsins, og skal hlutverk þess vera að afla svo fullkomins safns íslenskrar myndlistar sem unnt er, varðveita það og sýna, að afla viðurkenndra erlendra listaverka, og skal verja í því skyni allt að 10% af því fé, sem safnið hefur fengið til listaverkakaupa, og annast fræðslustarfsemi um myndlist, láta gera kvikmyndir um verk hinna fremstu íslensku myndlistarmanna, ævi þeirra og starfs-háttu, að afla heimildar um íslenska myndlist

að fornu og nýju, efna til farandsýninga um landið og veita erlendum söfnum og öðrum opinberum aðilum upplýsingar um íslenska myndlist.

Hlutverk safnráðs er að annast um kaup á listaverkum til safnsins, ákveða, hvort veita skuli viðtöku gjöfum, er kunna að bjóðast, taka ákvörðun um sérsýningar, er safnið kann að gangast fyrir, og önnur mál, er minnst tveir safnráðsmenn æskja að þar séu rædd. Hlutverk forstöðumanns er að annast stjórn safnsins að öðru leyti.

Þau ákvæði frv., sem mönnum fyrst og fremst sýndist nokkuð sitt hvað um við undirbúning frv. og raunar er eðlilegt að menn greini nokkuð á um, eru ákvæðin um skipun safnráðs, en safnráðinu er einmitt ætlað að annast kaup listaverka til safnsins. Ákvæði frv. um þetta efni eru þau, sem meiri hl. n., er undirbjó frv., gerði tillögur um. Öll var nefndin sammála um, að eðlilegt væri að hafa safnráð, það annaðist kaup listaverkanna og í því ráði ættu sæti fulltrúar frá listamönnum. Í frv. er gert ráð fyrir því, að fimm menn eigi sæti í safnráðinu. Forstöðumaður safnsins skal eiga þar sæti samkvæmt stöðu sinni og vera jafnframt formaður ráðsins. Þá eiga íslenskir myndlistarmenn, sem eru eða hafa verið félagar í einhverju félagi myndlistarmanna, að kjósa úr sínum hópi þrjá menn í safnráðið til fjögurra ára í senn, tvo listmálara og einn myndhöggvara, og segir í frv., að æskilegt sé, að listmálarnir séu fulltrúar mismunandi listastefna. Fimmti maðurinn í safnráðinu skal tilnefndur af heimspekideild háskólans, þangað til kennsla í listsögu verður hafin í háskólanum, en þá skal kennarinn í þeirri grein eiga sæti í safnráðinu. Forstöðumaður safnsins er þó með sérstökum hætti gerður áhrifamestur í safnráðinu. Ef hann er andvígur ákvörðun, er hún ekki gild, nema því aðeins að allir hinir fjórir ráðsmennirnir greiði henni atkvæði. Hann hefur þannig neitunarvald gagnvart ákvörðun allra fjögurra samstarfsmanna sinna í ráðinu. Með þessu móti eru forstöðumanni safnsins tryggð meiri ítök um kaup listaverka til þess en hinum ráðsmönnum, en hann er hins vegar að sjálfsögðu ekki einráður. Um þetta atriði var nefndin, sem undirbjó frv., sammála. Hins vegar var ágreiningur í n. um hitt, hvernig velja skyldi fimmta fulltrúann í ráðið. Meiri hlutinn, Birgir Thorlacius, Björn Th. Björnsson og Selma Jónsdóttir, lagði til, að sú skipan yrði á höfð, sem frv. gerir ráð fyrir, að heimspekideild háskólans tilnefndi manninn, þangað til kennsla í listsögu yrði tekin upp, en þá tæki listsögukennarinn sæti í ráðinu. Minni hlutinn, þeir Gunnlaugur Scheving og dr. Gunnlaugur Þórðarson, lagði hins vegar til, að menntmrh. skipaði fimmta manninn í safnráðið eftir hverjar alþingiskosningar. Töldu þeir, að á þann hátt yrði áhugamönnum um myndlist bezt tryggður fulltrúi í safnráðinu og ráðuneytinu veitt beinni hlutdeild um stjórn safnsins. Undir þessa skoðun var tekið í umsögn félagsins Óháðir listamenn.

Mér er ljóst, að ákvæðin um skipun safnráðsins eru viðkvæmt og vandasamt mál, þar eð ávallt er hætt við skiptum skoðunum og jafnvel

deilum um kaup listaverka til listasafns. Ég vil ekki halda því fram, að þessi ákvæði séu þau skynsamlegustu eða heppilegustu, sem hugsast geti, og er reiðubúinn til þess að ræða og hugleiða aðrar hugmyndir og brtt., sem fram kunna að koma í nefnd þeirri, sem fær málið til meðferðar.

Í grg. frv. er því lýst, hver skipun er höfð á stjórn listasafna á hinum Norðurlöndunum. Í tveimur þeirra, þ. e. í Danmörku og Noregi, er um að ræða safnráð, sem skipuð eru með ekki ólíkum hætti og þeim, sem hér er gert ráð fyrir. Danska listasafninu er stjórnað af fjögurra manna safnráði. Safnstjórnin á þar sæti og auk þess þrír menn aðrir, einn skipaður af viðkomandi ráðuneyti, og hefur það löngum verið prófessorinn í listasögu við háskólann, og tveir aðrir, málari og myndhöggvari, kosnir af dönskum listamönnum. Norska listasafninu er stjórn að af níu manna safnráði, sem er sett saman af þrem þriggja manna hópum. Hinn fyrsti er skipaður þrem listamönnum, tveim málurum og einum myndhöggvara, úr stjórn félags norskra myndlistarmanna, annar hópurinn tveir málara og einn myndhöggvari, er valinn meðal þeirra, sem eiga verk í safninu, og þriðji hópurinn er þannig skipaður, að þar er einn listfræðingur, skipaður af menntamálaráðuneytinu, einn fornfræðingur, einnig skipaður af menntamálaráðuneytinu, og hinn þriðji, sem kjörinn er af félaginu Vinir listasafnsins. Safninu í Stokkhólmi er stjórnað af aðalsafnstjóra og forstöðumönnum deilda safnsins, sem eru fjórar. Safnið í Finnlandi er ekki ríkissafn, heldur er tengt finnska listaháskólanum og stjórnað af honum. Skólaráð hans starfar sem safnráð fyrir það safn.

Af þessu má sjá, að yfirleitt er um að ræða sérstök ráð, sem hafa með höndum yfirstjórn safnanna, þ. e. kaup á listaverkum til þeirra, og bæði í Danmörku og Noregi eiga fulltrúar listamanna sæti í þessum safnráðum, svo sem hér er gert ráð fyrir.

Ef þetta frv. verður að lögum, verða þessar meginbreytingar varðandi safnið: 1) Safninu verða tryggðar 500 þús. kr. lágmarkstekjur til listaverkakaupa. 2) Sú breyting verður á stjórn safnsins, að í stað þess að menntamálaráð fari með yfirstjórn þess og annist kaup á listaverkum, komi safnráð, sem skipað sé sumpart fulltrúum hins opinbera og sumpart fulltrúum listamanna. 3) Skipaður verður forstöðumaður fyrir safnið, en þó ekki fyrr en fé yrði veitt í því skyni á fjárlögum.

Í frv. eru því miður ekki ákvæði, er tryggi framgang þess hagsmunamáls, sem nú er safninu brýnast, en það er bygging húss yfir safnið. Um það segir ekki annað í frv. en að reisa skuli sérstakt hús fyrir listasafnið, þegar nægilegt fé sé veitt til þess í fjárlögum eða á annan hátt. Það má þó ljóst vera, að þau húsakynni, sem safnið nú býr við, eru ekki til frambúðar. Íslensk myndlist er orðin svo sterkur þáttur í íslensku menningarlífi, að það getur ekki dregið og má ekki dragast lengi úr þessu, að henni sé reist veglegt hús, þar sem þjóðin eigi þess kost að kynnast verkum myndlistarmanna sinna, lífs og liðinna.

Ég hef hugleitt það vandlega, með hverjum hætti líklegast væri, að hægt yrði að afla fjár til byggingar listasafns. Að gefnu tilefni tel ég rétt, að það komi fram hér, að það hefur verið skoðun mín, að ólílegt væri, að nokkur hluti af hagnaði þeirra stórhappdrætta, sem hér eru rekinn samkvæmt sérstöku leyfi í löggjöf frá Alþingi, gengi í sjóð, er síðar yrði varið til byggingar listasafns. Svo sem kunnugt er, hafa þrír aðilar eins konar sérleyfi frá Alþingi til rekstrar happdrætta, og mun hagnaðurinn af rekstri þeirra samtals á síðustu árum hafa numið 6—8 millj. kr. árlega. Einn þessara aðila, Háskóli Íslands, hefur frá upphafi greitt í ríkissjóð sem eins konar gjald fyrir happdrættisleyfið 1/5 hluta af hagnaði sínum, og hefur þessu fé verið varið til vísindastarfsemi. Hinir tveir aðilarnir, þ. e. Samband íslenskra berklasjúklinga og Dvalarheimili aldraðra sjómanna, hafa hins vegar ekkert gjald greitt fyrir sín sérleyfi. Um það er enginn ágreiningur, að báðir hafa notað tekjurnar af happdrættum sínum í góðu skyni og leysa með því mjög brýn verkefni. Á hinn bóginn er á það að líta, að tekjurnar af þessum happdrættum öllum hafa reynzt mun meiri en menn við stofnun þeirra munu hafa gert ráð fyrir. Er þess vegna ekki óeðlilegt, að mönnum detti í hug, að þessar happdrættistekjur geti staðið undir framkvæmd fleiri góðra mála en þær gera nú. Allar tekjur af happdrætti háskólans renna í raun og veru til vísindastarfsemi, þar eð 4/5 ber að verja til þess að reisa byggingar fyrir háskólann og 1/5 er varið til rekstrar atvinnudeildarinnar, sem er rannsóknarstofnun í þágu atvinnuveganna. Hinir tveir aðilarnir verja öllum sínum tekjum til mannúðarmála, en þær munu samtals nálægt því tvöfalt meiri en tekjur háskólahappdrættisins. Virðist ekki óeðlilegt, að listir þjóðarinnar fengju einhverja hlutdeild í þessum happdrættishagnaði. Þetta mál var þegar rætt í fyrrverandi ríkisstj., og hefur, eftir að núv. ríkisstj. var mynduð, nokkuð verið rætt milli forustumanna flokkanna hér á hinu háa Alþingi. Um það hefur enn ekki orðið samkomulag milli þeirra. Ég vona, að þeim viðræðum verði haldið áfram og þess verði ekki langt að bíða, að nægilega öflug samstaða náist um að tryggja, að því verkefni, sem ég tel nú brýnast í listamálum þjóðarinnar, sem sé byggingu húss yfir listasafn ríkisins, verði sinnt, ef ekki með þeim hætti, sem ég hef hér lauslega dregið á, þá með öðrum hætti.

Herra forseti, Ég leyfi mér síðan að óska þess, að frv. verði að lokinni þessari umræðu vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

Gunnlaugur Þórðarson: Herra forseti. Ég vil lýsa ánægju minni yfir því, að ríkisstj. skuli hafa lagt fram frv. það, sem hér er á dagskrá, um Listasafn Íslands. Ég þarf ekki að vera langorður um þetta frv., því að hæstv. menntmrh. hefur gert því svo ýtarleg skil. Það er ánægjulegt að vita til þess, að nú skuli sá tími vera skammt undan, að listasafnið fái sína eigin yfirstjórn sem önnur söfn á vegum þess opinbera, en svo sem kunnugt er, hafa öll söfn íslenskra ríkisins frá fyrstu tíð lögum samkvæmt verið sjálf-

stæðar stofnanir nema listasafnið. Má í því sambandi vitna til laga nr. 40 1947, um verndun fornminja, sem sé um þjóðminjasafnið, laga nr. 39 1915, um þjóðskjalasafn, og laga nr. 17 1951, um náttúrugripasafn. Þegar lögin um menntamálaráð voru gerð árið 1928, var kveðið svo á í 2. gr. þeirra, að menntamálaráð skyldi hafa yfirumsjón með listaverkasafni landsins og undirbúa, eftir því sem unnt er, byggingu listasafns. Þá var safnið á tvístríngi, geymt í skólum og opinberum byggingum. Á árinu 1957 voru samþykkt ný lög um menningarsjóð og menntamálaráð, sem nú eru lög nr. 50 1957, og í 7. gr. þeirra laga er kveðið svo á, að menntamálaráði er falið til bráðabirgða að hafa yfirumsjón með listasafni ríkisins, þ. e. a. s. þar til lög eru sett um safnið.

Frá því, að Alþingi fól menntamálaráði að hafa yfirumsjón með listasafninu og undirbúa byggingu listasafns, eru liðin 30 ár, og hefur menntamálaráð haft lítinn áhuga á málinu og listasafnið verið hálfgerð hornreka. Er því vissulega kominn tími til þess, að komið verði nýrri skipan á stjórn listasafnsins, að ekki sé meira sagt.

Menntamálaráð hefur jafnan fyrst og fremst verið skipað þeim mönnum, sem hafa haft þekkingu og áhuga á bókmenntum umfram aðra og látið sig myndlist minna varða, og má það vera skýring á sinnuleysi menntamálaráðs að þessu leyti. Þó er rétt að geta þess, að einn og aðeins einn af þeim mönnum, sem átt hafa sæti í menntamálaráði, hefur sýnt myndlistinni verulegan áhuga, og mun e. t. v. mega rekja það að einhverju leyti til þess, að hann er kvæntur mikilhæfri myndlistarkonu, frú Kristínu Jónsdóttur, en það er Valtýr Stefánsson. Hann hefur öðrum fremur haft forgöngu um sum beztu kaup á listaverkum til safnsins, og er það vissulega þess vert, að þess sé getið hér. Hins vegar hafa listaverkakaup menntamálaráðs iðulega sætt gagnrýni og réttmætri gagnrýni, því að óhætt mun vera að fullyrða, að sum kaup á verkum til safnsins eru safninu til lítils sóma og hefðu aldrei verið gerð, ef þau mál hefðu verið í höndum þeirra manna, sem fyrst og fremst hugsa um veg og gengi listasafnsins sjálfs.

Svo sem sjá má í aths. fyrir frv. þessu, var ég einn þeirra fimm manna, sem áttu sæti í n. til undirbúnings frv. þessa. N. var sammála um öll atriði frv. þessa nema um stjórn þess, en þar höfðum við Gunnlaugur Scheving, sem var einasti myndlistarmaðurinn í n., sérstöðu og vildum, að fimmtí maðurinn í stjórn listasafnsins og varamaður hans væru skipaðir af menntmrh. til nokkurra ára í senn. Félag óháðra listamanna leggur einnig til, að sama skipan verði á höfð, en þar segir í fskj. 5: „Við leggjum til, að sá hluti frvgr., er að þessu lýtur, verði hafður orðrétt eins og mgr. minni hl. hljóðar, en það er svo: Fimmta mann í safnráð skipar menntmrh. svo og varamann hans. Skipun þeirra skal fara fram í þann mund, er ráðh. skipar formann útvarpsráðs eftir hverjar alþingiskosningar.“

Aðrir hafa látið þetta atriði liggja á milli hluta, og satt best að segja töldu hinir þrir, sem voru í undirbúningsnefndinni, að eins vel mætti fara á því að hafa stjórn safnsins svo sem við

Gunnlaugur Scheving lögðum til. Segja mætti, að nú væri eðlilegast, að ég flytti brtt. við frv. í þessa átt, en ég hef ekki hugsað mér að gera það, heldur leggja það á vald hv. menntmn. d., hvorn háttinn hún telur æskilegri.

Frumvarpi þessu fylgja fimm fylgiskjöl, og get ég ekki látið hjá liða að víkja að tveimur þeirra.

Fskj. 3, bréf menntamálaráðs, er byggt á verulegum misskilningi, að ekki sé fastara að orði kveðið. Í því segir, að sú stefna hafi verið mörkuð á árinu 1957 að sameina sem flesta þætti menningarmála undir yfirstjórn menntamálaráðs og að með frv. þessu sé brotið í bága við þá stefnu. Hér er um misskilning að ræða. Það var rétt, að sú stefna var mörkuð á árinu 1957 að gera starf menntamálaráðs fjölþættara, en hins vegar mun ekki hafa hvarflað að þeim ráðh., sem markaði þá stefnu, að láta listasafnið verða áfram undir stjórn menntamálaráðs, ella hefði sá hinn sami ráðh. ekki átt forgöngu um, að ríkisstj. leggur nú þetta frv. fram.

Þá kemur fram í bréfi menntamálaráðs, að það sér ofsjónum yfir því, að nú skuli loks eiga að gera allvel til myndlistarinnar og verja fastri lágmarksfjárhæð til listaverkakaupa. En sá andi, sem liggur á bak við þau orð, ætti að verða nægur til þess, að Alþingi láti það ekki viðgangast lengur en orðið er, að menntamálaráð hafi yfirumsjón þessara mála. Loks eftir 30 ára svefn rumskar menntamálaráð og minnst þess, að listasafninu er nauðsyn á að fá eigin byggingu og þá fyrst sé tímabært að taka ákvarðanir um framtíðarskipan listasafnsins.

Í fskj. 5, bréfi þjóðminjavarðar, sem annars er greinagott, kemur fram sama hugsunin. En þessi hugsun er á engan hátt rökstudd og er við nánari aðgæzlu nokkuð fjarstæðukennd. Löggjöf um listasafnið mun ekki tefja það, að unnið verði að því að koma upp listasafnsbyggingu, nema síður sé, því að telja má vist, að þegar myndlistarmennirnir sjálfir fá tækifæri til þess að leggja hönd á plóginn, verði þess ekki langt að bíða, að listasafnsbygging verði reist. Þá er hitt fjarstæða, að listasafnið geti ekki starfað né sé rétt að koma fastri skipan á stjórn þess og rekstur, þó að það hafi ekki eigið húsnæði. Hvernig var það með Alþingi, þegar það var endurreist? Ekki átti það eigið húsnæði. Og hvernig var það með háskólann, svo að dæmi séu nefnd? Ekki átti hann eigið húsnæði, en var hér til húsa í alþingishúsinu, — en þó var strax sett löggjöf um háskólann. Sama má segja um ríkisútvarpið, og svona mætti lengi telja.

Flestar íslenskar stofnanir, ekki síst menningarstofnanir, hafa verið stofnaðar og bundnar með lögum, án þess að þær ættu eigið húsnæði, og því fremur er nauðsyn að skapa þeim stofnunum, sem ekki eiga eigið húsnæði, þá aðstöðu, að þeim séu með löggjöf tryggð framtíðarstarfskilyrði. Hugmynd hæstv. menntmrh. um leið til að afla fjár til þess að reisa listasafnsbyggingu er hin athyglisverðasta, og er vonandi, að hæstv. Alþ. takist að leysa það mál og að frv. það, sem hér er á dagskrá, fái skjóta og góða afgreiðslu hjá deildinni.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til menntmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit og brtt. frá minni hl. menntmn., á þskj. 529 og 530, var útbýtt 12. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

## 2. Háskóli Íslands.

Á 91. fundi í Nd., 10. marz, var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 60 1957, um Háskóla Íslands [127. mál] (stjfrv., A. 312).

Á 92. fundi í Nd., 12. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Yfirlæknirinn við Kleppsspítalann, dr. Helgi Tómasson, féll frá í ágústmánuði s. l., og losnaði þá yfirlæknisstaðan við spítalann. Í sama mánuði gerði landlæknir þá till. til heilbrmrn., að skipulagsbreyting yrði gerð á yfirlæknisstöðunni við Kleppsspítalann með þeim hætti, að stofnaður yrði kennarastóll við Háskóla Íslands í geðveikrafræðum og yfirlæknisembættið við Kleppsspítalann tengt þeim kennarastól með sama hætti og yfirlæknisembættið við landsspítalann.

Hinn 21. ágúst s. l. ritaði landlæknir læknadeild háskólans um þetta mál og spurðist fyrir um afstöðu læknadeildarinnar til þess. Er meginhluti þessa bréfs landlæknis til háskólans prentaður í aths. með því frv., sem hér liggur nú fyrir, og sé ég því ekki ástæðu til þess að endurtaka fyrir hv. dm. þau rök, sem landlæknir taldi liggja til þessarar skipulagsbreytingar, þar eð þeirra er getið í grg.

Læknadeild háskólans svaraði bréfi landlæknis 30. ágúst með svo hljóðandi bréfi, sem mig langar að lesa, með leyfi hestv. forseta:

„Læknadeildin hefur rætt ýtarlega bréf yðar, herra landlæknir, dags. 21. þ. m., um yfirlæknisstöðuna við geðveikrahælið á Kleppi. Deildin er sammála yður um það, að gera verður sérstaklega miklar kröfur til þess manns, sem skipaður verður í þá stöðu. Hún telur og háskólanum mikla nauðsyn á kennarastóli í geðsjúkdómum. Að visu telur deildin eðlilegt, að stofnað yrði á undan prófessorsembætti í kvensjúkdómum og fæðingarfræði. En þar sem yfirlæknisstaðan á Kleppi er nú laus, þykir rétt að fara þess á leit, að stofnað verði prófessorsembætti í geðsjúkdómum, enda verði frestað að skipa yfirlækni á Kleppi, þangað til því máli hefur verið ráðið til lykta. Heitir deildin eindregnum stuðningi sínum til þess, að embætti þetta fáiast lögfest.

Snorri Hallgrímsson,  
forseti læknadeildar.“

Landlæknir sneri sér einnig til Læknafélags Íslands og spurðist fyrir um afstöðu þess til þessa máls. Læknafélagið svaraði með bréfi 18. sept. s. l., og það hljóðar þannig, með leyfi hestv. forseta:

„Bréf yðar, dags. 11. sept. 1958, ásamt bréfi yðar til læknadeildar háskólans og svarbréfi læknadeildar háskólans, dags. 30. ágúst, viðvikjandi því, að yfirlæknir við Kleppsspítala verði jafnframt prófessor í geðsjúkdómum við Háskóla Íslands. Læknafélag Íslands telur mjög æskilegt, að stofnað verði prófessorsembætti í geð- og taugasjúkdómum og gegni prófessorinn jafnframt yfirlæknisstörfum við Kleppsspítalann.“

Fyrirv. heilbrmrh. var hins vegar ekki reiðubúinn til þess að taka málið upp í þessu formi eða samkv. þessum till., og var embættið því auglýst laust til umsóknar frá 1. okt. s. l. með umsóknarfresti til 1. jan. s. l. Embættið var hins vegar ekki veitt að loknum umsóknarfresti, heldur fór fram endurathugun á málinu í heilbrmrn. eftir stjórnskipitin, sem urðu fyrir áramót. Niðurstaða þeirrar athugunar varð sú, að heilbrmrn. ritaði menntmrn. svo hljóðandi bréf, með leyfi hestv. forseta:

„Svo sem menntmrh. er kunnugt, varð staða yfirlæknis á Kleppi laus í ágústbyrjun s. l. við fráfall dr. Helga Tómassonar. Var yfirlæknisstaðan auglýst laus til umsóknar hinn 1. okt. s. l. með umsóknarfresti til 1. jan. s. l. Landlæknir hafði gert tillögu um, að athugaðir yrðu möguleikar á að fá gerða skipulagsbreytingu á yfirlæknisstöðunni, áður en henni yrði ráðstafað til frambúðar, á þann veg, að stofnað yrði við háskólanum prófessorsembætti í geðveikrafræðum, en því fylgdi jafnframt yfirlæknisstaðan við Kleppsspítalann. Er um þetta efni vísað til upplýsinga í bréfi landlæknis til menntmrn., dags. 3. okt. s. l., ásamt þar tilvitnuðum bréfum. Þetta ráðuneyti hefur átt frekari viðræður um þetta málefni við landlækni og hefur nú fallið á till. hans um, að meðferð þess verði beint inn á þá braut, er að ofan getur. Er þess því óskað, að menntmrn. taki við málefni þessu til frekari meðferðar á þeim grundvelli.“

Í framhaldi af þessu og í samræmi við gildandi lög um Háskóla Íslands lét menntmrn. semja frv. til breyt. á háskólaálagunum í samræmi við þessar fyrirætlanir og sendi það Háskóla Íslands til umsagnar, og hafa komið endurtekin meðmæli frá læknadeild og háskólaráði með málinu í því formi, sem það er nú flutt hér í hv. Nd.

Fleiri orð tel ég óþarft að hafa um málið. Efni þess er mjög einfalt, að stofnað verði prófessorsembætti við læknadeildina í geð- og taugasjúkdómafræði og skuli sá, sem gegnir því embætti, jafnframt vera forstöðumaður geðveikrahælisins á Kleppi.

Kostnaðarauki af þessari skipulagsbreytingu er mjög smávægilegur, vegna þess að yfirlæknirinn á Kleppi hefur áður verið aukakennari í geð- og taugasjúkdómafræði. En hinn nýi prófessor, ef frv. nær fram að ganga, mundi hafa hálf önnur prófessorslaun, svo sem tíðkast um yfirlæknana við landsspítalann, sem jafnframt eru prófessorar. Upp í þau hálfu laun, sem hér er um að ræða, eða þann launaauka, sem prófessorinn mundi hafa umfram yfirlæknislaunin á Kleppi, kemur sú þóknun, sem hvort eð er hefði þurft að greiða yfirlækninum á Kleppi fyrir auka-kennslu í þessum fræðum við háskólanum, svo að kostnaðaraukinn er óverulegur.

Meðmæli með þessari skipulagsbreytingu eru þannig fyrir hendi frá heilbrunnunni, frá landlækni, frá læknaeild háskólans og frá Læknafélagi Íslands, og ætti það að vera veruleg trygging fyrir því, að þessi skipulagsbreyting sé til bóta.

Ég leyfi mér síðan að óska þess, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 93. fundi í Nd., 16. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til menntmn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit frá menntmn., á þskj. 492, var útbýtt 11. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 3. Úthlutun listamannalauna.

Á 38. fundi í Sp., 15. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. umr. úthlutun listamannalauna [148. mál] (stjfrv., A. 384).

Á 109. fundi í Nd., 16. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. S. l. 10 ár hefur úthlutun listamannalauna oft og mikið verið rædd hér á hinu háa Alþingi. Hafa mörg frv. verið flutt um breytta skipan á þeim málum. Ég flutti þingmannafrv. um þetta efni á árunum 1948, 1949, 1950 og 1951. Árið 1949 flutti Magnús Kjartansson einnig frv. um sama efni og aftur 1950. Ári síðar, eða 1951, tóku þeir þetta frv. aftur upp, endurfluttu það óbreytt, Jónas Árnason og Ásmundur Sigurðsson. Og loks flutti Gunnar Thoroddsen frv. til laga um listamannalaun á þinginu 1955—56 og aftur á síðasta þingi.

Skömmu eftir að ég tók við forstöðu menntmrh., eða haustið 1956, skipaði ég nefnd til þess að gera tillögur um, hvernig veiting listamannalauna verði felld í fastara form og betur að skapi þeirra, er launanna njóta, en verið hefði undanfarið. Formaður í nefndinni var Helgi Sæmundsson ritstjóri, en í henni áttu sæti auk hans 7 rithöfundar og listamenn, þ. e. a. s. þeir Guðmundur G. Hagalín rithöfundur, Gunnlaugur Scheving listmálari, tónskáldin Jón Leifs og Páll Ísólffson, Snorri Hjartarson skáld, Þorsteinn Hannesson óperusöngvari og Ævar R. Kvaran leikari, þ. e. menn úr öllum helztu listgreinum. Og svo enn fremur prófessorinn í nútímabókmenntum við háskólann, dr. Steingrímur J. Þorsteinsson.

Nefndin skilaði tillögum sínum til ráðuneytisins í janúar 1957. Ráðuneytið athugaði þær rækilega og ræddi þær bæði við listamenn og fleiri aðila. Í ljós kom, að ekki náðist samstaða í samtökum listamanna um tillögur nefndarinnar, og varð því sú raunin á, að ráðuneytið endur-

skaðaði tillögur nefndarinnar og samdi sjálft frv. um málið, og það er það frv., sem nú er hér flutt.

Ég skal í fáeinum orðum gera grein fyrir, í hvaða meginatriðum úthlutun listamannalauna yrði frábrugðin því, sem nú á sér stað, ef þetta frv. næði fram að ganga. Er þess þá fyrst að geta, að þetta frv. gerir ráð fyrir fækkun úthlutunarflokkanna frá því, sem verið hefur. Gert er ráð fyrir því í frv., að 10 listamenn skuli hafa föst heiðurslaun, 35 þús. kr. á ári, og skulu þeir skipa listráð og vera hinu opinbera til ráðuneytis um listmál. Að öðru leyti skulu flokkar listamannalauna vera aðeins þrír, 20 þús. kr., 12 þús. kr. og 6 þús. kr., og ákvæði um, að ekki færri en 20 listamenn skuli njóta 20 þús. kr. launanna.

Eitt af því, sem úthlutun listamannalauna undanfarin ár hefur verið gagnrýnd hvað mest fyrir, er, að launin hafi skipzt í of marga og of smáa staði, og mundi verða nokkur breyting hér á, ef þetta frv. yrði samþykkt, án þess þó að úthlutunarnefnd væri skyld til þess að koma á slíkri breytingu. Eitt meginatriðið í tillögum nefndarinnar, sem ég nefndi í upphafi, var að lögskipa beinlínis mjög verulega fækkun á þeim, sem listamannalauna njóta, en þá tillögu hef ég ekki treyst mér að bera fram eða taka undir.

Þá er annað nýmæli í þessu frv. og í fullu samræmi við tillögur nefndarinnar, að komið sé á fót listráði, 10 manna, sem njóta skuli fastra heiðurslauna ævilangt. Gert er ráð fyrir því, að í fyrsta sinn sé kosið til listráðsins þannig, að menntmrh., háskólaráð, menntamálaráð og stjórn Bandalags íslenskra listamanna velji svonefnt kjöraráð, sem kjósa skuli til listráðsins, og þegar sæti losna í listráðinu, skal það sæti skipað með sama hætti. Það tíðkast mjög með erlendum menningarþjóðum, að til séu slík listráð eða akademíur, skipaðar fremstu mönnum á sviði lista og vísinda, sem þá gjarnan hafa sérstöku hlutverki að gegna. Hér er hins vegar ekki gert ráð fyrir öðru hlutverki listráðs en því, að það skuli vera hinu opinbera til ráðuneytis um listmál, auk þess sem því er ætluð nokkur hlutdeild í úthlutun listamannalauna.

Þá er það þriðja nýmælið í þessu frv., að gert er ráð fyrir því, að listamannalaunum sé ekki úthlutað af þingkjörinni nefnd, svo sem verið hefur undanfarið og sætt hefur mjög mikilli gagnrýni, bæði listamanna og annarra almennra borgara, heldur sé listamannalaunum úthlutað af 5 manna nefnd, sem skipuð sé til þriggja ára í senn, þannig að menntmrh. skipi formann nefndarinnar, en hina fjóra eftir tilnefningu þessara aðila: heimspekideildar Háskóla Íslands, menntamálaráðs, listráðs og fulltrúaráðs Bandalags íslenskra listamanna. Þessar tillögur um skipun nefndarinnar eru í samræmi við almenn álit nefndarinnar, sem ég gat um í upphafi.

Þá er og það nýmæli í þessu frv., að gert er ráð fyrir því, að listamannalaun breytist í hlutfalli við þær breytingar, sem verða á kaupgjalds-vísitölu, frá því er lög um þetta efni yrðu samþykkt.

Þá hygg ég mig hafa gert grein fyrir aðal-nýmælunum, sem í frv. felast, aðalbreytingun-

um, sem samþykkt þess mundi hafa í för með sér á þeirri skipan, sem nú gildir, og skal ég í fáeinum orðum gera grein fyrir því, hvaða munur er á þessu frv. og þeim tillögum, sem nefndin frá 1956 varð sammála um að gera til menntmrn.

Í fyrsta lagi er munurinn fólgin í því, að í þessu frv. eru hendur úthlutunarnefndar ekki bundnar um það, hversu mörgum hún úthlutar listamannalaunum, en hin stjórnskipaða nefnd hafði gert ráð fyrir kerfi, sem búast mátti við að heinlínis ylli því, að þeim, sem listamannalauna njóta, fækkaði úr rúmlega 100 niður í um það bil 60. Það var sérstaklega þessi fækkun þeirra, sem listamannalauna njóta, sem olli gagnrýni af hálfu ýmissa aðila, og hefur því þeim ákvæðum, sem að því miðuðu, verið breytt í þessu frv. Einnig hafði nefndin gert ráð fyrir því, að meðlimir listaráðs yrðu 12, en hér í frv. er gert ráð fyrir, að þeir verði 10.

Það er smávægileg breyting, að í frv. nefndarinnar var menntmrh. ætlað að eiga sæti í kjörstjórn kjöraráðs og listaráðs, en því hefur verið breytt þannig, að það sé ráðuneytisstjóri menntmrn., sem það sæti skipi.

Þá hafði nefndin gert ráð fyrir því, að listamannalaun skyldu vera skattfrjáls. Í þetta frv. er það ákvæði ekki tekið upp, þar sem talið var óeðlilegt af sérfróðum mönnum að breyta ákvæðum skattalaga í frv. um úthlutun listamannalauna, slíkt ákvæði eigi heima í skattalögunum sjálfum. Hins vegar var tekið í þetta frv. ákvæði um breytingu listamannalauna samkvæmt kaupgjaldsvisitölu, sem ekki var í frv. stjórnskipuðu nefndarinnar.

Hef ég þá gert grein fyrir því, í hverju munur tillagna nefndarinnar og þessa frv. er fólgin. Með frv. er prentað sem fyrra fylgiskjal nál. hinnar stjórnskipuðu nefndar í heild, bæði frv. hennar og grg. öll. Enn fremur er prentað sem annað fylgiskjal bréf frá Bandalagi íslenskra listamanna, dags. 22. okt. 1958, en menntmrn. hafði sent bandalaginu þetta frv. til umsagnar, og í umsögn sinni lýsir stjórn Bandalags íslenskra listamanna því yfir, að hún sé frv. samþykkt í öllum meginatriðum, en gerir þó tillögu um, að heildarfrjárhæðin til listamannalauna sé hækkuð, og leggur áherzlu á, að í framtíðinni verði listamannalaun skattfrjáls. En um aðalatriði málsins, skipulag úthlutunarinnar, er stjórn Bandalags íslenskra listamanna samþykkt frv. og mælir með því.

Að lokinni þessari umr., herra forseti, legg ég til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. menntmrn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til menntmrn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

#### 4. Meðferð opinberra mála.

Á 38. fundi í Sp., 15. apríl, var útbýtt frá Nd.:  
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 27 5. marz 1951, um meðferð opinberra mála [149. mál] (stjfrv., A. 385).

Á 113. fundi í Nd., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Frv. þetta um breyt. á l. nr. 27 5. marz 1951, um meðferð opinberra mála, fjallar um ákærvaldið og meðferð þess, þannig að gert er ráð fyrir, að sérstakur embættismaður, saksóknari ríkisins, fari með vald þetta að verulegu leyti, í stað þess fyrirkomulags, sem nú er, að dómsmrh. fer með þetta vald.

Aldarfjórðungur er nú liðinn, frá því að máli þessu var fyrst hreyft hér á Alp. Árið 1934 flutti núverandi hv. 6. þm. Reykv. (GTh), þáverandi hv. 11. landsk., frv. til l. um opinberan ákæranda, en það náði ekki fram að ganga. Síðan hefur málinu nokkrum sinnum verið hreyft á Alp., en jafnan farið á sömu lund.

Í hinu upphaflega frv. til l. um meðferð opinberra mála, sem lagt var fyrir Alp. 1948, var gert ráð fyrir, að ný skipan yrði upp tekin um meðferð ákærvaldsins, þannig að það væri í aðalatriðum í höndum sérstaks embættismanns, saksóknara ríkisins. Ákvæði þessi voru síðar numin burt úr frv., þannig að enn í dag búum við við skipulag í þessum efnum, sem hægt er að færa gild rök fyrir að er óheppilegt og óæskilegt, svo að ekki sé sterkara að orði kveðið.

Ákærvaldið er réttur ríkisvaldsins til þess að kæra mann til refsingar fyrir afbrot, fyrirskipa sakadómsrannsókn og ákveða málshöfðun á hendur þeim, sem álita má að hafi gerzt sekur um refsiverðan verknað, enn fremur að kveða á um áfrýjun sakadómsmála. Hér er um að ræða þýðingarmikið vald, sem miklu máli skiptir að beitt sé réttlátlega og skynsamlega. Þó að dómstólarnir segi að sjálfsögðu síðasta orðið um sekt eða sýknu sakaðs manns, getur sakadómsrannsókn með málshöfðun, þó að hinn sakaði maður sé að lokum sýknaður, haft hinar alvarlegustu afleiðingar. Þá skiptir það einnig meginmáli, að ekki sé látið hjá líða að fyrirskipa rannsókn og höfðun sakadómsmáls, þar sem nægjanleg rök eru fyrir hendi til slíks. Dómsmálaráðherra fer nú með þetta vald, en því hefur oft verið haldið fram — með réttu eða röngu, — að þessu valdi hafi verið misbeitt af pólitískum hvötum. Hvað sem því líður, verður því engan veginn neitað, að almenningi sé skapað meira réttaröryggi um meðferð þessa valds, ef ópólitískur embættismaður fer með það, í stað þess, eins og nú er, að sá, er gegnir embætti dómsmálaráðherra langan tíma eða skamman, löglerður eða ekki, hafi með höndum meðferð þessa mikilvæga valds. Einnig eru meiri líkur fyrir fullnægjandi málsókn í opinberum málum fyrir hæstarétti, ef sami sérfróður maður, saksóknari, sem fylgzt hefur með málum frá upphafi, sækir mál þessi þar.

Þetta mál var rætt á fundi Lögfræðingafélags

Íslands nú í vetur, og það er mikill áhugi um það hjá því félagi, og stjórn þess hefur látið frá sér fara áskorun um, að hafizt yrði handa um breytingar í þessum efnun.

Hingað til mun mál þetta jafnan hafa strandað hér á Alþ. á því, að kostnaður ríkissjóðs við breytinguna yrði of mikill. Vafalaust mundi af þessu verða nokkur kostnaðarauki. Hins vegar mun hann ekki verða svo mikill sem ýmsir munu ætla. Kemur þar hvort tveggja til, að starfsmenn, sem nú vinna að þessum málum í dómsmrh., mundu væntanlega verða starfsmenn saksóknara ríkisins og að saksóknari ríkisins mundi án sérstaks endurgjalds sækja öll opinber mál fyrir hæstarétti, og sparast þá greiðslur til sækjenda, sem nú eru inntar af hendi. Sakfelldir menn verða hér eftir sem hingað til dæmdir til að greiða kostnað af málsókn, og renna þær fjárhæðir þá í ríkissjóð. Miðað við undanfarin ár er hér um að ræða um 100 þús. kr. á ári.

Þegar máli þessu hefur verið hreyft hér á Alþ., hefur jafnan verið lögð á það áherzla, að saksóknari ríkisins yrði algerlega sjálfstæður og óháður handhafi ákærvaldsins. Í því efni verður þó að athuga, að ekki verður komið á í formi venjulegra laga stofnun slíks nýs algerlega óháðs stjórnvalds. Slíkt mundi ekki vera í samræmi við þá skipun um skiptingu ríkisvalds, sem stj. skr. byggir á, heldur mundi vera um að ræða stofnun nýs stjórnvalds, sem ekki yrði stofnað til nema með breyt. á stj. skr.

Hjá sumum þjóðum, svo sem Finnum og Svíum, er saksóknari ríkisins óháður ráðherravaldi, en slíkt fyrirkomulag er ákveðið í stj. skr. þeirra. Aftur á móti hafa Danir og Norðmenn ekki gengið jafn langt í þessu efni. Þeir hafa eftir fyrirmyndum úr frönskum og þýzkum rétti sérstaka embættisstofnun, sem fer með ákærvald, þar sem dómsmrh. er þó stjórnskipulega æðsti aðili. Með þessari skipan er vafalaust tryggð samræmdari og öruggari meðferð ákærvalds heldur en við eigum nú við að húa, og á það er bent í þessu sambandi, að nokkur hætta geti verið í því fólgin að hafa meðferð þessa mikilvæga valds í höndum eins manns án nokkurra takmarkana.

Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir stofnun nýs embættis saksóknara ríkisins, sem fer með ákærvald í öllum myndum þess. Þó er gert ráð fyrir, að enn haldist í lögum ákærvald héraðsdómara í ýmsum minni háttar málum og nokkur sérákvæði í 10. og 11. kafla almennra hegningarlaga um afskipti dómsmálaráðh. af tilteknum mikilvægum og viðkvæmum málum, er sum geta snert erlend ríki og eðlilegt þykir að hann einn hafi ákvörðunarvald um. Stjórnskipulega séð verður dómsmrh. þó enn æðsti handhafi ákærvaldsins. En ætla má, að hér fari eins og annars staðar, að reynslan verði sú, að ráðh. skipti sér ekki af þessum málum, nema sérstaklega standi á, enda er það æskilegast. Til þess að tryggja enn betur, að ráðherra misnoti ekki ákærvaldið, er í frv. ákvæði um, að hann þurfi að bera upp í ríkisráði almenn eða sérstök fyriræli, er hann kann að gefa saksóknara um framkvæmd starfa hans. Slíkar aðgerðir mundu þá

teljast „mikilvægar stjórnarráðstafanir“ í skilningi 16. gr. stj. skr., og fyrirmynd að slíku fyrirkomulagi er í norskum lagaákvæðum.

Ætlað er til, að saksóknari njóti sömu lögekjara og dómendur hæstaréttar, að því leyti sem unnt er að ákveða slíkt með almennum lögum. Ákvæði 61. gr. stj. skr. um aldurshámark hæstaréttardómara og ákvæði 2. málsg. 34. gr. stj. skr. um bann við kjörgengi þeirra munu þó ekki taka til saksóknara. Æskilegt væri hins vegar, að saksóknari væri ekki kjörgengur til Alþ., en slíku verður ekki við komið án breytinga á stjórnarskrárákvæðum.

Um efni frv. að öðru leyti vísa ég til þess sjálfs og grg. þeirrar, er ég hef látið fylgja því. Þó er rétt að geta þess, að í frv. er ekki gert ráð fyrir að breyta þeirri skipan, sem nú er, að framkvæmd refsinga er í höndum dómsmrh.

Þegar lög nr. 27 frá 1951, um meðferð opinberra mála, tóku gildi, leiddi af því mikla réttarbót á því sviði. Ég vildi mega vænta þess, að þetta frv. verði einnig skref í þá átt að tryggja réttlæti í meðferð sakamála.

Ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til allshn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 5. Almenn hegningarlög.

Á 38. fundi í Sp., 15. apríl, var útbýtt frá Nd.:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 22 3. maí 1955, um breyt. á almennum hegningarlögum, nr. 19 frá 12. febr. 1940 [150. mál] (stjfrv., A. 386).

Á 113. fundi í Nd., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Fram hefur verið lagt frv. til l. um breyt. á l. um meðferð opinberra mála, þar sem gert er ráð fyrir stofnun nýs embættis saksóknara ríkisins. Eðlilegt er, að sá embættismaður, ef embættið yrði stofnað, hefði einnig með höndum ákvarðanir um skilorðsbundna frestun ákæru og atriði, sem snerta skilorðsdóma, verði einnig lögð honum í hendur. Í frv. því, sem hér er á dagskrá, um breyt. á l. nr. 22 1955, um breyt. á almennum hegningarlögum frá 1940, er lagt til, að svo verði gert. Þetta frv. er þannig eins konar fylgfrv. með frv. um saksóknara ríkisins, þ. e. frv. um breyt. á l. um meðferð opinberra mála, og er eðlilegt og æskilegt, að afgreiðsla þeirra fylgist að.

Ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til allshn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 6. Prentréttur.

Á 38. fundi í Sp., 15. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 57 10. apríl 1956, um prentrétt [151. mál] (stjfrv., A. 387).

Á 113. fundi í Nd., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

**Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Efni þessa frv. um breyt. á l. nr. 57 1956, um prentrétt, er það, að saksóknari ríkisins fái vald það, sem dómsmrh. hefur nú til þess að leggja lögðann við sölu og dreifingu hérlendis á riti, sem prentað er erlendis og talið er að efni þess varði við lög.

Hér er um að ræða fylgfrv. við frv. um breyt. á l. um meðferð opinberra mála, um saksóknara ríkisins, og eðlilegt og æskilegt, að afgreiðsla þeirra fylgist að.

Ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til allshn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 7. Orlof.

Á 117. fundi í Nd., 27. apríl, var útbýtt: Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 16 26. febr. 1943, um orlof [167. mál] (stjfrv., A. 453).

Á 119. fundi í Nd., 29. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

**Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Breyting sú, sem ráðgerð er í frv. þessu á orlofslögunum, er í því fólgin, að ætlað er til, að launþegum, sem ekki eru í föstu starfi, verði í sjálfsváld sett, hvort þeir fá orlofsfé sitt greitt í orlofsmerkjum eða peningum.

Í núgildandi lögum eru, svo sem kunnugt er, fyrirmæli um það, að launamenn, sem ekki eru fastráðnir, skuli fá orlofsfé sitt greitt með orlofsmerkjum, og er óheimilt að greiða það með öðru móti og þeim óheimilt að taka við orlofsfé með öðru móti. Þetta ákvæði var á sínum tíma

sett til þess að tryggja það, að orlofsfé yrði ekki að eyðslueyri, áður en til þess þyrfti að taka. Á þeim tíma, sem lögin voru sett, og þá sérstaklega á þeim tíma, sem frv. til laga um orlof var samið, en það var samið í mþn. einum tveim árum áður en lögin voru sett, voru tekjur verkamanna og sjómanna ekki riflegri en það, að hætta var talin á, að orlofsfé mundi eyðast jafnóðum, ef það væri greitt í peningum, og ekkert fé yrði til, þegar menn fengju orlof.

Síðan hafa kjör launamanna yfirleitt batnað mikið, en jafnframt hefur þróunin orðið sú, að notkun orlofsmerkja og orlofsbóka hefur stöðugt farið minnkandi. Hefur það hvort tveggja ráðið, að launamenn hafa ekki kært sig um orlofsmerki, þau hafa stundum viljað týnast og fara forgörðum, þegar gleymt hefur að hafa orlofsbókina tiltæka, og kaupgreiðendur hafa orðið guðsþegnir að þurfa ekki að hafa fyrirhöfn og óþægindi af talningu merkjanna og festingu þeirra í bækur. Þannig hafa lögin verið sniðgengin í vaxandi mæli um orlofsmerkjakerfið. Og því nær ómögulegt hefur verið að koma í veg fyrir það, þótt ef til vill kynni að vera hægt að herða nokkuð á framkvæmd l. með mjög kostnaðarsömu eftirlitskerfi.

En þar sem tímarnir eru nú mjög breyttir frá því, er þetta kerfi var upp tekið, þykir ekki ástæða til að viðhalda því lengur umfram það, sem launamenn vilja sjálfir. Þessu kerfi fylgir bæði talsverður kostnaður og fyrirhöfn, sem falla mundi niður að verulegu leyti, ef frv. þetta yrði að lögum. En það skal greinilega undirstrikað, að hver sá launamaður, sem óskar að safna orlofsfé sínu í orlofsmerkjum, á skilyrðislausan rétt til þess eftir sem áður.

Ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði að lokinni umr. vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félma.

**Hannibal Valdimarsson:** Herra forseti. Fyrst sá maður það í sambandi við brtt. á fjárlögum, að hæstv. ríkisstj. mundi hafa í huga að ráðast á orlofslögin og koma þeim fyrir kattarnef. Það mun þó fljótlega hafa orðið viðurkennt, að þau vinnubrögð ein nægðu ekki, það væri ekki hægt að breyta almennum lögum með breytingu á fjárlögum, og hefur nú frv. til 1. um breyt. á orlofslögunum séð dagsins ljós og kemur nú hér til 1. umr., eftir að búið var að samþ. breytingu við fjárlög, sparnað, sem nemur hálfri milljón, í sambandi við væntanlega afgreiðslu þessa máls, svo að hálfgerð afturfóttafæðing er nú auðsýnilega á þessu enn þá, og hefur legið mikið á að koma þessari sparnaðartill. fram, sem þó er vitanlega ólögleg, nema því aðeins að Alþ. fallist á að breyta lögnum.

Í raun og veru er enginn sparnaður hugsanlegur í sambandi við þetta á árinu 1959. Sú fyrirbyggja hefur auðvitað verið á höfð hjá þeirri stofnun, sem átti að afhenda verkafólki orlofsmerki, að láta prenta þau, sennilega fyrir byrjun þessa árs, og útlagður kostnaður tilheyrandi árinu 1959 er þegar sennilega borgaður úr kassa, og þann pening verður áreiðanlega erfitt að spara á þessu ári, og hefði því mátt sjá, að það var

mesta fjarstæða að bera fram sparnaðartill. í sambandi við þetta við afgreiðslu fjárlaganna 1959.

Nú sé ég það og heyri hæstv. ráðh. lýsa því, að í þessu frv. felist sú breyting ein, að mönnum verður sett í sjálfsvald, hvort þeir taka orlofsfé sitt í orlofsmerkjum eða peningum. Það þýðir auðvitað, að ríkið verður að vera við því búð, að menn noti sinn rétt til þess að taka orlofsmerkin, og þá verður ríkisstofnunin, sem þetta annast, að prenta merkin. Hún verður að vera við því búin og hafa merkin til og verður því að leggja í þann kostnað, sem með öðru orðinu er svo lagt til að spara. Ég sé því ekki annað, þegar þetta er svona í heimildarformi, einstaklingarnir eiga að geta ráðið því sjálfir, hvort þeir taka orlofsfé sitt í merkjum eða fá það útborgað í peningum, heldur en ríkisstofnun verði einmitt að vera við því búin að snara því út í merkjum og láta prenta orlofsmerkin eftir sem áður. Og þá sé ég ekki, að nokkur sparnaður sé hugsanlegur í sambandi við þetta, hvorki á þessu ári né framvegis. Hitt getur svo verið, og það veit ég, að þessi laga-breyting, ef hún nær fram að ganga, eyðileggur orlofslögin. Það mun verða svo, að atvinnurekendum, sem hafa á undanförunum árum sótt fast á um það að sniðganga orlofslögin og brjóta þau, er nú heimilað að sleppa við að greiða út orlofsfé í merkjum. Þetta verður eyðslueyrir fólks eftir hendi, það fær þetta borgað ásamt sínu kaupi, og þar með er verið að taka af fólki félagslega réttarbót, sem verkalýðsstéttin hefur lagt mjög mikið upp úr.

Ég hefði haldið, að þegar kunnugt var, að atvinnurekendur ástunduðu það nokkuð sumir hverjir að brjóta orlofslögin, borga út orlofsfé ásamt launum eða svikjast kannske alveg um að borga það og forðast að gera það með merkjum, þá hefði þurft heldur að reisa rammari skorður í löggjöfinni við því, að þetta væri hægt, svo að réttur verkamannanna væri tryggður til þess að fá sitt orlofsfé greitt út sérstaklega og merkja-kerfið notað, eins og upphaflega var til ætlað, til þess að þetta væri geymslufé og ekki til þess gripið, fyrr en viðkomandi verkamaður ætlaði að fara í sitt orlof.

Ég hef aðgætt, að þegar orlofslöggjöfin var flutt, var hún flutt af núv. hæstv. fjmrh., Guðmundi Í. Guðmundssyni. Hann fer um það allmörgum orðum í framsöguræðu, að þetta mál hafi verið mjög vel undirbúið, það hafi verið kannað, hvernig þessu væri fyrir komið í nágrannalöndum okkar, og það kerfi, sem þeir hefðu fengið reynslu fyrir að bezt gæfist til þess að tryggja, að vinnandi fólk taki sér orlof, taki sér hvíld frá störfum, sem væri, eins og hann sagði, í senn hagsbót fyrir hið vinnandi fólk og fyrir atvinnurekendurnar, atvinnureksturinn, einmitt að fólk taki sér hvíld á hverju ári, — þetta væri gert á sama hátt eins og nágrannar okkar, Norðurlöndin, hefðu gert þetta og málið hefði síðan verið rætt við ýmsa aðila hér, verkalýðs-samtökin alveg sérstaklega, og þing verkalýðssam-takanna hefði lýst yfir sterku fylgi sínu við málið og atvinnurekendur hefðu gert það sömuleiðis.

Með leyfi hæstv. forseta, sagði Guðmundur Í. Guðmundsson, núv. hæstv. fjmrh., um málið á Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Þessa leið í desembermánuði 1942, þegar lögin um orlof voru til umr., — hann skýrir frá því fyrst, að málið hafi hvað eftir annað verið tekið til umr. áður, en ekki fengið afgreiðslu, og segir síðan:

„Umr. voru líka með þeim hætti á þinginu í sumar og fyrravetur, að ekki er ástæða fyrir mig til að fara um það sérstaklega mörgum orðum nú, vegna þess að frv. var yfirleitt mjög vel tekið þá af öllum, sem tóku til máls. Þar að auki vil ég geta þess, að þetta frv. hefur verið sérlega vel undirbúið áður en það var lagt fyrir þingið. Frv. var samið af mþn., sem skipað var samkv. ályktunum frá Alþ., og áttu þar sæti fulltrúar bæði frá atvinnurekendum og verkalýðssamtökunum, og vann n. nokkuð lengi að frv. og undirbjó það ýtarlega. Auk þess mun frv. vera sniðið eftir mjög ýtarlegri löggjöf, sem samin hefur verið um þetta efni á öðrum Norðurlöndum.“

Síðan heldur hann áfram:

„Það, sem helzt þótti á skorta í sumar, var, að almenningur hefði ekki haft tækifæri til að átta sig á málinu og ræða það og frv. hefði ekki sérstaklega verið borið undir verkalýðsfélögin. Á þessu hefur nú verið ráðin nokkur bót. Síðan sumarþingið stóð, hafa fram farið alþingiskosningar, og í sambandi við þær var málið rætt mjög ýtarlega meðal almennings, og a. m. k. þrír þingflokkar lýstu yfir á stefnuskrá sinni fyrir þessar kosningar, að þeir væru frv. fylgjandi. Þá vil ég einnig geta þess, að þing verkalýðsfélaganna, sem haldið var hér í bæ fyrir nokkrum dögum, tók þetta mál til meðferðar og athugaði það sérstaklega, og að þeirri athugun lokinni lýsti Alþýðusambandsþingið yfir, að það væri mjög fylgjandi þessu frv., og skoraði eindregið á Alþ. að samþ. það hið bráðasta. Málið er því þegar orðið það vel undirbúið, að það er vel kunnugt hv. þdm., og það virðist ekki sérstök ástæða fyrir mig til þess að ræða það mjög ýtarlega almennt við þessa umr. Ég skal aðeins benda á, að frv. í heild er byggt á þeirri staðreynd, að það er talin þjóðhagsleg nauðsyn, að öllu vinnandi fólki séu tryggð ákveðin lágmarksréttindi til orlofs á hverju ári. Þetta þykir ekki aðeins nauðsynlegt vegna þeirra einstaklinga, sem orlofið fá, heldur einnig vegna atvinnurekendanna og þjóðfélagsins, að því er heilsuvernd snertir. Þess vegna gerir frv. ekki aðeins ráð fyrir, að vinnandi fólk hafi rétt til orlofs, heldur líka skyldu.“

Það urðu nokkrar umr. um málið, og yfirleitt tóku allir ræðumenn undir það, að málið væri, eins og frsm. sagði, vel undirbúið, það væri flutt í samráði við bæði atvinnurekendur og verka-fólk, verkalýðssamtökin hefðu gert sínar ákveðnu samþykktir og áskoranir til Alþ. um að löggesta frv., og ég sé, að m. a. hefur þáv. hv. þm. Barð. (Gísli) tekið til máls og óskað eftir því, að hægt væri að tryggja, að sérstakar stéttir, sem ekki er minnst á í frv., fengju einnig orlof. Hann vildi gera það viðtækara. Og að öðru leyti voru menn sáttir og sammála um það, að frv. væri gott mál og ætti að fá samþykki Alþ., það hefði verið mjög vel undirbúið af mþn., þrír flokkar gert það að sínu stefnuskrármáli, og þannig sigldi málið hraðbyri gegnum þingið og varð að lögum.

Nú vill einmitt svo til, að frsm., Guðmundur Í. Guðmundsson, er í ríkisstj. og þá er það, sem hann gerir ráðstafanir til þess að láta bera barnið sitt út. Það þekkist úr fornum sögum, en menn héldu það nú, að barnaútburður væri ekki í tízku lengur.

Það hefur komið í ljós af því, sem ég hef vitnað til framsöguræðu, að þetta mál hafði verið mjög vandlega borið undir verkalyðssamtökin, en nú, þegar á að afnema l., þá er ekki haft svo mikið við. Ríkisstj. Alþfl. þarf ekki að vera að bera svona mál undir verkalyðssamtökin. Það er hvað eftir öðru. Síðan það kvisaðist, að það væri komin fram till. í sambandi við fjárlögin um að ráðast á orlofslögum og eyðileggja þau, þá hefur orðið ókyrrð í verkalyðshreyfingunni einmitt út af þessu máli, og félög eru þegar farin að mótmæla þessari árás á orlofslöggjöfina. Verkalýðshreyfingin var nú einmitt að búa sig undir það að skapa betri aðstöðu, til þess að orlofslöggjöfin nyti sín. Verkalýðshreyfingin hafði á undanförunum árum lagt á það mikla áherzlu að geta komið upp orlofsheimilum, þar sem fólk gæti einmitt fengið aðstöðu til að vera í orlofi með ódýrari hætti en hægt hefur verið fram til þessa með því að dveljast í hótélum, opinberum hótélum og gististöðum. En þá — einmitt þá — kemur Alþfl.-ríkisstj. hæstv. og segir: Við skulum eyðileggja löggjöfina, orlofslöggjöfina, — þetta óskabarn sitt fyrir nokkrum árum.

Ég var einmitt úti í Noregi núna fyrir nokkrum dögum og kynntist þá hinna stórmyndarlegu og merku stofnun norsku verkalýðssamtakanna, Norsk Polkeferie, þ. e. a. s. stofnuninni, sem verkalýðssamtökin norsku hafa komið upp til þess að framkvæma orlofslöggjöfina, stofnun, sem á marga hila, er eigandi að einum 6 hótélum í Noregi, hefur komið upp orlofsheimilum, bæði hin einstöku fagsambönd og hin einstöku verkalýðsfélög, og er talið, að norsku verkalýðssamtökin eigi um 300 orlofsheimili smærri og stærri víðs vegar á landinu. Og allt þetta er gert til þess einmitt að tryggja sem allra bezt framgang orlofslöggjafarinnar, og þeir telja það einn þýðingarmesta þáttinn í hinna margþættu starfsemi verkalýðshreyfingarinnar, ekki aðeins að tryggja orlofsfé í viðbót við greidd vinnulaun, heldur einnig, að því sé haldið sérstöku og að fólk grípi til þess til orlofs- og sumardvalar og sumarferðalaga í frium sínum.

Ég vil vænta þess, að þetta mál verði ekki afgreitt úr n., án þess að það verði sent verkalýðssamtökunum til umsagnar, og ég er ekki í nokkrum vafa um það, að verkalýðssamtökin munu mótmæla afnámi og skerðingu orlofslöggjafarinnar og telja, að það sé eingöngu verið að gera atvinnurekendum, sem hafa viljað sniðganga þessa löggjöf, hægara um vik með að blanda orlofsfénu saman við greidd vinnulaun með því að gera þessa breytingu á löggjöfinni, sem hér er lagt til. Ég leyfi mér því nú þegar að mótmæla þessu frv. og vil vænta þess, að n., sem fær það til meðferðar, taki þessu frv. með allri gát og afgreiði það ekki án þess að leita umsagnar verkalýðssamtakanna. Mér finnst það vera alveg skylt, því að þannig var af stað farið með þetta mál upphaflega, að þetta mál var borið undir

verkalýðssamtökin og l. voru samþ., eins og frá þeim var gengið, að fengnum samþykktum og áskorunum Alþýðusambandsþings. Það er því öllum kunnugt, að þetta mál hefur verið hjartfólgið réttindamál verkalýðssamtakanna, og það telst til árásar á réttindi hins vinnandi fólks, ef þetta frv. verður samþ. og þar með rýrður sá réttur og gerður veikari, sem vinnandi fólk var tryggður með orlofslöggjöfinni upphaflega.

Umr. frestað.

Á 120. fundi í Nd., 30. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

**Lúðvík Jósefsson:** Herra forseti. Þegar frv. þetta var hér til umr. í gærðag, talaði hæstv. félmrh. fyrir því og hafði um það að segja að eins örfá orð. Ég held, að það hafi verið aðalefni þess, sem hæstv. ráðh. sagði um þetta frv., sem miðar raunverulega að því að afnema orlofsl., að hann sagði, að það hefði komið í ljós, að launamenn kærðu sig ekki um það form, sem á þessu hefði verið, þ. e. að hafa orlofsmerkin, og að kaupgreiðendur hefðu verið guðsfegnir að losna við þau. Að öðru leyti fannst mér hæstv. ráðh. ekki leggja í það að rökstyðja neitt nánar, hvað það raunverulega væri, sem hefði knúið ríkisstj. til þess að leggja fram þetta frv., sem raunverulega miðaði að því að afnema orlofslöggjöfina.

Ekki skal ég draga það í efa, að atvinnurekendur hafi gjarnan viljað losna við orlofsmerkin eða þá fyrirhöfn, sem þau leggja á alla atvinnurekendur. Það höfum við vitað alveg frá fyrstu tíð, að flestir atvinnurekendur hefðu gjarnan viljað vera lausir við þessa fyrirhöfn. En þeir hafa nú samt sem áður tekið þetta á sig nú um margra ára skeið. Og ég skil ekki í því, að þeir geti ekki algerlega eins staðið í þessum framkvæmdum nú eins og áður. En í þessu efni álit ég, að það sé ekki hægt annað en rifja það örlítið upp, hvaða ástæður voru til þess, að orlofsmerkjakerfið var einmitt bundið í lögum. Þetta kerfi var ekki af neinum illvilja sett upp. Það var ekki sett upp bara til þess að leggja hér nokkra aukavinnu á atvinnurekendur í sambandi við þeirra launagreiðslur til verkamanna. Hér var um það að ræða, að menn fundu ekki annað einfaldara form en þetta til þess að tryggja það í framkvæmd, að hægt væri að koma því við, að lausráðnir tímavinnuverkamenn fengu sitt orlofsfé greitt út á þeim tíma ársins, sem þeir raunverulega ætla sér að nota orlofsféð, eða þann tíma, sem þeir fara í orlof. Þessu er raunverulega komið fyrir á þennan hátt hjá öllum öðrum launastéttum, sem búa við orlof. Ef við t. d. tökum fastlaunamenn, þá er það þannig, að þeir fá hálfan mánuð eða þrjár vikur nú flestir á hverju ári í orlof. Og þeir halda fullu kaupum þennan tíma, þó að þeir hverfi frá vinnu um þriggja vikna tíma, og atvinnurekandinn sér þá um að greiða þeim þessa fjárhæð. Vitalega hefði mátt hafa hinn háttinn á í sambandi við fastráðna starfsmenn, að taka það kaup, sem fastráðnir menn hafa fyrir hvern þriggja vikna tíma, og bæta því ofan á útgreiðslurnar allan hinn tíma ársins, sem maðurinn er raunverulega að störfum, en borga honum svo ekkert í þessar þrjár

vikur, þegar hann hverfur frá störfum og fer í orlof. En sú regla hefur ekki verið notuð, heldur er orlofsféð á þennan hátt hjá fastlaunamönnum geymt, og honum er síðan gildið kaup þær vikur, sem hann hverfur frá starfi og fer í fri. Og það var verið að reyna að koma þessu svona fyrir einnig í sambandi við lausráðna verkamenn, að taka til hliðar kaupgreiðslu fyrir þann hálfan mánuð eða þrjár vikur, sem maðurinn síðar meir átti að fara í fri, og þá væri þessi kaupgreiðsla til staðar, svo að hann gæti raunverulega farið í friið.

Ég er ekki í nokkrum vafa um það, að ef nú væri tekin upp sú regla að greiða öllum fastlaunamönnum í landinu ögninni hærra kaup á hverjum mánuði heldur en þeir fá nú, en fella síðan með öllu niður alla kaupgreiðslu í þrjár vikur, þegar þeir fara í sumarfrí, þá mundi það mælast illa fyrir. Það mundi enginn telja þetta til bóta. Menn mundu beinlínis halda því fram, að afleiðing þess yrði sú, að menn teldu þetta eins og hverja aðra kauphækkun, sem hefði verið framkvæmd á þennan hátt allan útborgunartímann af árinu, og þetta yrði svo til þess, að viðkomandi aðili treysti sér ekki til þess að vera kauplaus í þrjár vikur og fara þannig raunverulega í sumarfrí.

En nú dettur mönnum í hug, vegna þess að þetta orlofsmerkjakerfi kostar nokkur útgjöld, að það megi nú spara þau útgjöld, þó að það kosti hina lausráðna verkamenn það, að þeir verði í framkvæmdinni raunverulega af öllu eðlilegu orlofi, öllu eðlilegu sumarfríi.

Það þýðir því ekkert annað en horfast í augu við það, þegar þetta frv. er athugað, að með því að stefna að því að greiða orlofsféð út jafnhliða kaupgreiðslu vikulega, verður litið á féð eins og aðeins hluta af kaupinu, og síðan vantar þá alveg raunverulegar tekjur til þess að lifa fyrir á orlofstímanum sjálfum, sumarfrístímanum.

Nú vil ég einnig benda á það, að svo stendur á, að nýlega er búið að lækka kaup hjá verkamönnum í landinu með lögum. Og síðan á á eftir að ákveða það, að allir atvinnurekendur megi þó greiða mönnum þessi 6%, sem menn hafa í orlof, með kaupinu, og það kemur þá beint upp í kauplækkunina í sambandi við hin útborguðu laun. Þá verður þetta einfaldlega þannig í framkvæmd hjá mönnum, að það virðist svo vera við hverja almenna útborgun, að kauplækkunin hafi ekki orðið alveg eins mikil, miðað við hið útborgaða kaup vikulega, eins og kauplækkunin raunverulega er, en hins vegar vantar svo algerlega kaup þann tíma, sem menn áttu raunverulega að fara í fri. Afleiðingin verður auðvitað sú, að menn fara ekki í friið. Orlofið hjá þessum lausráðna verkamönnum verður í framkvæmd afnumið.

Nei, það var sannarlega ekki ákveðið að taka upp þetta orlofsmerkjakerfi algerlega að ástæðulausu. Og vissulega væru verkamenn allir til viðtals um það að leita að einhverju nýrra og ódýrara kerfi, ef það lægi fyrir, sem þó mætti tryggja hið sama í þessum efnum. Launþegar almennt hafa ekkert við því að segja, þó að ekki sé verið að líma merki inn í orlofsbækur hjá þeim verkamönnum eða þeim launþegum, sem raunverulega

í framkvæmd eru sem fastráðnir menn, því að þá fá þeir með eðlilegum hætti kaupíð greitt fyrir þann tíma líka, sem þeir raunverulega eru í frii. En orlofsmerkjakerfið virðist vera alveg óhjákvæmilegt gagnvart lausráðnum verkamönnum, sem vinna ýmist hjá þessum eða hinum atvinnurekandanum og hafa mjög óreglulega atvinnu, því að með því er verið að tina saman orlofsfé þeirra, sem þeir eiga síðan að hafa handbært, þegar þeir eiga að fara í það fri, sem viðurkennt hefur verið að sé eðlilegt á alla lund, að þeir taki sér raunverulegt sumarfrí eins og aðrar vinnustéttir.

Þegar orlofslögin voru sett á sínum tíma og einnig í sambandi við aðrar breytingar, sem hafa verið gerðar á orlofslögum eða samningum um orlofsgreiðslu, var það upphaflega tekið fram og hefur jafnan verið tekið fram síðan, að það var alls ekki meiningin með orlofsgreiðslunni að knýja á þann hátt fram neina beina launahækkun. Verkamenn hafa ekki viljað líta á orlofsgreiðsluna sem venjulega launagreiðslu. Hér var ekki um beina kauphækkun að ræða, heldur var aðeins hér um það form að ræða að reyna að tryggja verkamönnum hliðstæð hlunnindi eða hliðstæð fri og aðrar vinnustéttir höfðu mjög almennt fengið sér til handa. Ég álit því, að frv. eins og það, sem hér liggur fyrir, miði raunverulega að því að afnema orlofslögin, því að þau eru með öllu þýðingarlaus, ef þeim yrði breytt á þá lund, sem gert er ráð fyrir í þessu frv. Ef á raunverulega að afnema reglurnar um orlofsmerkin og það eftirlit, sem þeim átti að fylgja, þá er orlofslöggjöfin algerlega úr sögunni og hefur ekkert gildi. Þá er ekkert annað eftir raunverulega heldur en það, sem stéttarfélögin hafa raunverulega í sínum kjarasamningum við vinnuveitendur, og þá býst ég við því, að næsta skrefið sé það að vera ekkert að tiltaka lengur, að tíma-kaupið skuli vera svona margar krónur og margir avar og auk þess skuli greiða þeim 6% í orlof, heldur verði bara einfaldlega þetta allt í einni setningu og sagt, að það skuli greiða þeim svona hátt kaup og leggja þá orlofsféð við tímakaupið, svona hátt kaup fyrir hvern tíma. Það hlýtur vitanlega að verða næsta skrefið til þess að gera þetta enn þá einfaldara, enda mundi jafngilda þessu í framkvæmd það, sem hér er stefnt að.

Það er því í mesta máta óeðlilegt að reyna að skjóta sér eitthvað undan því í sambandi við þetta frv. að viðurkenna það hreinlega, að hér er verið að stefna að því að afnema orlofslöggjöfina og afnema í framkvæmd hið raunverulega orlof verkamanna. Að því er stefnt og engu öðru. Mér kemur heldur ekki til hugar að trúa því, að þetta frv. sé raunverulega flutt af einhverjum sparnaðarhvötum. Það er alveg fráleitt að reyna að halda því fram. Það er verið að reyna að halda því fram, að ef þetta frv. yrði samþykkt, gæti ríkið sparað á þessu ári við framkvæmd orlofslaganna um 500 þús. kr., og þó er nærri helmingur ársins liðinn og búið að leggja í mestallan þann kostnað við framkvæmd þessara laga, sem mundi verða gert á þessu ári. Það er vitanlega alveg fráleitt að tala um nokkurn sparnað á þessu ári. Svo þegar þess er gætt líka, sem hér hefur verið minnst á í þessum

umr., að frv. er þannig upp byggt, að það gerir þó ráð fyrir því, að einstaka verkamenn eða einstaka launþegar geti krafist þess áfram að fá orlof sitt með orlofsmerkjum límt inn í bækur, og vitanlega krefjast einhverjir þess, þó að atvinnurekandinn reyni að nudda við verkamanninn að falla frá þessu og segi honum, að ef hann sé með svona óþægð, þá muni hann ekki ráða hann í vinnu aftur og reyna að smáhrekja hann út af þessu, þá mun það nú samt verða þannig í framkvæmd, að allmargir munu krefjast þess að fá þetta í merkjum inn í sínar bækur til þess m. a. að tryggja það, að þeir hafi fé til sumarfrístima, og þá þarf ríkið hvort sem er að prenta merki, hafa þau til staðar og hafa kerfið til í sambandi við þessa framkvæmd. Allt er sem sagt jafnvitlaust í þessu frá hálfu þeirra manna, sem eru að tala um það, að þeir geti sparað eitthvað í sambandi við það að breyta lögnum á þessa lund. Nei, hér er vitanlega um það að ræða, að það er stefnt að því að reyna að eyðileggja orlofslöggjöfina og reyna að afnema í framkvæmd orlof verkamanna.

Ég veit, að það eru til ýmsir atvinnurekendur, sem hafa frá upphafi haft horn í síðu þessarar löggjafar og verið á móti henni og eru kannske að vinna að því eins og þeir geta að reyna að fá hana úr gildi. Ég trúi því nú ekki, að Alþfl.-þingmenn almennt hafi raunverulega haft það í huga að eyðileggja orlofslöggjöfina. Ég tók að visu eftir því, að sá þm. úr liði Alþfl. hér á Alþ., sem er beint starfandi í verkalýðshreyfingu, greiddi hiklaust atkvæði á móti þessari till. í sambandi við sparnaðinn fyrir ríkið. En ég trúi því ekki heldur á hina þm. Alþfl., að þeir hafi haft það beinlínis í huga að eyðileggja þessa löggjöf. En þeir hafa bara látið blekkja sig í þessum efnum. Þeir hafa látið aðra menn villa um fyrir sér og reka sig inn á þessa braut, sem raunverulega þýðir þetta. Og ég trúi því illa, að svo aumlega sé komið fyrir Alþfl. í slagtoginu við Sjálfstfl., að hann þurfi að láta reka sig nauðugan til þess að leggja fram frv. eins og þetta og afnema þessa löggjöf á þennan hátt. Ef þinglið Alþfl. hefði raunverulega áttað sig á því, hvað hér er um að vera, þá held ég, að það hefði átt að geta stöðvað þennan ófögnuð og staðið þetta af sér.

Ég vil nú sérstaklega beina því til Alþfl.-þingmanna, að þeir endurskoði þessa afstöðu sína. Ég trúi því varla, að þeir óski eftir því, sjáandi það, að hér getur ekki verið um neinn sparnað að ræða og það eru til margir aðrir liðir, sem auðveldara er að spara og þá á raunverulegan hátt hjá ríkinu heldur en þennan, — ég skora á þá, að þeir endurskoði afstöðu sína til þessa máls og reyni ekki að fara út í þá fjarstæðu að ætla að knýja þetta hér í gegn á Alþ. gegn vilja verkalýðshreyfingarinnar í landinu og sjálfum sér til ævarandi háðungar á eftir. Það ætti að vera nóg frá þeirra hálfu, að þeir eru nú búnir að taka að sér fyrir Sjálfstfl. að lækka hér á Alþ. með lögum umsamið kaupgjald og brjóta þannig alveg gegn hefðbundnum reglum í sambandi við samningsrétt verkalýðsfélaganna. Það ætti að vera ærið nóg, þó að flokkurinn bæti nú ekki þessu skammarstriki við líka.

Ég man vel eftir því, að um það leyti sem var verið að setja orlofslöggjöfina, þá voru þar einmitt menn úr röðum Alþfl., sem hældu sér feiknið öll fyrir það, að þeir væru í rauninni upphafsmenn þessarar löggjafar, að þeir hefðu fyrst og fremst komið henni fram á Alþ. og þeir ættu allar þakkir skyldar í sambandi við þessa löggjöf. Auðvitað var það nú ekki rétt, þó að þeir ættu sinn þátt í því, að lögin voru sett hér á Alþ. Hið rétta var, að það var sjálf verkalýðshreyfingin í landinu, sem knúði þetta hagsmunamál sitt fram og það í beinum samningum. Og það var búið að semja um það hjá stærstu verkalýðsfélagunum í landinu, að atvinnurekendur skyldu greiða þeim í orlofsfé tiltekna fjárhæð, áður en lögin voru sett um orlof hér á Alþ. En allt um það, þá voru orlofslögin mjög þýðingarmikil staðfesting á því, sem um hafði verið samið á nokkrum stöðum, og hún miðaði að því að reyna að tryggja það betur í framkvæmd, að verkamenn raunverulega hefðu aðstöðu til þess að taka orlof, að verkamenn raunverulega tækju sitt sumarfrí. Það er óréttmætt í þessum efnum að ætla að gera aðalatriði úr þeirri lítills háttar aukavinnu, sem atvinnurekendur verða að taka á sig í sambandi við orlofsmerkin, og þeirri aukagreiðslu, sem ríkið verður að taka á sig, til þess að hægt sé að tryggja verkamönnum orlof í framkvæmd. Slíkt er vitanlega algert aukaatriði, og það er, eins og ég hef sagt áður, sjálfsagt að kanna það, hvort það eru til einhverjar aðrar leiðir, sem mega tryggja hið sama og orlofsmerki gera og kynnu að kosta minna. En það er vitanlega algerlega röng leið og ekki afsakanleg á neinn hátt að grípa til þess að ætla að afnema löggjöfina vegna tiltölulega lítills kostnaðar, sem af þessu er.

Þá vil ég einnig minna á það, að önnur lög eru í gildi, sem einnig eru byggð á þessu sama kerfi með merkjagreiðslu, en það eru lögin um skyldu-sparnað. Þar er um nýja löggjöf að ræða, og sami aðili hefur með hvort tveggja að gera, þau merki, sem þar um ræðir, og þessi svonefndu orlofsmerki. Kostnaðurinn af sparimerkjaframkvæmdinni er þó miklum mun meiri en framkvæmd orlofslaga. Nú er það alveg gefið mál, að þó að maður vildi fella niður orlofsmerkin, þá verður það bara svo, að þá verður tiltölulega meiri kostnaður við sparimerkin hjá þessari sömu stofnun, af því að hún getur ekki fækkað eða breytt sínu starfsliði eða sínum kostnaði að öllu leyti í samræmi við það, þó að orlofsmerkin væru nú afnumin.

Við því er ekkert að segja, þó að framkvæmdin verði sú með orlofið, að þeir atvinnurekendur, sem hafa menn nánast fastráðna í þjónustu sinni um nokkurra mánaða skeið, greiði ekki með beinum orlofsmerkjum, en greiði þá alveg örugglega fullt kaup fyrir þann tíma, sem á raunverulega að gilda sem sumarfrístími, svo að slíkir verkamenn falli undir hina sömu framkvæmd og fastráðnir menn falla. Það er ekkert við því að segja. Það er ekki neitt annað, sem vakir fyrir forustumönnum verkalýðssamtakanna í þessum efnum, en það að reyna að halda því, sem miðar að því að tryggja, að raunverulega verði hægt fyrir alla launþega í landinu að hafa kaup greitt

einnig fyrir þann tíma, sem þeir fara í sumarfrí, og það geti gilt jafnt fyrir lausráðna verkamenn sem yfirleitt aðra launþega í landinu. Og meðan þeir ekki finna annað einfaldara ráð til þess að tryggja þetta en orlofsmerkin, þá verða þær reglur líka að gilda.

Það hefur verið minnst á það, að nokkuð hafi borið á því, að orlofslögin hafi verið brotin í framkvæmd, og ég efast ekki um, að það er rétt. Það hefur verið frá hálfu hins opinbera heldur slæga eftir því lítið, hvernig væri háttáð framkvæmdinni á þessum lögum, og stafar það vitanlega af því, að atvinnurekendur vilja losna við þetta ómak, sem þeir væru að taka á sig. En ég held þó, að þau undanbrögð, sem þarna hafa verið höfð í frammi, séu ekki meiri en svo, að enn þá stendur eftir höfuðtryggingin í málinu, sú trygging, að flestir verkamenn, sem annars búa við samilegar tekjur, geta tekið sér sumarfrí og hafa þá tekjur fyrir að lifa á því tímabili einmitt í gegnum orlofsmerkjagreiðslurnar. Sem sagt, þó að lögin hafi ekki verið haldin í öllum greinum, þá hefur að mínum dómi eigi að síður náðst fram það, sem lögin áttu að tryggja, í öllum aðalatriðum.

Ég veit, að því er haldið fram af þeim, sem flytja þetta frv., að það sé ekki beinlínis lagt til með frv. að afnema orlofslögin og ekki heldur beinlínis lagt til í frv. að fella algerlega niður orlofsmerkjagreiðslur, heldur sé hér um heimild að ræða, þannig að það sé heimilt fyrir vinnuveitendur að greiða þetta með útborguðu kaupi, enda sé þarna um samkomulag að ræða. En eins og ég hef að nokkru leyti minnst á, þá er það alveg augljóst mál, að vegna þess að atvinnurekendur hafa stefnt að því lengi að losna við þetta ómak, þá munu þeir nota þessa heimild til þess að brjótast þarna í gegn og brjóta löggjöfina niður. Það er enginn vafi á því, að þeir munu einmitt sækja á þetta lagið og reyna að knýja verkamenn til þess að falla frá kröfunni um orlofsmerki nú, og hitt er líka vitað, að hætt er við því, að ýmsir verkamenn vilji gjarnan fá sem mesta útborgun vikulega og afskrifi þar með orlofstímann, þegar að honum kemur, af því að þá vitanlega eiga þeir ekkert fé til þess að lifa fyrir.

Ég held líka, að þetta mál, eins og það er lagt hér fyrir, sé raunverulega búið að gera sitt gagn. Það, sem hæstv. ríkisstj. vantaði í þessum efnum, var eingöngu að skrókva einni viðbótarupphæð inn á fjárlögin til þess að halda því fram, að fjárlögin hafi ekki verið afgreidd með greiðsluhalla. Nú er búið að skrókva þessari upphæð inn á fjárlögin, þó að allir viti, að það verður enginn sparnaður að þessu, hvort sem frv. verður samþ. eða ekki. Því held ég, að tilganginum sé raunverulega þegar náð og það þurfi ekki lengra að fara. Því væri miklu einlægara að hætta nú við að samþ. þetta frv., fallast hreinlega á það, að hér geti enginn sparnaður orðið. Hins vegar standa þó alltaf fjárlögin þannig, að þau eru víst með 50 þús. kr. hagnaði eða 50 þús. kr. greiðsluafgangi, og það hefur náðst með því að halda því fram, að hægt sé að spara á þessum lið um 500 þús. kr., þó að allir viti, að það verður

ekki hægt, hvort sem frv. er samþ. eða ekki. — [Fundarhlé.]

Herra forseti. Ég hafði nær því lokið ræðu minni, þegar þingfundi var frestað, og þarf því ekki að hafa hér langt mál um þetta frv. við þessa umr. Ég legg áherzlu á það, að mér sýnist, að sú hætta felist í þessu frv., sem hér liggur fyrir um breytingu á orlofslöggjöfinni, að hún verði raunverulega í framkvæmd afnumin, því þó að breytingarnar á löggjöfinni séu sniðnar í því formi, að hér sé aðeins um heimild að ræða, þá er hætt við því, að þessi heimild leiði til þess, að þeim, sem gjarnan hafa verið andvígir þessari löggjöf frá upphafi, takist einmitt í krafti þessarar nýju heimildar að koma lögunum raunverulega úr gildi. Ég held því, að allir þeir, sem við-urkenna það, að orlofslögin eigi rétt á sér og það sé sanngjarnt og eðlilegt, að verkamenn, einnig lausráðnir verkamenn, eigi rétt til orlofs og það eigi að tryggja þeim eðlilegt sumarfrí, — að allir þeir eigi raunverulega að vera á móti þessu frv. í þeim búaðing, sem það er, og þá ekki síður þegar þess er gætt, eins og hér hefur einnig verið vikið að áður, að það er alveg greinilegt, að þessi breyting á l. getur ekki haft í för með sér neinn sparnað fyrir ríkið og alls ekki a. m. k. á þessu ári. Það er líka svo, að það er verulega hættulegur hlutur fyrir ríkisvaldið að blanda sér á þann hátt, sem gert er með þessu frv., inn í bein kjaramál verkalyðssamtakanna í landinu. Það hefur jafnan leitt af sér erfiðleika, þegar til slíks hefur verið gripið, og ég held, að það, sem hér er um að ræða, sé alls ekki þess virði fyrir þá, sem að þessu frv. standa, að efna til ófriðar við verkalyðssamtökin út af þessu. Ég vil því beina því til ríkisstj., sem stendur að flutningi þessa máls, að hún endurskoði afstöðu sína og falli frá því að reyna að knýja þetta frv. í gegn á þessu þingi. Ég álit, að það mætti þá nota þann tíma, sem nú gefst til næsta þinghalds, til þess að kanna, hvort hægt er að finna einhverjar aðrar leiðir til þess að tryggja verkamönnum orlof, sem kynnu að kosta ríkið í framkvæmd minni fjárhæð en þetta fyrirkomulag gerir, og mætti þá leita slíkt uppi, þótt ég efist satt að segja um, að það finnist öllu hentugra fyrirkomulag en þetta er.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð að þessu sinni. Ég hef þegar lýst minni afstöðu til málsins, en ég er algerlega andvígur þessu frv. og tel, að það jafngildi raunverulega því, að orlofslöggjöfin sé afnumin.

Eysteinn Jónsson: Það voru aðeins fáein orð um þetta mál, sem ég samt vildi segja strax við 1. umr. þess.

Þetta mál er þannig vaxið, að það er upphaflega tekið upp fyrir óskir og baráttu verkalyðshreyfingarinnar, og það hefur verið upplýst hér, að um það var á sínum tíma nánast eins konar samningur, sem atvinnurekendur áttu líka þátt í. Mér sýnist alveg augljóst, að þetta mál verði að senda til umsagnar verkalyðshreyfingarinnar og fyrst og fremst Alþýðusambandsins, og ef það kemur í ljós, sem maður sér nú þegar að er, að áherzla er lögð á það að hafa þetta

áfram í gildi, þá sýnist mér alls ekki koma annað til mála en það verði haft áfram eins og verið hefur, sem sagt, að þessari löggjöf verði ekki breytt nema í samráði við verkalyðsfélögin. Og ég fyrir mitt leyti vil alveg eindregið styðja, að þannig verði á þessu máli haldið, það verði ekkert í þessu máli gert nema það, sem heildarsamtök verkalyðsins geta fallið á.

**Gunnar Jóhannsson:** Herra forseti. Með framkomu frv. til laga um breytingu á l. nr. 16 26. febr. 1943, um orlof, er að minnum dómi stigið mjög alvarlegt skref aftur á bak, ef þetta frv. verður að lögum. Með því er stefnt að því að eyðileggja orlofslögin og eyðileggja sjálfsgætt og eðlilegt sumarfrí verkafólks, eins og það hefur haft að undanförunu. Ég tel, að með þessu frv. sé beinlínis sumarfrí verkafólks að mestu afnumið. Með því að greiða orlofið í peningum við hverja útborgun er ákveðið stefnt að því, að orlofsféð verði eyðslueyrir. Á orlofsféð, sem þannig er greitt út, verður litið sem hvert annað kaup, en ekki eins og hefur verið, að það sé dregið saman og þegar maðurinn fer í sumarfrí, þá á hann þessa peninga óeydda og getur notað þá þann tíma, sem hann tekur sér frá störfum. Með útgáfu orlofsmerkja átti að vera tryggt, að orlofsféð safnaðist saman yfir árið. Þegar launþegar tóku sér t. d. sumarfrí, áttu þeir orlofsfé sitt óeytt og gátu notað það sér til hvíldar og hressingar. Þetta gerði mikill fjöldi verkafólks og sjómenn og töldu þetta fyrirkomulag sér mjög hagstætt. Áður var það óþekkt fyrirbrigði, að verkafólk tæki sér sumarfrí. Aðrar stéttir voru fyrir löngu búnar að fá sitt sumarfrí viðurkennt, en verkafólkið hafði ekki neitt til að styðjast við, þannig að það gæti notað sér slíkt. En með tilkomu orlofslaganna varð breyting á þessu. Þá gat fólkið farið í sumarfrí, ef það vildi, og notað fé, sem hafði safnast saman í sinni orlofsbók, notað það, þegar það fór í sumarfríð, ellegar ef það fór ekki í sumarfrí, var bara heima, þá gat það haft það sér til framfæriss.

Það er ekkert launungarmál, að einstaka atvinnurekendur voru strax í upphafi á móti orlofslögunum og brutu lögin, hvenær sem þeir gátu því við komið. Þetta var ákaflega misjafnt, sumir skildu stefnu orlofslaganna rétt, voru þeim hlýntir, aðrir vitanlega voru á annarri skoðun. En þrátt fyrir það, að einhverjir hafi verið, sem töldu sér hag í því að brjóta orlofslögin, þá er það ekki neitt til þess að mæla með því, að gerð sé jafngagnger breyting á þessum l., eins og hér er farið fram á. Mér finnst, að með þessu frv. sé einmitt verið að mæta óskum og stefnu slíkra lögbrota. Ég get ekki annað séð en það sé fyrst og fremst verið að fara eftir kröfum og óskum þessara manna, sem hafa gengið fram fyrir skjöldu að brjóta þessi lög. Og hæstv. ríkisstj. hefur séð sér fært að flytja slíkt frv. hér á Alþ.

Frá upphafi vega áttu orlofslögin og hafa átt miklum vinsældum að fagna meðal launastéttanna. Það er síður en svo, að sú breyting, sem hér liggur fyrir á þessum lögum, sé flutt að ósk og vilja þeirra. Ég vildi nú gjarnan varpa þeirri spurningu fram hér — hvaða verkalyðsfélög það

eru á landinu, sem hafa óskað eftir breytingu á orlofslögunum. Ef hér væri til staðar einhver úr hæstv. ríkisstj., þá væri mér það mjög kærkomið, að hún vildi benda bara á eitt einasta félag, bara eitt, sem hafi óskað eftir breytingu. Hvað segir stjórn Alþýðusambandsins um þetta t. d.?

Nei, þvert á móti er ég þess fullviss, að hægt mundi vera að fá mótmæli á móti þessu frv. hjá langflestum, ef ekki í hverju einasta verkalyðsfélagi á Íslandi, sem er innan Alþýðusambands Íslands. En hæstv. ríkisstj. hefur ekki talið sig þurfa að leita eftir áliti stjórnar Alþýðusambands Íslands um málið eða annarra verkalyðssamtaka. Þess hefði þó mátt vænta af ríkisstj., sem skipuð er eintómum Alþýðuflokksmönnum, að hún hefði leitað eftir áliti heildarsamtaka verkalyðsfélaganna um málið. Í stjórn Alþýðusambands Íslands á ríkisstj. sína fylgismenn, sem hefðu að sjálfsgöðu getað túlkað hennar sjónarmið. En af einhverjum óskiljanlegum ástæðum hefur hæstv. ríkisstj. algerlega gengið fram hjá stjórn Alþýðusambands Íslands í þessu máli. Þetta bendir til þess, að hæstv. ríkisstj. hafi ekki talið sig örugga um, að fulltrúar hennar í stjórn A. S. Í. væru henni sammála um afgreiðslu málsins. Ef hún hefði talið sig örugga um það, þá geri ég ráð fyrir því, að hún hefði leitað álits heildarsamtaka verkalyðsins. En mér er nær að halda, að fulltrúar Alþfl. í Alþýðusambandsstjórninni séu hæstv. ríkisstj. algerlega ósammála í málinu.

Ég tel, að það sé meiningin að afgr. þetta frv. án þess að leita eftir umsögn A. S. Í. Það er móðgun við heildarsamtök verkalyðsins í landinu, jafnvel meiri móðgun en maður gat búist við af hæstv. ríkisstj.

Ég leyfi mér að mótmæla og það harðlega slíkri meðferð á þessu máli. Það væri hin freklegasta móðgun við verkalyðshreyfinguna, sem getur haft mjög alvarlegar afleiðingar. Ég held, að hv. alpm. ætti að vera það fullljóst og minnststætt, að það hefur oft verið sett löggjöf á Alþingi, og það hafa oft verið gerðar hatrammar árásir á verkalyðshreyfinguna, en fyrr eða síðar hefur hún svarað fyrir sig, og svo mun einnig fara í þessu máli.

Hæstv. ríkisstj. hóf starfsferil sinn með því að lækka allverulega kaupgjald í landinu, eða um hvorki meira né minna en 13.4%. Það var sú nýársgjöf, sem hæstv. ríkisstj. færði launastéttum landsins. Hæstv. ríkisstj. hefur eytt geysiháum upphæðum til niðurgreiðslu landbúnaðarvara og fleiri vara. Þessar niðurgreiðslur kosta of fjár, og er engan veginn séð fyrir endann á því, hvað slíkar niðurgreiðslur koma til með að kosta ríkissjóð og hvernig þeim verður mætt. Með þessu hefur verið hægt að halda vísitölunni niðri. En það er hinn herfilegasti misskilningur, ef menn halda því fram, að í þessum ráðstöfunum felist nokkur endanleg lausn á dýrtíðarvandamálunum. Hér er aðeins tjaldað til einnar nætur, en engin raunveruleg lausn á vandamálinu, enda við ramman reip að draga, það skal alveg fyllilega viðurkennt.

Eitt er þó staðreynd, að þeir einu, sem eru látnir færa fórnir á altari verðbólgunnar, eru launastéttirnar. Til annarra aðila eru greiddir stórauðnir styrkir. En þetta kalla ráðh. Alþfl. og

þeirra stuðningsmenn stórkostlegar hagsbætur fyrir launastéttir landsins. Ég held, að verkafólkið, sem harðast hefur orðið fyrir barðinu á þessum ráðstöfunum, sé á allt öðru máli.

Og nú er haldið áfram á sömu braut. Nú skal breyta orlofslögum og þar með eyðileggja hinn upprunalega tilgang þeirra. Sumarfrí verkafólks skal eyðilagt. Það er tilgangur frv. og enginn annar.

Áður fyrr töldu Alþýðuflokksmenn og fulltrúar Alþfl. hér á Alþingi orlofslögin mikið hagsmuna- og menningarmál verkalyðshreyfingarinnar, og ég minnst alveg sérstaklega geysistórrar fyrirsagnar í Alþýðublaðinu um þetta mál: Stórsigur Alþfl. Frv. til laga um orlof orðið að lögum. Hérna er stórt menningarmál fyrir vinnandi fólk á Íslandi. Þetta er verk Alþfl., stóð í Alþýðublaðinu. En hér hefur orðið á allmikil breyting til hins verra, enda er tæplega hægt að tala um Alþfl. sem sjálfstæðan stjórnmálaflokk. Þetta frv. ber greinilega með sér handbragð andstæðinga orlofslaganna. Það er þeirra vilji og þeirra kröfur, sem hér á að lögfesta, og ekkert annað. Ég vil fyrir hönd þess verkafólks, sem ég tel mig vera fulltrúa fyrir, harðlega mótmæla frv. og tel það hina mestu ósvífni, að slíkt frv. skuli vera flutt hér á Alþingi og það án þess að áður hafi verið leitað eftir áliti verkalyðssamtakanna.

Um sparnað fyrir ríkissjóð í sambandi við þetta mál er hrein fjarstæða að tala, eins og hv. 2. þm. S-M. (LJós) benti hér á áðan. Til viðbótar því, sem þar kom fram, má benda á, að tæplega verður hjá því komist að prenta bæði orlofsbækur og orlofsmerki, svo að mesti kúfurinn af þeim sparnaði er þar með búinn, og þarf ekki fleiri orðum um það að fara.

Ég þarf ekki að fara mörgum orðum frekar um þetta, vil þó undirstrika enn, að þessi sparnaður svokallaði, þessi 500 þús. kr. sparnaður, er að mínum dómi algerlega út í bláinn eins og svo margir aðrir liðir í fjárlfrv., sem við vorum að samþ. í gær. Þannig er það frv. hin argasta blekking og um leið ósvífin áráð á eitt mesta réttindamálið alþýðunnar.

Ég vil taka undir þau ummæli hv. 2. þm. S-M., að hv. þm. Alþfl. ættu að endurskoða afstöðu sína til málsins. Þeir geta látið málið daga hér uppi í Alþingi, það er ósköp einfalt mál. En ég teldi þá vera miklu meiri menn, og ég tel þá, að þeir sýndu þá í einu máli örlitla sómatilfinningu fyrir þeirri stefnu, sem þeir telja sig vera að berjast fyrir, en á það hefur mér virzt — og sjálfsgat mörgum fleirum — hafa vantað allmikið undanfarið stjórnartímabil.

**Benedikt Gröndal:** Herra forseti. Ég er að sjálf-sögðu og við Alþfl.-þingmenn sammála hverju einasta orði, sem Alþýðubandalagsmenn hafa sagt um hörfina fyrir, að þjóðfélagið tryggi verkamönnum orlof, verkamönnum og öðrum þeim, sem ekki hafa föst laun allt árið, og forsagan talar sínu máli um það, hvort sem við deilum meira eða minna um það hér, hverjum hafi verið að þakka, að þessi lög komust á, og hverjum ekki. Út í það mun ég ekki fara.

En það, sem mér finnst fyrst og fremst ástæða til að ræða í sambandi við málið nú, er, hvernig

framkvæmd þessara laga og þessarar fögru hugsjónar hefur tekið, og væri raunar meiri ástæða til að kynna sér það málefnalega en flytja hér stór orð um svik og annað slíkt og árásir á verkalyðinn, eins og t. d. síðasti ræðumaður gerði.

Það er skemmst frá að segja, að í reyndinni hefur orlofsmerkjakærfið reynzt vera mjög gallað, og má bezta marka gallana á þessu kerfi af þeirri staðreynd, að samkvæmt upplýsingum, sem mér hafa verið gefnar, voru launagreiðslur á s. l. ári, sem eru orlofsskyldar, rúmlega 1800 millj. í landinu, en orlofsmerki voru ekki tekin fyrir meira en 296 millj. kr. M. ö. o.: fimm af hverjum sex vinnandi mönnum í landinu, sem eiga samkvæmt landslögum að taka 6% af sínu kaup í orlofsmerkjum, hafa annaðhvort með eigin samþykki eða látið það viðgangast af sínum atvinnurekendum, að lögin hafa verið brotin. Fimm af hverjum sex hafa ekki fylgt þessum lögum. Þetta virðist mér vera svo alvarleg staðreynd, að það sé ómögulegt annað en taka málið í heild til nokkuð gagngerðrar íhugunar af þessu tilefni. Og mér finnst mjög eðlilegt, að Alþýðuflokksmenn vilji gera það og jafnvel að menn eins og hæstv. fjmrh., sem var einn af þeim, sem sömdu þessi lög, hafi opin augun fyrir þessum hlutum, fylgt með framkvæmdinni og bendi á, á einn hátt eða annan, að þetta mál verði að athuga.

Nú hefur þetta mál komið upp í sambandi við afgreiðslu fjárl., og skal ég verða fyrstur manna til að viðurkenna, að það kunni ekki að vera heppilegasta leiðin til þess að vekja málið, en það skyggir þó ekki á þessa höfuðstaðreynd.

Ég hef t. d. kynnt mér í einu verkalyðsfélagi, þar sem ég er nokkuð kunnugur mönnum, hvernig framkvæmd þessara ákvæða um orlofsmerkin hefur þar verið, og starfsmaður þess verkalyðsfélags sagði mér mjög skjótlega sínar farir ekki sléttar í þeim efnum. Þetta félag er á félagssvæði, þar sem allmikil útgerð er og mikil fjöldi af aðkomusjóðmönnum og verkamönnum kemur á vissum tímum árs. Og sagan er sú, sem sögð er af framkvæmdinni, að þessum mönnum hættir við að gleyma sínum bókum heima eða hafa týnt þeim og að útgerðarmennirnir gjarnan vilja segja: Ja, við gerum orlofið upp í vertíðarlok eða í lok tryggingartímabils. — Og þeir nota gleymsku eða vanrækslu mannanna, sem koma úr fjarlægum héruðum, að hafa ekki sínar bækur, sem tylli-ástæðu til þess að gera ekki upp orlofið fyrr en seinna. Svo er það algeng saga, er mér tjáð, að það gengur treglega að fá fullt uppgjör eftir vertíð. Menn verða að fara í aðra vinnu annars staðar, og orlofið vill hreinlega falla milli skips og bryggju, m. ö. o.: atvinnurekendur bókstaflega reyna að hafa það af verkamönnum. Þetta verkalyðsfélag hefur hvað eftir annað, eftir að starfsmenn þess komu auga á þetta vandamál, orðið að ganga á milli útgerðarmannanna og bókstaflega krefjast þess að sjá reikningsuppgjörið við hvern einasta mann til þess að tryggja það, að þeir fengju sitt orlof, og þá eru ýmsar ástæður gefnar: maðurinn er farinn, hann skildi ekki eftir heimilisfang o. s. frv., o. s. frv.

Þá hygg ég, að það séu töluvert mikil brögð að því, að þeir menn, sem þó hafa tekið merkin og fengið þau, hafi ýmist týnt þeim eða ekki skilað

þeim og fengið sitt fé, og væri fróðlegt, ef hægt væri að fá nákvæmar skýrslur um þá hluti.

Allt gefur þetta til kynna, að hér sé um að ræða kerfi, sem sé ófullnægjandi og nái ekki þeim tilgangi, sem var á bak við þessi lög upprunalega og vissulega er enn þá fullur vilji Alþfl., ekki síður en þeirra manna, sem hafa andmælt þessari breytingu hér. Ég er því ekki viss um það, þó að atvinnurekendur hafi eitthvert erfiði af þessu, nema sumir þeirra vilji alveg eins, að þetta kerfi verði áfram, ekki sízt þegar þeir geta fjöldamargir, eins og mér er tjáð, notað þetta kerfi sem skálkaskjól til að fresta greiðslum og liggja þannig með fé.

Hins vegar er augljóst, að eitthvað verður að gera í sambandi við þetta mál og að þær forsendur, sem eiginlega öll andmæli, a. m. k. tveggja síðustu ræðumanna, byggjast á, eru ekki réttar. Hv. 2. þm. S-M. (Ljós) sagði, að undanbrögð undan lögunum væru ekki meiri en svo, að enn þá héldist sú höfuðtrygging, að flestir verkamenn notuðu merkin og fengju þar af leiðandi fé til sins orlofs.

Þessar tölur, sem ég hef hér nefnt og eru eftir áreiðanlegum heimildum, sanna, að þetta er á misskilningi byggt, eins og ég veit, að hann hefði gert sér ljóst, ef hann hefði haft aðstöðu til eða reynt að afla sér þessara upplýsinga.

Það er því augljóst, að við verðum á einn eða annan hátt að finna betra kerfi til að ná þessu takmarki. Við verðum að finna leið, sem veitir betri árangur en þann, að aðeins einn af hverjum sex mönnum, sem þessi lög áttu að ná til, skuli í raun og veru nota merkjakerfið. Það er alveg óhjákvæmilegt. Og ég skil ekki í öðru en alþýðusamtökin og verkalyðsfélögin muni taka fullan þátt í því að leita að slíkum leiðum og reyna að koma þessum lögum í það form, að þau nái tilgangi sínum.

Ég geri ráð fyrir því, að núv. ríkisstj. mundi ekki hugsa mikið eða sjá eftir ½ millj. kr., ef það fengist fyrir féð, sem á samkvæmt bókstafnum að fást fyrir það, og ég mundi persónulega styðja meiri upphæð en það, ef við gætum tryggt framgang þess, sem orlofslögin áttu að tryggja, ef við gætum tryggt, að eitthvað töluvert meira en ½ af þeim hópi manna í landinu, sem lögin eiga að ná til, fengi merki eða annað, sem í stað þeirra gæti komið.

Ég vil svo benda mjög á það, að ekki er verið að afnema merkjakerfið og eftir sem áður muni menn eða hópar manna geta valið um. Og þegar menn hafa í huga þessa staðreynd, að eins og nú er í framkvæmdinni, þá eru lögin brotin varðandi fimm af hverjum sex mönnum, þá er það ekkert fráleitt atriði að gera hvort tveggja í senn: að ná þessum litla sparnaði, þar sem féð ekki náði sínum tilgangi, og vekja um leið athygli á því, sem í raun og veru er stórmál, sem sagt, að það verði að finna aðrar leiðir.

Í raun og veru er þó þessi hluti orlofsmála verkalyðsins ekki nema ein hlið á þeim málum, eins og forseti Alþýðusambandsins benti á hér í ræðu, þegar hann skýrði frá því, sem hann hafði séð af skipulagi þessara hluta úti í Noregi. Og mér er kunnugt um það, að fyrir atbeina ráðh. hefur ferðaskrifstofan nú undanfarna mánuði

unnið að því að reyna að skipuleggja orlofsferðir töluvert ódýrari en hingað til hefur verið kostur á, með tilliti til þess að gefa almenningi í landinu kost á ferðum, sem vinnandi fólk ræður við af sínum tekjum, og er það ekki þýðingarlítið atriði í þessu sambandi.

Ég vil sem sagt mótmæla algerlega öllum fullyrðingum um, að þetta sé áráð á sumarfrí verkafólks. Það er verið að draga hér fram mikilsvert hagsmunamál fyrir verkalyðinn, þar sem brýn þörf er alvarlegra breytinga, og ég vil skora á hvern þann, sem hefur áhuga á þessu máli, að leita í huga sínum og sjá, hvort ekki verður fundið betra kerfi, og að við gerum það að aðalatriði málsins að finna það kerfi, sem dugir, en ekki að ráðast hver á annan með stóryrðum út af því, þó að þessi litla breyting sé gerð, þegar þessi höfuðstaðreynd blasir við, að það er ekki nema ¼ af því fólki, sem þessi lög eiga að ná til, sem raunverulega nýtur þeirra, eins og þau eru framkvæmd í dag.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Það var í tilfni af því, sem síðasti ræðumaður sagði um þær aths., sem ég og fleiri höfðum gert hér varðandi þetta frv. um breytingar á orlofslögunum. Uppi- staðan í því, sem hv. þm. sagði hér til varnar þessu frv., var það, að hann taldi, að í ljós hefði komið, að löggjöfin um orlof verkamanna hefði komið að sáralitlum notum í framkvæmd eða aðeins einn launþegi af hverjum sex hefði raunverulega notfært sér þau atriði, sem um ræðir í sambandi við þetta frv., og hann nefndi tölur í þessu sambandi, tölur, sem ég hafði svo sem heyrt áður og komu mér ekki á óvart, sem sagt þær tölur, að allar launagreiðslur, sem orlof ætti að greiða af, næmu á einu ári í kringum 1800 millj. kr., en hins vegar sýndi reynslan, að ekki kæmu fram nema 296 millj. kr. af þessu í sambandi við orlofsmerkjagreiðslurnar.

En það er nú alveg augljóst fyrir þá, sem til þekkja, að hér er blandað saman málum og það mjög verulega. Hér reiknar hv. þm. með því, að í þessari heildarupphæð, sem hann nefndi, ræðir hann um fjölmargar atvinnustéttir, sem aldrei hefur verið ráðgert að kæmu í framkvæmd undir orlofsmerkjagreiðslurnar og ég tók hér greinilega fram í minni ræðu, að verkalyðshreyfingin sem heild hefði ekkert við að athuga, þó að tækju sínar orlofsgreiðslur með öðrum hætti.

En við skulum halda okkur við þá tölu, sem hann nefnir hér, 296 millj. kr. í launagreiðslum, sem hann segir að hafi komið undir orlofsmerkjagreiðslur. Miðað við verkamenn, sem hafa verið í fullri atvinnu 8 stundir allt árið, miðað við þau kaupkjör, sem verið hafa fram að þessu, mun það nema fullu kaupi um það bil 7500 verkamanna. Þetta er síður en svo lítill fjöldi manna, sem sýnilega hefur þó tekið orlofsgreiðslur sínar einmitt í gegnum merkjakerfið, eða um 7500 verkamenn, miðað við fulla ársatvinnu þeirra. Raunverulega er hér um að ræða miklum mun fleiri verkamenn, sem undir þetta koma, heldur en þessa 7500. En hvernig væri nú þessu varið, ef þessi heildartala, sem hv. þm. nefndi hér, 1800 millj., væri raunverulega rétt, — eða eins og hann sagði: hér er aðeins einn af hverjum sex, sem

lögin áttu að ná til, sem hefur notfært sér þetta? Það þýðir m. ö. o., að þeir hefðu átt að vera sexfalt fleiri en þessir 7500, sem hér hefðu átt undir að falla, eða 45 þúsund manns í landinu á fullu kaupi. Ég hygg nú, að allir þeir, sem eru skipulagsbundnir innan Alþýðusambands Íslands, séu rétt um 30 þúsundir manna, hver einn og einasti maður þar, og margir af þeim eiga vitanlega að taka langt undir þessu kaupi, sem hér er tilgreint. Hér er vitanlega hv. þm. að tala um fjölmennar launastéttir, sem aldrei hefur verið hugsað að ættu raunverulega í framkvæmd að taka orlof sitt greitt í formi orlofsmerkjana.

Nú er það einnig svo, að mjög margir af þeim, sem eru skipulagsbundnir innan allsherjarsamtakanna eða Alþýðusambands Íslands, taka með mjög eðlilegum hætti orlof sitt greitt eftir allt öðru fyrirkomulagi en orlofsmerkjunum.

Hv. þm. tók hér einstakt dæmi, þar sem hann þekkti nokkuð til, af einstöku verkafélagsfélagi, og vitnaði í það, að illa gengi t. d. að fá atvinnurekendur á því félagssvæði til þess að greiða sjómönnum orlof í formi merkjana að fullu og öllu. Þetta er alkunnugt um allt land, og það er ekki deilan um þetta, sem hefur verið hátt sett frá hálfu forustumanna verkafélagsamtakanna í þessu efni. Greiðslur til sjómanna fara fram með allt öðrum hætti en til hinna lausráðnu verkamanna, sem þetta orlofskerfi á fyrst og fremst að ná til. Greiðslur til sjómanna fara að verulegu leyti fram sem mánaðargreiðslur, meðan á kauptryggingartímabilinu stendur, en síðan verður aflahlutur að gerast upp og er í rauninni ekki uppgeranlegur fyrir en í lok vertíðar, og þá er orlofið endanlega reiknað út. Það gildir því allt annað um þessa aðila, og er engin bein nauðsyn á því að líma orlofsmerkin inn í bók þessara aðila í öllum tilfellum.

Ég minnstist á það í minni fyrri ræðu, að þegar orlofslögin voru sett og ákvæðin einmitt höfð á þessa lund, að atvinnurekendur skyldu greiða orlofsféð í formi orlofsmerkja, þá voru þessar reglur settar fyrst og fremst til þess að reyna að leysa þann vanda að tryggja verkamönnum orlofsfé til staðar, þegar til sumarfrísins kæmi, fyrir lausráðna verkamenn, fyrir verkamenn, sem vinna jafnvel frá degi til dags eða viku til viku hjá hinum ýmsu atvinnurekendum og taka kaup sitt yfirleitt í vikugreiðslu yfir langan tíma. Það var verið að reyna að finna leið til þess að safna saman orlofi þeirra og hafa það orlofsfé til staðar, þegar þessi verkamaður tekur sér sitt sumarfrí á sumrinu á eftir. Orlofsmerkjakerfið var sett upp fyrir þessa lausráðnu verkamenn. Ef verkamaðurinn er ráðinn svo að segja árlangt eða um lengri tíma hjá sama fyrirtæki og tekur jafnvel mánaðarpeningagreiðslu eða aðra mjög fasta greiðslu eða er ráðinn sem sjómaður, þá er ekkert við því að segja, eins og ég gat hér um í minni fyrri ræðu, þó að þar sé ekki greitt nákvæmlega eftir orlofsmerkjakerfinu, því að þá er hægt að koma því við, sem í öllum aðalatriðum gildir gagnvart fastlaunuðum mönnum í landinu, að láta þessa menn, þegar þeir fara í sumarfrí, halda áfram kaupum sínu þá. Af þessum upplýsingum, sem hv. þm. gaf hér viðvikjandi þeirri upphæð, sem raunverulega hefur fallið af launum inn

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

undir orlofsmerkjakerfið, tel ég það einmitt vera sýnt, að verulegur fjöldi af hinum lausráðnu verkamönnum fær nú öruggar orlofsgreiðslur í gegnum þetta kerfi, fyrst talan virðist vera, miðað við full árslauð, um 7500 manns.

En svo er hitt atriðið, sem ég hefði einmitt gert hér talsvert að umtalsefni, að öllum hefur verið það ljóst, að þetta merkjakerfi hefur sína galla. Það er enginn að óska sérstaklega eftir að halda í þetta merkjakerfi, ef hægt er að finna einhverja aðra leið til þess að tryggja, að hinir lausráðnu verkamenn geti eins og aðrir starfsmenn raunverulega safnað saman sínu kaupi og haft það til staðar, þegar þeir eiga að fara í sumarfrí eða orlof á eftir. Ef menn geta fundið aðra leið, sem er einfaldari og ódýrari, þá er sjálfsagt og þá er engin fyrirstaða frá hálfu verkafélagsamtakanna að athuga um það og taka upp þá nýju leið. Og af því var það, sem ég skoraði hér á flutningsmenn frv. að endurkalla málið, falla frá frv. og koma þá fram með einhverjar till. um það, hvernig hér mætti breyta til, ef þeir hefðu einhverjar till. um það. En það er greinilegt, að hér er ekki á ferðinni sú hugsun að leita hér að betra formi, ódýrara kerfi. Hér er meiningin að reyna að brjóta niður það, sem í gildi hefur verið, afnema raunverulega orlofslögin í framkvæmd. Hér eru ekki á ferðinni neinar till. um það að betrubæta það kerfi, sem var. Það eru hér till. um það að slaka til á þeim ákvæðum, sem voru í gildi, gefa atvinnurekendum auknið tækifæri til þess að knýja það fram, sem þeir lengi vel vildu, að losna við merkjakerfið alveg, þó að afleiðingin verði sú, að verkamennirnir fái orlofsfé sitt greitt út í formi kaups frá viku til viku og standa svo eftir kauplausir þær þrjár vikur, sem þeir ætla sér að fara í sumarfrí, ef þeir þá treysta sér til þess að fara í slíkt sumarfrí. Hér er því verið að brjóta það niður sem hefur þó skilað verulegum árangri í þessum efnum, en ekki verið að koma með neinar till. til þess að betrubæta það, sem í gildi var.

Það er með öllu þýðingarlaust fyrir hv. 5. landsk. þm. (BG), sem hér talaði næst á undan mér, að reyna að halda því fram, að hér sé nú ekki verið að afnema merkjakerfið, hér sé aðeins verið að skapa heimild, og ætla síðan að afsaka flutninginn á þessu frv. með þessu og að þetta verði í framkvæmdinni sáralítil breyting. Hann hefur ekki getað fært að því nein rök, að afleiðingin verði ekki sú, að með því að skapa þessa heimild muni kerfið detta um koll og raunverulega fari þannig fljótlega, að nálega engir verkamenn geti fengið að haga orlofsgreiðslunni á þennan hátt.

Hv. þm. sagðist mótmæla því, að hér væri verið að gera árás á sumarfríarétt verkafólks. Það er alveg tilgangslaust að mótmæla neinu um það. Það er alveg augljóst, að afleiðingin af samþykkt þessa frv. hlyti að verða sú, að sú trygging, sem lausráðnir verkamenn hafa þó haft í sambandi við orlof eftir gildandi orlofslögum, fellur niður við það, að þetta frv. yrði að lögum, og það jafngildir því beinni árás á þennan rétt.

Og svo er það þessi einkennilegi málflutningur. Ég tók eftir því, að hv. þm. sagði, að hér væri fyrst og fremst verið að draga fram mjög

mikilvægt mál verkalyðsins, draga það fram á sýningarsviðið, vekja athygli á þýðingarmiklu máli verkalyðssamtakanna og hér væri því verið að hreyfa miklu nauðsynjamáli. Já, mig minnir, að hinn sami hv. þm. og hans flokksmenn segðu það líka, þegar verið var að lögfesta hér mjög verulega kauplækkun upp úr áramótunum, að hvað sem liði nú því, að það væri verið að lækka kaupið, þá væri þetta mjög mikil kjarabót eigi að síður fyrir alla launþega í landinu, samt væri það til bóta. Þannig má endastinga staðreyndunum alveg, segja það hvítt, sem er svart, og lemja hausnum við steininn. Þegar um það er að ræða, að það eigi að setja ákvæði, sem raunverulega afnema orlofslögin í framkvæmd, þá er sagt: Já, orlofslögin eða orlofið, það er mikilvægt. Það er mjög þýðingarmikið fyrir verkamenn. Þetta er réttindamál. Og ég get tekið undir öll þau orð, sem hér hafa fallið, sagði hv. þm., um það, hvað þetta er þýðingarmikið mál fyrir verkalyðinn, og orlofslögin, — en sem sagt, að fella þau niður, það á að vera verkalyðssamtökunum og verkalyðnum til hagsbóta. — Þetta er vitanlega algerlega að hafa endaskipti á staðreyndum, og það er alveg furðulegt, að nokkur hv. þm. skuli reyna að túlka mál sitt á þessa lund.

Nei, það á ekki að mæta þeim vandkvæðum, sem í ljós hafa komið í sambandi við orlofsmerkjakerfið, með því að ætla að afnema löggjöfina. Það er röng leið. Það er hins vegar ekkert við það að athuga, þó að haft yrði samráð við verkalyðssamtökin í landinu um það, hvort hægt er að koma þessu fyrir á enn öruggari og betri hátt, bæði þannig, að það nái betur tilgangi sínum en núgildandi lög, og eins líka, að framkvæmd slíkra ákvæða verði eitthvað ódýrari en nú er. Það er ekkert við því að segja. En þá á vitanlega að setja þetta mál til athugunar, en láta það gilda, sem í lögum er, þar til ný og betri ákvæði hafa fundizt. Þannig mundu allir þeir vinna að málinu, sem telja raunverulega réttmætt öryggi lausráðmanna verkamanna til þess að geta tekið sér sumarfrí og farið í orlof. Þannig mundu þeir allir standa að afgreiðslu málsins. En hinir, sem jafnvel frá upphafi hafa verið andvígir orlofslögum og móti orlofsgreiðslunum, miða vitanlega sínar till. við að brjóta strax niður það, sem í gildi er, og reyna að benda þar á einhverja agnúa, sem fram hafa komið í sambandi við framkvæmd málsins, gera aðalatriði úr því, af því að þeir eru að berjast fyrir því að losna við tiltekna löggjöf, og segja í leiðinni, um leið og þeir eru að brjóta þetta niður: Já, við ætlum nú að athuga málið, hvort við getum ekki fundið einhverja aðra betri leið. — Nei, ég held, að ef það er raunverulega svo, eins og ég hafði látið hér falla orð um, að þm. Alþfl. væru ekki algerlega búnir að gera sér ljóst, að rétt væri að fella úr gildi orlofslögin og gera að engu þann rétt, sem lausráðnir verkamenn hafa haft í þessum efnum, — mér fannst örla á því í talsmáta hv. 5. landsk. þm., að hann væri þessa sinnis, — og sé svo, þá álit ég það enn eins og áður, að réttast væri fyrir Alþýðuflokksmenn að halda þessu máli ekki lengur til streitu, hugsa sig betur um og gæta að því, hvað þeir eru að gera, og

láta ekki sér verri menn í þessum efnum knýja sig til þessara óþurftarverka, sem þarna er um að ræða. Þeir hafa þarna látið villa um fyrir sér. Þeir hafa látið leiða sig inn á braut, sem er til hölvunar fyrir verkalyðssamtökin í landinu og verður þeim, eins og ég sagði áður í þessum umræðum, verður Alþýðuflokksmönnum til ævarandi skammar í sambandi við mál þetta sem heild.

Á sínum tíma hafði Alþfl. gumað allmikið af því, að hann hefði átt drjúgan þátt í að koma þessari löggjöf á. Hann hafði þetta í sínum gamla upptalningarlista. Þegar hann var að telja upp, hverju hann hefði fengið áorkað af góðum málum á Alþingi, þá voru það togaravökulög, setning orlofslaga o. s. frv., þetta var alltaf nokkuð löng buna, sem a. m. k. allir frambjóðendur flokksins lærðu, áður en þeir fóru í kjör. Nú verða menn að fella þetta niður, ef þeir ekki eiga að verða sér til skammar, úr þessari þulu, vegna þess að sú staðreynd, að Alþfl. stendur hér að því að flytja frv. um það að afnema orlofslöggjöfina, hlýtur að verða honum til skammar. Hann sleppur aldrei út úr þessu, hvorki með því að afsaka sína gerð í þessum efnum á þann hátt, að hann hafi ekki vitað, hvað hann var að gera, því að það er búið að benda honum nægilega greinilega á það, hver afleiðingin muni verða, og hann sleppur ekki heldur út úr þessu með því að segja, að hann sé raunverulega ekki að afnema lögin, heldur sé hann aðeins að veita þarna heimild, því að það má öllum vera ljóst, að þessi heimild leiðir til þess, að lögin brotni um þvert. Ég ítreka því mína fyrri áskorun til þeirra að falla frá því að reyna að keyra þetta frv. í gegnum þingið.

**Hannibal Valdimarsson:** Herra forseti. Það er tiltölulega sjaldgæft hér á hv. Alþingi, að miklar umr. verði um mál við 1. umr. En í þetta skipti hefur farið svo. Það eru hvorki meira né minna en 7 hv. þm., sem þegar hafa tekið til máls um þetta mál nú strax við 1. umr., og sýnir það, að hér er mál, sem menn vilja mótmæla þegar í stað. Og það eru ekki aðeins Alþýðubandalagsmenn, sem ganga hér fram og mótmæla þessu frv. og vara við samþykkt þess. Það er líka gert af formanni þingflokks framsóknarmanna. Hann hefur betri skilning á þessu máli en Alþýðuflokksmennirnir. Hann segir mjög drengilega: Ég er á móti því, að nokkur breyting sé gerð á orlofslögum nema í fyllsta samráði við verkalyðshreyfinguna í landinu, því að lögin voru sett að hennar vitund og vild og eru mikilsvert mál fyrir verkalyðinn í landinu. — Þetta sagði formaður þingflokks Framsfl. og hefur þannig hinn fyllsta skilning á málinu, og verkalyðshreyfingin er honum þakklát fyrir það.

Það eru 7 þm. búnir að kveðja sér hljóðs til þess að ræða um þetta mál við 1. umr. Svo kemur hér hv. 5. landsk. (BG) og ætlar að fara að reyna að bera í bætiflaka fyrir þetta með þeirri röksemd, að framkvæmdin hafi ekki tekið vel á orlofslögum, eins og sú löggjöf hefur verið síðan 1943. Framkvæmdin hefur ekki verið góð. Framkvæmdin hefur reynzt gölluð, sagði hann. Á hvaða lögum er það ekki? Hvaða lög eru það

í þessu landi, sem ekki eru eitthvað meira eða minna brotin? Ja, við vitum ósköp vel, að það hefur lengi verið höfuðröksemd andbanninga í landinu, meðan lög voru hér um bann í landinu, að það yrði að afnema þau lög, af því að þau væru brotin. Þegar mönnum er yfirleitt eitthvað í nöp við einhverja löggjöf, þá leggjast þeir gegn henni og vilja fá hana afnumda, og þá bera þeir jafnan þetta fyrir sig, að það verði að afnema þessi lög, því að þau séu brotin. Þetta er því mjög slitin plata, að koma með þetta á móti orlofslögunum, þegar á að fara að réttlæta árás á þau eða afnám þeirra raunverulega.

Hann kom með tölur, sem alveg er hægt augljóslega að sýna að standast ekki. Þessar 1800 millj., sem hann vill reikna með að hefðu að óbrotnum lögunum átt að koma inn, geta ekki staðizt. Þær gefa allt of háa tölu launamanna á fullum launum í landinu, sem gætu komið undir þessi lög. Þetta er annaðhvort byggt á misskilningi eða ranglega upp gefin tala eða þá af mönnum, sem alls ekki skilja, til hverra orlofslögin gætu náð, þó að þau væru af engum brotin í landinu. En hann gaf þó upp annað, sem mér þykir merkilegt. Það eru 296 millj., það eru nærri 300 millj. kr., sem verkafólks landsins tekur til hliðar til þess að verja í sumarleyfi. En þetta skal í burt. Það skal opna leiðir til þess, að 300 millj. séu ekki teknar til hliðar hjá verkafólks landsins til þess að geta veitt sér þann mun að að fara í sumarleyfi eins og aðrar stéttir þjóðarinnar. Ég segi: Það væri illt verk, þótt þetta væru nú réttar tölur, að það væru 296 eða rétt um 300 millj. kr., sem hafa verið borgaðar út í orlofsmerkjum, þá er það allt of mikil árás á verkafólks landsins að stuðla að því, að þessar 296 millj. væru nú borgaðar út sem vinnulaun í hvert skipti og þannig í raun og veru blandað alveg saman við launagreiðslurnar. En orlofsfé og vinnulaun eiga mismunandi rétt. Því verða menn að gá að. Og orlofsfé er svipt rétti með því að blanda því saman við launin.

Hann vildi halda því fram, að það, sem spillti lögunum, væri það, að menn gleymdu orlofsbókunum sínum, — ja, það eru til þeir bólváðir trassar vafalaust, sem gleyma bæði orlofsbókum, sjúkrasamlagsbókum og kannske sparisjóðsbókum, og hafa þær ekki við höndina, — og að þeir týni merkjum. Jú, það eru líka til menn, sem eru þeir dómadags trassar, að þeir týni peningaseðlum, og það er ekki hægt að ráðast á löggjöf til þess að miða allt við svona dómadags svívirðilegar undantekningar í þjóðfélaginu. Allt er þetta þess vegna fátækt, að það ætti að afnema löggjöf, ef það fyndist einhver trassi, sem týndi orlofsbókinni sinni, týndi merkjunum, týndi peningum og gæti alveg eins týnt peningaseðlum. Hann gæti alveg eins týnt 6% af launum sínum, hafandi fengið þau út með vinnulaunum sínum vikulega í peningum. Og slíkir menn mundu gera það auðvitað. Nei, það er satt, að sumir hafa ekki hirt um það að taka orlofsfé sitt í merkjum, hafa t. d. látið undan þeirri ásókn atvinnurekenda, sem hafa viljað losna við fyrirhöfnina af að afgreiða merkin, og sagt: Taktu nú við orlofinu þínu bara í peningum eða leyfðu mér að skrifa þetta inn í

reikninginn þinn ásamt vinnulaunum þínum, sem þú átt hérna, eða hlutum þínum, það má standa hérna inni. — Og þeir eru fleiri en einn, og þeir eru fleiri en tveir, sem hafa komið til mín í Alþýðusambandinu og sagt: Ja, ég á nú ógreidd vinnulaun hjá þessum og þessum atvinnurekanda. En 6% af þeirri upphæð, sem ég á hjá honum og er búinn að eiga núna í langan tíma, er orlofið mitt. Ég hafði ekki hirðu á því að taka það í merkjum, svo að það er þarna með í upphæðinni. — Svo kom annar, sem átti hjá þessum manni, og hann gerði fjárnám í öllu saman, — hann gerði fjárnám í orlofinu hans, af því að hann hafði ekki haft hirðu á því að láta borga sér það í merkjum, en þá var ekki aðfararhæft sem vinnulaunaskuld, sem peningar, sem væri hægt að taka af honum, hann gat haft það öruggt fyrir öllum slíkum kröfum, ef hann hefði látið greiða sér það í merkjum. Svona getur þetta bitnað á trössunum og hefur gert það, þeir hafa ekki haldið á sínum rétti. En það er verið að stefna þessu öllu í þennan voða, ef merkin yrðu afnumin. Þá félli þetta saman við ógreidd vinnulaun og væri hægt að gera í það kröfur af öðrum skuldheimtumönnum, sem er alveg útilokað með merkjakerfinu. Það getur enginn farið niður á pósthús, þó að hann eigi inni hjá manni, og sagt: Nú bendi ég lögfræðingi mínum á að taka orlofsbók þessa manns eða merkin, sem hann á að fá greidd í peningum, þegar hann ætlar í sumarfrí. — Það er hans helga fé, tekið sérstaklega til hliðar, til þess að hann geti farið í sumarfrí, til þess tryggt með lögum.

Þá sagði hv. 5. landsk.: Það er fullur vilji Alþýðuflokksmanna, alveg eins og Alþýðubandalagsmanna, — og hann hefði mátt bæta við: eins og vilji hv. formanns þingflokks framsóknarmanna, — að menn geti farið í orlof og haft rétt til sumarleyfis, eins og öðrum stéttum er tryggt þetta. — Í hverju birtist sá vilji Alþýðuflokksmanna? Það þýðir ekkert að koma hér og segja: Alþýðuflokksmenn hafa þennan vilja, þegar þeir sýna sig svo í því að bera fram lagafrv. á Alþingi, sem rífur niður þann rétt, sem verkafólkið á. Þessi vilji er farinn að slappast. Hann er ekki fyrir hendi lengur, að því er virðist, því miður. Það er alveg ægilegt, að forsrh. skuli hlæja að því, þegar Alþfl. er að bera út eitt af börnunum sínum, eitt af efnilegri börnunum sínum, — svo hlær hann yfir þessu. (Forsrh.: Ég hlæ að hv. þm.) Það er ekkert hægt að hlæja að hv. þm., hann er að verja það barn, sem Alþfl. er að bera út. (EmJ: Nei, hann er að gera allt annað.) Nei. (BG: Hlæja að umskiptingnum. — Forsrh.: Hlæja að umskiptingnum.) Ja, ef þið kallið orlofsrétt verkafólksins nú orðið umskipting, þá þið um það. (Forsrh.: Það er þingmaðurinn.) Þá þið um það. Það má vel vera, að þið standið í þeirri meiningu, að orlofsréttur verkafólksins sé bara umskiptingur, óefnilegt barn, misheppnað, þótt við tækjum þetta barn inn í heiminn. Þeir hafa gumað af því, að orlofslögin hafi verið þeirra ástfóstur. Þeir áttu verulegan hlut í því. En nú bera þeir það út á hjarnið, þetta barn, og segja: Það hefur farið fé betra, það er umskiptingur. — Nei, ef það væri sannfæring Alþfl. manna, að orlofslögin frá 1943 væru ómöguleg

löggjöf, en hefði verið ætlað að tryggja mikilsverðan rétt vinnandi fólks, hvað hefðu þeir þá gert? Aðeins eitt, að koma hér fram á Alþingi með frv. til l., sem bætti úr ágöllum laga um orlof, gerði það ómögulegt helzt að brjóta þau, án þess að viðurlög kæmu þá til. Hafa þeir gert það? Hafa þeir komið fram með frv. til l. um að gera orlofslögin ótvíræðari, gera erfiðara fyrir atvinnurekendur að brjóta þau, gera þau haldbetri vörn fyrir þau réttindi, sem þau áttu að tryggja verkafólki? Nei, ekkert af þessu hafa þeir gert. Ef þeir voru ekki búnir að hugsa út nein úrræði til þess að tryggja betur orlofsrétt verkafólksins, eins og hann var þó tryggður með lögum, höfðu þeir engar hugmyndir um það, hvernig hægt væri að tryggja þennan rétt betur, þá áttu þeir auðvitað að breiða feld yfir höfuð sér og hugsa, en ekki að kasta út frv. um að eyðileggja löggjöfina, sem var til og felur í sér mikilsverð réttindi. Það er eins og hafi grip-ið þá eitthvert æði: úr því að brotin eru lög um orlof verkafólks, þá skulum við bara spæna þeim í burt, kasta þeim í burt og seinna skulum við svo einhvern tíma koma með betri löggjöf um þetta.

Meðan mönnum dettur ekki í hug nein betri leið til þess að tryggja orlofsrétt hins vinnandi fólks, þá eiga menn alveg áreiðanlega að láta núgildandi löggjöf vera, rífa hana ekki niður fyrst og biða þeirrar stundar, að þeim detti eitthvað í hug, sem betur tryggi orlofsrétt verkafólksins en gert sé með núgildandi löggjöf. Þetta sjá allir að er hið eina rétta, ef Alþf. er ekki horfinn frá sinni fyrri afstöðu um að reyna að tryggja verkafólki orlofsrétt með lögum. Þetta, sem hér liggur fyrir, er ekki frv. um aðrar leiðir til þess að vernda orlofsrétt verkafólksins. Þetta er frv. til laga um það að rífa það gat á orlofslögin, sem nú gilda, að þau væru einskis virði, rekald og ræksni á eftir og ekkert annað. Þau hjálpa atvinnurekendum til að ganga á hlut verkamannsins og segja, þegar þeir eru að borga honum út vinnulaunin: Ja, nú er ég ekki skyldugur lengur, þú ert ekki heldur skyldugur til þess að heimta, að ég greiði þér orlofið þitt í merkjum, blessaður losaðu mig nú við fyrirhöfnina af því að vera að ganga frá þessu í merkjum. Ég skal borga þér þetta núna strax í peningum. — Og það mundu fleiri og fleiri verkamenn auðvitað láta undan þessu, því að þeir mundu telja sem svo, að atvinnurekandi vildi heldur hafa það fólk hjá honum, sem ekki heimtaði af honum þessa fyrirhöfn. Þannig er búið að búa þannig um, að verkamaðurinn, sem vildi halda orlofsréttindum sínum til streitu, stæði hallari fæti fyrir og yrði kannske í sumum tilfellum að gefa upp sinn rétt til að heimta þetta samt áfram í merkjum. Það er ekki rétt stefna, það fullyrði ég, af neinum þeim manni, sem hefur á vörnum, að hann vilji varðveita orlofsrétt hins vinnandi fólks, að rífa gat á gildandi löggjöf um þetta og gera aðstöðu verkafólksins veikari til að krefjast síns orlofsfjár í merkjum, — það er ekki rétt stefna, segi ég, af neinum þeim, sem þykist vera vinur þess, að verkafólkið hafi sín orlofsréttindi óskert.

Ég freistast til þess að halda, að tilgangurinn

með þessu frv. sé sá að reyna að fela það fyrir verkafólki, að kaupið þess var lækkað, með því, að nú komi í umslagið þess í hvert skipti 6% orlof í staðinn í peningum. Það er svolítið upp í eyðuna, sem löggjöfin eftir áramótin skapaði. En þá hefur verkamaðurinn ekkert til upphalds, þegar hann ætlar sér í sumarleyfið, það er búið að koma smátt og smátt í launaumslagið hans, hefur kannske blindað hann, að hann varð fyrir kauplökkun, í einstöku tilfellum, — það má vel vera, að það takist, en fé til þess að fara í orlof hefur hann þá ekki.

Norðmenn hafa atvinnulíf, sem ekki er óáþekkt atvinnulífi okkar Íslendinga. Þeir höfðu orlofsmerkjakerfið, þegar við settum okkar orlofslöggjöf. Þeir höfðu það frá 1939, ef ég man rétt. Við settum okkar 1943 með þá sérstaklega sem fyrirmynd. Þeir höfðu ekki fundið aðrar leiðir til þess að taka fé til hliðar til þess að geyma til þeirrar stundar, sem hið vinnandi fólkíð ætlaði í orlof, heldur en einmitt að skylda atvinnurekendurna til að greiða þennan hluta, þessa peninga út í orlofsmerkjum, og þeir halda fast við það enn. Þeir fullyrða, að þetta kerfi, að verkalýðurinn hafi tekið til hliðar upphæð til þess að standast kostnaðinn af sumardvöl, hafi gert þeim mögulegt að byggja upp hið merkilega orlofsdvalarkerfi og sumarferðakerfi, sem verkalýðshreyfingin norska hefur byggt upp einmitt á grundvelli orlofslaganna. Og þar eru þeir búnir að vinna afrek. Þeir eru búnir að koma upp, eins og ég sagði hér í gær eða fyrradag, verkalýðsfélag og þessi samtök, Norsk folkeferie, um 300 smærri og stærri gistiheimilum, orlofsheimilum, sem verkalýðshreyfingin á og einmitt gerir fólkinu með peningana sína í orlofsmerkjunum, sem hefur tekið þá þannig til hliðar, mögulegt að tryggja sér sumardvöl á þessum ódýru stöðum. Þeir hafa í framhaldi í orlofsmerkjakerfinu sínu byggt upp stórkostlega merkilegt orlofsdvalarkerfi fyrir hið vinnandi fólk í landinu. Ég hygg því, að það þýddi lítið að bera fram frv. í norska stórþinginu um það að afnema orlofslöggjöfina, sem er fyrirmyndin að okkar orlofslöggjöf, sem menn svo segja um: Hún er allt of ófullkomlega gerð hér og illa, og hún er brotin. — Það þyrfti auðvitað að skerpa viðurlögin við því, að hún væri brotin, en ekki rífa meiri göt á hana. Og mér er sem ég sæi upplitið á Alþýðuflokksfólki í Noregi, ef norska verkamannastjórnin bæri fram frv. til laga um að heimila, að orlofsféð væri ekki greitt með merkjum, heimila, að það mætti renna saman við vinnulaun. Ég hygg, að það væri erfitt að finna annað mál, sem kæmi norskri alþýðu í meiri blossa, skapaði þar meiri óánægju heldur en ef norska verkamannastjórnin færi af stað með slíkt mál.

Það er eitt höfuðskilyrði, að orlofsféð sé aðgreint frá launagreiðslunum, það sé tekið til hliðar sem öruggt geymslufé til þeirrar stundar, að hið tekjulága fólk hefur ákveðið að fara í sitt sumarleyfi. Maður getur skilið, að láglæna-fólk, sem lifir í fátækt, geri sér ekki grein fyrir, hversu dýrmætur réttur þetta er, og þegar það skortir peninga, þá slái það ekki hendinni á móti því, þegar atvinnurekandinn ýtir þeim að því: Taktu það heldur í peningum, taktu það

heldur í peningum. — Og þannig stendur að verulegu leyti á um þau brot, sem orðið hafa á orlofslöggjöfinni. Það er ekki alveg að öllu leyti atvinnurekendunum að kenna. Þeir hafa alltaf ýtt á að geta sloppið við fyrirhöfnina, en fá-tæka fólkið hefur sumt sagt: Ja, mér veitir nú ekki af að fá þetta orlofsfé mitt í aurum eftir hendinni og litlar líkur til þess, að ég geti farið í sumarfrí, — og þannig hefur það fólk líka tekið á móti þessu af nokkrum misskilningi, en mikilli þörf, og þannig eru sum brotin á vinnulöggjöf-inni sannarlega afsakanleg. Og úr þessu verður ekki bætt með öðru en að það tækist að auka betur tekjur þessa láglæna-fólks, sem við tekju-skortinn og örbirgðina býr.

Ég undraðist það, þegar hv. 5. landsk. (BG) fullyrði það í lok ræðu sinnar: Við erum ekki að afnema orlofslöggjöfinna með þessu. — Það er svo augljóst mál, að það er verið að rífa gat á hana með þessu, það er verið að eyðileggja hana í framkvæmd, það er verið að afnema orlofs-lögin. Ef menn eru á þeirri skoðun, að það sé illt verk, þá eiga þeir að hætta við það. Þetta má setja til nefndar, þar fengi það hægt andlát, eins og vera bæri, og Alþýðuflokksmenn og aðrir, sem vilja leggja sig í líma um að bæta úr ágöllum kerfisins, sem gilt hefur, legðu sig í líma um það til næsta þinghalds að finna umbætur á því. En það er engin umbót, það er þvert á móti skaði að því, það er tjón að því, það er vansi að því að spilla orlofslöggjöfinni, sem nú er, og ég get ekki séð, hvað reki á eftir mönnum með það. Það er búið að sýna það og sanna, að sparnaður á þessu ári getur enginn orðið af því, að þetta frv. nái fram að ganga og orlofslöggjöfinni sé spilt.

Ég vil nú í lok ræðu minnar gefa yfirlit um það, hvernig sagan er af orlofsréttindum verka-fólks fram á þennan dag. Hún er þessi:

Verkalýðsfélögin um allt land hófu baráttu fyrir því, að vinnandi fólk við framleiðslu-atvinnuvegina, eyrarvinnu-menn, verkakonur sem aðrir, fengju orlof. Og þetta var knúið fram eftir verulega harða baráttu í samningum ein-stakra verkalýðsfélaga. Verkalýðsflokkarnir tóku undir þetta, fundu, að þetta voru réttmætar jafn-réttiskröfur, sem þurfti að tryggja, ekki aðeins með samningum, þar sem félög voru nógu sterk til þess að knýja það fram, heldur einnig með löggjöf. Og þetta gerðu þeir vel og drengilega, verkalýðsflokkarnir á Alþingi. Eitt af því fáa, sem þeir ekki rifust um, var að setja slíka lög-gjöf og reyna að búa eins vel um hnútana um það, að ekki væri hægt að brjóta hana og ganga á svig við hana, eins og hægt væri. Og þeir leit-uðu beztu fyrirmynda hjá Dönum, Norðmönnum og Svíum, sem allir höfðu tekið upp þetta merkja-kerfi, og þar hefur það líka gefizt vel. Þannig var þetta fyrsti áfanginn, að það tókst að tryggja þetta í samningum stéttarfélag, og víða var fyrsti sigurinn þessi, að það fengust ákvæði inn í samningana um 4% orlofsfé auk vinnulaunanna. Svo kom löggjöfin. Hún tryggði verkafólki á landi 4% orlof, sem átti að greiðast út, ekki í pening-um, heldur í orlofsmerkjum. Þó var ein undan-tekning frá þessu. Hlutarsjómenn fengu ekki 4% orlof í lögin, þegar þau voru sett. Nei, þeir áttu að vera með hálfan orlofsrétt. Þeir skyldu fá 2%

í orlof. Og þannig var þetta til skamms tíma. Það var aldrei hægt að knýja það fram, að hlutarsjó-mennirnir fengju orlofsréttinn sinn nema sem hálfdrættingar. Röksemdin var þessi: Hlutarsjó-maður er að hálfu leyti útgerðarmaður. Hann fær raunverulega 4% orlof, en af því að hann er að hálfu leyti hlutarmaður og að hálfu leyti út-gerðarmaður, þá fær hann ekki nema hálfan or-lofsrétt. Og við þetta urðu hlutarsjómenn að búa, eins og ég sagði, til skamms tíma. Þeirra orlofsréttur í lögunum var árum saman 2%, annarra launamanna 4%.

Nú miðaði það í áttina, að í stað þess að l. höfðu tryggt fólki 4% orlof, fékkst í gegn fyrir fáum árum, að orlofsrétturinn yrði 6% af laun-um, þ. e. a. s. jafngilti þriggja vikna orlofi, í staðinn fyrir að hitt var 12 daga orlof, 18 dagar virkir í staðinn fyrir 12 daga áður. Þá breyttist orlofsréttur hlutarsjómanna úr 2% í 3%. Það var þó í áttina. Fyrst hafði þetta fengizt inn í samninga einstakra félaga, svo lögfest 4%, 2% handa hlutarsjómönnum. Lagabreyting fæst svo eftir margra ára baráttu, að orlofið verði 6%; þá verður orlofsréttur sjómanna 3%. Ég held, að það séu bara tvö eða þrjú ár síðan við höfð-um það í gegn, að allur orlofsréttur launþega, hlutarsjómanna sem annarra, yrði 6%. Sóknin hefur þannig haldið áfram alltaf stöðugt, frá því að þetta komst fyrst inn í stéttarsamninga um 4% og 2%, í 3% og 6%, og það er stutt síðan þessir sigrar náðust. Þá var það svo, að orlofs-féð hafði að einu leyti tæpari rétt en vinnulaun. Vinnulaun fyrntust samkv. fyrningalöggjöfinni ekki á skemmri tíma en fjórum árum, en orlofs-féð fyrntist á einu ári. Ef verkamaður eða sjó-maður hirti ekki um að taka orlofið sitt á sama ári, þá var það fyrnt, fallið, réttlæst. En nú er búið að vinna það. Það var seinasti sigurinn í orlofsbaráttunni, að orlofsfé fyrntist ekki á skemmri tíma en vinnulaun, á fjórum árum.

Fram að þessum tíma hefur því verið í raun og veru stöðug sókn í orlofsmálum verkafólks-ins, og nú erum við komin á það stig, að við ætlum að hefja það sama og frændur okkar á Norðurlöndum eru búnir að sigrast í, þ. e. a. s. byggja upp orlofsdvalarkerfi fyrir verkafólkið. En þá kemur Alþýðuflokksstjórnin og afnemur orlofslögin eftir alla þessa baráttu. Og það er þá ekki hikað við að segja: Ja, þetta var misheppn-að barn, þetta var umskiptingur, og það er sjálf-sagt að bera hann út. — Það er alveg áreiðanlegt, að verkafólk á Íslandi er á annarri skoðun. Or-lofslögin hafa verið í sinni mótn, allt frá því að baráttan endaði með þeim sigri í hörkusamning-um við atvinnurekendur að fá orlofsrétt viður-kenndan í samningana og fá orlofsréttinn auk-inn samkv. löggjöf, þangað til fyrir tveimur ár-um, að þetta var orðið 6% eða 3 vikur, jafnt fyrir hlutarsjómenn sem aðra, og að orlofsrétt-urinn skyldi ekki fyrnast á einu ári, heldur á fjórum árum. Og svo erum við í þann veginn að fara af stað með að byggja okkar fyrsta orlofs-heimili nú og ætlum að gefa verkalýðsfélögunum kost á því að byggja einmitt smáhýsi í kringjum það fyrsta stóra orlofsheimili, sem við byggjum, sumardvalarstaði, þar sem dvölin verði enn ódýr-ari en á orlofsheimilinu. En þá fáum við þessar

rýtingsstungur í bakið, að það á að fara að afnema orlofslöggjöfina. Ég fullvissa flutningsmenn þessa frv. um það, að þetta verður baráttumál innan verkalyðshreyfingarinnar. Því verður ekki tekið með þögn og þolinmæði, að þessi löggjöf sé rífin í tætlur og eyðilögð. Ef þeir halda því fram, sem hv. 5. landsk. hélt hér fram áðan: Ja, við erum búnir að sjá ýmsa galla á gildandi orlofslöggjöf, — þá mundi verkafólkið segja: Ja, leggið ykkur þá í bleyti, farið þið að hugsa um það, hvernig þið getið bætt úr göllum þeirrar löggjafar, en látið okkur vera í friði með núverandi orlofslöggjöf, þangað til andinn hefur komið yfir ykkur og þið hafið fundið betri úræði.

Ég gæti gjarnan spurt um það: Hefur ekki verið látið svo lítið, áður en svona frv. er kastað inn í þingið, að spyrja t. d. öldung í verkalyðshreyfingunni eins og frú Jóhönnu Egilsdóttur, formann verkakvennafélagsins Framsóknar, hvort það sé með hennar vitund og vild og að hennar óskum, að orlofslöggjöfinni sé spillt? Ég á bág með að trúa því, að Jóhönnu Egilsdóttur standi á sama um þá orlofsmöguleika, sem verkakonum eru tryggðir með löggjöfinni, eins og hún er nú, þrátt fyrir sína galla. Ég á bág með að trúa því, að varaforseti Alþýðusambands Íslands, Eggert Þorsteinsson, hafi verið að spurður og að hann hafi til þessarar stundar gefið samþykki sitt og jáyrði við því, að þetta frv. yrði samþ. hér með hans atkv. og þannig spillt orlofslöggjöfinni og traðkað á rétti verkafólks, sem það hefur notið nú í nokkur ár. Ég á bág með að trúa því. Ég á bág með að trúa því, að ágætismaður eins og Magnús Ástmarsson leggi blessun sína yfir það, sem til skamms tíma hefur verið formaður Hins íslenska prentarafélags, — ég á bág með að trúa því, að það sé með hans ráðum gert að ráðast á þessa löggjöf. Og þannig gæti ég talið hvern ágætismanninn á fætur öðrum í forustuliði Alþfl. í verkalyðsmálum. Ég trúi því ekki, að þetta fólk mæli með samþykkt þessa frv., og það kæmi þá a. m. k. í ljós í miðstjórn Alþýðusambandsins. Ég trúi því ekki, að það hafi verið gengið fram hjá miðstjórn Alþýðusambandsins með að spyrja um álit á þessu frv., og þar eru Alþýðuflokksmenn, þar er fólk eins og Magnús Ástmarsson, þar er Jóhanna Egilsdóttir sem varamaður og mætir hjá okkur oft á miðstjórnarfundum, þar er Eggert Þorsteinsson, hv. alþm., og þar er Óskar Hallgrímsson, og þarna mæta stundum fulltrúar frá Sjómannafélaginu, eins og Sigfús Bjarnason. Ég á erfitt með að trúa því, að það komi nokkurt atkvæði frá þessu fólki, sem mæli með því, að rífið sé gat á orlofslöggjöfina eða hún raunar eyðilögð. Ég bið því mína gömlu vini í Alþýðuflokknum að fara sér hægt um að knýja þetta mál í gegn. Það væri gert áreiðanlega á móti vilja verkalyðssamtakanna í landinu. Þetta er eitt af réttindamálum, sem hafa áunnizt í gegnum faglega baráttu stéttarfélaganna og með aðstoð löggjafans á Alþingi, verkalyðsflokkanna þar, og fólkinu er sárt um hvert það mál, sem þannig hefur unnizt, í gegnum baráttu og með atfyllgi löggjafans að lokum, ef þau eru eyðilögð aftur með löggjöf.

Ég held, að næst á eftir l. um verkamannabú-

staði þyki verkafólkinu einna vænst um lögin um orlof og geri sér einna mestar vonir um það, að þegar við í framhaldi af orlofslöggjöfinni erum komin af stað með að byggja upp okkar orlofsdvalar- og sumarleyfaferðir, þ. e. a. s. með því að byggja upp sams konar stofnun og Norsk folkeferie og þá dönsku, sænsku og finnsku, þá fyrst sjáum við möguleikana á því í framhaldi af hinu geymda orlofsfé að nota það til ódýrrar sumardvalar. Og það er áreiðanlegt, að það eru fá mál næst á eftir húsnæðismálum sjálfum, — þess vegna segi ég, að því þyki kannske vænna um lögin um verkamannabústaði, — fá mál, sem eru þýðingarmeiri fyrir hið stritandi fólk heldur en þetta, að njóta jafnréttis við aðra þegna þjóðfélagsins um að geta tekið sér hvíld frá störfum, þegar þeir allan ársins hring að öðru leyti eru búnir að þræla sér fyrir þjóðfélagið. Og þann rétt á ekki að taka af þeim.

**Forsrh. (Emil Jónsson):** Herra forseti. Ég get ekki stillt mig um að segja nokkur orð eftir þau ósköp, sem hér hafa á gengið. Ég hef í gamla daga lesið í þjóðsögunum um umskiptinga, en aldrei eiginlega gert mér ljóst, hvernig þeir hafa litið út. En eftir ræðu hv. 7. þm. Reykv. (HV), sem var hér að enda sína ræðu, þá held ég, að ég verði nú að slá því föstu, að þeir hafi verið eitt-hvað líkir því, sem hann var hér í pontunni. Hann úthverfðist, hann úthverfðist og umhverfðist yfir hlutum, sem hann vissi að hann skýrði rangt. Hv. þm. sagði fyrst, að hér væri verið að rífa gat á orlofslögin, en svo endaði hann með því að segja, að hér væri verið að afnema orlofslöggjöfina. Allt var þetta í svipuðum tón: það væri verið að rífa niður þann rétt, sem verka-fólkið eigi. Svo rakti hann sögu orlofslaganna og gerði það á þann hátt, að fyrst hefðu nokkur verkalyðsfélög komið og fengið það tekið inn í sína samninga, að þeirra meðlimir skyldu fá orlof, síðan hefðu verkalyðsflokkarnir, eins og hann orðaði það, komið og unnið að því, að þetta hefði verið tekið upp í löggjöf. Ég held, að þetta hafi nú nokkuð öðruvísi borið að, og ég er nærri viss um það, að hv. þm. man, að það bar nokkuð öðruvísi að. Það var félmrh., sem þá var formaður Alþfl., Stefán Jóh. Stefánsson, sem fyrst lét setja mþn. til þess að undirbúa lögin um orlof. Það frumkvæði kom frá Alþfl. og frá honum sem félmrh. þá. Hitt er svo rétt, að á meðan sú mþn. var að vinna, þá tókst nokkrum félögum að koma ákvæðum um orlof inn í sína samninga. En ég ætla, að þeir hafi ekki verið þar áður en félmrh. setti n. til þess að undirbúa löggjöfina.

Löggjöfin var svo borin fram á Alþ., eins og hann sagði, fyrst með 4% orlofi, sem síðan hefur verið hækkað upp í 6%. En hann telur, að verið sé að rífa þetta allt saman niður, gera orlofslögin að engu og taka frá fólkinu þann helga rétt, sem það hefur fengið með l., með þessu frv., sem hér liggur fyrir. Af hverju lætur hv. þm. svona? Hefur hann ekki lesið frv., eða er þetta af einskærri málefnafátækt hans og hans flokks, að þeir þurfi að tala svona — að snúa hlutumum svona við til þess að láta líta út eins og þeir séu að berjast fyrir einhverju höfuð-réttlætismáli? Hvað er það, sem hér er verið

að gera? Það er eingöngu verið að setja mönnum í sjálfsveld, hvort þeir taki sitt orlof í merkjum eða í peningum. Þetta þýðir það, að þegar menn eru í starfi, þá geta þeir ráðið því samkv. þessum brtt., sem hér liggja fyrir, hvort þeir vilja fá orlofspeningana sína borgaða í peningum eða hvort þeir vilja fá þá borgaða í merkjum. Nú ætla ég, að flestir verkamenn séu ekki það miklar gungur, að ef merkjagreiðslan er svo þýðingarmikil eins og hv. ræðumaður og hv. ræðumenn, sem hér hafa talað, vildu gera ráð fyrir, þá hafi þeir ekki rænu á því að segja, að þeir vilji fá orlofsgreiðslur í merkjum. Þeir eiga fullan rétt á því, og þeir eiga fullan rétt á því líka, þó að þetta frv., sem hér liggur fyrir, verði samþykkt. Það eina, sem verið er að gera með þessu frv., er það, að verið er að setja mönnum í sjálfsveld, hvort þeir taki orlofsgreiðsluna í peningum eða taki hana í merkjum. Annað er það ekki. Og þetta á að vera sú höfuðsynd, að ekki einasta sé rífið gat á orlofslögin með þessu, heldur séu þau bara numin úr eildi, ekkert annað. Nú veit hv. þm. og þeir hv. þingmenn, sem um þetta hafa fjallað, að launagreiðslur hér á landi færast meir og meir yfir í það horf, að menn eru á föstum launum, vikulaunum og mánaðarlaunum, þar sem því er hægt að koma við, og ég býst við, að það launafyrirkomulag verði algengara, eftir því sem tímar líða, og menn yfirleitt verði fastari í sinni atvinnu heldur en þeir hafa verið áður. En fastir starfsmenn taka yfirleitt ekki orlofsmerki og ekki orlofsfé. Þeir fá bara samkv. lögum greitt kaup í þær þrjár vikur, sem þeir samkv. lögum eiga orlof í, þó að þeir séu ekki í vinnu. Þetta er nú sá háttur, sem er hafður þar og hefur enginn undan kvartað.

Hitt hefur aftur fyrir lausavinnumennina — veit ég með vissu — mjög orkað tvímælis, hvort menn vildu heldur taka orlofsmerki eða taka greiðsluna í peningum, vegna þess að þeim hefur þótt óþarfa umstang að vera að eiga við þessi merki, líma þau, sækja þau, passa þau og afhenda þau svo til greiðslu, þegar þar að kemur. Þetta er umstang, sem ýmsir menn vilja komast hjá. En mér og hv. þm. er vel kunnugt, hvers vegna ákvæðið um merkin er komið inn. Það er komið inn vegna þess, að á þeim tíma, þegar lögin voru sett, voru ráð verkafólks miklu minni en þau eru í dag. Og það var talið líklegt þess vegna, að hefðu þessi ákvæði um skyldusölu merkjanna ekki verið tekin inn í l. og fólk átt kost á því að fá greiðsluna í peningum, þá hefði það orðið eyðslueyrir hjá þeim, vegna þess að launin voru þá eða tekjurnar það litlar, að þeir urðu fegnir að nota þær til síns heimilishalds.

Á þessu hefur orðið, sem betur fer, mikil breyting. Kjör verkalýðsins hafa batnað, og ýmsir verkamenn, meira að segja fjöldi verkamanna, sem betur fer, hefur haft tækifæri til þess að leggja nokkurt fé til hliðar. Og hvaða munur er á því að leggja orlofsfé til hliðar eða annað fé? Ekki nokkur. Og því má ekki sá verkamaður, sem vill hafa þennan hátt á, fá orlofsgreiðsluna sína í peningum og leggja hana í sparisjóðsbók, ef hann vill það heldur? Af hverju á að neyða hann til þess að hafa þessi orlofsmerki? Af

hverju á að neyða hann til þess, og af hverju vill formaður Alþýðusambandsins endilega neyða verkamanninn, sem vill fá greiðsluna í peningum, til þess að vera að taka þessi merki? Ég skil ekki þetta. Sá, sem vill fá merki, á rétt á að fá merki samkv. lögum.

Samkv. þeim upplýsingum, sem hér voru gefnar áðan af hv. 5. landsk. þm., kom í ljós, að þessi lög eru mjög brotin. Og af hverju eru þau brotin? Það er af því, að þeir menn, sem ekki vilja taka merkin, taka við peningunum og vilja alveg eins peningagreiðsluna og hafa kamske möguleika til að leggja hana inn í sína sparisjóðsbók og geyma hana á þann hátt. En af hverju, segi ég enn og aftur enn, — af hverju á að þína manninn, sem vill haga sinni málsmeðferð á þennan hátt, til þess að vera að taka merkin? Hinn, sem er í vafa um það, hvort honum tekst að geyma féð á annan hátt, getur fengið merkin.

Auk þess kemur svo það, að þetta fyrirkomulag kostar ríkissjóðinn góðan skilding. Þetta merkjafyrirkomulag kostar ríkissjóðinn hvorki meira né minna en 650 þús. kr. á ári, sem vel væri hægt að losna við, ef annar háttur væri þar tekinn upp. Hv. þm. kemur kamske og segir: Já, 650 þús. kr. eru ekki mikið fé. En þó er það nokkuð. Og meira að segja í hinum stóra reikningi ríkisins er ekki sama, hvorum megin hver hálf milljón liggur. Og það er líka ástæðan til þess, að þetta frv. hefur verið borið fram í þvi formi, sem gert hefur verið, að það sparar.

Ég vil rétt að lokum rekja ástæðuna fyrir því, að það er komið fram. Það sparar ríkissjóði á ári um ½ millj. kr. Það gefur þeim mönnum kost á því, sem vilja fá sínar orlofsgreiðslur í peningum, að fá þær í peningum. Og það heldur enn rétti þeirra, sem vilja fá orlofsgreiðslurnar í merkjum, til þess að fá þær í merkjum. Hver einasti maður getur heimtað sína orlofsgreiðslu í merkjum, ef hann vill það. Hvað er þá, sem hefur verið rofið, og hvað er það, sem hefur verið brotið? Heldur hv. forseti Alþýðusambandsins, að verkamenn séu svo miklar gungur, að þeir þori ekki að heimta merkin sín, ef þeir eiga rétt á þeim samkv. lögum? Ég bara spyr. Ég held, að það sé alveg augljóst mál, að þegar heill flokkur, eins og nú hér Alþýðubandalagsflokkurinn svokallaði, er svo málefnafátækur, að hann verður að taka upp mál eins og þetta og gera það að höfuðmáli, þá sé eitthvað bogið við málefnafátækt þess flokks.

**Gunnar Jóhannsson:** Herra forseti. Hv. 5. landsk. (BG) vildi halda því fram, að orlofskerfið hefði reynzt mjög gallað. Ég vil spyrja þennan hv. þm. að því, hvenær hafi verið sett lög á Íslandi, sem allir menn hafa verið sammála um. Ég held, að það yrði mjög erfitt að finna þau lög, sem allir íbúar landsins gætu samþykkt og hefðu ekkert út á að setja. Ef það á að nota það sem rök á móti orlofslögunum, að einhverjir af þeim, sem þeirra eiga að njóta, séu á móti þeim, þá finnst mér, að skörin sé nú farin að færast upp í bekkinn. Í þessu sambandi má benda á, að við höfum nú hér í landi yfirvöld og þessi lög eins og önnur lög heyra beint undir þeirra

verksvið. Það er náttúrulega fyrst og fremst þeirra að sjá til þess, að þessi lög séu haldin eins og önnur.

Þá segir sami hv. þm., að stór hluti launþega hafi ekki tekið orlofsmerki. Það má vel vera, að það séu allmikil brögð að því. En jafnvel þótt svo væri, þá mælir það ekki á móti lögnum sem slíkum.

Ég tók það fram áðan í minni fyrri ræðu, að ég teldi, að orlofslögin hefðu verið vel séð og þau ættu miklu fylgi að fagna á meðal launastéttanna í landinu og það væri stór hluti af meðlimum verkalýðshreyfingarinnar, sem hefði notað sér lögin og óskaði frekar eftir því að fá merki heldur en láta borga sér þetta út vikulega og þannig gera þetta fé, sem átti að vera öryggi fyrir sumarfrí, að daglegum eyðslueyri og þar með eyðileggja orlofslögin að mestu. En fyrst hv. 5. landsk. telur, að svo mikið sé við lögin að athuga og þess vegna sé þetta frv. fram komið og nauðsynlegt, eins og hann orðaði það, sé að gera róttækar breytingar á lögnum, hvernig stóð þá á því, að það var ekki farið í það að gera breytingar til bóta? Af hverju lagði hæstv. ríkisstj. ekki fram frv. um breytingar, sem voru í samræmi við anda orlofslaganna, en ekki frv. um að eyðileggja lögin? Þetta frv. er beinlínis til þess gert að eyðileggja lögin í þeirri mynd, sem þau eru núna.

Ég tel sjálfsgagt, að það beri að fresta afgreiðslu þessa frv., þar til fyrir liggur m. a. álit verkalýðshreyfingarinnar, og að henni gefist tómt til þess að koma þá með sínar till. til úrbóta. Ég er alveg viss um, að það er fjöldi af verkamönnum, sem hefur ýmislegt að athuga við löggjöfina og mundi koma með sínar till. til ábendingar um það, sem betur mætti fara. En til þess vinnst ekki tími nú. Málinu er skellt hér fram í endalok þingsins og skellt fram þannig, að það er ekki einu sinni, að stjórn heildarsamtakanna sé að spurð, og frv. ekki fyrir hana lagt til umsagnar, hvað þá heldur meir, að það sé hægt að ræða um þetta mál við svo að segja nokkurt verkalýðsfélag á landinu og leita álits þess um það. Það er alveg útilokað. Til þess er enginn tími. Ég held, að hve oft sem hv. 5. landsk. mótmælir því, að þetta frv. sé árás á sumarfrí verkafólks og þá um leið árás á verkafólkið almennt, þá er það nú samt staðreynd, að með frv. er gerð mjög ákveðin tilraun til þess að eyðileggja sumarfrí verkafólks. Fram hjá þessari staðreynd verður ekki komið.

Með framkomnu frv. er verið að eyðileggja merkilegt atriði í félagsmálalöggjöf okkar og stefnir að því að eyðileggja sumarfrí verkafólks, algerlega í mótsögn við það, sem flestar þjóðir heims gera nú. Ég vil bara benda á, þó að reyndar hv. 7. þm. Reykv. hafi tekið það fram áðan, að á Norðurlöndum t. d. verða allir launþegar að taka sumarfrí og núv. orlofslöggjöf er að mestu leyti sniðin eftir danskri löggjöf. Ég veit ekki til þess, að Danir hafi gert neinar breytingar á þessum lögum hjá sér, a. m. k. ekki í líkingu við það, sem hér er farið fram á.

Ég held, að hv. þm. Alþfl. mættu taka sér til fyrirmyndar flokksbræður sína á Norðurlöndum í þessu máli. Ég held það þætti saga til næsta

þegar, ef Alþýðuflokksmenn á Norðurlöndum flyttu frv. á svipuðum eða líkum grundvelli og það frv., sem hér liggur fyrir. Hv. 7. þm. Reykv. lýsti því svo vel, að ég þarf ekki að fara frekar inn á það, en ég vil bara bæta því við, að slíkir þm. mundu ábyggilega ekki vera hátt skrifaðir hjá verkalýð viðkomandi landa, svo mikið þekki ég til a. m. k. verkalýðshreyfingarinnar í Noregi. Og ég fullyrði, ef slíkt frv. sem þetta væri lagt fram í norska stórþinginu, að sá, sem það gerði, þyrfti ekki að halda, að hann yrði kosinn á stórþingið við næstu kosningar á eftir. En hér leyfir hæstv. ríkisstj. Alþfl. sér að flytja frv. til laga um að eyðileggja orlofslögin að meira eða minna leyti og þar með útiloka verkafólk frá því að taka sumarfrí. Hér er allmikill munur á, enda mun nú Alþfl. hér vera alveg sérstakt fyrirbæri, sem ekki þekkist neins staðar annars staðar.

Hæstv. forsrh. talar um það mikla umstang, sem því fylgir að taka orlofsmerki fyrir verkafólk. Það er alveg undravert að heyra þessi ummæli. Veit ekki hæstv. forsrh., að hver einasti verkamaður getur lagt sína orlofsbók inn hjá viðkomandi atvinnurekanda, sem svo limir merkin inn í orlofsbókina, algerlega án þess að hinn komi nálægt því? Nei, allt skraf um mikla fyrirhöfn í sambandi við þetta mál er bara hreint slúður út í loftið og hæfir ekki hæstv. forsrh.

Að lokum þetta: Ég vil enn á ný endurtaka það, að ég álit í alla staði óforsvaranlegt að afgreiða þetta mál, án þess að leitað sé umsagnar stjórnar heildarsamtaka verkalýðshreyfingarinnar, og ef ekki vinnst tími til þess, á málið ekki að fara í gegn hér á Alþingi.

**Hannibal Valdimarsson:** Herra forseti. Ég skal játa, að mér hitnar í hamsi, þegar ég sé, að fram koma frv. á Alþ. um að rífa niður þá löggjöf, sem verkalýður landsins hefur háð langa og stranga baráttu fyrir, fyrst á stéttarlegum grundvelli og síðan fengið viðurkennt með löggjöf. Ég játa, að mér stendur ekki á sama. Mér stæði ekki á sama, ef hér kæmu fram frumvörp um afnám verkamannabústaðalaganna, og væri þó hæglega hægt að fullyrða, að sú löggjöf sé gölluð, hún sé ekki fullkomin. Það er hennar stóri galli, að nú er heimtað svo hátt framlag af hinu fátækasta fólki, sem skortir húsnæði, að það megnar ekki að leggja þetta framlag fram og getur þannig ekki orðið aðnjótandi blessunar verkamannabústaðalaganna. Gallar eru á löggjöfinni, en mér þætti samt sárt, ef Alþfl. kæmi með frv. til l. um að afnema þau lög. Og eins er með orlofslöggjöfina. Hvað er verið að rífa niður? Hvað er satt í því, sem 7. þm. Reykv. segir, að það sé verið að rífa gat á löggjöfina um orlof? segir hæstv. forsrh., alveg eins og hann viti ekki neitt. Eitthvað verða menn nú að vita, a. m. k. sem forsætisráðherrar. Upphafsorð þessa frv. eru: „Orðin „skytt skal að greiða orlofsfé í merkjum“ skulu falla niður.“ Þetta er gatið, sem verið er að rífa í löggjöfina. Núna er skytt að greiða orlofsféð í merkjum. Þessi orð skulu falla niður úr gildandi löggjöf. Það skal vera heimilað atvinnurekendunum, sem þeir hafa sótt allfast á um, að borga féð í peningum. Þar með er verið að eyði-

leggja orlofslögin. Það er bara verið að setja mönnum það í sjálfsveld, hvort þeir vilji taka orlofsfé sitt í peningum eða merkjum. Það var ástæða í upphafi til þess að tryggja, að þetta væri greitt, ekki í peningum, heldur í merkjum, og sú ástæða er enn fyrir hendi.

Þá kemur röksemdin, sem réttlætir þessa breyt. Hún er þessi: Ráð verkafólks peningalega voru minni, þegar 1. voru sett, heldur en þau eru nú. — Við skulum vona, að svo sé. Þá segi ég: Einmitt meðan ráð verkafólks voru peningalega minni, þá var tilfinnanlegra fyrir þá fátækustu að taka til hliðar 4% og geyma til sinnar orlofsdvalar, þá var það erfitt. Ef það er rétt, að menn hafi nú meiri peningaleg ráð, þá reynist auðveldara fyrir fólk, það getur betur þolað að taka til hliðar 6% og verja því til þess að tryggja sér orlofs- og hvíldardvöl. Það er minni ástæða til þess nú en áður að heimila fólki að taka þetta í peningum. Ég kemst að þveröfugri niðurstöðu við hæstv. ríkisstj., sem flytur þetta mál og ber þessa röksemd fyrir. Ef fólk er betur stætt peningalega nú, þá getur það betur þolað að leggja til hliðar 6% til þess að geta veitt sér þann menningarlega lúxus að tryggja sér hvíld að sumrinu.

Og af hverju á að neyða verkamenn, spyr hæstv. forsrh., til þess að taka það í merkjum, en ekki peningum? Ég spyr: Hverjum er hættast við að lúta því að vild atvinnurekandans að taka orlofsfé sitt í peningum? Þeim, sem er fátækastur, þeim, sem kannske býr við verst húsa-kynnin og þyrfti þannig mest á því að halda, til þess að heilsa hans og fólks hans brotni ekki niður, að geta einmitt tryggt sér hvíldardvöl að sumrinu. Og svo er ýtt að þeim: Taktu það heldur í peningum. Og svo á þetta fólk að geta samt haldið því til hliðar til að tryggja sér hvíldardvöl. Ég segi, að fólk, sem hugsar og talar svona eins og hæstv. forsrh. gerir, virðist ekki skilja snefil af því félagslega gildi, því félagslega og menningarlega gildi, sem það að tryggja fátæku verkafólki orlof — hvíldardvöl — hefur. Það er einmitt þetta fólk, fátækasta fólkið, sem þarf fyrst og fremst á því að halda, að því sé tryggt orlofs- og hvíldardvöl. Og það er hjálp til þess einmitt að knýja atvinnurekendur til þess að skila þessu ekki í peningagreiðslu ásamt vinnulaunum í hvert sinn, heldur einmitt í merkjum. Það er verið að hjálpa fátækasta fólkinu til að taka þennan eyri til hliðar, svo að það geti tekið sér hvíldardvöl.

Ég gerði einmitt grein fyrir því hér í gær eða fyrradag, — ég hygg, að hæstv. forsrh. hafi þá ekki verið við, — ég las þá einmitt upp úr framsöguræðu Guðmundar f. Guðmundssonar, núv. hæstv. fjmrh., og dró þannig enga fjöður yfir það, að Alþfl. flutti þetta mál inn í þingið og barðist fyrir því sem sínu máli, sem þýðingarmiklu máli. En einmitt þess vegna er ég enn meira undrandi í dag, þegar það er einmitt Alþfl. með Guðmund f. Guðmundsson sem ráðh., sem flytur frv. um að skerða löggjöfina, eiginlega að eyðileggja hana. — Hæstv. forsrh. var að spyrja hér um, hver væri umskiptingur. Ég segi: Alþfl. barðist fyrir málinu, Alþfl. taldi þetta gott mál, taldi þetta öryggismál verkalyðsins, nú leggur

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

hann til, að sú löggjöf sé skert, leggur litið upp úr löggjöfinni, segir, að það megi engan þvinga, það verði að opna smugur fyrir atvinnurekendurna, — ég segi, að sá flokkur, sem hagar sér svona gagnvart málinu, hann er umskiptingurinn.

**Forsrh. (Emil Jónsson):** Aðeins nokkur orð. herra forseti. — Hv. 7. þm. Reykv. sagði, að 1. gr. frv., sem hér er lagt fram, hljóðaði um það, að greiðsluskyldan með orlofsmerkjum skyldi falla niður, og það er út af fyrir sig rétt. En hann las ekki næstu setningu í 1. gr. frv., sem hljóðar svo: „Hver sá, sem á rétt til orlofs og ekki er í föstu starfi, getur krafist þess að fá orlofsfé greitt í orlofsmerkjum.“ Það er skýlaus og ótvíræður réttur hjá hverjum einum að krefjast þess að fá greiðsluna í merkjum. Ég vildi aðeins láta þetta koma fram.

Hv. þm. sagði svo í lokin, að Alþfl. hefði snúizt hugur í þessu máli. Þar er langur vegur frá. Alþfl. beitti sér fyrir því, að lögin um þetta voru sett í upphafi, og hann hefur alla tíð haldið málinu til streitu og talið lögin vera góð lög og þörf lög og nauðsynleg lög. En hann telur einmitt, að með þessu frv. sé enn mætt óskum verkalyðsins meir en gert er í núgildandi lögum, og þess vegna hefur hann flutt málið.

**Lúðvík Jósefsson:** Það er leiðinlegt, að hæstv. forsrh. skyldi ekki sjá þörf þess að vera hér við þessar umr., á meðan menn höfðu enn rétt til þess að tala um þetta þýðingarmikla mál. En hann kemur hér í bláendann og þannig inn í umr., að helzt liggur við, að maður þurfi að endurtaka allt, sem maður hafði sagt um málið áður, því að þannig virðist hann a. m. k. vera að sér um efni málsins.

Það er ekki í fyrsta skipti, sem þetta hendir einmitt hæstv. forsrh., að virðast gera sér mjög slaklega grein fyrir því, sem um er að ræða. Hér er búið að ræða mjög mikið um það, að sú heimild, sem hann vill gera að aðalatriði í sambandi við þetta mál, að enn þá hafi launþegarnir heimild til þess að krefjast þess að fá orlofsgreiðslur sínar greiddar í merkjum, — það er búið að sýna hér greinilega fram á það, að þó að þessi heimild standi, þá er hún mjög lítils virði og hlýtur að vera lítils virði í framkvæmd. Og af hverju er verið að mynda þessa smugu? Af hverju er verið að taka í burtu skylduna til þess að greiða í orlofsmerkjum? Hafa verkamenn farið fram á það, eins og hæstv. forsrh. lætur skína í? Ekki einn einasti verkamaður hefur sett fram ósk um það, svo að kunnugt sé, enginn. En hins vegar er kunnugt um það, að atvinnurekendur hafa legið á því lúalagi allan tímann að mótmæla því að greiða þetta í merkjum. Þeir hafa brotið lögin. Þeir hafa verið að reyna að komast hjá þessari skyldu. Það er þaðan, sem krafan kemur. Og þegar svo atvinnurekandinn fær þennan stuðning í löggjöfinni, að hann megi greiða þetta út með kaupinu vikulega, og þegar hann getur farið að yta því að launþegunum, þá vita allir, að það er ofur eðlilegt, að allur fjöldinn af verkamönnum segi: Ja, það er rétt að taka við þessum peningi, sem mér býðst, núna strax. — Þannig fellur orlofið

saman við kaupíð. Það er rétt, að það er verulega mikil hætta á því, að verkamennirnir sjálfir samþykki það mjög margir, enda var það höfuðrök-stuðningurinn, þegar málið var flutt í upphafi, að ekki mætti greiða þetta út með kaupí, því að þá yrði þetta bara eins og hver önnur kauphækkun, og þá hefði aldrei þurft að setja nein orlofslög, heldur bara samþykkja kauphækkun á venjulegan hátt. Og þegar nú hæstv. forsrh. er búinn að standa fyrir því hér á Alp. að lækka umsamið kaup sem orlofinu nemur og kemur svo á eftir og segir: Ja, nú mega atvinnurekendur greiða orlofið með kaupinu, — þá verður útkoman sú, að launþeginn heldur eftir því kaupí, sem hann hafði áður nokkurn veginn um samið, en hefur glatað öllum orlofsréttinum. Það verður útkoman.

Það er vitanlega alveg augljóst mál, að framkvæmdin hlýtur að verða sú, að þegar búið er að létta þessari skyldu af atvinnurekandanum, þegar hann er ekki lengur bundinn samkv. lögum, þá mun hann koma vilja sínum fram, sem hann meira að segja hefur komið fram að nokkru leyti, á meðan lögin voru á móti honum í þessum efnum, — þá mun hann koma vilja sínum fram og fá flesta til þess að taka við greiðslunni strax og láta þá skilja á sér í framkvæmdinni, að þeir, sem ætla að knýja hann til þess að borga í merkjum, séu illa séðir í hans vinnu og hann geti fengið nóga aðra menn, sem vilja taka greiðsluna á hinn veginn.

Það eru svo mjög léttvæg rök hjá hæstv. forsrh. að stilla málinu þannig, að þeir, sem vilja láta greiða orlofið í merkjum, vilji neyða verkamennina til þess að taka greiðsluna á þennan hátt, hinir vilji veita verkamönnum frelsi til þess að taka peninginn strax og eyða honum strax. Það mætti segja þetta um fleiri merkilega og þýðingarmikla löggjöf. Hvað er t. d. að segja um tryggingalöggjöfina, við skulum segja sjúkrasamlög? Af hverju er verið að neyða menn með lögum til þess að vera í sjúkrasamlögum, skylda þá til þess að leggja barna fram ákveðið gjald? Því ekki að veita þeim bara frelsi til þess að vera lausir við þetta? Þannig er vitanlega hægt að halda áfram. En þeir, sem líta á þetta þannig, að hér sé tilætlunin sú að reyna að tryggja mönnum það, sem þeim er nauðsynlegt og gagnlegt, tryggja þeim sumarfrí, tryggja þeim orlof, þeir vilja vitanlega reyna að binda lögin þannig, að það verði ekki fram hjá slíku farið með því, að þetta verði að daglegum eyðslueyri, en tryggja, að þetta fé verði til staðar, þegar á raunverulega að nota það og til frítímans kemur.

Það er því algerlega rangt, sem hæstv. forsrh. segir um efni þessa máls, að hér sé verið að setja verkamönnum þetta í sjálfsveld, að þeir fái hér sjálfsveld um þetta. Það er ekki rétt. Þannig gæti það aldrei orðið í framkvæmd. Hér er verið að láta undan þeim aðilum, sem hafa brotið lögin að undanförunu, hafa skágengið lögin að vissu leyti. Hér er verið að láta undan þeim, sem hafa verið á móti löggjöfinni og skilja ekki eðli löggjafarinnar. Það er verið að láta undan þeim. En þetta er ekki ósk verkalýðssamtakanna í landinu, þvert á móti. Og ég hef hér nefnt dæmi um það, að ég er alveg sannfærður um, að eins

mundi fara fyrir öðrum vinnustéttum, ef þetta ætti að framkvæmast svona hjá þeim. Ég er alveg sannfærður um það, að ef fastlaunamenn í landinu ættu að fá það kaup, sem þeir nú fá greitt á þeim 3 vikna tíma, sem þeir eru í orlofi, — ef þeir ættu að fá það af sínu kaupí greitt út yfir árið mánaðarlega með öðru kaupí sínu og standa svo eftir alveg kauplausir þær 3 vikur, sem orlofið þeirra á að standa, þá er ég hræddur um, að þeir færu ekki í orlof, þá er ég hræddur um, að þeir væru búnir að eyða þessu kaupí upp frá mánuði til mánaðar og þeir færu ekki í neitt orlof. Það er þetta, sem menn óttast í sambandi við verkamennina, að svona fari með lausráðnu verkamennina, að þeir neyðist til þess að eyða þessu jafnóðum og geti því ekki fengið orlofsréttinn í framkvæmd. Og það hefur ekki enn þá fundizt nein heppilegri leið en orlofsmerkin til þess að reyna að tryggja, að lausráðnir verkamenn, tímavinnuverkamenn, sem vinna hjá ýmsum atvinnurekendum, safni saman orlofsfé sínu til þess að nota það á réttan hátt, heldur en einmitt með þessu orlofsmerkjakerfi.

Hitt er svo vitanlega alveg út í bláinn líka hjá hæstv. forsrh., að reyna að fitja upp á því hér enn í þessum umr., að halda því að mönnum, að það verði einhver sparnaður hjá ríkinu sem afleiðing af þessu frv., a. m. k. á þessu ári. Ég segi það ekki, að það verði ekki einhver sparnaður hjá ríkinu, þegar þeir eru búnir að leggja þessa löggjöf algerlega að velli. Á þessu ári hljóta svo til öll útgjöldin, sem ríkið hefur af framkvæmd orlofslaganna, að hvíla á ríkinu eftir sem áður. Það er að verða komið að lokum orlofsársins, og það á að fara að byrja að greiða út það orlof, sem hefur safnast í bækurnar. Allur kostnaður á ríkinu er því þegar fastbundinn á þessu ári. Einn meginútgjaldaliðurinn, sem er áætlaður 355 þús., er einmitt í sambandi við útborgunina á orlofsfénu. Það er ákveðin prósent, sem þeir menn fá fyrir það, sem standa í því að greiða út orlofsféð, og þetta orlofsfé er nú komið inn í bækur, og þessi gjöld falla því alveg óhjákvæmilega á ríkið á þessu ári.

Skollaleikur ríkisstj. var við það bundinn að reyna að telja sér og öðrum trú um það, að ríkisstj. gæti sparað á þessu 500 þús. kr., til þess að ekki væru nú afgreidd tekjuhallafjárlæg, þó að ríkisstj. vissi mætavel, að hér yrði ekki um neinn verulegan sparnað að ræða.

Það er líka mikill misskilningur að halda því fram, að kjör verkamanna og launþega hafi breytt svo mikið frá 1943 til ársins í ár, að af þeim ástæðum sé rétt að gerbreypa þessu kerfi. Sannleikurinn var sá, að 1943 bjuggu verkamenn og launþegar hér enn við tiltölulega mjög góð launakjör. Það voru alls ekki rökinn þá fyrir því að taka upp merkjakerfið, að launin væru svo sérstaklega lág. Það var allt annað, sem þar réð, eins og hér hefur verið ýtarlega rakið í þessum umr. og ég skal ekki fara að taka hér upp aftur, vegna þess að ég hef hér aðeins athugasemdatíma.

Málið liggur þannig fyrir, eins og hér hefur glögglega verið sýnt fram á, að orlofslögin eru góð lög, eru þörf lög og eru nauðsynleg til þess að tryggja það, að lausráðnir verkamenn, tíma-

vinnuverkamenn, raunverulega geti fengið orlofsrétt í framkvæmd.

Það er rétt, sem forsrh. sagði: Þetta eru góð lög, og þetta eru þörf lög. En það er alveg þýðingarlaust fyrir þá, sem þetta verða að játa í orði, að reyna svo að halda því fram, þegar þeir eru að reyna að vinna á lögnum, þegar þeir eru að reyna að eyðileggja lögin, að þeir raunverulega vilji standa með þeim. Þeir eiga að vera hreinskilnari en þetta. Ef þetta er raunverulega þeirra meining, sem ég hef hér í umr. dregið í efa, að Alþfl.-þm. raunverulega ætlist til þess arna, sem þetta frv. stefnir að, þá eiga þeir að vera hremskilnir og segja, að nú séu þeir loksins komnir inn á skoðun atvinnurekenda, að það eigi að afnema þessa löggjöf, því að að því stefnir þetta frv.

Ég hef hins vegar viljað halda því fram, að Alþfl. stefndi ekki að þessu, hann hefði bara látið villa sér sýn í þessum efnum, hann hefði látið flækja sér hér inn á rangt mál, og það væri auðvitað mjög manndómslegt, t. d. af hæstv. forsrh., að viðurkenna það, þegar hann raunverulega sér, hvernig málið er, að svo hafi verið, og kippa málinu til baka, af því að það virðist vera mjög ósennilegt, að hann fái það samþ. á þessu þingi.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 121. fundi í Nd., 4. maí, var enn fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 16:2 atkv. og til heilbr.- og félmm. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 8. Tekjuskattur og eignarskattur (stjfrv. um skattfríðindi sjómanna).

Á 68. fundi í Ed., 12. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 36 29. maí 1958, um breyt. á l. nr. 46 14. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt [107. mál] (stjfrv., A. 250).

Á 69. fundi í Ed., 13. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 8 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JK, KK, SB, SÓÓ, AG, BjörgJ, FÞ, BSt.

PZ greiddi ekki atkv.

8 þm. (GTh, HermJ, JJós, SE, BjörnJ, EggÞ, FRV, FS) fjarstaddir.

2 þm. gerðu svo hljóðandi grein fyrir atkv. sínu:

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég hef áður látið í ljós hér í d. og það oftast en einu sinni, að

ég tel það lítilsvirðingu á d. og til skammar fyrir ráðherra að geta ekki verið við og gert grein fyrir þeim málum, sem þeir leggja fyrir þingið, og greiði þess vegna ekki atkvæði.

Bernharð Stefánsson: Þar sem ég veit, að hæstv. hlutaðeigandi ráðherra er fjarstaddur vegna þess, að hann er við jarðarför, og ég efast ekki um, að hann hafi sótt um fjarvistarleyfi í þeirri deild, sem hann á sæti í, þá sé ég ekki ástæðu til að áfella hann fyrir það, þótt hann sé ekki hér viðstaddur, og hefði honum verið annað um að innleiða málið með ræðu, hefði hann getað gert mér boð um það að óska eftir að taka það af dagskrá. En hann hefur ekki séð ástæðu til þess, enda er málið einfalt. Ég segi því já.

Frv. vísað til fjhn. með 9 shlj. atkv.

Á 72. fundi í Ed., 19. febr., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 73. fundi í Ed., 23. febr., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 250, n. 256).

Frsm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér um ræðir, er hvorki stórt né mikið að sniðum. Eins og fram kemur í grg. frv., þá er þetta frv. flutt af ríkisstj. og er afleiðing þeirra samninga, sem gerðir voru um s. l. áramót við bátasjómenn, og er í því gert ráð fyrir, að hækkaður verði frádráttur samkv. áður gerðum samningum, þannig að skattfrádráttur 850 kr. verði nú 1500 kr. á mánuði. Þetta er megin-efni frv.

Fjhn. d. hefur yfirfarið frv. og varð sammála um að mæla með samþykkt þess, en 2 nm., þeir hv. 1. þm. Eyf. og hv. 8. landsk. þm., áskildu sér þó rétt til þess að flytja eða fylgja brtt., er fram kynnu að koma. Einn nm., hv. þm. Vestm., var fjarverandi afgreiðslu málsins í nefndinni.

Ég sé ekki ástæðu til að fara um þetta frv. frekari orðum að svo komnu, en ítreka það, sem er niðurstaða n. á þskj. 256, að hún mælir einróma með samþykkt frv.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 9 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 10 shlj. atkv.

Á 75. fundi í Ed., 26. febr., var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 11:1 atkv. og afgr. til Nd.

Á 82. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 83. fundi í Nd., 27. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram, en brtt. við það barst á þskj. 306.

## 9. Verkstjóranámskeið.

Á 34. fundi í Sp., 1. apríl, var útbýtt frá Ed.:

Frv. til 1. um verkstjóranámskeið [133. mál] (stjfrv., A. 338).

Á 93. fundi í Ed., 2. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Því hefur tvívegis áður verið hreyft hér á Alþingi, að hið opinbera léti menntun verkstjóra til sin taka með því að efna til skólahalds eða námskeiða fyrir stéttina. Bæði skiptin var málinu hreyft af núverandi hæstv. forsrh., en það náði í hvorugt skiptið fram að ganga. Verkstjórasamband Íslands hefur ávallt sýnt máli þessu mikinn áhuga og mun hafa rætt það oft en einu sinni við ríkisstj.

Verkstjórasambandið ritaði 3. apríl 1957 iðnmrn. bréf og fór þess á leit, að mál þetta yrði á ný tekið upp í þeirri mynd, er rn. teldi hagkvæmasta. 7. júní 1957 skipaði ég síðan n. til þess að semja frv. um þetta efni, og voru skipaðir í n. þeir Brynjólfur Ingólfsson stjórnarráðsfulltrúi, sem er formaður n., Jóhann Hjörleifsson verkstjóri og Þór Sandholt skólastjóri. N. samdi þetta frv., sem nú er hér flutt sem stjfrv., og er frv. alveg eins og n. gerði till. um, enda var n. sammála.

Engum, sem íhugar málið, mun dyljast mikilvægi þeirra starfa, sem verkstjórastéttin innir af höndum. Verkstjórar stjórna árlega vinnu manna og véla að verðmæti hundruð milljóna kr., og að sjálfsögðu getur einatt oltið á hagsýni og stjórnsemi verkstjórans, hvernig vinnuafli og fé nýtist. Það má því í raun og veru teljast merkilegt, að hið opinbera skuli ekki enn hafa tekið skólamál eða menntunarmál verkstjóra föstum tókum með hliðsjón af hinu mjög svo þjóðhagslega mikilvæga starfi, sem verkstjórastéttin innir af höndum. En nú er enn látið skeika að sköpuðu, hver þekking þeirra manna er, sem veljast til verkstjórnar og forráða fyrir mönnum og fjármunum í því sambandi. Þörfin fyrir vel menntaða verkstjórastétt hefur enn aukizt mjög síðustu áratugi, þegar verklegar framkvæmdir hafa orðið meiri og fjölbættari með hverju ári, sem líður. Og nú er í raun og veru ekki hægt að komast hjá því lengur að ráða bót á þessu máli, enda má fullyrða, að Íslendingar séu í þessu efni orðnir eftirbátar flestra menningarþjóða.

Það er aðalefni þessa frv. að koma á fót á kostnað ríkissjóðs sex mánaða námskeiðum fyrir verkstjóra og verkstjóraefni, að jafnaði árlega,

ef þátttaka fæst. Í frv. er gert ráð fyrir því, að námskeiðin verði haldin í sambandi við iðnskólana, enda má tvímælalaust telja skynsamlegast og hagkvæmast að nota sem bezt þá aðstöðu, sem þar er fyrir hendi, til þess að halda námskeiðin, enda munu þau þá án efa verða kostnaðarminnst.

Gert er ráð fyrir því, að námskeiðsstjórnin verði í höndum þriggja manna, skólastjóra hlutaðeigandi iðnskóla, þess skóla, sem námskeiðið er haldið við, og eins trúnaðarmanns frá hvoru hinna tveggja landssambanda, sem þessi mál varða mest, þ. e. Verkstjórasambandi Íslands og Vinnuveitendasambandi Íslands. Gert er ráð fyrir því, að eitt námskeið verði haldið á ári hverju, en þó því aðeins, að ósk um það liggi fyrir frá öðru hvoru landssambandanna, verkstjórasambandinu eða vinnuveitendasambandinu, eða þá einhverri opinberri stofnun, sem hefur marga verkstjóra í þjónustu sinni, svo sem vegagerð ríkisins eða rafmagnsveitum ríkisins.

Í 2. gr. frv. eru rakin inntökuskilyrði, sem gert er ráð fyrir, og tel ég ekki þörf á að skýra þau frekar en gert er í aths. við frv.

Í 3. gr. frv. er gert ráð fyrir reglugerð um námsefni, kennslutilhögun o. fl., og 4. og 5. gr. fjalla um próf og prófskirteini. Ég tel ekki heldur þörf á að skýra þær greinar frekar en gert er í aths.

Í 6. gr. er mikilvægt ákvæði. Þar er lagt til, að þeir verkstjórar, sem ljúka prófi, og þeir verkstjórar, sem starfandi eru, þegar lögin taki gildi, ef samþykkt verða, hafi að öðru jöfnu forgangsrétt til verkstjórnar í sömu starfsgrein í opinberri vinnu.

Svo sem rakið er í upphafi aths., hafði n., sem samdi frv., samráð við eða leitaði umsagnar fjölmargra aðila, sem vítað var að láta sig mál þessi nokkru skipta eða hafa áhuga á þeim. Fyrstu frumdrög sín að frv. sendi n. til 21 aðila og óskaði umsagnar og brtt. Svör bárust frá 13 aðilanna. N. bárust því margar ábendingar og till. Voru sumar þeirra teknar til greina, en aðrar ekki. Það, sem aðalágreiningurinn var um í um-sögnunum, var einmitt það, sem 6. gr. fjallar um, þ. e. réttindi verkstjóranna, eftir að þeir hafa tekið þátt í slíku námskeiði. Ágreiningurinn var sem sagt um það, hvort verkstjórar með prófi og starfandi verkstjórar skyldu fá forgangsrétt til verkstjórnar og hversu ríkur sá forgangsréttur ætti að vera. Verkstjórasambandið taldi rétt, að slíkur forgangsréttur næði til allrar vinnu í viðkomandi starfsgrein. Hins vegar litu Vinnuveitendasamband Íslands, vegamálastjóri, víta- og hafnarmálastjóri og fleiri aðilar svo víðtækan forgangsrétt hornauga og töldu, að slík ákvæði væru óþörf, þar sem þróun málanna mundi verða sú, að vel menntaðir verkstjórar mundu yfirleitt valdir, ef kostur væri á. N. varð því sammála um að leggja til, að forgangsrétturinn næði ekki lengra en til opinberrar vinnu, og er till. n. um það efni fylgt í frv.

N. bárust að sjálfsögðu ýmsar ábendingar, sem hún tók ekki upp í till. sínar. Það voru þó að mestu atriði, sem minna máli skipta en þetta, sem ég nú hef rakið, og varða meira formshlið málsins, svo sem t. d. það, hvort taka ætti ákvæði

um inntökuskilyrði á námskeiðin upp í lögin, eins og gert hefur verið, eða það ætti eingöngu að vera í reglugerð, einnig, hvernig skipa ætti skólanefndirnar, og fleiri slík atriði. Væri velkomið, að sú n., sem fær málið til meðferðar, fengi aðgang að þeim erindum, sem n. bærust, ef hún vildi kynna sér þau.

Nánari skýringar á frv., aðalefni þess og einstökum greinum, sé ég ekki ástæðu til að láta fylgja því, en endurtek, að þau skjöl, sem í iðnn. liggja varðandi málið, eru að sjálfsögðu til ráðstöfunar fyrir þá n., sem fær málið til meðferðar.

Að lokinni þessari umr. vildi ég síðan leyfa mér að leggja til, herra forseti, að málinu verði vísað til 2. umr. og til hv. iðnn.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Það er aðeins til að fá upplýsingar, og ég spyr af því, að mér er kunnugt um það, að þessi stjórn vill kallast sparnaðarstjórn og ræðst þá ekki í neina hluti nema athuga nákvæmlega, hvað þeir kosti. Þess vegna langar mig til að fá að vita, hvað þessi fyrirhugaði skóli muni kosta á ári.

**Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason):** Herra forseti. Mér þótti í fyrsta lagi vænt um að heyra, að hv. þm. titlaði núverandi ríkisstj. sparnaðarstjórn. Fsp. hans get ég nú ekki svarað nákvæmlega, það verður að sjálfsögðu undir ýmsum atvikum komið, hversu dýrt þetta námskeiðshald verður. En það vildi ég leyfa mér að fullyrða, að þó að það kosti einhverja tiltölulega smávægilega fjármuni, muni að slíku námskeiðshaldi áreiðanlega verða stórkostlegur sparnaður, því að á því er ekki minnsti efi, að það á sér stað allveruleg soun, sem á rót sína að rekja til þess, að verkstjórn er ekki eins vel hagað og vera mætti. Ég efast um, að hægt væri að gera nú í skyndingu aðra umbót betri í fræðslumálum en einmitt að leggja nokkurt fé í það að mennta betur verkstjórástéttina. Um það er ég sannfærður, að hver einasti eyrir, sem til aukinnar menntunar verkstjóra yrði varið, skilaði sér ekki tífaldur, heldur hundraðfaldur til baka, svo að það er sannarlega sparnaður að leggja í nokkurn kostnað við að auka menntun verkstjóra.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Ég vil þakka hestv. ráðh. fyrir svarið. Það sýnir mér, að sparnaðurinn er í nösunum og ekki reynt að rannsaka til hlítar, hvað það kostar, sem út er lagt, og það er lítil fyrirhyggja í því og horfir ekki til sparnaðar né yfirsýnar um fjárhagsástandið.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til iðnn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 10. Almennatryggingar (stjfrv. um hækkun lífeyris frá 1. jan. 1960).

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 24 29. marz 1956, um almennatryggingar [152. mál] (stjfrv., A. 407).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

**Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Ég vil fyrst gera hér nokkra grein fyrir því, hvernig á því stendur, að á dagskrá Ed. í dag eru tvö frv. til laga um breytingar á almennatryggingum og eitt auk þess á dagskrá Nd. Þetta virðist við fyrstu sýn nokkuð undarlegt og ekki furða, þó að menn hnjóti um það. En þannig er mál með vexti, að 1. málið á dagskránni í dag, sem er 125. mál, er þannig til komið, að í samningum milli sjómannasamtakanna innan Alþýðusambands Íslands og Vinnuveitendasambands Íslands, sem áttu sér stað um síðustu áramót, áður en vertið hófst, var svo kveðið á, að þessir aðilar skyldu beita sér fyrir því, að hækkaðar yrðu dánarbætur eftir lögskráða sjómenn, eins og hv. dm. er kunnugt. Ríkisstj. hefur beitt sér fyrir því máli á sínum tíma, og það er nú komið hingað frá Nd. og væntanlega eftir aðeins ein umr. um það mál. Það var talið alveg nauðsynlegt að hraða því máli vegna þess, hvernig á stöð, og ekki síst vegna þess, að gildistaka þessa máls er miðuð við síðustu áramót.

Hins vegar er frv. það, sem nú er til umr., sem er 152. mál, á þskj. 407, þannig til orðið, að á síðasta þingi var samþykkt þáttill, sem Jóhanna Egilsdóttir flutti hér um endurskoðun á almennatryggingalögunum, þ. e. um hækkun ýmissa bóta, aðallega ellilauna og örorkubóta. Síðan var skipuð n. í það mál á s. l. sumri, og sú nefnd hefur unnið samfleytt að því síðan eða meira eða minna sleitulaust, og það veit ég með sannri, að hún hefur lokið störfum fyrir tiltölulega fáum dögum. Þess vegna er engin leið að fella þessi tvö frv. saman. Um þetta mál gildir líka það, að því er ætlað að taka gildi hinn 1. jan. 1960, þannig að að því leyti er það einnig frábrugðið 1. málinu, sem hér var á dagskrá.

Um það mál, sem er á dagskrá í Nd., er nokkuð öðru máli að gegna. Það er ekki stjórnarfrumvarp og mun vera flutt af nefnd.

Nefndin, sem samdi þetta frv., sem nú er til umr., var skipuð hinn 16. júlí 1958, og í n. áttu sæti Hjálmar Vilhjálmsson ráðuneytisstjóri, formaður, Adda Bára Sigfúsdóttir veðurfræðingur, Gunnar Möller hestaréttarlögmaður, Helgi Jónasson læknir, formaður tryggingaráðs, Jóhanna Egilsdóttir frú, Ragnhildur Helgadóttir alþm., Sverrir Þorbjörnsson forstjóri Tryggingastofnunar ríkisins. Enn fremur unnu í n. frú Þórunn Magnúsdóttir og frú Aðalbjörg Sigurðardóttir.

Verkefni þessarar n. var að athuga, hvort unnt væri að hækka ýmsar tegundir bóta, sem greiddar eru samkv. l. um almennatryggingar. Álit n. liggur hér fyrir í frv.-formi.

Þess er fyrst að geta, að á s. l. ári voru ýmsar

bótategundir almannatryggingalaganna hækkaðar tvívegis, þ. e. elli-, örorku- og barnalífeyrir. Í fyrsta lagi voru þessar bætur hækkaðar um 5% með útflutningssjóðslögum, nr. 33 frá 1958. Í öðru lagi voru bæturnar hækkaðar um 9½% 1. sept. 1958 til samræmis við kauphækkanir, sem áttu sér stað í septembermánuði. Loks er þess að geta í þessu sambandi, að með lögum nr. 1 30. jan. 1959, 1. gr., er svo ákveðið, að lífeyrir skuli greiddur með vísitölu 185, en kaupgjaldið með vísitölu 175, sem þýðir raunverulega 5,7% mismun að þessu leyti á greiðslum launa og lífeyris.

Þrátt fyrir hækkanir þær, sem urðu á lífeyrisgreiðslum Tryggingastofnunar ríkisins árið sem leið og ýmsum öðrum bótum, fer því samt fjarri, að þessar bætur séu eins háar, miðað við laun verkamanna, og tíðkast á Norðurlöndum, enda hefur lengi verið undan því kvartað og með fullum rökum, að þessar bætur væru mikils til of lágar hér og hrykkju engan veginn fyrir framfærslukostnaði. Að vísu eru heimildarákvæði í almannatryggingalögum að tvöfalda lífeyrisgreiðslu þeirra lífeyrisþega, sem ekki eiga aflögufæran framfæranda á lífi, en hækkanarheimild þessi er þó takmörkuð við 7% af heildarlífeyri fyrra árs.

Efni þessa frv. er í stuttu máli það, að ellilífeyrir skuli hækkaðir um 20%, aðstaða milli hjóna og einstaklinga skuli nokkuð jöfnuð. Samkvæmt gildandi lögum er hjónalífeyrir, þegar bæði hjónin fá lífeyri, 20% lægri en tveggja einstaklinga. Hér er lagt til, að þessi munur verði lækkadur í 10%. Samkv. frv. verður ellilífeyrir hjóna á 1. verðlagssvæði 21600 kr. og á 2. verðlagssvæði 16200 kr., ellilífeyrir einstaklinga verður 12000 kr. og 9000 kr.

Örorkulífeyrir hækkar samsvarandi, enda ákveða almannatryggingalögin, að hann skuli vera jafnhár ellilífeyri.

Gert er ráð fyrir því, að hámark makabóta verði hækkað úr 60% í 80% af einstaklingslífeyri.

Þá er gert ráð fyrir því, að barnalífeyrir verði hækkaður samsvarandi öðrum bótum í 6000 og 4500 kr. á ári á 1. og 2. verðlagssvæði, og heimildarákvæði er um, að hækka megi lífeyri með munaðarlausum börnum um 100%.

Þá er lagt til, að árleg mæðralaun verði helmingur óskerts ellilífeyris einstaklings með hverju barni umfram eitt, þó aldrei hærri en nemur fullum ellilífeyri, í stað þess að nú eru árleg mæðralaun þriðjungur óskerts ellilífeyris einstaklings.

Hér er einnig gert ráð fyrir nokkrum minni háttar hækkunum, einkum vegna samræmingar bótaupphæða við hinn nýja vísitölugrundvöll.

Að lokum er gildistökuákvæði frv. miðað við 1. jan. 1960.

Að sjálfsögðu verður æðimikil útgjaldaaukning fyrir Tryggingastofnun ríkisins, ef frv. þetta verður að lögum. Upphæð þessi hefur verið áætluð samtals 33,8 millj. kr. Hluti ríkissjóðs af upphæð þessari er 33%, eða rösklega 11 millj. kr. Persónuðgjöld mundu hækka um sömu fjárhæð, eða 19%. Þannig yrði persónuðgjald hjóna 1490 kr., í stað þess að nú er það 1250 kr.

Óneitanlega þarf hér talsvert átak til þess að

mæta þeirri útgjaldaaukningu, sem af þessu hlýzt. Hins vegar er þetta mál þannig vaxið, að við höfum ekki neinn siðferðilegan rétt til þess að skera ellilaun, örorkubætur og aðrar bætur svo naumt við nögl, að bótaþegar, sem yfirleitt eru fólk, sem slitið hefur kröftum sínum eða misst starfsorku af öðrum orsökum og því lakast sett af öllu fólki í landinu, hafi ekki þolanlega afkomu. En því miður fer því fjarri nú, að svo sé.

Ég vænti þess, að þetta frv. fái góðar viðtökur. Ég sé ekki ástæðu til á þessu stigi málsins að fara um það fleiri orðum og legg til, herra forseti, að þessu máli verði að umr. lokinni vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 12 shlj. atkv.

Á 117. fundi í Ed., 12. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 407, n. 506).

Frsm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Þetta frv. er fram komið mjög seint á þessu þingi. Hv. heilbr.- og félmn. tók það til athugunar þegar í stað og því hafði verið vísað til hennar og sendi það tryggingaráði ríkisins til umsagnar. N. barst svar tryggingaráðs fyrir 3 dögum og tók málið þegar til afgreiðslu næsta virkan dag.

Ég þarf ekki að rekja efni þessa frv. ýtarlega nú. Það hefur verið gert hér í hv. d. áður. Þar er ákveðin hækkan lífeyris gamalmenna og barna og fleiri aðila, og munu allir sammála um, að þessi lífeyrir sé nú og hafi verið allt of lágur og brýn þörf sé á að hækka hann. Það má raunar telja, að ekki sé vansalaust, hversu lengi sú leiðrétting hefur dregið. En frv. felur í sér verulega lagfæringu í þessu efni og hefur af eðlilegum ástæðum mikla útgjaldaaukningu í för með sér fyrir Tryggingastofnun ríkisins, en sú útgjaldaaukning er áætluð, miðað við árið í ár, 33,8 millj. kr. Fyrir öflun þessa fjár er ekki gerð nein grein í frv., og má það auðvitað teljast mikill galli. Frv. gerir ráð fyrir, að lögum taki fyrst gildi 1. jan. 1960, og verður þá fyrir þann tíma að vera ákveðið, hvernig afla skuli þeirrar fjárfúlgu.

Hv. heilbr.- og félmn. telur þetta ágalla í frv., að ekki skuli hugsað fyrir tekjum á móti gjöldum, og því hafa allir nm. fyrirvara um afstöðu sína. N. telur málið hins vegar svo mikilsvert og brýnt, að hún vildi á engan hátt verða til að tefja framgang þess, jafnvel þótt þessi ágalli fylgi. Má með miklum rétti segja, að þessi hækkan bótanna sé svo mikið réttlætismál, að því verði að tryggja framgang, hver svo sem leiðin verður til fjáröflunar.

Frv. er undirbúið og samið af fjölmennri nefnd sérfróðra manna. Fimm menn í þessari n. lögðu til, að aldursmark ellilífeyrisbótaþega yrði hækkað úr 67 árum upp í 68 ár. Hv. heilbr.- og félmn. ræddi lítils háttar þessa uppástungu, en taldi ekki fært að taka afstöðu til hennar nú, svo mjög sem áliðið er þings. Einnig hefði n. gjarnan viljað athuga nánar einstök atriði frv., en slíkt hefði jafngilt því, að málið yrði stöðvað í þetta sinn. N. mælir sem sagt með samþykkt frv., eins

og það liggur fyrir, en einstakir nm. hafa áskilið sér fyrirvara.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 9 shlj. atkv.

2.—9. gr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 11:1 atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

## 11. Þinglýsingar.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um þinglýsingar [153. mál] (stjfrv., A. 410).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

**Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Þetta frv. til l. um þinglýsingar er samið af þeim prófessor Ármanni Snævarr og Ólafi A. Pálssyni, fulltrúa borgarfégetans í Reykjavík. Þeim var falið þetta starf af dómsmrh. hinn 1. marz 1956. Prófessor Ármann hefur um margra ára skeið kynnt sér þetta efni, bæði í löggjöf og lagaframkvæmd hér á landi og með öðrum þjóðum. Staðhæfa má, að hann er manna fróðastur um þessi efni hér á landi. Ólafur A. Pálsson hefur annast þinglýsingar hjá borgarfégetanum í Reykjavík í rúm 20 ár. Enginn maður hérlendur hefur meiri reynslu og þekkingu en hann um framkvæmd þinglýsinga, og vafalaust er, að um hendur hans hafa farið fleiri þinglýsingarskjöl en nokkurs annars manns hér á landi. Frv. það um þinglýsingar, sem þessir menn hafa samið og hér liggur fyrir, er mikill bálkur í 56 gr., og fylgir því löng og ýtarleg greinargerð. Ég mun ekki á þessu stigi máls rekja til neinnar hlítar efni þess og vísa að öðru leyti til sjálfs frv. og hinnar ýtarlegu greinargerðar, sem því fylgir.

Fyrst er þess að geta, að í íslenskri löggjöf eru harla fá og fátækleg ákvæði um þinglýsingar. Lögin nr. 30 frá 1928, um þinglýsingar, varða fyrst og fremst hinn formlega og tæknilega þátt þinglýsinga. Efnisreglur eru þar næsta fáar. Með þeim lögum voru numdar úr gildi þær efnisreglur um þinglýsingar, sem þá giltu. En Alþingi samþykkti í sambandi við afgreiðslu málsins á Alþingi 1928 þá l., þar sem skorað var á ríkisstj. að leggja fyrir næsta þing frv. til laga um þýðingu og gildi þinglýsinga og hvaða skjölum skuli þinglýsa. Síðan eru liðin rös 30 ár, og frv. um þetta efni sér nú dagsins ljós. Er naumast hægt að segja, að það sé vonum fyrr.

Þó að fáar skráðar reglur um gildi þinglýsinga hafi verið til síðan fyrrnefnd lagaákvæði voru afnumin 1928, hefur svipuðum reglum verið beitt í framkvæmd og áður giltu. Gert er ráð fyrir, að lögreglustjóri í Reykjavík sé þinglýsingardómari að því er varðar skjöl um bifreiðar þar í umdæmi, en borgarfégetinn í Reykjavík annast nú

þessar þinglýsingar ásamt öllum öðrum þinglýsingum í Reykjavík, og er þetta fyrsta nýmæli frv.

Bifreiðaskrár og önnur gögn um bifreiðar eru hjá lögreglustjóra, og þykir því eðlilegt, að þinglýsingar um eignarhöft á bifreiðum séu einnig í hans skrifstofu. Enn fremur er gert ráð fyrir, að dómsmrh. sé heimilt að ákveða, að lögreglustjórar í kaupunum séu þinglýsingardómarar í umdæmi sínu.

Þá er gert ráð fyrir, að úrlausnir dómara í þinglýsingarmálum sæti kærur til hæstaréttar.

Í frv. eru miklu fyllri reglur um framkvæmd þinglýsinga en nú eru í lögum og þar á meðal, hvenær dómari skal vísa skjali frá þinglýsingu, svo sem ef á því eru einhverjir formgallar, ekki er ljóst, við hvaða eign er átt í skjali, ef þinglýsing er bersýnilega óþörf til verndar rétti, ef það er einungis afhent í einu eintaki o. s. frv.

Þá gerir frv. ráð fyrir, að í öllum kaupstöðum landsins skuli viðhöfð sú birtingaraðferð þinglýstra skjala, sem nú tíðkast í Reykjavík, þ. e., að vikulega sé gerð skrá með efnisútdrætti um þinglýst skjöl og skráin lútin liggja frammi í skrifstofu þinglýsingardómara í eina viku. Í sýslum skal einnig gera vikulega skrá um þinglýsingarskjöl, en auk þess skal lesa þær skrár á manntalsþingum, svo sem nú tíðkast.

Þá er gert ráð fyrir, að upp sé tekið nýtt skipulag um geymslu þinglýstra skjala hjá þinglýsingardómara. Nú er sá háttur á um þetta, að skjölin eru bundin í sérstakar bækur, hver bók hefur sitt ákveðna merki og hvert skal sitt ákveðna númer. Í stað þess að binda skjölin í bækur er hér ráðgert, að þau séu varðveitt í sérstökum skjalahylkjum. Viða erlendis tíðkast nú, að hver fasteign hefur sitt sérstaka skjalahylki, þar sem varðveitt eru öll skjöl, sem í gildi eru um hverja eign. Gert er ráð fyrir því í frv., að ráðh. sé heimilt að ákveða, að þessi háttur skuli upp tekinn í sumum þinglýsingarumdæmum eða öllum.

Þá eru hér ýmis ákvæði um forgangsáhrif þinglýsinga og gildi grandleysis. Er þar bæði um að ræða staðfestingar á eldri reglum og nokkur nýmæli, svo sem um það, hvernig við skuli bregðast ýmsum mistökum, er þinglýsingardómara kunn að verða á. Þá er að geta þess nýmælis, að skjali, sem byggist á löggerningi, verður ekki þinglýst, ef þann, sem gefur það út, skortir þinglýsta heimild til að ráðstafa eign með þeim hætti, sem skjalið greinir, eða hann skortir skriflega heimild til þess frá þeim, sem nýtur slíkrar heimildar. Samkvæmt þeim reglum, sem nú er farið eftir, varðar skortur á þinglýstri heimild því einu, að athugasemd er rituð á skjal um þetta efni. En hér er sem sagt gert ráð fyrir því, að þinglýsingardómari synji um þinglýsingu skjalsins, ef svo stendur á, og yrði þá eigandi skjalsins að afla sér, t. d. með eignardómi eða á annan hátt, þeirrar heimildar, sem hann vantar.

Þá er þess að geta, að í frv. eru ákvæði um bótaskyldur ríkissjóðs vegna tjóns, er hlýzt af þinglýsingarstarfsemi, ef bótakrefjandi á ekki sjálfur sök á eða á aðili, sem hann leiðir rétt sinn frá, t. d. ef maður verður fyrir tjóni vegna rangs veðbókavottorðs. Þó að hér sé um að ræða algert nýmæli í löggjöf, mundi ríkissjóður vera

ábyrgur samkvæmt almennum reglum um fébótarábyrgð á mistökum starfsmanna í sýslu þeirra. Bætur eru samkvæmt frv. takmarkaðar við 100 þús. kr. í hverju bótamáli.

Ég hef drepð hér í örstuttu máli á nokkur helztu nýmælin í frv. Að sjálfsögðu eru hin þó miklu fleiri, sem ég hef ekki nefnt. Vera má, að sum þessara nýmæla þyki orka tvímælis, og vel má vera, að þinglýsingardómarar verði ekki á eitt sáttir um, hvernig réttast og skynsamlegast sé að haga þessum málum, og kunnir því illa að breyta út af framkvæmd, sem þeir hafa einu sinni vanið sig á. Mál þetta þarf að sjálfsögðu rækilegrar athugunar í nefnd, og eðlilegt sýnist, að fengin verði um það umsögn Dómarafélags Íslands og þeirra annarra aðila, sem hlýða þykir.

Ég sé ekki ástæðu til á þessu stigi máls að fara um þetta fleiri orðum, en ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði að lokinni umr. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Það er bara til nánari fróðleiks, að ég bið um orðið, og ég vona, að ég geti fengið þann fróðleik hjá hæstv. ráðherra.

Ég hef nokkuð oft og seinast núna fyrir svona sjö dögum rekið mig á menn, sem þurfa að fá veðbókarvottorð um, að þeir eigi jarðirnar, sem þeir búa á. Síðasta dæmið, sem ég hafði, var það, að maðurinn taldi sig eiga jörðina skilyrðislaust, konan sín hefði erfð hana hálfa og hún ætti einn bróður og hann ætti hana hálfa, þau ættu þess vegna sinn helminginn hvort. En veðmálabækurnar sögðu, að afi þessara systkina ætti jörðina. Fyrir nokkrum árum var ég í allt annarri sýslu. Þar var maður, sem þurfti að byggja hús á jörð og þurfti að fá lán til þess. Það var líka þar ekkert veðbókarvottorð til staðar. Það var vitað, að sjö systkini — og hann var sonur eins þessara systkina — höfðu fengið jarðirnar í arf eftir foreldra sína, sem dóu rétt fyrir síðustu aldamót. En það var ekki enn búið að skipta, og það vissi ekkert systkinanna, hvaða jarðarhluta hvert þeirra ætti að eiga eftir þetta, og það tók mig þrjú ár að fá þau til þess að koma sér saman um, hvaða jarðarhluta hvert þeirra ætti að eiga, og nú eru réttir eigendur komnir í viðkomandi veðmálabækur. Er ekki einhver veginn hægt að koma í veg fyrir, að svona komi fyrir? Ég hef bara nefnt tvö dæmi, sitt í hvorri sýslu, en ég get nefnt alveg fjölda, því að á hverju einasta ári hafa komið fyrir mig svona dæmi. Og þau eru venjulega þannig löguð, að sýslumennirnir hafa einvern tíma leyft viðkomandi að skipta sjálfur eignum sínum og svo aldrei innfært neitt meira viðvikjandi þeim skiptum. Í einu tilfelli hef ég getað fengið skipti upp úr gamalli hreppstjórabók, þar sem ég hef staðið í svona sporum og þurft að fá eignarheimild fyrir jörð. Hreppstjórabókin var yfir 40 ára gömul, en af því að hreppstjórinn geymdi hana enn þá hjá sér, bjargaði hann málinu fljótt, en oftast nær hefur það tekið langan tíma að koma því í lag.

Nú vil ég spyrja, hvort það er ekki eitthvað í þessum lögum, sem að svo miklu leyti sem hægt er fyrirbyggja, að slíkt sem þetta komi fyrir. Annars þarf að setja í lög slík ákvæði. Ég er í

þessum lögum alveg ófróður, og þess vegna veit ég ekki, — ég hef ekki lesið frv., — hvað í því stendur, og ekki heldur, hvort það er hægt að koma við ákvæðum, er fyrirbyggja þetta. En þetta er afleitt.

Sérstaklega var það afleitt einu sinni á stríðsárunum, þegar ómögulegt var að koma bréfum milli Danmerkur og Íslands og jörðin var talin veðsett manni suður í Kaupmannahöfn, og tók mig ein fjögur ár í gegnum stjórnarpóst að koma því í lag og fá að vita, að skuldin væri greidd og ég gæti því fengið veðbókarvottorð og bjargað málinu fyrir viðkomandi mann. Við skulum vona, að slíkt tilfelli komi ekki fyrir aftur, enda er þetta afleitt, og það þarf einhver veginn að koma í veg fyrir, að þetta eigi sér stað.

Það er meira að segja svo núna, að sumar ríkisjarðir, sem voru klausturjarðir fyrir löngu og eru eign ríkisins enn þá, eru ekki þinglesin ríkiseign.

Er ekki hægt að skylda alla til að láta þinglýsa eignarheimild sinni á fasteignum?

**Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson):** Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð út af fyrirspurn hv. 1. þm. N-M. — Maður rekur sig ósjaldan á það, að eignarheimildum manna hefur ekki verið þinglýst, og geta að sjálfsögðu verið ýmsar ástæður fyrir því. En ég hygg, að það séu, eftir því sem tímar líða, stöðugt færri og færri eignir, sem þannig er ástætt um, og menn reka sig á það fyrr eða síðar, að þeir þurfa ýmissa hluta vegna, vegna sölu eða veðsetningar eða annarra viðskipta í sambandi við fasteignir, að hafa þinglýsta eignarheimild til þess að geta notað eignarrétt sinn yfir viðkomandi eign. Þegar svo ber við, t. d. í sambandi við skipti dánarbúa, að ekki er þinglýst skjölum um yfirfærslu eða breytingu á eignarréttinum eða sá, sem látinn er, er framvegis talinn eigandi, þótt erfingjarnir séu orðnir eigendur og hafi kannske þegar skipt eigninni milli sín, þá er þar einungis um að ræða vanrækslu þeirra, sem hlut eiga að máli.

Ég hygg, að það sé ekki nú a. m. k. hægt að segja, að það sé lagaskylda að þinglýsa eignarheimildum, en samkv. þessu frv., sem hér liggur fyrir, yrði það tvímælalaust, þar eru tekin af öll tvímæli um það. Ef það yrði að lögum, þá yrði hverjum manni skylt bókstaflega að þinglýsa sínum gögnum um eignarheimildir að fasteignum. En hitt má segja líka, að þó að það sé ekki lagaskylda í dag að þinglýsa eignarheimild, þá er það svo þýðingarmikill og nauðsynlegur hlutur fyrir eiganda hverrar eignar að hafa slíka hluti í lagi, að hann, eins og ég sagði áðan, rekur sig ævinlega fyrr eða síðar á það, að hann þarf á slíku að halda.

Segja má, að það sé e. t. v. eftirlitsleysi eða eftirgangsleysi sýslumanna og bæjarfógeta um að kenna, að einhverju er ábótavant í þessum efnum, þeir gangi ekki nægilega eftir því, t. d. í sambandi við skiptagerðir, að þeim sé þinglýst eins og vera ber. En að jafnaði fer þó svo fyrr eða síðar, að menn reka sig á og þurfa að afla sér þessarar heimildar og verða þá með einhverjum hætti að gera það, annaðhvort með

skriflegum gerningi, sem þá er gerður, ellegar með eignardómi, ef þeir eru látnir, sem annars hefðu getað látið í té yfirlýsingar um eignarheimildina. Ég held, að ég geti ekki svarað þessu með öðrum hætti en að samkv. þessu frv., sem hér er á dagskrá, yrði skylda að þinglýsa eignarheimild. Um viðurlög við vanrækslu man ég ekki, það er sennilega tekið fram um það í niðurlagi frv. Ég kann þetta ekki svo á fingrum mér, að ég geti gert fulla grein fyrir því.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 12. Ættaróðal og erfðaábúð.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 116 30. des. 1943, um ættaróðal og erfðaábúð [154. mál] (stjfrv., A. 411).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Hér er um að ræða frv. til l. um breyt. á l. nr. 116 1943, um ættaróðal og erfðaábúð, og er einungis gert ráð fyrir orðalagsbreyt., en ekki efnisbreyt., sem rétt þykir þó að gera til samræmis við frv. um þinglýsingar, sem hér er á dagskrá í dag, og æskilegt, að þessu verði breytt samtímis og þinglýsingarreglunum verður breytt. Þetta er því eins konar fylgfrv. með frv. um þinglýsingar, og sama máli gegnir um 9 önnur smáfrv., sem hér eru á dagskrá í dag og öll má segja það sama um. Það eru allt saman fylgfrumvörp með þinglýsingarfrv. og einungis um að ræða orðalagsbreytingar einar, sem gera þarf til samræmis við frv. um þinglýsingar og þyrftu að fylgjast að. — Ég legg til, herra forseti, að þessu frv. verði að umr. lokinni vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 13. Nauðasamningar.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 19 4. júní 1924, um nauðasamninga [155. mál] (stjfrv., A. 412).

Alpt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 14. Landskipti.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 46 27. júní 1941, um landskipti [156. mál] (stjfrv., A. 413).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 15. Kyrrsetning og lögbann.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 18 22. marz 1949, um kyrrsetningu og lögbann [157. mál] (stjfrv., A. 414).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til allshn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 16. Lögræði.

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 95 5. júní 1947, um lögræði [158. mál] (stjfrv., A. 415).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**17. Aðför.**

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 19 4. nóv. 1887, um aðför [159. mál] (stjfrv., A. 416).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.  
Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**18. Afnotaréttur og eignaréttur fasteigna.**

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 63 28. nóv. 1919, um eignarétt og afnotarétt fasteigna [160. mál] (stjfrv., A. 417).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.  
Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**19. Lögtak og fjárnám.**

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 29 16. des. 1885, um lögtak og fjárnám án undangengins dóms eða sáttar [161. mál] (stjfrv., A. 418).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.  
Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**20. Landamerki o. fl.**

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 35 18. febr. 1919, um landamerki o. fl. [162. mál] (stjfrv., A. 419).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.  
Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**21. Bæjanöfn.**

Á 40. fundi í Sp., 20. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 35 18. febr. 1953, um bæjanöfn [163. mál] (stjfrv., A. 420).

Á 105. fundi í Ed., 21. apríl, var frv. tekið til 1. umr.  
Enginn tók til máls.

## ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til allshn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**22. Vegalög (frv. Eirþ).**

Á 2. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:  
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 36 14. maí 1955, um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947 [8. mál] (þmfrv., A. 8).

Á 3. fundi í Nd., 15. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Eiríkur Þorsteinsson): Herra forseti. Á þskj. 8 flyt ég frv. um opnun vegalaga og þrjá nýja þjóðvegi inn á vegalög í Vestur-Ísafjarðarsýslu. Það er vegur frá Valþjófsdal í Önundarfirði á Ingjaldssandsveg á Sandsheiði, vegur af Arnarfjarðarvegi, þar sem hann liggur frá sjó í Arnarfirði, upp á hálendið, um Mosdal, til býlisins Hokinsdals í Auðkúluhreppi, og síðast fram-  
lenging á Álftamýrarvegi á næsta bæ, Stapadal.

Eins og ég get um í grg. fyrir frv., flyt ég frv. eftir beiðni ýmissa bænda á viðkomandi svæði.

Það hefur jafnan frá öndverðu verið viðurkennt, að bóndi er hústólpi, bú er landstólpi, því skal hann virður vel. Er því full ástæða til á þeirri öld tækni og vélamenningar, sem við nú lifum og hrærumst á, að öllum jörðum á landinu verði séð fyrir fullkomnu vegasambandi, svo að bændur landsins megi njóta þess vélakosts og vélknúinna flutninga- og farartækja, sem þeir ráða yfir, til aðdrátta og alhliða flutninga til og frá heimilum sínum. Hesturinn er ekki lengur til að þræða mjóa götutroðninga með vetrarforða heimilanna í dreifðum byggðum landsins. Hjúalið þeirra er líka horfið, svo að ekki er mörgum til að dreifa á bændabýlum til þess að reka sláturfé á haustin, eins og átti sér stað fram á þessa öld. Nú er krafan allviða sú, að sláturfé og allur þungavöruflutningur fari fram á bifreiðum að og frá flestum íslenskum sveitabýlum. Krafa allra í sveit og við sjó er sú, að fjarlægðirnar hverfi, erfiðleikarnir minnki, tæknin nái til fólksins og létti því störf.

Á 30—40 árum hafa verið lagðir þjóðvegir til allra sýslna landsins í samfelldu kerfi. Þó var ekkert, sem benti til þess árið 1952, að tengja ætti Vestur-Ísafjarðarsýslu við akvegakerfi landsins. Að visu hefur hv. Alþ. tekið vel undir að veita fé til tengivegar þess, sem nú er í byggingu frá sýslunni. Allstórt átak er þó fyrir dyrum, svo að áfanga í þessu efni verði að fullu lokið. Er þess að vænta, að ríkulegs skilnings megi vænta í því efni á því hv. Alþingi, sem nú er að hefja störf.

Vestur-Ísafjarðarsýsla á og hefur átt sama rétt á fullkomnu samgöngukerfi og aðrar sýslur landsins. Ég hef enga ástæðu til að efast um, að hv. alþm. beri fulla velvild í huga til framgangs þessara mála. Treysti ég samgöngumálanefndum hv. Alþingis til þess að mæla með hinum þrem nýju vegum, sem frv. fjallar um, inn á vegalög á þessu þingi. Jafnhliða því vænti ég mikillar rausnar af fjv. hv. Alþingis um fjárveitingu nú á þessu þingi til tengivegarins frá Dynjanda í Auðkúluhreppi suður í Vatnsfjörð á Barðaströnd, svo að unnt verði að ferðast eftir þeim vegi seinni hluta sumarsins árið 1959. Þá er á elleftu stundu sýnd full þjóðrækt þessu mikla velferðarmáli Vestur-Ísafjarðarsýslu, og verður hún þar með leyst úr dróma umkomuleysisins á næsta ári og leyft framvegis að hljóta jafnrétti við aðrar sýslur landsins hvað snertir samgöngur á landi.

#### ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til samgmn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar, en brtt. við það bárust á þskj. 12, 13, 14, 15, 21, 23, 28, 39, 53, 58, 90, 102, 227, 228, 262, 296, 307.

### 23. Áburðarverksmiðja.

Á 5. fundi í Nd., 17. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949, um áburðarverksmiðju [11. mál] (þmfrv., A. 20).

Á 6. fundi í Nd., 20. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Það frv., sem ég flyt hér til 1. um breyt. á l. um áburðarverksmiðju, hef ég að visu flutt hér á Alþingi áður, en ég vil leyfa mér að vona, að í þetta sinn geti hv. þm. sameinast um að gera þá breyt., sem lögð er til í þessum tveim greinum, sem fyrst og fremst mynda frv.

Allt frá því að fyrst var farið að hugsa um að reisa áburðarverksmiðju á Íslandi, þótti ætíð sjálfsagt, að hún yrði ríkiseign. Áburðarverksmiðjan er eitt af þeim stóriðjufyrirtækjum nútímans, sem þarf að vera svo stórkostleg og afkastarík, að Íslendingar almennt, einstakir menn eða hlutafélög, eiga vart fjármagn til að leggja í slíkt fyrirtæki, fyrir utan svo hitt, að um verksmiðju, sem ætti að framleiða allan áburð handa bændum landsins, mundi vart þykja rétt, að hún væri í eign einstakra aðila, sem ekki væru raunverulega neinum skyldum bundnir gagnvart þeim, sem framleitt væri handa.

Frá því fyrir rúmum 20, jafnvel 25 árum, að fyrst var farið að ræða um áburðarverksmiðju á Íslandi, var þess vegna talið sjálfsagt og eðlilegt, að hún yrði eign ríkisins. Og þegar það frv., sem varð að lögum í maimánuði 1949, var flutt af ríkisstj., þá var það frv. þannig, að hún var hugsuð sem ríkiseign og engar takmarkanir þar á, eign ríkisins og rekin af ríkinu. Allt, sem hugsuð var viðvikjandi áburðarverksmiðjunni, og allt, sem gert var til þess að tryggja, að hún kæmist upp, var einnig hugsuð með sama hugsunarhættinum. Öll lánin til hennar voru veitt með það fyrir augum, að þarna ætti ríkið sjálft að sjá um, og framlögin til hennar voru lánin í té með það fyrir augum, að þarna væri ríkiseign. Og þegar hugsuð var fyrir þeim krafti, sem hún fyrst og fremst þurfti til þess að geta unnið úr vatni og lofti sitt hráefni og sína framleiðslu, þegar farið var að hugsa um rafmagnnið, þá var af hálfu ríkisins og Reykjavíkurbæjar sem eiganda Sogsvirkjunarinnar sérstaklega um það hugsuð, að það verð, sem áburðarverksmiðjan fengi á rafmagninu, væri svo óvenjulega lágt, að það væri fært að reka áburðarverksmiðjuna. Og enn er það svo, að ekkert fyrirtæki í landinu hefur rafmagn á neitt svipuðu verði, og hefði verið óeðlilegt að hugsa til slíks, ef þar hefðu aðrir átt í hlut en ríkið sjálft. Það var líka svo, að eins og lögin voru samþykkt, var raunverulega kveðið alveg ákveðið á um þetta í 3. gr. og hún var óbreytt eins og hún hafði fyrst verið lögð fyrir í frv. ríkisstj. Hún hljóðaði svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Verksmiðjuna má hvorki selja né veðsetja, nema heimild sé veitt til þess af Alþingi.“

Það var greinilega og ótvírætt tekið þar fram,

að verksmiðjan sé sjálfseignarstofnun. Hún er stofnun í okkar þjóðfélagi á sama hátt og við skulum segja Landsbankinn, sildarverksmiðjurnar eða hvaða önnur slík stórfyrirtæki sem okkar þjóðfélag hefur, sem hafa að vísu sína takmörkuðu ábyrgð á sínum rekstri, en eru eign þjóðarinnar, eign ríkisins.

Hins vegar gerðist það í meðferð þessa máls þá um vorið, í maímánuði 1949, að eftir að þessi hv. d. var búin að afgreiða málið til Ed., við 2. og 3. umr. í þeirri d., komu fram þær hugmyndir, að það mundi vera rétt að einhverju leyti að fá einkafjármagn í þessa verksmiðju. Það var ekki gengið þá út frá því, að hún yrði eins dýr og síðar varð raunin á, og þess vegna var bætt inn í við síðari umræðurnar í síðari deildinni því ákvæði, sem nú er 13. gr. frv., þar sem fram er tekið, að svo framarlega sem fáiast a. m. k. 4 millj. kr. sem eins konar rekstrarfé frá einstökum aðilum til verksmiðjunnar, þá skuli ríkissjóður leggja fram það hlutfélag, sem á vanti, til þess að hlutféð verði 10 millj., eða m. ö. o. leggja fram 6 millj. til viðbótar. Og þá stendur í 13. gr. orðrétt, með leyfi hæstv. forseta: „Og skal verksmiðjan þá rekin sem hlutfélag.“

Þetta þótti frá upphafi vera nokkuð ótvírætt. 3. gr. tók fram, að þetta væri sjálfseignarstofnun, m. ö. o. eign ríkisins, 13. gr. hins vegar, að væri myndað hlutfélag til rekstrar, þá skyldi einstökum aðilum gefinn kostur á að hafa þar 4 millj. kr. og ríkið hitt og verksmiðjan þá rekin sem hlutfélag. Nokkru seinna fór hins vegar að gæta þess misskilnings, að vegna þessarar breytingar, vegna þessarar 13. gr. væri verksmiðjan eign þessa hlutfélags, og þessi misskilningur, eins og ég þá nokkru síðar vakti athygli á, gat orðið mjög hættulegur, ef þessi skilningur festist um þetta mál. Ég flutti þess vegna, nokkrum árum eftir að þessi lög voru samþykkt, brtt. svipaða því, sem felst í þessu frv., og það kom þá greinilega fram, að ekki aðeins Sósfl., sem ég var þá hér fulltrúi fyrir, heldur líka Alþfl. litu svo á, að það væri alveg ótvírætt, að þessi verksmiðja væri eign ríkisins, væri sjálfseignarstofnun, en ekki eign hlutfélagsins, og einmitt forsrh. þeirrar stjórnar, sem upphaflega setti lög in í gegn, þáverandi form. Alþfl., Stefán Jóh. Stefánsson, sem þá átti sæti með mér í fjhn. þessarar hv. deildar, leit einnig þeim augum á, að það væri ótvírætt, að verksmiðjan væri eign ríkisins, og það bæri að leiðrétta þetta með því að breyta lögnum í þá átt að fella burt 13. gr., og milli Alþfl. og þeirra þm. Sósfl., sem þá áttu sæti á þingi, var alltaf fullt samkomulag um þennan skilning. Hins vegar var þetta frv. í því formi, sem það þá var, aldrei afgreitt frá fjhn., þannig að það kæmi til þess, að af yrði tekið um þetta. Og ég flyt þetta frv. nú einmitt til þess, að það gefist nú kostur á að taka af öll tvímæli um eignarréttinn á þessu mikla fyrirtæki og girða fyrir allar framtíðardeilur um það.

Ég vil vekja athygli á því, að það væri mjög hættulegt, ef eigendur hlutabréfanna í rekstrarfélaginu Áburðarverksmiðjan h/f stæðu í þeirri meiningu, að þeir ættu verksmiðjuna. Það mundi eðlilega geta valdið því, að þeir seinna meir bókstaflega færu í skaðabótamál við ríkið og gerðu

kröfur til slíkrar eignar, ef ríkið í tæka tíð tæki ekki af öll tvímæli um þetta. Við vitum, hvernig þessu er háttað. Ef verksmiðjan hefur kostað 130 millj. kr., þegar hún er stofnsett, ef það héldu áfram svipaðar verðlagsbreytingar á Íslandi og hafa verið að gerast nú undanfarið, sem við vonum að ekki verði, þá mundi varla vera of mikið að gizka á, að verksmiðja eins og þessi væri farin að nálgast 200 millj. kr. að verðmæti, og ef menn, sem ættu alls 4 millj. kr. í 10 millj. kr. hlutfé í félagi, sem teldi sig eiga svona fyrirtæki, sem ætti að borga upp sínar skuldir á 20 árum, þá liggur í augum uppi, að slíkir menn mundu telja sig vera að eignast allmikið fé og allmikið verðmæti með því að biða rólegir allan þennan tíma. Ef þessir menn hins vegar gerðu sér það ljóst, að þeir væru ekki að eignast neitt, þessi verksmiðja væri ekki þeirra eign, heldur ríkisins, og þeir væru aðeins að leggja fram fé til rekstrar verksmiðjunnar, þá býst ég við, að þessum mönnum mundi þykja mjög vænt um það, að ríkið sem allra fyrst vildi leysa þá frá þeirri leiðu kvöð að hafa eitthvað af sínum fjármunum standandi í rekstrarfélagi, sem máske gæfi þeim hverfandi lítinn arð og enga eign, og mundu heldur kjósa að fá slíkt fé útborgað og þá með vöxtum og geta notað það í önnur og arðvænlegri fyrirtæki en slíkt rekstrarfélag. Ég held þess vegna, að það sé alveg ótvírætt, að það megi ekki biða lengur, ekki sízt eftir þær breytingar, sem urðu á verðlagi hér í vor, að taka af öll tvímæli um þetta. Og ég held, að það eigi að vera hægt að fá fullt samkomulag um það við þá eigendur, sem eiga þessi hlutabréf, að þeim sé komið í skilning um, hver afstaðan sé, og þeim sé gefinn kostur á að borga út þeirra hlutabréf. Það barst einmitt í tal í fjhn., þegar þetta mál var þar eitt sinn til umræðu, við þessa tvo Sjálfstæðisflokksmenn þar í nefndinni, hvort það mundi ef til vill þurfa að einhverju leyti að beita eignarnámsheimildum í sambandi við þessi hlutabréf, til þess að ríkið gæti keypt þau og borgað eigendum hlutabréfanna þau út. Ég skal ekkert fullyrða um, hvort það væri nauðsynlegt. Svo fremi sem eigendur hlutabréfanna væru reiðubúnir til þess nú, án þess að nokkuð slíkt gerðist, að sæta þeim kostum án allrar málsóknar, sem mundi hljóta af því, að farið væri eftir 2. gr. í þessu frv. mínu, þá þyrfti aldrei til slíks að koma. Væri það hins vegar álitnið nauðsynlegt og ekki tækjust samningar t. d. við þessa aðila, annaðhvort um að meta hlutabréfin eitt-hvað herra eða þá greiða vexti herra eða eitt-hvað slíkt, þá væri nauðsynlegt, að fjhn. þessarar hv. deildar athugaði þann þátt þessa máls.

Það, sem er hins vegar slæmt og raunar ófært, er, að þetta mál haldi svona áfram, að það gæti þarna að mínu áliti misskilnings, eða ef það væri ekki rétt hjá mér, þá stangast alveg 13. og 3. gr. í þessum lögum.

Það er þess vegna alveg ótvírætt nauðsynlegt, að úr þessu sé skorið, og það er enginn annar aðili, sem það getur gert, en sjálft hið háa Alþingi. Ég vil þess vegna leyfa mér að vona, að hv. þd., sem sjálf fyrir sitt leyti á sínum tíma við þrjár umr. samþykkti málið í þeirri mynd, sem ég nú aftur vil færa það í, geti orðið sammála

um að breyta því nú aftur í það horf, sem hún kaus að hafa það þá, og taka þannig af öll tvímæli um eign ríkisins og þjóðarinnar á þessu einhverju stærsta fyrirtæki landsins og girða fyrir allan misskilning eða allar leiðar deilur í framtíðinni út af eignarréttinum á því.

Ég vil svo leyfa mér að óska eftir, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 24. Eftirlit með happdrættum.

Á 6. fundi í Nd., 20. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um eftirlit með happdrættum og almennum fjársöfnunum [13. mál] (pmfrv., A. 25).

Á 8. fundi í Nd., 23. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Pétur Pétursson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja að nýju á þskj. 25 frv. það, sem ég flutti á síðasta þingi, en náði þá ekki fram að ganga. Hér er um að ræða frv. til laga um eftirlit með happdrættum og almennum fjársöfnunum.

Síðan ég flutti þetta frv., hef ég víða orðið þess var, að það er talið eðlilegt og raunar sjálfsagt, að hið opinbera hafi nokkurt eftirlit með þeirri fjárflyunarstarfsemi, sem fram fer í landinu með happdrættum og fjársöfnunum. Einkanlega virðist þetta vera sjálfsögð ráðstöfun, þegar það er haft í huga, að allur almenningur styður þessa starfsemi að meira eða minna leyti, eins og kunnugt er. Trúlegt er, að fólk styðji þessa starfsemi fyrst og fremst í tvennum tilgangi — og þó aðallega í einum, — þ. e. a. s. annars vegar í voninni um það að fá vinning, en þó miklu fremur og fyrst og fremst vegna þess málefns, sem viðkomandi aðilar eru að berjast fyrir og leitað hefur verið með til almennings til fjárhagslegs stuðnings. Mér virðist því alveg sjálfsagt, að þetta sama fólk fái fulla vitneskju um það, hvernig því fé er varið, sem safnast, og annað, sem máli skiptir í því sambandi. Þess vegna er þetta frv. flutt í þeirri von, að það nái fram að ganga og að það geti eytt tortryggni þeirri, sem óneitanlega gerir vart við sig í garð þeirra, sem standa fyrir happdrættum og fjársöfnunum.

Til þess að gefa hugmynd um, hversu mikil þessi starfsemi er nú orðin, mætti geta þess, að á s. l. ári var yfir 30 aðilum veitt heimild til að koma upp happdrættum, og eru þá ekki meðtalin stóru flokkahappdrættin. Auk þess voru svo auðvitað ýmsar merkjasölur og samskot, þar sem oft hafa sjálfsagt safnast allstórar upphæðir. Það er vitanlega ekki hægt að gera sér neina rökstudda hugmynd um, hversu mikið fé hefur safn-

ast í þessum fjársöfnunum, en þó held ég, að það sé ekki nokkur vafi á, að hér er um milljónatugi að ræða. Eins og nú standa sakir, fylgist í raun og veru enginn með því, hvernig þessum miklu upphæðum er varið, af hálfu hins opinbera. Á því virðist þó almenningur, sem leggur peningana fram, eiga fullan rétt. Ég held það geti alls ekki talizt neitt óvinsamleg afstaða til þeirra málefna, sem um er að ræða, þó að um þau sé gefin skýrsla í hverju tilfelli, hvernig þeim peningum, sem safnast, sé varið. Mér finnst raunar, að þeir, sem fjársafnanir hafa með höndum, ættu að hafa áhuga á því, að slíkt eftirlit væri fyrir hendi af hálfu hins opinbera.

Í 1. gr. er tekið fram, til hvaða aðila eftirlitið nær. Í 2. gr. er gert ráð fyrir, að skýrsla skuli birt í Lögbertingablaðinu að lokinni fjársöfnun, eins og þar er nánar tiltekið. Skal skýrt frá því, hvaða vinningar hafi komið upp og hvernig eigi að verja þeim tekjum, sem orðið hafa. Í 3. gr. er svo gert ráð fyrir, að skipuð sé þriggja manna nefnd, sem hafi eftirlit með því, að tilgangi laganna sé náð. Enn fremur er gert ráð fyrir því, að dómsmnr. geti svipt einstaka aðila leyfi til að hafa fjársafnanir með höndum um lengri eða skemmri tíma.

Ef slíkt eftirlit kæmist á eins og gert er ráð fyrir í frv., tel ég vafalaust, að almenningur hefði miklu meiri möguleika til að fylgjast með því, hvernig því fé er varið, eins og ég sagði áðan, sem hann leggur fram af fúsum og frjálsum vilja til aðstoðar við tiltekin málefni. Slíkt er ólíkt viðkunnalegri tilhugsun heldur en vita í raun og veru aldrei annað um margar fjársafnanir heldur en það eitt, að menn kaupa miða eða merki. Ég tel, að þetta mál sé í eðli sínu svo einfalt, að ég þurfi ekki að hafa miklu fleiri orð um það, en ég legg til, herra forseti, að frv. sé vísað til fjhn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 25. Iðnlánasjóður.

Á 9. fundi í Nd., 24. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 67 17. júlí 1946, um iðnlánasjóð [22. mál] (pmfrv., A. 41).

Á 10. fundi í Nd., 27. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 41, hefur það meginefni að geyma, að iðnlánasjóði skuli breytt að nokkru, þannig að hann hér eftir verði aðeins stofnlánasjóður iðnaðarins. En hingað til hefur verið heimild einnig til þess að veita úr honum rekstrarlán, þó að það muni ekki hafa verið

gert nema að mjög litlu leyti — eða engu leyti væntanlega nú síðustu árin.

Það hafa hvað eftir annað komið fram óskir frá samtökum iðnaðarins, bæði iðju og iðnaði, um það, að komið yrði á fót stofnlánadeild fyrir iðnaðinn á svipaðan hátt eins og stofnlánasjóðir landbúnaðar og sjávarútvegs eru.

Til þessa hefur iðnlánasjóður verið eina stofnunin, sem hefur veitt föst lán til fjárfestingar í iðnaði. Að visu hafa vandamál ýmissa hinna stærri iðnfyrirtækja verið leyst með sérstökum hætti. Iðnaður, sem tengdur er sjávarútvegi, hefur fengið sín lán eftir öðrum leiðum, úr Framkvæmdabanka eða fiskveiðasjóði, og stóriðnaður, sem settur hefur verið hér á stofn, svo sem áburðarverksmiðja og sementsverksmiðja, hefur fengið fé til greiðslu síns stofnkostnaðar með sérstakri fyrirgreiðslu og lántöku. En þetta haggar auðvitað ekki nauðsyn þess, að iðnaðurinn eigi sína stofnlánadeild eða sinn stofnlánasjóð. Og það er engum efa bundið, að iðnaðurinn g gnir því hlutverki í þjóðfélaginu, að það er fullkomið samgirnismál, að hann eigi slíka lána-stofnun. Og það sýnist þá langeðlilegast, að úr þessum vanda sé leyst á þann hátt að gera iðnlánasjóðinn að stofnlánasjóði iðnaðarins og þá um leið að sjálfsgöðu að efla svo fjárráð hans, að hann geti orðið þess umkominn að leysa þetta hlutverk af hendi.

Með þessu frv., sem hér er flutt, og öðru frv., sem að visu er hér ekki á dagskrá í dag, en er nátengt þessu máli, er lagt til, að fjár til sjóðsins verði aflað með þeim hætti, að helmingur þess gjalds, sem lagður er á ýmsar innlendar tollvörur, renni til iðnlánasjóðs.

Með þessu móti er hugsað sér að taka upp svipaða fjáröflun til þessa sjóðs eins og gildir um fiskveiðasjóð, en þó í takmörkuðu formi, þannig að gjöld, sem lögð eru á framleiðsluvörur iðnaðarins sjálfs, renni til þess að mynda þennan sjóð. Er þó ekki lengra gengið en það að leggja til, að helmingur þess gjalds renni í sjóðinn, sem byggist á því í senn, að með þessu móti væri að sjálfsgöðu stórkostlega bætt úr fjárskorti iðnlánasjóðs, og enn fremur verður að hafa hliðsjón af hinu, að þetta gjald er töluverður tekjustofn fyrir ríkissjóð, sem má ekki mikils í missa af sínum tekjum.

Samkvæmt heildarmanntali, sem tekið var 1950 og hefur verið unnið úr að undanförmu af Framkvæmdabankanum, er sú skipting á mönnum í atvinnustéttir, að talið er, að 13500 manns vinni við iðnaðinn. Er af þessu ljóst, að hér er um að ræða mikinn og vaxandi atvinnuveg.

Við getum látið það liggja á milli hluta á þessu stigi að ræða um einstaka þætti iðnaðarins. Það eru skiptar skoðanir um, hvort allur iðnaður sé heilbrigður, og vissulega er það mjög mismunandi, hversu þjóðnýtu hlutverki iðnaðurinn gegnir. En ég hygg, að það geti ekki verið neinn ágreiningur um það, að iðnaðurinn sé einn af þremur undirstöðuatvinnuvegum þjóðarinnar og það verði að búa þannig að honum, að hann geti þroskað og eflzt á eðlilegan hátt.

Iðnlánasjóðurinn hefur alltaf verið þess ómegnugur að leysa þann vanda af hendi að vera stofnlánasjóður fyrir iðnaðinn, sem sést bezt á því, að

útlán iðnlánasjóðs voru um s. l. áramót aðeins 5.7 millj. kr. samtals. En nú á þessu ári liggja fyrir umsóknir um lán úr iðnlánasjóði, sem munu nema um 10½ millj. kr. Tekjur sjóðsins eru 1.4 millj. kr., sem er framlag frá ríkissjóði, árlegt framlag nú síðustu árin, og svo vextir og afborganir af lánum. Og á s. l. ári voru veitt lán, sem námu 2.7 millj. kr. rúmum. Er það því ljóst mál, að því fer mjög fjarri, að iðnlánasjóður geti sinnt þeim lánbeiðnum, sem berast. Að visu má segja sem svo, að það sé sennilega enginn sjóður af stofnlánasjóðum atvinnuveganna, sem geti sinnt öllum lánbeiðnum. En hér er þó svo stórt bil milli möguleikanna til lána og umsóknanna, að það er augljóst, að gera verður eitthvert átak til þess að brúa það bil, því að það verður einnig að hafa í huga, að umsóknirnar eru vafalaust minni en ella mundi vera, ef hér væri sjóður, sem einhvers væri megnugur, vegna þess að mönnum er kunnugt um það, að sjóðurinn getur hvort sem er ekki veitt nema mjög smávægileg lán, eins og sakir standa nú.

Ég held ég þurfi ekki að þreyta hv. dm. á lengri útskýringum á þessu máli, það er í eðli sínu mjög einfalt. En það er skoðum okkar flm., að það sé ekki með neinu móti hægt að skjóta því lengur á frest að leysa vanda iðnlánasjóðs, og samtök iðnaðarins hafa gert um það ályktanir, eftir að farið var að hreyfa þessu máli hér á þingi, að þessi lausn, sem í þessu frv. og frv. um breyt. á l. um innlendar tollvörutegundir felst, væri mjög aðgengileg fyrir iðnaðinn. Og þó að þarna séu í nokkru skertar tekjur ríkissjóðs, þá er það ekki nema þó mjög óverulega, miðað við heildarveltu hans, og vafalaust mætti þar á móti taka til athugunar einhverjar breyt. á þessum gjöldum, ef menn á annað borð gætu sameinazt um að greiða fyrir lausn málsins á þennan hátt. Með þessu móti mundi iðnlánasjóður fá árlegt framlag 5—6 millj. kr., og mundi það að sjálfsgöðu gera iðnlánasjóði fært að sinna þeim mest aðkallandi verkefnum, sem fyrir liggja, þó að hins vegar þessi lausn málsins gæti auðvitað ekki létt að neinu leyti eða a. m. k. að mjög litlu leyti af forráðamönnum ríkisins þeim vanda að afla fjár til meiri háttar iðjurekstrar í landinu og áfram yrði vitanlega að gera ráð fyrir því, að vandamál fiskiðnaðarins yrðu leyst gegnum Framkvæmdabanka eða fiskimálasjóð.

Ég vænti þess, að hv. þm. vilji með vinsemd sinna þessu mikla hagsmunamáli þessa undirstöðuatvinnuvegar, og vil leyfa mér að leggja til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til fjhn. Það mun ef til vill þykja óeðlileg till., en hún byggist á því, að frv., sem fylgir þessu frv., um breyt. á l. um álag á innlendar tollvörutegundir, hlýtur eðli málsins samkvæmt að fara til fjhn., og það er í rauninni það frv., sem algerlega ræður úrslitum um, hvort sú hugmynd nær fram að ganga, sem hér um ræðir, og eðlilegast og heppilegast að hafa bæði frv. í sömu nefnd.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

## 26. Innlendar tollvörutegundir.

Á 9. fundi í Nd., 24. okt., var útbýtt:  
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 60 1939, um gjald af innlendum tollvörutegundum [23. mál] (þmfrv., A. 42).

Á 11. fundi í Nd., 28. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Frv. þetta stendur í nánu sambandi við annað frv., sem hér var til umr. í gær, um breyt. á l. um iðnlánasjóð. Með þessu frv. er gerð sú breyt. á nágildandi l. um gjald af innlendum tollvörutegundum, sem leiðir af frv. um breyt. á l. um iðnlánasjóð.

Með þessari breyt., sem hér er lagt til að lög-festa, er gert ráð fyrir því, að helmingur af þessu gjaldi, svo sem það er á hverjum tíma, renni til iðnlánasjóðs, en hinn helmingurinn til ríkis-sjóðs. Ég gerði grein fyrir málinu efnislega við umræður um frv. um breyt. á l. um iðnlánasjóð og sé ekki ástæða til þess að endurtaka þær rök-semdir í sambandi við þetta frv. og vil aðeins leggja til, að því verði að lokinni þessari umr. vísað til fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

## 27. Almannatryggingar (frv. SkG og BG).

Á 10. fundi í Nd., 27. okt., var útbýtt:  
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 24 29. marz 1956, um almannatryggingar [24. mál] (þmfrv., A. 44).

Á 12. fundi í Nd., 30. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Frv., sem hér liggur fyrir, er um breyt. á 22. gr. laga um almannatryggingar. Sú grein tryggingalag-anna hefur að geyma fyrirmæli um lækkun eða niðurfellingu lífeyris frá Tryggingastofnun ríkisins, þegar aðrar tekjur hlutaðeigandi aðila fara fram úr ákvæðinni fjárhæð.

Þessi lagastafur, sem nefndur hefur verið skerðingarákvæði, var í bráðabirgðaákvæði í upphaflegu lögunum um almannatryggingar árið 1946 og gildi í fyrstu í fimm ár. Á árunum 1951—55 voru þessi ákvæði framlengd með sérstökum lögum til eins eða tveggja ára í senn, og 1956

voru skerðingarákvæðin sett í 22. gr. nýrra l. um almannatryggingar, og segir þar, að þau skuli gilda til ársloka 1960. Þannig hafa þessi bráða-birgðaákvæði verið framlengd fimm sinnum, síðan þau voru fyrst í lög tekin árið 1946. En geta má þess, að svipuð ákvæði voru í lögum um alþýðutryggingar, sem áður voru í gildi. Og eigi síðar en árið 1960 kemur enn til kasta Alþingis að ákveða, hvort enn skuli framlengja skerðing-una eða láta hana falla niður. Kemur þá eins og fyrir til álita, hver áhrif afnám skerðingarinnar muni hafa til hækkunar á útgjöldum Trygginga-stofnunarinnar. Jafnframt er þá á það að líta, að á árinu 1960 hafa menn greitt iðgjöld lífeyris-trygginga hjá Tryggingastofnun ríkisins aldar-fjórðung, og því má telja sanngjarnt, að þeir njóti lífeyris í elli sinni frá stofnuninni. En frv., sem hér liggur fyrir, snertir ekki þetta mál nema að litlu leyti og því ekki ástæða til að ræða frekar að sinni um það, hvort fram-lengja eigi skerðingarákvæðið í árslok 1960 eða láta það niður falla.

Í lögunum um almannatryggingar er svo ákveðið, að þeir, sem rétt eiga til bóta frá lífeyris-sjóðum, er starfa skv. sérstökum lögum, hafi ekki rétt til sams konar bóta frá Tryggingastofnun-inni, enda njóti þeir ívilunar í greiðslum til almannatrygginganna. Sama gildir um þátttakend-ur í lífeyrissjóðum, sem hlotið hafa svonefnda viðurkenningu hjá Tryggingastofnun ríkisins skv. 85. gr. tryggingalaganna.

Eins og kunnugt er, hafa verið stofnaðir marg-ir sérstakir lífeyris- og eftirlaunasjóðir síðustu árin, og horfur eru á, að þeim fari enn fjölgandi. Tryggingastofnun ríkisins hefur veitt nokkrum af þessum sjóðum viðurkenningu, og þar með sleppa sjóðfélagarnir við greiðslu á verulegum hluta af tryggingagjöldum til stofnunarinnar, en afsala sér þá um leið lífeyrisréttindum þar. En svo eru líka til nokkrir lífeyrissjóðir, sennilega u. þ. b. 10, sem ekki hafa enn óskað viðurkenningar Tryggingastofnunar ríkisins. Félagsmenn í þeim sjóðum borga því enn óskert iðgjöld til almannatrygginganna auk þeirra iðgjalda, sem þeir greiða til hinna sérstöku lífeyrissjóða. Hins vegar gætu lífeyristekjur þeirra frá sérstöðunum á sínum tíma valdið því, að þeir nytu ekki lífeyris frá Tryggingastofnun ríkisins, ef skerðing-arákvæðið í 22. gr. tryggingalaganna verður fram-lengt óbreytt. Og til þess að koma í veg fyrir, að svo geti farið, er frv. þetta flutt.

Í frv. er lagt til, að lífeyrir eða aðrar greiðslur frá sérstökum lífeyrissjóðum skuli ekki teljast með þeim tekjum manna, sem valdið geta skerð-ingu á lífeyri þeirra frá Tryggingastofnun ríkis-ins, og sama á að gilda um lífeyri, sem menn hafa keypt sér hjá tryggingastofnunum eða tryggingafélögum, þó að þeir séu ekki þátttak-ender í sérstökum lífeyrissjóði.

Á síðasta þingi voru samþ. lög um lífeyrissjóð togarasjómannanna. Í þeim l. segir m. a., að þau réttindi, er togarasjómenn öðlast þar, skuli í engu rýra rétt þeirra til lífeyris skv. lögum um almannatryggingar. Togarasjómennirnir munu því halda áfram að greiða full tryggingagjöld til Tryggingastofnunar ríkisins, og væntanlegur lífeyrir þeirra frá hinum sérstaka lífeyrissjóði á

ekki að hafa nein áhrif til skerðingar á lífeyri þeirra frá Tryggingastofnuninni. Þetta sýnist vera eðlilegt fyrirkomulag. Með stofnun hins sérstaka lífeyrissjóðs er togarasjómönnum tryggður lífeyrir til viðbótar þeim lífeyri, er þeir geta átt von á frá almannatryggingunum. Og verði þetta frv. samþ., gildir sama regla um aðra, sem stofna eða hafa stofnað sérstaka lífeyrissjóði eða kaupa lífeyristryggingu á annan hátt, en borga eftir sem áður full iðgjöld til almannatrygginganna. En samþykkt þessa frv. hefur að sjálfsögðu engin áhrif á réttindi þeirra manna, sem eru þátttakendur í lífeyrissjóðum, sem stofnaðir eru með l. eða hafa hlotið viðurkenningu Tryggingastofnunar ríkisins. Þeir menn njóta enn sem fyrr ívilnunar að því er snertir gjöld til almannatrygginganna og hafa heldur ekki rétt til lífeyris þaðan.

Verði sú breyt. ekki gerð á tryggingalöggjöfinni, sem frv. þetta fjallar um, má vel búast við því, að fleiri af hinum sérstöku lífeyrissjóðum óski viðurkenningar Tryggingastofnunar ríkisins til þess að létta gjöldum af félagsmönnum sjóðanna. Við það lækka tekjur Tryggingastofnunarinnar. Hins vegar getur samþykkt frv. tæplega valdið nema óverulegri hækkun á útgjöldum stofnunarinnar næstu árin. Annars mun sú þn., sem fær frv. til athugunar, væntanlega geta fengið áætlun hjá Tryggingastofnuninni um það, hver áhrif samþykkt frv. mundi hafa á fjárhagsafkomu hennar.

Til skýringar á frv. vil ég einnig vísa til grg., sem því fylgir.

Ég legg svo til, að frv. verði að lokinni þessari 1. umr. vísað til 2. umr. og til hv. heilbr.- og félmn.

#### ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 28. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. SÁ o. fl.).

Á 10. fundi í Nd., 27. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 46 14. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt [25. mál] (þmfrv., A. 45).

Á 12. fundi í Nd., 30. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Sigurður Ágústsson): Herra forseti. Á þskj. 45 höfum við þrír alþm. endurflutt að mestu óbreytt frv. það, er við fluttum á síðasta þingi um breyt. á l. frá 1954, um tekjuskatt og eignarskatt. Það tókst ekki á síðasta þingi að fá frv. afgr. frá hv. fjhn. þrátt fyrir ítrekaðar óskir

minar til hv. form. n. og tilmæli hæstv. forseta d. um, að n. skilaði álit.

Í grg. með frv. höfum við flm. sýnt fram á, að viðhorfið hvað snertir að tryggja fiskiskipstjórum sjómenn er nú enn alvarlegra en á s. l. ári, og orsakast sú breyt. frá bjargráðum hæstv. ríkisstj. í sambandi við löggjöfina um útlutningssjóð o. fl. á s. l. vori. Ákvæði löggjafarinnar um 55% yfirfærslugjald af upphæðum þeim, er erlendir fiskimenn, sem skráðir eru á fiskiskipaflota þjóðarinnar, eiga að greiða af þeim hluta teknanna, er þeir fá leyfi til að yfirfæra til heimalandsins, veldur því, að mikil vandkvæði verða á því fyrir íslenska útgerðarmenn að fá erlenda sjómenn á fiskiskipin á komandi vetrarvertíð.

Á undanförunum vetrarvertíðum, 1957 og 1958, voru útgerðarmenn neyddir til að ráða 1000—1400 erlenda sjómenn á skip sín til að geta fleytt þeim á veiðar. Mér er það ljóst, að ef ekki hefði tekizt að ná þetta miklum fjölda erlendra sjómanna á fiskiskipin á undanförunum vertíðum, hefði orðið vá fyrir dyrum hjá mörgum útgerðarmanninum, auk þess sem hreint vandræðastand hefði skapast í mörgum verstöðvum hér á landi.

En hvað bíður útgerðarmanna á komandi vetrarvertíð? Veiðar eiga að hefjast eftir tvo mánuði, og vitað er, að útgerðarmenn vantar mörg hundruð sjómenn, til þess að skipaflotinn geti almennt hafið veiðar. Ekkert heyrir frá hæstv. ríkisstj., hvað hún hyggst að gera til að ráða bót á bjargráðunum frá í vor, sem urðu þess valdandi, að fáir eða engir erlendir sjómenn fást ráðnir á fiskiskipaflotann. Vegna hins háa yfirfærslugjalds, sem hinir erlendu sjómenn verða að greiða, má telja útilokað, að færeyskir sjómenn komi til Íslands á komandi vertíð. Á s. l. vori tilkynntu færeysku sjómennirnir framkvæmdastjóra Landssambands íslenskra útvegmanna, að þeim væri fyrirskipað að koma heim til Færeyja, þar sem sjómannasamband þeirra legði bann við, að þeir réðu sig áfram á íslensk fiskiskip upp á þau býti að greiða 55% yfirfærslugjald af þeim hluta teknanna, sem fengist yfirfærður til heimalandsins. Taldi sjómannasambandið, að kjör sjómanna sinna hefðu stórværnað frá því, sem þau voru áður, og af þeirri ástæðu lagði það fyrir meðlimi sína að yfirgefa störf sín hér á landi og halda heim. Það hefur einnig sýnt sig, að eftir að löggjöfin um útlutningssjóð o. fl. tók gildi á síðastl. vori, hefur útgerðinni hrakað. Tveir togarar Siglufjarðarkaupstaðar lágu bundnir við festar á Siglufjarðarhöfn í tvo og hálfan mánuð í sumar vegna skorts á sjómönnum, en undanfarin ár hefur yfir síldveiðitímann verið mikill fjöldi Færeyinga á togurunum. Það er staðreynd, að þessir Siglufjarðartogarar hafa orðið af miklum tekjum að geta ekki stundað karfaveiðar þessa tvo og hálfan mánuð við Nýfundnaland, eins og aðrir togarar gerðu í sumar með óvenjugóðum árangri.

Þá hefur einnig sýnt sig, að margir handfærabátar, sem að einhverju leyti hafa verið mannaðir til Færeyingum á undanförunum árum, hafa legið í höfn í sumar vegna skorts á sjómönnum.

Það er ekki ástæðulaust, þótt spurt sé: Hvað

hefur þjóðin að gera við stórauðinn skipastól, ef ekki eru gerðar jafnframt ráðstafanir til þess af löggjafans hálfu að hvetja unga menn til að gerast þátttakendur í einum af aðalvatinnuvegum þjóðarinnar, sjávarútveginum, atvinnuvegi, sem þjóðinni er lífsnauðsyn að auka og efla? Það gæti orðið mikið efnalegt vandamál fyrir fiskiskipaeigendur, ef himir tólf nýju fiskibátar, sem væntanlegir eru til landsins á næstu mánuðum frá Austur-Þýzkalandi til viðbótar þeim mörgu fiskibátum, sem eru í smíðum erlendis og hér heima, gætu orðið þess valdandi, að vegna skorts á sjómönnum yrði að stöðva töluverðan hluta þeirra fiskiskipa, sem gengið hafa til fiskveiða með góðum árangri á undanförunum árum og fært okkur mikla björg í bú. Það verður ekki annað sagt en ástandið sé hið ískyggilegasta í þessum eignum. Það verður því hið allra bráðasta að gera sér grein fyrir, hvaða leiðir séu til úrbóta, þannig að fiskiskipaflotinn geti strax frá áramótum hafið veiðar með eðlilegum hætti.

Ég bið hestv. forseta afsökunar á því, að ég hef hér í þessum hugleiðingum mínum ef til vill farið út fyrir þann ramma, sem frv. okkar flm. fjallar um, en það er, að atvinnutekjur fiskimanna og sjómanna á sel- og hvalveiðiskipum yfir þann tíma, sem þeir eru lögskráðir á skipin, megi draga frá öðrum tekjum þeirra, áður en skattur er lagður á.

Á síðasta þingi voru fiskimönnum veitt nokkur skattfríðindi, en við flm. teljum, að þar hafi of skammt verið gengið. Þegar það er haft í huga, að sjómannsstarfið er ein erfiðasta og áhættusamasta starfsgrein, sem þekktist með okkar þjóð, auk þess sem sjómaðurinn hefur lengri vinnudag en almennt tíðkast í öðrum starfsgreinum, virðist eðlilegt og raunar sjálfsagt að koma til móts við þessa stétt manna og veita henni þau fríðindi í sambandi við tekjuskattinn, sem frv. okkar flm. fjallar um.

Það má og benda á þá staðreynd, að ýmis bæjar- og sveitarfélög hafa veitt sjómönnum töluverð fríðindi í sambandi við álagningu aukautsvara. Þetta er þeim mun athyglisverðara, þar sem mikill fjöldi bæjar- og sveitarfélaga á í fjárþróng vegna vantandi tekjustofna til að standa undir síhækkandi gjaldaliðum bæjarfélaganna. En þetta sýnir almenna viðurkenningu þessara bæjarfélaga fyrir því, að það eigi að veita sjómönnum sérstök fríðindi fram yfir aðra gjaldendur vegna þeirra þjóðhollu starfa, sem þeir hafa með höndum og þjóðin engan veginn getur án verið.

Ég tel óþarft að fara fleiri orðum um frv. eða tilgang þess. Ég er þess fullviss, að hv. alþingismenn eru okkur flutningsmönnum sammála um nauðsyn þess, að Alþingi geri markvissar ráðstafanir, sem stuðli að því að auka þátttöku manna í sjávarútveginum. Að sjálfsögðu er það ósk allrar þjóðarinnar, að unnt verði á næstu árum að manna fiskiskipin eigin sjómönnum. Frv. okkar flutningsmanna miðar að því, að það megi takast.

Ég treysti á fylgi hv. alþingismanna við frv., og bið hestv. forseta að lokinni þessari umr. að vísa því til hv. sjútv. og til 2. umr.

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Skúli Guðmundsson: Það var eitt atriði í ræðu hv. 1. flm. frv., sem mér finnst ástæða til að vika að með örfáum orðum. Hann sagði, að síðan lögin um útflutningssjóð, sem samþykkt voru á síðasta Alþingi, komu í gildi, hafi útgerðinni hrakað. Mér þykir þetta dálítið einkennileg yfirlýsing frá þessum hv. þm. Hann hefur fengið við sjávarútveg, og ég held, að ég muni það rétt, að hann eigi sæti í stjórn eða stjórnrum samtaka útgerðarmanna, a. m. k. í einu slíku félagi, kannske fleirum, og ætti því að vera málum nokkuð kunnugur. Ef það er svo, að það sé álit útgerðarmanna, bæði þessa hv. þm. og annarra, að lögin um útflutningssjóð hafi orðið útgerðinni til tjóns, þá kæmi náttúrliga til álita að fella þá löggjöf úr gildi og losna þar með við að safna saman því fé, sem þar er gert ráð fyrir að afla til útflutningssjóðs til þess m. a. að greiða uppbætur á þann erlenda gjaldeyri, sem sjávarútvegurinn aflar. En ef til vill er þetta einhver misskilningur, sem liggur að baki þessum orðum í ræðu hv. þm., eða hann hafi meint eitthvað annað en þarna kom fram í ræðu hans.

Svo var það annað. Hann gerði að síðustu til lögu um, að málið færi til sjútv. Þetta mun vera frv. um breyt. á lögum um tekjuskatt og eignarskatt, og ég held, að það sé föst venja, að þeim málum, sem snerta þau lög, hafi verið vísað til fjhn. að undanförunu, en séu ekki á verksviði sjútv. Ég tel því sjálfsagt fyrir deildina og vil gera um það till., að málinu verði vísað til fjhn.

Flm. (Sigurður Ágústsson): Herra forseti. Hv. þm. V-Húnv. vildi leggja annan skilning í orð mín en þann, sem vera bar og ég þóttist hafa fært hér full rök fyrir áðan. Honum er fullkomlega kunnugt um, að lögin um útflutningssjóð tóku fyrst gildi í lok maímánaðar þ. á. Þá höfðum við haft óvenjugóða vetrarvertið, sem hafði fært þjóðinni óvenjumikinn fiskafla víða um land; og það, sem ég benti á, eru þær afleiðingar, sem lögin um útflutningssjóð leiða yfir útgerðarmenn, raunar yfir alla þjóðina, lögin, sem tóku gildi 29. maí s. l.

Ég benti hv. alþm. á þá staðreynd, að nú, þegar aðeins tveir mánuðir eru til þess tíma, sem aðalfiskivertið ársins byrjar, að þá er engin víssa fyrir því, að við fáum einn erlendan fiskimann á fiskiskipin, og það er beint vegna ákvæðis löggjafarinnar frá í vor um útflutningssjóð o. fl. Ég fæ ekki skilið, að það liggja ekki alveg ljóst fyrir hjá hverjum þeim manni, sem eitt-hvert skynbragð hefur á þessum málum, að mikill fjöldi fiskiskipa hlýtur að liggja í höfn á næstu vertið, sem útgerðarmenn hafa þó haft fullan hug á að gera út á fiskveiðar á vetrarvertið eins og að undanförunu.

Ég skil ekki annað en hv. þm. V-Húnv. hafi fengið skilning á því, hvað ég meinti með því, að löggjöfin um útflutningssjóð hefði á þennan hátt valdið útgerðarmönnum og allri þjóðinni miklum vandkvæðum. Þetta kom fram í umr., þegar frv. um útflutningssjóð var hér til umræðu í hv. d. og þá var hestv. ríkisstj. bent á það, hvaða afleiðingar það mundi hafa fyrir þjóðina, ef það yrði lögfest. Það voru mikil átök um frv., er það

13

var afgreitt hér, og það var síður en svo, að þeir flokkar, sem standa að hæstv. ríkisstj., væru á eitt sáttir um, að það yrði afgreitt með þeim hætti, sem raun ber vitni um.

Ég lagði til við hæstv. forseta, að hann vísaði málinu til hv. sjútvn., og ástæðan fyrir því er sú, að ég hef öryggi fyrir því, að það mun verða afgreitt, ef sú hv. nefnd fær það til meðferðar. En reynsla mín frá síðasta þingi getur ekki orðið þess valdandi, að ég beri beint traust til þess, að málið verði afgreitt frá hv. fjhn. frekar nú en á síðasta þingi.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 14:6 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 29. Aukaútsvör ríkisstofnana.

Á 11. fundi í Nd., 28. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 47 4. júní 1924, um aukaútsvör ríkisstofnana [26. mál] (þmfrv., A. 46).

Á 13. fundi í Nd., 31. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Þetta frv. fjallar um breyt. á l. um aukaútsvör ríkisstofnana. Árið 1924 voru sett sérstök lög um það, með hverjum hætti verzlunarstofnanir ríkisins skyldu vera útsvarsskyldar, og það er aðal-efni þeirra laga, að á þeim stöðum, þar sem slíkar verzlunarir eru reknar, skuli þær greiða útsvar til viðkomandi bæjar- eða sveitarfélags 5% af nettóágóða sínum.

Þessi lög eiga fyrst og fremst við varðandi einkasölu ríkisins á tóbaki og áfengi, og að svo miklu leyti sem útsvör eru greidd eftir þessum lögum, þá er það a. m. k. að langmestu leyti frá þessum stofnunum.

Það hafa lengi verið skiptar skoðanir um það, hvort réttmætt væri yfirleitt, að slík fyrirtæki borguðu útsvör til einstakra sveitarfélaga, og hugmyndir hafa verið uppi hér á Alþ. um það, að stofnanir sem þessar og einnig stofnanir, sem eru samlög allra landsmanna, ættu að greiða útsvar í sameiginlegar þarfir þjóðarinnar allrar, fremur en á þá staði eina, þar sem verzlunar-fyrirtæki þeirra eru staðsett.

Ég ætla ekki að gera þetta sjónarmið að sér-stöku umtalsefni að þessu sinni, en skal taka það fram, að ég tel eðlilegt, að verzlunarstofnanir séu að einhverju leyti skattskyldar þar, sem þær reka sinn atvinnurekstur aðallega.

Ég neita því ekki, að verzlunarrekstur slítur upp götunum til jafns við aðra veganotendur í því þorpi eða í þeim bæ, þar sem hún er staðsett. Ég neita því heldur ekki, að hún á að bera sinn kostnað af vatnsveitu, skólpveitu og öðrum

sameiginlegum kostnaði í byggðarlaginu. Hitt er annað mál, að 5% af nettóhagnaði kann að hafa verið eðlileg útsvarsálagning á þeim tíma, þegar hún var ákveðin í lögum, eða fyrir 34 árum, en nú hefur þróun mála orðið sú, sem öllum er kunnugt, að þær stofnanir, sem hér er aðallega um að ræða, tóbakseinkasala ríkisins og áfengis-verzlun ríkisins, hafa jafnt og þétt verið að breytast frá því að vera venjuleg verzlunarfyrirtæki í það að vera sérstök skattlagningarfyrirtæki ríkisins á þær vörur, sem þær verzla með.

Nú er svo komið, að ágóði þessara tveggja stofnana, sem ég hér hef nefnt, er verulegur þáttur í sjálfum ríkistekjunum. Á s. l. ári, árinu 1957, nam ágóði þessara tveggja fyrirtækja samtals 175 millj. rúmlega, og útsvar það, sem þær eiga þannig að greiða, nemur hátt á 9. millj. kr.

Nú hagar málum svo til, að tóbakseinkasala ríkisins, sem skilaði á s. l. ári yfir 70 millj. kr. hagnaði, hefur hvergi aðsetur nema í Reykjavík, og ágóði hennar er þess vegna ágóði af vörusölunni til allra landsmanna og ekki eingöngu bundinn við þann stað, þar sem verzlun þessi hefur skrifstofur sínar. Svipuðu máli og þó ekki alveg sama gegnir um áfengisverzlun ríkisins. Hún hefur að vísu nokkrar útsölur í fáum bæjum landsins og greiðir þar að parti hluta af hagnaði sínum skv. þessum lögum, en allur aðalágóðinn er talinn falla undir aðalagóðinn af áfengisverzlun-arinnar, sem er hér í Reykjavík.

Þegar þess er gætt, að þessar tvær stofnanir borga útsvar á 9. millj. kr. á þessu yfirstandandi ári, og það er borið saman við þau útsvör, sem fellur til hjá öðrum kaupstöðum, þá kemur í ljós, að útsvarsupphæð þessara tveggja fyrirtækja er álíka mikil og t. d. öll útsvörin í Vestmannaeyjum og álíka mikil eins og öll útsvörin í Kópavogi. Það má kannske segja, að með því að lákka þennan ágóðahluta minnki tekjur Reykjavíkurborgar verulega. Það er að vísu rétt. En það er heldur ekki nema eðlilegt, að óeðlilegar tekjur séu leiðréttar, og það er ákaflega vafasamt fyrir Reykjavík að byggja á þessu sem föstum tekjustofni. Ég nefni t. d., að það hefur verið í ráði um nokkur undanfarin ár, að þessar tvær stofnanir byggðu sér, annaðhvort sameiginlega eða hvor í sínu lagi, hús fyrir sinn rekstur. Nú er ekkert, sem bindur það beinlínis, að slíkt hús hlyti að verða í Reykjavík. Það mætti allt eins hugsa sér, að það yrði t. d. í Hafnarfirði eða Kópavogi, og ég ímynda mér, að íbúarnir á þeim stöðum, þar sem kæmi til mála, að aðsetur slíkrar stofnunar yrði, hefðu ekkert á móti því að úthluta lóð undir slíkt aðsetur. Í Kópavogi mundi það trúlega þýða, að það væri hægt að gera íbúa þorpsins algerlega útsvarslaus, miðað við þær framkvæmdir, sem útsvörin nú standa undir. Í Hafnarfirði mundi þetta standa undir meira en helmingnum af útsvörum, ef aðsetur þessara stofnana væri fært þangað. Það væri þess vegna án allrar lagabreytingar vel hægt að hugsa sér, að sá tekjustofn, sem þannig hefur myndast hjá höfuðborginni, væri fallvaltur.

Ég álit, að réttmætt sé að færa þennan gjaldstofn niður, færa útsvarsálagninguna á ágóða þessara fyrirtækja niður, þannig að hann geti ekki skoðast nema eðlilegt útsvar á stofnanirnar

sem slíkar, því að það er hann ekki í dag. Hann er í rauninni álag á vissar skattheimtur ríkisins.

Það væri í rauninni ekki miklu ósanngjarnara að ákveða t. d., að það bæjarfélag, þar sem vörumagnstollur eða verðtollur er innheimtur, skyldi fá í útsvar part af þeim skatti. En ég geri ráð fyrir því, að það yrði talin óeðlileg skattlagning, enda væri hún það. Á sama hátt er útsvarsskattlagningin á áfengisverzlun ríkisins og tóbaks-einkasölu ríkisins, eins og nú er komið, með 5% gjaldi á þeirra ágóða, algerlega ósanngjörn.

Á næsta ári er í fjárlagafrv. því, sem lagt hefur verið fram, gert ráð fyrir því, að ágóði þessara tveggja fyrirtækja muni samtals nema 192 millj. kr. Það er því augljóst, að útsvarsgreiðsla þessara fyrirtækja mun verða á næsta ári á 10. millj. kr., og ef svo fer, sem jafnan hefur farið á undanförunum árum, að ágóði þeirra verði nokkru meiri en áætlanir fjárlagafrv. hafa gert ráð fyrir, þá tel ég það ekki of í lagt, þó að ætlað sé, að þetta útsvar muni nema 10 millj. kr. á næsta ári.

Ég tel, að eðlilegt væri, að þessar stofnanir borguðu svo sem eins og 1 millj. í útsvar á þeim stöðum, þar sem þær reka verðlanir sínar, og hef í frv. gert till. um það, að útsvarsskylda þeirra til þeirra staða, þar sem verzlunarreksturinn fer fram, verði látin nema ½%. Það mundi á næsta ári skv. því, sem ég hér hef gert grein fyrir, nema nálægt 1 millj. kr. í útsvör.

Á hinn bóginn tel ég eðlilegt, að það, sem þessar stofnanir hafa hingað til greitt í útsvar, renni að langmestu leyti til þess að undirbyggja almennar framfarir og til þess að leysa úr félagslegum vandamálum þjóðarinnar sem heildar. Þess vegna hef ég lagt til í frv., að 4½% af nettóágóða verzlunarstofnana ríkisins verði láttinn renna í byggingarsjóð ríkisins og þaðan aftur til þess að fullnægja húsnæðisþörfinni í landinu, að hálfu leyti til þess að útrýma heilsuspillandi húsnæði, en að hinu leytnu til þess að fullnægja þeirri almennu lánaeftirspurn til húsnæðisbygginga, sem nú er miklu meiri en tók eru á af fjárhagslegum ástæðum að sinna.

Ég bendi einnig á, að þó að frv. sem slíkt, ef að lögum verður, mundi nokkuð rýra hlut Reykjavíkurbæjar í tekjum af beinu útsvari, þá mundi engum fremur en höfuðborginni koma að gagni sú ráðstöfun á fénu að afhenda það byggingarsjóði ríkisins. Ég má fullyrða, að fé það, sem rennur til útrýmingar heilsuspillandi íbúða, fari u. þ. b. að 9/10 hlutum eða þó líklega nokkru meira einmitt til útrýmingar heilsuspillandi húsnæði í höfuðborginni. Og hin almennu húsnæðislán hljóta jafnan að renna þangað mest, sem mest er byggt, og þar er einnig höfuðborgin stærsti aðilinn. Hér er því í rauninni ekki fyrst og fremst verið að taka af Reykjavík sem slíkri, heldur er hér verið að gera ráð fyrir því, að tekjur, sem aflað er sem almenns skattfjár, verði ekki bundnar eingöngu við þá staði, þar sem verzlunarreksturinn einn fer fram, heldur sé þar gildið eðlilegt útsvar af verzlunarrekstri sem slíkum, en að öðru leyti sé útsvari verzlunarstofnana ríkisins varið til þess að leysa þær brýnustu þarfir, sem félagsmálin á landi okkar í heild kalla á. Það hygg ég, að ekki sé deiluefni

meðal hv. alþm., að a. m. k. einn liðurinn í því er að fullnægja eða koma betur til móts við en nú er gert þá lánsfjárbörf, sem í landinu er til íbúðarhúsaþygginga, — og alveg sérstaklega er það okkur til lítillar sæmdar í því góðari, sem við Íslendingar lifum í og höfum lifað á undanförunum árum, að enn skuli allmargt fólk í okkar landi búa í húsnæði, sem talið er vera heilsuspillandi, og álit ég, að það beri að leggja meginþungann á, að á það ófremdarástand sé bundinn endir, og vænti ég þess, að með þeim ráðstöfunum, sem í frv. er lagt til, auk þeirra annarra ráðstafana, sem þegar hafa verið til þess gerðar, að svo megi verða, þá þurfi ekki langur tími að líða, þar til ekki sé lengur búið í heilsuspillandi húsnæði á okkar landi.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að þegar þessari umr. lýkur, þá verði málinu vísað til 2. umr. og fjhn. En ef forseti hefur upplýsingar um, að mál sem þessi ættu fremur heima í heilbr.- og félmn., hef ég ekki á móti því, að málinu verði þangað vísað.

**Jóhann Hafstein:** Herra forseti. Það ríður ekki við einteyming góðvild hæstv. stjórnarliðs í garð Reykjavíkur. Við þekkjum það í mörgum öðrum málum, hvernig núverandi stjórnarlið hefur snúizt við hagsmunamálum Reykjavíkur, fólksins í höfuðborg landsins, en nú sjáum við lítið sýnishorn af því til viðbótar við það, sem á undan var gengið, og mér heyrðist, að seinni partur ræðu hv. síðasta ræðumanns gengi aðallega út á það að sýna fram á, hversu mikið hagsmunamál fyrir Reykjavíkurbæ þetta frv. væri. Það átti m. a. að rökstyðja með því, að þar sem tekna, sem hér er gert ráð fyrir að aflað verði af ágóða einkasala ríkisins, sé varið í byggingarsjóð og til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis, þá komi það fyrst og fremst Reykjavík og Reykvikungum til góða, þar sem 9/10 hlutar, eins og hann sagði, af því fé, sem varið hefur verið til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis að undanförunu, muni hafa verið notað í Reykjavík.

Ef þetta er skilgreint svolítið nánar eða gegnumlýst þessi góðvild, þá lítur hún þannig út, að á undanförunum árum hefur langmest fé farið til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis í Reykjavík, af því að bæjarstjórnin í Reykjavík hefur næstum því ein bæjarstjórna haft nokkurn dugnað í sér til þess að vinna að þessu verkefni, og bæjarsjóður Reykjavíkur hefur lagt fram stórfé til þessara framkvæmda af sinni hálfu. Þegar húsnæðismálalöggjöfin var sett, var slegið fastri þeirri meginreglu í tíð fyrrv. hæstv. ríkisstj., að ríkissjóður skyldi leggja fé að jöfnu fram á móti fé frá bæjarsjóðum og sveitarsjóðum, sem þeir legðu fram til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis.

Þetta var takmarkað í fyrstu, meðan málið var að fara af stað, við tiltekna upphæð, þó ekki meira en 3 millj. kr. En síðar, eftir að húsnæðismálalöggjöfin var gengin í gildi og strax á fyrsta ári þar á eftir, þá fluttum við sjálfstæðismenn tillögur um það, að þessar takmarkanir væru numdar úr lögnum og meginreglan, sem í upphafi var sett, skyldi gilda, að á móti því, sem sveitarfélögin og bæjarsjóðirnir legðu fram í

þessu skyni, skyldi koma jafnhá upphæð úr ríkissjóði. Og við höfum, ég og borgarstjórinn í Reykjavík, borið fram tillögur við afgreiðslu fjárl. undanfarin ár, að framlag ríkissjóðs til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis væri hækkað samkvæmt þessu. Við gerðum það á s. l. þingi eftir eindreginni áskorun frá bæjarstjórn Reykjavíkur, sem samþykkt var með atkvæðum allra bæjarfulltrúa og úr öllum flokkum, að það yrði hækkað um 10 millj. kr., því að þá var ráðgert, að það mundi nokkurn veginn samsvara því, að ríkið gæti þá staðið við þá meginskuldbindingu að leggja fram fé til jafns við bæjarfélögin.

Allt var þetta kolfellt, m. a. undir forustu þessa hv. síðasta ræðumanns sem formanns fjvñ., og einnig fellt að afnema takmörkin um framlag ríkissjóðs úr húsnæðismálalöggjöfinni. En nú er lausnarstéttin fundinn, og hann er sá að taka nú þetta af útsvörunum í Reykjavík, setja það inn í byggingarsjóð ríkisins og afhenda svo aftur bæjarsjóði Reykjavíkur þetta eða einstaklingunum, sem verið er að byggja fyrir til að útrýma heilsuspillandi húsnæði.

Að menn skuli hafa geð í sér til þess að koma fram með málflutning slíkan eins og þennan og láta svo í veðri vaka, þegar slíkur ósómi er á borð borinn fyrir höfuðborg landsins, að það séu eiginlega fyrst og fremst hennar hagsmunir, að annað eins og þetta verði samþ., og þegar það liggur jafnframt fyrir, að það er verið að lækka útsvarstekjur höfuðborgarinnar af tveimur aðal-einkasölum ríkisins úr 5% niður í ¼%, og ætti þá í raun og veru ekki lengur að þurfa vitnanna við.

Að sjálfsögðu má deila um það, hvernig taka beri gjöld til bæjar- og sveitarfélaga af einkasölum ríkisins og af ríkisstofnunum. Hitt er hins vegar staðreynd, að mörg undanfarin ár hafa öll sveitarfélögin í landinu verið í miklum erfiðleikum og barizt hart eftir því að fá meiri og nýja tekjustofna, og ég hygg, að það séu sannmæli, að þessi barátta sveitarfélaganna hafi verið undir forustu borgarstjórans í Reykjavík á þeim bæjarstjórafundum, sem haldnir hafa verið, og á sveitarstjórnadögum. Og það var samþykkt ályktun hér á Alþingi eftir tillögum okkar sjálfstæðismanna fyrir nokkrum árum um að taka til endurskoðunar þetta mál og breyta skattalöggjöfinni og um leið finna nýja tekjustofna fyrir bæjar- og sveitarfélögin. Sá þáttur þessarar ályktunar að sjá bæjar- og sveitarfélögunum fyrir nýjum tekjustofnum hefur algerlega verið vanræktur og daufheyrzt við þeim sanngjörnu óskum, sem um þetta hafa komið fram frá bæjar- og sveitarstjórnunum um gervallt land.

Hér er hins vegar um að ræða frv., sem gengur mjög á hagsmuni Reykjavíkur í þessu efni og rýrir stórkostlega þær tekjur, sem höfuðstaðurinn hefur haft af útsvarsgreiðslum þessara ríkisfyrirtækja, og um leið er, eins og ég sagði í upphafi, verið að reyna að skjóta sér undan þeirri lagaskyldu, sem á ríkissjóði hvílir, að leggja á hverjum tíma jafnmikið fé eins og bæjar- og sveitarsjóðir gera til þess að útrýma heilsuspillandi húsnæði.

Það getur vel verið, að stjórnarliðið, ef það stendur að þessu máli, sem mér þykir næsta ótrú-

legt, sé farið að finna til þess, að það sé nokkuð vafasamt, að ár eftir ár sé hægt að daufheyrast við sanngjörnum óskum og kröfum fólksins í höfuðstað landsins, og þess vegna er búið til svona sýndarfrv. eins og þetta og látið í veðri vaka, að það eigi að koma fólkinu, sem býr í heilsuspillandi húsnæði, til góða og fyrst og fremst því, sem býr í Reykjavík, þegar málin eru þannig, að undanfarin ár hefur ríkissjóður ekki uppfyllt skyldu sína að leggja af mörkum á móti bæjarsjóði Reykjavíkur né öðrum sveitarsjóðum. En nú á að gera það á þann hátt að taka það fyrst úr sveitarsjóðunum og eins og ég sagði áðan inn í byggingarsjóðinn og svo úr byggingarsjóðnum aftur til þeirra, sem eru að byggja, þeirra sveitarsjóða, sem byggja til þess að útrýma heilsuspillandi húsnæði.

Ég ætla ekki á þessu stigi málsins að hafa fleiri orð um þetta frv., en vildi vekja athygli á þessari staðreynd, og mér þykir næsta ólíklegt, að það sé þannig um hnútana búið, að stjórnarliðið í heild sjái sér fært að veita stuðning frv. eins og þessu.

Að lokum vil ég segja það, að ekki er nema góðra gjalda vert að afla byggingarsjóði ríkisins nýrra tekna, ef það er gert með mannsæmandi hætti. En það er óþarfi að láta í veðri vaka, að þegar ráðstöfun eins og þetta komi til viðbótar þeim miklu og skeleggu ráðstöfunum öðrum, sem gerðar hafa verið, þá munum við sennilega ekki þurfa að búa lengi við það, að fólk búi hér í heilsuspillandi húsnæði. Hverjar eru þær miklu og skeleggu ráðstafanir, sem gerðar hafa verið, aðrar en þessar, til þess að afla fjár til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis og yfir höfuð fyrir fólkið til að byggja þak yfir höfuð sér í tíð núverandi stjórnar?

Ég man vel eftir því, að síðasti hv. ræðumaður var í broddi fylkingar þeirra manna, sem gagnrýndu fráfarandi síðustu hæstv. ríkisstj. fyrir það, að hún hefði ekki gengið nógu skelegglega fram í húsnæðismálunum og þó sérstaklega að afla tekna í því skyni. Ég geri ekki ráð fyrir, að það verði veittar um það fullnægjandi upplýsingar í þessum umræðum. En það hlýtur að líða mjög bráðlega að því á þessu þingi, að við fáum nokkra grg. um það, hvernig núv. hæstv. ríkisstj. hefur staðið sig í því að afla fjármagns til íbúðabygginga. Ég man eftir því, að hæstv. félmrh. var alls ekki svo litill fyrirferðar hér í janúarmánuði s. l., þegar hann var að tíunda það, hve mikið fé væri sett í íbúðabyggingarnar. Honum var bent á, að það væri til litils að ausa út lánsfé nokkrum dögum eða í vikunni fyrir bæjar- eða sveitarstjórnarkosningar og gera það með þeim hætti að veðsetja væntanlegar tekjur byggingarsjóðs ríkisins á árinu. En nú hefur allt landsfólkið fundið, að það hefur ekki verið úthlutað í öðrum mánuðum ársins neitt svipuðu fé til íbúðalána og einmitt í kosningamánuðinum, eins og vakinn var athygli á. Þvert á móti hefur byggingarsjóðurinn og húsnæðismálastjórn verið gersamlega fjárvana til þess að sinna hlutverki sínu. Bankarnir, sem áður lögðu hönd á plóginn eftir getu sinni í samræmi við aukna sparifjármýndun, hafa þurft að halda að sér höndunum þrátt fyrir góðan vilja á þessu ári,

og það er ekki vitað af neinni nýrri fjárfestun fyrir tilstuðlan núverandi hæstv. ríkisstj. í þessu efni. Og sjálfstjórn, eins og ég sagði, liður ekki á löngu, þangað til þau mál verða tekin til sérstakrar meðferðar og menn fá þá að sjá myndina af því, hversu vel hefur verið unnið að því máli. Þá kemur í ljós, að þrátt fyrir stór orð þurfum við að horfast í augu við í þessu máli eins og mörgum öðrum stórsvik. En það er þó að hlíta höfuðið af skömminni að flytja svo frv. eins og þetta og láta í veðri vaka um leið, að hér sé verið að rétta hjálparhönd í sambandi við íbúðamálin og sérstaklega til bygginga til þess að útrýma heilsuspillandi húsnæði.

**Flm. (Karl Guðjónsson):** Herra forseti. Mér þykir hlýða eftir reiðilestur hv. 5. þm. Reykv. að líta aðeins á málið aftur og hugleiða nokkrar þær kenningar, sem hann setti hér fram í því efni.

Hann var hissa á því geðslagi, sem ég hlyti að hafa, að geta borið fram svona frv. Þá get ég aðeins sagt honum það, að mitt geðslag er nú þannig, að ég vildi ákaflega gjarnan óska eftir því, að þetta frv. gæti náð hér samþykki.

Hann kallaði þetta sýndarfrv. og virtist hafa nokkrar áhyggjur af því, að kannske væri frv. að tarna undan rifjum ríkisstj. runnið. Ég get, ef honum væri einhver huggun í því, sagt honum frá því, að svo er alls ekki. Það er ekki frá ríkisstj. runnið, heldur hef ég flutt þetta frv. án samráðs við aðra flokka, og ég vænti þess, að þessi hv. þm., 5. þm. Reykv., tali ekki hér fyrir munn alls síns flokks, þegar hann lýsir því yfir, að skattlagning á einn aðaltekjustofn ríkisins eigi að vera með lögum einokun undir Reykjavík sem útsvar, en þar megi ekki aðrar byggðir njóta góðs af. Það kemur mér heldur á óvart, ef hann mælir fyrir munn alls síns flokks í þessum efnunum.

Hann talaði mikið um það, að frv. væri laust við alla góðvild í garð Reykjavíkur, og mér skildist einna helst á hans máli, að okkur þm. utan af landsbyggðinni bæri að líta á Reykjavík sem einhvern vesaling og aumingja, sem ríkið ætti að hafa á sínu framfæri. Ég leyfi mér nú að gera Reykjavík herra undir höfði en svo og tel, að þessi hv. þm. sýni sínu kjördæmi heldur takmarkaðan sóma með því að hugsa málið út frá þeirri forsendu.

En hér kemur fleira til mála heldur en góðvild og gæla við einhverja bágstadda. Hér er annað atriði, sem ber að taka tillit til. Það ber einnig þm. Reykv. að gera. Það er nokkuð, sem heitir réttlæti. Er nokkurt réttlæti í því, að tekjustofnar ríkisins skuli vera að lögum hafðir fyrir skattstofn handa aðeins einu eða að langmestu leyti einu bæjarfélagi á landinu, þar sem önnur, sem þó skipta við þessi fyrirtæki, geta einskis í notið af því útsvari, sem stofnuninni er þannig ætlað að greiða? Og fyrst hann talar um góðvild mína í garð Reykjavíkur, þá vildi ég nú aðeins benda honum á, ef hann langar til þess að líta á frá sama sjónarmiði, hverja góðvild hann sýnir þá landsbyggðinni með sinni ræðu hér áðan. Hann segir frá því og segir satt og rétt frá því, að þeir sjálfstæðismenn lögðu fram á síðasta þingi till.

um það, að framlag ríkisins til útrýmingar heilsuspillandi íbúða yrði hækkað úr 4 millj., sem það er á gildandi fjárl., í 10 millj. Þeir fluttu till. um þessa hækkingu. Og jafnframt skömmuðu þeir auðvitað bæði mig og aðra, sem að afgreiðslu fjárl. stóðu, fyrir það að brúðla á fjárlögum og að fjáreyðsla ríkisins væri allt of mikil. En hér má alveg sleppa þeim þættinum, enda heyrir hann ekki þessu máli til sérstaklega fremur en mörgum öðrum.

Hvað er það þá, sem hann raunverulega lagði til? Jú, hann leggur til, að þegar fólkið úti á landsbyggðinni kaupir vörur áfengisverzlunarinnar eða tóbakseinkasöðlunnar, þá sé það um leið að greiða útsvar í bæjarsjóð Reykjavíkur. Þetta útsvar getur Reykjavík að sjálfsögðu notað til þess að útrýma heilsuspillandi íbúðum og gerir það að nokkru leyti. Á hinn bóginn leggur hann til, að á allan landslýðinn sé jafnframt jafnað niður hærri sköttum og meiri tollum til þess að borga á móti framlagi Reykjavíkur til þess að útrýma heilsuspillandi íbúðum. Sem sagt, það á að vera hlutverk hins almenna borgara úti á landsbyggðinni, að um leið og hann verzlur við þessar einkasöðlur ríkisins, þá sé hann með parti af því verði, sem hann borgar fyrir vörurnar, að borga útsvar til Reykjavíkurbæjar, og á hinn bóginn eigi hann líka að fá þá æru að fá að borga enn þá meiri skatta heldur en þjóðin borgar í dag, til þess að ríkið geti nú lagt fram peninga á móti þeim peningum, sem Reykjavík hefur þannig fengið og notar til að útrýma heilsuspillandi íbúðum. Það kann að vera, að þetta sé góðvild á hans máli, en ég sé nú ekki góðvildina í því.

Í sambandi við frv. vil ég taka það fram, að ég vænti þess, að afstaða manna til þess mótist fyrst og fremst af því, hvað mönnum finnst rétt. Það er ekkert við því að segja. Þeir, sem telja það réttlátt og geta varið það fyrir samvizku sinni, að gjaldið, sem þessar ríkisstofnanir greiða, renni nær eingöngu í bæjarsjóð eins bæjarfélags á landinu, og þá jafnframt láta sér í léttu rúmi liggja, þótt hin almennu félagslegu vandamál, eins og húsnæðismálin, bæði útrýming heilsuspillandi íbúða og almenn lánastarfsemi til húsbýggjenda, sitji á hakanum, — þeir greiða auðvitað atkvæði á móti þessu frv., og það er ekkert við því að segja.

En ég vænti þess, að hinir muni nú reynast fleiri, sem telja sanngjarnt, að þessar stofnanir borgi útsvar, sem svari til eðlilegs rekstrar þeirra, í bæjarsjóð þeirra staða, þar sem þær reka verðlanir sínar, en borgi að öðru leyti útsvar sitt til hinna brýnustu almennu þarfa á landinu, eins og húsnæðismálin óneitanlega eru. Ég veit, að hv. 5. þm. Reykv. (JóhH) efast ekki um, að þar er um að ræða mál, sem brennur mjög á bak í þeirra forráðamanna, sem með íslenzku þjóðinni eru á hverjum tíma, að það mál verði liðugra og leysanlegra en það er um þessar mundir.

Ég vænti þess vegna, að þetta frv. hljóti stuðning bæði ýmissa flokksmanna hv. síðasta ræðumanns og sömuleiðis allra þeirra manna, sem yfirleitt vilja fyrst og fremst líta á það, hvað er réttmætt í málinu.

**Jóhann Hafstein:** Herra forseti. Ég þarf nú ekki miklu við að bæta það, sem ég áðan sagði, en vil þó vika nokkrum orðum að því, sem hv. 2. landsk. talaði um sem réttlæti í þessu máli. Það er eins og honum finnst, að hann hafi fundið eitthvert sérstakt lausnarorð til réttlættingar sínu máli, þegar hann bendir á, hvort nokkur ástæða sé til, þegar fólk er að kaupa áfengi og tóbak utan Reykjavíkur, að svo og svo mikill hluti af því fari til Reykjavíkur til hinna og þessara þarfa Reykvíkingum til góðs.

Þetta getur hljómað nokkuð vel. En á hitt er að líta, að það eru fleiri tekjustofnar ríkissjóðs heldur en ríkiseinkasölnurnar, og hv. 2. landsk., formaður fjv., veit ósköp vel, þegar hann er að stilla upp þessu dæmi, að hann er að reyna að búa til dæmi til þess að blekkja hið rétta eðli málsins. Hann veit það, að af öllum tollum og sköttum ríkissjóðs koma um 70% frá Reykjavík. Og hvert fer svo þetta fé? Hvert fara svo þessar ríkissjóðstekjur? Ja, mundu þær fara til hafnarframkvæmda í Reykjavík? Eða fara þær til hafnarframkvæmda í Vestmannaeyjum? Ég held, að það sé anzi lítið, sem Reykjavíkurhöfn hefur fengið úr ríkissjóði til hafnarframkvæmda. Fara þær til þess að byggja vegi og brýr úti á landinu, eða fara þær til þess að leggja götur í Reykjavík? Nei, sannleikurinn er sá, að einmitt tekjuöflun ríkissjóðs, að svo miklu leyti sem hún er frá höfuðstaðnum, hefur alltaf og kannske á mjög eðlilegan hátt að verulegu leyti verið við það miðuð að flytja einmitt fjármagnið út um byggðir landsins og frá þéttbýlinu. Og það get ég sagt þessum hv. þm., að það hefur ekki staðið á okkur þm. Reykv. í Sjálfstf. að fylgja sönnunum og eðlilegum till., sem að því hafa miðað að halda við jafnvægi í byggð landsins, eins og nú er svo oft kallað, einmitt með því að verja bróðurpartinum af þeim tekjum, sem ríkissjóður aflar, sköttum og álögum og að verulegu leyti frá Reykvíkingum, einmitt til framkvæmda úti í byggðum landsins.

Þetta vildi ég aðeins segja til þess að vekja athygli á, að dæmi, sem hér var upp stillt um það og átti að réttlæta, að einhver hluti af tilteknum tekjum ríkissjóðs skyldi ekki fara til Reykjavíkur, eins og verið hefur, heldur til — eins og hann sagði — almennra þarfa eða byggingarsjóðs ríkisins, eins og lagt er til hérna, — það sýnir í sjálfu sér ekki neitt, fyrr en húsið er að gera dæmið upp í heild og taka allar ríkissjóðstekjurnar, ekki aðeins af einkasölum sínum, heldur af öllum sköttum og tollum, og gera upp dæmið, hvernig þessum sjóði er jafnað á milli landsmanna. Og ég vil leyfa mér að spyrja, hvort fyrir hv. þm. vakir með flutningi þessa frv. að fella þá úr húsnæðismálalöggjöfinni þá meginreglu, sem þar er lögfest, að ríkissjóður skuli einmitt leggja til jafns við bæjar- og sveitarsjóði til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis, eða hvort hann, ef hann ekki meinar það með þessu máli, er þá reiðubúinn til þess að stuðla að því á þessu þingi, þó að hann hafi ekki gert það áður fyrr, að sú regla komist í framkvæmd með þeim fjárveitingum, sem til þarf á fjárlögum, til bæjar- og sveitarsjóða, sem hafa þetta mikilvæga verkefni með höndum.

**Flm. (Karl Guðjónsson):** Í sambandi við þá fsp., sem hv. 5. þm. Reykv. gerði hér til mín í lok sinnar ræðu um það, hvort ég væri reiðubúinn að standa að lagabreytingum varðandi notkunina á því fé, sem í byggingarsjóði ríkisins rynnir að þessu frv. samþykktu, þannig að ríkið leggi á móti, þá get ég aðeins svarað honum því, að ég er að sjálfsögðu reiðubúinn til þess að standa að hverri þeirri breytingu á húsnæðismálalöggjöfinni eða annarri löggjöf, sem inn á þessi mál kemur, sem stuðlar að því, að þetta fé sé eðlilega notað og nýttist sem bezt til útrýmingar á heilsuspillandi húsnæði.

Í einstökum liðum, hvort ég er reiðubúinn að styðja þessa eða hina breytinguna, þá svara ég því ekki hér á stundinni. En allar þær breytingar, sem nauðsynlegar væru, til þess að þetta fé nýttist sem bezt, er ég reiðubúinn til þess að eiga þátt í að samþykkja.

Ég get hins vegar ekki felld mig við það, að hv. 5. þm. Reykv. telur, að ég sé að fara hér með blekkingar, þegar ég sýni fram á það, að kaupendur að þeim varningi, sem áfengisverzlunin og tóbakseinkasalan selja út um land, séu í rauninni, um leið og þeir gera kaup á varningi sínum, að borga útsvar til Reykjavíkur. Þetta veit hv. þm. alveg eins vel eins og ég að hlýtur að vera með því fyrirkomulagi, sem nú er. Og hann telur, að ég muni vita það, að 70% af þeim sköttum, sem inn koma í ríkissjóð, séu úr Reykjavík. Þá get ég sagt honum það, að þetta veit ég ekki. Það kann vel að vera, að þeir séu þannig innborgaðir hér í Reykjavík, að einn heildsali, sem leysir inn sína vöru, sem í flestum tilfellum kemur á land í Reykjavík og er tollafgreidd í Reykjavík, — það má vel vera, að þannig reiknað fari 70% af greiðslunum fram í Reykjavík. En hitt veit ég líka jafnvel, að viðkomandi heildsali selur ekki allar sínar vörur í Reykjavík, og sá, sem endanlega borgar þetta, er auðvitað neytandinn, sem vöruna kaupir, og hann er ekki í öllu falli í Reykjavík og ekki í 70% tilfella, að því er ég ætla, eða a. m. k. ef það er, þá er það hlutur, sem ég hef ekki vitað hingað til, að svo væri því háttað.

Ég þykist hins vegar vita, að menn borga skatta til ríkisins, sem að langmestu leyti eru nú orðnir skattar á vörur, tollar eða skattar á vörur, í því hlutfalli, sem þeir nota vörurnar, og vörunotkunin er að visu mikil í Reykjavík. En ég hef ekki fengið sanninn fyrir því enn þá, að hún sé það að 70 hundraðshlutum. Ég vil ætla, að hún sé í nokkuð svipuðu hlutfalli og íbúatala héraða landsins, og þá kemur ekki þetta út úr dæminu.

Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til þess að svara frekar þeim ræðum, sem hv. þm. hefur hér flutt. Ég get að sjálfsögðu skilið það, að honum sem þm. Reykjavíkur er sárt um það, ef úr bæjar-sjóði Reykjavíkur skyldi ganga einhver hluti af þeim tekjum, sem Reykjavíkurbær nú hefur með þessum hætti, að fá að mestu leyti 5% af ágóða ríkisstofnananna, sem verzlá með áfengi og tóbak. Það er svo sem manmlegt. En ég sé ekki, að hann þrátt fyrir allt hafi ástæðu til þess að meta málið endilega út frá því sjónarmiði einu og taka ekkert tillit til þess, sem er augljóst réttlætismál allra landsmanna, að hér sé breytt um, enda þyk-

ist ég vita, að þessi hv. þm. geti séð það í hendi sér, ef hann vill á það líta, að lagasetningin er sett við allt aðrar aðstæður en nú eru. Ég þykist vita, að hann muni ekki neita því, að tóbaks-einkasalan og áfengisverzlunin eru ekki lengur venjuleg verzlunarfyrirtæki, heldur eru þau hluti af skattheimtu ríkisins, og ég vænti þess einnig, að hann geti á það fallið við nánari yfirvegun málsins, að það sé takmarkað réttlæti í því, að ekki sé meira sagt, að einu bæjarfélagi sé gefin alveg sérstök aðstaða til þess að skattleggja tekjustofna ríkisins umfram alla aðra bæi.

Að öðru leyti hef ég þegar sýnt fram á það, að skaði Reykjavíkurbæjar sem slíks að samþykkt þessa frv., ef til kæmi, er alls ekki slíkur sem þessi hv. þm. vill vera láta, því að eftir sem áður mundi mesti hlutinn af þessum greiðslum ríkisstofnananna renna til Reykjavíkurbæjar, enda þótt það væri ekki bundið í lögnum, að hann mætti ekkert annað fara.

**Magnús Jónsson:** Herra forseti. Ég skal nú ekki blanda mér mikið í þær deilur, sem hér hafa farið fram, en minnst á annað atriði, sem hlýtur að vakna í sambandi við þetta frv. í huga manna og umræðurnar enda að nokkru leyti komnar inn á þann vettvang.

Hv. 5. þm. Reykv. benti á það hér áðan, að fjáröflun til sveitarfélaganna væri mikið vandamál og hreyft hefði verið hér á Alp. till. til þess að finna lausn á þeim vanda. Því miður hefur ekkert þokazt í þá átt. Á síðasta Alp. var að visu gerð ný ályktun um það mál að tilhlutan hv. 6. þm. Reykv., borgarstjórans í Reykjavík, sem mjög hefur beitt sér fyrir því innan samtaka sveitarfélaganna, að á þessum vanda myndist lausn.

Þetta vandamál hlýtur að vakna í hugum manna við umræður um það frv., sem hér liggur fyrir, vegna þess að það hafa komið fram innan samtaka sveitarfélaganna tillögur um það að afla sveitarfélögnum nýrra tekna, m. a. með því að leggja á nokkrar stofnanir svokallað landsútsvar, og er þar annars vegar um að ræða ríkisstofnanir eins og þær, sem hér er vikið að í þessu frv., og einnig bankana og ýmsar slíkar meiri háttar stofnanir, sem eru staðbundnar við einn stað eða hafa aðsetur á einum stað, þótt útibú séu á til-  
tölulega fáum stöðum, en er litið þannig á af mörgum, að sanngjarnt sé, að þær greiði nokkurt framlag til sveitarfélaganna í landinu yfirleitt.

Ég hafði ímyndað mér, þegar ég fyrst leit á þetta frv., að með því væri stefnt að því að leysa að einhverju leyti þennan vanda og að ætlunin væri með þessu að mæta óskum sveitarfélaganna í sambandi við hugmyndina um landsútsvör ríkisstofnana. En við nánari athugun sýnist mér, að hér sé ekki um neitt slíkt að ræða, heldur sé í rauninni hér aðeins verið með lögum frá Alp. að ráðstafa tekjum eins tiltekins sveitarfélags í landinu, í þessu tilfelli Reykjavíkurbæjar, og ráðstafa þeim á þann hátt, að þær skuli renna til þarfa, sem ríkissjóður sem slíkur, en ekki sveitarfélagin, á að standa undir. Það er gert ráð fyrir, að þessu fé verði varið til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis, en mér skilst, að það hljóti að ganga til þess að greiða þann

hluta kostnaðar við þá útrýmingu, sem ríkinu er lögum skv. gert að greiða, en það falli ekki til sveitarfélaganna til þess að leysa þann hluta, sem að þeim snýr.

Að visu er í grg. vikið að því, að með þessu frv. sé ætlunin, að fleiri fái notið þess hagnaðar, sem í því er fólgin að fá að skattleggja tilteknar ríkisstofnanir. En skv. þeim upplýsingum, sem hv. flm. hér gaf, sýnist mér, að það komi ekki til greina nema að hverfandi litlu leyti, vegna þess að hann sagði, að það mætti gera ráð fyrir, að 9/10 hlutar af þessu fé rynnu aftur til Reykjavíkur.

Mér sýnist því eftir þessum hugleiðingum að dæma og skilgreiningum hv. flm. á eðli málsins, að þá sé hér ekki um að ræða neitt annað en það að taka ákveðinn tekjustofn af Reykjavíkurbæ og afhenda hann ríkissjóði, og sýnist mér samant sagna, að þar sé nokkuð farið öfugt að, miðað við þarfir sveitarfélaganna almennt, sem ég geri ráð fyrir að hv. flm. hafi einnig skilning á, og ég er ákaflega hræddur um það, að eins og þetta mál liggur hér fyrir, muni það vekja litla hrifningu hjá forráðamönnum sveitarfélaganna viðs vegar um landið.

Ég skal ekki orðlengja um þetta frekar, en vildi aðeins vekja athygli á þessari hlið málsins. Um það, hvort landsútsvar sé sanngjarnt eða ekki, má vafalaust deila. En það má færa mörg rök fram því til stuðnings. Að það sé eðlilegt, að stofnanir sem þessar greiði eitthvert slíkt útsvar, sem ekki komi til góða eingöngu því sveitarfélagi, þar sem stofnanirnar eru staðsettar, hvort sem það eru bankar eða þær stofnanir, sem hér um ræðir. En ef á að taka upp málið sem þátt í því að leysa mjög mikil vandkvæði sveitarfélaganna viðs vegar um landið og þörf þeirra á nýjum tekjustofnum, þá verður vissulega að gera það á annan hátt en hér er gert í þessu frv., sem eingöngu, eins og ég sagði áðan, felur það í sér að taka tekjustofn af einu sveitarfélagi og afhenda hann ríkinu.

Ég vildi svo leyfa mér að lokum að skjóta því til þeirrar n., sem fær þetta mál til meðferðar, að hún leiti um það umsagnar bæði Sambands íslenskra sveitarfélaga og enn fremur þeirra samtaka, sem nýstofnuð eru, heildarsamtaka kaupstaðanna, norðanlands, austanlands og vestan.

**Bjarni Benediktsson:** Herra forseti. Það var vegna þess, að hv. flm. lagði í síðustu ræðu sinni megináherzlu á það, að viðhorf hefðu alveg breytzt frá því, að ákvæðin voru sett um þessa útsvarsgreiðslu til Reykjavíkurbæjar, sem ég vildi segja nokkur orð.

Hann sagði: Getur nokkur neitað því, að tóbaks-einkasalan og áfengisverzlunin eru fyrst og fremst rekin til gróða fyrir ríkið, en ekki sem venjuleg verzlunarfyrirtæki? Það er alveg rétt, að það getur enginn neitað þessu, að þau eru fyrst og fremst rekin sem gróðastofnanir fyrir ríkið. En hv. þm. aðgætti það ekki, að þannig hefur þetta verið frá upphafi. Báðar þessar stofnanir eru fyrst og fremst settar upp sem gróðafyrirtæki fyrir ríkið. Og lögin um útsvarsgreiðsluna til Reykjavíkur eru sett einmitt með þessa staðreynd fyrir augum. Mér skilst, að hugsunar-

gangur hv. flm. sé nú sá: Ríkið er farið að taka svo mikinn gróða af þessum stofnunum, að það er óþolandi, að Reykjavíkurbær græði líka, og þess vegna verður ríkið að bæta við sína miklu gróðatöku með því að taka það af bænum, sem hann hefur fengið. — Þetta er kjarni hugsunar hv. flm., vegna þess að það er alveg rétt, að peningarnir eiga eftir frv. að renna í ríkissjóðinn aftur til viðbótar þeim mikla gróða, sem hv. þm. er að tala um að ríkið taki nú af þessum stofnunum og telur óeðlilegt að Reykjavík fái ein hluta af. Hv. þm. segir: Það væri ekkert við því að segja, að Reykjavík fengi útsvar af eðlilegri verzlunarmsetningu þessara fyrirtækja. — Og hann virðist játa, að það væri eðlilegt. Ég spyr: Vill hv. þm. sættast á það, að Reykjavík fái að leggja á eðlilega umsetningu þessara fyrirtækja og eðlilegan verzlunargróða þeirra eftir sömu reglum og lagt er á einstaklinga?

Það er kjarni málsins. Lögin eru sett vegna þess, að tekinn var af einstaklingum atvinnurekstur og ríkið tekur undir sig atvinnurekstur í Reykjavík, sem stóð undir miklum sköttum. Ríkið ætlar sér að nota þetta sem tekjuöflunarleið handa sjálfu sér og segir strax í upphafi: Það er ótækt, að á þær miklu tekjur verði lagt eftir sömu reglum og lagt er á einstaklingsreksturinn. — Þess vegna eru lögin, sem hv. þm. vill nú breyta, sett til þess að takmarka stórkostlega álagninguna á þær tekjur, sem hér er verið að mynda. Ríkið játaði: Það er ekki eðlilegt, að Reykjavíkurbær sé algerlega sviptur tekjum af þessari verzlun, en við ætlum að taka svo mikinn gróða, að hann má ekki fá færi á því að leggja á þann gróða eftir sömu reglum og lagt er á einstaklinga. — Þess vegna er þessi stórkostlega takmörkun á útsvarsálagningu, að hún er einungis 5%, eins og kemur fram í grg. frv. og hv. þm. vill breyta. Málið mundi horfa allt öðruvísi við, ef Reykjavík væri heimilt að leggja á þessa umsetningu og þann mikla gróða, sem hér er um að ræða, eftir sömu reglum og útsvör almennt eru innheimt.

En heimildin er þegar stórkostlega takmörkuð og var takmörkuð strax í upphafi, er lögin voru sett, út frá nákvæmlega þeim sjónarmiðum, sem hv. þm. hyggur nú að séu alveg ný, en hafa alltaf gilt frá fyrstu tíð, enda efast ég sannast sagt mjög um, að þó að verð á áfengi og tóbaki hafi mjög hækkað, að það sé hlutfallslega nokkru sem nemur dýrara, miðað við annað verðlag, heldur en það var t. d. á árunum milli 1930 og 1939. Það er a. m. k. bitamunur, en ekki fjár.

Ég vildi benda á þetta, vegna þess að hv. þm. lagði mest upp úr þessu atriði, eftir að hv. 5. þm. Reykv. var búinn að hrekja annað, sem hann hélt fram, að þessi meginhugsun hv. þingmanns hvílir gersamlega á röngum grundvelli og miskilningi á eðli þeirra laga, sem hann vill hér láta breyta.

Hitt skulum við svo allir játa, þingmenn, að það er, eins og er, stórkostlega gengið á rétt sveitarfélögunum ríkissjóðnum til hags, og það kemur að sumu leyti harðast af öllum kaupstöðum niður á Reykjavík. Þess vegna er farið alveg öfugt í málið, þegar, eins og hér er lagt til og látið í veðri vaka, að það eigi að vera til þess að

bjarga sveitarsjóðunum, að þá er verið að ráðast á það sveitarfélagið, sem að sumu leyti er verst leikið í skiptum sínum við ríkið, ekki hinum sveitarfélögum til hags, heldur ríkinu, sem nú þegar hefur vanrækt þá höfuðskyldu að sjá sveitarsjóðunum, sérstaklega kaupþúnum og kaupstöðum um allt land, fyrir nægum tekjustofnum. Það er mikið verkefni, sem sannarlega er óleyst, en þetta frv. því miður bendir ekki á leiðina til lausnar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 30. Veltuútsvör.

Á 11. fundi í Nd., 28. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um veltuútsvör [27. mál] (þmfrv., A. 47).

Á 37. fundi í Nd., 11. des., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 42. fundi í Nd., 16. des., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 47, var lagt fram á síðasta þingi, en náði þá ekki afgreiðslu. Það er um að heimila bæjarfélögum með lögum að mega leggja á veltuútsvör, sem þau leggja nú á, og að gjaldendur megi taka veltuútsvörin til greina í verðreikningum sínum.

Nú er veltuútsvarið, eins og kunnugt er, lagt á án nokkurs tillits til fjárhags eða tekna gjaldendanna. Það er heldur ekki frádráttarhæft, og gjaldendurnir eru því gersamlega varnarlausir gegn þessari skattheimtu. Sænskur sérfræðingur í skattamálum, sem var hér á s. l. ári til þess að athuga skattamál hér á landi og þá sérstaklega skattamál félaga, sagði, að þetta væri hin furðulegasta skattheimta, sem hann þekkti. Og hann vissi ekki til, að slík skattheimta ætti sér nokkra hlíðstæðu annars staðar.

Á síðasta þingi var, eins og kunnugt er, breytt l. um tekjuskatt og hann settur á eitt stig, 25% af tekjum gjaldenda. Um leið var stríðsgróðaskatturinn afnuminn. Þetta var til mikilla bóta. Að visu gaf þetta bæjar- og sveitarfélögum tækifæri til að hækka útsvörin frá því, sem áður var, vegna þess að takmarkið, sem sett var í eldri l., var numið í burtu, svo að telja má, að tekjuskattur og útsvör nú á félögum séu í kringum helmingur af tekjum þeirra.

Ef hér væri staðar numið með skattlagningu, að tekjuskattur og útsvar tækju í kringum helming teknanna, þá mundu margir vera ánægðir og þakka fyrir. En því miður er nú ekki því að heilsa. Það, sem eftir er af tekjunum, er oft tekið nálega allt, stundum allt og stundum miklu meira

en tekjunum nemur, og skal ég koma að því á eftir. Þetta er hættuleg skattheimta, sem snertir verulega efnahagskerfi landsins, sem nú þarfnast lækningar, en það verður ekki læknað, svo að vel sé, nema þessi skattlagning komist inn á aðrar leiðir.

Atvinnutækin eru með þessum skatti bæjarfélaganna oft og tíðum gerð fjárþrota, sem svo endar í greiðsluþroti, vegna þess að skatturinn gengur á varasjóði þeirra, hlutafé eða stofnfé. Þetta er stór þáttur í uppistöðu verðbólgunnar, vegna þess að mikill hluti, — ég segi mikill hluti eða kannske meginhluti af þessum skatti, sem bæjarfélögin taka, er tekinn af eignum gjaldendanna. Þetta veldur svo því, að þrýstingurinn á lánsfé bankanna er miklu meiri en ella, vegna þess að þessi félög, sem flest eru atvinnufyrirtæki, verða að knýja á þeirra dyr til þess að fá nauðsynlegt rekstrarfé. Þetta er eitt af því, sem heldur uppi verðbólgunni í landinu.

Við vitum öll, að þessi skattur er ekki til kominn af góðu. Hann er til kominn út úr neyð. Bæjar- og sveitarfélögin hafa neyðzt til að leggja þennan óeðlilega skatt á gjaldendur, vegna þess að bæði Alp. og ríkisstj. hafa vikizt undan því á undanförunum árum að sjá bæjar- og sveitarfélögunum fyrir nauðsynlegum skattstofnum, þrátt fyrir það að Alp. hefur ár eftir ár lagt nýjar kvaðir á sveitar- og bæjarfélögin í félagslegum eignum sérstaklega og á margvíslegan annan hátt án þess að sjá þeim fyrir nokkrum öðrum tekjustofni heldur en þeim gamla, sem þau hafa haft, útsvarinu, sem lagt er á eftir eignum og ástæðum.

Ég ætla að leyfa mér að láta hv. þingmenn heyra nokkur dæmi um það, hvernig þessi skattur kemur út. Dæmin hafa ekki verið tekin út til þess að sýna skattinn í sinni verstu mynd, heldur hefur þetta verið tekið gegnumgangandi. Og þetta er samkv. álagningu veltuútsvars í Reykjavík á þessu ári. Ég ætla að gefa hér dæmi af tíu félögum til þess að sýna, hvernig áhrifin eru af þessari skattaframkvæmd.

Einn gjaldandi, sem hefur nettótekjur 128 þús. (ég tel það í þúsundum og sleppi því, sem minna er) greiðir í tekjuskatt og tekjuútsvar 63 þús., í veltuútsvar 93 þús., greiðir umfram tekjur 28 þús.

Annar gjaldandi hefur nettótekjur 129 þús., greiðir tekjuskatt og tekjuútsvar 59 þús. og veltuútsvar 57 þús., hefur í afgang 12 þús. kr.

Þriðji gjaldandi hefur nettótekjur 551 þús., greiðir í tekjuskatt og tekjuútsvar 366 þús., greiðir í veltuútsvar 959 þús. Þessi gjaldandi greiðir umfram tekjur 775 þús. kr.

Fjórdi gjaldandi hefur nettótekjur 347 þús., tekjuskattur og tekjuútsvar 188 þús., veltuútsvar 177 þús., jafnmikið og báðir hinir skattarnir til samans, greitt umfram tekjur 18 þús. kr.

Fimmti gjaldandi hefur tekjur 394 þús., greiðir tekjuskatt og tekjuútsvar 192 þús., veltuútsvar 117 þús., afgangur 83 þús. Hérna sést, hvað þetta kemur geysilega mismunandi og ójafnt niður.

Sjötti gjaldandinn hefur tekjur 488 þús., tekjuskattur og tekjuútsvar 243 þús., veltuútsvar 265 þús., greitt umfram tekjur 19 þús. kr.

Sjöundi gjaldandi hefur nettótekjur 797 þús., greiðir tekjuskatt og tekjuútsvar 385, en veltu-

útsvar aðeins 110 þús. kr. og hefur afgang 301 þús.

Áttundi hefur í tekjur 128 þús., tekjuskattur og tekjuútsvar 49 þús., veltuútsvar 125 þús., greitt umfram tekjur 47 þús. kr.

Niundi skattgreiðandi hefur nettótekjur 145 þús. Tekjuskattur og tekjuútsvar 48 þús., veltuútsvar 241 þús., greitt umfram tekjur 144 þús. M. ö. o.: þessi skattgreiðandi greiðir jafnmikið umfram tekjur eins og tekjurnar námu.

Síðasti skattgreiðandi, sem ég ætla að segja frá hér, hefur nettótekjur 159 þús., tekjuskattur og tekjuútsvar 74 þús., veltuútsvar 103 þús., greitt umfram tekjur 18 þús. kr.

Þetta sýnir enn fremur, hversu menn greiða misjafnlega mikið af tekjum sínum í veltuútsvar. En þó tekur að sjálfsögðu í hnúkana, þegar menn verða að greiða um 700 þús. kr. umfram tekjurnar til þess að fullnægja veltuútsvari. Nettótekjur þessara 10 skattgreiðenda nema samtals 3 millj. 270 þús. kr. Af þessum tekjum eru greiddir skattar eins og hér segir: Veltuútsvar 2 millj. 253 þús., tekjuskattur og tekjuútsvar 1 millj. 671 þús., samtals 3 millj. 925 þús. eða samtals 654 þús. 865 kr. umfram tekjurnar hjá þessum tíu gjaldendum. Sjö fyrirtæki borga samtals 1 millj. 52 þús. umfram tekjur, en 3 fyrirtæki fá að halda samtals 397 þús. kr.

Þessi dæmi hljóta að sanna hv. þm., að þessi skattlagning, eins og hún er nú framkvæmd um allt land, — það er ekki aðeins hér í Reykjavík, — er svo skaðleg og óheilbrigð, að þingið verður að stöðva þessa óheillaþróun, ef ekki eiga að hljóta stórvandræði af.

Þetta frv. leysir málið á eðlilegan og viðunandi hátt, ef þingið hefur nokkurn áhuga fyrir því að sinna þeirri skyldu sinni að lagfæra skattheimtu, sem er stórhættuleg atvinnulífi þjóðarinnar og má telja einstæða í sinni grein í heiminum.

**Halldór E. Sigurðsson:** Herra forseti. Eins og fram kom í ræðu hv. flm., var frv. um sama efni og þetta flutt hér á síðasta Alp. Þegar það mál var hér til 1. umr., benti ég á það, að nauðsyn bæri til að taka til athugunar tekjustofna sveitarfélaganna og það gæti verið vafasamt að taka einn þeirra út úr. Á síðasta Alp. var frá hv. Ed. afgreidd till. til þál., sem er svo hljóðandi, með leyfi hæstv. forseta:

„Efri deild Alp. ályktar að skora á ríkisstj. að undirbúa og leggja fyrir næsta Alp. frv. til 1. um tekjustofna sveitarfélaga.“

Mér er kunnugt um það, að n. hefur verið skipuð í þessu máli og er að starfa að því. Ég vildi benda á, að það er því eðlilegt, að þetta mál verði samfara öðrum þáttum tekjustofna sveitarfélaganna, og endurtek það, að óeðlilegt er að taka út úr einstakan þátt, ekki sízt þar sem verið er að vinna að því, að málið verði athugað í heild, og til þess ber brýna nauðsyn.

**Karl Guðjónsson:** Herra forseti. Það eru vissulega töluvert athyglisverðar upplýsingar, sem hv. flm. þessa frv. hefur hér flutt fram varðandi það, hvernig tekjuútsvör leggjast á fyrirtæki. Hann

hefur hér, bæði við þessa framsögu sína og raunar áður, lesið upp lista úr skattskrár eða úr skýrslum um skattgreiðslur slíkra félaga, sem borga veltuútsvör, og sýnt fram á það tölulega, að fyrirtæki sum eru með þessari skattlagningu látin greiða í skatta verulegar upphæðir umfram það, sem þau hafa í tekjur.

Því verður vissulega ekki á móti mælt, að ef hér væri allt með felldu, ef allar þær tölur og allar þær upplýsingar, sem hér koma fram, væru réttar og ábyggilegar, þá væri hér vissulega mikil alvörumál á ferðinni. En það vantar dálítið inn í þetta upplýsingadæmi. Ef nú svo væri, að í þeim upplestri, sem hv. flm. hefur hér viðhaft, bæði að því er mig minnir í fyrra og aftur nú, — ef hér væri t. d. um sömu fyrirtækin að ræða, sem tapa hundruðum þús. eða greiða hundruð þús. í skatta umfram tekjur sínar, þá væri vissulega nokkur fróðleikur að fá það upplýst til viðbótar, hvernig þessum fyrirtækjum reidir af í dag. Eru þau farin á hausinn, eða hvað hefur orðið af þeim?

Ég held þess vegna, að það sé verulegt gat í þær upplýsingar, sem hér eru lagðar fyrir, að hafa ekki eitthvað við að styðjast um það, hver raunverulegur hagur þessara fyrirtækja er eftir slíka skattþíningu ár eftir ár. Grunnur minn er raunar sá, að þessi fyrirtæki geti, a. m. k. sum þeirra, vel verið samilega blómleg enn þá og að þau hafi litið eða ekkert sett ofan við þessa skattþíningu, og meira að segja er mér ekki alveg grunlaust um það, að fyrirtækin yfirleitt hafi nú komið út með samilegri rekstrarafkomu þrátt fyrir þetta allt saman. Það er þess vegna ekki fjarri að láta sér detta í hug, að skekkjan liggi kannske ekki síður annars staðar en þar, sem hv. flm. bendir á. Skekkjan gæti legið í því, að skattframtöl fyrirtækjanna væru kannske ekki alveg ábyggileg.

Í sambandi við það, að þetta mál ber auðvitað að athuga, þá held ég, að það ætti einnig að athuga það, hvernig það má ske, að fyrirtæki, máske ár eftir ár, eru með bókhald upp á það og geta sýnt það í tölum, að hið opinbera, bæði ríki og s. eitarfélög, taka af þeim skattgreiðslur, sem eru langt umfram það, sem þau hafa nokkrar bókfærðar tekjur fyrir, — hvernig yfirleitt bókhaldið er þá hjá slíkum fyrirtækjum, ef þau halda áfram í blóma.

Ég veit, að hv. alþm. gera sér það allir saman ljóst, að veltuútsvör eru í rauninni ekki lögð beinlínis á neinn tekjustofn, eins og flm. hefur bent á, ef maður á að taka skattframtölin alvarlega. En það hefur lengi við brunnið og verið nokkuð í vitund alþjóðar, að skattaframtölin væru ekki eins ábyggileg plögg og þau ættu að vera, og þar af leiðandi er í rauninni tóm mál að tala um leiðréttingu á slíkum hlutum, fyrr en búin er að gera þá einhverjar leiðréttingar á okkar skattkerfi, þannig að það sé hægt að leggja til grundvallar þær tölur, sem skattframtölin sýna. Á meðan svo er ekki, þá hygg ég, að það sé kannske, þótt hún sé gölluð, ekki verri leið heldur en hver önnur að láta yfirvöld bæjarfélaganna, niðurfjöfnunarnefndirnar, sem bæjaryfirvöldin kjósa, meta þessa hluti og taka ekki af þeim réttinn til þess að leggja á útsvör, sem

nefnd hafa verið veltuútsvör. En það er alveg rétt, það mætti eins nefna þetta öðru nafni. Auðvitað er þetta ekkert annað en skattsvikatóllur. Ef menn tryðu skattframtölunum, þá er ég sammála flm. um það, að veltuútsvör ættu ekki rétt á sér. En á hinn bóginn vantar svo mikið í okkar skattkerfi, þar sem er öryggi í skattframtölum, að ég tel, að án þess að gera þar á leiðréttingar, sé vart hægt að kippa burt þeim tekjustofni, sem bæjarfélög hafa útvegað sér með þeim hætti að leggja á veltuútsvör.

**Flm. (Björn Ólafsson):** Herra forseti. Ég bjóst alltaf við því, að heldur litlum skilningi væri að mæta úr átt síðasta ræðumanns, enda kom það fram í ræðu hans, að hann teldi, að félög yfirleitt í landinu væru skattsvikarar og þess vegna væri ekki ástæða til þess að vera að kvarta undan því, þótt lagðir væru á þau skattar, sem þau borguðu svo með skattsviknu fé. Þetta er nú kannske eðlileg kenning fyrir kommúnista að halda fram.

Ég vil ekki segja, að engin skattsvik eigi sér stað í landinu. Við vitum það, að skattakerfi okkar hefur verið þannig úr garði gert, að það hefur boðið skattsvikunum heim. En hið fullyrði ég, að hjá flestum félögum í landinu er ekki um skattsvik að ræða. Þau hafa flest þannig bókhald, að ekki er hægt að framkvæma slík svik, nema kannske með örfáum undantekningum.

Hv. ræðumaður sagði, að sá galli hafi verið á minni ræðu, að ég segði ekki til um það, hvort þessi félög, sem 1958 eiga að greiða stórfé umfram tekjur sínar, séu þau sömu og áttu að greiða stórfé umfram tekjur á s. l. ári. Hann veit að sjálfsögðu eins vel og ég, að ekki er hægt að gefa hér upp á þessum stað nöfn þeirra félaga, sem eiga að greiða þessa skatta. Ég hef fengið þessar upplýsingar frá löggiltum endurskoðanda, sem gefur mér ekki upp þau nöfn, enda hef ég ekki beðið um þau. Slíkt væri óviðeigandi.

En ég vil spyrja hv. þm.: Álitur hann, að það sé hægt að greiða 700 þús. kr. umfram tekjur með skattsvikum peningum? Ég veit, að hann veit, svo glöggur maður, að það er ekki hægt að greiða skatta nema að örlitlu leyti með skattsvikum peningum, vegna þess að skattstjórnin, sem kann sín störf svo vel, mundi fljótlega spyrja menn að því: Hvar fékkstu peningana, góði minn, sem þú borgaðir með þessa skatta?

Nei, það er hægt fyrir menn, sem ekki vilja fá leiðréttingu á þessum málum, að mæla þessu í gegn. En það eru líka sumir menn, sem ekki vilja fá slíka leiðréttingu á því ófremdarástandi, sem nú er á fjárhag og efnahagskerfi landsins, vegna þess að það hentar þeim. Það hentar þeirra stefnu, að allt hrynji í rúst, allt verði í vandræðum, til þess svo að geta notfært sér öngbveitið. En það getur ekki dulizt nokkrum manni, að ekki er hægt til lengdar að leggja á skatta, sem fara hvergi eftir tekjum manna. Það er ekki verið að leggja skattana á tekjur. Það er allt annað, sem lagt er til grundvallar, og það er öllum mönnum ljóst. Og hvernig halda menn að hægt sé að leggja á réttláta skatta með því að leggja til grundvallar fjárveltu fyrirtækjanna? Það getur hver sagt sér sjálfur. Af því geta ekki komið nema

ranglátir skattar, enda hefur það komið á daginn. Menn skulu ekki halda, að það sé hægt að taka öll atvinnufyrirtæki á landinu, sem eru í félagsformi, og leggja þennan skatt á þau til lengdar, án þess að áhrifin komi fram í efnahagskerfi landsins.

Það er þegar farið að segja til sín. Það er svo óeðlilegur þunginn hér á lánsfjárbörfinni, að þrátt fyrir alla okkar smæð og fátækt er það líklega einstakt í heiminum. En af hverju stafar það? Það stafar af því, að atvinnufyrirtækjunum hefur ekki verið leyft að safna rekstrarfé eða sjóðum. Þetta vita allir. Þetta viðurkenna allir. Þetta hefur núverandi fjmrh. viðurkennt mjög fúslega hér á Alþ. oftar en einu sinni. En hvernig á að reka atvinnufyrirtæki í einu þjóðfélagi, ef af atvinnutækjunum eru ekki einungis teknar þær tekjur, sem þau hafa, heldur líka þeir sjóðir, sem þau hafa safnað? Og hvernig á að reka atvinnu í þessu landi, ef atvinnufyrirtækin verða að fara til bankanna til þess að fá lánaðan hvern eyri, sem þau þurfa að nota í reksturinn? Það getur aldrei orðið heilbrigður rekstur, enda segir það til sín og hefur sagt til sín. Það er ekki nokkur mótstaða til gegn fjárhagserfiðleikum hér af þessari ástæðu. Félögin hafa ekkert upp á að hlaupa.

En þetta var út af fyrir sig ekki atriði, sem hv. þm. gerði að aðalatriði í sinni ræðu. Hann sagði: Þetta er ágætt. Hér er verið að leggja á skattsvikatooll, eins og hann orðaði það. Við þurfum engar áhyggjur að hafa af þessu. Þessi félög virðast ganga vel. Ekki ber á því, að nokkuð ami að hjá þeim, og þau borga skattana með skattsvikum.

Ég held, að hv. þm. eigi alveg jafnerfitt með að sanna þetta eins og ég á erfitt með að leggja fram nöfn á þessum fyrirtækjum til þess að sýna, að þetta eru ekki sömu nöfnin og í fyrra. Menn skulu ekki halda, að það félag, sem nú á að borga á 8. hundrað þús. kr. umfram tekjur, komi til að borga sama skattinn á næsta ári. Skattayfirlögin eru búin að sjá fyrir því.

Út af því, sem hann sagði, að framtöl manna væru mjög bágborin, verð ég að segja, að skattstofan er þá heldur ekki hafin yfir gagnrýni, og skal ég minnst á eitt dæmi. Á eitt fyrirtæki var lagt á 2. hundrað þús. kr. á þessu ári af skattstofunni vegna of lágrar álagningar, — vegna „of lágrar álagningar.“ Og þetta fyrirtæki var algerlega háð verðlagsákvæðum. Það gat ekki sett verð á sína vöru nema samkvæmt heimild verðlagsstjóra. En skattstofan segir: Þetta er of lág álagning. Þess vegna verður að ætla þessu fyrirtæki hærri tekjur. — En fyrirtækið sýndi mjög lítinn hagnað, vegna þess að hið opinbera hélt verðlaginu svo mikið niðri allt árið, að um engan hagnað var að ræða.

En svona eru vinnubrögð stundum hjá skattstofunni. Og þetta er ekki einsdæmi. En það versta við þetta er, að þessar ákvarðanir eru ekki teknar af æðstu mönnunum. Þær eru teknar af skrifstofumönnunum. Auðvitað stenzl svona skattaálagning ekki fyrir nokkrum dómi. Það er ekki hægt að skattleggja eitt fyrirtæki fyrir það eitt, að álagning þess sé lág, enda viðurkenna það þeir menn hjá skattstofunni, sem hafa vit á

þessu og gera ekki þetta einungis af illgirni eða jafnvel pólitískri illgirni, sem kannske hefur þekkt líka.

Ég vil ekki segja, að hv. síðasti ræðumaður hafi viðhaft ummæli sín af pólitískri illgirni, síður en svo. En það er nú hans hugsanagangur að stimpla svo atvinnufyrirtækin í landinu, að þau hafi til þess unnið, að umræddir skattar séu á þau lagðir.

Umr. frestað.

Á 43. fundi í Nd., 18. des., var fram haldið 1. umr. um frv.

**Karl Guðjónsson:** Herra forseti. Það mun hafa verið í fyrradag, sem þetta mál var hér á dagskránni og við áttum nokkur orðaskipti saman, hv. flm. þess og ég. Ég sé nú ekki ástæðu til þess að rekja það nákvæmlega, sem okkur bar á milli. En hv. flm. gerði mér upp nokkrar skoðanir og sagði fyrir minn munn ýmislegt, sem ég get nú ekki tekið undir, hvorki að hafa sagt né hugsað, sem sagt, hann vildi hafa það eftir mér, að ég héldi því fram, að þessi skattur væri ágætur. Það voru alls ekki mín orð, síður en svo, og ég vil gjarnan leiðrétta það, að ég tel ágæti þessa skatts vera harla lítið.

En ég var sem sagt að halda því fram, að það hefði vantað dálítið í þær upplýsingar, sem hann hefur gefið mér um málið. Hann las hér upp alllangan lista í fyrra og aftur núna yfir fyrirtæki, sem hefðu haft ákveðna krónutölu í nettóhagnað, og sýndi fram á það, að í mörgum tilfellum reynist skattur á þessi félög og einkum veltuútsvör vera þess eðlis og þess háttar, að félögin verða að greiða meira í skatta en nemur þeirra nettótækjum. Ég taldi, að í þessum upplýsingar vantaði, að við gætum fengið að vita, hvernig þessum félögum, — ekki sízt ef hér væri um sömu félögin að ræða, — hvernig þeim reiddi af, hvort þau hefðu ekki sett ofan í sínum rekstri eða hvort þau væru enn með sama blóma eða kannske meiri blóma í sínu starfi heldur en nokkru sinni fyrr.

Hv. flm. brást við þessu á þann hátt, að hann taldi, að sér væri ekki fært að nefna nöfn á þeim fyrirtækjum, sem hér væri um að ræða, sagðist enda ekki vita þau sjálfur. Ég var heldur ekki að biðja um nein nöfn í þessu sambandi. Það er ekki það, sem máli skiptir hér, hvort fyrirtækið heitir þessu nafninu eða hinu, sem hér er um að ræða, við erum aðeins að leita eftir því, hvað sé réttlátt, sanngjarnt og eðlilegt í málinu.

En um leið og hann gerði mér upp þær skoðanir, að ég teldi skattinn ágætan, þá reyndi hann og fyrir mína hönd að færa rök að því. Og það má nú kannske segja, að það hafi ekki verið nema eðlilegt og gott, úr því að hann lét mig segja hlut, að hann færði þá líka fyrir mína hönd rök fyrir honum. Og rökin af hans hálfu voru þau, að ég vildi, að allur einkarekstur lægi í gröfinni.

Þar sem ég hef ekki haldið því fram, sem hv. ræðumaður hafði eftir mér, þá sé ég heldur ekki ástæðu til þess að elta ólar sérstaklega við þau rök, sem hann færði fyrir þeim mínum orðum, sem aldrei voru sögð. En út frá þessum hugleið-

ingum vil ég aðeins segja, að að svo miklu leyti sem hv. flm. telur sig hafa rétt til þess að halda því fram um mig, að ég vilji rangláta skatta, eins og hann orðaði það, af því að ég hélt því fram, að það væri annað, sem þyrfti fyrst og fremst að leiðrétta, það væru skattaframtölin, þá gæti ég auðvitað með sama rétti haldið því fram, að mismunurinn á okkar skoðunum, hans og mínum, væri sá, að eins og hann telur mig vilja rangláta skattaálagningu, þá gæti ég talið hann vilja ranglát framtöl.

Ég held þess vegna, að það sé óhrakið, sem ég hef hér haldið fram, að það, sem fyrst og fremst þyrfti að gera ráðstafanir til, ef ná á fram réttlátri skattlagningu í þeim efnum, sem hér er um að ræða, er að undirbyggja okkar skattamál þannig, að skattframtölin geti orðið merkilegri plögg en almennt er talið að þau séu nú. Með þessu er ég þó ekki að halda því fram, að hvert einasta skattframtal hljóti að vera tóm vitleysa. Ég get alveg tekið undir þá skoðun hv. flm. frv., að í mörgum tilfellum séu skattframtölin rétt. Og til leiðréttingar á því, sem hann hefur hér sagt, vil ég láta það koma fram, að ég tel, að réttara sé að gera ráðstafanir til þess að fá fram skattframtöl, sem sýna raunverulega, hver er hagur fyrirtækjanna, heldur en að afnema þann skatt, sem hér er um að ræða, veltuútsvörin, — ekki vegna þess, að ég telji þann skatt réttlátan, því að ég veit, að í sumum tilfellum er hann óréttlátur. En leiðrétting á honum er hins vegar verulegum vanda bundin, á meðan ekki eru traustari gögn við að styðjast fyrir þær skattaneindir, sem á leggja útsvör af hálfu bæjarfélaga, heldur en skattframtölin, sem fyrir liggja.

**Benedikt Gröndal:** Herra forseti. Þær umræður, sem hér hafa farið fram um veltuútsvarið, gefa heldur ljóta mynd af einum af meiri háttar sköttum, sem lagðir eru á í þessu landi.

Annar af ræðumönnum, sem hér hafa deilt, segir berum orðum: Þetta er skattsvikatollur, sem hér er um að ræða. — Hinn ræðumaður segir: Stórfyrirtækin geta að visu ekki svikið framtöl sín eða svikið skatta, en kerfið býður skattsvikum heim.

Mér virðist, að þegar svona fullyrðingar ganga manna á milli og enginn virðist afneita því, bæði að það hljóti að vera um meiri eða minni skattsvik að ræða og eins að hér sé allmikill skattur, veltuútsvarið, lagður á með tilliti til þess, að ekki er um traustan framtalsgrunn að ræða, þá sé ástæða til þess að íhuga, hvort ekki ætti að reyna að endurskoða eitthvað af höfuðatriðum þess, hvernig veltuútsvarið er og hefur verið.

Ég er að vissu leyti sanmála báðum þessum ræðumönnum. Veltuútsvarið er mjög slæmur skattur vegna þess, hvernig hann er á lagður, og eins og haft hefur verið eftir sænskum sérfræðingi, mun það vera algert einsdæmi. Ég þekki mörg dæmi þess, að þetta útsvar hefur verið misnotað á hinn herfilegasta hátt. Ég get nefnt eitt, að þegar stærsta skip Íslendinga kom til landsins, þá var nálega strax ákveðið á það 5% veltuútsvar, bara af því að skattayfirvöldin virðast vera þeirrar skoðunar fyrir fram, að á þessu fyrirtæki yrði gifurlegur gróði. Á sama tíma voru

veltuútsvör á öðrum skipum 1—2%. Nú reyndist þetta vera hreinasta fjarstæða og fékkst leiðrétt. En þetta gefur til kynna, að það er nálega ómögulegt að leggja upp í nýjan atvinnurekstur, þegar menn vita ekki, hvort á hann muni falla 1—2 eða 5% veltuútsvar.

Á hinn bóginn verðum við að viðurkenna það, að fjárhagur okkar bæjarfélaga er með því móti, að það er ekki nokkur lifandi leið að taka af þeim réttinn til þess að leggja á þetta útsvar án þess að sjá þeim fyrir öðrum tekjum í staðinn.

En það, sem ég vildi skjóta inn í þessar umr., á meðan verið er að hugsa um veltuútsvar og önnur slík mál, er hugmynd, sem ég hygg að hafi borizt hingað til lands með þeim sænska sérfræðingi, sem hér var vitnað í fyrr í umr. Hann benti á það, að menn virtust ekki geta ímyndað sér, að það sé hægt að leggja skatta á annað en tekjur manna og fyrirtækja. Hingað til hefur yfirleitt verið við það miðað og tekjuafgangurinn talinn vera sá höfuðskattstofn, sem réttlátt sé að nota.

En það hafa komið fram í Svipjóð og víðar hugmyndir um það, hvort ekki væri skynsamlegra og réttlátara að leggja frekar gjöld á útgjöld fyrirtækjanna. Og það eru ýmis rök, sem mæla með þessu. Þegar lagt er á tekjurnar eða tekjuafganginn réttara sagt, þá hafa fyrirtækin óhjákvæmilega sterka tilhneigingu til þess að haga ekki rekstrinum þannig, að það verði mikill tekjuafgangur, þegar þau vita, að hann verður allur af þeim tekinn. Það er hægt innan skattalaganna að gera ýmsa hluti, taka upp ýmiss konar útgjöld, sem e. t. v. eru ekki bráðnauðsynleg, en viðkomandi stjórnendur fyrirtækja vilja heldur taka á sig en hafa mikinn afgang, sem síðan yrði tekinn af skattayfirvöldum.

Ef hins vegar skattar, sem lagðir eru á fyrirtækin, væru frekar á einhvern hátt miðaðir við gjöld þeirra, þá skapaðist þar mjög sterkt aðhald við fyrirtækin í þá átt, að þau héldu tilkostnaði sínum sem mest niðri. Ég hygg, að slíkt aðhald mundi verða til góðs í öllu okkar efnahags- og viðskiptalífi. Ég vil benda á það, að minn flokkur hefur í sambandi við aðra skatta lagt til, að reynt verði að endurskoða þá frá grunni, íhuga, hvort ekki ætti að taka upp gersamlega aðrar leiðir til þess að ná þessum tekjum, sem gætu orðið réttlátari og haft heillavænlegri áhrif í þjóðfélaginu heldur en veltuútsvarið sem dæmi hefur haft. Ég vil því skjóta því inn í þessar umr., hvort það sé ekki ástæða til að endurskoða meira en bara l. um veltuútsvarið sjálft, eins og það er, athuga, hvort ekki er hægt að ná þeim gjöldum, sem þjóðfélagið verður að taka af atvinnu- og verzlunarfyrirtækjum, á einhvern annan hátt, sem væri bæði réttlátari og betri fyrir fyrirtækin og þjóðfélagið í heild.

**Flm. (Björn Ólafsson):** Herra forseti. Ég vil þakka síðasta ræðumanni fyrir það, sem hann sagði og benti til þess, að hann hefur góðan skilning á þessu máli, eins og það liggur nú fyrir.

Að sjálfsögðu má fara ýmsar leiðir, og eins og hann gat um, en ég benti á, ræddi sænski sérfræðingurinn, sem hér var fyrir skömmu, um þessa leið, er reynd hefur verið í Svipjóð, að leggja skatt á eyðslu fyrirtækjanna. Með því næst

sá árangur, að fyrirtækin reyna að reka starfsemi sína á sem hagkvæmasta hátt. Í sambandi við þessa hlið málsins er rétt að athuga eina hlið skattamálanna hér á landi.

Skattarnir hér hafa verið og eru enn að mörgu leyti mjög ranglátir, og vegna þeirra má segja að rekstrareyðsla félaga hér á landi gangi út í öfgar. Það er af þeirri einföldu ástæðu, eins og síðasti ræðumaður tók fram, að skattgreiðendur reyna að láta sem minnst af tekjum sínum koma undir fallöxi skattanna. Að visu má segja, að mikið af þessari eyðslu fari til einhverra nota, en ég fullyrði, að mikið af henni mundi sparast, ef skattarnir væru heilbrigðir eða áður greind regla væri tekin upp, að skattarnir væru nokkuð miðaðir við eyðsluna.

Hv. 2. landsk. hafði nú nokkuð annað snið á hugleiðingum sínum við þessa umr. en hann hafði við fyrri umr. Mér þykir vænt um að heyra, að hann er ekki beint á móti því, að skattar séu heilbrigðir, og hann tekur sig út úr flokki sínum, er hann segir, að hann vilji ekki hafa óheilbrigðan rekstur í landinu, til þess að allt falli hér í rúst. En menn hafa neyðzt til að álykta af starfsemi þess flokks, sem hann tilheyrir, að einmitt þetta sé eitt aðalmarkmið hans.

Hann sagði, að ég vildi ranglát framtöl. Ég skildi ekki, hvað hann átti við með því, nema því aðeins að hann ætti við það, að ég vildi, að sem flestir svikju skatt í landinu. Ég veit ekki, hvaða ástæðu hann hefur til þess að fullyrða, að ég hafi nokkurn tíma haldið slíku fram. Ég hef haldið því fram hvað eftir annað hér á Alp. í umr. um skattamál, að ég teldi skattsvik eitur í fjárhagskerfinu, þess vegna ætti að byggja skattakerfið þannig upp, að það væri heilbriggt og sanngjarnt, svo að hægt væri að útrýma þessu illgresi. Hv. þm. ræddi einnig um, að hér skorti traust framtöl. Ég veit varla, hvað hann á við, er hann talar um traust framtöl. Menn telja fram í því formi, sem skattayfirvöldin ákveða og heimta. Að öðru leyti er það í hendi skattayfirvaldanna og Alp., að framtölin séu traust, skattayfirvaldanna með heilbrigðu eftirliti og Alp. með því að setja heilbrigð skattalög.

Ég vil benda á eitt, sem mér láðist að geta, er um þetta mál var rætt síðast. Það er sýnilegt, að framtöl þeirra 10 gjaldenda, er ég ræddi um, hafa verið tekin gild af skattstofunni og niðurfjöfnunarnefnd. Þetta má álykta af þeirri einföldu ástæðu, að þegar tekjuskattur og tekjuútsvar er borið saman við framtaldrar nettótekjur félaga, er hin álagða fjárhæð mjög nálægt því, sem skattstígarnir segja til. Þetta bendir til, að þeir 10 skattgreiðendur, sem svo herfilega hafa verið leiknir af veltuútsvarinu, hafa skilað framtali, sem ekki hefur verið dregið í efa af skattayfirvöldunum. Þess vegna eiga þær þyrðar, sem á þessa skattgreiðendur eru lagðar, ekkert skylt við framtal þeirra. Skattgreiðendurnir telja rétt fram, en samt sem áður verða þeir að þola þær búsfjar, sem ég hef áður greint frá.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til allshn. með 10:9 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

### 31. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. BÓ).

Á 10. fundi í Nd., 28. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 46 14. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt [28. mál] (þmfrv., A. 48).

Á 39. fundi í Nd., 12. des., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Till., sams konar og kemur fram á þskj. 48, var lögð fram hér á þinginu í fyrra, en náði ekki samþykki og þá sérstaklega á þeim forsendum, að ekki hefði þá verið tími til þess að athuga málið eins gaumgæfilega og þyrfti til þess að taka ákvörðun. Þess vegna hef ég nú borið þetta mál fram á ný í þeirri von, að tími vinnist til að athuga það og menn sjái nauðsyn á því, að málið nái fram að ganga.

Öllum er ljóst, að eftir 18 ára þrotlausa verðbólgu hafa öll verðbréf hér á landi orðið í raun og veru að sýndarplöggum og fölskum verðmætum. Það, sem var 100 þús. kr. fyrir 20 árum, er ekki meira en 10 þús. kr. í dag. ef lagt er til grundvallar sama verðmæti og þá var. Öll þessi pappirsverðmæti halda áfram að rýrna í þeirri geigvænlegu verðbólgu, sem nú steðjar að og stöðugt eykur hraðann. Ef svo heldur áfram sem nú er, þá er sýnilegt, að breyta þarf öllu verðlagi í landinu á nokkurra mánaða fresti á hverju ári og því hraðar sem hraðinn verður meiri.

Félag íslenzkra iðnrekenda benti á það í fyrra, að nauðsynlegt væri að fá slíka heimild sem þá, sem hér er lagt til að gefin verði um það að heimila félögunum að færa upp hlutafé sitt eða stofnfé í samræmi við raunverulegar eignir þeirra. 500 þús. kr. hlutafé árið 1940 var talsvert mikið fé á okkar mælikvarða. Flest hlutafélög hér eru lítil félög, borið saman við félög í stærri löndum. En hlutafé þessara félaga, sem nú hafa starfað allt verðbólgutímabilið, er orðið afar mikið rýrnað vegna þeirrar verðbólgu, sem við höfum orðið að þola. Og þetta er sérstaklega mjög óhagkvæmt gagnvart erlendum viðskiptamönnum þessara félaga, ef þeir þurfa að fara að leita sér upplýsinga um fjárhagsástæður félaganna vegna viðskipta sinna við þau.

Í flestum löndum, þar sem mikil verðbólga hefur átt sér stað, hefur slík uppfærsla verið framkvæmd og verið talin sjálfsögð, vegna þess að annars gefur hið gamla verðmæti alveg ranga hugmynd um fjárhag félaganna. Mörg af þeim félögum, sem nú hafa starfað um nokkurra áratuga skeið, eiga talsverðar eignir, bæði sjóði og fasteignir, sem er eðlilegt að komi fram sem stofnfé eða hlutafé félaganna, eins og nú er komið, og gefi á þann hátt nokkru réttari hugmynd um fjárhagsástæður þeirra.

Timatakmarkið, sem sett er í frv., er sett með það fyrir augum, að von sé um, að verðbólgan verði stöðvuð á næsta ári. Ef verðbólgan á að halda áfram eins og nú horfir, þá er sýnilegt, að ráðstöfun sem þessi mundi hafa lítið að segja, vegna þess að allt mundi brenna upp í sama loganum. En þessi ráðstöfun verður ekki framkvæmd, nema undanþága sé gefin, undanþága um, að ekki þurfi að greiða skatt af útgáfu nýrra hlutabréfa, sem gefin eru út í samræmi við eignir eða sjóði félaganna. Þessi undanþága er útlátalaus fyrir ríkissjóð. Ríkissjóður getur aldrei tapað á slíkri ráðstöfun af þeirri einföldu ástæðu, að enginn maður mundi láta sér til hugar koma að gera þessar ráðstafanir, ef á að borga fulla skatta af breytingunni.

En annars má taka það fram, að í flestum nágrannalöndum okkar er enginn skattur af útgáfu frihlutabréfa, sem gefin er hluthöfum vegna sjóðeigna félaganna, og það ætti að vera þannig svo hér líka, það ætti að breyta lögunum. En ég endurtek: Þetta geta aldrei orðið nein fjárhagsútlát fyrir ríkissjóð, vegna þess að þetta verður aldrei framkvæmt á annan hátt en þennan.

Ég vona nú, að hv. þm. sjái nauðsyn á því, að þetta verði gert sem bein afleiðing af því langa verðbólgutímabili, sem við höfum orðið að ganga gegnum. Þetta er praktísk og sjálfsögð ráðstöfun að mínu áliti. Vegna þess, að þetta mál snertir aðallega hlutafélög, þá legg ég til, að því verði vísað til allshn. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 23 shl. atkv.

Till. um að vísa frv. til allshn. felld með 10:9 atkv.

Fr. vísar til fjhn. með 20 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

### 32. Jafnvægi í byggð landsins.

Á 6. fundi í Sp., 29. okt., var útbýtt frá Nd.:

Fr. til l. um ráðstafanir til að stuðla að jafnvægi í byggð landsins [31. mál] (þmfrv., A. 51).

Á 14. fundi í Nd., 3. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa langa framsögu fyrir þessu frv., því að það hefur legið hér fyrir áður í sömu mynd og það nú er flutt. En höfuðefni þess er það að koma fastri skipan á ráðstafanir þær, sem gerðar eru af opinberri hálfu til þess að stuðla að jafnvægi í byggð landsins.

Um allmargra ára bil hefur Alþ. veitt töluvert fé í því skyni að skapa atvinnu á þeim stöðum landsins, þar sem við atvinnuleysi hefur verið að stríða, en atvinnuskilyrði hins vegar verið slík, að talið hefur verið skynsamlegt að stuðla að því, að fólk ekki flyttist þaðan á brott.

Þessar ráðstafanir hafa tvímælalaust haft veru-

lega þýðingu. En hins vegar er því ekki að leyna, að á þeim hafa verið ýmsir annmarkar og þó mestir þeir, að fé því. sem ráðstafað hefur verið, hefur verið ráðstafað of handahófskennt og ekki gilt neinar fastar reglur um það, hvernig fénu væri varið. Þetta hefur óhjákvæmilega leitt til þess, að notin af þessu fé hafa ekki orðið sem skyldi og ekki hefur verið hægt að skipuleggja ráðstafanir, sem hafa kostað verulegar fjárhæðir og hefði því þurft að vera hægt að styðja með fjáframlögum um nokkurra ára bil, því að það hefur aldrei verið vítað fyrir fram, hvort nokkurt fé væri til ráðstöfunar í þessu skyni, nema þá yfirstandandi fjárhagsár.

Það er því miður svo, að hið mikla fé, sem hefur verið varið til atvinnuaukningar á undanförunum árum, hefur því áreiðanlega ekki komið að þeim notum, sem audið hefði verið, ef unnið hefði verið að þessum málum á skipulagsbundinn hátt. Á sínum tíma var sem upphaf að þessum ráðstöfunum sett á laggirnar nefnd til þess að undirbúa framhaldsaðgerðir og skipuleggja þessa aðstoð ríkisins. Það voru tveir hv. þm. þáv., sem skipaðir voru í þessa nefnd, þeir Gísli Jónsson og Gísli Guðmundsson, og skilaði þessi nefnd ýtarlegu áliti, og að þeirra tilhlutan var lagt fram á Alþ. frv. til þess að koma þessum málum í fast form. Þetta frv. náði ekki fram að ganga, og síðan hefur ekki fengist meirihluta-stuðningur fyrir því á Alþ. að koma þessu máli í fastan farveg. Ég hygg þó, að reynslan hafi sýnt það betur með hverju árinu, sem liðið hefur, að það er brýn þörf á því að setja um þessar ráðstafanir fastar reglur og reyna að vinna að þessum málum á kerfisbundinn hátt. Og í trausti þess, að skilningur fyrir þessu sé vaxandi hér á hinu háa Alþ., þá höfum við flm. þessa frv. flutt það enn á ný á þessu þingi.

Eins og ég áðan sagði, þarf ég ekki að eyða mörgum orðum að því að skýra málið, það skýrir sig sjálft, eins og frv. liggur fyrir. En í fáum orðum sagt er með frv. lagt til, að stofnaður verði sérstakur sjóður, er nefnist jafnvægissjóður, og renni til þessa sjóðs ákveðið stofnframlag frá ríkissjóði, sem sé 75 millj. kr., er greiðist á næstu 5 árum, og auk þessi renni til sjóðsins afborganir af því fé, sem varið hefur verið til þessa til atvinnuaukningar, og loks verði árlegar tekjur sjóðsins eigi minna en 5 millj. kr. á ári, sem ríkissjóður leggi fram, eftir að stofnfjárgreiðslum lýkur. Er svo ætlunin, að stjórn jafnvægissjóðs, sem skal vera þingkjörin 5 manna stjórn, úthluti því fé, sem á hverju ári er til ráðstöfunar, og að leitast verði við að gera kerfisbundna ætlun um ráðstöfun fjárlins, þannig að það komi að sem bestum notum. Er þessari stjórn jafnvægissjóðs ætlað að rannsaka ýtarlega á hverjum tíma í samráði við Framkvæmdabanka Íslands, hversu ástætt er um atvinnulíf viðs vegar um landið og hvaða ráðstafanir séu nauðsynlegastar til þess að stuðla að nægri atvinnu á hverjum stað.

Í frv. er gert ráð fyrir ýmsum frekari heimildum til aðstoðar við einstök byggðarlög, ef þurfa þykir, og sé ég ekki ástæðu til þess að rekja það nánar, því að þau atriði eru nákvæmlega fram tekin í frv.

Ég held, að það geti naumast verið neinn ágreiningur um það, að nauðsynlegt sé að halda áfram þeim aðgerðum af ríkisvaldsins hálfu, sem gerðar hafa verið undanfarin ár til þess að stuðla að því að skapa trausta undirstöðu undir atvinnulíf á þeim stöðum viðs vegar um landið, þar sem við atvinnuörðugleika hefur verið að stríða, en hins vegar aðstaða slík, að þjóðhagslega sé nauðsynlegt að halda þar uppi byggð. Ég vona einnig, að um það sé ekki lengur ágreiningur, að það sé nauðsynlegt að koma þessum aðgerðum í fast horf, og þess vegna muni þetta frv. nú mæta meiri skilningi en það hefur mætt til þessa og á þann hátt, að nú frá þessu Alp. verði afgreidd lög um þetta efni, þannig að hægt sé hér eftir í senn að vinna skipulagsbundið að aðgerðunum og jafnframt sé fengin trygging fyrir því, að um tiltekið fjármagn sé að ræða til þessara ráðstafana. En það er áreiðanlega undirstaða þess, að hægt sé að vinna kerfisbundið að þessum málum.

Ég vil svo leyfa mér að lokinni þessari umr. að leggja til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

### 33. Veitingasala o. fl. (frv. samgmn. Nd.).

Á 14. fundi í Nd., 3. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um veitingasölu, gististaðahald o. fl. [34. mál] (þmfrv., A. 56).

Á 17. fundi í Nd., 7. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Á síðasta þingi flutti samgmn. þessarar hv. d. frv. um veitingasölu, gististaðahald o. fl. Frv. var þá flutt eftir beiðni samgmn. Hlaut það afgreiðslu nær óbreytt í þessari hv. d., en var fellt í hv. Ed.

Samgmn. flytur þetta frv. nú að nýju eftir beiðni samgmn., og hafa einstakir nm. óbundnar hendur um afstöðu til málsins. Frv. er að meginefni til samið af millipinganeftnd, sem starfaði á árinu 1949, en hefur fengið endurskoðun á vegum samgmn. og tekið við þá endurskoðun lítils háttar breyt. frá því, sem milli-þn. gekk frá málinu á sínum tíma.

Helztu breyt., sem á frv. hafa verið gerðar við þessa endurskoðun, eru þessar: Bætt er inn í frv. 1. kafla, sem er orðaskýringar. Fellt er niður það skilyrði, sem upphaflega var í frv., að forstöðumaður gistihúss verði að hafa lokið brottfararprófi í matreiðslu, framreiðslu eða gistihúsastjórn frá innlendum eða erlendum skóla, en í þess stað er leyfishafa skv. þessu frv. gert að skyldu að ráða mann með þá sérþekkingu í þjón-

ustu sína. Þriðja breyt. er sú, að ákvæði 4. kafla þessa frv. nái eigi aðeins til gistiskála og veitingahúsa, heldur og til gistiheimila og söluskýla.

Fyrsti kafla þessa frv. felur í sér orðaskýringar, eins og ég hef þegar tekið fram.

Í 2. kafla frv. eru almenn ákvæði. Í 4. gr. segir, að enginn megi gera sér gististaðahald né veitingasölu að atvinnu, nema hann hafi til þess leyfi lögreglustjóra. En til þess að um atvinnu geti verið að ræða skv. frv. verður starfsemin að vera rekin að staðaldri.

Í 4. gr. frv. eru ákvæði um það, hvaða skilyrði þurfi að vera fyrir hendi, til þess að maður geti fengið leyfi til veitingasölu eða gististaðahalds.

5. gr. frv. mælir svo fyrir, að ef félag sækir um leyfi skv. lögum þessum, þá sé því aðeins heimilt að gefa leyfið út, að meiri hl. stjórnarmanna, þ. á m. allir þeir, er firmað rita, og þeir, sem bera ábyrgð á skuldbindingum félagsins, ef einhverjir eru, fullnægi skilyrðum 4. gr.

Með ákvæðum þessarar gr. er stefnt að því að koma í veg fyrir, að ákvæði 4. gr. um skilyrði fyrir því að geta fengið leyfi verði sniðgengin, þannig að menn, sem synjað er um leyfi sökum þess, að þeir fullnægja ekki skilyrðum 4. gr., geti stofnað félag og með félagsformi hafið þann rekstur, sem þeim er ekki treyst til að hafa með höndum sem einkarekstur. Þess vegna eru þau ákvæði sett í frv., að félag geti því aðeins fengið leyfi til veitingasölu eða gististaðahalds, að meiri hl. stjórnarmanna, þ. á m. allir þeir, er firmað rita, og þeir, er bera ábyrgð á skuldbindingum félagsins, ef einhverjar eru, fullnægi þeim skilyrðum, sem einstaklingum eru sett.

Í lögum, sem nú gilda um þetta efni og hafa verið í gildi í 32 ár, eru ákvæði, sem að þessu líta og eru engu vægari en ákvæðin í 5. gr. þessa frv. Í gildandi l. er kveðið svo á, að félag eða stofnun, sem vill reka hér gistihús eða veitingasölu, skuli eiga hér heimilisfang og varnarþing. Ef nokkrir félagar eða allir bera fulla ábyrgð á skuldum félags, þá skulu þeir allir fullnægja þeim skilyrðum, sem sett eru fyrir einkarekstri í þessari grein. Og meðal þeirra, er firmað rita, skal a. m. k. einn fullnægja þeim skilyrðum, er sett kunna að verða um bókhald. Ef um hluta-félag er að ræða, þá skal enn fremur skv. gildandi l. hlutafé vera að meira en helmingi eign manna búsettra hér á landi, enda séu og samþykktir félagsins samrýmanlegar íslenskum lög-um.

Í 3. kafla frv. er lagt til, að heitið gistihús verði löghelgað sem heiti á gististöðum af vissri stærð og með ákveðnum búnaði. Þau rök eru fyrir því að flokka gististaði eftir stærð og búnaði, að það er til þæginda fyrir ferðamenn og veitir þeim visst öryggi. Þá eiga ferðamenn að geta treyst því, að gististaður, sem hefur orðið gistihús eða hótél í nafni sínu, fullnægi vissum lágmarkskröfum um stærð og búnað. Þessi háttur mun vera hafður á í sumum mestu ferðamannalöndum Evrópu, t. d. í Noregi, og þótt gefast þar vel.

Í 4. kafla frv. eru ákvæði um veitingahús og hina minni gististaði. Ákvæði 4. kafla um hina minni gististaði samsvara, eftir því sem við á, ákvæðum í 3. kafla um gistihús.

Í 5. kafla frv. eru tekin ákvæði um það, að ferðaskrifstofa ríkisins skuli hafa eftirlit með starfsemi gisti- og veitingastaða. Í kaupstöðum, þar sem sérstakir heilbrigðiseftirlitsmenn starfa, skulu þeir þó annast daglegt eftirlit. Og ferðaskrifstofunni á að vera heimilt að fá sér til aðstoðar heilbrigðisnefndir eða héraðslækna, þar sem hún telur þess þörf. Þetta er ekki nýmáli í löggjöf, því að skv. 1. nr. 33 1. febr. 1936, um ferðaskrifstofu ríkisins, er þeirri stofnun skylt að halda uppi eftirliti með gisti- og veitingastöðum í landinu, og er tekið tillit til þess í þessu frv. Með eftirliti því, sem hér er gert ráð fyrir, er fyrst og fremst stefnt að því að tryggja hreinlæti og hollustuhætti til öryggis fyrir þá, sem þjónustunnar njóta. Þetta má m. a. marka af því, að í kaupstöðum eiga heilbrigðiseftirlitsmenn, sem starfandi eru, að annast daglegt eftirlit.

6. kafla frv. hefur að geyma ýmis ákvæði, m. a. heimild til að ákveða sameiginlegan opnunar- og lokunartíma fyrir veitingastaði, um gjöld fyrir leyfi, sem veitt eru, og um undanþágu frá ýmsum ákvæðum þessa frv. þeim til handa, sem nú starfa í þessari grein.

Ég sé ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þetta mál við þessa umræðu. Ég legg til, að málinu verði vísað til 2. umr., en vil jafnframt taka það fram, að samgm. mun taka málið til nánari athugunar á milli umræðna.

ATKVGR.

Fr. vísad til 2. umr. með 26 shlj. atkv.

Á 46., 60., 61. og 62. fundi í Nd., 22. des., 22., 23. og 26. jan., var frv. tekið til 2 umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 69. fundi í Nd., 2. febr., var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 56, n. 172 og 176)

Frsm. meiri hl. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Snemma á þessu þingi flutti samgm. frv. það, sem hér liggur fyrir, að beiðni samgmrn. En einstakir nefndarmenn áskildu sér rétt til þess að hafa óbundnar hendur um afstöðu til málsins. Við athugun á málinu í n. kom það í ljós, að nm. urðu ekki ásáttir um afgreiðslu frv. Meiri hluti n. leggur til, að frv. verði samþykkt, en minni hlutinn hefur skilað sérstöku áleti og leggur þar til, að frv. verði vísað til ríkisstj.

Fr. þetta er upphaflega samið af mþn., en hefur fengið endurskoðun að tilhlutun samgmrn. og lá fyrir hv. Alþingi í fyrra og var þá athugað af samgm. þessarar hv. deildar og raunar samþykkt óbreytt í þessari hv. d., en náði ekki fram að ganga í Ed.

Ef till. minni hlutans verður felld, svo að frv. gangi til 3. umr., þá mun meiri hl. n. fyrir 3. umr. bera fram brtt. um gildistöku laganna vegna þess, hve dregið hefur að samþykkja frv., og e. t. v. brtt. um fleiri minni háttar atriði, sem þó hafa ekki áhrif á meginefni málsins.

Frsm. minni hl. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er rétt, sem hv. frsm. meiri hlutans sagði hér áðan, að þetta frv. var hér á ferðinni

á síðasta Alþingi og var þá samþykkt hér í d., en þó voru nokkrar brtt., sem fluttar voru við frv., felldar. En eins og skipanin var þá, virtist vera vonlaust að fá lagfæringu á málinu, svo að það fór í gegn, en var síðan fellt í Ed., og sýnir það m. a., að frv. hafði á s. l. ári eins og nú ekki óskorað fylgi og margir höfðu ýmislegt við málið að athuga og þá það helzt, að þótt þetta frv. verði að lögum, bætir það lítið eða ekki neitt úr því ástandi, sem nú ríkir í okkar veitingahúsa- og gistihúsamálum. En það, sem hlýtur að vaka fyrir löggjafanum, er að ráða bót á því, sem miður fer. Einn mætur hv. alþm. sagði, að það sakaði ekki að samþykkja þetta frv., vegna þess að það gerði ekki skaða. Það má vel vera, að það mundi ekki gera tjón, þótt það væri samþykkt, en hitt er jafnvíst, að það gerir ekkert gagn. Og það, sem þarf að athuga, þegar verið er að semja breytingar á lögum, er, að það verði til gagns, sem gert er. Það er tilgangslaust að samþykkja frv. aðeins vegna þess, að það gerir ekki beint tjón.

Ég tel ekki ástæðu til þess að fjölýrða um málið. Ég læt mér nægja að vísa til frv. Hv. alþm. hafa kynnt sér það og lesið, og þá komast þeir ekki hjá því að verða sjáandi á það, að frv. gerir ekki gagn. Ég læt mér einnig nægja, að vísa til framsögu hv. þm. A-Sk. (PÞ) hér áðan, hún segir líka nokkuð um það, að frv. hefur ekki mikið til sins gildis, eða a. m. k. forðaðist hv. frsm. að minnast á það. Og ég læt að síðustu nægja að vísa til nál. minni hlutans á þskj. 176, þar sem lagt er til, að málinu verði vísað til hæstv. ríkisstj. til nánari athugunar. Og þá má væntanlega vonast til þess, að frv. um veitinga- og gistihúsamál verði lagt fram á næsta þingi, frv., sem miðar að því að bæta úr því ástandi, sem nú ríkir í þessum málum.

ATKVGR.

Till. á þskj. 176 um að vísa frv. til ríkisstj. felld með 14:8 atkv.

1. gr. samþ. með 17:1 atkv.

2.—9. gr. samþ. með 17:1 atkv.

10.—13. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

14.—15. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

16.—17. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

18.—25. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

Fyrirsögn frv. og fyrirsagnir kafla þess samþ. án atkvgr.

Fr. vísad til 3. umr. með 18 shlj. atkv.

Á 71. og 72. fundi í Nd., 5. og 6. febr., var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 73. fundi í Nd., 9. febr., var frv. enn tekið til 3. umr. (A. 56, 233).

Frsm. meiri hl. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Í nál. meiri hl. samgm. um þetta mál var það tekið fram, að meiri hl. n. mundi fyrir 3. umr. málsins bera fram brtt. um gildistöku laganna og e. t. v. fleiri atriði.

Vegna þess, hve dregið hefur að afgreiða frv., geta ákvæði þess um gildistöku ekki staðizt, og leggur meiri hl. n. til, að í stað þess, að upphaf-

lega var gert ráð fyrir, að lögin öðluðust gildi 1. jan. 1959, þá komi 1. jan. 1960.

Um fyrri brtt. á þskj. 233 er það að segja, að þar er aðeins um orðalagsbreytingu að ræða, til þess að ekki valdi misskilningi það, sem ákveðið er í greininni sjálfri.

**Frsm. minni hl. (Ingólfur Jónsson):** Herra forseti. Hv. þm. A-Sk. boðaði það, að meiri hl. hv. samgm. mundi flytja brtt. við þetta frv. við 3. umr., ef það yrði ekki felld frá við 2. umr. Nú sjáum við þessar brtt., og sumir hv. þm. munu kannske ætla, að þær séu til bóta, að þær nægi til þess, að frv. sé þess virði, að það verði gert að lögum. Ég held, að hv. þm. hafi sannfærzt um það við 2. umr. hér í d., að frsm. meiri hl. boðaði ekki neinar framfarir í löggjöfinni um gistihús og veitingamál, þótt þetta frv. yrði að lögum. Hann forðaðist það, og mig undrar það ekki, vegna þess að flestir munu vera þeirrar skoðunar, að boðskapurinn í þessu frv. sé harla lélegur. Ég hygg, að flestir hafi gert sér grein fyrir því, að þótt þetta frv. verði að lögum, þá bætir það ekki úr því ástandi, sem nú ríkir í okkar gistihúsa- og hótelmálum. Og það er ekki nægilegt að samþykkja þetta frv. aðeins vegna þess, að það gerir lítinn skaða, heldur hlýtur lögum að vera breytt aðeins vegna þess, að breyt. séu til bóta frá því, sem verið hefur. En það virðist vera boðskapur hv. meiri hl., að það beri að samþykkja frv., af því að það geri lítið tjón og af því að þetta frv. hafi verið samið af mþn. fyrir nokkrum árum. Það er þess vegna, sem hv. minni hl. vill ekki samþykkja það, að frv. verði endurskoðað og að það verði fundin með því einhver leið til úrbóta í okkar gistihúsa- og veitingamálum. Ég hygg, að jafnvel hv. þm. A-Sk. sé þeirrar skoðunar, að breytinga sé þörf til batnaðar í þessum málum. Og það, sem fyrir mér og hv. þm. A-Húnv. vakir, er það, að þetta frv. verði endurskoðað og fært í það form, að það geri gagn þessum málum, verði það lögfest.

ATKVGR.

Brtt. 233,1 samþ. með 20 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GJóh, GPg, HÁ, JóhH, JS, KGuðj, ÓB, PP, PP, SkG, StgrSt, SvBH, ÁP, ÁB, BG, EirP, EystJ, GíslG, GÍG, EOI.

IngJ, JPálm, KJJ, MJ, ÓTh, RH, SÁ, ÁkJ, BBen, BÓ greiddu ekki atkv.

5 þm. (HS, HV, LJós, PO, EmJ) fjarstaddir.

Frsv., svo breytt, samþ. með 15:12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: KGuðj, PP, PP, SkG, StgrSt, SvBH, ÁB, BG, EirP, EystJ, GíslG, GÍG, GJóh, GPg, HÁ.

nei: JPálm, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh, RH, SÁ, BBen, BÓ, IngJ, JóhH.

EOI, ÁkJ greiddu ekki atkv.

6 þm. (LJós, PO, ÁP, EmJ, HS, HV) fjarstaddir.

Frsv. afgr. til Ed.

Á 67. fundi í Ed., 10. febr., var frv. útbýtt eins og það var samþ. við 3. umr. í Nd. (A. 244).

Alpt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Á 68. fundi í Ed., 12. febr., var frv. tekið til 1. umr.

**Alfreð Gíslason:** Herra forseti. Þetta frv. er afturganga frá síðasta þingi. Þá var það hér til umræðu í þessari hv. deild, sem felldi frv. Nú kemur það aftur fram og alveg í óbreyttri mynd.

Mér fannst þá og finnst enn frv. einkennilega illa úr garði gert. Það er leitt, því að vafalaust er full þörf á nýrri löggjöf um þetta efni, en að minnum dómi þarfnast frv. algerrar endursköpunar. Í fyrri hliðruðu hv. samgm. Alþingis sér hjá því verki og nú virðist ætla að fara eins, nema hv. samgm. Ed. hugsi sér að gera bragarbót.

Þetta frv. hefur á sér greinilegan blæ þess, að flauturslega hafi verið frá því gengið. Gildir það bæði um form og efni. Ég get ekki farið út í einstakar greinar frv. nú við þessa umræðu, en vil þó aðeins leyfa mér að nefna örfá dæmi máli mínu til stuðnings.

Tvö erlend orð eru notuð í 1. gr., og bæði eru þau á skökkum stað. Í 7. gr. eru þrír tölulíðir. 2. tölulíður fellur undir þann 1. og er því óþarfur, en 3. tölulíðurinn á mjög vafasaman rétt á sér og stangast m. a. að líkindum á við mikilsverð ákvæði áfengislaganna. Í 8. gr. eru þrotabúi leyfishafa og dánarbúi sett strangari skilyrði um hæfni forstöðumanns gistihúss en almennt gildir í þessu frv., og sé ég ekki, hvers þessi bú eiga að gjalda, en nægætnei er þetta ekki. Í 21. gr. er vísað í 1. tölulíð 12. gr. í stað 4. tölulíðs 11. gr., en lesið eins og til er vitnað í gr. hljóðar ákvæðið svo:

„Gistihúsið þarf ekki að hafa lokið brottfararprófi í matreiðslu, framreiðslu eða gistihúsa-stjórn frá innlendum eða erlendum háskóla, sem ráðuneytið viðurkennir.“

Það eru fleiri atriði, sem lagfæringar þurfa við, en ég skal ekki fara frekar út í einstök atriði, sízt efnisatriði, enda má um þau deila. Eitt get ég þó ekki látið hjá líða að nefna. Samkvæmt frv. á ferðaskrifstofa ríkisins að hafa eftirlit með starfsemi gisti- og veitingastaða. Þetta er alveg fráleitt ákvæði. Sú stofnun hefur enga verðleika til slíkrar yfirumsjónar og það ekki þótt hún eigi að fá að hersa með heilbrigðisnefndir og héraðslækna sem undirlyllur. Ferðaskrifstofan heldur uppi nýtsömum ferðum um landið, satt er það. En það gefur henni ekki verðleika til þess mikilvæga starfs, sem hér er um að ræða. Það eðlilega og sjálfsagða er, að eftirlit með þessari starfsemi hafi lögreglustjórn, hver á sínum stað, með aðstoð héraðslækna og heilbrigðisnefnda, og að þessir aðilar standi beint undir ráðuneyti því, sem fer með þessi mál. Ferðaskrifstofan er hér algerlega óþarfur og óverðugur liður.

Ég vona, að sú hv. nefnd, sem þetta frv. fær nú, kynni sér efni þess og frágang og fari ekki að mæla með því eins og það nú liggur fyrir.

ATKVGR.

Frsv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til samgm. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

### 34. Verksmiðja til vinnslu sjávarafurða á Siglufirði.

Á 24. fundi í Nd., 18. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um stofnun og rekstur verksmiðju til vinnslu sjávarafurða á Siglufirði [44. mál] (þmfrv., A. 74).

Á sama fundi var frv. tekið til l. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 19 shlj. atkv.

Flm. (Gunnar Jóhannsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja á þskj. 74 frv. til l. um stofnun og rekstur verksmiðju til vinnslu sjávarafurða á Siglufirði.

Ég tel rétt að fara örfáum orðum um hinar einstöku gr. frv. og mun svo ræða frv. í heild þar á eftir.

1. gr. kveður á um, að ríkisstj. sé heimilt að láta reisa á Siglufirði verksmiðju til vinnslu og niðurlagningar sjávarafurða, heimilt sé að afla fjár með innlendri eða erlendri lántöku allt að 15 millj. kr.

2. gr. gerir ráð fyrir, að sjútmrh. skipi þriggja manna stjórn við fyrirtækið og þrjá til vara. Stjórnin sjái um byggingu og starfrækslu verksmiðjunnar. Stjórnin skal skipuð til þriggja ára í senn. Aðsetur og varnarþing stjórnarinnar skal vera í Siglufirði. Skulu stjórnarnefndarmenn og varamenn vera búsettir þar.

3. gr. er um starfssvið framkvæmdastjóra, sem stjórn verksmiðjunnar ræður.

4. gr. er um endurskoðendur, sem skulu vera 2, skipaðir af sjútmrh. til eins árs í senn.

5. gr. er um reikningsskil, en þar segir m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Stjórn verksmiðjunnar skal gera reikningsskil fyrir starfsárið svo fljótt sem auðið er og eigi síðar en svo, að endurskoðendur geti lokið störfum sínum fyrir 1. júlí ár hvert. Að þeim tíma liðnum skal stjórn verksmiðjunnar tafarlaust senda ríkisstj. afrit af rekstrar- og efnahagsreikningum, ásamt skýrslu um störf og rekstur verksmiðjunnar á árinu. Reikningar skulu árlega birtir í B-deild Stjórnartíðinda og í ríkisreikningnum.“

6. gr. er um heimild fyrir ríkisstj. að taka eignarnámi lóðir og fasteignir á Siglufirði, eftir því sem verksmiðjan þarf á að halda, og skal um slíkt eignarnám fara eftir ákvæðum laga nr. 61 frá 14. nóv. 1917.

7. gr. er um, að verksmiðjan skuli greiða 1% af brúttóandvirði seldra afurða til bæjarsjóðs Siglufjarðar.

Þetta eru aðalatriði frv., og mun ég þá nokkuð ræða frv. í heild og hvað fyrir okkur vakir með flutningi þessa frv.

Árið 1946 voru á Alp. samþ. lög um sildar-niðursuðuverksmiðju ríkisins. Þáv. atvmrh. skip-

aði 3 manna stjórn, sem sjá skyldi um allan nauðsynlegan undirbúning að byggingu verksmiðjunnar og láta hefja framkvæmdir, eftir því sem þörf krefði. Árið eftir var gerð sú breyt. á lögum verksmiðjunnar, að stjórn sildarverksmiðja ríkisins skyldi annast byggingu verksmiðjunnar og rekstur hennar.

Það verður að segja frá því máli eins og það er, að um framkvæmdir af hendi S. R. um byggingu verksmiðjunnar hefur ekki verið að ræða eða neina rannsókn í málinu, svo að vitað sé. A. m. k. hef ég hvergi orðið var við, að frá hendi stjórnar S. R. hafi neitt verið birt opinberlega í málinu.

Í sambandi við þetta mál er vert að benda á, að lítil sem engin rannsókn hefur farið fram á því, hvort sú sild, sem veiðist fyrir Norðurlandi, sé heppileg til niðursuðu. Ýmislegt mælir þó með því, að svo sé, og annað á móti. Það var því full nauðsyn á því, að slík rannsókn yrði látin fara fram. Hins vegar er þegar fengin töluverð reynsla með niðurlagningu sjávarafurða, enda auðvelt með útvegum og geymslu slíks hráefnis. Má ætla, að ef vel væri á málinu haldið og kunnáttumenn fengnir til að sjá um rekstur verksmiðjunnar, ætti fjárhagsleg áhætta að vera hverfandi lítil. Fyrir því hafa þeir menn, sem þetta mál hafa rannsakað, talið heppilegra að miða rekstur verksmiðjunnar við niðurlagningu ýmissa sjávarafurða, en fresta um sinn niðursuðu sildar að mestu leyti.

Eins og að líkum lætur, er það mikið áhugamál Siglufirðinga, að reist verði þar verksmiðja til vinnslu sjávarafurða. Mál þetta hefur verið allmikið rætt og rannsakað og benda niðurstöður slíkrar athugunar til þess, að hér sé um arðbært fyrirtæki að ræða. Sérstaklega eru það verkalyðsfélögin, sem hafa látið málið til sín taka. Eins og flestum mun kunnugt, sem eitthvað þekkja til, er töluvert atvinnuleysi yfir 4—6 mánuði ár hvert, mismunandi mikið eftir árferði. Ráða þar mestu aflabröð og tíðarfar. Iðnaður er þar lítill yfir veturinn, nokkur smáverkstæði svo og tunnuverksmiðja ríkisins, sem hefur í þjónustu sinni 35 manns 6—7 mánuði á ári. Bygging slíkrar verksmiðju er því mikið hagsmunamál fyrir bæjarfélagið og íbúa þess og mundi gerbreyta atvinnuástandinu til hins betra. Þá er rétt að benda á gjaldeyrishlið þessa máls. Slík verksmiðja mundi útvega mikinn gjaldeyri fram yfir það, sem nú fæst fyrir þar vörur erlendis, sem verksmiðjan kæmi til með að vinna úr.

Það getur ekki hjá því farið, að Íslendingar hljóta fyrr eða síðar að stórauka fiskiðnað sinn, bæði með aukinni niðursuðu og niðurlagningu, og þar með stefna að því, að nokkur hluti þess afla, sem á land berst, verði fullunninn í landinu sjálfu og fluttur þannig út. Með því móti getum við stóraukið gjaldeyrstekjur þjóðarinnar og byggt upp traustara og öruggara atvinnulíf.

Í grg., sem fylgir frv., er nánar skýrt frá tilgangi með byggingu verksmiðjunnar. Í fyrsta lagi að hagnýta yfir haust- og vetrarmánuðina það mikla vinnuafli, sem þar er fyrir hendi og verður ekki hagnýtt nema að mjög litlu leyti nema með byggingu iðnaðarfyrirtækja. Í öðru

lagi að breyta hluta af því hráefni, sem nú er flutt út fyrir 100—150 millj. kr., í verðmætari og fullunna vöru og auka þar með gjaldeyristekjurnar.

Á það er bent, að fyrst um sinn yrði aðallega unnið að því að sneiða niður saltfisk og saltufsa og framleiða sjólax í oliu. Vitað er, að neyzla slíkrar vöru hefur farið mjög ört vaxandi í heim löndum, sem flytja inn fiskmeti. Ein litil verksmiðja á Suðurlandi, sem framleitt hefur slíka vöru, hefur flutt út 2 s. l. ár fyrir hátt á 6. millj. kr. og engan veginn getað annað nema litlum hluta eftirspurnarinnar.

Hráefnis til framleiðslunnar er mjög auðvelt að afla, því að saltfiskur og saltufsi er framleiddur í hverju sjávarþorpi á Íslandi. Talið er, að útflutningsverðmæti fisksins muni allt að því fjórfaldast, eftir að húið er að vinna hann þannig, miðað við það, að hann sé fluttur út sem óunnið hráefni. Annað aðalverkefni verksmiðjunnar yrði að vinna úr saltsild, sykursild og kryddsild flök og gaffalbita, sem lagt yrði í oliu og sósur ýmiss konar. Ekki þarf að fjölýrða um það, að nægjanlegt hráefni til slíkrar vinnslu er ávallt fyrir hendi, jafnvel þótt aflabrestur verði á sild, því að þau sildarleysisár, sem gengið hafa yfir Norðurland undanfarið, hefur alltaf fiskast allmikið magn sildar, sem er hið ákjósanlegasta hráefni til slíkrar framleiðslu, svo að hráefnis-skort þarf aldrei að óttast, og er það mjög stórt atriði. Talið er, að útflutningsverðmæti sildar, sem unnin væri á þennan hátt, mundi allt að því þrefaldast.

Í þessu sambandi má benda á, að Svíar kaupa árlega af okkur tugi þúsunda tunna af kryddsild og sykursild, sem þeir svo taka til vinnslu heima í sínu landi og leggja niður í dósir, bæði sem flök, gaffalbita o. fl. Þessa sild selja svo Svíarnir út um heim fyrir mjög gott verð. Þannig leggjum við heim til bezta hráefnið, sem fánlegt er til slíkrar framleiðslu, í staðinn fyrir að vinna úr einhverju af síldinni sjálfir á sama hátt og Svíar gera og selja síldina þannig fullunna beint á markaðinn til neytendanna. Það er engin ástæða til að ætla, að Íslendingar geti ekki lært að leggja niður sild á réttan hátt eins og aðrar þjóðir. Að sjálfsgöðu þurfa þar að koma til sérfræðingar, en hér er um svo stórt mál að ræða, að einskis má láta ófreistað til að kenna Íslendingum rétta aðferð við niðurlagningu sildarinnar. Það er ekki vansalaust, að við skulum flytja út alla okkar ágætu sild á þann hátt, sem við gerum. Við verðum að brjóta hér við blað í okkar framleiðslu-háttum, máske ekki í mjög stórum stíl fyrst til að byrja með, en við verðum að þora að hefjast handa og brjóta okkur nýjar leiðir, vinna nýja markaði fyrir síldina fullunna. Þetta gera aðrar þjóðir, og því ættum við ekki að geta það líka?

Hér hefur verið lauslega bent á aðalframleiðslugreinar verksmiðjunnar, en auk þess mætti svo vinna hrogn, en þau eru nú flutt út óunnin, aðallega til Svíþjóðar, en þar eru þau unnin og seld til Ameríku og Grikklands fyrir margfalt herra verð. Útflutningsverðmæti hroгна, sem þannig væru unnin, mundu gefa margfaldan gjaldeyri, miðað við það, sem nú er.

Eins og ég hef áður bent á, er nokkurt atvinnu-

leysi yfir nokkra mánuði á Siglufirði. Margir tugir karla og kvenna ganga þar atvinnulausir eða atvinnulitlir vikum og mánuðum saman. Sumt af þessu fólki neyðist til að leita hingað suður til Faxaflóa og víðar í leit að atvinnu. Það fólk, sem hverfa verður frá heimilum sínum ár eftir ár í leit að atvinnu til fjarlæggra staða, gefst upp á slíku. Endirinn verður því í mörgum tilfellum sá, að mikill hluti þessa fólks flyzt búferlum hingað suður, þangað sem atvinnuskilyrðin eru betri, lífsafkoman öruggari. Þetta er staðreynd, sem sjávarþorpin á Norðurlandi húa við.

Í þessu sambandi má benda á, að árið 1950 voru búsettir á Siglufirði 3060 manns. Nú eru íbúar bæjarins 2760. Þannig hefur fólkinu fækkað á þessum árum um 300 manns, — að viðbætti allri eðlilegri fjölgun, sem mun láta nærri að sé 500—600 manns. Þessar tölur sýna ljóslega, hvernig ástandið er og að full þörf er á úrbótum. Siglufjörður er þannig í sveit settur, að afkoma hans byggist fyrst og fremst á því, sem sjörinn gefur. Landbúnaður er þar enginn, svo að teljandi sé, nema eitt kúabú, sem bærinn rekur. Atvinna íbúa bæjarins byggist því eingöngu á sjósókn og vinnslu sjávarafurða.

Það þarf því engan að undra það, þótt Siglufirðingar óski þess, að allt sé gert, sem hægt sé, til þess að sá afli, sem á land berst, sé hagnýttur til hins ýtrasta. Því eru það ákveðnar óskir Siglufirðinga, að þessu frv. verði vel tekið og það hljóti stuðning hv. alþm. og nauðsynlega fyrirgreiðslu hæstv. ríkisstj.

Ég leyfi mér svo að lokinni þessari umr. að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og til hv. sjútnv.

#### ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til sjútnv. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. sjútnv., á þskj. 522, var útbýtt 12. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 35. Ferðaskrifstofa ríkisins.

Á 24. fundi í Nd., 18. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 33 1936, um Ferðaskrifstofu ríkisins [49. mál] (þmfrv., A. 80).

Á 25. fundi í Nd., 20. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 26. fundi í Nd., 21. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Svo sem hv. þdm. er kunnugt, er svo ákveðið í lögum um skipulag fólksflutninga með bifreiðum, að sérleyfishafar skuli greiða ákveðið gjald af seldum farmiðum sem sérleyfisgjald. Upphaflega var gjald þetta 7% af andvirði seldra farmaða, en var

síðan með lögum nr. 3 1952 lækkað í 3%, og er það það gjald, sem nú er greitt. Samkvæmt lögnum um skipulag fólksflutninga með bifreiðum frá 1945 er gert ráð fyrir því, að gjald þetta verði annars vegar notað til þess að standa straum af kostnaði við skipulag fólksflutninga, en hins vegar verði því varið til þess að koma upp afgreiðslumiðstöðvum fyrir sérleyfisbifreiðar.

Frá fyrstu tíð hefur gjaldinu verið varið til þess að standa straum af kostnaði við umferðarmálaskrifstofuna, en hins vegar hefur ekki komið til framkvæmda sá þáttur málsins að greiða fyrir byggingu afgreiðslumiðstöðva fyrir áætlunarbifreiðar með þessu gjaldi. Aftur á móti var gerð sú breyting á lögum um ferðaskrifstofu ríkisins 1947, að heimilað var að greiða hallann af rekstri ferðaskrifstofunnar af þessu sérleyfisgjaldi bifreiða, og það er þessi heimild, sem lagt er til með þessu frv. að niður verði felld, og skal ég nú í stuttu máli gera grein fyrir því, hvernig á því stendur.

Eins og í grg. frv. er vikið að, þá er mjög vaxandi nauðsyn á því að koma upp afgreiðslumiðstöðvum fyrir sérleyfisbifreiðar og þá fyrst og fremst hér í Reykjavík, því að flutningar slíkra bifreiða, bæði fólksflutningar og vöruflutningar, eru mestir héðan og hingað, og má í rauninni segja, að fullkomið öngþveiti sé ríkjandi varðandi afgreiðslu þessara bifreiða. Þær hafa afgreiðslu sína á fjöldamörgum stöðum um bæinn, og almenningur á mjög erfitt með að átta sig á því, hvar hver einstök bifreið hefur aðsetur. Nú er þannig háttað, að aðalafgreiðsla þessara bifreiða er hjá Bifreiðastöð Íslands. Mér er tjáð, að þeirri bifreiðastöð hafi nú verið sagt upp afnotum þess húsnæðis, sem hún hefur, og er ekki gott að sjá, hvað af því leiðir. Aðrar áætlunarbifreiðar víðs vegar að af landinu hafa afgreiðslu hjá ýmsum sendibílastöðvum og ýmsum aðilum öðrum hér og þar um bæinn. Auk þess sem, eins og ég áðan sagði, þetta leiðir af sér mikla erfiðleika fyrir þá, sem eiga viðskipti við þessa áætlunarferðahafa, og einnig að sjálfsögðu fyrir þá sjálfa, þá er hér um að ræða til viðbótar umferðarvandamáli í Reykjavík af þessum ástæðum. En það er þó minnsti þáttur málsins, heldur er hitt veigamest, að það er í rauninni ógerlegt að una öllu lengur við það ástand varðandi aðsetur fyrir þessar áætlunarbifreiðar, sem nú ríkir. Félag sérleyfishafa hefur mjög lagt áherzlu á það, að á þessu fáist einhver bót, hefur gert sérstaka áætlun og látið gera teikningar að byggingu afgreiðslumiðstöðvar, en fé skortir til að hrinda þessu nauðsynjamáli áleiðis. Með heimildinni í l. um ferðaskrifstofu ríkisins um að greiða halla ferðaskrifstofunnar af sérleyfisgjaldi hefur gersamlega verið útilokað, að hægt væri að framkvæma þann lið í ákvæðum l. um skipulag fólksflutninga með bifreiðum að verja sérleyfisgjaldi til þess að koma upp afgreiðslumiðstöðvum.

Fram til 1951 hefur hallinn af ferðaskrifstofunni verið greiddur á þennan hátt, en eftir þann tíma hefur verið gert ráð fyrir því í fjárl., að hallinn væri greiddur áfram með þessu móti, að sérleyfissjóður stæði undir hallarekstrinum, en eftir þann tíma hefur þó ekkert enn verið greitt

úr sérleyfissjóði í þessu skyni. Af hálfu fjmrn. mun hafa verið gerð itrekuð krafa um það, að þetta yrði greitt úr sérleyfissjóði, svo sem fjárlög ákvörðuðu, en greiðslur þessar hafa ekki verið inntar af hendi.

Frá þessum tíma hefur hallinn af ferðaskrifstofunni numið rúmri 1.4 millj. kr. til ársloka 1957, og áætlaður halli á árinu 1958 er 313 þús. kr. Í árslok 1957 voru í sérleyfissjóði handbærar 1.4 millj. kr., og ef ætti að greiða hallann af ferðaskrifstofunni til þess tíma, þá er af þessu ljóst, að sérleyfissjóður er gersamlega uppétinn og ekki eyrir til þess að greiða til byggingar afgreiðslumiðstöðvar. Árstekjur af sérleyfisgjaldi, eftir að það var lækkað, urðu 1957 544 þús. kr., en það ár kostaði umferðarmálaskrifstofan 379 þús. kr., þannig að það er að vísu ekki mikið afgangur á þessu ári til þess að leggja til þeirra þarfa, sem ég minntist á, byggingar afgreiðslumiðstöðvar, og ljóst er, að tekjuafgangur sérleyfissjóðs þetta ár nægir alls ekki til þess að greiða halla ferðaskrifstofunnar það ár, þannig að hluta hans yrði að greiða úr ríkissjóði.

Fluttar hafa verið till. um það í sambandi við fjárlög að fella niður það ákvæði, að hallinn af ferðaskrifstofunni væri greiddur úr sérleyfissjóði, og jafnframt var á síðasta þingi flutt till. um það í sambandi við afgreiðslu fjárl., að áfallinn hallarekstur ferðaskrifstofunnar, sem ekki hefur enn verið greiddur, þ. e. 1.4 millj. kr., sem ég gat um og ríkissjóður þegar hefur lagt út, verði ekki endurkrafinn. Ef því hefði fengist framgengt, sem því miður hið háa Alp. féllst þá ekki á að samþykkja, mundu nú vera handbærar um hálf önnur millj. kr. í sérleyfissjóði til þess að hefja byggingu afgreiðslumiðstöðvar. Það verður að vænta, að breyting verði á afstöðu Alþingis til þessa máls og hætt verði við að gera þessa kröfu á hendur sérleyfissjóði, en það er að sjálfsögðu mál, sem eðlilegt er að sé afgreitt í sambandi við fjárlög.

Hins vegar er það skoðun okkar flm. þessa frv., að það sé fráleitt með hliðsjón af öllum aðstæðum að láta áfram standa í l. um ferðaskrifstofu ríkisins þessa heimild, því enda þótt segja meg, að gera mætti þá einföldu breyt. á fjárl. að hætta að nota heimildina, þá er það alltaf fyrir hendi að nota þessa heimild, meðan þetta lagaákvæði er í gildi, og því eðlilegast, að það sé úr gildi felld.

Til stuðnings þessari till. vil ég leyfa mér að benda á það, að í sérstöku frv. til l. um skipulagningu samgangna, sem útbýtt hefur verið hér í d. í dag, stendur svo í grg., með leyfi hæstv. forseta: „Þá telur n.“ þ. e. a. s. nefnd sú, sem af Alp. var kjörin til þess að ræða um skipulagningu samgangna og gera tillögur um það, en á tillögum hennar byggist þetta frv., „þá telur n. rétt að hætta að greiða rekstrarhalla ferðaskrifstofu ríkisins af sérleyfisgjaldinu, eins og heimilað er í gildandi l. um ferðaskrifstofu ríkisins og ákveðið hefur verið í fjárl. undanfarin ár.“

Mér skilst, að þessi n. hafi verið sammála um það að leggja til, að hætt yrði að nota þessa heimild. Í frv., eins og það liggur hér fyrir, sé ég hins vegar ekki að sé lagt til að breyta l. um

ferðaskrifstofu ríkisins á þann hátt að fella niður þessa heimild, heldur stendur hún eftir sem áður þrátt fyrir þessa einróma skoðun samgmn. Ég tel því þetta einnig til viðbótar því, sem ég hef áður mælt, aukna röksemd fyrir því, að rétt sé að gera þá breyt. á l. um ferðaskrifstofu ríkisins, sem við hv. þm. Borgf. höfum lagt til, að gerð væri. Ég skal taka það skýrt fram, að með þessari breyt. felst ekki frá okkar hendi neitt mat á því, hvort gera eigi að öðru leyti breyt. á skipulagi ferðaskrifstofunnar eða starfsemi hennar. Þetta snertir það á engan hátt. Afleiðingin mundi eingöngu verða sú, að hallinn yrði greiddur úr ríkissjóði, eins og gert er með aðrar ríkisstofnanir, og engin sérstök ástæða til að gera undantekningu með þessa stofnun í því sambandi.

Ég sé svo ekki ástæðu til að orðlengja frekar um málið, en vil leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni umr. vísað til hv. samgmn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til samgmn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

### 36. Skipulagning samgangna.

Á 26. fundi í Nd., 21. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um skipulagningu samgangna [53. mál] (þmfrv., A. 87).

Á 27. fundi í Nd., 24. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Hinn 15. marz 1956 samþ. Alþ. svo hljóðandi þáttill.: „Alþ. ályktar að kjósa fimm manna millipinganevnd til þess að athuga, hvernig ástætt er um samgöngur innanlands, á landi, á sjó og í lofti. Skal n. að þeirri athugun lokinni gera till. um skipulag samgangna þessara, þannig að þær verði í heild sem hagkvæmastar fyrir allar byggðir landsins, en kostnaði þó í hóf stillt, svo sem auðið er.“

Sama dag og þessi þál. var afgr., kaus sameinað Alþ. fimm menn í millipn. til þess að athuga þessi mál. N. var þannig skipuð: Jón Sigurðsson framkvæmdastjóri í Reykjavík, Karl Guðjónsson alþm., Matthías Bjarnason framkvæmdastjóri á Ísafirði, Páll Þorsteinsson alþm. og Ragnar Jónsson framkvæmdastjóri í Vík í Mýrdal. Formaður n. var kjörinn Matthías Bjarnason framkvæmdastjóri á Ísafirði.

N. hóf störf 23. maí 1956 og vann síðan að málinu, unz hún lauk störfum í febrúarmánuði þessa árs og gekk þá endanlega frá áliti og till., sem alþm. voru látnar í té skömmu síðar, eða á síðasta þingi.

Fr. það, sem hér liggur fyrir, er samið af þessari millipn. En frv. er nú flutt af samgmn. þess-

arar d. eftir beiðni samgmn., en einstakir nm. áskilja sér rétt til þess að hafa óbundnar hendur um afstöðu til málsins, enda mun n. að sjálf-sögðu athuga málið nánar á milli umr.

Millipn. kynnti sér rækilega samgöngumál inn-anlands. og að athuguðu máli virtist henni þörf á því að auka og bæta skipulag á þessum málum. Bæði er nauðsynlegt að tryggja betri þjónustu með auknu eftirliti og samræmi í fargjöldum og flutningsgjöldum og auk þess að veita þeim, sem rekstur samgangna annast, aukna tryggingu fyrir því að njóta þeirra viðskipta, sem til falla á sérleyfissvæðinu.

Það er augljóst, að sérleyfi til flutninga á ákveðinni flutningaleið um tiltekinn tíma er mjög mikilvæg trygging hverjum þeim aðila, sem samgöngur annast. Með þá tryggingu að bak-hjarli eru vaxandi líkur til þess, að sérleyfis-hafinn sjái sér fært að bæta þjónustu sína fremur en ella, um leið og komið er á fót opin-beru eftirliti með þjónustunni, bæði verði far-miða og ferðafjölda á þeirri sérleyfisleið, sem um er að ræða.

Fólksflutningar með bifreiðum hafa farið eftir ákveðnu skipulagi nú um allan árabíl. Sú skipulagning komst á með l. frá 1935, um skipu-lag á fólksflutningum með bifreiðum, og hafa þau lög haldið gildi sínu síðan með litlum breyt. Munu flestir, sem til þekkja, vera sammála um það, að sú skipulagning hafi komið þeim málum í betra horf en ella hefði orðið. Um strandferðir og flutninga á sjó eru engin slík lagafyrirmæli. En í l. nr. 119 frá 1950, um stjórn flugmála, er tekið fram, að ráðh. sé heimilt að setja reglur um flugferðir innlendra flugvéla og ef nauðsyn krefur að veita einu eða fleiri félögum sérleyfi til fastra áætlunarferða á ákveðnum leiðum, innanlands og utan. Slíkar reglur hafa verið settar, en í framkvæmd hefur þessum málum verið þannig háttáð síðustu árin, að Flugfélag Íslands hefur eitt haldið uppi reglubundnum áætlunarferðum innanlands. Flugfélag Íslands fékk sérleyfi til flugferða innanlands 1952 á 17 tilteknum flugleiðum. Sérleyfi þetta er nú raun-ar runnið út, en hefur ekki verið endurnýjað, og starfrækir því Flugfélag Íslands innanlandsflug-ið nú um sinn án sérleyfis.

Það var álit millipn. eftir að hafa athugað þessi mál, að nauðsyn bæri til að semja frv., sem yrði lagt fyrir hestv. Alþ., um aukið skipulag á samgöngumálum innanlands. Taldi n. það beztu leiðina til þess að koma í veg fyrir árekstra og kostnaðarsama samkeppni milli einstakra þátta samgöngumála.

Fr. sem hér liggur fyrir, miðar að því að koma á fót sameiginlegri stjórn allra samgöngu-mála, þ. e. að þeim starfi skipulagsnefnd sam-gangna undir yfirstjórn samgmn. Mundi á þenn-an hátt verða tekið tillit til samgangna á landi, samgangna með ströndum fram og í lofti og reynt að samræma þessa þætti sem bezt, svo að þjónusta sú, sem veitt er, verði eins góð og auði-ið er, en kostnaði þó í hóf stillt, svo sem vakti fyrir Alþ., þegar það afgreiddi þáttill. þá um skipun millipn., sem ég hef þegar dregið á.

1. kafli frv. fjallar um sérleyfi. Hann felur í sér þau ákvæði, að gert er ráð fyrir því, að sér-

leyfi þurfi til fólksflutninga innanlands með áætlunarbifreiðum og flugvélum, og eru ákvæðin um það efni nokkru gleggri og skýrari a. m. k. en í þeim 1., sem nú gilda og um það fjalla. — 2. gr. frv. kveður á um sérleyfi til fólksflutninga með bifreiðum. Hún er nær samhljóða ákvæðum núgildandi 1. um það efni, en í 3. gr. frv. eru ákvæði, sem snerta sérleyfi til flugferða, og eru þau samsvarendi ákvæðum 2. gr. um sérleyfi til fólksflutninga með bifreiðum.

2. kafli frv. fjallar um leigubifreiðar í kaupstöðum og kauptúnum. Þar eru tekin upp óbreytt ákvæði núgildandi laga um þetta efni. En n., sem frv. samdi, þótti eðlilegt, að þessi ákvæði, sem eru einn þáttur af skipulagningu samgangna, yrðu tekin inn í þetta frv.

Þeirri meginreglu hefur verið fylgt að kveða á með lögum, hvert verksvið ýmissa ríkisstofnana er, sem annast vissar greinar í samgöngum eða öðrum framkvæmdum með þjóðinni. Þannig er þessu háttað um vegamál. Verksvið vegamálastjóra og skrifstofa hans er ákveðið með lögjöf. Hið sama gildir um vita- og hafnamál, flugmál, póst- og símamál, raforkumál, landsmiðju og ýmsar heilbrigðis- og menntastofnanir. En það eru engin lagaákvæði um verksvið, réttindi og skyldur Skipautgerðar ríkisins, þó að sú stofnun hafi starfað með góðum árangri um alllangt árabil. N., sem frv. samdi, fannst eðlilegt, að sett yrðu í lög ákvæði um Skipautgerð ríkisins, hliðstæð ákvæðum, sem gilda um skyldar greinar samgöngumála, og er 3. kafli frv. því um Skipautgerð ríkisins.

Í 13. gr. frv. er það nýmæli, að ráðh. á að vera heimilt að veita skipautgerðinni sérleyfi til flutninga að og frá ákveðnum höfnum til fimm ára í senn. Það þykir nokkuð bera á því, að skipautgerðin eigi við samkeppni að etja á þeim flutningaleiðum, þar sem auðveldast er að afla tekna með fargjöldum og flutningsgjöldum. Á hinn bóginn eru skipautgerðinni lagðar þær skyldur á herðar að annast flutninga með ströndum fram um land allt og sinna eða veita þjónustu á þeim höfnum, þar sem flutningsmagn er tiltölulega lítið og því ekki líkur til, að þeir flutningar út af fyrir sig skili miklum tekjum. En gert er ráð fyrir því, að áður en slíkt sérleyfi verði veitt, skuli leita umsagnar og álits sýslunefndar eða bæjarstjórnar í þeim kaupstað eða sýslu, sem í hlut á, og sé það álit þessara aðila, að þjónusta sú, sem skipautgerðin veitir á þeirri höfn, sem í hlut á, sé ekki fullnægjandi, þá er ekki heimilt skv. frv. að veita skipautgerðinni sérleyfi til flutninga á þann stað.

Svo sem ég gat um áðan, hafa fólksflutningar með bifreiðum farið eftir ákveðnu skipulagi nú um allmörg ár. Starfað hefur skipulagsnefnd til þess að hafa umsjón með þeim ferðum og gera till. til rn. um þau efni. En vegna þess að lagt er til með þessu frv., að fleiri þættir samgöngumála en ferðir á landi fari eftir ákveðnu skipulagi, leiðir af því, að gert er ráð fyrir að færa út verksvið skipulagsnefndar samgangna. Og í stað þess, að n. sú, sem nú starfar að þessum málum, er skipuð eftir tilnefningu vissra aðila, þá er hér lagt til, að sú skipulagsnefnd, sem tekur við störfum skv. þessu frv., ef að 1. verð-

ur, verði fimm manna n., kosin af sameinuðu Alþingi.

Tekjum, sem til falla í hinn svonefnda sérleyfissjóð, er nú varið til þess að standa straum af kostnaði við skipulagningu fólksflutninga með bifreiðum svo og til þess að styðja ferðaskrifstofu ríkisins fjárhagslega og enn fremur til nokkurra annarra verkefna, svo sem heimilt er skv. gildandi lögum. Hér er gert ráð fyrir því, að sérleyfis- og undanþáguhafar til fólksflutninga með bifreiðum skuli greiða leyfisgjald, 3% af andvirði seldra farmaða, og er þetta óbreytt frá því, sem nú er í gildandi lögum og verið hefur um alllangt skeið. En hér er enn fremur gert ráð fyrir því, að sérleyfishafar á flugleiðum skuli greiða sérleyfisgjald, ½% af andvirði seldra farmaða á innanlandsflugleiðum. Það vakir fyrir n., sem samdi frv., þegar hún leggur þetta til, að þar sem flugið á að njóta þeirra trygginga, sem felast í skipulagningu samgangna innanlands, þá sé eðlilegt, að það kosti að einhverju leyti störf skipulagsnefndarinnar og stjórn þessara mála. Hins vegar er á engan hátt eðlilegt, að flugið leggi fram fé til þess að reisa stöðvar vegna áætlunarbifreiða og ýmissa annarra verkefna, sem nú er leyfilegt að verja fé til úr sérleyfissjóði. Þessi mismunur á gjaldinu milli sérleyfishafa á landleiðum annars vegar og loftleiðum hins vegar grundvallast á þessari skoðun milli þ. n.

Ég hef þá gert grein fyrir meginefni þessa frv. og mun ekki við þessa umr. fara um það fleiri orðum, nema sérstakt tilefni gefist til. En ég vil að lokum taka það fram, að samgmn., sem flytur þetta frv. að beiðni rn., mun að sjálfsögðu taka málið í heild til athugunar á milli umræðna.

ATKVGR.

Fr. v. ísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv.

Á 57. fundi í Nd., 16. jan., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 59. fundi í Nd., 20. jan., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 87, n. 166 og 173).

**Frsm. meiri hl. (Páll Þorsteinsson):** Herra forseti. Frv. þetta er samið af millipn. í samgöngumálum, sem kosin var af sameinuðu þingi. Frv. var flutt snemma á þessu þingi af samgmn. þessrarar hv. d. eftir beiðni samgmrn. Í grg., sem fylgir frv., er það tekið fram, að einstakir nm. hafi óbundnar hendur um afstöðu til málsins. Það kom í ljós við meðferð þessa frv. í hv. samgmn., að þessi fyrirvari nm. var ekki settur að ófyrirsynju, því að nm. urðu ekki ásáttir um afgreiðslu málsins, hvernig henni skyldi hagað.

Meiri hl. samgmn. leggur til, að frv. verði samþykkt óbreytt eins og millipn. hefur gengið frá því, en minni hl. samgmn. gat ekki á það fallist og hefur skilað sérstöku áliti, þar sem lagt er til, að frv. verði vísað til ríkisstj.

Við 1. umr. þessa máls gerði ég grein fyrir efni frv. og tel ekki ástæðu til að endurtaka það eða ræða frv. efnislega nú og mun því ekki hafa þessi framsöguorð að þessu sinni fleiri.

**Frsm. minni hl. (Jón Pálmason):** Herra forseti. Eins og kom fram í ræðu hv. þm. A-Sk. (PP), frsm. meiri hl., þá fór það svo, að hv. samgmn. gat ekki orðið sammála um afgreiðslu þessa máls. Ástæðurnar fyrir því eru í aðalatriðum teknar fram í nál. mínu og hv. 1. þm. Rang. (IngJ), sem er birt á þskj. 173. Við litum svo á, að hér sé um svo flókin og vandasöm mál að ræða og lítið rædd, að ekki sé rétt að lögfesta þetta frv., eins og það liggur fyrir, nú á þessu þingi. Í fyrsta lagi er það víst, að þótt þetta frv. hafi verið samið af millipn., er það órætt bæði í stjórnmálaflokkunum og meðal þeirra stofnana, sem hlut eiga að máli, og m. a. get ég sagt það, að ég átti um það tal við framkvæmdastjóra Flugfélags Íslands, og taldi hann, að það væri mjög hæpin leið að lögfesta að heimta sérleyfi um allar flugsamgöngur hér innanlands. Það mál er vandasamara en menn gera sér kannske sumir grein fyrir, og er nauðsynlegt að undirbúa það betur eða ræða það mál betur, hvort rétt er að fara inn á þá leið eða ekki. Sömu leiðis eru allar samgöngur meðfram ströndum landsins það mikið mál, að það er eins og sakir standa, töluvert hæpið að lögfesta það nú og gefa skipaútgærdinni sérleyfisrétt í því efni, enda hefur forstjóri skipaútgærdarinnar skrifað samgmn. um það, að hann teldi þau ákvæði, sem í frv. eru, ekki fullnægjandi, ef inn á þá leið ætti að fara.

Ég vil þess vegna mega vænta þess, að meiri hl. þessarar hv. d. geti fallist á okkar till. að vísa málinu til ríkisstj. til nánari athugunar, því að það ætti ekki að skipta miklu máli. Í því eru ekki nein ákvæði, sem mjög aðkallandi er að lögfesta, og skal ég ekki um það fara fleiri orðum. Ég vil víkja því til hestv. forseta, að hann láti ekki fram fara atkvgr. um þessa till., nema meginhluti þdm. sé viðstaddur, en ég sé, að svo er ekki nú.

**Frsm. meiri hl. (Páll Þorsteinsson):** Herra forseti. Frsm. minni hl. samgmn., hv. þm. A-Húnv., hefur nú gert grein fyrir þeirri till. minni hl., að þessu frv. verði vísað til ríkisstj. Það er í sjálftu sé ekki óalgengt, að málum sé vísað til ríkisstj. og að þau hljóti þá afgreiðslu á þingi. En þessi till. minni hl. samgmn. virðist ekki alls kostar eðlileg, þegar á það er lítið, hvaða undirbúningur þetta mál hefur fengið, sem hér liggur fyrir. Hestv. Alþingi kaus með hlutfallskosningu sjö manna millipn. til þess að athuga samgöngumálin í landinu. Kosningu í þessa nefnd hlutu menn frá öllum þingflokkunum. Þessi n. tók til starfa í maímánuði 1956 og lauk störfum í febr.-mánuði 1958. Hún hefur málið til athugunar og meðferðar nokkuð á annað ár. Hún skilar álit, sem hún varð sammála um, og þetta álit er afhent þingmönnum á síðasta þingi eða s. l. vetur, svo að hv. þm. hafa haft það með höndum og getað kynnt sér málið allt að því eitt ár.

Niðurstaða millipn. var að leggja til, að sú lagabreyting yrði gerð, sem þetta frv. felur í sér, og að sjálfsögðu var frv. ásamt heildarálini n. afhent samgmrn. til athugunar og yfirlits, og eftir að samgmrn. hefur athugað málið gaumgæfilega, sendir það samgmn. þessar d. frv. með

ósk um, að það verði flutt hér á þessu hestv. Alþingi.

Þegar málið hefur fengið þennan undirbúning, er það niðurstaða í nál. minni hl. samgmn., að þetta þarf nánari athugunar við, og það má nú ætla, að þm. og þingnefnd hefði gefið nokkurt tómt til þess nú á þessu þingi að athuga einstök ákvæði frv. En það virðist ekki vera það, sem fyrir hv. minni hl. samgmn. vakir, hér þurfi meiri athugunar við utan þingsins, þess vegna þurfi að vísa málinu til ríkisstj., þó að það kæmi frá samgmrn. inn í þingið eða væri tekið til flutnings vegna beiðni samgmrn. snemma á þessu þingi.

Þegar á þetta allt er lítið, virðist mér, að till. minni hl. samgmn. um að vísa frv. nú til ríkisstj. sé ekki alls kostar eðlileg. Hitt er svo annað mál, að það er í öllu löggjafarstarfi eðlilegt, að öll ákvæði séu athuguð sem gaumgæfilegast, og getur það vissulega átt við um þetta frv. eins og hvert annað mál, að ástæða væri til að breyta vissum atriðum í frv. En allt slíkt er þess eðlis, að það ætti þn. og hv. þingmenn í heild að geta athugað nú á þessu þingi og tekið efnislega afstöðu til málsins.

**Frsm. minni hl. (Jón Pálmason):** Herra forseti. Ég skal nú ekki gera þetta mál að miklu þrætu-efni, því að auðvitað skera atkvæði úr um það, hvort mönnum finnst hér nægilegur undirbúningur hafa verið. En út af því, sem hv. frsm. meiri hl. tók fram, vil ég nú geta þess, að þótt samgmrn. hafi fallist á þetta frv., er það ráðuneyti fyrirv. ríkisstj., og nú hefur tekið við önnur ríkisstj., sem ætla má að geti skeð að líti öðruvísi á þetta mál en sú hin fyrri, auk þess sem þess ber að geta, sem allir vita, að núv. hestv. ríkisstj. er að vissu leyti bráðabirgðastjórn, og margur mun líta svo á, að meðan það ástand ríkir, sé ekki rétt að ráða til lykta vandasömum málum með löggjöf, áður en til þess kemur, sem ákveðið er, að nýtt Alþingi verði kosið innan fárra mánaða. Þetta með öðru er orsök til þess, að við viljum ekki ganga að því að taka þátt í að lögfesta þetta frv. nú.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 60. fundi í Nd., 22. jan., var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Till. á þskj. 173 um að vísa frv. til ríkisstj. felld með 16:10 atkv.

1. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

2.—5. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

6.—7. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

8.—13. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

14.—15. gr. samþ. með 20 shlj. atkv.

16.—19. gr. og ákvæði til bráðabirgða samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn frv. og fyrirsagnir kafla þess samþ. án atkvgr.

Frsv. vísað til 3. umr. með 19:3 atkv.

Á 62., 72., 74. og 76. fundi í Nd., 26. jan., 6., 10. og 13. febr., var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 77. fundi í Nd., 16. febr., var frv. enn tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 13:9 atkv. og afgr. til Ed.

Á 70. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði horið frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 71. fundi í Ed., 17. febr., var frv. tekið til 1. umr.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Ég er dálítið hræddur við þessi lög og vildi biðja n. að athuga þau vel. Það, sem ég er sérstaklega hræddur við, er þetta: Hin síðari ár hefur ákaflega mikið borið á því, að hinir svokölluðu áætlunarbílar á styttri leiðum, þar sem lítið er að gera, hafa borið sig illa og menn verið ákaflega tregir til að taka þær leiðir. Þessar leiðir hafa þó verið að því leyti nauðsynlegar, að með þeim hefur póstur yfirleitt verið fluttur um byggðirnar. Ég ber nokkurn kvíðboga fyrir því, að þegar þessi skipun er á komin, sem þarna er gert ráð fyrir, verði þetta enn þá erfiðara. Ég ber engan kvíðboga fyrir sveitum eins og t. d. Suðurlandsundirlöndinu, þar sem þar er komið fast skipulag á, að sérleyfishafarnir eru yfirleitt mjólkurbúir og sömu bílarnir sem flytja mjólkina að og frá búunum flytja líka fólk, sem vill fara í veginn fyrir bíla á lengri rútum, t. d. komast suður eða austur eða eitthvað með aðalbílunum, sem fara eftir aðalrútnum, en fara í veginn fyrir þá heiman úr hreppunum með mjólkurbíl. Ég ber engan kvíðboga fyrir því, að þær leggist niður, því að mjólkinn verður að komast, og þess vegna verða þar áfram bílar með hálfkassa fyrir átta farþega, sem flytja póstin og fólk. En þegar ég kem í héruð eins og t. d. Austurland, Húnavatnssýslurnar, þá er ég hræddur. Það hefur ekki fengið nema fyrir ákaflega mikla samninga og eftirgangsmuni að fá Húnavatnssýslubílana, sem sækja mjólkina, til að taka póstin, og eitt sumar neituðu þeir alveg, neituðu að fá sérleyfi og fara áætlunarferðir og neituðu að flytja póstin. Það samdist um það aftur að gera það, og nú er það í lagi nokkurn veginn. En t. d. á Austurlandi var það svo, að Kaupfélag Héraðsbúa hafði allar áætlunarferðirnar. Það var orðið svo mikið tap á þeim, að þeir sögðu því upp og hættu. Með miklum eftirgangsmunum, mjög miklum, heppnaðist að fá privatmann til að taka þær, sem fóru til skiptis á öllum dögum vikunnar í alla hreppa héraðsins, og á þann hátt hefur þeim verið haldið uppi núna. Nú er hann líka að segja þeim upp, af því að þær bera sig ekki hjá honum. En um leið og þær falla niður, þessar ferðir, þá veit ég ekki, hvernig á að koma póstinum, nema semja sérstaklega um hann og senda sérstaka bíla með póstin. Og svona er þetta víðar. Á Vestfjörðum lögðust þær alveg niður í hér um bil heilt ár, af því að enginn fékkst til að taka bílferðirnar þar, og menn voru í vandræð-

um með að koma póstinum út. Þegar þetta er komið undir þetta skipulag þarna, óttast ég, að þetta verði enn þá erfiðara.

Sömuleiðis er mér ekki alveg ljóst við lauslegan yfirlestur á frv., hvað er ætlað fyrir með skipaferðirnar. Það er gert ráð fyrir, að Ríkisskip fái einkaleyfi til að flytja vörur og fólk með ströndum fram. Nú vitum við, að það er heilmikill liður á fjárlögum, sem heitir styrkur til flóabáta. Engir af þeim koma Ríkisskipið. Ríkisskip á að fá sérleyfi til allra sjóflutninga með ströndum fram. Við mjög fljótleigan yfirlestur á frv. sé ég ekki, hvernig á að samrýma það, að Ríkisskip hafi sérleyfi til flutninga með ströndum fram, jafnframt styrkjum til fleiri báta, t. d. á Breiðafirði, til að sigla þar um. Þeir verða þá að einhverju leyti að fara undir skipaútgerðina, ef skipaútgerðin á að hafa ein sérleyfi til allra þessara flutninga. En við hliðina á henni styrkir ríkið fjölda báta hingað og þangað. Það styrkir t. d. bát frá Seyðisfirði til Loðmundarfjarðar, sem fer einu sinni í hálfum mánuði og flytur póstin. Hann hefur aldrei verið á vegum Skipaútgerðar ríkisins. Og Skipaútgerð ríkisins hefur aldrei komið á Loðmundarfjörð og mundi aldrei flytja póst þangað eða neitt. Mér er ekki ljóst, hvernig þetta kemur til með að verka, ég skal viðurkenna það, en mér finnst, að það sé ekki nóg hugsað fyrir því. Þar sem erfiðleikarnir eru mestir með þessa flutninga, er ég gróflega hræddur um, að þeir leggist mikið niður og pósturinn verði að fast einhvern veginn fluttur á annan veg og muni það verða dýrara og óhagstæðara en þó að reyna að halda þessum ferðum uppi svipað og núna er. Ég vildi biðja n. að athuga þetta vel.

Sömuleiðis held ég, ég sé það ekki af frv. a. m. k., eins og það liggur fyrir núna, að n. í Nd. hafi sent það neitt til umsagnar. Sem stendur er ég í þessari skipulagsnefnd með fólksbílana, og við höfum ekki fengið það til umsagnar. Ég sé enga umsögn frá skipaútgerðinni, hvort hún treystir sér til að sjá um allar ferðir með ströndinni, þegar hún fær sérleyfið, hvort hún treystist til að sjá um strandferðirnar hringinn í kringum landið og flóabátarnir eigi að hverfa, eða hvort flóabátarnir eigi að vera á hennar vegum og falla inn í sérleyfisferðirnar. Ég sé það ekki.

Ég vildi biðja n. vel að athuga þetta. Ef frv., eins og mér sýnist í fljótu bragði, er til þess að torvelða mjög reglubundnar ferðir, þar sem dreifbýlið er mest og erfiðast er að koma þeim við, og torvelða mjög póstflutning til þeirra staða á landinu, þar sem svo hagar til um, þá má það ekki samþykkjast, fyrr en búist er að laga það, þannig lagað, að það sé tryggt, að það haldist þó ekki verra en það er núna, en núna er það þó þannig, að á hálfum mánuði fá allir póst, og margir vikulega og einstaka staðir enn þá oftar.

**Sigurvín Einarsson:** Herra forseti. Ég er ekki farinn að kynna mér þetta frv. og skal ekki um það ræða sérstaklega. En það komu fram þarna atriði hjá hv. 1. þm. N-M. (PZ) um flóabátana, sem ég held að hann misskilji eitthvað. Ég skildi hann svo, að nú mundu þeir eiga að falla úr sögunni. Ég held, að það geti ekki átt sér stað. En

það er a. m. k. misskilningur, að flóabátarnir séu ekki að neinu leyti undir stjórn Skipaúngerðar ríkisins. Í fyrsta lagi verða flóabátarnir að fá staðfesta gjaldskrá sína frá Skipaúngerð ríkisins. Í öðru lagi verða þeir að hafa ferðaáætlanir sínar samþykktar af Skipaúngerð ríkisins. Og í þriðja lagi er leitað umsagnar Skipaúngerðar ríkisins um allar fjárveitingar til flóabáta. Rekstur flóabátanna hefur þannig verið í mjög nánu sambandi við rekstur Skipaúngerðar ríkisins og skipulagður þaðan að verulegu leyti. Allt eftirlit með þessum flóabátum er þar, svo að þetta er í mjög nánu sambandi við skipaúngerðina og hefur verið lengi. Hitt kemur auðvitað ekki til mála, að flóabátarnir falli úr sögunni, þó að skipaúngerðin fái sérleyfi. Þvert á móti hafa flóabátarnir verið í beinu sambandi við skip skipaúngerðarinnar, tekið við flutningi af þeim o. s. frv. Ég skal ekki segja, hvernig gengið er frá þessu í sjálfu frv., en svona hefur þetta verið að undanförunu.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Mér er vel kunnugt um, hvernig þetta hefur verið. En því er einmitt breytt frá því, sem hefur verið, því að í 13. gr. er ætlað til þess, að ráðherra veiti Skipaúngerð ríkisins sérleyfi allt að fimm árum í senn til flutninga á fólki og vörum til og frá höfnum í sýslur eða kaupstaði um landið, enda liggi fyrir samþykki hlutaðeigandi sýslunefnda. Það er sem sagt ætlað til, að skipaúngerðin fái sérleyfi til allra flutninga með ströndum landsins. Það er að visu gert sem heimild, en á að veitast til fimm ára í senn, ef heimildin er notuð. Þá gildir það, sem ég sagði áðan.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til samgm. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

### 37. Verðjöfnun á olíu og benzíni.

Á 12. fundi í Sp., 27. nóv., var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 34 18. febr. 1953, um verðjöfnun á olíu og benzíni [59. mál] (þmfrv., A. 103).

Á 30. fundi í Nd., 28. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

**Frsm. (Gunnar Jóhannsson):** Herra forseti. Frv. þetta er flutt eftir beiðni viðskmrh. Einstakir nm. áskilja sér rétt til að bera fram eða fylgja brtt., sem fram kunna að koma við frv., og hafa óbundnar hendur um afstöðu til þess.

Í grg., sem fylgdi frv. af hálfu rn., segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Einn kostnaðarliður í sambandi við flutning, sem verðjöfnunarsjóður hefur greitt, er vörugjöld. Þau eru nú mjög mishá á hinum ýmsu höfnum, allt upp í kr. 30.00 pr. tonn. Í núgild-

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

andi reglugerð um verðjöfnun er sett hámark þeirra vörugjalda, sem verðjöfnunarsjóður greiðir, kr. 12.00 pr. tonn. Ef verðjöfnunarsjóður greiddi vörugjöldin að fullu, gæti verðjöfnunin valdið tilhneigingu til þess að hækka þessi gjöld. Í frv. er gert ráð fyrir heimild til þess að ákveða mismunandi útsöluverð á olíu, sem stafar af mismunandi kostnaði, svo sem vörugjöldum, sem leggjast á olíuna á útsölustöðum eða umskipunarhöfnum til þeirra. Verðjöfnunarsjóður mundi greiða þessa kostnaðarliði að vissu marki, en það, sem umfram væri, yrðu kaupendur olíunnar að greiða sjálfir í þeim tilfellum, þar sem þessir kostnaðarliðir væru óvenjulega háir. Ákvæði frv. ættu að verða aðhald viðkomandi yfirvöldum um að stilla vörugjöldum og öðrum kostnaði í hóf.“

Ég læt svo máli mínu lokið, en legg til, að málinu verði vísað til 2. umr.

**Sigurður Ágústsson:** Herra forseti. Ég get ekki neitað því, að ég er dálítið undrandi yfir því, að þetta frv. skuli vera komið fram. Það er sem sé verið að gera tilraun til þess að færa í líkt horf og áður var, að þeir, sem nota benzín og olíur úti á landsbyggðinni, greiði herra verð fyrir það en þeir, sem nota það í þéttbýlinu. Ég tæ ekki skilið, að þessi breyt. á löggjöfinni um verðjöfnun á olíu og benzíni sé fram komin fyrir það, sem tilgreint er í grg. með frv., að tekið er óeðlilega hátt vörugjald af þessum vörutegundum úti á landsbyggðinni. Vörugjöld, sem þannig eru lögð á ýmsar vörur, er því aðeins leyfilegt að taka, að vitamálaskrifstofan mæli með þeim og viðkomandi rn. samþykki gjaldskrána, svo að í raun og veru getur rn. sjálft fyrirbyggt, að slík óeðlileg gjöld séu tekin af þessum vörutegundum.

Ég er andvígur þessari breyt. á löggjöfinni og vona, að aðrir hv. þm. geti verið mér sammála um það, að hér sé verið að fara inn á mjög varhugaverða braut, sem geti haft í för með sér, að það verði fleiri kostnaðarliðir teknir til greina, sem geti orsakað viðtækari hækkunar á olíu og benzíni fyrir strjálbýlið, og þar með sé verið að víkja frá gildandi lögum um verðjöfnun á olíu og benzíni.

Ég hefði helzt óskað, að þessu frv. yrði vísað til 2. umr. og til umsagnar hv. sjútv. Ég vil biðja hæstv. forseta að athuga, hvort hann getur ekki fallið á það.

**Sjútmrh. (Lúðvík Jósefsson):** Frv. þetta er flutt hér af allshn. skv. beiðni viðskmrh., og eins og fram kemur í grg. frv., er ástæðan sú, að það þykir óhjákvæmilegt að setja hér skorður við, hversu há gjöld hinir einstöku hafnarsjóðir geta fengið að leggja á olíuna, þannig að það verði að fullu tekið til greina við verðjöfnun á olíu.

Ég heyrði það hér á ræðu hv. þm. Snæf., að hann hefur ekki skilið, hvaða vandi er hér á höndum, einmitt vegna þess, að mér er vel kunnugt um það, að hann hefur frá upphafi verið hvatamaður þess að reyna að halda uppi verðjöfnun á olíu, þannig að þeir, sem búa úti á landi, gætu búið við svipað olíuverð og þeir, sem búa t. d. hér í Reykjavík eða þar, sem olían er

aðallega flutt inn og aðstaða því til þess að selja hana á lægstu verði.

Þetta frv. er lagt fram fyrst og fremst til þess að tryggja, að því verðjöfnunarkerfi, sem upp var sett, verði ekki hrundið um koll og á nýjan leik fái staðir úti á landi að glíma við þennan sama vanda, sem þeir glímdu við áður, þegar þeir þurftu að kaupa olíu á miklum mun hærra verði til síns rekstrar heldur en þeir, sem búa hér í Reykjavík eða á innflutningshöfnunum. Nú hefur sem sé komið í ljós, að einstaka hafnir á landinu hafa fundið, að með því aðeins að hækka sín vörugjöld á olíu, eftir því sem þær gátu fengið samgmrn. til þess að fallast á, gátu þær á þann hátt lagt almennan skatt á alla olíuflutendur í landinu, því að þær gátu fengið þetta gjald tekið inn í verðjöfnunina og þannig unnið miskunnarlaust að því að hækka olíuverðið í landinu.

Það er ekki óalgennt að heyra það nú orðið, að einstaka hreppsnefndir eða bæjarstjórnir segi beinlínis: Hvi skyldum við vera að halda áfram við það að hafa vörugjöldin á olíu hjá okkur 12 kr. á tonn? Þó að við hækkuðum vörugjöldin upp í 30 kr. á tonn, þá breytir það ekkert útsöluverðinu hjá okkur út af fyrir sig. Við fáum tekjurnar. Verðjöfnunarsjóður verður að taka alla upphæðina og greiða hana. — Það eru dæmi um það, að staðir hafa farið upp í 30 kr. á tonn. Og þegar allir gera þetta sama, þá eru þeir búnir að hækka olíuverðið í landinu stórkostlega í gegnum verðjöfnunarkerfið.

Það var ætlunin, þegar verðjöfnun á olíu var ákveðin í upphafi, að gefa öllum stöðum á landinu, þar sem olía er seld, jafna aðstöðu til þess að geta fengið olíu keypta á sama verði. Og það er gert þrátt fyrir það, sem ákveðið er í þessu frv. En ef einn staður ákveður, að hann skuli skattleggja olíuna hjá sér um 30 kr. pr. tonn í vörugjald, en hið almenna á landinu er, að aðrir staðir, t. d. Reykjavík, skattleggja hana ekki eða skattleggja hana ekki nema með 10 kr. á tonn, þá verða menn á þessum stað, sem vilja nota olíuna sem sérstakan tekjustofn fyrir sig, að horfast í augu við það þar heima fyrir, hvort þeir vilja borga olíuna þetta miklu herra en aðrir landsmenn, eins og þeir hafa sjálfir ákveðið að skattleggja hana meira en aðrir.

Það er alveg augljóst, að ef einstaka staðir geta fengið hömlulaust að leggja aukagjöld eða heimagjöld hjá sér á vöru, sem annars fellur undir verðjöfnun, þá hækka þeir þau í sífellu, því að gott er alltaf að fá tekjurnar, og aðrir hlauða á eftir, og þannig heldur vitanlega verðlagið áfram að fara upp. Hér er sem sagt gengið út frá því, að tiltekin fjárhæð, eins og nú hefur verið um skeið, 12 kr. á tonn, sé lögð til grundvallar sem vörugjald á olíu við verðjöfnunina. En ef menn fara yfir þetta gjald, þá eiga þeir það a. m. k. á hættu, að þeir verði sjálfir að borga þann umframkostnað, sem af því leiðir. Og við hvern er þá að sakast, ef verðið verður hærra á einum stað en öðrum? Það er bara við sína eigin hreppsnefnd eða bæjarstjórn að sakast, ef hún hefur lagt meira á olíuna en aðrir.

Ég er alveg sannfærður um, að það er tilhneiging hjá ýmsum aðilum, — enda kemur mönnum það ekkert spánskt fyrir, sem fylgdust með af-

greiðslu málsins hér í upphafi um verðjöfnun á olíu, — þá er rík tilhneiging hjá ýmsum aðilum að ætla að brjóta það kerfi alveg niður, sanna það fyrir mönnum, hvað þetta sé vitlaust og ómögulegt. Og ein leiðin, sem greinilega hefur komið fram, er sú að ætla að hafa slíka ringulreið í gangi eins og þarna er, að allar hafnarnefndir eða bæjarstjórnir í landinu eða hreppsnefndir geti ákveðið að leggja skatt, hver í kapp við aðra, á þessa vörutegund, sem fer síðan í gegnum verðjöfnunarsjóðinn og þannig er hægt að nota sem sönnunargagn fyrir því, að verðjöfnunarkerfið sé óalandi og ómögulegt að hafa það og það verði að afnemast.

Þeir, sem vilja því halda uppi verðjöfnun á olíu eða aðstöðu fyrir alla sölustaði á landinu til að geta raunverulega fengið olíu á sambærilegu verði, eiga vitanlega að vera með því að fyrirbyggja, að sjálft verðjöfnunarkerfið sé misnotað. Fyrir mér er það ekkert atriði, hvort ákveðið er, að vörugjaldið, sem tekið er inn í verðjöfnun, skuli vera 12 kr. á tonn eða 15 kr. eða 18 kr. Það er vel hægt að festa þá upphæð og endurskoða hana. En það gjald, sem hinir einstöku staðir leggja á olíuna og verður tekið inn í verðjöfnun, á að vera eins yfir landið. Það getur ekki verið háð ákvörðun allt annarra aðila.

Nú minnst hv. þm. Snæf. á það, að samgmrn. eða vitamálastjórnin þyrfti að staðfesta þessar reglugerðir, sem ákveða vörugjöld. Jú, vissulega er það. En það hefur verið leitað til þeirra oft en einu sinni að reyna að hafa hemil á þessu, en það vill nú verða svo, að vitamálastjórn stendur frammi fyrir því, að margar hafnir skortir sannarlega tekjur, þær hafa ráðizt í miklar hafnarframkvæmdir og þyrftu gjarnan að hafa meiri tekjur. Það er kannske nokkuð erfitt fyrir þessa aðila, sem gjarnan vilja fá tekjur í hafnarstöðina, að eiga síðan að synja hafnarnefndunum um það, að þær fái nú að nota þennan auðfengna tekjustofn fyrir hafnirnar. En það að gefa þarna eftir stefnir sjálft verðjöfnunarkerfinu í voða.

En með því að hafa þau ákvæði, sem tilgreind eru í þessu frv., þar sem hinar einstöku bæjarstjórnir eða hreppsnefndir standa frammi fyrir því, að ef þær fara upp yfir hið almenna mark, þá er þó a. m. k. heimild til þess að hafa breytilegt útsöluverð frá hinu almenna sem þeirra aukagjöldum nemur, þá held ég, að þessir aðilar mundu hika við að nota þetta ákvæði, að nota þessa aðstöðu til þess að skattleggja olíuna þannig sérstaklega.

Ég skal líka tilfæra það, að það hefur t. d. nýlega komið fyrir, að bæjarfélag, sem hefur einhverja beztu höfn á landinu, hefur stórkostlega hækkað vörugjöld sín á olíu, og er þar komið langt fram yfir það, sem hefur verið lagt til grundvallar við verðjöfnun. Verðjöfnunarsjóður hefur ekki viljað taka inn í sína verðjöfnunartreikninga nema 12 kr. á tonn. En þetta bæjarfélag hefur nú lagt á 25 kr. á tonn. Útkoman verður sú, að olíufélagið, sem þar á að selja olíu, neitar því að selja olíu undir þessum kringumstæðum á staðnum og segir: Við fáum ekki meiri álagningu leyfða en svo á þessum stað frekar en öðrum, að við getum ekki tekið á okkur þetta aukagjald. — Og það liggur við sjálft, að þarna

faist ekki olía seld á þessum stað, nema verðjöfnunarsjóður taki að sér að borga þetta eftir kröfu þessa bæjarsjóðs, — og því skyldum við þá ekki verða að taka það frá öllum öðrum bæjarsjóðum í landinu, sem líka vilja auka sínar tekjur á þennan hátt, og hvar eiga yfirleitt mörkin þá að vera?

Ég vænti nú þess, að sú n., sem fær þetta mál til athugunar, kynni sér það, og hef siður en svo á móti því, að hv. sjútvn. kynni sér líka, hvaða vandi hér er á höndum. Finni n. aðrar leiðir til þess að koma í veg fyrir þennan vanda, sem hér er við að glíma, þá vil ég fyllilega athuga aðrar leiðir en hér eru fram settar. En það verður að koma í veg fyrir þetta skipulagsleysi, sem nú er, því að fá það að halda áfram lengi, þá verður það til þess að brjóta niður reglurnar um verðjöfnun á olíu og þá yrði það mjög hart fyrir staði einmitt úti á landi, sem mest hafa sótt eftir af kappi að halda uppi verðjöfnunarkerfi.

**Gísli Guðmundsson:** Herra forseti. Eins og tekið er fram í grg. þessa frv., er það flutt eftir beiðni hæstv. viðskmrh., en einstakir nm. hafa áskilið sér rétt til þess að bera fram eða fylgja brtt. og hafa óbundnar hendur um afstöðu til frv.

Þetta er nokkuð algengt, að nefndir flytji á þennan hátt að beiðni ráðuneyta mál, án þess að þær eða einstakir nm. hafi tekið afstöðu til mállanna eða einstakra atriða þeirra.

Ég hef hugsað mér að geyma mér að ræða efni þessa frv. þangað til við næstu umr., en ég vildi aðeins láta þess getið, að ég skildi umr. í allshn. svo, að það væri ætlunin, að n. tæki málið til meðferðar milli umr. og að þá gæfist kostur á að athuga málið nánar og þau rök, sem borin hafa verið fram fyrir þessu frv. Nú tók ég ekki eftir því, að hv. frsm. nefndi það, að n. tæki málið til meðferðar á milli umr., en geri ráð fyrir, að það hafi e. t. v. gleymt. En ég vildi beina þeirri spurningu til formanns n. eða frsm., hvort þetta sé ekki rétt skilið hjá mér, að það hafi verið ætlunin, að n. tæki málið til meðferðar á milli umr., og að hæstv. forseti væri beðinn að taka málið ekki til 2. umr., fyrr en n. hefði haft tækifæri til þess, því að ef svo væri ekki, mundi ég telja eðlilegt, að því væri á sérstakan hátt vísað til nefndar.

Ég vildi óska eftir því, að það kæmi fram hjá formanni eða frsm. n. í þessu máli, hvort þetta er ekki réttur skilningur hjá mér, að það hafi verið ætlun n. að taka málið til meðferðar milli umr. og fara fram á, að 2. umr. yrði ekki fyrr en ráðrúm hefði gefizt til þess.

**Sigurður Ágústsson:** Herra forseti. Ég er þeirrar skoðunar, að þrátt fyrir yfirlýsingar hæstv. viðskmrh. sé hér lagt inn á mjög varhugaverða leið. Ég vil — með leyfi hæstv. forseta — lesa 1. gr. frv.:

„Aftan við 1. gr. laganna komi ný málsgrein, svo hljóðandi:

Þó skal heimill verðmunur ofangreindra vara, sem stafa af mismunandi kostnaði, svo sem mis-

munandi vörugjöldum á innflutningsstöðunum sjálfum eða umskipunarhöfum til þeirra.“

Hér er aðeins ræddur einn liður, sem getur haft nauðsyn þess, að olía og benzin verði selt á hærri verði úti um land, sem sé vörugjöld. En það er jafnvel gefið undir fótinn, að það geti verið ýmsir aðrir kostnaðarliðir, sem orsaki frekari hækkunar. Nú vitum við, að flutningsgjald af olíu og benzíni er ákaflega misjafnt hér á landi, það er t. d. mun dýrara að flytja olíu og benzin norður á Langanes en til Keflavíkur, og sjálfsagt ýmsir aðrir kostnaðarliðir, sem eru ákaflega misjafnir eftir því, hvert varan er flutt.

Því var réttilega haldið fram af hæstv. viðskmrh., að ýmsir aðilar, innan þings og utan, eru mjög andvígir verðjöfnun á olíu og benzíni. Og einmitt af þeirri ástæðu er ég því mjög andvígur, að slík breyt. sem hér er rætt um að komi í framkvæmd á löggjöfinni verði samþykkt.

Ég vil benda á það, sem ég benti á í fyrri ræðu minni, um þessi óhæfilegu vörugjöld, sem hafnarnefndir, hreppsnefndir og bæjarstjórnir úti um land eru að taka af þessum vörutegundum, að það er á valdi hæstv. ríkisstj. að sjá um, að slíkt eigi sér ekki stað. Og mér er kunnugt um það, að hæstv. ríkisstj. hefur hvað eftir annað neitað að staðfesta hækkunar á vörugjöldum fyrir hafnarsjóði úti um land. Ekki alls fyrir löngu var neitað hækkunum á vörugjöldum fyrir hafnarsjóð Ólafsvíkur, af því að það var talið, að það byggðarlag hefði þegar svo há vörugjöld, að ekki mætti hækka þau. Sömuleiðis veit ég, að sums staðar er t. d. vörugjald af olíu aðeins 8 kr. á tonn og hefur ekki verið hækkað þrátt fyrir verðjöfnunina á olíu og benzíni, enda þótt ná mætti meiri tekjum í hafnarsjóð með þeim hætti að hækka vörugjaldið í 12 kr.

Ég held því ákveðið fram, að það sé á færi hæstv. ríkisstj. sjálfrar að sjá um, að eðlileg hækkun á vörugjöldum til hafnarsjóða verði ekki framkvæmd, og þess vegna sé þetta frv., sem hér er tekið til meðferðar, algerlega óþarft.

**Pétur Pétursson:** Herra forseti. Ég vildi aðeins láta þess getið vegna ummæla hv. þm. N-Þ., að allshn. hefur alls ekki rætt þetta frv. neitt efnislega. Það er einungis flutt eftir beiðni viðskmrh., og ég geri að sjálfsögðu ráð fyrir því, að málið verði afgr. frá n. fyrir 2. umr., enda hafa nm. alls ekki rétt málið neitt efnislega gagnvart einstökum atriðum þess.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv.

Á 33. fundi í Nd., 5. des., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

**38. Skuldaskil útgerðarmanna 1951.**

Á 45. fundi í Nd., 22. des., var útbýtt:

Frv. til l. um ábyrgðir á skuldum við skuldaskil útgerðarmanna 1951 [71. mál] (þmfrv., A. 139).

Á sama fundi var frv. tekið til l. umr.

**Emil Jónsson:** Herra forseti. Ég vildi aðeins spyrja hestv. forseta, hvort hann hefði lesið eða kynnt sér þetta frv., sem hér liggur fyrir.

Ég hef átt kost á því að sjá það áður en því var útbýtt hér, þ. e. a. s. í handriti, og látið athuga það nokkuð. Sú athugun virtist leiða í ljós, að ekki einasta gæti hér verið um stjórnarskrár-brot að ræða, heldur virtist það liggja opið fyrir, að það væri svo. Mér þætti þess vegna eðlilegt, að hestv. forseti gerði grein fyrir því, hvort hann hefði lesið frv., þannig að það mætti að hans dómi koma hér fyrir. Í öllu falli virðist eðlilegt, að þetta frv. yrði ekki afgreitt með afbrigðum, án þess að nokkur þm. hefði átt kost á að lesa það, en því var útbýtt á þessari stund, og ég hygg, að enginn hv. þingmaður hafi lesið það enn.

**Forseti (EOI):** Út af fyrirspurn hv. þm. Hafnf. skal ég lýsa yfir því, að ég hef ekki lesið þetta frv., sem hefur verið útbýtt nú. Ég þekki ekki innihald þess.

**Sjútmrhr. (Lúðvík Jónsson):** Í tilefni af þessari fyrirspurn skal ég taka það fram, að frv. það, sem hér er lagt fram, hefur verið samið af n., sem skipuð var fyrir rúmu ári, en formaður n. þessarar var kunnur hæstaréttarmálaflutningsmaður hér í bænum, og það hafði bæði verið rætt við hann o. fl. lögfræðinga um það, hvort nokkur vafi gæti leikið á því, að þetta frv. væri á allan hátt löglegt og eðlilegt og bryti ekki á neinn hátt í bága við stjórnarskrá, og var það tvímálalaust álit þeirra, að frv. væri þannig. (Gripist fram l.) Formaður n. var Ragnar Ólafsson lögfræðingur. A. m. k. er hér einn alþm., sem er í n. Ég man nú ekki nákvæmlega um menn í n., en það skal verða upplýst hér í umr., hvaða menn eru í n. Ég álit að það sé ekki nokkur vafi á því, að frv. beri að takast upp á eðlilegan hátt. Hitt er svo aftur annað mál, hvort Alp. fellst á að samþykkja frv. eða ekki.

**Forseti (EOI):** Það hefur komið fram ósk um, að málið verði ekki afgreitt með afbrigðum, og ég mun verða við þeirri ósk. Hún er eðlileg, og málinu liggur ekki svo mikið á. Málið er því tekið út af dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá, og á sömu leið fór á 51., 54., og 62. fundi í Nd., 6., 12. og 26. jan.

Á 66. fundi í Nd., 29. jan., var frv. enn tekið til l. umr.

**Frsm. (Gísli Guðmundsson):** Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 139, er flutt af sjútvn. samkv. beiðni sjútmrhr. Eins og

í grg. segir, hafa nm. óbundnar hendur varðandi brtt. N. hefur ekki fjallað um frv. á þann hátt, sem nefndir venjulega gera, heldur aðeins tekið það til flutnings, og þess er vænt, að málið verði ekki tekið til 2. umr., fyrr en n. hefur haft tækifæri til þess að athuga það nánar og þá sérstaklega í sambandi við aths., sem fram kom utan dagskrár á fundi hér í hv. d. fyrir nokkru í sambandi við þetta mál.

Samkv. lögum nr. 120 frá 28. des. 1950 var stofnaður skuldaskilasjóður útgerðarmanna, og skuldaskil fóru fram samkv. þessum lögum á árinu 1951. Á skuldaskilafundum voru samþykkt rúmlega 120 skuldaskilafrumvörp. Í þessum skuldaskilum var ákveðin á venjulegan hátt allmikil eftirgjöf hjá útgerðarfyrirtækjum, og voru þessar eftirgjafir ásamt skuldaskilafrumvörpunum samþykktar á skuldaskilafundunum með tilskildum meiri hluta atkv.

Þannig stóð á um ýmsar af þeim skuldum útgerðarfyrirtækja, sem eftirgjöf var veitt á að meira eða minna leyti, að fyrir þeim voru persónulegar ábyrgðir, en samkv. 26. gr. skuldaskilalaganna höfðu skuldareigendur þrátt fyrir samþykkt skuldaskilafrv. rétt til þess að ganga að ábyrgðarmanni og virðast hafa gert það. Hér mun einkum vera um að ræða tvo af bönkunum, þ. e. a. s. Landsbankann og Útvegsbankann, og í grg. frv. eru tilgreindar upphæðir þær, sem um er að ræða í þessu sambandi.

Tildrög þessa máls, sem hér liggur fyrir, eru þau, að útgerðarfyrirtækjum hefur þótt það óeðlilegt, að skuldareigendur gætu gengið að ábyrgðarmönnum vegna þessara skulda, og er í frv. farið fram á, að skuldir, sem samið hefur verið um að gefa eftir við skuldaskilin, megi ekki innheimta hjá ábyrgðarmönnum, nema þeir við skuldaskilin hafi sérstaklega tekið að sér að greiða þær. Þetta er efni frv.

Ég ætla ekki að ræða að þessu sinni að öðru leyti þau rök, sem komið hafa fram í þessu máli, eða gang þess yfirleitt, en eins og ég sagði áðan, fóru skuldaskilin fram árið 1951, og eru því síðan liðin 7 ár. Á þessum tíma mun eitthvað hafa verið reynt af hálfu samtaka útvegsmanna að komast að samkomulagi við skuldareigendur eða aðallega bankana um þetta mál, en niðurstaða hefur ekki orðið, sem menn telja sig geta sætt sig við, og útvegsmennirnir segja, að hér hafi í raun og veru verið tekið aftur með annarri hendinni það, sem gefið var með hinn, af því að það séu oft og tíðum í raun og veru sömu mennirnir, sem nú eiga að greiða ábyrgðina, og hinir, sem áttu að fá eftirgjöfina. En skýringin á þessari staðhæfingu er sú, að mikið af útgerðinni er rekið af hlutafélögum og svo hafa einstakir hluthafar gerzt ábyrgðarmenn fyrir skuldum hlutafélagsins.

Hins er þó jafnframt að geta, að þegar taldar voru fram eignir og skuldir hlutafélaganna til skuldaskila, þá voru að sjálfsögðu ekki taldar fram eignir þessara einstaklinga, heldur aðeins félaganna sjálfra. En aftur á móti þar, sem um einstaklinga var að ræða sem útgerðaraðila, þá urðu þeir að sjálfsögðu að telja fram sínar eignir. Ég segi þetta málinu til skýringar.

Hér í hv. deild var, eins og ég gat um áðan, á

fundi fyrir nokkru dregið í efa, að ákvæði þessa frv. væru fullkomlega í samræmi við eignarréttarákvæði stjkskr., en það mun ég ekki gera hér að umræðuefni. Ég held, að ekki hafi beinlínis verið óskað úrskurðar forseta um þetta að svo stöddu, en n. mun að sjálfsögðu gefa þessu atriði gaum.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Eins og hér hefur komið fram, er frv. þetta flutt í framhaldi af því, að því hafði verið heitið af fyrrv. ríkisstj. í samningum við útvegsmenn, að sett skyldi nefnd til þess að athuga sérstaklega, hvort það væri rétt talið af óvilhöllum mönnum, sem útvegsmenn höfðu haldið fram, að framkvæmdin á lögnum um skuldaskil bátaútvegsins hefði verið með þeim hætti, að ekki samrýmdist því, sem ætlað var af þeim ástæðum, sem ég skipaði nefnd fimm manna til þess að láta þessa rannsókn fara fram. Skipun nefndarinnar átti sér stað 4. febr. 1957. Í nefndina voru þá skipaðir Ragnar Ólafsson hrl. sem form., Pétur Ottesen alpm., Pétur Pétursson alpm., Jóhannes Eliasson bankastjóri og Sigurður Egilsson framkvæmdastjóri Landsambands isl. útvegsmanna.

Nefnd þessi starfaði svo allengi að athugum á málinu, og hún komst að þeirri niðurstöðu, eins og segir í grg. þessa frv., að hún teldi, að framkvæmd laganna af hálfu bankanna hefði ekki verið með þeim hætti, sem gæti talizt vera í samræmi við anda og tilgang skuldaskilaskjólslaganna, eins og segir í grg. frv., og af þeim ástæðum hefur þótt rétt að leggja þetta frv. hér fyrir hv. Alþingi til þess að fá úr því skorið, hvort ekki sé ástæða til þess að breyta hér ákveðnum lagagreinum, þannig að þetta sé gert algerlega ótvírætt í samræmi við þá skoðun, sem kemur fram hjá þessari nefnd, sem hefur athugað málið. Útvegsmenn hafa gert um þetta kröfu, en þeir hafa frá fyrrverandi ríkisstj. engin loforð um það, að þessu skuli breytt. En því hafði verið heitið, að málinu skyldi verða komið hér fyrir Alþingi að lokinni þessari athugun málsins. Mér þykir einsýnt, að framkvæmd laganna hefur verið með þeim hætti, að hún er ekki í samræmi við anda og tilgang laganna, og af því eigi að gera þá breytingu á, sem þetta frumvarp gerir ráð fyrir.

Nú er mér kunnugt um það, að í þeim samningum, sem núv. hæstv. ríkisstj. átti við útvegsmenn nú um áramótin varðandi rekstrargrundvöll bátanna, var komið inn á þetta atriði, og ég hygg, að ríkisstj. hafi nú lofað útvegsmönnum því, að leiðrétting skyldi fara fram í þessum efnum, í meginatriðum á þeim grundvelli, sem þetta frv. gerir ráð fyrir.

Ég vildi því fyrir mitt leyti vænta þess, að frv. fengi nú skjóta afgreiðslu hér á Alþingi í samræmi við þau loforð, sem núv. hæstv. ríkisstj. mun hafa gefið útvegsmönnum, og vænti því, að að því leyti til, sem sjútn. tekur málið til frekari athugunar, þá láti hún það ekki liggja lengi hjá sér, heldur sjái um, að það fái hér eðlilega afgreiðslu, því að ég tel hér vera um sanngjarna og eðlilega leiðréttingu á þessu máli að ræða.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 39. Siglingalög.

Á 47. fundi í Nd., 29. des., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á siglingalögum, nr. 56 30. nóv. 1914 [72. mál] (þmfrv., A. 140).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv.

Frsm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Mál þetta er flutt samkv. beiðni hæstv. sjútnmrh. og er frumvarpsbálkur mikill, sem saminn er af n., sem var skipuð árið 1948 af þáverandi samgmrh. (EmJ), og í n. áttu sæti Þórður Eyjólfsson hæstaréttardómari, Gunnar Þorsteinsson hæstaréttarlögmaður, Guðbjartur Ólafsson hafnsögumaður og Sigurjón Á. Ólafsson alpm., sem dó nokkru seinna.

Nefndin, eins og lýst er hér í grg., aflaði sér þegar gagna um siglingalög nágrannaþjóðanna, en þá kom í ljós, að yfir stóðu á öðrum Norðurlöndum rækileg endurskoðun á siglingalögnum, og varð það til þess, að n. felldi niður starf sitt um tíma til þess að sjá, hverju fram yndi um siglingalögin úr þessu samstarfi, sem þá var hafðið. Og nú hafa verið lögfest ný siglingalög á öðrum Norðurlöndum, og það hefur verið haft til hliðsjónar við samninguna á þessum till., hvað önnur Norðurlönd eru búin að lögfesta hjá sér í siglingamálum.

Siglingalögin íslenzku eru frá 1914, og þau eru samin að verulegu leyti upp úr og með hliðsjón af siglingalögum annarra Norðurlandþjóða, en þær höfðu haft samstarf um það fyrir síðustu aldamót að samræma siglingalög sín innbyrðis og samræma þau líka við ölls konar alþjóðlegar samþykktir, sem gerðar hafa verið um siglingar, reglur um siglingar á sjó, reglur til þess að forða slysum, reglur um farmsamninga og annað þess háttar.

En eins og gefur að skilja, eru lög eins og siglingalögin frá 1914, sem eru samin eftir lögum, sem sett voru í nágrannalöndunum fyrir og um síðustu aldamót, vitanlega orðin mjög úrelt núna. T. d. var það, að þá voru seglskip enn þá mikið í notkun, þá voru ekki komin þau tæki til þess að hafa samband milli útgerðarfélags og skipstjóra eins og nú er orðið, og þess vegna eru ákaflega mörg ákvæði í þessum siglingalögum, sem eru orðin úrelt. Í siglingalögnum upphaflega voru t. d. mjög ýtarleg ákvæði um skyldur og störf skipshafnanna, réttindi þeirra og skyldur gagnvart útgerðinni og í ýmsum tilfellum, þegar slys bar að höndum. Þessar reglur voru endurskoðaðar árið 1930 með setningu sjómannalaganna, en samsvarandi ákvæði felld út úr siglingalögnum, eins og þau voru þá.

Síðan hefur ekki farið fram nein gagngerð endurskoðun á ákvæðum siglingalaganna nema örfáum ákvæðum. Þó eru sum ákvæði þeirra svo langt komin frá öllum veruleika, að dómstólar hafa neyðst til þess að dæma þau ógild sem úr-eltilt. Það var því orðið mikið nauðsynjamál að endurskoða siglingalögin, og nú er loks kominn hér fram mikill bálkur, sem — eins og nm. taka fram — er saminn með hliðsjón af hinum nýju lagaákvæðum nágrannaþjóðanna um siglingamál á grundvelli þeirra nýju alþjóðasamþykktu, sem gerðar hafa verið, og þá er sérstaklega alþjóðasamþykktin um siglingar frá 1924.

En það er með bálk eins og þennan, að það er eiginlega varla eðlilegt, að slíkir lög sem þessi eða slíkir frv. sem þetta verði afgreitt á einu þingi. Og ég býst við því, að fyrir hæstv. fyrrv. samgmrh. hafi það ekki vakað sérstaklega, að Alp. afgreiddi þetta sem lög núna á þessu þingi, heldur að kynna frv. bæði fyrir þm. og eins ýmsum öðrum aðilum, sem málið snertir, og ég býst þess vegna við því, að sjútvn., sem flytur málið eftir beiðni ráðh., muni snúa sér til ýmissa aðila, sem þarna eiga hlut að máli, þ. e. Alþýðusambandið og Sjómannasambandið, þ. e. Farmanna- og fiskimannasambandið hvað snertir starfsmenn á skipunum og svo aftur Landssamband ísl. útvegsmanna og þó kannske sérstaklega farskipaeigendur, hvort sem þeir hafa nú samtök með sér eða ekki, af því að siglingalögin snerta þá raunar miklu meira en útgerðarmenn fiskiskipa, og gefi þeim tækifæri til þess að hugleiða þessi mál rækilega og benda á það, sem kynni að verða talið heppilegt að breyta frá því, sem gert er ráð fyrir í þessu frv., sem hér liggur fyrir.

En í heild sinni er enginn vafi á því, að hér er um nauðsynjamál að ræða. Þetta þarf að lög-festa. Það þarf að framkvæma gagngerða endurbót á siglingalögunum, sem eru orðin allsendis úrelt og óviðunandi.

Ég sé ekki ástæðu til þess að rekja einstakar greinar, en vil þó benda á nokkur atriði, sem einkum eru breyt. í þessu frv. frá fyrrverandi og núgildandi siglingalögum.

Það er þá í fyrsta lagi, að 7. kafli siglingalaganna er felldur niður. 7. kaflinn fjallar um sjólán, „bodmeri“, eins og það er kallað, og byggist í raun og veru algerlega á því ástandi, sem var, er siglingarnar voru þannig, að útgerðin gat ekki haft neitt samband við skipstjórnann eða skipið, fyrr en það var komið aftur í heimahöfn. Þá var skipstjórnunum gefin viðtæk heimild til þess að taka lán, er á þurfti að halda, og veðsetja skip og farm til þess að tryggja áframhald ferðarinnar, ef eitthvað bar upp á. Þetta er orðið núna með skeytasendingum og útvarpi og öllu talsambandi, sem nú er orðið, gersamlega úrelt. Skipstjóri gerir ekki og þarf ekki að gera slíkar ráðstafanir án samráðs við útgerðina, eins og nú er komið. Og nágrannaþjóðir okkar hafa fellt þessi ákvæði algerlega niður, enda býst ég við því, að þau hafi verið mjög lítið notuð á Íslandi.

Þá eru ýmis ákvæði um rétt skipstjóra og skipverja til þess að reka eigin verzlun á farskipum. Þetta er afnumið, enda gersamlega úrelt og nærri því margra alda leifar. Þetta er fellt niður. Þá er aukin mjög skylda, — og það er mjög þýðing-

armikið atriði, — það er aukin mjög skylda skipstjóra til þess að láta fram fara sjóferðaskýrslur, ef slys ber að höndum. Með þeirri gifurlega auknu véltækni, sem er um borð í hverju einasta skipi núna, þá er slyshætta orðin mjög mikið aukin frá því, sem áður var, og þar sem slys á mönnum geta verið bótaskyld, þá er mjög þýðingarmikið fyrir alla aðila, bæði útgerðarmennina, útgerðirnar og eins fyrir skipverjana sjálfa, að ýtarlegar skýrslur séu gerðar um þetta sem fyrst og vitnisburður tekinn af þeim mönnum, sem voru ásjáandi eða viðstaddir, þegar slys-ið bar að höndum.

Eins og nú er ástatt, er skyldan til sjóferðaskýrslu í raun og veru eingöngu bundin við það, að skipið lendi á einn eða annan hátt í sjávarhásku. Það er að vísu framkvæmt heldur viðtækara á seinni árum heldur en þetta, en laga-skyldan er eiginlega eingöngu bundin við það, að skipið hafi lent í sjávarhásku eða valdið öðru skipi því að lenda í sjávarhásku með árekstri. Þetta eru mjög gagnleg og þýðingarmikil ákvæði.

Það voru í gömlu siglingalögunum ákvæði um það, að skipstjóri gæti selt af farmi skipsins til þess að afla sér fjármuna til að halda áfram ferð. Þetta er líka orðið gersamlega úrelt ákvæði. Nú hefur hann samband með loftskreytum við útgerð skipsins, sem sendir þá peninga, ef á þarf að halda, til þess að tryggja áframhaldandi för skipsins. Um þetta voru ýtarleg ákvæði í siglingalögunum, sem núna verða felld niður með þessu frv.

Þá eru sett inn í lögin ýtarleg ákvæði um farþegaflutninga, en núgildandi siglingalög fjalla nær eingöngu um farmflutninga, og í þeim er ekki að finna nein ákvæði um farþegaflutninga og hefur verið mjög bagalegt, sem kemur t. d. fram í því, að þegar farþegaskip hafa farizt, þá er þannig ástatt, að útgerðin er aldrei bótaskyld gagnvart farþegum. Hún er ekki bótaskyld gagnvart farþegum og engar bætur greiddar á þá, nema þeir hafi verið tryggðir sérstaklega. Þetta er óeðlilegt ákvæði, og núna eru settar fastar reglur um farþegaflutninga skipa, sem verða mjög mikið til bóta.

Þá eru gerðar mjög stórfelldar breyt. á ákvæðum núgildandi laga um farmsamninga og þar byggt því nær eingöngu á alþjóðasamþykktum, sem gerðar hafa verið um farmsamninga, um gildi þeirra og reglur um skyldur samningsaðila að farmsamningi, bæði útgerðarfélags og eins farmsamningshafa. Og þar er leyst upp sú gamla regla, sem lengi hefur gilt í sjóréttinum, að farmsamningshafi geti riftað farmsamningi hvenær sem er og án ástæðu með því að borga hálf farmgjaldið. Nú er þessi regla afnumin, og í staðinn er sett almenn bótaregla, að ef farmsamningi er riftað að ástæðulausu, þá verði sá, sem riftar, farmsamningshafinn, að greiða fullar bætur samkv. almennum reglum.

Þá eru enn fremur settar reglur í siglingalögin núna, sem ekki hafa verið áður, um tímasamninga, „timecharter“. Þær reglur eru að mestu leyti byggðar á venjulegum, sem hafa skapast hjá siglingaþjóðum og raunar líka að nokkru leyti hér á Íslandi, að þær venjuleglur eru lög-festar og gerðar lögbundnar. En það er með

þessar reglur eins og svo mörg ákvæði um reglur varðandi samningsviðskipti manna, að það eru sett viss lágmarksskilyrði, vissar lágmarksreglur, sem samningsaðilar geta ekki gengið fram hjá og eru bindandi. En að öðru leyti eru reglur laganna ábending til þess að grípa til, ef ekki eru ákvæði um viðkomandi atriði í sjálfum farmsamningnum, en geta að öðru leyti vikið frá ákvæðum l., ef samningur er gerður um það tvíhliða hjá farmflytjanda og farmsamningshafa.

Þá hafði hæstv. fyrrv. samgmrh. sent nefndinni frv. það, sem flutt var hér af Eggert Þorsteinssyni um breyt. á ákvæðum siglingalaga, um skiptingu björgunarfjár milli útgerðar annars vegar og skipverja hins vegar og milli skipstjóra og annarra skipverja að hinu leyti, og í grg. n. er gerð nokkuð ýtarleg grein fyrir afstöðu hennar til þess frv. Nefndin er andvíg því að breyta þeirri gömlu reglu 233. gr. núgildandi siglingalaga, sem gildandi er í nágrannalöndum okkar og er ævagömul meðal siglingaþjóða. Er þannig frá n. hendi komin afgreiðsla á þeirri umsögn, sem hún var beðin um um það frv.

Ég sé ekki ástæðu til þess að rekja meira efni frv., en vil bara endurtaka það, að ég tel eðlilegt, að sjútlv. þessarar deildar hafi málið áfram. Ég veit ekki, hvaða venjur eru um það, hvort það er venja að vísa máli til n. aftur eða hvort n. bara af sjálfsdáðum getur snúið sér að því að vinna meira í þessu máli en orðið er og fara yfir það rækilega. Það er, eins og gefur að skilja, allmikið verk.

#### ATKVR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

### 40. Áætlunarráð ríkisins.

Á 70. fundi í Nd., 3. febr., var úthýtt:

Frv. til l. um áætlunarráð ríkisins [97. mál] (þmfrv., A. 224).

Á 72. fundi í Nd., 6. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi í Nd., 10. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 18 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég býst við, að það frv., sem ég hér flyt, og greinar þess séu hv. þm. kunnar að ýmsu leyti. Það hefur svo oft á undanförunum áratugum verið fjallað um svipað mál hér í þingsölunum, að út af fyrir sig held ég, að það þurfi ekki að hafa sérstaklega langt mál til þess að skýra hinar einstöku greinar þessa frv. eða hvernig ég hef hugsað mér að skipuleggja áætlunarráð ríkisins og hvaða verkefni því skuli falið. Ég held, að hitt sé meira

atriði, að rætt sé um, hvort rétt sé að fara inn á þá stefnu, sem mörkuð er með þessu frv., og hvort það sé tímabært og nauðsynlegt að leggja inn á þá braut, sem ég legg til að stigin sé, með því að þetta frv. yrði samþykkt.

Það er ekki þarna um að ræða neitt mál, sem ég geng út frá að menn séu sammála um. Það er þvert á móti verið að marka þarna sérstaka stefnu, sem þó oft hefur verið mörkuð áður í efnahagsmálum okkar Íslendinga. En ég býst við, að við séum nú komin á slík tímamót hvað þróun okkar efnahagsmála snertir, að við verðum að gera það upp við okkur, hvert við ætlum að stiga. Við höfum satt að segja tvístigið svo mikið og oft og tíðum hjakkað svo lengi í sama farinu, að við verðum að gera okkur ljóst, hvaða spor það eru, sem við ætlum að stiga næst, og ég hef af ásettu ráði viljað flytja þetta frv., þegar frekar væri rólegt hér í þingsölunum og ekki væri verið að ræða beinlínis um ákvörðun um lausn á hinum sífelldu efnahagsmálum í þengri merkingu þess orðs, sem yfir okkur dynja, sem venjulega eru þá þannig, að þau koma fram á síðustu stundu og þarf að hespa þau af í gegnum þingið á stuttum tíma og allir flokkar eru þá venjulega meira eða minna feimnir við að halda langar ræður eða taka upp miklar og almenningar umræður um málín. Ég held þess vegna, að það væri að mörgu leyti mjög ákjósanlegt, ef hægt væri að fá fram umræður um mál eins og þetta á þeim tíma í starfi þingsins, þegar ekki bráðliggur á um afgreiðslu, hvorki þessa máls né annarra sérstakra efnahagsmála.

Ég flyt þetta frv. vegna þess, að ég hefði verið órólegur út af því, hvernig mér hefur þótt á undanförunum árum vera hjakkað í sama farinu hvað þessi skipulagsmál efnahagslífsins snertir, og vegna þess að ég er hræddur um, að út af þreytu fólks á því að hjakka þannig í sama farinu verði nú stigið spor aftur á bak, og vil þess vegna freista þess, hvort hægt væri að fá skilning og samþykki þm. til þess að stíga það, sem ég álit að yrði spor áfram í þessum efnum. Það er nú þegar barizt um, hvað gera skuli viðvíkjandi okkar lífskjörum, og ég held, að lífskjörin og það, hvort á að bæta þau eða rýra á næstunni, fari eftir því, hvers konar skipulag við tökum upp á þjóðarþúskapnum eða skipulagsleysi. Ég vil þess vegna leyfa mér í sambandi við þetta frv. að leggja höfuðáherzluna á að rekja, hvernig aðstaðan er í okkar efnahagsmálum og um hvað er að berjast, vegna þess líka, að mér sýnist á þeim till., sem stærsti flokkur þingsins, Sjálfstfl., gerir um þessi mál, að þar sé gengið út frá því, að menn séu búnir að gleyma því, hvers konar ástand við áttum við að búa, áður en byrjað var á þeim ríkisafskiptum, neikvæðum eða jákvæðum, sem hafa einkennt þjóðarþúskap Íslendinga síðustu 25 árin.

Við skulum muna eftir því, að þegar þessi ríkisafskipti byrja, og á vissan hátt er þetta frv., sem ég legg hér fram, raunverulega um hámark ríkisafskiptanna, um það, að ríkið alveg vísitandi taki að sér að skipuleggja okkar þjóðarþúskap, — ástæðan til þess, að þessi ríkisafskipti upphaflega byrja, er kreppuástandið eftir 1930, þegar okkar útlendu markaðir hrynja saman,

þegar atvinnuleysi grefur um sig hér á Íslandi og þegar þess vegna þjóðin horfist raunverulega í augu við hrún. Það hefur oft verið talað um hrún síðan á Íslandi, en það hefur aldrei verið raunverulegt síðan þá, og þegar það hrún stóð yfir, þegar menn gengu hundruðum og jafnvel þúsundum saman atvinnulausir, markaðirnir hrundir og kreppan í algleymingi, þá var gripið til þessara ráða, að taka upp höft á innflutningi og svipta framleiðendur gjaldeyrisins — þá, sem höfðu fyrst og fremst með sjávarútveginn að gera og útflutninginn á honum — svipta þá umráðunum yfir gjaldeyrinum. Og við skulum gera okkur grein fyrir því, að allar þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið í 25 ár viðvíkjandi efnahagsmálum Íslands og viðvíkjandi alls konar skipulagningu, styrkjum, uppbótum eða hvað sem við viljum kalla það, á allt saman rót sína að rekja til þess, ef ég má nota svo gott orð um svo slæman hlut, að gjaldeyririnn hefur á þessum tíma verið þjóðnýttur. Þessi þjóðnýtting gjaldeyrisins, það, að ríkið tekur gjaldeyrinn af þeim, sem flytja sjávarútvegsvörurnar og aðrar útflutningsvörur út, og skiptir honum upp á milli ákveðinna landsbúa, það er grundvöllurinn að öllum þessum ríkisafskiptum. Það hafa síðan að visu verið alveg sérstakir aðilar í þjóðfélaginu, sem hafa haft sérstaka hagsmuni af því. Fyrir utan þá almennu hagsmuni þjóðarinnar, meðan hún átti við of lítinn gjaldeyri að búa, hafði náttúrulega allan tímann verzlunaraudvaldið hér í Reykjavík, bæði heildsalastéttin og Samband ísl. samvinnufélaga hagsmuni af því að fá að nota þennan gjaldeyri. Öll þessi 25 ár hefur það verið eftirsóttur hlutur á Íslandi að fá gjaldeyri til þess að mega kaupa fyrir, en það hefur eiginlega aldrei verið eftirsóttur hlutur á Íslandi allan þennan tíma að framleiða gjaldeyri.

Ástæðan til þessa er sú, að á sama tíma sem sú ákvörðun er tekin að þjóðnýta gjaldeyrinn á þennan hátt, þá er lengst af aldrei um það hugsað, að ríkið verði um leið sjálft að hafa frumkvæði um framleiðslu gjaldeyrisins og ekki láta sér nægja þau neikvæðu afskipti að taka gjaldeyrinn af þeim, sem framleiða hann. Það var það, sem einkenndi höftin frá upphafi, að þau voru neikvæð á þennan hátt, þau voru ekki skapandi hvað snerti framleiðsluna á gjaldeyrinum, heldur aðeins tóku þau gjaldeyrinn af þeim, sem framleiddu hann, og skiptu honum á milli þeirra, sem þurftu að nota hann, og var þá oft deilt um þá skiptingu, og ef til vill muna menn eftir, þegar helmingaskiptin voru í þessu efni og stærstu stjórnmálaflokkarnir í landinu komu sér saman um að skipta þessum gjaldeyri á milli þeirra fyrirtækja, sem mest áttu undir þeim.

Hins vegar vil ég taka það fram um leið, að þessi ríkisafskipti af gjaldeyrinum og af útflutningnum voru ekki einsdæmi, áður en þau voru tekin upp svo að segja skipulagt með svokölluðu vinstri stjórninni 1934. Þau höfðu átt sér stað áður. Þau komu svo að segja strax og kreppan skall yfir. Hvernig var nefnilega ástandið, áður en kreppan kom? Ástandið var þannig, að útflutningurinn frá Íslandi var að mestu leyti í höndunum á tveim félögum, Kveldúlfí og Alli-

ance, þannig að svo að segja einn hringur, samstarf þessara félaga, réð yfir megininu af öllum íslenskum gjaldeyri, og strax og kreppan kom og markaðsvandræðin byrjuðu, þá notaði einmitt Sjálfstfl. sína aðstöðu í ríkisvaldinu til þess að veita þessum félögum ríkisverndaða einokun, þannig að ein af fyrstu ráðstöfununum, sem gerðar voru, þegar frjáls samkeppni sýndi sínar raunverulegu afleiðingar, var að gripa til eins konar ríkiseinokumar handa þeim auðhringum, sem fyrir voru í þjóðfélaginu. Við skulum því ekki tengja alltaf öll ríkisafskipti bara við hina svokölluðu vinstri flokka, heldur muna það, að sjálfur aðalflokkur hinna frjálsu viðskipta í landinu sá sér þann kost vænstan á því augnabliki, þegar reyndi á frjálsa samkeppni í kreppunni, að taka upp einokun og það ríkisverndaða einokun og fá hana einstökum fyrirtækjum í hendur.

Það var á þessum tíma, sem Albfl. gekk til þeirra kosninga, sem hann hefur unnið glæsilegastar, unnið sinn mesta kosningasigur í, það voru kosningarnar 1934, þegar hann lagði fram það, sem hann kallaði íslenska 4 ára áætlun fyrir árin 1935—1939, þar sem flokkurinn beinlínis lagði til, að tekinn yrði upp áætlunarbúskapur á Íslandi, stofnuð yrði ráðgefandi nefnd til þess að gera tillögur um, hvernig komið yrði fastri stjórn og skipulagi á allan þjóðarbúskapinn, og með löggjöf og framtaki þess opinbera væri hrundið í gang auknum atvinnurekstri og framleiðslu eftir nákvæmri áætlun, sem gerð væri til 4 ára. Ég ætla nú ekki að fara að rekja það hér, en það var engum efa bundið, að einmitt á þeim tíma, þegar kreppan kreppti hvað fastast að hér heima á Íslandi, þá sá alþýða manna einmitt í hugmyndinni um áætlunarbúskap einna helztu lausnina út úr þeim vandræðum, sem þá dundu yfir. Og þó að ekki yrði úr framkvæmdum á þessari 4 ára áætlun í þeirri ríkisstj., sem Framsókn og Albfl. þá mynduðu, þá var hins vegar með skipulagsnefnd atvinnumála eða „Rauðku“, eins og hún var kölluð hér í gamla daga, framkvæmd einhver ýtarlegasta og beztu þjóðfélagslega rannsókn, sem enn þá hefur verið gerð á íslenskum þjóðarbúskap, og um leið var lagt til til úrbóta allmikið af þeim framfarumálum, sementsverksmiðja, áburðarverksmiðja og annað fleira, sem löngu seinna hefur verið framkvæmt. Það sýndi sig sem sé, þegar Ísland stóð frammi fyrir alvarlegustu viðskiptakreppu, sem það hefur lent í, að þá var eina ráðið, sem menn sáu út úr þessum vandræðum, að gripa til slíks áætlunarbúskapar. Það tókst ekki af pólitískum ástæðum að framkvæma það þá, — ég býst ekki við, að það hafi staðið á Albfl., heldur fyrst og fremst á Framsfl., — og Ísland átti þess vegna eftir sem áður allan þann tíma, sem þeir flokkar og þjóðstjórnin, sem tók við á eftir, sátu að völdum, við erfiðleika og atvinnuleysi að búa.

En sjálf hugmyndin um slíkan áætlunarbúskap, um frumkvæði þess opinbera, sjálfs ríkisins á Íslandi, til þess að reyna að leysa efnahagsmálin á jákvæðan hátt, var ekki bar með dauð. Eftir að skipulagsnefnd atvinnumála, gamla „Rauðka“, hafði dáið út, hafði gamla þjóðstjórnin skipað skipulagsnefnd atvinnumála, sem starfaði, en að

visu ekki mikið, á fyrri hluta stríðsáranna. En í lok stríðsins, þegar nýsköpunarstjórnin er mynduð, er aftur tekið til við að reyna að leysa höfuðvandamál íslensks þjóðarbúskapar með jákvæðum afskiptum ríkisins, með skapandi afskiptum ríkisins af sjálfu atvinnulífinu og fyrst og fremst að ráða þá bót á því, sem tilfinnanlegast hafði verið í sambandi við öll höftin, sem þá höfðu staðið um 10 ár, að það hafði ekki verið aukinn sjávarútvegurinn, það hafði ekki allan þann tíma, sem vinstri stjórnin 1934–38 starfaði, verið keypt neitt af skipum inn í landið. Ég man eftir, að á hverju Alþýðusambandsþingi þá voru gerðar samþykktir um að kaupa, þó að ekki væri nema örfáa togara, og fékkst aldrei í gegn. En með nýsköpunarstjórninni og myndun nýbyggingaráðs var tekið til að gerbreypa þessum hlutum samkvæmt fyrir fram gerðri áætlun, þannig að ríkið sjálf hafði frumkvæðið um að reyna að skipuleggja þjóðarbúskap Íslendinga þannig, að undirstaðan undir öllu okkar atvinnulífi, undirstaðan undir gjaldeyrisöfluninni og þar með undirstaðan undir allri lífsafkomu í landinu væri tryggð. Og við skulum muna, að það, sem þá var gert í þessum efnum, það frumkvæði ríkisins samkvæmt fyrir fram gerðri áætlun um kaup á togurum, bátum, byggingu verksmíðja, byggingu alls siglingaflotans að heita má, sem við nú eigum, og annað slíkt — á því byggist lífsafkoma Íslendinga enn í dag. Það eru fyrst og fremst þau framleiðsluöfl, sem standa undir og hafa staðið nú þessi 15 ár undir íslenskum þjóðarbúskap, þannig að í það eina skipti og samt ekki nema að takmörkuðu leyti, sem reynt hefur verið að framkvæma nokkra heildarstjórn á þjóðarbúskapnum á Íslandi, þá hefur það haft þær giftusamlegu afleiðingar, sem við enn í dag búum að.

Af ástæðum, sem ég hirði ekki frekar að rekja hér, voru þessar aðgerðir nýbyggingaráðs og nýsköpunarstjórnarinnar eyðilagðar, ekki hvað sízt fyrir áhrif erlends valds, sem þá tók til að skipta sér af efnahagsmálum Íslendinga, og þegar næsta löggjöf var sett um afskipti ríkisins af atvinnulífinu með lögnum um fjárhagsráð, þá kom í raun og veru greinilega í ljós sú skipting, sem var að verða í stefnum um efnahagsmál Íslendinga. Sjálf lögin um fjárhagsráð eru einhver róttækustu lög, sem sett hafa verið á Íslandi hvað snertir afskipti ríkisins af atvinnulífinu og skipulagningu þjóðarbúskapar. Ég man eftir, að þegar forsrh. þeirrar ríkisstj., sem setti þau lög, Stefán Jóh. Stefánsson, mælti fyrir þeim lögum, þá sagði hann beinlínis hér í Nd., að með þessum lögum væri verið að koma á áætlunarbúskap á Íslandi, og því var þá mótmælt einmitt af hálfu Sjálfstfl., og það sýndi sig líka í reyndinni, að sá ýtarlegi lagabálkur í 2. gr. laganna um fjárhagsráð, sem fjallaði um áætlunarbúskap á Íslandi, varð aldrei nema bókstafurinn einn og var aldrei framkvæmdur. Hins vegar höfðu áhrif nýsköpunarstefnunnar þá enn þá verið svo sterk, að það þótti ekki annað fært en taka upp í l. um fjárhagsráð og jafnvel auka við það, sem áður hafði verið í lögum um nýbyggingaráð, en það var hins vegar séð um, þegar átti að fara að framkvæma þetta, að sá andi, sem

Alpt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

hafði ríkt viðvíkjandi framkvæmdum nýbyggingaráðs, væri þar ekki lengur fyrir hendi. Og það, sem varð þess vegna staðreyndin í sambandi við framkvæmdir fjárhagsráðs, var, að annars vegar var reynt að að feta dálítið í þá áttina að gefa aftur frjáls viðskipti, eins og það hefur verið kallað, en hins vegar raunverulega hjakkað í því gamla fari, sem áður hafði verið: höft á framkvæmdir, neikvæð ríkisafskipti, sú stefna, sem mér finnst nú að nokkru leyti vera að reka upp hausinn aftur. Krafan um frjáls viðskipti, krafa um, að gjaldeyririnn sé gefinn algerlega frjáls á Íslandi og að öllum höftum sé sleppt, öllu eftirliti þess opinbera, það var sú stefna, sem ætlunin var að marka með Marshall-stefnunni svokölluðu. Þegar Ísland þá fór inn á Marshall-áætlunina og gerði sitt efnahagssamkomulag við aðrar þjóðir í vesturhluta Evrópu og við Bandaríkin, þá var yfirlýst takmark og er búið að vera nú í 10 ár að koma á svokölluðum frjálsum viðskiptum, og það er bezt fyrir þá menn, sem enn þá hafa trú á, að sú stefna hafi Íslandi eitthvað gott að boða, að gera upp við sig, hvernig þeir hafa sjálfir unnið að framkvæmd hennar og staðið að því máli eftir tíu ár. Þegar menn eru nú að halda því fram, að það eigi að innleiða meira frelsi á þessum sviðum, þá er bezt fyrir menn að muna það, hvernig þá var staðið að málunum. Gengið var lækkað 1950, og það var lækkað með það fyrir augum að gera viðskiptin frjáls. Og hver var afleiðingin? Afleiðingin var í fyrsta skipti sú hvað snertir alþýðu landsins, að kaup var lækkað og lífsafkoma rýrnaði, og í öðru lagi, að það var bullandi atvinnuleysi í þremur landsfjórðungum og atvinnuleysi allverulegt í Reykjavík og hér á Suðvesturlandi, sem annars hafði verið tiltölulega laust við þann óvætt. Þannig sýndi það sig undireins fyrir alþýðu manna, að afleiðingarnar af þeirri stefnu voru slæmar.

En hvernig stóðu þá sjálfir atvinnurekendurnir og heildsalar, sem voru forvígismenn þessarar stefnu, eins og t. d. hv. 2. þm. Reykv. (BÓ), sem sjálfur var ráðherra á þessum tíma, — hvernig stóðu þeir að framkvæmdinni á þessari stefnu þá?

Ég held, að enginn ábyrgur stjórnmalamaður á Íslandi hafi þorað á þessum tíma að reyna að framkvæma þessa stefnu. Og mér þætti vænt um að heyra það, ekki sízt af því að hv. 2. þm. Reykv. var hér fyrir nokkru í sambandi við umr. um annað mál að lýsa því yfir, að hann væri fylgjandi þeirri stefnu, að heyra, hvort það eru til menn, sem mundu voga sér að framkvæma þessa stefnu út í æsar, sem þýðir að gefa gjaldeyrisöflunina frjálsa, láta sölu á gjaldeyri fara eftir framboði og eftirspurn og láta menn ráða því sjálfa, hvort menn selja hann hér innanlands eða leggja hann fyrir utanlands, eða annað slíkt.

Ég vil leggja áherzlu á þetta, vegna þess að ég álít, að hugmyndin um frjáls viðskipti og frjálsa gjaldeyrissölu og frjálsa gjaldeyrisöflun og að láta framboð og eftirspurn ráða þessum málum hafi beðið skipbrot á þessum árum, þegar þeir menn og þeir flokkar, sem lýstu því yfir, að þeir vildu stefna að þessu, og settu það inn í öll þau

lög, sem mörkuðu efnahagslöggjöf Íslands, — ég held, að þeirra stefna hafi beðið skipbrot á þessum árum, þegar þeir þorðu ekki að framkvæma þessa stefnu. Og af hverju hefur hún beðið skipbrot? Af því að þetta er úrelt stefna. Allar þessar hugmyndir um frjálsa samkeppni og frjáls viðskipti og frelsi í viðskiptum eru stefna, sem getur ekki verið til í okkar þjóðfélagi nema með ægilegum afleiðingum fyrir það þjóðfélag, sem gerir sig að tilraunasvæði fyrir hana, a. m. k. þegar í hlut á efnahagslega smátt og veikt þjóðfélag, sem er að berjast fyrir framförum. Rík þjóðfélög, þar sem mjög völdugir og sterkir og vel skipulagðir auðhringar ráða svo að segja öllu, geta staðið að slíkum tilraunum, vegna þess að auðhringarnir fela þá sjálfir í sér með sinni ágætu skipulagningu nægilegan kraft til þess að geta staðið í baráttu, sem slík frjáls samkeppni þýðir. En fyrir smá og veik þjóðfélög þýðir það að leggja út í slíkt að bjóða upp á að vera traðkaður undir í samkeppninni í veröldinni. Þessi hugmynd um svokölluð frjáls viðskipti og algerlega frjálsa samkeppni, um frjálsa gjald-eyrissölu og annað slíkt í þessum efnum er úrelt 19. aldar hugmynd, sem er löngu búð að útrýma, ekki aðeins náttúrlega í sósíalistabjóðfélögum, heldur líka í þeim kapitalísku þjóðfélögum Evrópu og Ameríku. Það er stefna, sem hafði ýmislegt gott að færa á þeim tíma, þegar hún var að brjóta niður einokunarhöft einvalds og aðals og ryðja braut fyrir framförum nútímans á öllum tæknisviðum, hafði sínu mikla sögulega hlutverki að gegna, en í lok 19. aldarinnar tekur hún yfirleitt að vikja fyrir myndun hinna völdugu einokunarhringa, þessara miklu skipulagsbákna, sem hafa orðið einkenni 20. aldarinnar. Tími þeirrar frjálsu samkeppni og þessara svokölluðu frjálsu viðskipta er löngu liðinn, og hann kemur ekki aftur. Það er tvennt, sem hefur tekið við af honum: Annars vegar þar, sem auðvaldsþjóðfélagið hefur haldið áfram að vera til, hafa þeir völdugu auðhringar tekið við og ráða nokkurn veginn viðskiptalífínu. Þeir hafa í sér alla yfirburði, sem sterk og skynsamleg skipulagning hefur yfir stjórnsýsi. Hins vegar hefur tekið við af því gamla auðvaldsskipulagi frjálsrar samkeppni, þar sem það hefur hrunið algerlega til grunna, skipulagning sósíalismans, sem aftur á sinn hátt skipuleggur í stórfelldum skipulagsbáknum, sem hafa alla yfirburði stórrekstrar yfir smárekstur.

Ég held þess vegna, að reynslan á þessum 10 árum af hugmyndunum um frjáls viðskipti, að svo miklu leyti sem þær voru reyndar, hafi sýnt, að íslenskur þjóðarbúskapur verður ekki rekinn með góðri afkomu fyrir almenning með því að vera að reyna að gera fleiri tilraunir í þá átt. Þeir, sem hafa haft trú á þeim aðferðum, hafa fengið tækifæri til þess að reyna þær og hafa beðið skipbrot. Og ég er á móti því, að íslenskt þjóðfélag sé einu sinni enn gert að eins konar tilraunadýri fyrir slíkar úreltar hugmyndir, sem ekki eiga hér við. Ég held, að íslenskur þjóðarbúskapur verði ekki rekinn með sem beztri afkomu fyrir almenning og með því að hagnýta okkar auðlindir og með því að koma á sem mestum framförum í okkar þjóðarbúskap öðru-

visi en fullnægja þeim skilyrðum, sem allt nútíma efnahagslíf gerir um rekstur í stórum stíl og um góða skipulagningu. Íslenskur þjóðarbúskapur er ekki stærri en svo. Öll okkar framleiðsla er ekki stærri en svo, að stærsta auðhring veraldarinnar mundi þykja það litill rekstur.

Ég man eftir, að einu sinni sá ég það, að einn og þó ekki af hinum stærstu auðhringum Ameríku, „Kodak“-hringurinn, notaði álíka mikið fé til sinna tilrauna og rannsóknna eins og þá var næstum allur þjóðarauður Íslands. Það er þess vegna gefið, af því að við flytjum út tiltölulega mikinn hluta af allri okkar framleiðslu, verðum að berjast á heimsmörkuðunum fyrir þessu, þá verðum við að hafa stórrekstur í þessu bæði hvað snertir útflutning og innflutning. Og það hefur sýnt sig, að þegar við höfum reynt frjálsa samkeppni, þá hefur það endað með því, að það hafa risið upp einn eða tveir auðhringar í landinu, sem hafa sölsað þetta undir sig, af því að þeir hafa haft slíka yfirburði vegna síns rekstrar fram yfir þá smáu, að þeir hafa alltaf orðið sterkari.

Ef við þess vegna ætlum að koma skipulagi á okkar þjóðarbúskap, sem samsvarar þeim kröfum nútímans að hafa stórrekstur og góða skipulagningu, þá verður það að vera þjóðfélagið sjálft, ríkið sjálft undir áhrifum almennings, sem framkvæmir slíka skipulagningu. Við fáum ekki hagnýtt okkar auðlindir án slíks. Menn hafa haldið því fram, þeir sem hafa verið fylgjandi þeirri frjálsu samkeppni, fylgjandi frelsinu í viðskiptum í þessum efnum, að ef bara fólkið fengi að ráða sér sjálft, þá mundi það leggja sína fjármuni í það, sem þjóðinni væri nauðsynlegast. Við gerðum tilraun með þetta í 7—8 ár, frá 1949 til 1956. Þá fá menn að miklu leyti að ráða því sjálfir, í hvað þeir setja sína fjármuni, ríkið er ekki að skipta sér af því, ríkið er ekki að kaupa inn togara eða annað slíkt. Það er ein eða tvær verksmiðjur, sem það beitti sér fyrir á þeim tíma. En hver verður afleiðingin, þegar einstaklingurinn á að ráða þessu sjálfur? Setur hann sína hluti í það, sem þjóðinni er nauðsynlegast? Setur hann sína hluti í það að fara að kaupa hlutabréf í togara? Nei, hann setur það í bíla. Á þessum tíma voru fluttir inn 5000 bílar og ekki bætt við einum einasta togara í allan íslenska togaraflotann, og að þeirri vanrækslu búum við enn þá. Þessar staðreyndir, sem oft er búð að minnast á, eru táknrænar fyrir þann glundroða, sem verður í þjóðarbúskapnum, ef ríkið hefur ekki jákvæð afskipti af þessum hlutum, með slíku afskiptaleysi, með slíkum glundroða verður eyðilagður allur grundvöllur, öll undirstaða í íslenskum þjóðarbúskap.

Þetta var það, sem blasti við 1956. Þetta voru staðreyndir, sem við stóðum frammi fyrir. Við höfðum noga bíla. En við höfðum tiltölulega færri framleiðslutæki en áður til þess að framleiða fisk til þess að kaupa fyrir það benzín, sem þurfti til þess að reka bílana.

Alþýða manna leit svo á, þegar hún stóð frammi fyrir þessum staðreyndum 1956, að þarna yrði að brjóta við blað, þarna yrði að koma upp heildarstjórn á þjóðarbúskapnum, það yrði að hugsa fyrir þjóðarheildina og framkvæma það, sem

þjóðarheildinni væri nauðsynlegt í þessum efn-um.

Þegar vinstri stjórnin var mynduð í júlí 1956, hét hún því að koma á slíkri heildaráætlun, og því var lofað í stjórnarsamningnum þá, að fyrsta verk í slíkri heildaráætlun skyldi vera að kaupa 15 nýja togara til landsins, af því að mönnum var ljóst, að það var eitt það nauðsynlegasta, sem þurfti að gera, til þess að þjóðfélagið fengi staðizt, til þess að afkomugrundvöllur almennings gæti haldizt og til þess að hægt væri að halda áfram framförum í þjóðfélaginu. Og þing Alþýðusambands Íslands þá um haustið, í nóv. 1956, 25. þingið, gerði einmitt samþykkt, þar sem það krafðist heildarstjórnar á þjóðarbúskapnum.

Ég reyndi fyrir mitt leyti hér á Alþingi að koma þessum kröfum á framfæri. Í þeim till., sem ég vann að fyrir hönd vinstri stjórnarinnar viðvíkjandi stofnun seðlabanka, gerði ég það að minni till., að stjórn seðlabanka væri jafnframt slíkt áætlunarráð. Ég er enn á þeirri skoðun, að það væri eitthvert skynsamlegasta fyrirkomu- lagið á þessum málum á Íslandi, ef menn á ann- að borð hafa einhver ríkisafskipti af þjóðarbú- skapnum, að tengja þetta tvennt saman, vegna þess að reynslan hefur sýnt okkur, að þegar við höfum verið með önnur ráð í þessu efni, — ég tek sem dæmi nýbyggingaráð, sem ég minntist á áðan, — og þó að þau ráð hafi jafnvel velviljaða og sterka ríkisstj. að baki sér, þá sýndi reynslan t. d. þá, að sjálft bankavaldið í landinu, það vald, sem hafði með seðlabankann að gera, var svo sterkt, svo íhaldssamt og svo skilningslaust á nauðsyn þjóðarinnar, að það kostaði meira en árs baráttu að fá fram einföldustu hluti, sem voru nauðsyn fyrir þjóðina, í gegnum þetta íhaldssama bákn, bankavaldið, að fá fram eins og það að setja 100 millj. kr. í stofnlánadeild sjávarútvegsins til þess að lána þeim bæjar- félögum og einstaklingum, sem vildu kaupa tog- ara, þegar húið var að kaupa alla togarana fyrir útlenda gjaldeyrinn, sem við höfðum, og vantaði ekkert annað en íslenzka seðla samsvarandi, sem aldreí fóru í umferð, til þess að yfirfæra þá af höndum ríkisins á hendur bæjarfélaga, einstak- linga og félaga. Þeim till. var ekki sinnt.

Þegar efnahagsmálatill. voru ræddar síðasta vor, gerði ég það líka að minni till., að hætt væri við þær og horfið að því að taka upp heild- arstjórn á íslenzkum þjóðarbúskap, en ekki anað áfram á sama hátt og gert hefur verið á öllum undanfórnum árum, þegar öll vandamál hafa alltaf verið leyst með gengislækkunum og verð- bólggu, heldur yrði staldrað við og hugsað um, hvað ætti að gera. Það fékkst ekki heldur fram þá.

Vinstri stjórnin bar ekki gæfu til þess að koma þessu skipulagi á, og það er fyrst og fremst sök Framsf., að það skyldi ekki takast. Og það er slæmt á þessum 25 árum, frá því að sá flokk- ur hindraði þetta í stjórnarsamvinnunni frá 1934 til 1938 og aftur nú, að hann skuli ekki hafa lært, að þau neikvæðu höft, sem hann vissulega hefur verið óhræddur við, eru ekki nóg fyrir íslenzkan þjóðarbúskap, heldur jákvæð skapandi afskipti ríkisvaldsins með ákveðna áætlun fyrir augum,

sem sé vel og skynsamlega samin, — það sé það eina, sem getur leyst þessi efnahagsvandamál Íslands.

Ég álit, að ef þetta frv., sem ég legg hér fram, yrði að lögum, þá yrði stigið eitt spor áfram út úr þeim ógöngum, sem við erum í. Við hökkum raunverulega alltaf í sama farinu hvað snertir þessi skipulagsmál. Við skiptum okkur af þessu öllu. Það þarf að veita leyfi fyrir öllu. Það eru höft á þessu öllu. En ríkið sjálft gerir sér enga hugmynd um það fyrir fram, hvað eigi að koma út úr þessum afskiptum þess. Það bara raunverulega skipuleggur stjórnleysið. Og mér sýnist, að óánægju fólks með þetta neikvæða ástand sé raunverulega verið að hagnýta nú til þess að ætla sér að stíga nokkur spor aftur á bak. Ég vil í sambandi við mína till. um þetta spor áfram, sem ég álit þetta áætlunarráð vera, minna á, að síðustu tölur, sem við höfum um þjóðarbúskap Íslendinga, sýna, að þjóðarfram- leiðsla okkar var 4900 millj. Af þessum 4900 millj. fara til neyzlu þjóðarinnar 2600 millj. 1600 millj. fara í fjárfestingu. 700 millj. fara, eins og það er kallað á hagfræðimálinu, í neyzlu stjórnarvalda, þ. e. til rekstrar ríkis og bæjarfélaga og sveitar- félaga. Og eins og ég skal koma að síðar, hlut- urinn, sem almenningur fær til neyzlu, fer hlut- fallslega minnkandi á öllum síðustu 10 árum. Hluturinn til stjórnarvalda, til rekstrar ríkis og bæja og til fjárfestingar, fer vaxandi á öllum þessum 10 árum. Það er engin spurning um það, að féð, sem Íslendingar verja til fjárfestingar, 1600 millj. kr. á árinu 1957, er nægilegt fé til fjárfestingar. Það er meira fé t. d. en almennt er varið í þeim þjóðfélögum, sem gera mest af fjárfestingu í heiminum, sósíalistisk þjóðfélög þar ekki undanþegin. Spurningin er þess vegna um það fyrst og fremst, hvort við verjum þessu fé, hvort við hugsum það svo vel fyrir fram og grundum nógu vel okkar niðurstöður, að við verjum þessu rétt, eða hvort við látum verja því stjórnlaust.

Ég álit, að það sé um það tvennt að velja að fara inn á þessa braut, sem ég hér legg til, að taka upp heildarstjórn á þjóðarbúskapnum, eða fara inn á þá leið, sem Sjálfstfl. nú alveg opin- berlega hefur markað og hv. 2. þm. Reykv. alveg sérstaklega í þeim umr., sem hér fóru fram um kauplækkunarfrv. hæstv. ríkisstj., sem nú er orðið að lögum, undirstrikaði og skýrði með allri sinni hreinskilni. Ég held, að menn verði að gera sér ljóst, að það sé um þessar tvær stefnur að velja í íslenzkum þjóðarbúskap. Það verður ekki hjakk- að áfram í því farinu, sem við höfum verið í undanfarinn áratug. Og hver er þá stefna Sjálf- stfl. samkvæmt yfirlýsingu hans í viðreisnar- stefnuskránni, sem hann kallar svo og birt var í Mbl. 19. des.? Ég fer ofur lítið ýtarlega út í það hér, vegna þess að ég álit þetta vera þá tvo kosti, sem um er að velja um þróun íslenzks þjóðarbúskapar á næstunni, og það sé vert, að menn geri sér það ljóst.

Sjálfstfl. gerir ráð fyrir, að það séu stigin þrjú skref í efnahagsmálum Íslands á næstunni. Fyrsta skrefið er það skref, sem þegar er húið að stíga með samþykkt kauplækkunarfrv. Og í þessari viðreisnarstefnuskrá Sjálfstfl. er það

sett einmitt sem yfirskrift, kaflafyrirsögn á lýsingu á því skrefi, sem þá var verið að stiga: aðeins fyrsta skrefið.

Hvert er þá skref nr. 2? Það er, með leyfi hæstv. forseta, svo hljóðandi í viðreisnarstefnuskrá Sjálfstfl.: „Stefnt verði að því að afnema uppþótakerfið, sem fljótt sem unnt er, með því að skrá eitt gengi á erlendum gjaldeyri og gera útflutningsatvinnuvegunum kleift að standa á eigin fótum án styrkja.“ Þetta er alveg skýrt og skörinort. Og hafi maður verið í nokkrum efa um, hvað væri meint með þessu, þá gerði hv. 2. þm. Reykv. mjög glögga grein fyrir því. Meiningin er sem sé sú, að það eigi að skrá gjaldeyrinn eins og sjávarútvegurinn þarf að hafa hann, til þess að hann standist án styrkja, því að Sjálfstfl. er það eðlilega jafnljóst og okkur hinum, að án þess að sjávarútvegurinn sé gerður fær um að vera rekinn, er ekki nein undirstaða til undir þjóðarþúskap á Íslandi nema mjög fátæklegan. Hvað þýðir þetta? Hvað þýðir það að fara inn á þá leið að afnema alla styrki og uppþætur, svo að maður noti þetta orð, sem verið er að reyna að gera svo vinsælt, og reka sjávarútveginn með því að skrá gengið eins og sjávarútvegurinn þá þarf að hafa það, til þess að hann beri sig? Það var í vinstri stjórninni gerð krafa um, að þetta yrði gert síðasta vetur, og það var þá látið reikna út, hvert gengi krónunnar þyrfti að vera, til þess að sjávarútvegurinn yrði rekinn án styrkja og uppþóta. Þá varð niðurstaðan, að það yrði að hækka erlent gengi um 114%. Ef slíkur útreikningur yrði gerður nú, þá gæti ég frekar trúað, að það kæmi út, að það yrði jafnvel að hækka það meira. Segjum, að gengið sé hækkað um 114—120%. Þá var því jafnframt yfirlýst af hálfu Framsfl. og er nú af hálfu 2. þm. Reykv., að þessi gengislækkun sé gersamlega tilgangslaus, svo framarlega sem kaup hækki í krónutölu. M. ö. o.: það verður að fara fram annaðhvort kaupbinding með lögum eða þá að launþegar verða að sætta sig við að hækka ekki kaupið, svo framarlega sem farið væri inn á þessa leið. Þegar reiknað var út, hverjar afleiðingarnar mundu verða af 114% hækkun erlends gengis, þá kom það fram, að vísitalan mundi hækka um 38 stig, og þá mátti kaupgjald ekki hækka, það varð að skera niður þessi 38 stig. Það voru ekki 10 stig, eins og núverandi hæstv. ríkisstj. hefur þegar gert, það voru 38 stig, sem þá þyrfti að skera niður. Það samsvaraði þá beinni grunnkaupslækkun eða almennri kauplækkun upp á 17%, þannig að það, sem um er að ræða við framkvæmd á þessari till., er kauplækkun upp á a. m. k. 17%, þó spursmál, hvort sú kauplækkun, sem nú hefur orðið, yrði þar dregin frá eða hvort ef til vill hefði orðið að bætast eitthvað við, vegna þess að hækkan á gengi erlends gjaldeyris hefði orðið meiri kannske nú en 114%. Ég býst við, að það sé óhætt að slá því föstu, að afleiðing af þessari stefnu væri sem sé grunnkaupslækkun, sem yrði kannske einhvers staðar í kringum 15%, ef við segðum, að 20% kauplækkun hefði dugað annars og 5% hefðu nú þegar verið framkvæmd. Þetta held ég að sé nauðsynlegt að menn geri sér ljóst, að þetta felst í þessari stefnu, ef hún á frá sjónarmiði höfunda hennar að bera árangur.

Þá er í þriðja lagi næsta skrefið á eftir samkv. viðreisnarstefnuskrá Sjálfstfl., með leyfi hæstv. forseta: „Jafnframt verði lagður grundvöllur að frelsi í atvinnurekstri og viðskiptum, svo að hægt sé að afnema þau höft, sem nú eru á viðskiptum og framkvæmdum.“ M. ö. o. á að fara inn á algert viðskiptafrelsi, ganga lengra en við þar tvístigandi tilraunir í sambandi við Marshallstefnu og gengislækkun 1950. Það á að gera þar ráðstafanir, sem enginn stjórnmálamaður á Íslandi þá þorði að leggja út í, að afnema höft á viðskiptum. Ég get ekki skilið þetta öðruvísi, og það væri gott að fá skýringu á því, ef það væri rangskilið hjá mér, að það þýddi að gefa gjaldeyrinn frjálsan, hætta þeirri þjóðnýtingu á gjaldeyri, sem átt hefur sér stað þessi 25 ár. Og ég geng líka út frá því, að a. m. k. hv. 2. þm. Reykv. eigi við það, því að út frá hugmyndakerfi frjálsrar samkeppni er náttúrulega það eina, sem þó ofur lítið vit er í frá þessu sjónarmiði, að gefa gjaldeyrinn þannig alveg frjálsan, að það er sagt við menn: Annaðhvort verðið þið nú að setja ykkar fé í að framleiða gjaldeyrinn eða þið verðið að drepast. — En þetta er nauðsynlegt að komi greinilega fram. Afnáð á höftum á viðskiptum þýðir algert frelsi um gjaldeyrinn, og hver einasti maður, sem á hér togara á Íslandi, báta, hraðfrystihús eða annað slíkt og selur fyrir það til útlanda, er þá ekki skyldugur til að skila einum einasta eyri af því heim og skilar ekki meiru en því, sem hann þarf þá að nota í sinn eigin rekstur. Hvað þýðir slíkt frelsi? Slíkt frelsi þýðir fyrst og fremst eitt, og það er nauðsynlegt, að menn geri sér það ljóst. Það þýðir atvinnuleysi, enda veit hver einasti maður, sem af ráðnum hug berst fyrir svokölluðu frelsi í viðskiptum þannig, að það er einungis atvinnuleysi, fátækt og neyð sem afleiðing þess, sem getur komið í veg fyrir um nokkurn tíma baráttu almennings fyrir kauphækkun. Velferð Íslendinga á undanförunum áratug og undanförunum 15 árum hefur byggzt á því, að þeir hafa ekki búið við atvinnuleysi yfirleitt. Og í þeim hlutum landsins, þar sem atvinnuleysi var orðið landlægt um tíma, en þar sem það nú í augnablikinu hefur verið að mestu afnumið, þar flúðu menn burt, og menn muna enn þá þann tíma, að menn töluðu um að flýja burt af Íslandi til Kanada, til Ástralíu, þegar menn sáu fram á atvinnuleysi hérna heima. Og þeir menn, sem stuðla að því að ætla að koma hér slíku ástandi á aftur, eru að reyna að gera Ísland að samsvarandi eyðilandi og var verið að gera víska fjórðunga landsins að eyðifjórðungum með stjórnarstefnunni á vissu tímabili í okkar þjóðfélagi.

Við skulum þess vegna gera okkur ljóst, að þessi þrjú skref, sem felast í þessari stefnuskrá Sjálfstfl., og hið fyrsta af þeim hefur nú þegar verið stigið, það eru skref í áttina til 15% kauplækkunar og atvinnuleysis sem afleiðingar af því að koma á meiri eða minni svokölluðum frjálssum viðskipum, afnema styrki og uppþætur og afnema höft á viðskiptum í framkvæmd. Og ég vil segja það alveg hreint út, að það er engum efa bundið, að Sjálfstfl. hefur grundvöll fyrir þessari stefnuskrá, vegna þess að menn eru orðnir svo þreyttir á þeim neikvæðu höftum, sem

verið hafa, af því að þeir menn, sem hafa beitt sér fyrir þeim, hafa ekki haft framsýni og dug til þess að stíga skref áfram út úr þeim til heildarstjórnar á þjóðarbúskapnum. Við stöndum frammi fyrir því, að annaðhvort verða þarna stigin nokkur spor aftur á bak eða þá menn bera gæfu til þess að stíga eitt spor áfram, af því að menn eru orðnir þreyttir á að hjakka í því feni, sem mönnum finnst það vera, að allur atvinnurekstur þjóðarinnar sé rekin með styrkjum og uppbótum.

Ég skal hins vegar aðeins minna á það, sem ég sagði hér í umr. um kauplækkunarlögin, að ég álit styrki og uppbætur margfalt betra og skynsamlegra skipulag heldur en þá styrki og uppbætur, sem mundu verða framkvæmdar með því skipulagi að láta atvinnuleysið og hungrið og neyðina vera það, sem styrkir sjávarútveginn á Íslandi og heldur honum uppi, eins og var einu sinni.

Ég leyfi mér þess vegna að spyrja, þegar við stöndum frammi fyrir því að stíga annaðhvort eitt spor áfram, eins og ég legg hér til, eða frammi fyrir því, að það verði svona mikill grundvöllur fyrir að stíga þessi spor aftur á bak, eins og Sjálfstf. leggur hér til, — ég vil leyfa mér að spyrja Framsfl.: Hver er hans skoðun og hans stefna í þessum efnum? Framsfl., meðan hann var í ríkisstj. með okkur í Alþb., lagði til gengislækkun. Þá talaði hann hvað eftir annað um, að það þyrfti að stíga spor í átt til frjáls viðskiptalífs. Og ég leyfi mér að spyrja: Hver er afstaða Alþfl. í þessum málum? Meðan við vorum saman í ríkisstj., léði Alþfl. líka máls á því, að það yrði að skrá rétt gengi á íslensk krónu, og þá talaði núv. hæstv. viðskmrh. hér um það, meira að segja fjálglega, hvað eftir annað, að við ættum að vera þátttakendur í fríverzlun, við ættum að stefna að því að gefa frjáls okkar viðskipti. Ég lýsti minni skoðun á þeim málum, þegar þau voru hér til umræðu þá, að það þýddi sama sem að leggja Ísland undir járnhæl þeirra stóru auðhringa í Vestur-Evrópu, sem mundu trampa niður þá velmegun og þá tiltölulega góðu lífsafkomu, sem okkur hefur tekið að skapa á Íslandi, og ég er sömu skoðunar enn þá. En ég auglýsi eftir afstöðu Framsfl. og Alþfl. til þessara mála. Ég held, að það sé nauðsynlegt, að við gerum það upp við okkur hér í þingsödlunum, hvaða stefna það er, sem við viljum að tekin sé upp og rekin í íslenskum þjóðarbúskap. Mér óar við því, ef það yrði ofan á á Íslandi að gera fátæktina og atvinnuleysið aftur að hreyfiaflinu í íslenskum þjóðarbúskap, en svo er það, ef við eigum að verða að bráð þeim stjórnlausu öflum og lögmálum viðskiptalífsins, sem þá fengu að ráða, ef þetta væri allt saman gefið frjálst. Mér óar við, ef það yrði hlutskiptið, í staðinn fyrir að við reynum að nota okkar mannvit til þess að stjórna þessum málum.

Því hefur verið haldið fram af þeirra manna hálfu, sem berjast fyrir þessu frelsi svokallaða í viðskiptunum, að það væri kauphækkun verkalýðsins, sem væri undirrót efnahagsmála á Íslandi. Þetta er rangt. Þetta er algerlega rangt, og það hafa aldrei verið færðar sönnur á, að það væri kauphækkun verkalýðsins, sem væri undirrótin að

okkar efnahagsvandamálum. Kaupmáttur timakaups verkamannsins á Íslandi er enn þá meira að segja, þegar hann er hæstur í haust, lægri en hann var bæði 1944 og 1947. Í 10 ár, jafnvel 12 ár, hefur engin hækkun orðið á kaupmætti timakaupsins hjá verkamönnum á Íslandi. Í heilan áratug hefur verið barizt fyrir að reyna að halda þessum kaupmætti og ekki tekizt að halda honum í sama farinu. Hitt er annað mál, að afkoma manna á Íslandi er tiltölulega góð, að mínu áliti mjög góð í hlutfalli við þjóðirnar í kringum okkur, vegna þess að menn vinna svo miklu meira á Íslandi. Menn vinna svo langan vinnutíma hér á Íslandi, að menn mundu ekki líta við því að vinna svona lengi í löndum hér í kring. Verkamenn t. d. mundu ekki verða fánlegir til þess í löndum eins og Englandi. Verkalýðsfélögunum dytti ekki í hug að leyfa það. Við gerum stóra hluti með því, en við þrælum líka þeirri kynslóð, sem nú lifir, út með þeirri miklu vinnu, sem nú á sér stað.

Það er ekki kauphækkun verkalýðsins, sem hefur verið undirrótin að efnahagsvandamálunum, og ég vil einmitt í sambandi við þetta minna á þær skýrslur, sem líka hv. 9. landsk. hefur gert hér að umtalsefni og liggja fyrir um ráðstöfun á þjóðarframleiðslu Íslendinga og ég hef líka minnst á í grg. fyrir mínu frv. Samkvæmt þeim skýrslum kemur greinilega í ljós, að frá 1948 til 1957 hefur þáttur einstaklinganna í neyztu af framleiðslu þjóðarbúsins, miðað við hvern einstakan íbúa og miðað við verðlag 1957, farið minnkandi. Það er minni hlutur, sem hver einstakur íbúi landsins fær í sinn hlut á árinu 1957 en hann hafði 1948. Það, sem hins vegar hefur vaxið, er annars vegar neyzla stjórnarvalda, sem sé það, sem fer til rekstrar ríkisins, bæjar- og sveitarfélaga, það hefur vaxið allverulega, og fjármunmyndunin á hvern einstakling, miðað við verðlagið á þessum tíma, hefur aukizt um hér um bil 50%. M. ö. o.: allan þennan tíma hafa stjórnarvöldin alltaf tekið meira og meira til sín og gengið á einstaklingana, og allan þennan tíma hefur fjárfestingin verið aukin, því að svo og svo mikið af fjárfestingunni fer fram fyrir tilhlutun þess opinbera, þó að hún sé að öðru leyti meira eða minna óskipulögð. Ég skal ekki breyta menn með því að fara að lesa upp þessar tölur, en þær liggja þó hér fyrir, og það getur hver hv. þm. haft aðgang að þeim. Þessar skýrslur sýna, að neyzlan á hvern einstakling fer síminnkandi á undanfórnum 10 árum á Íslandi, að það, sem fer til rekstrar ríkis og bæjarfélaga, fer sivaðandi, og það, sem fer til fjárfestingar, fer vaxandi.

En hvað gefur þetta fé, sem fer til fjárfestingar, okkur í aðra hönd? Að hve miklu leyti verður það til þess að auka þá hagnýtu framleiðslu og sérstaklega gjaldeyrisframleiðsluna á Íslandi? Eins og hv. 9. landsk. þm. tók fram í ágætri ræðu, sem hann hélt hér við umr. um kauplækkunarfrv., sýndi hann einmitt fram á, að það væri hið sérstaklega athugaverða við okkar miklu fjárfestingu, hvað hún yrði tiltölulega lítið til þess að auka okkar gjaldeyrislegu framleiðslu, skapa okkur tiltölulega lítið meira til skiptanna. M. ö. o.: það er verulega athugavert

við það, hvernig fjárfestingin er hjá okkur, og það, sem er athugavert við hana, er, að hún er stjórnlaus. Hver einstaklingur leggur stóran hluta og sívaxandi hluta af því, sem hann vinnur fyrir, af sínu árskaupi í gegnum skatta og tolla til ríkisins og á annan hátt í fjárfestingu. En það, sem kemur út úr þessu, verður ekki verulega til þess að bæta grundvöll þjóðarbúskaparins, auka heildarframleiðslugetu á gjaldeyrisvörum fyrir þjóðarbúskapinn; það verður að visu til að auka við þægindi einstaklingsins. Okkar mikla fjárfesting í húsnæði er oft upp undir 30% af allri fjárfestingunni. Hún er náttúrulega mikil, þar höfum við ef til vill eitt dæmið um, hve stjórnlaus hún er. Ég gæti trúað, að hér í Rvík væru menn almennt 2–3 ár að koma upp íbúð. Fyrir strið, þegar menn lögðu helzt ekki út í að byggja hús, nema menn hefðu nokkuð veginn peninga fyrir því að koma því upp, þá byrjuðu menn kannske að byggja hús í apríl eða maí að vori og fluttu inn í þau í október, og þurfti ekkert sérstakt til. Það er hægt að byggja meginvið af þessum húsum þannig, að það sé byrjað á þeim á vorin og flutt inn í þau að hausti. Það þýðir: það er hægt að byggja þau á  $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$  tíma af því, sem í það fer. Það þýðir, að fjármagnið, sem í þetta fer, notast 5–6 sinnum hraðar eða fljótar en nú gerist með því stjórnsleysi, sem þarna á sér stað. Það vinnuafli, sem notað er í þetta, er miklu meira en þyrfti, það fjármagn er margfalt meira en þyrfti. Meðan við vinnum á þennan stjórnlausa hátt að þessu, gerum við okkur þetta margfalt dýrara en nauðsynlegt væri.

Ég hef áður rakið, hvernig er viðvíkjandi landbúnaðinum og fjárfestingunni í honum. Sama gildir um svo og svo mikið af okkar smáðnaði. Það bætir ekkert okkar þjóðarframleiðslu, hvort við höfum 5 eða 10 súkkulaði-, sælgætis- eða karamelluverksmiðjur á Íslandi, það eykur ekkert okkar þjóðarframleiðslu. Við getum komið af með eina. Það eru þessir hlutir, sem menn verða að taka til athugunar, ef menn ætla að leggja nokkurn grundvöll að því að leysa efnahagsvandamálin á nokkurn réttlátan eða praktískan hátt, og svo lengi sem menn halda áfram að leysa þau, eins og kallað er, bæði á ópraktískan og óréttlátan hátt, þá uppskera menn ekkert annað en að þeir, sem verða fyrir barðinu á óréttlætinu og vitleysunni, rísa á móti hvoru tveggja. Þess vegna væri sem sé tækifæri fyrir menn, á meðan liggja ekki fyrir beinlínis frv., sem þarf að hessa í gegnum þingið til þess að bjarga þjóðinni og bjarga útgerðinni og allt hvað eina, eins og það heitir, að athuga þessi mál og hugsa um þau og ræða þau, rökræða þau og kryfja þau til mergjar, meðan ekki þarf að afgreiða eitt frv. næstu dagana eða næstu vikuna á eftir.

En svo að ég minnst aftur á viðvíkjandi húsnæðinu, sem ég var að tala um áðan, og hvernig við festum í því, — hvernig var hins vegar, þegar þetta var gefið frjálst? Þá var ástandið þannig, að hér í Reykjavík, hvort það var nú árið 1951 eða 1952, þá voru byggðar 280 íbúðir. Það hefur verið það minnsta, ekki einu sinni helmingurinn af því, sem þá var álitid nauðsynlegt að

byggja á ári, sem þá var byggt, þannig að það sýnir sig, þegar farið er eitthvað inn á þá leið að gefa þessa hluti þannig frjálsa, eins og kallað var, og var þó ekki gert nema að hálfu, þá herðir það bara að hálsi manna, heftir þá. Það hjálpar þess vegna ekki heldur, þó að farið sé inn á þær hálfkaksleiðir. Og maður þarf ekki að spyrja að, hvernig það yrði, svo framarlega sem atvinnuleysi og 15% kauplækkun yrði hlutskipti almennings. Þá yrði ekki mikið yfirleitt um það talað, að menn færu að byggja yfir sig nýjar íbúðir.

Ég held þess vegna, að menn verði að þora að taka þessi fjárfestingarmál, taka þessa ráðstöfun þjóðfélagsins á fjármunum þjóðarinnar fyrir og ræða það, gera upp við sig, hvort menn ætla að sleppa alveg taumhaldinu á þessu öllu saman, eins og Sjálfstfl. leggur til, hvort menn ætla að hjakka áfram í sama farinu, sem ég held að verði ekki gert, vegna þess að það er búið að gera þjóðina svo leiða á því, eða hvort menn ætla að stiga eitt spor áfram út úr þessu öngþveiti með að taka upp skipulega heildarstjórn á þjóðarbúskapnum. Ég held, að það megi minnka hana og auka þannig nokkuð neyðslu almennings og standa undir betri lífsafkomu. Ég held, að það megi, þó að fjárfestingin sé nokkuð minnkuð, skapa samt jafnmikið og nú er skapað hvað fjárfestingu snertir á öllum sviðum, þar sem það er nauðsynlegt, aðeins með betra skipulagi. Þó að fjárfestingin væri ekki minnkuð nema sem svarar kannske 10%, þá held ég, að ef það er tekin stjórn á henni um leið, sé hægt að beina þeirri fjárfestingu, sem þá er eftir, inn á þær brautir, þar sem hún gefur meiri gjaldeyrisframleiðslu eða sparar gjaldeyri, þannig að með slíkri stjórn á fjárfestingunni væri lagður grundvöllur að betri afkomu í framtíðinni. Ég held, að það sé þess vegna hægt með slíkri heildarstjórn á fjárfestingunni að leggja grundvöll að hækkun neyðslunnar í framtíðinni, en þó fyrst og fremst með því að skipuleggja fjárfestinguna á réttan hátt, einbeita henni að öflun gjaldeyrisins, öflun stórvirkra framleiðslutækja, þá sé hægt að undirbyggja bætt lífsafkomu í framtíðinni. En ég held, að þetta verði einungis gert með því að taka upp heildarstjórn á þjóðarbúskapnum, með því að taka upp að meira eða minna leyti áætlunarbúskap á Íslandi, og að þetta spor, sem ég legg til að stigið sé með þessu frv., að koma upp svona áætlunarráði ríkisins, eins og þar er gert ráð fyrir, sé fyrsta sporið í þá átt. Ég held, að það sé ekki hægt að gera þetta, hvorki með því stjórnsleysi, — svo að ég noti það orð um það, sem aðrir kalla frelsið í viðskiptum og afnám haftanna, — ég held, að það sé hvorki hægt að gera þetta með stjórnsleysi í efnahagsmálum né með þeim neikvæðu höftum, sem beitt hefur verið meira eða minna á Íslandi, þó með vissum undantekningum, á undanförunum 25 árum.

Þegar við tölum um áætlun viðvíkjandi þjóðarbúskap Íslendinga til frambúðar og hugleiðum þau verkefni, sem fyrir okkur liggja, ekki aðeins aukninguna í sjávarútveginum, sem við tölum mikið um og gerum of lítið í, heldur líka aukn-

inguna á okkar iðnaði og sérstaklega undirbyggingu á okkar stóriðju, — stóriðju, sem væri í eigu Íslendinga sjálfra, — þá held ég, að menn séu raunverulega sammála um, að það verður ekkert gert í þessu af Íslendinga hálfu, þannig að Íslendingar eigi það, öðruvísi en með því að skapa slíka heildaráætlun um það og framkvæma það með þátttöku ríkisins, bæjarfélaga og almennings og einstaklinga. Það hefur verið talað stundum um 10 ára áætlanir. Það hefur verið talað um 10 ára áætlun í sambandi við t. d. rafvæðingu dreifbýlisins, og það er talað um 10 ára áætlun í sambandi við ræktun. Það er ekki til nokkurs skapaðs hlutar að taka út úr þjóðarþúskaðum slíka ákveðna þætti og ætla að búa til áætlun um þá út af fyrir sig án þess að taka tillit til heildarþróunarinnar í þjóðfélaginu. Það þýðir sama eins og fyrir einn bónda að fara kannske bara að hugsa um að leggja jafnvel steinsteyptan veg um jörðina sína, en láta ræktunina og heyskapinn eiga sig og búa enga áætlun til um stækkun hans. Flestir bændur á Íslandi hafa nú meira að segja verið svo einbeittir á sína framleiðslu og aukningu hennar, að þeir hafa venjulega látið öll gripahúsin og ræktunina sitja fyrir, áður en þeir byggðu jafnvel íbúðarhús yfir sig, þannig að íslenskur þjóðarþúskaður má af þeirri búhyggju læra, að fyrst ber okkur að sjá um að auka þá framleiðslu, sem er grundvöllurinn fyrir allri okkar lífsafkomu, áður en við förum að byggja þannig ofan á hana, að grundvöllurinn brotni saman á eftir, eins og nú liggur fyrir.

Ef við ætlum að koma upp stóriðju, ef við ætlum að virkja Þjórsá eða einhverja af okkar stórám, þá er óhugsandi að gera það öðruvísi en með því að búa til t. d. 10 ára áætlun um það. Þó að við semdum slíka áætlun í dag, þá yrðum við ekki búinir að koma henni í framkvæmd fyrr en eftir 10 ár, og því lengur sem við biðum með að taka það upp að semja slíka áætlun, því lengur frestum við því. Ég lagði hér til fyrir 12 ár um í þessum sal að taka upp slíkan hátt á, í maí 1947, einmitt viðvikjandi áætlunum sem okkar rafvirkjanir, rafvirkjun Þjórsár og annað slíkt, 10 ára áætlun um það. Því var öllu saman hafnað þá, og við stöndum enn þá og hjökkum í sama farinu hvað það snertir. Menn hafa unnið þau afrek á sama tíma að byggja áburðarverksmiðju án þess að taka tillit til þess, hvernig væri um rafmagnsframleiðslu fyrir þá áburðarverksmiðju, og smíðað áburðarverksmiðjuna það smáa, að hún væri sniðin við það, hvað afgangsræði í því litla raforkuveri, sem þá var verið að koma upp, í stað þess að hugsa hana svo stóra, að hún væri miðuð við það, hvernig hún bæri sig bezt, og það væri lagt í raforkuframkvæmdir, sem samsvöruðu henni. Sama vitleysan var endurtekin, þegar sementsverksmiðjan var sett á Akranes, og rökin voru þau, að það væri afgangsrafmagn í Andakilsvirkjuninni á því ári, sem lögin voru samþykkt um sementsverksmiðju, og þess vegna ætti að staðsetja sementsverksmiðju þar. Fyrirhyggjuleysið í þessum hlutum hefur verið þannig, meira að segja hvað snertir þá framkvæmd á stóriðju, sem við höfum verið að byrja á, að það ætti að kenna mönnum, ef þeir fengjust

til þess að hugsa eitthvað um afleiðingarnar af sínum verkum. Ég held, að það sé alveg tvímæla-laust, að sú mikla aukning á sjávarútvegnum, sem við getum framkvæmt á Íslandi, og sú sköpun stóriðju í landinu, sem við þurfum að framkvæma á grundvelli t. d. virkunar Þjórsár, er alveg óhugsandi án einbeitingar á öllum kröftum Íslendinga, bæði því frjálsa framtaki, bæði atvinnurekenda, verkamanna, bændu og allra þeirra samtaka í landinu, sem fást til þess að starfa að því, og svo síðast, en ekki sízt ríkisvaldsins sjálfs og bæjarfélaganna, — án einbeitingar allra krafta þjóðarinnar að því að skapa þessa hluti. Við komum ekki upp stóriðju hér á grundvelli stórkostlegrar raforkuframleiðslu með öðru en slíkri einbeitingu. Og ef við ekki gerum þetta sjálfir, þá endar það með því, að það verður einhver völdugur útlandur auðhringur, sem við felum að gera það. Við skulum gera okkur alveg ljóst, þó að áætlunarbúskapur hljómi illa í t. d. eyrum völdugra amerískra auðdrottna, að það, sem þeir stóru auðhringar Ameríku framkvæma í sínum eigin rekstri, er þrauthugsaður áætlunarbúskapur hvað snertir þeirra takmarkaða svæði. Skipulag er sem sé það orð, sem einkennir yfirleitt 20. öldina. Ef menn hafa ekki skipulag á þessum hlutum og það gott, skynsamlegt, vel úthugsað skipulag, þá brotna menn undir, þá verða menn troðnir undir í þeirri hörðu lífsbaráttu, sem á sér stað.

Till. mín um áætlunarráð er miðuð við að koma slíkri einbeitingu á. Ég geng út frá því, að að slíkri einbeitingu eigi að vinna hver sú ríkisstjórn, sem að völdum situr á Íslandi á hverjum tíma, með þátttöku allra þeirra flokka, sem í þinginu eru. Nýsköpunarstjórnin, þegar hún sat, hafði líka stjórnarandstöðuna með í nýbyggingaráði, þó að sá flokkur, sem þá var í stjórnarandstöðu, Framsfl., væri mjög andvígur því, sem þá var lagt inn á. Það er líka gengið út frá því, að það sé reynt að skapa sem allra viðtækast samstarf með öllum stofnunum og samtökum í þjóðfélaginu, jafnt samtökum verkamanna sem atvinnurekenda, fésýslumanna sem stofnunum hins opinbera, til þess að komast sem lengst í því að geta einbeitt kröftum þjóðarinnar að heim verkefnum, sem hún þarf að leysa. Og ég vil taka það fram í sambandi við greinar frv. og samningu þess, að ég er auðvitað reiðubúinn til hvers konar endurskoðunar á því, ef að samkomulagi mætti verða um, að sú stefna, sem er aðalatriðið í því, væri tekin upp. Ég álit, að það sé forsendan fyrir öllum atvinnulegum framförum á Íslandi í bráð og lengd, að upp sé tekið það skipulag, sem ég hérna legg til, ella sé það afturför, sem vofir yfir okkur, afturför í atvinnulegum efnum, sem þýðir líka afturför hvað lífskjör snertir. Við höfum í 25 ár tvístigið í þessum efnum. Beztu skrefin, sem við höfum stigið, hafa verið stigin áfram í áttina til þess skipulags, sem ég hérna legg til. Hættulegustu skrefin, sem hafa verið stigin aftur á bak, hafa verið þau skref, þegar tilraun var gerð til að innleiða svokallað frelsi eða réttara sagt stjórnleysi, stjórnleysi með höftum í þessum efnum. Ég er hræddur um, að það sé ekki til setunnar boðið, það verði ekki hjakkað lengi enn þá í þessu ástandi, sem við

nú erum i. Þótt það hafi ýmsa góða kosti fram yfir það, sem gæti tekið við af því, ef farið væri aftur á bak, þá er verið með þeim áróðri, sem rekinn er, ekki hvað sízt út af styrkjunum og upp-bótunum, að gera fólk svo þreytt á þessu, að það er til með að kasta sér út í ævintýri, sem mundu leiða til ófarnaðar, bara vegna þess, að það sér ekki, hvað við tekur.

Ég held þess vegna, að fyrir þá, sem hafa einhverja ábyrgðartilfinningu fyrir því að viðhalda þeirri lífsafkomu, sem sköpuð hefur verið á Íslandi, og bæta hana til frambúðar, sé ekki um neitt annað að ræða en að stiga það spor áfram, sem ég legg til að sé stigið með þessu frv., ef við gætum borið gæfu til þess að sameinast um það eða eitthvað í þeirri stefnu og þeim stíl.

Ég vil svo leyfa mér, herra forseti, að leggja til, að að lokinni þessari umr. sé þessu frv. vísað til 2. umr. og fjhn.

**Björn Ólafsson:** Herra forseti. Ég ætla mér ekki að fara að svara þessari ræðu, sem hv. 3. þm. Reykv. hélt hér. Ég ætla aðeins að minnst á eitt atriði sérstaklega í ræðunni. Mér þótti hlýða að standa hér upp, vegna þess að hv. þm. gerði mér þann heiður að nefna mig nokkuð oft í ræðu sinni til þess að benda á andstæðuna við hann, andstæðuna við hina réttu hlið málanna. En hann er sá að hans álit, sem stendur réttu megin í þessum miklu þjóðfélagsvandamálum. Það er mikill munur á okkur tveimur hvað það snertir. Hann vill hömlur, hann vill bönd og bönn. Ég vil, að menn séu frjálsir andlega og efnalega. Þess vegna segi ég, eins og Voltaire sagði einu sinni og þekkt er orðið: Ég tel skoðanir þínar frámunalega óviturlegar, en ég vil gefa minn síðasta blóðdropa til þess, að þú hafir frelsi til að segja vitleysuna. — Og ég geng svo langt í frelsisáttina, að ég vil að menn hafi leyfi til í þessu þjóðfélagi að segja vitleysurnar, eins og hv. 3. þm. Reykv. hafði nú og hefur vonandi svo lengi sem hann þarf á því að halda.

Það, sem hv. þm. sagði, var að visu engin nýjung hér. Hann hefur haldið þessa ræðu á þingi, síðan ég kom hér, í mismunandi formi. Hann hefur ekki haldið nákvæmlega sömu ræðuna, en hann hefur haldið fram nákvæmlega sömu grundvallaratriðunum. Þau grundvallaratriði eru grundvallaratriðin í hans pólitísku stefnu. En stefnuskráatriði kommúnista hafa ætíð verið þau að hneppa þjóðina í hlekki ríkisvaldsins til þess svo að geta á eftir leitt þjóðina undir ok alþjóðakommúnismans. Við vitum nokkuð vel, hvernig það ok er með ýmsum þjóðum í Austur-Evrópu, og ætla ég ekki að ræða það hér. Þar þekkist ekki mikið frelsi. Þar er ekkert atvinnufrelsi, þar er ekki ritfrelsi, þar er ekki málfrelsi, þar er ekki framkvæmdafrelsi. Hvað er þá orðið eftir af frelsi? En það er einmitt þessi stefna, sem hv. þm. vill að verði allsráðandi í þessu landi. Það er stefnan, sem ræður í þessum löndum. Það er sú stefna, sem er ríkjandi í Ungverjalandi. Þótt þetta frv. yrði að lögum, má segja, að það sé ekki hættulegt, eins og það liggur nú fyrir. En ég mundi segja, að það væri fyrsta skrefið til einræðis, til einræðis kommúnismans, því að það, sem gengur í grundvallarátt

stefnumála kommúnismans, gengur til einræðis.

Hv. þm. talaði mikið um gjaldeyrinn og gat þess, að ég hefði í ræðu minni, þegar efnahagsmálin voru til umr., tekið fram eða látið í það skína, að gjaldeyrir ætti að verða frjáls. Að visu mun ég ekki hafa viðhaft slík orð, en ég mun hafa sagt, að gjaldeyririnn ætti að vera rétt skráður. En hv. þm. hefur ályktað: Ef gjaldeyrir er rétt skráður, þá er hægt að gefa hann frjálsan. Þess vegna er um að gera að hafa ekki rétt skráðan gjaldeyri, því að slíkan gjaldeyri er ekki hægt að gefa frjálsan. Hv. þm. sagði einnig, að gjaldeyririnn hefði verið „þjóðnýttur“ undanfarin ár. Þetta er nokkuð rétt. Hann hefur að vissu leyti verið „þjóðnýttur“. Og að hans álit er það eina leiðin til þess að leysa vandamál á Íslandi að hafa þjóðnýttan gjaldeyrinn. Og hann sagði fleira. Hann sagði, að á 10 árum eftir stríðið, ef ég tók rétt eftir, hefði verið gerð tilraun með það að gefa hinu frjálsa framtaki frjálst svigrúm, — og hvernig hefði það tekið? Það hafði tekið svo óskaplega, að það hefði orðið að leggja niður frjálsræðið og setja á höftin aftur. En hv. þm. hefur kannske ekki rekið augun í það, að ástæðan til þess, að taka þurfti upp höftin aftur, var sú, að gjaldeyririnn var ranglega skráður. Þegar gjaldeyririnn var „þjóðnýttur“, eins og hv. þm. kallar, þá var fyrst byrjað á því að skrá rangt gengi. Um leið og byrjað var á uppbótum til útflutningsframleiðslunnar, byrjaði hið ranga gengi. Og ástæðan til þess óngþveitis, sem við stöndum frammi fyrir í dag, er m. a. þetta, en það er einmitt það, sem hv. þm. vill halda við. Hann vill halda þessu við, en ég efast um, að margir þm. séu honum sam-mála um það, varla þeir, sem hafa með fullri alvöru horft gegn þeim erfiðleikum, er þingið hefur verið að fjalla um undanfarna daga.

Það, sem þingið hefur verið að fjalla um undanfarna daga, er einmitt árangurinn af „þjóðnýtingunni“ á gjaldeyrinum. Það er árangurinn af því, að afnumið hefur verið allt frelsi í þessum málum. Ég held, að ekki sé hægt að deila um það, að strax fór að síga á ógæfuhliðina, þegar þurfti að fara að sjá útflutningsframleiðslunni fyrir styrktarfé til þess að standast kostnaðinn við framleiðsluna, eftir að m. a. hv. þm. hafði barizt fyrir því með oddi og egg að fá hækkað svo kaupði í landinu 1952, að ekki varð við neitt ráðið, nema slíkur styrkur væri upp tekinn. Ef rétt hefði verið að farið, hefði átt að leiðrétta gengið um leið, en taka ekki upp styrkinn. Um það má deila og sérstaklega svona löngu eftir að þessir atburðir gerðust. En ef ræða hans er tekin öll fyrir og dregin af henni ályktun, þá er hún sú, að hann og hans flokkur vill, að þjóðin fari í vinnumennsku hjá ríkisvaldinu. Þeir vilja afnema öll persónuleg réttindi einstaklinganna. Einstaklingarnir mega ekkert gera, ríkisvaldið verður að gera allt. Ríkisvaldið verður að hafa öll völd. Það er sú sálhjálp, sem þeir bjóða. Slíkt hefur líka verið boðið annars staðar áður, að ríkisvaldinu séu fengin öll völd í hendur og öll yfirráð yfir sál og líkama einstaklinganna. En árangurinn hefur orðið sá, sem menn sjá nú í löndunum fyrir austan járnþjaldið.

Ef þjóðin á að geta haft góð og mannsæmandi

lífskjör í landinu og njóta andlegs frelsis, verður hún að vera frjáls til að starfa, frjáls til að hugsa og frjáls til að tala, en ekki vera þræll skipulagningar, sem færir hana á ógæfubrautina.

Ég ætla ekki að deila um þetta mál frekar við hv. þm. Ég geri ráð fyrir því, að þetta mál fari ekki hraðbyri gegnum þingið að þessu sinni, og ég vænti þess, að þessar skoðanir hans nái aldrei yfirhöndinni á Alþingi Íslendinga.

**Ólafur Björnsson:** Herra forseti. Hér er að minnu áliti hreyft svo mikilvægu atriði í sambandi við efnahagsmál okkar Íslendinga, að ég get ekki látið hjá líða að segja um þetta örfá orð, þó að ég vænti þess, að bráðlega, þegar fyrir kemur þáttill, sem ég hef flutt í sameinuðu Alþingi um skýrslusöfnun um fjárfestingarmál, gefist mér kostur á að skýra nánar skoðanir mínar í sambandi við þau mál, svo að um þetta mál mun ég aðeins segja örfá orð nú.

Ég lít svo á, að fjárfestingarmálin og þau mistök, sem orðið hafa á stjórn þeirra hér á landi undanfarnar ár, séu í rauninni kjarni efnahagsvandamála, svo að það beri út af fyrir sig að virða, hvað sem menn að öðru leyti hugsa um þær till., sem gerðar eru, að gerðar skuli þó vera ákveðnar till. um einhverja lausn á þessum vandamálum. En það, sem ég álit að sé aðalatriðið í þessu sambandi, og það, sem ég á við, þegar ég segi, að stjórnin á fjárfestingarmálunum sé e. t. v. kjarni efnahagsvandamála, er þetta, að fjárfestingin hefur verið meiri en svo, að hægt hafi verið að afla fjár til hennar með eðlilegum hætti.

Það er síður en svo ástæða til þess að lasta það, að mikil fjárfesting hafi átt sér stað hér á landi undanfarna áratugi. Þó að þjóðin hafi að vísu búið í landinu rúm þúsund ár, hefur henni verið skilinn eftir svo lítill arfur í efnislegum verðmætum, að segja má, að a. m. k. fyrir 50—60 árum hafi landið verið ónumið að mestu, þannig að þörfin fyrir fjárfestingu hefur verið meiri hér en í okkar nágrannalöndum a. m. k., svo að það er síður en svo að lasta, þó að hér hafi verið ráðizt í miklar fjárfestingarframkvæmdir. Ég komst, held ég, þannig að orði um daginn, þegar niðurfærslufrv. var til umr., að það væri jafnóskynsamlegt að lasta það, að þjóðin hefði ráðizt í mikla fjárfestingu, eins og það væri að ámæla bóndanum fyrir það, að hann leggi sem mest af fjármunum sínum í ræktun, byggingu peningshúsa o. s. frv. En alveg eins og bóndinn verður neyddur til þess að sníða sér stakk eftir vexti, þannig að hann getur ekki ráðizt í meiri ræktunarframkvæmdir og byggingu peningshúsa en svo, að hann hafi þó a. m. k. nauðsynlegar tekjur til að framfleyta sér og fjölskyldu sinni, er það á sama hátt nauðsynlegt þjóðfélagsheildinni að sníða sér stakk eftir vexti í þessum efnunum og hugsa sér ekki að framkvæma allt í einu, sem út af fyrir sig er þörf að framkvæma. Hvort sem við lítum til landa, sem búa við sósíalistískt þjóðskipulag eða kapitalistískt þjóðskipulag, þá er það svo alls staðar, a. m. k. þar sem einhver stjórn er á efnahagsmálunum, að þess er gætt, að samræmi sé á milli fjárfestingar og fjáröflunarmöguleika, þannig að

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

ekki brjótist út óviðráðanleg verðbólga. Hvernig þetta er framkvæmt, er auðvitað mismunandi eftir því, hvers konar þjóðskipulag er við að búa. Tökum t. d. Bandaríkin, sem nefna má sem dæmi um kapitalistískt þjóðskipulag. Þar er það þannig, að seðlabankinn ákveður, hvað peningaveltan í þjóðfélaginu megi vera mikil hverju sinni. Síðan skammtar hann einkabönkunum það fjármagn, sem þeir megi lána út, og segir við þá: Þetta fáið þið og getið lánað það út að viðbættu því sparifé, sem ykkur berst, en ekki meira. — Ef einhver einkabanki stendur svo ekki í skilum við seðlabankann, þá er honum blátt áfram lokað og hann ekki opnaður aftur. Þannig er þess gætt, að fjárfestingin miðist við þann sparnað, sem þjóðfélagið innir af hendi, að viðbætti opinberri fjárfestingu, sem fjár er þá aflað til með skattaálagningu. Ef við hins vegar tækjum sem dæmi Sovétríkin, þá er þar ákveðið með áætlun, sem fyrir fram er gerð, hvernig þjóðartekjunum skuli skipt á milli fjárfestingar og neyzlu. Það er metið, hvað þungar byrðir sé fært að leggja á þjóðina með fjárfestingunni, og sú ákvörðun, sem þannig er tekin, svo framkvæmd. Launa-greiðslur eru síðan miðaðar við það, sem fært þykir að framleiða af neyzluvörum, þannig að fólkið geti keypt það, sem framleitt er af þeim. Síðan eru lagðir á skattar og seld ríkisskuldabréf til þess að afla fjár til fjárfestingarframkvæmda, sem mestallar eru auðvitað þar í landi á vegum hins opinbera, og þannig er hið þjóðfélagslega bókhald fengið til að stemma, þannig að hvað sem menn hugsa um þetta skipulag að öðru leyti, þá er þess með þessu móti gætt, að ekki stafi verðbólga af fjárfestingunni.

Hér hefur þetta verið með nokkuð öðrum hætti. Að vísu er það eins og í flestum kapitalistískum löndum, að fjár til fjárfestingar er aflað fyrst og fremst með tvennu móti. Það opinbera aflar fjár til sinnar fjárfestingar með skattaálagnum. Auk þess lána bankarnir auðvitað út það sparifé, sem þeim berst. En þegar búið er að ráðstafa þessu fé hvoru tveggja, því, sem innheimtist í skatta, og sparifénu, þá er það uppgötvæð, að fjárfestingin sé miklu minni en æskilegt sé af stjórnmalalegum og öðrum ástæðum, þessi framkvæmd þarna og þessi þarna hefur setið á haknum. Hvaða leið er nú farin til þess að leysa þetta vandamál? Hún er sú, að það er farið í seðlabankann og sóttir þeir fjármunir þangað, sem þarf til þess í bili að hrinda þessari fjárfestingu í framkvæmd. Þessi útlánaaukning seðlabankans, sem hefur verið mismunandi mikil á mismunandi árum, venjulega numið á 2. hundrad millj. kr. eða meira, hefur svo komið fram sem aukin verðbólga, þannig að með dýrtíðaraukningunni hefur verið unnt að fá þjóðina til þess að herða nægilega að sér ólina, til þess að þessi fjárfesting verði möguleg. Áhrifin á hagkerfið hafa hins vegar orðið verðbólguáhrif. Ég segi ekki, að við séum algert einsdæmi í þessum efnunum. Hliðstæð dæmi munu að vísu ekki þekkjast frá nágrannalöndum okkar í Evrópu. Hins vegar mun þetta vera mjög algengt í Suður-Amerikuríkjunum. Það var hér um daginn útbýtt fréttabréfi frá Landsbanka Íslands á borð hv. þm., og ég veit ekki, hvort þeir hafa tekið

almennt eftir því, að þar var m. a. frá því sagt, að gjaldmiðill eins Suður-Ameríkuríkisins hefði fallið um 100% á s. l. ári og verðlagið hækkað að sama skapi. Þar sem ekki er kunnugt um, að þetta ríki hafi átt í styrjöld, þá má telja það vafalítið, að það er fjárflokkur til fjárfestingar, sem hefur verið orsök þessa.

Það er út af fyrir sig ekkert við það að athuga, að mikil fjárfesting hafi átt sér stað. Hitt hefur haft minna heilbrigði áhrif, hvernig fjár hefur verið aflað til hennar, og tel ég, að að nokkru leyti stafi það einmitt af hinna óheilbrigðu fjárflokkum, að árangur fjárfestingarinnar hefur ekki orðið meiri í bættum kjörum heldur en raun ber vitni um. Eru órækast dæmi um það tölur, sem hirtar eru í grg. þessa frv., sem hér liggur fyrir. Þar kemur í ljós, að neyzla landsmanna á einstakling er að verðmæti til minni árið 1957 heldur en hún var árið 1948. Þjóðartekjurnar hafa að visu aukizt um ca. 10% á þessu tímabili. Er það þó miklu minna en eðlilegt má telja með tilliti til hinnar geysimiklu fjárfestingar, sem átt hefur sér stað. Það er rannsóknarefni, hvernig á þessu stendur, að árangurinn af þessum þungu byrðum fjárfestingarinnar skuli ekki vera meiri en raun ber vitni um. En ég tel, að skýringin á þessu sé einmitt að nokkru leyti sú, að vegna þess, hvað hagkerfið hefur farið úr skorðum vegna hinnar miklu fjárfestingar, þá er árangurinn ekki meiri en þetta. Það er m. ö. o. að minnu áliti ekki vafi á því, að mjög verulegur hluti af þeirri fjárfestingu, sem hefur átt sér stað, hefur ekki verið framkvæmdur í þeim tilgangi fyrst og fremst að auka framleiðsluverðmætin, eins og vera ætti, ef allt væri með heilbrigðum hætti, heldur hefur það beinlínis verið þannig, að fyrirtæki og einstaklingar, sem greiðan aðgang hafa haft að bönkum landsins, hafa lagt í fjárfestingu með það eitt fyrir augum að auka eignir sínar og koma peningunum í fast. Því miður er því ekki hægt að líkja nauðsyn fjárfestingarinnar við bóndann, sem ræktar jörð sína og byggir peningshús. Heldur er það þannig, að mikið af fjárfestingunni virðist hafa verið svipaðs eðlis og t. d. ef bóndinn byggði fjós með svo stuttum básum, að þar væri ekki hægt að hýsa neinar kýr. Fórnin við slíka fjárfestingu getur verið eins mikil og þótt um skynsamlega fjárfestingu væri að ræða, en hún kemur ekki til að bera neinn ávöxt.

Það mundi leiða of langt að ræða það til hlitar, hvernig á að bæta úr þeim vandkvæðum, sem hér er um að ræða. En ég vil þó leyfa mér að benda á það, að í flokksráðssamþykkt sjálfstæðismanna fyrir júlín, sem hv. 3. þm. Reykv. vitnaði hér í í öðrum samböndum, var bent á nauðsyn þess að koma fjárfestingarmálunum og lánamálum bankanna þannig fyrir, að verðbólguáhrif stöfuðu ekki þaðan. Í þessu liggur það fyrst og fremst, að fjárfesting verði á hverjum tíma að miðast við það, að hægt sé að afla fjár til hennar með heilbrigðum hætti. Þetta má svo auðvitað gera á ýmsa vegu. Ég minnstist á það fyrr í ræðunni, hvernig þessi mál væru leyst, t. d. í Bandaríkjunum, Sovétríkjunum o. s. frv., en allar mögulegar millileiðir eru auðvitað til þar á milli. Mér virðist við fljótlega athugun, að í því frv.,

sem hér liggur fyrir, sé fyrirmyndin sótt til hvorugs þessara landa og er það út af fyrir sig ekki ágalli á frv., því að að minnu áliti hentar okkur hvorki að taka upp það fyrirkomulag, sem er í þessum efnum í Bandaríkjunum né í Sovétríkjunum.

Hvað sem þessu liður, álit ég, að allir ættu að vera sammála um, að það hljóti að vera þjóðarheilindi í hag að koma á heildarstjórn á fjárfestingu í þeim skilningi, að þess verði að gæta, að fjárfestingin hafi ekki verðbólguáhrif á hagkerfið. Það er mögulegt, að með verðbólgufrjárflokkum sé að visu hægt að koma því til leiðar, að meiri hluta af þjóðartekjunum verði ráðstafað til fjárfestingar en ella mundi vera. Það er ekkert aðalatriði, og þetta er að verulegu leyti keypt á kostnað þess, að fjárfestingin verður miklu óskynsamlegri en ella mundi vera.

Svo að ég víki annars með örfáum orðum að þessu frv., þá virðist svo sem áætlunarráði því, sem hér er lagt til að stofnað verði, séu aðallega falin tvö verkefni: í fyrsta lagi að gera heildar-áætlunina um þróun atvinnulífsins og fjárfestingu þjóðarinnar fyrir lengra tímabil, 5—10 ár, og í öðru lagi að gera áætlanir um eitt ár í senn um allan þjóðarbúskapinn.

Hvað fyrra atriðið varðar, áætlanir fyrir lengri tíma, þá er ég dálítið efins um, að stefna beri að því að gera slíkar heildaráætlanir fyrir langan tíma. Óvissan í efnahagsmálunum í heild er það mikil, ekki sízt hér hjá okkur, þar sem afkoman er svo óstöðug, að ég efast um, að slíkar áætlanir, hvernig sem gerðar væru og hvað sem maður að öðru leyti álitur um það, hvort það eigi að vera ríkið eða einstaklingar, sem fyrir slíkri fjárfestingu standa, nái tilæluðum árangri. Hvað annað verkefnið snertir hins vegar, áætlanir um eitt ár í senn um allan þjóðarbúskapinn, þá tel ég nauðsynlegt, hvað sem liður afstöðu manna til þess, hvort skipa beri þetta áætlunarráð með þeim hætti, sem hér er lagt til, að það verkefni sé nauðsynlegt að leysa í einni eða annarri mynd, þannig að ekki verði hjá því komizt að koma á fót einhverri opinberri stofnun til þess að leysa það verkefni, enda mun það land ekki vera til, hvorki austan jærntjalds né vestan, af þeim, sem lengra eru komin á braut efnahagsþróunarinnar, að þetta verkefni sé ekki leyst með einhverjum hætti. Það er nauðsynlegt — ekki síður en að hafa fjárhagsáætlun fyrir afkomu ríkisbúskaparins — að hafa eitthvert yfirlit um sennilega þróun efnahagsmálanna í heild til þess að byggja á. M. ö. o.: það, sem hér er um að ræða, er eins konar veðurspá um þróun efnahagsmálanna á næsta ári. Slík spá um þróun efnahagsmálanna er yfirleitt gerð í flestum þeim löndum, ef ekki öllum, sem lengra eru komin á þróunarbraut efnahagsmálanna. Hér er auðvitað ekki um annað en spá að ræða. Hitt er svo annað mál, hvað gert er við slíka spá. Ef spádómurinn eða sú þróun, sem spádómurinn gengur út á, er talin sú af stjórnarvöldunum, sem mundi vera hin æskilegasta, þá mundi ekki frekar vera að gert. Sé talið, að þróunin sé að einhverju leyti óhagstæð, annaðhvort sé hætt á verðbólguþróun eða þá hætt á atvinnuleysi, þá verður að gera einhverjar ráðstafanir til þess að koma í

veg fyrir það, að þróunin verði slík, og verður það þá auðvitað fyrst og fremst stjórnmálalegt atriði, hvaða ráðstafanir í því efni eru gerðar og hverjum er falinn undirbúningur þeirra.

Þegar talað er um heildarstjórn á fjárfestingu, þá má gera það í tvenns konar merkingu: Í fyrsta lagi þeirri merkingu, að þess sé gætt með einhverjum ráðum, að fjárfestingin í heild sé ekki meiri en hagkerfið þolir. Og um það ættu allir að vera sammála, sem ekki óska eftir annaðhvort verðbólguþróun eða kreppuástandi, að slíki heildarstjórn sé komið á í einhverri mynd. En svo er líka ömur merking, sem leggja má í heildarstjórn á fjárfestingu, nefnilega sú, að taka beri ákvörðun um það í einstökum atriðum, hverjir eigi að hafa fjárfestinguna með höndum og hvaða fjárfestingu beri að leggja í. Hvað snertir þetta atriði, fyrirkomulag þeirra mála, býst ég við, að skoðanamunur sé á milli mín og hv. flm. þessa frv., hv. 3. þm. Reykv. Að vísu er ekki svo að skilja, að ég geri mér það ekki ljóst, að það er út í bláinn að tala um, að ríkisvaldið eigi ekki að hafa nein afskipti af fjárfestingarmálunum. Í okkar tiltölulega fátæka þjóðfélagi er það nú einu sinni þannig, a. m. k. ef um meiri háttar fjárfestingu er að ræða, að ekki er hugsanlegt, að henni verði komið í kring nema með beinni eða óbeinni aðstoð ríkisvaldsins. Jafnvel þótt hægt væri að komast hjá beinni aðstoð ríkisvaldsins, þá eru engin þau fyrirtæki til, sem séu svo fjárhagslega öflug, að þau geti lagt fram fé til stórfjárfestingar án þess að leita til bankanna, en allir bankar, sem einhverja þýðingu hafa hér á landi, eru í ríkiseign, svo að þegar af þessu leiðir, að það er óhjákvæmilegt, að ríkið hafi einhvers konar afskipti af meiri háttar fjárfestingu. Sé aftur á móti um fjárfestingu að ræða, sem einstaklingar ráða við, þá mundi ég telja æskilegt, að þeirri stjórn á fjárfestingu, sem hér er um að ræða, sé fyrst og fremst komið þannig á, að þess sé gætt með því að setja ákveðna ramma fyrir útlánastarfsemi bankanna, þannig að hún verði ekki meiri en svo, að ekki hljóti af verðbólguþróun, en að öðru leyti verði sem mest greitt fyrir því, að það sé einkaframtakið, sem ráði því, í hverju þessi fjárfesting er fölginn.

Annars er það ekki fyllilega ljóst, eða ég a. m. k. átta mig ekki fyllilega á því, sem verður mjög þýðingarmikið atriði í sambandi við þetta, hvernig marka á valdsvið þess áætlunarráðs, sem hér er um að ræða. Mér skilst, að hér sé um að ræða fyrst og fremst ráðgefandi stofnun, og annað finnst mér í rauninni fráleitt, því að það er varla hægt að setja upp stofnun, sem skipuð er af ríkisstj. og í rauninni hefði meira vald en bæði ríkisstj. og Alþingi. Það er gert ráð fyrir því, að þessi stofnun hafi samvinnu við bæði opinbera aðila og einkaaðila um þá fjárfestingu, sem fyrirhuguð mundi vera hverju sinni. Ef allir þessir aðilar koma sér saman, þá mundi málið vera auðleyst. Ef aftur á móti til ágreinings kemur, sem mjög hætt er auðvitað við í slíku máli, þá kemur spurningin um það, hvernig úr því beri að skera, m. ö. o.: hvað mikið frjálsræði á að veita einstaklingum varðandi þá fjárfestingu, sem þeir eru færir um að leggja í? Ég býst nú ekki við, að það vaki fyrir hv. flm. að gera alla

fjárfestingu, hversu smá sem hún er, háða opinberum leyfaveitingum. En hvar á að draga mörkin á milli þeirrar fjárfestingar, sem er það stór, að allir mundu e. t. v. vera sammála um það, að ríkið hlýtur að hafa hönd í bagga með henni, og þeirrar fjárfestingar, þar sem einstaklingar eiga að njóta frjálsræðis? Þetta mundi að sjálfsögðu, ef til þess kæmi að taka ákvarðanir í þessu máli, sem auðvitað verður ekki verkefni þessa þings að gera, verða eitthvert mikilvægasta atriðið og hætt við, að í því efni mundu verða skiptar skoðanir. En hvað sem því líður, tel ég, að framtíð okkar hagskipulags sé undir því komin, að með einhverju móti, hvað sem segja má um þær till., sem hér eru gerðar, verði komið betri skipan á þessi mál, þannig að þess sé gætt, að fjárfestingin eða óheppileg fjárflokkun til fjárfestingar setji hagkerfið ekki með öllu úr skorðum.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Herra forseti. Hv. 2. þm. Reykv. sagði hér nokkur orð áðan. Það er nú verst, ef hv. þm. heyrir ekki til mín. Það er kannske dálítið táknrænt, að þessi hv. þm. talaði hér fyrir nokkrum dögum, eins og ég gat um í minni ræðu, í sambandi við kauplækkunarfrumvarpið, og þá talaði hann tiltölulega mjög skynsamlega og hreinskilnislega frá sínu sjónarmiði, sem kaupsýslumaður, stóratvinnurekandi og heildsali. Sú ræða hans var eiginlega ágæt frá því sjónarmiði. Hann flutti rök frá sínu sjónarmiði um þetta, og það var því hægt að ræða við hann um þetta á þeim grundvelli, — hann var tiltölulega hreinskilinn. Nú aftur á móti í þeirri ræðu, sem hann heldur hér áðan, kemur hann raunverulega hvergi nærri málinu. Ég gæti trúað, að þessi seinni ræða, sem hann hélt, eigi að vera nokkurs konar tilraun um, hvernig ræður hann muni halda í komandi kosningum, þá verði það hvorki rök, því síður hvorki staðreyndir né nokkuð annað slíkt, sem hann komi til með að beita, þá verði það nokkur slagorð. Það er svo fyrir þakkandi, að ég hef áður glímt við þennan hv. 2. þm. Reykv. í sambandi við einmitt þessi mál, einmitt í sambandi við frv. ekki ósvipað þessu, sem ég lagði hér einu sinni fram á Alþingi. Og tíminn hefur nú sjálfur, þróunin og þjóðfélagið hefur sjálft skorið úr því, hvor okkar hafi haft á réttu að standa.

1944 var þessi hv. þm. ráðh. í september 1944 varð hann einmitt ráðh. í utanþingsstjórninni, sem þá sat, þegar við komum fram með nýsköpunarhugmyndirnar. Og þessi hv. þm. tók nokkurn veginn alveg á sama hátt á þeim hugmyndum og á því nýbyggingaráði og áætlunarbúskap, sem þá var lagt til að koma upp, eins og hann tók á þessu frv. núna. Hann hélt ræðu, þar sem hann lýsti því yfir, að ef svona frv. væri samþ. og svona hlutir væru gerðir, eins og það að kaupa 30 togara eða annað slíkt, þá eyðilegði það þjóðfélagið. Það var alveg auðséð, að hverju ótætis kommúnistarnir voru að stefna. Allar þessar skýjaborgir þeirra voru bara settar fram til þess að rífa grundvöllinn undan þjóðfélaginu. Þetta var ósköp stutt og skýrt hans skoðun. Og í því blaði, sem hann þá átti og ræður yfir enn, Vísi, var sagt um þessar hugmyndir, — ég held, að ég

muni það orðrétt næstum því, — að þetta væri Lokaráð kommúnista til þess að eyðileggja núverandi þjóðskipulag. Og menn heyrðu hér áðan, að hann er alveg sömu skoðunar enn þá. Og fyrst hann var að vitna í franska sögu hér áðan, þá mætti máske minna hann á, að það yrði líklega sagt um hann svipað og var sagt um konungsættina frönsku, Bourbonana, þegar þeir komust aftur til valda eftir aldarfjórðungs byltingu og yfirráð Napóleons, að þeir hefðu ekkert lært og engu gleymt. Og mér þykir það satt að segja mjög leiðinlegt, að hv. 2. þm. Reykv. skuli ekkert hafa lært á þessum árum, því að mér fannst satt að segja, að á fyrstu árunum, eftir að nýsköpunin komst á, væri hann að læra ofur lítið. Hann talaði þá eins og nú að visu um hlekkir ríkisvaldsins, það ætti nú að fara að hlekkja allt saman, þegar ríkið loksins tók það upp að hafa frumkvæði um að leggja grundvöll að íslenskum þjóðarbúskap til frambúðar. Honum fannst það hlekkir að kaupa 30 togara eða koma hér upp fiskiðjuverum eða öðru slíku eða kaupa núverandi Eimskipafélagsskip. En þó var það nú svona, að þegar við vorum búinir að kaupa togarana í nýbyggingaráði og fórum að auglýsa eftir, hverjir vildu kaupa þá, þá kom fyrsta umsóknin frá þessum hv. þm. og því togarafélagi, sem hann var einn aðaleigandinn í. Hann var sem sé til í að kaupa hlekk. Þó að hann berðist á móti þessu öllu saman, þá var hann svo mikill fésýslumaður, að hann sá nokkurn veginn, að það væri ekki vit í að ætla að reka þjóðarbúskap á Íslandi, ekki einu sinni heildverzlun, án þess að hafa einhverja togara til þess að fá framleiða fiskinn, þó að heildsalar ættu að fá gjaldeyrinn, sem togararnir framleiddu. Þess vegna fór svo hvað snertir þá glímu okkar hv. 2. þm. Reykv., að hann lá í því þá, og ég vona, að hann liggi eins í því núna, því að hans málstaður er nákvæmlega jafnslæmur og þá. Og ég vona, að hann verði jafnvel sjálfur eins snemma til þess að læra eitthvað af því, eins og varð þá, og verði ekki búinn að gleyma því öllu saman aftur, eins og hann er núna eftir rúman áratug.

Svo fór hv. 2. þm. Reykv. út í slagorð. Hann sagðist vilja frelsi. Já, fyrir hverja? Fyrir hverja vill hv. 2. þm. Reykv. frelsi? Hann sagði hérna, að menn þyrftu að vera frjálsir efnalega. Jú, hvað var frelsið, efnalega frelsið, sem verkamennirnir, sem fóru í göngu til hans 1952, þegar hann var viðskmrh. hér og hafði lýst því yfir hér á Alþingi, að það væri ekkert atvinnuleysi í Reykjavík, — hvað var frelsið, sem þeir höfðu? Hvað var efnalega frelsið þeirra? Frelsið til þess að mega ganga um hérna niðri á hafnarbakkanum, reyna að selja sína vinnu til þess að vinna fyrir sinni fjölskyldu og hafa engan til, sem vildi kaupa hana. Þetta er efnalega frelsið, sem þessi hv. þm. er að bjóða: að fá að láta menn hungra, svo framarlega sem þeir vilja ekki þetta kaup, sem hann skammtar. Frelsi fyrir hverja vill hann? Hann talaði um það hérna áðan, að hann vildi láta skrá gjaldeyrinn frjálst. Það sló nú dálítið fljótlega út í fyrir honum með það. Hann sagði rétt á eftir, að farið hefði fram hér kauphækkun, sem honum var ekki um. Hann

sagði, að hann vildi láta skrá gjaldeyrinn þannig, að jafnóðum sem kaup væri hækkad, þá skyldi gjaldeyririnn lækkaður í verði. M. ö. o.: ég gekk út frá því í minni sanngirni við þennan hv. þm., að hann ætlaði að útfæra sitt frelsi, sína hugmynd um frelsi, þannig, að það væri þá frjálst framboð og eftirspurn, sem ætti að ráða í öllum hlutum, jafnt um verð á gjaldeyri sem öðru. En hér upplýsir hann annað. Þá á ekki að vera frjálst framboð á gjaldeyri. Ef verkamenn með frjálsum samningum við atvinnurekendur hækka kaup og atvinnurekendur fallast á það, þá á með kúgunarráðstöfunum á Alþingi að breyta genginu, án þess að það sé nokkur ástæða, sem liggur fyrir um það, að það sé nauðsynlegt út frá framboði og eftirspurn. M. ö. o.: þessi sami maður, sem hérna er að tala um frelsi, heimtar það, að ríkisvaldinu sé beitt sem kúgunarvaldi til þess að skrá gengi eftir því, hvort verkamenn hækka kaup sitt eða ekki. Ef verkamaður fær hækkun kaups hjá sínum atvinnurekanda, þá á að svipta hann þessari kauphækkun með laga-fyrirmælum frá Alp., með kaupkúgunarlögum frá Alþingi, þá á sem sé það frjálsa viðskiptalíf ekki að fá að gilda. Nei, þá á Alþingi að grípa inn í og skrá gengið þannig, að þessi kauphækkun sé gerð að engu. Þetta er það, sem þessi hv. þm. meinar með frelsi, það á að vera braskfrelsi fyrir vissa atvinnurekendur og máske tiltölulega takmarkað, en það á ekki að vera frelsi fyrir verkamenn til þess að mega berjast á þeim frjálsa markaði um að hækka sína vinnu. Það er varan í þjóðfélaginu, sem á að vera háð ákvörðun hins opinbera, það vinnuafli. Allar aðrar vörur á að mega skrá eins og menn vilja. Coca-cola-flaskan á að mega kosta það, sem atvinnurekandinn ákveður, en geti viðkomandi verkamaður fengið Coca-cola-verksmiðjueigandann til þess að hækka kaupið, þá á Alþingi að svipta hann þessari kauphækkun á eftir með því að skrá gengið öðruvísi. Og ég vil spyrja hv. 2. þm. Reykv., ef hann vill heyrna mál mitt: Tíðkast það í nokkru þjóðfélagi hér í nágrenninu, þar sem kallað er að eigi að heita frjáls gjaldeyrir, að skráning á gjaldeyri sé breytt eftir því, hvernig kaupgjald verkamanna breytist? Það er ekki fyrirkomulag, sem tíðkast í einu frjálsu viðskiptalandi, það er kúgunaratriði, sem þessi hv. þm. hins vegar virðist vera sérstaklega elskur að.

Það er ekki aðeins þessi hugmynd, sem hann hefur komið fram með. Fyrir 15 árum, í september 1944, flutti hann hér á Alþingi frv. um að skylda verkamenn til að lækka sitt kaup um 10%, það var hans hugmynd um frelsi. Hann sagðist vilja frelsi, hann sagðist vilja, að allir væru frjálsir efnalega, og hann lagði til, að með lögum skyldu verkamenn verða að lækka alla sína vörur, sitt vinnuafli, um 10%. Þetta eru hans hugmyndir. Það voru víst ekki hlekkir ríkisvaldsins, sem þessi hv. þm. vildi smeygja á verkamenn þá. Nei, ég er hræddur um, að hann sé furðu glámskyggn í þessum málum, og væri bezt fyrir hann að tala sem minnst um það, — eða, ef hann vill mætti mál mitt heyra, voru það hlekkir ríkisvaldsins, sem voru hins vegar settir á, þegar saltfisksútflutningurinn á Íslandi var settur í hlekkir einokunarhringsins Sölusambands ísl. fiskframleiðenda

hér á árunum? Ég held, að hann ætti að tala sem minnst um frelsi, og a. m. k. ef hann fer að tala um það eins og hann gerði hér áðan, þá ætti hann að þora að reyna að standa hér fyrir sínum málstað.

Hv. 2. þm. Reykv. talaði svo um þjóðnýtingu gjaldeyrissins, eins og ég hafði orðað það. Já, hann var dálítið að óskapast yfir þessu með þjóðnýtinguna. En fyrir hverja hefur nú þessi þjóðnýting fyrst og fremst verið gerð? Hún hefur fyrst og fremst verið gerð og verið í þágu heildsalanna í Reykjavík. Það eru þeir, sem hafa fengið gjaldeyrinn. Það er ríkið, sem hefur tekið hann af útvegsmönnum og afhent hann til þeirra. Og einmitt þessi hv. þm. var sjálfur ráðherra í þeirri ríkisstj., sem kölluð var helmingaskiptastjórn Framsóknar og Sjálfstfl. hér á árunum, þegar einmitt verzlunarauðvaldið í Rvík skipti á milli sín gjaldeyrinum, og hann framkvæmdi sjálfur skiptinguna. Hann var sjálfur þjóðnýtingarstjórinn á þessu þá, datt ekki í hug að reyna að gefa það frjálst. Svo segir hann hérna núna, að gjaldeyririnn hafi verið ranglega skráður. Var hann ranglega skráður 1950? Hver réð skráningunni? Voru það ekki hann, Sjálfstfl. og Framsfl., sem tóku saman höndum um það? Hvernig vildi hann láta skrá öðruvísi? Ég held, að hann ætti að upplýsa okkur um það. Það væri gott til athugunar í komandi kosningum að vita, hvað viðreisnarstefnuskrá Sjálfstfl. þýðir raunverulega í framkvæmd.

Hann talaði um, að allir erfiðleikarnir stöfuðu af þessu, að gjaldeyririnn væri ranglega skráður. Voru engir erfiðleikar, sem lágu fyrir mönnum hér á Alþingi fyrir 1934? Voru aldrei neinir erfiðleikar hérna, sem menn þurftu að ræða hér á Alþingi? Ég er hræddur um, að þeir hafi verið nokkuð miklir. Ég er hræddur um, að erfiðleikarnir, sem þá voru, kreppan, séu undirstaðan að öllum þeim afskiptum af gjaldeyrismálunum, sem síðan hafa átt sér stað í aldarfjórðung. Ég held, að það sé einmitt vegna þess gjaldþrots, vegna þess skipbrots, sem hans skipulag, frjálsa samkeppnin, beið í kreppunni, að við höfum síðan aldrei þorað að losa okkur við neitt af þessu, vegna þess að við áttum þann vágast yfir höfðinu. Það er þess vegna eingöngu hitt, að hann skírskotar til og treystir á hið stutta minni manna, að menn muni ekki eftir kreppunni og hvað hún þýddi.

Svo fór hann að tala um, að gjaldeyririnn hefði verið ranglega skráður og það væri vitleysan og það væri allt okkur kommúnistunum að kenna, við hefðum 1952 hækkað kaupðið. Kaupið var alls ekki hækkað 1952. Ég held, að ég muni það áreiðanlega rétt, að verkfallið 1952 hafi sérstaklega verið háð fyrir verðlækkun á vörum og hafi verið knúin fram vissulega verðlækkun í krafti þess verkfalls, fjölskyldubætur og annað slíkt, ráðstafanir til þess að auka kaupmátt almennings án þess að hækka tímakaupið. Ég er hræddur um, að það hafi verið aðrir hlutir, sem hann kann ekki við að segja. En það væri bezt fyrir hann að segja það, ef hann kæmi hérna upp aftur. Það voru aðrir hlutir, sem voru að hjá honum, í hans stjórn þá. Það var farið nógu langt niður með gengið. En það var haldið öllum

söluskattinum, og það var skellt á bátagjaldreyri, og það var byrjað undireins á að framkvæma allt aðra hluti en hafði verið látið í veðri vaka. Söluskattinum og öllu slíku var haldið, til þess að ríkisstj. íhalds og Framsóknar hefði nógu úr að móða af peningum í fjárfestingu og eyðslu. Þess vegna var söluskattinum haldið, sem átti að afnema, þegar gengið var lækkað, og lofað að afnema. Og svo var farið út í að skella á bátagjaldreyri og öðru slíku hafta- og gengisbreytingarfyrirkomulagi. Af hverju? Af því að sjálfur hv. 2. þm. Reykv., sem þá var ráðh., og hans flokkur treysti sér ekki til þess að sjá fram á afleiðingarnar af því að framkvæma áfram gengislækkunarstefnu sína, fór þess vegna sjálfur út í höft.

Svo talar þessi hv. þm. um og hélt sér þá við slagorðin, að ég vildi afnema persónuleg réttindi manna. Það er nú ekki aldeilis verið að fara fram á það með þessu frv., sem hérna liggur fyrir. Það er bókstaflega ekki verið að granda einkarekstrinum í landinu nokkurn skapaðan hlut með því. Hann fær að halda öllu því, sem hann hefur. Það er meira að segja ekki þjóðnýtt Coca-cola-verksmiðjan, hvað þá meira. Það er því bezt fyrir þennan hv. þm. að ræða þessi mál af ofur litið meiri rökum, ef hann vill fara út í umr. um þau. Það er gengið út frá því í mínu frv., að það haldist allt það skipulag, sem nú er á Íslandi um atvinnurekstur, einka-atvinnurekstur, hlutafélagatvinnurekstur, samvinnuatvinnurekstur, bæjatvinnurekstur, ríkisatvinnurekstur, alveg á nákvæmlega sama hátt og við lögðum til að yrði haft, þegar við mynduðum stjórn með Sjálfstfl. 1944, nýsköpunarstjórnina, — að halda öllum þeim formum rekstrar, sem Ísland hefur og einkennir íslenskt þjóðfélag, en reyna að skapa slíkt samstarf og slíka samvinnu á milli allra þessara forma, að það kæmi íslensku þjóðinni að sem beztu gagni. Og það tókst. Það voru jafnt einstakir togaraeigendur, eins og hv. 2. þm. Reykv., sem vildu kaupa hlekki ríkisvaldsins á sig, kaupa togara og reka þá, eins og bæjarfélög, — meira að segja bæjarfélagið í Reykjavík þurfti að taka upp bæjarútgerð, — íhaldsbæjarfélög eða samvinnufélög og stór hlutafélög eins og Eimskipafélagið, sem lögðu í allmikla aukningu á okkar flutningaskípaflota, og svo ríkið sjálft, sem gerði líka sínar ráðstafanir á sviði atvinnulífsins. M. ö. o.: það er ekki farið fram á afnám á nokkrum persónulegum réttindum í þessu, en það er verið að tryggja betur samstarf Íslendinga og sameiginlegt átak þeirra um að efla sitt atvinnulíf.

Svo sagði hv. 2. þm. Reykv., að með þessu móti yrðum við bara þrælar skipulagningar. Hvar hefur eiginlega þessi hv. þm. verið öll þessi ár? Hefur hann ekki verið, eftir því sem hann lýsir sjálfur, einn þræll skipulagningar og jafnvel stundum komizt svo hátt að vera herra yfir hinum þrælunum með því að vera ráðherra? Aldrei hefur honum dottið í hug að þora að afnema allt haftafyrirkomulagið í þessu. Og þegar honum hefur dottið í hug, eins og honum var að detta í hug hérna áðan, að vilja fara eitthvað út í þá áttina, þá vildi hann bara koma á þræla-skipulagi gagnvart verkalyðnum, þannig að gengi

væri breytt, jafnóðum sem kaup verkamanna hækkaði. Ég er hræddur um, að þessi hv. þm. ætti ekki að minnast á þrældóm.

Það, sem er inntak þessa frv., sem ég hef lagt fyrir, er þvert á móti, að við Íslendingar sjálfir verðum herrar þeirra þjóðfélagsafla, sem eru að verki í okkar þjóðfélagi. Á sama hátt og við hagnýtum okkur þekkingu á t. d. eðlisfræði til þess að vinna úr vatnsafla rafmagn, með því að verða herrar þessara lögmála, kunna að hagnýta þau og vera í samræmi við þau um leið, eins getum við verið herrar okkar þjóðfélags, ráðið þess þróun, komið í veg fyrir, að þjóðfélagið skapi atvinnuleysi, kreppur og önnur vandræði fyrir okkur, verið herrar okkar eigin þjóðfélags og þeirra blindu afla, sem annars reyna að ráða þar. Við getum orðið það með því að taka heildarstjórn á okkar þjóðarbúskap. M. ö. o.: það, sem verið er að stefna að með mínu frv., er, að við Íslendingar séum ekki leiksoppar fyrir blind viðskiptaöfl, leiksoppar fyrir atvinnuleysi og kreppur, heldur séum herrar þjóðfélagsþróunarinnar og ákveðum hana sjálfir, stefnum í ákveðna átt, sem við úthugsum og rökræðum um að sé rétt, og einbeitem okkur með sameinuðum kröftum okkar að því að framkvæma það.

Ég læt svo útrætt um þessa miður heppilegu ræðu hv. 2. þm. Reykv. Ég held, að það sé betra fyrir hann að halda sér við sitt svið og tala sem kaupsýslumaður, þegar hann talar hérna, — þá er þó eitthvert vit í því, — en sleppa því að vera að reyna að tala hérna sem stjórnmalamaður.

Hv. 9. landsk. þm. kom hins vegar inn á þetta frv. með mjög rökstuddri ræðu, og mér þykir vænt um margt af því, sem hann hefur þar sagt. Það sýnir, að líka innan Sjálfstfl. er hugsað um þessi vandamál okkar þjóðfélags af alvöru og skilningi. Það er alveg rétt hjá hv. 9. landsk. þm., að það er einmitt stjórnin á fjárfestingummi eða kannske óstjórnin eða kannske stjórnleysið, hvernig sem við vildum orða það, sem hefur verið kjarninn í okkar efnahagsvandamálum. Og það undarlega er, að þó að við séum líklega úr öllum flokkum hér á Alþingi meira eða minna sammála um þetta, þá höfum við aldrei getað fengið að ræða efnahagsvandamálin ofan í kjölinn í sambandi við nokkurt af þeim svokölluðu efnahagsvandamálumfrumvörpum, sem fyrir Alþingi hafa legið á síðustu árum. Venjulega hefur því verið borið við, að það yrði að flýta frv., það mætti ekki vera að tefja það, og svoléiðis nokkuð. Og það hefur venjulega verið rétt. Þeim hefur venjulega legið á, bráðabirgðalausnir finnast venjulega ekki fyrr en á síðasta augnabliki, og þess vegna hafa menn ekki viljað bókstaflega vera að ræða þau, ekki verið aðstaða til þess. Nú hins vegar, þegar ég hef hér nokkurt frumkvæði um það, að menn geti tekið upp slíkar umr., þá vill auðsjáanlega hv. 2. þm. Reykv. yfirleitt alls ekki ræða málið. Hins vegar kemur hv. 9. landsk. þm. með mjög réttar hugleiðingar um þetta og bendir m. a. á, eins og ég hafði undirstrikað að hann hafi talað um hér áður, að þessi okkar mikla fjárfesting gæfi okkur ekki þann ávöxt, sem hún ætti að gefa. Og það er sannarlega hlutur og aðvörun, sem hv. þm. ættu að taka til greina, því að það verður þm. að

vera ljóst, að á meðan fjárfestingunni er svo vitlaust stjórnað, að peningarnir eru teknir frá mönnum, sem þurfa á þeim að halda fyrir brauð og mjólk, og settir í vitlausa fjárfestingu, þá segja mennirnir, sem peningarnir eru teknir frá: Ég sætti mig ekki við þetta. — Þeir gera ráðstafanir til þess að bæta sin kjör. Og ef Alþingi ætlar alltaf áfram að svara með því að auka bara skatta eða annað slíkt, þá endar þetta með endalausri verðbólgu á Íslandi, eins og verið hefur undanfarið. Raunverulega hefur gengið á Íslandi lækkað um helming, kaupmáttur krónunnar lækkað um helming á 10 árum, án þess að kaup hafi hækkað um einn einasta eyri.

Hv. 9. landsk. kom inn á það, að ég mundi hvorki sækja fyrirmyndina að þessu frv. til Sovétríkjanna né Bandaríkjanna. Það er alveg rétt hjá honum. Það er frekast Noregur, sem ég hef haft til fyrirmyndar við samningu þessa frv., og eins og ég hef oft áður minnst hér á, þá er það nú svo, að í Noregi er alveg sérstök stofnun, sem þar heyrir algerlega undir ríkisstj., forsætis- og fjármálaráðuneytið, sem starfar að þessum málum. Og í Svíþjóð er búin að vera til slík stofnun nú í meira en 25 ár, var stofnuð í kreppunni kringum 1930. Þessi „Plankommisjón“ undirbýr áætlun fyrir þjóðarbúskapinn fyrir hvert einasta ár, áætlun, sem ég hef oft sýnt hér hv. þm., þegar ég hef verið að halda ræður um þetta efni, og það er áætlun upp á einar 50—60 síður þéttprentaðar, ef ég man rétt, mjög vel undirbúin áætlun um norskan þjóðarbúskap á hverju ári. Og það væri að því leyti meiri ástæða fyrir Ísland heldur en Noreg að framkvæma slíka áætlun, að sjálfur þáttur ríkisbúskaparins er miklu meiri þáttur í efnahagslífinu í Noregi heldur en hann er hér hjá okkur. En meira að segja þáttur ríkisbúskaparins er sjálfur ekki einu sinni skipulagður hér á Íslandi, eins og við sjáum best af því, hvernig hefur verið með samfelluna á milli áburðarverksmiðju, sementsverksmiðju og rafmagns, að meira að segja ríkið sjálft, þegar það gerir alla þessa hluti sjálft, þá lætur það ekki hlutina stemma. Það byggir verksmiðjur, sem það hefur ekki rafmagn fyrir, eða byggir verksmiðjur of smáar, af því að það lætur ekki raforkuframleiðslu fylgjast að um leið, vegna þess að það hefur ekki einu sinni sjálft heildarskipulagningu á sínum framkvæmdum, ekki einu sinni sínum eigin. Ef við skulum segja t. d. Kveldúlfur eða Sambandið hefði verið það fyrirtæki, sem hefði átt með það að gera að reisa bæði raforkuver, sementsverksmiðju og áburðarverksmiðju, þá hefðu þeir áreiðanlega gert það skynsamlegar. Einn atvinnurekandi hugsar öðruvísi í slíku efni. Og þessir hlutir verða að hætta. Við vitum, að mikið af stórfyrirtækjum á Íslandi verður ríkiseign hér á næstunni. Og við höfum sjálfir sett löggjöf um það t. d., að öll raforka hjá okkur verði ríkiseign. En ef við ætlum að hafa sjálfan þennan ríkisrekstur svona planlausan, að eitt reki sig á annars horn, þá erum við að vinna þjóðinni, sem við eigum að stjórna, hennar þjóðarbúskap og hennar ríkisbúskap, stórtjón. Það mundi enginn fjmrh. ganga svona frá fjárlögum. Hann mundi a. m. k. ekki verða lengi fjmrh., ef hann gerði það.

En í því, sem snertir ríkisbúskapinn sjálfan, er gengið svona langt.

Hv. 9. landsk. talaði um, að hann væri dálítið vantrúaður á 5—10 ára áætlanirnar. Það er náttúrulega rétt hjá honum, að slíkar áætlanir gerir maður aldrei af slíkri nákvæmni sem maður gerir eins árs áætlanir. Þær áætlanir verða aldrei nema stóru drættirnir. Hins vegar, eins og ég gat um í minni ræðu, held ég, að til þess að framkvæma hlut eins og t. d. virkjun Þjórsár og stóriðju í sambandi við hana, þá sé slík áætlun alveg óhjákvæmileg. Og við hefðum komið langt með því að byrja á slíku með því fjármagni, sem við höfum sett í eða hugsað okkur að setja í 10 ára rafvirkjunina í dreifbýlinu. Hins vegar erum við alveg sammála um þjóðarþýðingaráætlunir fyrir eitt ár, og ef hv. 2. þm. Reykv. hefði verið hérna inni, þá hefði hann kannske mátt læra af þeim umr., að þjóðir, sem hann telur nú mjög frjálssar þjóðir og ekki þrælbundnar í hlekki ríkisvaldsins, eins og Norðmenn eða slíkir, hafa nú þennan voðalega hátt á, sem ég er að leggja til hér, svo að hann hefði ekki átt að vera eins hræddur og hann var.

Það er rétt hjá hv. 9. landsk., að þetta áætlunarráð er hugsað sem ráðgefandi stofnun. Annað getur hún ekki verið. Og sama var um nýbyggingaráð á sínum tíma. Fjárhagsráð og aðrar slíkar stofnanir hafa alltaf verið hugsaðar sem slíkar, að svo miklu leyti sem þær hafa átt að vinna að einhverjum áætlunarframkvæmdum. En það, að ég legg þetta ríka áherzlu á, að slík stofnun sé sett upp, og hugsa mér það sem fasta stofnun framvegis á Íslandi, hvað stjórnir sem eru hér við völd, stafar af því, að ég sé af reynslunni, að á síðustu 25 árum er búið 4—5 sinnum að koma upp svona stofnunum, sem alltaf eru lagðar niður aftur. Meira að segja verkin, sem þessar stofnanir vinna, hvort heldur þær heita nú skipulagsnefnd atvinnumála, Rauðka eða nýbyggingaráð eða fjárhagsráð eða annað slíkt, meira að segja sum plöggín, sem þessar stofnanir eiga, glatast og vinna þeirra þar með eyðileggst, vegna þess að það er ekki ein og sama stofnunin, sem lifir áfram, á sama hátt og við höfum t. d. sömu bankana starfandi áfram.

En það er líka annað, sem veldur því, að ég legg til að koma upp svona stofnun. Stjórnarfarið hjá okkur á Íslandi, eins og það er, er sniðið við það gamla stjórnarfar, sem hér var fyrir 1934 eða fyrir kreppuna, áður en þessi miklu ríkisafskipti byrjuðu. Okkar „administration“, okkar stjórnarfar er miðað við það gamla ríkisvald, sem ekki hafði afskipti veruleg af atvinnulífinu. Atvinnulífið var látið sjá um sig sjálft. Þess almennu lögmál áttu að vera sjálf að verki án ihlutunar ríkisvalds. Stjórnarráðið var skipulagt fyrst og fremst sem stjórn á dómsmálum, kirkjumálum, kennslumálum, fjármálum o. s. frv., en ekki sem stjórn á atvinnulífi þjóðarinnar. Okkur hefur alltaf vantað slíkt, ef við ætluðum á annað borð að vera að skipta okkur af þessu atvinnulífi. Og menn hafa alltaf í 25 ár verið að mynda svona stofnanir á Íslandi og svo alltaf öðru hverju að leggja þær niður eða breyta þeim eða hringla með þær. Það, sem ég legg til, er, að slíkri stofnun sé komið upp til

frambúðar, ef á annað borð þessi ríkisafskipti og ríkisihlutun á að haldast.

Ég hef nú satt að segja trú á, að á meðan menn á annað borð halda þessu fyrirkomulagi, þá muni verða nokkuð mikið samkomulag í slíku áætlunarráði. Það varð mín reynsla t. d. af nýbyggingaráði, eins mikið og um þá hluti var deilt þá. Það er engum efa bundið, að það er auðveldara en menn almennt halda að sameina krafta þjóðarinnar á þessu sviði, ef hún bara sniður sér stakk eftir vexti og skapar sér skipulag, sem hæfir henni í þessu. Og ég vil að síðustu einmitt taka undir það, sem hv. 9. landsk. sagði, að framtíðin sé komin undir því, að við höfum betra skipulag á þessum málum en við höfum haft fram að þessu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 75. fundi í Nd., 12. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndaráliti frá 1., 2. og 3. minni hl. fjhn., á þskj. 490, 511 og 537, var útbýtt 9., 11. og 12. máí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

#### 41. Ólíuverzlun ríkisins.

Á 24. fundi í Sp., 4. febr., var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. umr. ólíuverzlun ríkisins [98. mál] (þmfrv., A. 225).

Á 75. fundi í Nd., 12. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 76. fundi í Nd., 13. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 18 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Með frv. því, sem hér liggur fyrir, er lagt til, að sett verði á stofn ólíuverzlun ríkisins. Gert er ráð fyrir því, að verkefni þessarar stofnunar verði að hafa með höndum innflutning á öllum olíum og olíuvörum til landsins og að annast heildsöluverzlun með þessar vörutegundir.

Við fulltrúar Alþb. í fyrrv. ríkisstj. lögðum þar til, að ríkisstj. beitti sér fyrir því að lög-festa frv. hliðstætt því, sem hér er nú flutt. Við lögðum það fram í ríkisstj. strax á fyrsta starfsári ríkisstj. og ítrekuðum það margsinis í stjórnninni að fá þetta mál flutt. En um það gat ekki orðið samkomulag, þar sem samstarfsflokkar okkar vildu ekki fallast á að ráðast í þær framkvæmdir, sem gert er ráð fyrir í frv. Hér er frv. flutt nákvæmlega í því formi, sem við fluttum það í ríkisstj., en þar var þessu máli valin nokkur samkomulags- eða millileið, þar sem gert er nú ráð fyrir því, að þessi ólíuverzlun ríkisins

hafi aðeins með höndum, a. m. k. til að byrja með, innflutning á öllum olíum til landsins og heildverzlun með olíu, en hins vegar er öðrum ætlað það verk að annast smásöludreifinguna innanlands.

Það er ekki þörf á því að hafa hér mörg orð um það, hvaða rök liggja til þess, að hagkvæmt væri að setja á stofn slíka verzlun sem frv. gerir ráð fyrir. Þetta mál er svo margrætt, bæði hér á Alþingi og á opinberum vettvangi, og þar hafa komið fram öll helztu rökinn fyrir því, að slík verzlun verði sett á fót. En ég skal þó drepa hér á nokkur atriði.

Það er nú svo komið, að innflutningur á olíu er árlega til Íslands fyrir meiri fjárhæð heldur en innflutningur er á nokkurri annarri vörutegund til landsins. Olían er því orðin ein brýnasta nauðsynjavara almennings í landinu. Það er hvort tveggja, að olían er notuð í mjög ríku mæli af fiskiskipafloata okkar, af iðnaðarfyrirtækjum í landinu, og svo er nú einnig komið hin síðari ár, að mikill meiri hlutinn af íbúðarhúsum í landinu er einmitt hitaður upp með olíukyndingu. Það er því enginn vafi á því, að hér er um svo þýðingarmikla vörugrein að ræða, sem grípur inn í afkomu manna í landinu á svo ríkulegan hátt, að það skiptir höfuðmáli, að það megi takast að flytja þessa vöru inn með því hagstæðasta verði, sem tök eru á á hverjum tíma, og á þann haganlegasta hátt, sem um er að ræða, og koma síðan dreifingunni fyrir á þann hátt, sem verður að teljast tiltölulega ódýrastur fyrir landsmenn.

Hér á landi hefur þessu verið háttað þannig nú um margra ára skeið, að þrjú stór olíufélög hafa algerlega haft með olíuverzlunina að gera. Þessi þrjú stóru félög eru í rauninni öll dótturfélög erlendra auðhringa, sem auðvitað hafa haft hér alveg tögl og hagdir í sambandi við þessa verzlun alla hér. Raunverulega hefur það verið svo, að samkeppni milli þessara þriggja stóru olíufélaga hefur verið harla lítil, a. m. k. hvað hefur snert innkaupin á olíu, flutning á olíu til landsins og verðlag á olíu. Þessi þrjú félög hafa komið sér saman í öllum aðalatriðum um viðskiptakjörin á hverjum tíma og jafnvel skipt að verulegu með sér verzlunarsvæðum í landinu. Það er því alveg augljóst mál, að frjáls samkeppni þeirra á milli er vægast sagt mjög takmörkuð. Af þessum ástæðum hefur auðvitað verið enn þá brýnni nauðsyn á því, að ríkið léti þessi mál til sín taka, og það verður aldrei gert, svo að vel sé, nema með því að ríkið beinlínis eigi og stjórni þeirri verzlun, sem hefur með þessi mál að gera, því að erfitt mun reynast að hafa hér fullan hemil á með hinu almenna verðlagseftirliti.

Þá er þess einnig að geta, að nú síðari árin hefur svo háttað til, að ríkið hefur með sérstökum milliríkjasamningum raunverulega staðið fyrir innkaupum á olíu að því leyti til, að gerður hefur verið sérstakur milliríkjasamningur við það land, sem aðallega hefur afgreitt olíu til landsins. Þar hefur aðeins verið um sjálfan rammisamninginn að gera, en síðan hefur ríkið afhent olíufélögunum alla framkvæmd málsins, þannig að þau hafa eftir sem áður haft með að gera innkaupin og flutningana til landsins og

haft á sinni hendi sjálfa heildsöluna. En einmitt af því, að ríkið hefur haft þessa aðstöðu og reyndar haft af því árlega talsverðan kostnað, þá sýnist þeim mun eðlilegra, að ríkið einmitt fylgi þessu eftir með því að taka beinlínis innflutninginn og heildsöluna í sínar hendur.

Þessi atriði, sem ég hef nú minnst á, styðja það öll, að það væri eðlilegt, að ríkið hefði með heildsölu á þessari vöru að gera, enda hygg ég, að það sé í rauninni enginn vafi á því, að með því að koma því fyrir á réttan hátt frá hálfu ríkisins væri hægt að spara bæði útgerðinni í landinu og almenningi yfirleitt allverulegar fjárfúlgur, sem hafa runnið til milliliða á undanförunum árum vegna þess skipulags, sem ríkt hefur með sölu á olíu. Það er auðvitað augljóst, að það hefur mikla þýðingu, bæði í sambandi við rekstrarútgjöld fiskiskipaflotans, í sambandi við rekstrarútgjöld iðnaðarins í landinu og svo við hin almennu heimilisútgjöld almennings, að það takist að hafa verð á olíu sem allra lægst.

Eins og ég vék að hér í upphafi, var þess freistað af okkur fulltrúum Alþb. í fyrrv. ríkisstj. að fá samkomulag við samstarfsflokka okkar í stjórninni um að lögfesta það skipulag, sem ráðgert er í þessu frv., með því m. a. að fara hér inn á nokkra millileið frá því, sem áður hefur verið lagt til í þessum efnum, en þá hefur allajafna verið lagt til, að ríkið tæki ekki aðeins að sér innflutninginn á olíu og heildsöluna með olíu í landinu, heldur taki ríkið einnig að sér alla dreifingu á olíu innanlands. En í till. okkar gerðum við ráð fyrir því, að ríkið færi ekki a. m. k. fyrst um sinn, á meðan fullnaðarreynsla fengist á þessum ríkisrekstri, lengra en að annast innflutninginn til landsins og heildsöluna, og yrði þá smásöludreifingin áfram í höndum bæði þeirra olíufélaga, sem eru hér fyrir starfandi í landinu og eiga til þess allmikinn eignakost að annast slíkt, og einnig í höndum þeirra allmörgu olíusamlaga, sem stofnuð hafa verið í landinu og starfa nú samkv. sérstöku lögum þar um. Enn fremur mundu án efa ýmis önnur samvinnufélög taka að sér dreifingu á olíu og olíuvörum, kaupfélög, bæjarfélög og fleiri aðilar, sem telja sig hafa góða aðstöðu til þess að annast dreifinguna. Það er skoðun okkar, að það hefði mátt tryggja mjög samléga samkeppni hér í innanlandsdreifingunni með þessum hætti, svo að það hefði átt að vera vandalítið með því að koma upp olíusamlögum enn víðar en nú er að tryggja það, að dreifingarkostnaðurinn væri ekki óeðlilega mikill, þó að ríkið léti sig aðeins skipta á fyrsta stigi málsins sjálfan innflutninginn og heildsöluna með þessa vörutegund. En eins og ég skýrði áður frá, tókst ekki samkomulag í fyrrv. ríkisstj. um það að lögfesta þessa skipun málanna.

En auk þessa, sem ég hef nú minnst á, er svo hitt, að það er í rauninni ekki sæmandi fyrir okkar þjóð að búa við það öryggisleysi í þessum málum, sem við búum við nú. Það er í allt of mikið lagt að fela það þremur raunverulega erlendum félögum að hafa hér höfuðábyrgð með alla olíuflutninga til landsins og olíukaup og sjá um dreifingu á olíu með eðlilegum hætti í landinu. Þessir aðilar geta að sjálfsögðu kippt að sér

hendinni, hvenær sem er, ef þeim býður svo við að horfa, og ég álit, að við eigum orðið svo mikið undir með innkaup á olíum og dreifingu á olíum í landinu, að það sé í rauninni alveg nauðsynlegt fyrir ríkið að taka að sér a. m. k. þann þátt þessara mála, sem lagt er til í þessu frv., auk þess sem það má furðulegt telja, ef ekki er hægt að gera þessa nauðsynjavöru landsmanna allmiklu ódýrari í verði, með því að ríkið yfirtæki heildsöluna, heldur en að hafa hana í höndum þessara félaga, sem hafa haft hana.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að ræða hér á þessu stigi málsins öllu frekar um efni þessa frv., en legg til, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til 2. umr. og hv. fjhn., sem ég hygg að rétt sé að taki málið til athugunar.

**Þjörn Ólafsson:** Herra forseti. Ég hafði búizt við því, úr því að þetta mál kom hér til umr., að hv. flm., sem nýlega er stigin úr embætti viðskiptamálaráðherra, mundi koma með gleggri og sterkari rök fyrir máli sínu heldur en hann gerði í framsöguræðunni. Þau rök, sem hann færði fram fyrir því, að sjálfsagt væri, að ríkið tæki að sér einkasölu á olíu, einkainnflutning og heildsölu á olíu, voru í þremur liðum, eftir því sem ég tók beztt eftir, og í fáum orðum þetta: Ríkið á að taka að sér innflutning og heildsölu á olíu vegna þess kostnaðar, sem ríkið hefur af því að gera samninga um olíuna við erlent ríki. Í öðru lagi, sem að vísu má telja sterkasta liðinn, að notendur í landinu eiga að geta fengið lægra verð en þeir fá nú, ef ríkinu er falið þetta hlutverk. En hv. flm. forðaðist að geta um það, hversu miklu sú lækkun mundi nema, sem neytendur í landinu mundu verða aðnjótandi við þessa breyt. Í þriðja lagi og vafalaust sterkustu rökin frá hans sjónarmiði voru þau, að þjóðin byggi við svo mikið öryggisleysi við innflutning á þessari miklu nauðsynjavöru til landsins, að ekki væri trúandi þremur erlendum olíufélögum, eins og hann sagði, til þess að sjá landinu fyrir þessum nauðsynjum. Það eru þessi þrenn rök, sem hv. frsm. reisir sitt mikla frv. á.

Mér varð nú fyrst hugsað til þess út af síðustu rökfærslu hv. flm., hvernig öll þau ríki, sem ekki hafa ríkiseinkasölu á olíu, í Evrópu og Norður-Ameríku fara að því að búa við slíkt öryggisleysi í þessum málum með því að trúa einkaframtakinu fyrir dreifingunni. Ég hef ekki heyrt þess getið, að nokkurt af þessum ríkjum í Evrópu eða Norður-Ameríku hafi nokkurn tíma orðið vart við það, að af þessum sökum væri nauðsynlegt fyrir ríkið að grípa í taumana.

Þessar ástæður allar, sem hann byggir frv. á, eru að minnu álitu harla lítills virði, alveg furðulegt, að hv. fyrrv. viðskmrh. skuli koma með frv. inn í þingið um að fela ríkinu öll kaup á olíu án þess að koma með nokkur frambærileg rök fyrir frv.

Hv. frsm. sagði, að olíufélagin, sem dreifðu olíunni, þessi þrjú félög, sem nú dreifa olíunni í landinu, væru í höndum erlendra auðhringa. Ef þetta er vísitandi sagt, þá þykir mér mjög leiðinlegt af fyrrv. ráðh. að fullyrða slíkt. Þessi þrjú félög eru alíslensk öllsömun — með is-

lenzku hlutafé og íslenzku rekstrarfé. Þau greiða sínum samböndum erlendis fyrir vöruna, alveg eins og hverjir aðrir innflytjendur, í gegnum banka hérna, og útlendu félögin hafa engin áhrif á þeirra rekstur að öðru leyti en því, sem við kemur venjulegum viðskiptum. Þessi félög skipta við þrjú ákveðin olíufélög, þau stærstu í heiminum. Það er alveg rétt. Og tel ég þá ekki Rússa, því að ég tel þá ekki félag, þar sem um heila þjóð er að ræða, sem selur olíuna. En áður en samningarnir voru gerðir við Rússa, skiptu þessi íslenzku félög við sín erlendu sambönd. Nú er ekki því að heilsa. Félagin hafa nú í nokkur ár keypt svo að segja alla olíu og allt benzín frá Rússlandi. Hér er því ekki um nein áhrif auðhringa að ræða, því að ég geri ekki ráð fyrir, að hv. flm. telji Rússa sem auðhring, þó að þeir selji okkur olíuna, — og að þeir muni hafa mjög ill áhrif á rekstur hinna íslenzku félaga, ég geri ekki ráð fyrir því, að það vaki fyrir honum.

Hann sagði einnig, að öll samkeppni væri útlökuð milli þessara félaga. Ég vil nú spyrja: Í hverju eiga félög að keppa, sem öll eru háð sama verði með opinberri hámarksálagningu? Þessi félög geta ekki keppt í öðru en þjónustu, og það er það, sem þau gera. Þau verða að keppa um þjónustu, þau selja öll með sama verði og standa öll jafnt að vígi með innkaup.

Ekki er heldur því að heilsa, að nokkur leynd sé yfir innkaupum þessara félaga. Eins og allir vita, er í gildi og hefur verið framlengdur frá ári til árs samningur við Rússa um olíukaup. Þessi samningur er gerður af ríkisstj. sjálfri, hún undirritar samninginn, hún veit nákvæmlega, hvað í honum stendur. Það er ekki hægt fyrir félögin að kaupa einn dropa af olíu eða benzíni á öðru verði en því, sem ríkisstj. semur um. Ríkisstj. hefur einnig samið um flutninginn. Hún hefur einnig gert samning við Rússa um flutning á olíu. Þeir flytja hana á svokölluðu hámarksverði á flutningum á hverjum tíma, og það eina olfuskip, sem hér er í landinu, Hamra-fellið, hefur skuldbundið sig til þess að flytja olíu á hverjum tíma á sama verði og Rússarnir. Hér er því ekki um nema leynd að ræða af hendi hinna íslenzku olíufélaga. Þessi samningur er svo framseldur af ríkisstj. til félaganna, og þau verða að framkvæma samninginn í öllum atriðum eins og ríkisstj. hefur gengið frá honum.

Það er því ekki hægt að segja, að það sé nauðsynlegt að taka ríkiseinkasölu á olíu vegna þess, að félögunum sé ekki treystandi til að reka heiðarlega verzlun. Hér er svo vendiflega um hnútana búið, að jafnvel þó að hér væri um óreiðumenn að ræða, gætu þeir ekki gert annað en selja vöruna því verði, sem ríkisstj. hefur samið um. Ekki getur þetta þá út af fyrir sig verið ástæðan fyrir því, að nauðsynlegt sé að taka olíuverzlunina í hendur ríkisins. En hv. flm. fullyrti það ekki heldur, en hann sagði, að nauðsynlegt væri að taka upp einkasölu vegna þess mikla kostnaðar, sem ríkið hefði af samningunum. Hvað eru olíusamningar af ríkisins hendi annað en venjulegir verzlunarsamningar milli ríkja, sem ríkið telur sér skylt að hafa á hendi og er hlutverk ríkisvaldsins, án þess að nokkrum heilvita manni

komi í hug, að það eigi að taka allar vörur og leggja þær undir ríkiseinkasölu, sem ríkið gerir heildarsamninga um við annað ríki?

Mér hefur verið sagt, og sel ég það ekki dýrar en ég keypti, að það, sem vekti fyrir hv. flm., væri, að olíusamlög gætu keypt ódýrari olíu en þau fá nú. Olíusamlög fá nú miklu ódýrari olíu en aðrir landsmenn, og eins og við vitum, er verðjöfnun á oliuverði úti um land. En mér er sagt, að það hafi vakað fyrir hv. flm., þótt það kæmi ekki fram, að samlögin gætu á þennan hátt fengið lægra verð. Nú er mér sagt, — hann leiðréttir það, ef rangt er frá skýrt, — að hann hafi, á meðan hann var ráðh., látið reikna út slíkt heildsöluverð til olíusamlaga, að sjálfsögðu byggt á þeim forsendum, að ríkiseinkasala væri hér, sem annaðist innflutninginn og heildsöluna. En árangurinn af þeim útreikningi er mér sagt að hafi orðið sá, að t. d. olíusamlag Norðfjarðar — og lasta ég ekki hv. flm., þó að hann beri það fyrir brjósti — fékk hagstæðara verð hjá Oliu-verzlun Íslands, sem er einn af þessum auðhringum, sem hv. flm. segir að okri á oliunni. Ég sel þetta ekki dýrar en ég keypti, mér hefur verið skýrt frá þessu, og hann leiðréttir þetta, ef rangt er með farið. En ef þetta er rétt, þá sýnist þetta ekki gefa mikla von um hagstæðan árangur af ríkiseinkasölu.

Að sjálfsögðu hlýtur það að vera fyrsta spurningin, sem vaknar: Hvað telur hv. flm. að oliuverð geti lækkað við það, að ríkið tekur að sér innflutninginn og heildsöluna? Það hlýtur að vera aðalatriðið í þessu máli. Og ég trúir því ekki, að hann hafi lagt þetta frv. fram án þess að vera búinn að gera sér grein fyrir því, að hér væri um verulegan sparnað að ræða fyrir landsmenn, en ekki aðeins það, að þessum félögum sé ekki trúandi til þess að flytja inn olíuna. Það getur ekki verið grundvöllur fyrir slíku frv. sem þessu.

Þá er næsta spurningin þessi: Hvað er mikið innifalið í núverandi álagningu á olíu fyrir það að flytja inn olíuna í heildsölu? Álagning í heildsölu, eftir því sem mér er tjáð, er þannig nú undir eftirliti verðlagseftirlitsins, að reiknaður er dreifingarkostnaður á oliunni og benzíninu, sem miðast við hreinan kostnað félaganna við að dreifa vörunum. Mér er sagt, að í þeim dreifingarkostnaði sé ekki reiknað með neinum hagnaði til félaganna. En svo fá félögin álagningu, sem er 1% á landað verð, og þar í er innifalið geymsluleki 2% og 2% á verðið, þegar búið er að bæta við það dreifingarkostnaði og öðrum kostnaði. Þetta virðist vera álagningargrundvöllurinn í olíusölu. Þess vegna er mér spurn, og ég vænti, að hv. flm. gefi greið svör við þeirri spurningu: Hvað mikið af þessari álagningu gerir hv. flm. ráð fyrir að fari til ríkisins fyrir að kaupa inn olíuna? Gerir hann ráð fyrir því, að þau félög, sem nú dreifa oliunni, geti þá komist af með minni dreifingarkostnað fyrir það, að þau sjá ekki um innkaupin? Eins og ég tók fram áðan, þá er að sjálfsögðu aðalatriðið í þessu máli, ef nokkur afsökun á að vera fyrir því að bera svona mál fram, hversu mikið þjóðin hagnast á þessari skipulagsbreytingu. Hversu mikið lækkar verðið til almennings við það, að

ríkið gerist innflytjandi og heildsali á oliunni? Ef ekki er um neina lækkuð að ræða, þá er enginn grundvöllur undir slíkri lagasetningu.

Ég skal nú ekki orðlengja frekar um þetta að sinni, en kem að málinu aftur, þegar hv. flm. hefur gefið svör við spurningum mínum.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Það kemur mér ekki á óvart, að hv. 2. þm. Reykv. (BÓ) sé á móti því, að ríkið taki að sér verzlun með olíu eða yfirleitt að ríkið skipti sér af verzlunarmálum. Hans skoðanir í þeim efnum hér á Alþingi eru vel kunnar, og átti ég reyndar aldrei von á því, að hann mundi styðja þá till., sem hér er á ferðinni. Hins vegar fannst mér ræða hans alleinkennileg og sú túlkun, sem hann hélt hér uppi á þessu máli, næsta einstrengisleg. Ég skal nú víkja að nokkrum þeim athugasemdum, sem hann gerði.

Þessi hv. þm. vildi leggja á það aðaláherzlu, að ég hefði haldið því hér fram í minni framsöguræðu, að nauðsyn bæri til þess að setja á stofn oliuverzlun ríkisins vegna þess fyrst og fremst, að ríkið hefði nú þegar svo mikil útgjöld af samningum um innkaup á olíu til landsins. Það má furðulegt vera, ef þessi hv. þm. hefur skilið mitt mál þannig, að þetta væru meginrök mín fyrir því að leggja til, að oliuverzlun ríkisins yrði sett á fót. Ég gat þess aðeins sem aukaatriðis í málinu, að það væri rétt, að auk þeirra meginraka, sem ég flutti hér, mætti á það benda, að þannig væri ástatt orðið með þessa vöru, að hér annast heildsalarnir eða olíufélögin þrjú í þessu tilfelli ekki hin venjulegu störf heildsala, sem verða oft og tíðum að ferðast út fyrir landsteinana og hafa af því ærinn kostnað og semja þar um innkaup á þeirri vöru meira og minna á eigin áhættu til þess síðan að geta flutt þá vöru til landsins og fá að leggja á hana heildsöluálagningu. En í þessu tilfelli hefur ríkið sjálft tekið þennan kostnað og þessa áhættu af heildsölunum, af olíufélögunum þremur. Ríkið gerir samninginn um innkaupin á oliunni, hefur af því kostnað og nokkurt erfiði, en þegar ríkið hefur gert þetta, þá afhendir það þremur félögum samninginn, sem ríkið hefur gert, og síðan fá þessi félög séraðstöðu til þess að verzla með alla þá olíu, sem verzlæð er með í landinu.

Ég hef vitanlega aldrei haldið því fram, að þessi útlagði kostnaður ríkisins eða umönnun ríkisins í þessum efnum væri frumstæðan til þess, að ríkið ætti að taka þessa verzlun í sínar hendur, því fer mjög fjarri. Ég aðeins minntist á þennan hlut. Þetta atriði í málflutningi hv. þm. er því rangt og aðeins hártogun á því, sem hér hefur verið sagt um þetta mál.

Aðalrökin fyrir því, að ég tel rétt, að ríkið setji á fót oliuverzlun ríkisins, eru þau, að hér er um að ræða þá vörutegundina, sem Íslendingar þurfa að kaupa inn í ríkustum mæli til landsins. Ekki ein einasta vörutegund önnur er flutt inn til landsins fyrir hálfa þá upphæð, sem við þurfum að flytja inn fyrir á hverju ári af olíu. Þetta er ein allra nauðsynlegasta vörutegundin, sem flutt er til landsins. Þarna er um að ræða vöru, sem okkar sjávarútvegur byggist að verulegu leyti á að sé fyrir hendi á hverjum tíma og

við sanngjörnu verði. Þarna er um að ræða vörutegund, sem er undirstaða í sambandi við rekstur iðnaðarins. Og þarna er um að ræða vörutegund, sem hvert eitt og einasta heimili í landinu þarf að kaupa í allverulega ríku mæli.

Af þessum ástæðum, að þetta er svona mikil nauðsynjavara landsins í heild, á ríkið einmitt að hafa þetta með höndum til að tryggja örugg innkaup, tryggja lágt verð landsmönnum öllum til hagsbóta. Þetta var það, sem ég benti hér á í minni framsöguræðu um málið. Þetta er vitanlega höfuðatriðið. Auk þess var svo á það bent, að oliufélögin þrjú hafa ekki sín á milli eðlilega samkeppni um verzlun þessarar vöru. Þau hafa fyrst og fremst með sér samkomulag. Hv. 2. þm. Reykv. vék nokkuð að þessu atriði og taldi, að oliufélögin þrjú hefðu ekki samkeppni nema takmarkaða sín á milli, af því að þau í rauninni gætu ekki haft þessa samkeppni, þau væru öll skyldug til þess að kaupa oliuna á sama innkaupsverði og þau væru öll skyldug til þess að selja oliuna á sama útsöluverði. En þessu hefur ekki verið svona farið. Alveg fram til síðustu ára var það svo, að nærri helmingurinn af allri oliu, sem var flutt til landsins, var ekki undir neinu verðlagseftirliti. Nær helmingur af magninu, sem var flutt til landsins, var ekki undir neinu verðlagseftirliti, og félögin höfðu þar fulla aðstöðu til þess að keppa sín á milli, en þau komu sér bara saman um verðið.

Það er ekki heldur þannig, að það sé ríkið, sem ákveður útsöluverðið á oliu, án þess að oliufélögin hafi nokkuð með það að gera. Málið er í framkvæmdinni þannig, að oliufélögin þrjú gera saman kröfu til ríkisins um það, að útsöluverðið á oliu skuli vera þetta og þetta. Þar koma þau öll þrjú fram með alla reikninga og segja: Þetta er dreifingarkostnaðurinn, þetta kostar okkur allur bílareksturinn okkar, þetta kostar okkur viðhaldið á tönkunum og okkar eignum, þetta þurfum við að fá í álagningu á hvert tonn af oliu. — Og þau standa öll saman um það að gera þessa kröfu til ríkisins, og ríkið hefur ekki aðra aðstöðu en hafa lauslegt eftirlit með því, hvað þessi kostnaður muni vera mikill, og heimilar síðan tiltekna álagningu út frá því. Hér getur ríkið ekki stuðzt við það, að t. d. þrír aðilar kepptu innbyrðis á frjálsum og eðlilegum markaði um þessa dreifingu. Ríkið beinlínis sér, að þau hafa skipt með sér þessu starfi og koma sér saman um það að reyna að fá sér sem allra riflegasta álagningu.

Þá vék ég hér einnig að því, að því væri ekki að neita, að með jafnhýðingarmikla vöru og olían væri hér í þjóðarbúskap okkar, þá væri það heldur lítið öryggi fyrir okkur að hafa verzlunina á þessari vöru í höndunum á þremur félögum, sem raunverulega eru umboðsmenn erlendra aðila. Innlendu félögin eru, eins og ég sagði, aðeins dótturfélög erlendra auðhringa. Það er alveg þýðingarlaust fyrir hv. 2. þm. Reykv. að ætla að reyna að halda því fram, að oliufélögin, sem nefnd eru hér innlend að litlum hluta til, séu sjálfstæð innlend félög. Það vita allir, að þessi félög eru í beinu efnahagslegu sambandi við erlenda auðhringa, sem ráða þeirra

rekstri í öllum höfuðatriðum, enda er það einnig viðurkennt, að þessir erlendu auðhringar eiga hér á vegum þessara félaga stórfelldar eignir í landinu.

Það er vitanlega atriði, sem ekki blekkir neinn Íslending, eins og nú er komið, að reyna að halda því fram, að þetta séu alinnlend félög, sem ráði sínum málum þannig. Þau eru í beinum tengslum við erlend auðfélög, sem ráða þeirra rekstri í öllum aðalatriðum.

Þá vék þessi hv. þm. að því, hvað það væri fjarstætt að tala um, að það væri eitthvert öryggisleysi hjá okkur, þar sem við hefðum þessa verzlun í höndum þriggja stórra félaga hér innanlands, og a.m.k. væri það svo erlendis, að þar teldu menn það ekki öryggislaust að hafa olíusöluna í höndum slíkra félaga. Menn líta auðvitað misjöfnum augum á þetta. Ég fyrir mitt leyti lít svo á, að það sé ekkert ósvipað í sambandi við hagsmuni okkar Íslendinga með sölu á olíum og oliuvörum hér á landi og sölu á rafmagni. Olían hefur svo mikið að segja í öllum okkar þjóðarbúskap, að hún er alveg til jafngildis við það, sem raforkan er hér í okkar þjóðfélagi nú í dag. Ég mundi ekki fyrir mitt leyti telja það gott öryggi fyrir afkomu okkar, að öll raforkusala á Íslandi væri t. d. í höndum þriggja erlendra auðfélaga, jafnvel þótt mynduð hefðu verið einhver gervifélög hér innanlands, sem kölluðu sig alinnlend félög og ættu að leika þar eitthvert létt hlutverk fyrir hin erlendu félög. Ég hygg, að þeir yrðu allmargir landsmenn, sem litu svo á, að það væri ekki ýkjamið öryggi fyrir landsmenn að hafa t. d. alla raforkusöluna í landinu í höndum slíkra aðila, og svipað er að segja hér um olíusöluna. Auðvitað vitum við, að ef hringarnir BP, Shell og Esso ákvæðu einn góðan veðurdag að koma hér hvergi nærri olíusölu og loka sínum stöðvum, þá mundu íslenzku félögin verða að gera það líka. Hins vegar er það rétt, að þeim hefur þótt hentugt að haga sínum málum þannig hér á landi nú um skeið að verða við beiðni ríkisvaldsins fyrir nokkrum árum og taka að sér að flytja inn til landsins með ákveðnum skilyrðum alla olíu frá öðrum aðila en sínum móðurfélögum, í þessu tilfelli frá Rússlandi, en það gerðu þessir aðilar vegna þess, að þeim var boðið hér upp á vildaraðstöðu í sambandi við að fá að vera einir um þessa sölu og það á þeim grundvelli, sem ábyggilega hlaut að tryggja þeim álitlegan gróða.

Hv. 2. þm. Reykv. vék svo nokkuð að því, að aðalatriðið hlyti þó að vera það í sambandi við verzlun með olíu, hvort líklegt væri, að hægt væri að lækka oliuverðið til landsmanna með nýrri skipan þessara mála. Auðvitað er það aðalatriðið, og að því hafði ég einmitt komið í minni framsöguræðu.

Ég tel, að það sé enginn vafi á því, að ef ríkið tæki að sér innflutning og heildsölu á oliu og það skipulag yrði tekið upp, sem gert er ráð fyrir í þessu frv., þá eigi að vera hægt að lækka oliuverðið hér til mikilla muna frá því, sem verið hefur. En hvað lækkar það mikið? segir hv. þm. Það er vitanlega ekki hlaupið að því að segja það fyrir fram, hversu langt ríkisverzlun í þessum tilfellum gæti komið í þessum efnum.

Menn hafa haft hér misjafnar skoðanir á. Þetta hefur skýrt komið fram, þegar er verið að verðleggja olíu á hverjum tíma. Við vitum, að þegar t. d. var verið að verðleggja olíu í ársbyrjun 1957, þá gerðu oliufélögin þrjú kröfu um að fá að hafa verðið allmiklu herra á olíu en þá var leyft. Sá munur, sem þá kom fram í sambandi við kröfur oliufélaganna og það, sem fallizt var á af verðlagsyfirvöldunum í landinu, nam yfir 30 millj. kr. á ári, miðað við venjulega árssölu. Hefðu oliufélögin þá fengið að verðleggja olíuna eins og þau gerðu kröfu um og stóðu mjög stíft á, þá hefði árssalan af olíu til landsmanna orðið rúmlega 30 millj. kr. hærri en raun varð á.

Ég skal benda þessum hv. þm. á, að það væri allfróðlegt fyrir hann líka að leita til eins af fyrrv. þm. Sjálfstfl., Gísla Jónssonar, og fá hjá honum nokkrar upplýsingar um það, hvað hann álitur um verðlagningu á olíu á Íslandi. Hann hefur nefnilega starfað í milliþn. og verið formaður hennar nú um allan tíma og verið að kanna þessi mál og sent þar frá sér greinargerð og till. í þessum efnum, og hann hefur ekki skorðið af því. Hann telur, að deilan, sem stóð um 30 milljónirnar í ársbyrjun 1957, hafi verið tiltölulega smávægileg, því að það megi lækka olíuna um tvöfalt hærri upphæð á hverju ári en þar var um að ræða. Þessi hv. þm. hafði rætt þessi mál æði oft hér á Alþ. og komið þar með stórar tölur í þeim efnum, en hann hafði þó hækkað til mikilla muna þær tölur, sem hann nefndi hér á Alþ., eftir að hann var búinn að vinna í milliþn. á kostnað ríkisins mánuðum saman við að athuga þessi mál. Það er engin launung á því, að það hafa verið uppi mismunandi skoðanir manna um það, hvað væri hægt að komast langt í þessum efnum í sambandi við verðlag á olíu. Oliufélögin hafa haldið því fram nú um nokkra hríð, að þau þyrftu að fá rifari álagningu en þau hafa haft. Verðlagsyfirvöldin hafa álitð, að það mætti hafa verðlagninguna allmiklu lægri, og verðlagsstjóri hefur æ ofan í æ gert till. um það að hafa verðlagið nokkru lægra en það hefur þó verið ákveðið. Gísli Jónsson og ýmsir fleiri halda því fram, að hér megi spara miklum mun meira. Ég vil ekki og sé ekki, að það sé nein höfuðþörf á því að nefna hér einhverjar tölur, og ég býst ekki við heldur, að ég sannfæri hv. 2. þm. Reykv. mikið um það, þótt ég nefndi hér 30, 40 eða 60 millj. kr., sem mætti raunverulega spara landsmönnum hér í verðlagi á olíu á hverju ári. En hitt er þó alveg víst, að það hafa komið fram hér svo að segja á hverju ári, bæði á Alþ. og á opinberum vettvangi, rökstuddar skoðanir um það, að verðlag á olíu væri hér mikils til of hátt. Og ein ástæðan til þess einmitt, að rétt er að taka hér upp ríkisverzlun á olíu, er einmitt sú, að það á að fjarlægja þennan ágreining, sem þarna er, það á að leiða hið sanna í ljós í þessum efnum og sýna, hvað hægt er að spara með hagkvæmara fyrirkomulagi í þessum efnum.

Allar málalengingar hjá hv. þm. um það, hvernig álagningunni sé háttað hjá oliufélögunum, hafa ekki mikil áhrif á a. m. k. þá, sem þekkja hér nokkuð til. Þetta er svo gamalkunnugt, bæði hjá oliufélögunum og öðrum, að það er ekki nóg með það, að fyrst er tekið innkaups-

verðið á olíunni, síðan er bætt við, að þeir segja, að svona sé dreifingarkostnaðurinn mikill og svona sé leiga þeirra eftir þessi eða hin tæki mikil, og þegar þeir eru búnir að færa þetta allt saman upp, þá segja þeir: Svo til viðbótar við þetta allt saman fáum við bara svona ofboðlitla álagningu. — En reynslan hefur nú sýnt það, að einmitt í ýmsum af þessum föstu liðum, sem þeir kalla dreifingarkostnað eða leigur eftir mannvirki þeirra eða aðstöðu, hefur legið álitleg álagning þeim til handa, sem m. a. hefur komið fram í því, að þessi félög hafa verið fær um að byggja hér upp stórkostlegar eignir á ótrúlega stuttum tíma í landinu.

Það hefur oft verið gerður samanburður á verðlagi á olíum hér á landi og verðlagi á hliðstæðum olíum í nágrannalöndunum. Sá samanburður hefur alltaf leitt í ljós, að það er alveg ótrúlega mikill verðmunur á olíu hér og í næstu nágrannalöndum okkar. Ýmislegt hefur sannazt í þessum efnum, m. a. það, að hér á landi virðist hafa farið fram nú um langan tíma verðjöfnun á olíu með þeim sérstaka hætti, að t. d. bátar og skip hafa allan tímann verið látnir borga olíu á allmiklu herra verði en hægt hefði verið að selja til þessara aðila, og það hefur verið réttlætt með því, að verðlagi á húsaolíu væri haldið svo lágu, að oliufélögin þurfi að hagnast vel á viðskiptum sínum við báta og skip til þess m. a. að mæta hinum mikla kostnaði, sem þau hafa af útkeyrslu á olíu í hús og verksmiðjur. Þessu hafa oliufélögin sjálf haldið fram. Það er vitanlega ekki von til þess, að menn séu ánægðir með þetta fyrirkomulag, og allra sízt, ef ekki væri heldur þörf á því, ef verðlagningin á húsaolíunni væri þegar fyrir fram nægilega há til þess að rísa þar undir öllum eðlilegum kostnaði.

Í þessu sambandi minntist hv. 2. þm. Reykv. á það, að hann hefði heyrt, að ég hefði á sínum tíma sem viðskmrh. látið reikna út, hvað ætti að vera eðlilegt heildsöluverð á olíu, m. a. til olíusamlaga, og enn fremur sagðist hann svo hafa heyrt það, að t. d. olíusamlagið á Norðfirði hefði síðar komizt að enn þá hagstæðari kjörum en þessi útreikningur hefði bent til hjá einu af oliufélögunum með því að hafa viðskipti sín beint við það. Þetta hlýtur að vera algerlega úr lausu lofti gripið hjá hv. þm., og þessar sögusagnir eru með öllu rangar. Ég hef ekki haft aðstöðu til þess að láta reikna hér út neitt sanngjarnt heildsöluverð á olíu, síður en svo. Hins vegar er það rétt, að þetta er eitt af því, sem ég hef haldið fram, bæði sem ráðherra og áður, að það er mín skoðun, að það eigi að vera gildandi í landinu sérstakt heildsöluverð á olíu, sem m. a. olíusamlög, sem starfandi eru, eiga að geta fengið olíuna keypta á. En ég hef ekki fengið því ráðið og ekki haft með þau mál að gera, þannig að þetta væri gert, nema sem algert kák væri. Olíusamlögunum, eins og t. d. olíusamlaginu í Neskaupstað og mörgum öðrum olíusamlögum, sem starfandi eru í landinu, hefur verið settur sá kostur, þegar þau vildu kaupa olíu til þess að dreifa á sínu heimasvæði, að þá hafa þau þurft að kaupa olíuna af oliufélögunum á auglýstu útsöluverði olíunnar, hinu almenna dreifingarverði, en oliufélögin hafa aðeins veitt

Þessum oliusamlögum nokkurn afslátt frá þessu almenna dreifingarverði, og þau hafa auðvitað gætt þess, að þessi afsláttur frá hinu almenna útsöluverði á olíu væri ekki meiri en svo, að oliusamlögin högnuðust a. m. k. ekki óeðlilega mikið. En þó hefur það verið svo, að m. a. oliusamlagið hjá okkur í Neskaupstað hefur þrátt fyrir þessi ókjör, sem það hefur búið við, þar sem það hefur ekki getað fengið olíuna keypta á eðlilegu heildsöluverði, allan tímann selt sínum viðskiptamönnum, þ. e. eigendum samlagsins, sem eru útvegsmenn í Neskaupstað, olíuna á mun lægra verði en hefur almennt verið skráð til báta og skipa. Ég er alveg viss um, að það verð, sem þetta oliusamlag og önnur oliusamlög hafa fengið olíuna á, er langt fyrir ofan það, sem ætti að heita eðlilegt heildsöluverð á olíu, miðað við það, sem olían er keypt á, og miðað við það, sem olían kostar komin hingað í birgðastöð á aðalinnflutningshöfn. Það sýnist, að þegar ríkið hefur gert samning við erlendan aðila — eða Sovétríkin í þessum tilfellum — um innkaup á olíu til landsins, ekki vera óeðlilegt, að dreifingarstofnanir í landinu, eins og oliusamlög útvegsmanna, sem stofnuð eru og starfa eftir sérstökum lögum frá Alb., ættu kost á því að geta fengið olíuna með heinu heildsöluverði eða á því verði, sem olían kostar alveg sannanlega flutt til landsins. En á þessu hefur ekki verið kostur. Það gerir það, að olíufélögin segja: Við höfum gert samning við ríkið um það, að við höfum alla olíuna á okkar hendi. Við dreifum henni sjálfir. Og við látum oliusamlögin því aðeins koma inn í þessa sölu, að þau fallist á að halda ákveðnu útsöluverði á oliunni, mega aðeins borga sínum meðlimum tiltekinn bónus á eftir, en hið almenna útsöluverð stendur, bara gegn tilteknum afslætti á tonn.

Ef frv. það, sem ég hef flutt hér um oliuverzlun ríkisins, yrði að lögum, gæfist öllum oliusamlögum, sem til eru í landinu, og einnig þeim, sem yrðu sett á fót, kostur á því að fá olíuna frá oliuverzlun ríkisins á réttu heildsöluverði, og þá gætu þau sýnt í verki, hvað er hægt að koma oliunni ódýrast til neytendanna sjálfra. Olíufélögin mega keppa við þessi samlög um þessa dreifingu samkv. frv., en þau eiga ekki að hafa áfram einokunaraðstöðu, eins og þau raunverulega hafa tryggt sér.

Það er svo mál út af fyrir sig, þegar hv. 2. þm. Reykv. (BÓ), sérstakur talsmaður frjálsrar verzlunar á Íslandi og boðberi þess, að þar eigi að ríkja fullkomið frelsi og samkeppnisaðstaða, finnur sérstaka köllun hjá sér til þess að vilja halda því skipulagi, sem hefur verið og er ríkjandi hjá okkur í oliuverzlun í landinu, sem er raunverulega einokunaraðstaða þriggja auðfélaga, sem slá sér saman um þessi viðskipti. En þeim aðilum, sem vilja fá að taka þátt í frjálsum viðskiptum með þessa þýðingarmestu vörutegund landsmanna, er raunverulega bolað þar frá. Hann gerist í þessum efnum lítill talsmaður raunverulegrar frjálsrar verzlunar, enda er það svo, að það er merkilega oft, sem það vill til hjá þessum hv. þm. og reyndar fleiri þm. Sjálfstfl., sem tala um frjálsa verzlun, að þangað nær þeirra frelsi viðvíkjandi verzluninni, sem þeim

sjálfum er hagstætt. Ef svo skyldi vilja til, að hv. 2. þm. Reykv. eða aðrir slíkir væru nú í þessum sérstöku samtökum, sem verzla með olíu og kalla sig innlend félög, þá virðist ekki frelsisáhugi hans ná öllu lengra en að tryggja það, að þessi félög geti haft þetta á hendi, en frelsisáhuginn nær ekki til þess að skapa öðrum samsvarandi aðstöðu til þess að taka þátt í þessum viðskiptum.

Þó að sá háttur sé hafður á í ýmsum löndum öðrum, að hin stóru olíufélög með sína sterku fjárhagslegu hagsmuni þar hafi náð þar undir sig oliuverzluninni og viðkomandi ríki hafi ekki tekið oliuverzlunina í sínar hendur, þá sannar það auðvitað út af fyrir sig ekkert um ágæti þess skipulags. Aðstaða okkar Íslendinga í þessum efnum er á ýmsan hátt nokkuð sérstæð. Við eigum hér meiri hagsmuni undir heldur en nokkur önnur þjóð, að ég hygg, eða flestar aðrar þjóðir. Og þó að þær þjóðir finnist og það æði margar, sem hafa valið sér það skipulag að hafa t. d. raforkusölu alla, rekstur á raforkustöðvum, gastöðvum og öðru slíku í höndum einstaklinga eða hlutafélaga, þá sannar það heldur ekkert, að það fyrirkomulag ætti hér að takast upp og sé eitthvað betra en það fyrirkomulag, sem við höfum byggt okkur upp, sem er annaðhvort ríkisrekin eða bæjarfélagarekin fyrirtæki, sem selja almenningi þessa nauðsynjavöru, sem raforkan er. Ég held einmitt, að þar sem svo stendur á, að t. d. ein vörutegund hefur jafngífurlega mikla þýðingu og olían hefur hér í þjóðarbúskap okkar og varðandi afkomu alls almennings í landinu, og þar sem allt veltur jafnmikið á því, að olía sé til á réttum stöðvum og á réttu verði, eins og hér er, — þá álit ég, að það sé mjög eðlilegt, að ríkisvaldið taki að sér slíka verzlun og tryggi landsmönnum vöruna á því hagstæðasta verði. sem völ er á. Allt öðru máli getur gegnt með afskipti af hinum minni háttar verzlunavörum og því, sem ekki skiptir eins miklu máli, og þar sem er heldur ekki eins auðvelt og í sambandi við þessa vörusölu að koma við einokunarformi, eins og við höfum búið hér við að verulegu leyti í sambandi við oliuverzlun.

Ég skal svo ekki fjölýrða frekar um þetta að sinni. en auðvitað væri hægt að færa fram ótal mörg viðbótarrök fyrir því, að þörf er á því að breyta hér til um form varðandi sölu á olíu hér á Íslandi.

**Björn Ólafsson:** Herra forseti. Hv. frsm. (LJós) endaði ræðu sína á því, að það væri alveg nauðsynlegt að koma oliusöluinni í hendur ríkisins til þess að komast hjá því einokunarformi. sem oliuverzlunin er nú í. Ég veit nú ekki, hvað hv. þm. kallar einokunarform. ef það form, sem hann leggur til í frv. sínu, er ekki einokunarform og meira að segja það rétta einokunarform. En honum er nú að bregðast mjög bogalístin, sýnist mér, að mæla fram með þessu frv. sínu. Hann sagði í síðari hluta ræðu sinnar, að ef þetta frv. verður að lögum, eiga allir landsmenn að geta fengið olíuna á réttu heildsöluverði. En hvað er rétt heildsöluverð? Hv. flm. láðist að geta þess, hvað hann á við með réttu heildsöluverði. Hann kom aldrei fram með svar

við þeirri spurningu minni, hversu mikið er hægt að spara eða réttara sagt hversu mikið er hægt að lækka verð vörunnar við það að láta ríkið annast innflutninginn og heildsöluna. Þessu svaraði hann ekki. En hins vegar kom hann inn á ýmis önnur atriði, eins og það form, sem hér er með sölu á oliu nú og hefur verið um margra ára skeið. Að mínu viti hefur aldrei komið fyrir, að það hafi verið hirðuleysi íslenskra innflytjenda að kenna, að oliu hafi skort á landinu. Í flestum löndum er olíusalan í höndum félaga, sem annast bæði innkaupin á oliunni og dreifinguna. Þetta form er ekki nýtt hér. Reynslan hefur sýnt, að þaki nema sanngjarnt, að ríkið taki að sér heildsöluna til þess að fá eitthvað upp í kostnaðinn. En hvers vegna, ef ég má spyrja, hvers vegna tók ríkisvaldið þetta ómak af olíufélögunum? Ekki var það vegna þess, að ríkisvaldið hafi haft um eitthvað að sakast við innflytjendurnar. Það var vegna þess, að ríkið þurfti að gera vöruskiptasamning við Rússland vegna sölu á afurðum héðan, sem hefur tekizt að selja þangað síðustu árin. En um leið og slíkur vöruskiptasamningur var gerður, leiddi af sjálfu sér, að ríkið gerðist þar milliliður. Félögin hafa aldrei beðið um þessa verkaskiptingu.

Eina svarið, sem ég fékk við þeim spurningum, sem ég setti fram í fyrri ræðu minni, hver væru rökkin fyrir frv., rökkin fyrir því, að sanngjarnt væri, að þessi skipun kæmist á, — eina svarið var það, hversu olían er stór liður í innflutningnum til landsins. Flm. minntist að vísu ekki á öryggisleysið nú, eins og hann gerði í sinni fyrri ræðu, og að ráðstafanir þyrfti að gera þess vegna. Hann getur ekki komið með neinar sakir, sem mér er kunnugt um, á félögin í því efni, að þau hafi ekki séð landinu fyrir nægilegri oliu. Nei, en hann vill taka þessa vöru í einkasölu ríkisins vegna þess, hversu stór liður hún er í innflutningnum. Og geta nú allir gert sér grein fyrir því, hversu sterk rök þetta eru fyrir slíku frv.

Hv. þm. tók það fram hvað eftir annað, að félögin væru í beinum tengslum við erlend auðfélög, sem réðu rekstri þeirra í öllum aðalatriðum. Þetta er orðrétt eftir honum haft. Ég fullyrði, að hann getur enga sönnun fært fyrir þessari fullyrðingu. Ég efast um, að hann mundi kæra sig um að endurtaka fyrir utan þinghelgina, að þessum innlendu félögum sé í öllum aðalatriðum ráðið af erlendum auðfélögum. Þetta eru mjög óviðeigandi ummæli, svo að ekki sé dýpra tekið í árinna.

En svo var hitt atriðið, sem ég taldi aðalatriði í þessu máli, um það, hversu mikið olíuverðið mundi lækka við það, að þessi háttur væri upp tekinn. Flm. sagði orðrétt: Ég tel, að enginn vafi eigi að vera á því, að olíuverðið eigi að lækka mjög mikið. — Þetta eru rökkin fyrir því, að nauðsyn sé að setja á stofn ríkiseinkasölu með oliu á Íslandi. Ekki er því að heilsa, að hv. flm. hafi rannsakað málið, þrátt fyrir það að hann hafi verið yfirmaður þessara mála meira en tvö ár.

Nei, hann kemur hér fram og segir, að hann trúi því, að það eigi að lækka, og það sé enginn vafi á því, að það eigi að koma fólki til góða. Meira veit hann ekki. Ég hef sjaldan heyrt jafnaúvirðilegar forsendur fyrir jafnmiklu frv. Leyndarmálið, sem hann vill náttúrlega ekki segja, er það, að olíuverðið mundi að öllum líkindum hækka sem nemur kostnaði ríkisins við einkasöluna.

Hann sagði, að verðlagið hafi verið talið hér of hátt undanfarið, mér skilst undanfarin ár, og vitnaði hann mjög mikið í einn fyrrverandi þm. Sjálfstfl., Gísli Jónsson. Ég man eftir því, að hv. þm. talaði talsvert mikið um þetta, áður en hann varð ráðherra. En það merkilega skeði, að eftir að hann varð ráðherra og hafði þessi verðlagsmál í sínum höndum, heyrðist aldrei neitt frá honum um það, að verðið hjá félögunum væri of hátt. Hvers vegna lækkaði hann ekki verðið og lét ákveða það í samræmi við það, sem rétt var að hans áliti? Hann hefur hamrað á þessu ár eftir ár hér á þingi, að verðið á oliunni væri of hátt, en svo þegar hann verður sjálfur ráðh. og stjórnar þessum málum, þá er verðið ekki lengur of hátt. En þegar hann er kominn úr ráðherrastólnum, þá er verðið aftur orðið of hátt, vegna þess að þá ber hann ekki ábyrgðina. Hver getur tekið svona menn alvarlega?

En svo er ekki nóg með það. Hann lét auðvitað rannsaka verðlag olíufélaganna og allan þeirra kostnað, sem verðlagið byggist á. Það tók marga mánuði og margra manna starf. Það var alveg sjálfsagt að gera það, hefði átt að vera búið að því fyrir löngu. En líklega má þakka honum þá framkvæmd, og getur hann haft heiður af því. En hver varð árangurinn? Ekkert heyrðist frá hæstv. viðskmrh., sem áður hafði hrópað hæst um það á Alþingi, að svívirðilegt væri, hve mikið væri okrað á olíuverðinu. Ekki heyrðist eftir þessa rannsókn, að hægt væri að lækka olíuverðið eða nú væri hægt að sýna mönnum fram á, að rétt hefði verið, sem hann hélt fram áður. Nei, ekkert heyrðist um það. En þegar hv. þm. var hættur að bera ábyrgð ráðh., þá kemur hann fram með sama sönginn og segir: Olíuverð í landinu er of hátt.

Eins og ég gat um áðan, er olíuverðið ekkert leyndarmál. Þetta er opinbert mál, sem hver getur fengið að sjá sem vill. Það, sem erfitt er að sjálfsögðu að átta sig á, er sá rekstrarkostnaður félaganna, sem gengur inn í olíuverðið. Pennan rekstrarkostnað hefur ráðh. látið rannsaka ofan í kjölinn og ekkert fundið athugavert. Hvar liggur þá hundurinn grafinn, og hvar er þá hægt að segja að okrið í olíusölunni liggir? Það er hægt að slá svona fram, en flm. hefur ekki meiri rök fyrir þeirri fullyrðingu en hann hefur fyrir þessu frv. Fyrir frv. eru engin rök. Það er vanhugsað og byggt á sandi.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Það voru aðeins nokkrar aths. við síðustu ræðu hv. 2. þm. Reykv. (BÓ).

Hv. þm. sagði, að ég hefði hér á Alþingi talað æði hátt um það, áður en ég varð ráðh., að verðlag á oliu hér væri of hátt og miklum mun herra en það þyrfti að vera, þetta gerði ég líka nú

aftur, eftir að ég væri kominn úr ráðherrastarfi, en hins vegar hefði þetta ekki heyrzt frá mér þann tíma, sem ég hefði verið ráðh. og haft með þessi mál að gera, — og á meðan ég hefði haft með verðlagsmálin að gera og ákvarðanir í þessum efnum og m. a. rannsókn á rekstri olíufélaganna, þá hefði ekkert komið fram í þessum efnum.

Það er furðulegt, að hv. þm. skuli segja þetta. Ég get ekki meint annað en þetta hljóti hann að segja gegn betri vitund. Í fyrsta lagi hlýtur hann að vita, að ég var ekki ráðh. verðlagsmála, ég hafði ekki með verðlagsmálin að gera, ég hafði enga sérstaka aðstöðu til þess að fyrirskipa neitt í verðlagsmálunum að öðru leyti en því, sem ríkisstj. gat orðið sammála um. Hann veit það mætavel, að um verðlagsmálin gilda þær reglur, að í fyrsta lagi gerir verðlagsstjóri sérstakar tillögur um verðlagningu, í öðru lagi er það síðan innflutningsskrifstofan með fulltrúum allra flokka, sem hefur endanlegt vald í því að ákveða hámarksverð á vörum, og það er aðeins í því tilfelli, þegar innflutningsskrifstofan kemur sér ekki saman og áfrýjar málinu til ríkisstj., að einstakir ráðh. geta komið sínum till. þar við.

En ég notaði auðvitað þá aðstöðu, sem ég hafði sem ráðh. í ríkisstj. í þessum efnum, og ég hygg, að þessi hv. þm. hafi áður eða a. m. k. blað hans kvartað undan því, að ég reyndi þar að beita áhrifum mínum um of til þess að reyna að lækka verðið á olíu og gera rekstur olíufélaganna óhagstæðari en hann var áður. Hann veit það mætavel, að þegar nýjar verðlagsreglur voru ákveðnar, sex mánuðum eða svo eftir að vinstri stjórnin tók við, eða í ársbyrjun 1957, þá voru álagningarreglurnar, sem höfðu gilt gagnvart olíusölunni, stórlaga lækkaðar. Þá lækkuðu þær sem nam, eins og ég sagði hér áður í umr., miðað við ársölu á olíu rúmunum 30 millj. kr. Þetta veit þessi hv. þm., þetta var gert. Olíufélagin kenndu mér um þetta fyrst og fremst, að ég hefði staðið að þessu. Það er rétt, ég hafði mína skoðun á málinu og lét mitt álit uppi. Hins vegar var það ekki í mínu valdi að ákveða þetta. Það voru aðrir menn, sem ákváðu það.

En hitt er svo líka rétt, að þessi lækkun á álagningunni fékk ekki að standa í friði nema í sjö mánuði eða svo. Þá var það, sem innflutningsskrifstofan beitti sínu valdi og m. a. fulltrúi Sjálfstfl. beitti sér þar sérstaklega fyrir því, að það var aftur á nýjan leik ákveðið að hækka álagninguna fyrir olíufélagin, sem nam, miðað við ársölu, í kringum 12 millj. kr. Fulltrúi Alþb. í innflutningsskrifstofu greiddi atkv. á móti þessu.

Aftur í lok ársins 1957 var enn á ný hækkuð álagningin til olíufélaganna. Auðvitað var fulltrúi okkar Alþb.-manna á móti þessu, en meiri hlutinn réð, og verðlagningin var staðfest.

En svo þegar Sjálfstfl. hefur í blöðum sínum kvartað hvað eftir annað undan því f. h. olíufélaganna, að það væri verið að ganga of hart að þeim og það væri verið að gera álagningarreglurnar of knappar, og þegar fulltrúi Sjálfstfl. í innflutningsskrifstofunni, þar sem verðlagningin er ákveðin, beitir sér fyrir hækkun, þá kemur

síðan hv. 2. þm. Reykv. fram hér á Alþingi og segir, að ég hafi ekki vakið máls á því eða staðið með því á neinn hátt að halda álagningunni niðri.

Það eru nú heilindi að reka mál sitt á þennan hátt. Því ekki að viðurkenna það, eins og það er, að það hefur verið hlutverk Sjálfstfl. að berjast fyrir því í fyrsta lagi, að olíufélagin þrjú fengju einokunaraðstöðu og það yrði ekki hróflað við þeirra aðstöðu í sambandi við verzlun á olíu, það hefur verið hlutverk Sjálfstfl. að koma því þannig fyrir í hinum ýmsu stofnunum ríkisins, að álagningin til þessara aðila yrði sem allra riflegust? Svona hefur það verið.

Hv. þm. minntist á rannsóknir, sem fram hefðu farið á rekstrarkostnaði félaganna. Slik rannsókn hefur ekki farið fram, eins og ég segi. Á vegum míns ráðuneytis. Ég hef ekki haft með það að gera og kannast ekki við það. Ég veit að visu, að það hefur farið fram oftar en einu sinni athugun á því, hvernig rekstrarkostnaði félaganna er háttað. En það er, eins og hann drap hér sjálfur á, auðvitað ákaflega erfitt að ætla að komast að því sanna í sambandi við alla þá mörgu útgjaldaliði, sem olíufélagin færa fram að þau hafi óhjákvæmilega í sínum rekstri vegna sölu og dreifingar á olíu, hvað mikið af þessu er rétt og hvað af þessu mætti raunverulega niður falla, ef eðlilega væri á málinu haldið.

Hv. 2. þm. Reykv. segir svo, að ég hafi hér engar sannanir á borðinu um það, hvað olíuverðið í landinu mundi lækka mikið við þessa nýskipan, og ég væri því hér að byggja á trú, en ég hafi ekki óbyggjandi rannsókn til þess að byggja á, hve lakkunin gæti orðið mikil.

Ég hef sagt hér áður í umr., að það hefur verið svo ótrúlega mikill munur á olíuverði hér á Íslandi og í nágrannalöndum okkar, að á því hefur ekki fengizt skýring frá hálfu olíufélaganna. Verðlagsyfirvöldin í landinu, eins og t. d. verðlagsstjóri, hafa gert till. um það æfvan í æ að áætla olíufélagunum lægri álagningu en þó hefur verið samþ. M. a. þm. úr liði Sjálfstfl. hafa orðið að játa það, þegar þeir hafa verið settir til þess að rannsaka þessi mál. eins og ég minntist hér á, þar sem eru rannsóknir Gísla Jónssonar, að gróði olíufélaganna sé miklum mun meiri en ég hef nokkurn tíma í mínum tölum þorað að halda fram að gróðinn væri.

Ég vil líka minna á, að þetta er ekki alveg gripið úr lausu lofti. Við þekkjum það t. d. frá síðustu alþingiskosningum, að bá birtu bæði Morgunblaðið og Tíminn hvort í kapp við annað upplýsingar um það. Tíminn sagði frá því, hvernig olíufélag þeirra sjálfstæðismanna, og Morgunblaðið sagði frá því, hvernig olíufélag þeirra framsóknarmanna hefði hreinlega brotið settar reglur í sambandi við verðlagningu og verðlag olíu svo að milljónum króna skipti of hátt. Þeir hefðu notað sér aðstöðuna í sambandi við flutning á olíum til landsins og tekið hærri flutningsgjöld en hefði þurft að taka og ætlað að skjóta hagnaðinum undan. Það gekk svo langt í þessum efnum, að eitt af olíufélagunum var dæmt í undirrétti og hæstarétti fyrir sviksamlegt athæfi í þessum efnum.

Það er því á fleiri en einum stað, sem það hef-

ur komið fram, að þannig hafi verið háttáð sölunni á oliu og skipulagi þessara mála, að full ástæða væri til þess, að ríkið tæki þessa þýðingarmiklu vörutegund í sínar hendur til þess að tryggja mönnum hér sem allra lægst verð.

Hitt gefur svo auðvitað auga leið, að það er engin leið að segja til um það fyrir fram, hvað hægt er að koma fram mikilli verðlækkun með breyttu skipulagi í þessum efnum. En ég tel, að það hafi komið fram í umr. um þessi mál að undanförunu, að það leiki enginn vafi á því, að hér ætti að vera hægt að lækka verðið allverulega.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að vera að elta frekar smáatriði, sem hér hafa komið fram, en legg til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 77. fundi í Nd., 16. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til fjhn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit frá 1. minni hl. fjhn., á þskj. 491, var útbýtt 9. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 42. Hefting sandfoks og græðsla lands (frv. StgrSt).

Á 73. fundi í Nd., 9. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um heftingu sandfoks og græðslu lands [102. mál] (þmfrv., A. 239).

Á 74., 75. og 76. fundi í Nd., 10., 12. og 13. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 77. fundi í Nd., 16. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 20 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Þetta frv. á þskj. 239, um heftingu sandfoks og græðslu lands, hef ég leyft mér að flytja hér í hv. d. Frv. fylgir allýtarleg grg. og skýringar við einstakar greinar, bæði almenn grg. og skýringar við einstakar greinar, en þó finnst mér rétt að segja nokkur orð um frv., tilorðningu þess og fleira, er það snertir.

Þetta frv. var samið af millipn., sem þáv. landbrh. skipaði í júlí 1957, og hennar hlutverk átti að vera að endurskoða lög um sandgræðslu og athuga möguleika á að auka þá starfsemi, eins og tekið var fram í skipunarbréfi n. Þessi n. var þannig skipuð: Björn Kristjánsson fyrrv. alpm. og kaupfélagsstjóri var formaður n. Aðrir nm. voru Árni G. Eylands stjórnarráðsfulltrúi, Arnór Sigurjónsson fulltrúi, Páll Sveinsson sandgræðslustjóri, og ég var fimmti maður í n. Nefnd

þessi starfaði frá þessum tíma, hélt fyrsta fund sinn 16. ágúst og lauk starfi í marzmánuði næsta ár, 1958, hafði þá gengið frá frv. og grg. um þetta og afhenti þá landbrh. frv.

Þá sat búnaðarþing að störfum, og var frv. sent af hálfu landbrh. til búnaðarþings, sem fjallaði um það. Mælti búnaðarþing einhuga með því í meginatriðum, en gerði á því nokkrar breyt., sem birtar eru hér sem sérstakt þskj. og merkt hér sem þskj. 2, þskj. 1 er grg. millipn. um frv. Þessar brtt. búnaðarþings, sem raska ekki megin-efni frv., en eru þó sumar allþýðingarmiklar, voru svo sendar til landbrn. aftur s. l. vor, þegar búnaðarþingi var lokið, en síðan hefur ekkert verulegt gerzt í þessu máli, og þar sem ég var sá eini af nm., sem sæti átti á Alþingi, gat ég ekki beðið lengur með, að þetta frv. væri sýnt hér á Alþingi og Alþingi fengi að fjalla um það. Taldi ég þá rétt að bera frv. fram einn, enda er það í fullu samráði við meðnefndarmenn mína, sem eru utanþingsmenn, en stóðu að samningu frv.

Ég læt þetta nægja almennt um málið. Ég vil aðeins minna á það, að Sandgræðsla Íslands átti hálfra aldar afmæli, þegar n. þessi tók til starfa, og var n. ætlað m. a. að vinna verk, sem gæti á cinhvörn hátt minnzt þeirrar merku starfsemi og hverju hún hefði afrekað.

Ég tel, að störf n. hafi verið í þrennu lagi: Í fyrsta lagi voru það ferðalög, og þau voru mikil. Við fórum yfirleitt um mjög mörg af megin-sandfokssvæðum landsins, Mið-Ísland allt svo að segja, norðan frá hafi og suður í Skaftafells-sýslu. Þó að við færum ekki yfir alveg hestu öræfi, þá fórum við þetta að öðru leyti. Og við sáum í þessum ferðalögum okkar margt merki-legt, sumt mjög sorglegt, er óhætt að segja, þar sem gróðurlendi og það fallett gróðurlendi hafði farið í rúst og eyðilagzt á undanförunum árum — og öldum að sumu leyti kannske. En svo sáum við líka ótrúlega margt gleðilegt, hve nú upp á síð-kastið hefur tekizt víða að breyta örfoka landi aftur í gróðursælt land. Þó að maður minnst ekki hér á meginuppgræðslurnar, sem gerðar hafa verið, eins og á Rangárvöllum og víða annars staðar, þá var alveg sérstaklega gleðilegt að koma á stað eins og Axarfjarðarheiði og Hólsfjöllin, þar sem allt var að fara í foksand fyrir fáum árum og virtist ætla að taka sandgára í gegnum allt þetta falletta gróðurlendi, sem er austan Jökulsár í Axarfirði, og flæma þetta niður. En með að-gerðum sandgræðslunnar á tiltölulega mjög fá-um árum hefur tekizt að stöðva þessa útpenslu uppblástursins og eyðileggingarinnar og það svo, að undrum sætir algerlega. Þetta er gert með girðingum og í öðru lagi með sáningu, eitthvað borinn áburður á líka, en þó aðallega sáningu og öðru slíku til viðbótar. Og við sáum mjög víða á okkar ferðalagi sama gleðilegan vott um það, hve hægt er ótrúlega mikið að gera með þeirri tækni og þeirri þekkingu, sem við höfum nú á þessum málum. Þetta tel ég eitt af þremur verkefnum, sem mþn. starfaði að.

Í öðru lagi var svo samning frv. með grg., sem hér liggur fyrir. Og ég skal taka það fram, að ég flyt frv. algerlega eins og mþn. gekk frá því og það þó að mér sé ljóst, að það verði gerðar á

því breyt. og sé jafnvel alveg nauðsynlegt á einum eða tveimur stöðum að breyta vegna þeirra breyt., sem orðið hafa hér hjá okkur síðan. En ég gerði það með vilja að flytja frv. þannig, en láta svo fylgja sem fskj. tillögur búnaðarþings í málinu og annað það, sem ég taldi að að gagni gæti komið.

Þriðja verkefni n., sem hún gerði, var útgáfa ritsins „Sandgræðslan“. Það er 50 ára minning sandgræðslustarfs á Íslandi. Ég held, að sé rétt, að þessu riti hafi verið útbýtt meðal hv. alþm. seint á síðasta Alþingi. Ef það er rangt, þá skal því verða útbýtt til ykkar, en ég vona, að þetta sé rétt, og ef einhverjum alþm. vantaði ritið, annaðhvort vegna þess, að það hefði ekki komið til hans, eða af einhverjum ástæðum, þá er auðvelt úr því að bæta, því að það mikið er til af upplaginu enn þá.

Það var Búnaðarfélag Íslands og sandgræðslan, sem tóku að sér útgáfu á þessu riti í sameiningu. Er þar skráð saga sandgræðslustarfsins, frá því að ríkið tók það í sínar hendur, og þó forsagan einnig að nokkru leyti fyrir árið 1907. Var því þetta rit látið fara sem nokkurs konar grg. og fskj. með till. okkar í þessum málum.

Ég tel nú rétt, þótt ég vilji stilla máli minnu mjög í hóf á þessu stigi málsins, því að þetta mál hlýtur að athugast mjög rækilega í n. hér á Alþ., að fara þó nokkrum orðum um frv. og nefna þau meginatriði, sem nýmæli eru í því, þó að ekki verði farið inn á einstök atriði.

Um 1. kafla frv., um markmið og stjórn Sandgræðslu Íslands, má segja, að þar sé ekki um verulegt nýmæli að ræða. Þó eru það í raun og veru tvö atriði, sem má segja að þar séu ný. Annað er það, að Gunnarsholt á Rangárvöllum er þar viðurkennt bæði sem bústaður sandgræðslustjóra og jafnframt sem miðstöð sandgræðslustarfsins í landinu. Þetta hefur ekki verið í lögum áður, heldur hefur þetta komið af sjálfu sér vegna þess starfs, sem þar hefur verið, og vegna þess að sandgræðslustjórnir hafa um allan bil átt þar heimili. Við töldum rétt og sjálfsagt — n. öll saman — að viðurkenna þetta með ákveða þetta með lögum, og teljum, að það sé alveg sjálfsagt. Um samband sandgræðslunnar við Búnaðarfélag Íslands er dálítið breytt í þessu, sem þarna er tekið fram, en þó mjög á sömu lund, að þessar stofnanir eiga að vinna saman og að nokkru leyti undir stjórn Búnaðarfélags Íslands, þótt sandgræðslustjóri að sjálfsögðu hafi þar sömu aðstöðu og búnaðarmálastjóri gagnvart stjórninni, en sandgræðslustjóri hafi þó allt meginframkvæmdavaldið í sínum höndum. Þannig er ráð fyrir þessu gert, og er það mjög líkt og var áður í sandgræðslulögum, þó að nokkuð sé breytt um orðalag um þetta nú. Það náðist nú ekki algert samkomulag um þetta atriði í raun og veru, eins og kemur fram í grg. hér frá einum nm., Arnóri Sigurjónssyni, sem hafði fyrirvara um 2. gr. frv., að nokkru út af þessu ákvæði. Ég tel rétt að geta þess, án þess að ástæða sé til þess að fara a. m. k. að þessu sinni nú frekar inn á það.

2. kafla frv., um heftingu sandfoks og græðslu sanda, eins og sá kafla er orðaður, er í raun og veru í meginatriðum sandgræðslulögin gömlu,

Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

eins og þau eru til, — frá 1941 minnir mig þau séu, síðustu breyt. á sandgræðslulögum voru frá 1943, en meginlögin frá 1941, sem giltu áður, — og skal ég ekki fara neitt verulega út í þau atriði. Það eru að vísu nokkrar breyt. þar á, en hugsað er, að þetta verði starfrækt á sama hátt og verið hefur áður, þ. e., að sandgræðslan taki að sér, kaupir eða taki eignarnámi eða á annan hátt uppblásin lönd eða lönd, sem eru að verða örfoka, girði þau og hafi þau síðan í sinni umsjá, allt þar til landið er orðið það gróíð aftur, að óhætt er að fara að nytja það á einn eða annan hátt, annaðhvort til þess að rækta það eða beita það eða hvort tveggja. Þetta er meginstefnan og hefur alltaf verið í sandgræðslulögum frá upphafi, og þessi kafla fjallar um það sama, þó að allmargar smærri breytingar hafi þar verið gerðar í samræmi við þá reynslu, sem fengist hefur upp á síðkastið. Og þetta hlýtur alltaf eða um langt árabil að verða sú leið, sem farin verður öðrum þræði í sandgræðslumálunum og uppgræðslu lands. Það er óhugsanlegt annað.

En svo er 3. kafla frv., sem fjallar um græðslu lands til beitar, eins og það er orðað þarna. Hér er algerlega um nýmæli að ræða í löggjöfinni, því að sá kafla fjallar um það, að auk þess að lönd séu afgirt og tekin á þann hátt til endurræktunar og algerrar friðunar um langt árabil, þá séu einnig reyndar aðrar aðferðir í þessu efni, þ. e. a. s. með áburði og sáningu, öðru hvoru eða hvoru tveggja, sé leitað við að græða landið upp strax, án þess að það sé girt eða friðað að öllu leyti a. m. k., og þetta land sé svo hægt að nota til beitar og heyskapar að meira eða minna leyti. Það hefur verið farið nokkuð inn á þessa leið nokkur undanfarin ár og það án þess, að hægt væri að segja, að fullur laga- bókstafur væri fyrir því. En þetta var gert í tilraunaskyni og hefur verið gert á fleiri en einn hátt.

Ég vil í þessu sambandi minna á það, sem gert hefur verið á Skógasandi og Sólheimasandi, undir Eyjafjöllum, þar sem girt hefur verið og borinn áburður í og sáð sáðgresi og á þann hátt tekizt að græða þarna upp stór svæði, sem notuð hafa verið að nokkru leyti strax til heyskapar og að nokkru leyti til beitar. Þetta er alveg ný aðferð að þessu. Þetta hefur verið kostað af skógræktinni annars vegar og bændunum, sem löndin eiga, á móti. Svipað hefur verið reynt á sanduppblásnum svæðum norðanlands, eins og sunnan Mývatnssveitar, þar í heimalöndum og örfum, þar sem m. a. hefur verið gert ekkert annað en strá áburði yfir svæði, sem virtust gróðurlaus að mestu leyti eða eins og þessir melar eru þar, það er ætingur af vingultegundum og öðru slíku, en að sjá yfir er landið gróðurlaust. En þegar ég kom þarna haustið 1957 og við, þá var geysilega gaman að sjá þetta. Þetta hafði ekkert verið friðað. Það voru bara dálítill svæði og þau ekki stór, því að þetta var bara nokkurs konar tilraun, gerð af bændunum sjálfum, og engan styrk fengu þeir til þeirra hluta á móti. En þarna virtist vera kominn bezt gróður strax eftir eins árs áburð, og sauðfénaður fékk að ganga í þessu eins og honum sýndist. Það var með vilja gert að gera ekkert til þess að hindra hann í því.

Ætingurinn af vingultegundum, sandvingli, sauðvingli og öðrum slíkum tegundum, sem þroskast mest í sandjörð, hafði náð svo undraverðum vexti þarna, aðeins með því að fá næringuna. Þetta hefur verið reynt á nokkrum fleiri stöðum norðanlands, á smáblettum, og árangurinn virðist víðast hvar vera nokkurn veginn sá sami, að það sé tiltölulega ósköp auðvelt með áburði og engu öðru að koma þarna upp góðu landi til beit- ar og jafnvel kannske til slæгна að einhverju leyti.

Ég skal geta þess í þessu sambandi, að Græn- vetningar höfðu rétt við þessa bletti tekið stórt svæði af svona melum, gróðurlausum melum, til ræktunar. Það var girt, það var borið í það og sáð í það, og þeir höfðu þetta sem tún. Þetta reyndist alveg þrýðilega. Kom það sama í ljós, að með áburði á þetta örfoka land, sem virtist vera einskis nýtt í raun og veru, virtist vera hægt strax að ná alveg ótrúlegum árangri.

Það voru þessar smátílaunir, eins og ég vil orða það, bæði undir Eyjafjöllum og eins þetta, sem var nú í enn smærri stíl þarna fyrir norðan, sem voru grundvöllur að því, að n. tók þetta mál til sérstakrar athugunar og samdi þennan 3. kafla frv. Og þess skal þegar getið, að ég geri ráð fyrir, að ýmsum hv. þm. þyki, að það séu nokk- urð svæsnar kröfur um fjárfraðlög í þessu frv. Kann vel að vera, að eitthvað verði af því að skera einnig, áður en þetta frv. verður orðið að lögum og húið að koma því í framkvæmd. En hinu verða þó hv. alþm. að gá að og veita athygli, að ég held, að fá verkefni séu nauðsynlegri fyrir okkur en gá að gróðurlendinu og sjá um, að það dragist ekki saman, heldur að það færast út og það í stórum stíl. Er það þá grundvöllur að mikl- um atvinnurekstri, eins og sauðfjárrækt, en út- flutningur sauðfjárafurða virðist slaga hátt upp í að geta staðið jafnfætis við útflutning á ýmsum sjávarafurðum. En það er fyrst og fremst þetta, sem ber að gæta, áður en sauðfénu er fjölgað til mikilla muna.

Ég ætla ekki að fara að ræða hér í þessum kafla einstakar greinar frekar en annars staðar. Það yrði þá frekar, ef frv. kæmi aftur til 2. umr., að rétt væri að gera það. En meginefnið í þessum kafla er, að það séu tveir aðilar, sem að þessu standi: það sé Sandgræðsla Íslands annars vegar, sem leggur fram fé til þessa, og hins vegar komi svo fé frá bændunum sjálfum og á þennan hátt verði verkið unnið, hvort sem um er að ræða, að það þurfi einhverjar girðingar sums staðar til þessa, eða aðeins sé um það að ræða að dreifa áburði yfir landið og fá upp gróður á þann hátt án þess að vernda hann að öðru leyti. Þetta verður sjálf- sagt að nota jöfnum höndum, sérstaklega fyrst um sinn. En þannig er aðalhugsunin í þessum kafla, og á þennan hátt væri hægt að vinna þetta sameiginlega af þessum aðilum.

Þá er 4. kafli frv., sem líka er nýmæli, eigin- lega að öllu leyti, um athugun og eftirlit á af- réttum, eins og hann er nefndur. Það er m. ö. o., eins og í þessari fyrirsögn felst, að þarna er um það að ræða að hafa eftirlit með heimalöndum og afréttum og einkum þar, sem annaðhvort eru þegar orðin veruleg uppblásin svæði eða hætta virðist á, að uppblástur fari í vöxt og geti eyði-

lagt gróðurinn. Þessi kafli er tengdur við lögin um ítölu, sem lítið hafa verið notuð enn þá, þótt þau séu nokkurra ára gömul, en eru í sambandi við þetta. En í því sambandi vil ég geta þess, að ítölulögin hefur átt að framkvæma af Búnaðar- félagi Íslands. og það er að verða vaxandi áróður um það, að þau komi nokkuð víða til meðferðar. En við höfum komið að því við þær byrjunar- framkvæmdir, sem gerðar hafa verið, að þeim lögum þurfi að breyta í allveigamiklum atriðum. Vil ég í þessu sambandi geta þess, að það er þegar húið að gera till. um breyt. á þeim lögum, og hugmynd okkar er að þær komi fyrst fyrir búnaðarþing, sem kemur saman eftir örfáa daga, og helst af öllu, að hægt væri svo að koma þeim fram hér á Alþingi. Það eru breyt., sem fjalla um það eitt að gera framkvæmdina auðveldari og léttari en hún er samkv. lögunum. Ég skýf þessu hér inn í, enda snertir þessi 4. kafli frv. mjög einmitt ítölulögin. Það hefur legið til at- hugunar í n., hvort hún ætti að taka ítölulögin hér upp, breyta þeim og taka þau upp sem sér- stakan kafla. En það varð ofan á að gera það ekki, heldur vitna aðeins í þau og að þau yrðu endurskoðuð á öðrum vettvangi.

5. kafli frv., um tilraunastarfsemi og rannsókn- ir, er í raun og veru ekkert annað en að tengja þær tilraunir, sem að sjálfsöðgu verða að fara fram innan sandgræðslunnar, við tilraunakerfi ríkisins að öðru leyti. Það er helst nýtt í þessu, að það er tekið fram, að sandgræðslustjóri skuli eiga sæti í tilraunaráði. Það hefur ekki verið lagaákvæði áður og hann ekki átt þar sæti, en það virðist sjálfsagt, að hann eigi sæti í tilrauna- ráði og geti þá á þann hátt verið virkur þátttak- andi í því tilraunakerfi, sem er, og sérstaklega í þeim tilraunum, sem snerta sandgræðsluna.

Þá komum við að 6. kafla frv., um öflun fjár til sandgræðslu. Get ég vel trúað, að ýmsum virðist þar alldjúpt tekið í árinni um fjárfrað- lög, og þar kemur fram það, sem varð samkomu- lag um, þó ekki að öllu leyti, innan n., á hvern hátt skyldi afla fjár til þessara framkvæmda á annan hátt en úr ríkissjóði. Niðurstaðan varð sú, sem hér er sett fram, að leggja nokkurs konar toll á allt búfé landsins og það yrði framlag bændastéttarinnar til þessa máls. Sömuleiðis er þarna lagt til að leggja gjald á útsöluverð tóbaks. Skógræktin hefur haft lengi töluvert fé í þessu skyni. Við leggjum til, að þetta fé sé hækkað og fénu svo skipt milli sandgræðslunnar og skóg- ræktarinnar, sem eru tvær stofnanir, sem vinna algerlega hliðstæð verk í sjálfru sér, og má á hvoruga halla. Ef þetta yrði gert, að leggja 3% gjald á útsöluverð tóbaksvöru, mundi Skógrækt Íslands fá fyllilega það, sem hún hefur fengið að undanfögnu, öllu meira, þannig að það á ekki með þessum till. að vera neitt hallað á það, að hún haldi því fé, sem hún hefur fengið. Svo er þarna talað um innflutt fóður og að leggja á það 16% yfirfærslugjald. Þetta var eitt aðalatriðið, sem ég hafði í huga, þegar ég sagði, að inn í frv. nú, eins og n. gekk frá því í upphafi, væru komin atriði, sem óhjákvæmilega hlýti að verða breytt. Það hefur svo mikið breytzt um þetta með því yfirfærslugjaldi, sem lagt hefur verið á innfluttar vörur, að það má náttúrlega telja, að þetta sé

algerlega úr sögunni á þessum grundvelli, enda hafði ég alltaf fyrirvara um þetta atriði og þessa grein, þegar við gengum frá frv.

Það var einum um þetta atriði, sem búnaðarþing var nokkuð á annarri skoðun en n. um frv. Það var um öflun fjárins, ekki þannig, að búnaðarþing teldi ekki sjálfsagt, að lagt væri fram fé á móti, þar sem unnið væri að skipulögðum framkvæmdum um uppgræðslu lands á þeim grundvelli, sem 3. kafla frv. fjallar um. Ég held, að engin rödd hafi komið fram á búnaðarþingi um, að það væri ekki alveg sjálfsagt. En þar var bent á það með allsterkum rökum, að sumum héruðum og jafnvel landshlutum, þar sem mjög lítið væri um uppblástur að ræða, mundi þykja súrt í brotið að greiða tolla af búfenaði sínum til sameiginlegra þarfa í þessu efni. Ég fyrir mitt leyti er hugsuninni, sem liggur til grundvallar fyrir því, sem n. varð að lokum sammála um í þessu efni, mjög hlynntur, því að í raun og veru lít ég svo á, að bændur landsins séu á sömu fleytunni um þetta eins og svo margt annað. Og þó að nú séu kannske meginerfiðleikar í vissum héruðum hér, vissu belti yfir landið, minna í öðrum, þá veit enginn, hvenær að því kemur, að þar þurfi að gera ráðstafanir, og í öllum landshlutum mun þurfa að gera einhverjar ráðstafanir í sambandi við þetta. Eiga þá þeir, sem þar eru, einnig óskoraðan rétt á því heildarframlagi, sem á þennan hátt er fengið. Hin aðferðin er sú, að ef ein sveit eða einn afreitur, sem þá er eign sveitarinnar eða hún hefur afnot af honum, tæki að sér einhverjar stórfelldar aðgerðir í þessa átt með uppgræðslu lands, t. d. með því að dreifa áburði úr flugvélum eða öðru slíku, þá mynduðu þessir menn félag og legðu fram í þeim hlutföllum, sem samkomulag yrði um, á móti sandgræðslunni til verksins. Þetta er önnur aðferð, og skal ég ósagt láta og ekki fara að rökkræða það frekar, hvor þeirra sé í sjálfu sér heppilegri, eins og sakir standa, þó að mér virðist að sumu leyti eðlilegt, að einmitt af hálfu allra bænda og þá búpeningsins, sem talinn er nú hölvaldur að nokkru leyti vegna þeirra og offeitar, sé tekið eitthvert fast gjald, sem til þessa sé notað. Ég taldi réttara að greina frá þessu, því að þetta var a. m. k. eitt af því, sem búnaðarþing hnaut einna mest um og kemur fram í umsögn búnaðarþings, sem fylgir hér með frv.

Í 7. kafla eru ýmis ákvæði, sem engin ástæða er til að fara inn á, eins og venjulega í lögum eins og þessum.

Ég hef þá fljótlega hlaupið í gegnum kaflana, og finnst ekki ástæða til að fara frekar inn á þá efnislega við 1. umr. málsins. En ég vil endurtaka það, sem ég sagði í upphafi máls míns, að ég veit, að þetta er eitthvert allra mesta hagsmunamál Íslands, ekki landbúnaðarins eins, heldur þjóðarinnar allrar, því að það verður ekki mikið þjóðlíf hjá okkur, ef gróðurinn hverfur af landinu og allt fólk fer úr sveitabyggðum landsins og eitthvað annað. Og nú vitum við, og það er sá mikli munur, að það er vel hægt að forðast uppblástur lands og það er vel hægt að græða aftur þau sár, sem orðin eru. Það þarf auðvitað til þess kunnáttu. Við eigum ekki að vera í vandræðum með hana. Það þarf til þess

fjármagn, það er alveg rétt. Og það þarf til þess mikið fjármagn, það er enginn vafi á því, til þess að verkið sækist samilega vel. En hvort tveggja þetta er hægt. Og hvort tveggja þetta verður að gerast. Það er á bls. 7 í grg. n. um frv. listi yfir eða skýrsla um það, hver framlög ríkisins hafa verið, frá því að sandgræðslan tók fyrst til starfa á vegum ríkisins árið 1907 og þar til árið 1957. Þessi skýrsla er mjög lærdómsrík, sérstaklega hve fjármagnið, sem varið er í þessu skyni, er geysilega lítið mörg fyrstu árin. Byrjað er með 2 þús. kr., 4 þús. kr. o. s. frv. Verðgildið var allt annað, það vitum við, en það er nákvæmlega sama, að það var alveg ótrúlegt, hvað hægt var að gera með jafnlitlu fé og þarna var um að ræða. Að visu stafaði það m. a. af því, hve stálheppnir við vorum að fá þann mann fyrir sandgræðslumann, eins og hann lengi vist var kallaður, og síðan sandgræðslustjóri, sem Gunnlaugur heitinn Kristmundsson var. Og ég hygg, að það hefði fáum fundizt nokkur leið að fara með 2000 eða 4000 kr. þá og hann ætti að berjast við sandrokið, eins og það var þá á Rangárvöllum um og víða annars staðar, og alla þá erfiðleika, sem því voru samfara. Það var hans óbilandi vilji, heiðarleiki og þrek, ótrúlegt þrek, sem gerði það að verkum, að Gunnlaugur ruddi brautina í þessu efni með svo ótrúlega litlu fjármagni. Um 1930 voru fjárframlögin ekki orðin nema 30—40—50 þús. kr. á ári, og var þó krónan þá orðin töluvert minni en hún var áður fyrr, eins og við vitum. Það er fyrst eftir 1940, að það fara að vaxa fjárframlögin til sandgræðslunnar, svo að verulega nemi, enda hafa, eins og eðlilegt er, afköstin líka stórvaxið síðan og mest á síðustu árum, enda verið úr miklu meira fé að móða hlutfallslega heldur en áður var. En við Íslendingar, ekki bændastétt landsins eingöngu, heldur öll þjóðin má vera Gunnlaugi Kristmundssyni þakklát, og hún verður ávallt í stórrí skuld við hann fyrir það, sem hann lagði af mörkum í þessari baráttu, enda hef ég aldrei þekkt óeigingjarnari mann en hann í stórfum og í raun og veru dugmeiri, þegar hann trúði á það, sem hann var að vinna að. Og það var trú hans á, að hægt væri að sigrast á sandfokinu, uppblæstrinum og allri slíkri eynd, sem því fylgdi, sem gerði það að verkum, hverju hann kom í framkvæmd. Og það er ég viss um, að nú, þegar minnst hefur verið dálítið hálfra aldar starfs Sandgræðslu Íslands, þar sem Gunnlaugur var oddviti fyrir því, sem gert var, meginhluta þess tímabils, væri ekkert honum kærara en það væri gert á þann hátt, að hægt væri að auka starfsemina til stórra muna frá því, sem nú er.

Það má segja, að hverjum þyki sinn fugl fagur, og það er ekki mitt að dæma um frv. út af fyrir sig. Ég hygg þó, að það sé samilega samið að flestu leyti og að þar hafi verið notuð að fullu, eftir því sem unnt var, sú reynsla, sem fengið hafði þá af hálfra aldar starfi sandgræðslunnar. Hitt er svo annað mál, hverju þjóðin sér sér fært að offra í þessu skyni, en þau framlög hljóta alltaf að koma á tvennan hátt: riflegt framlag frá ríkinu sjálfu, á svipaðan hátt og gert hefur verið, og svo framlög bændanna á móti, sem ætla sér að nota þetta, í einhverju

formi, annaðhvort sem almenn skattlagning á bústofn bændanna eða þá sem framlag þeirra, sem fyrst og fremst óska eftir þessum aðgerðum.

Ég skal svo ekki hafa þessi orð fleiri. Það er rétt að geta þess, að við höfum felld úr gildi öll nágildandi lög, sem snerta sandgræðslu, með þessu frv., sem hér er um að ræða, eða ætlumst til, að þau séu felld úr gildi. Það eru til lög frá 1895, heimildarlög fyrir sýslunefndir til að gera samþykktir um hindrun sandfoks og sandgræðslu, eða löngu áður en sandgræðsla ríkisins tók til starfa. En þau lög hafa aldrei komið að neinu gagni, og ég efast um, að það hafi nokkuð verið gert eftir þeim lögum, svo að það virtist nú sjálfgefið, að þau féllu fyrir borð við þessa endurskoðun. Og svo eru lög frá 1941 og 1943, sem einnig eru felld úr gildi, ef þetta frv. yrði að lögum.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, þegar þessari umr. er lokið, að þá verði frv. vísað til 2. umr. og hv. landbn.

Eysteinn Jónsson: Mér sýnist það augljóst á þessu frv. og ritinu, sem hv. frsm. vísaði til, og enn fremur með tilvísun til þess, sem hann sagði um þetta mál, að n., sem sett var til að íhuga sandgræðslumálin, hafi unnið mjög merkilegt og gott starf. Þetta liggur miklu ljósara fyrir en áður var, og hefur sýnilega mikið verið til þess gert af hendi n. að sýna fram á tvennt: hvað áunnast hefur, og þá engu síður hitt, hversu mikil nauðsyn er á því að hefja nýja sókn í landgræðslu- og sandgræðslumálinu.

Það má vitanlega helzt ekki minna vera en þjóðin geti verið viss um, að landið sé ekki að fjúka á burt undan fótum hennar. En þótt mikið hafi verið unnið í þessum málum undanfarið, þá mun menn greina nokkuð á um, hvort meira blæs upp en grær. Ég hef rætt þetta við nokkra, sem eru kunnugir þessum málum, og menn eru ekki alveg á einu máli um þetta. En vitaskuld þarf að ganga það skörulega í þetta mál, að menn geti verið alveg vissir um, að það grói meira upp en blæs upp.

Ég vil greina frá því, að eftir að nál. kom fram eða bókin, sem gerð var, var tillit tekið til þess, sem n. hafði upplýst, í sambandi við undirbúning fjárlagafrv. En það var vitaskuld allt of lítið, sem menn treystu sér til að taka tillit til þess. Það varð nokkur aukning á fjárveitingunni, en ekki nema lítil aukning. Og ég býst við því, að það sé alveg rétt, sem kemur fram í þessum álitserðum, að þess muni tæpast að vænta, að nægilegt fé náist í þetta mál nema með einhverjum sérstökum ákvæðum um fjáröflun. Hér kemur einnig til, eins og hv. frsm. tók mjög greinilega fram, að það hafa opnast í þessu alveg nýir heimar svo að segja við það, að menn hafa komið að raun um, hversu þetta örfoka land getur gróið upp, ef hægt er að koma á það áburði, og svo hafa menn komið upp á lag með að koma áburði á landið úr flugvélum. Þótt það sé aðeins lítil tilraun enn þá, þá er það nokkuð augljóst, að það er vel kleift, og þá opnast í þessu efni alveg nýir heimar. Og þessa nýju vitneskju þarf að notfæra sér til þess að hefja nýja sókn í málinu.

Ég vil þess vegna taka undir það, að hér sé mikil þörf á auknum átökum í sambandi við landgræðsluna og sandgræðsluna. En ég vil um leið minnst á fjáröflunina í þessu sambandi, sem stungið er upp á í frv. Og ég fyrir mitt leyti vil mæla með því, að till. búnaðarþings í þessu tilliti verði teknar til greina. Mér finnst það ekki vera réttmætt að ætla bændastéttinni í heild, eins og þeir komast að orði á búnaðarþingi, að bera sandgræðsluna uppi að svo stórum hluta, og finnst þess vegna ekki réttmætt að leggja sérstakam skatt á búpening landsmanna í þessu sambandi eða almennan skatt á bændur, hitt sé aftur á móti, eins og búnaðarþing greinilega tekur fram og frsm. gat um, alveg eðlilegt, að lagt sé á móti af hendi þeirra, sem fá lönd sín ræktuð og stórlega bætt. Það er eðlilegt, og um það eru sjálfsagt allir sammála, að þar komi framlög á móti.

Ég vildi þess vegna fyrir mitt leyti taka undir aths. búnaðarþings um þennan lið fjáröflunarinnar. Að öðru leyti mun ég ekki fara út í einstök atriði málsins, en aðeins lýsa, eins og ég hef gert, stuðningi mínum við, að það verði fundnar leiðir til þess að auka verulega það fé, sem veitt er til landgræðslu og sandgræðslu, og það er það, sem fyrir mþn. vakir.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til landbn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 43. Sjúkrahúsálög (frv. ÁkJ).

Á 73. fundi í Nd., 9. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á sjúkrahúsálögum, nr. 93 31. des. 1953 [104. mál] (þmfrv., A. 242).

Á 76. fundi í Nd., 13. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 77. fundi í Nd., 16. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Ég flyt hér á þskj. 242 frv. til l. um breyt. á sjúkrahúsálögum frá 1953 eða 11. gr. þeirra, sem er nánar orðuð upp með l. nr. 52 frá 1958. Eins og þar var gert ráð fyrir, er ákveðið í 11. gr. sjúkrahúsaganna, að styrkir til sjúkrahúsa skuli vera þrenns konar, rekstrarstyrkir úr ríkissjóði: í fyrsta lagi til almennra sjúkrahúsa, bæjar-, sýslu- eða hreppsfélaga, svo og einkasjúkrahúsa, sem áður hafa notið dagstyrkja úr ríkissjóði, kr. 10 á legudag. Í öðru lagi sjúkrahús bæjar-, sýslu- og hreppsfélaga, sem að dómi landlæknis er vel búið tækjum og hefur að minnsta kosti tvo fastráðna lækna, yfirlækni og fyrsta aðstoðarlækni, 15 kr.

á dag. Og í þriðja lagi fjórðungssjúkrahús, sbr. 10. gr. 1., 25 kr. á legudag. Í sjálfu sér er þetta ekkert óeðlileg hugsun, sem kemur fram í þessum 1., eins og þau eru núna. En það hefur sýnt sig í framkvæmdinni, að þrátt fyrir það þótt hægt sé að setja upp flokkun á sjúkrahúsum í lagagrein, þá er mjög erfitt að fylgja eftir að raða sjúkrahúsum í þessa flokka á þann hátt, að fullkomlega sanngjarnt sé. T. d. mun það vera svo nú, að sum af þeim húsum, sem talin eru nú fjórðungssjúkrahús, láta enga meiri þjónustu í té en þau hús, sem falla undir 2. gr. 1. og fá 10 kr. minni styrk á legudag. Ég hef þess vegna flutt þetta frv., og með því er ætlað til, að í stað þess að flokka sjúkrahúsin þannig, verði öll sjúkrahús aðnjótandi sama styrks, sem ákveðinn sé árlega við afgreiðslu fjárlaga í hvert sinn, en hann sé sá sami fyrir öll sjúkrahús. Hér er líka ákveðið, að sjúkrahús einstaklinga eða annarra en ríkis og bæja skuli njóta hálfs rekstrarstyrks á móti öðrum sjúkrahúsum.

Ég hef fengið hjá landlækni upplýsingar um það, hvernig varið er fjármálum þeim og þeim greiðslum, sem þessi lög leiða af sér, og lét fylgja í grg. minni yfirlit um það á þskj. Það er þannig komið núna, að það er ekki fyllilega miðað við þjónustuna, sem sjúkrahús láta í té, og það er sennilega mjög erfitt að setja reglur, sem á fullkomlega réttmætan og sanngjarnan hátt geta veitt styrkina þeim mun hærri eða lægri, eftir því sem þjónustan er, og ég býst við því, að sanngirnin yrði mest með því að hafa sömu styrkuppþæðina alls staðar.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fjölyrða um þetta mál frekar, en ber fram þá till., að því verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. heilbr.- og félmn. þessarar deildar.

#### ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. heilbr.- og félmn., á þskj. 505, var útbýtt 11. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

### 44. Áfengis- og tóbakseinkasala ríkisins.

Á 78. fundi í Nd., 17. febr., var útbýtt:

Fr. til 1. um Áfengis- og tóbakseinkasölu ríkisins [110. mál] (þmfrv., A. 257).

Á 79. fundi í Nd., 19. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 80. fundi í Nd., 23. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 19 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa langa framsöguræðu fyrir þessu máli.

Sú breyt., sem lagt er til með frv. þessu að gerð verði á skipan þessara tveggja ríkisstofnana, áfengis- og tóbakseinkasölu ríkisins, er sú, að stofnanir þessar verði sameinaðar undir einni yfirstjórn. Með þessu móti er ætlunin að stuðla að því, að hægt verði að reka stofnanir þessar á hagkvæmari hátt fyrir ríkið og spara þannig töluverð útgjöld, sem ekki virðist vanþörf á.

Svo sem tekið er fram í grg. frv., er það að efni til samhljóða í öllum meginatriðum frv., sem lagt var fyrir Alþingi 1950 af þáv. hæstv. ríkisstj. og var einmitt byggt á því sjónarmiði, sem þetta frv. byggist að sjálfsögðu einnig á, að á þennan hátt væri hægt að ná fram töluverðum sparnaði í beinum rekstrarkostnaði þessara stofnana. Þetta frv. var þá undirbúið rækilega og í samráði við forstjóra stofnananna, og má því ætla, að það sé eðlilegast og á traustustum grunni byggt að flytja frv. í því formi, sem það var þá flutt.

Árið 1950 var þetta frv. ekki afgreitt á Alþingi. Hins vegar vöktum við tveir þm., ég og hv. þm. N-Ísf., athygli á málinu með þáttill. á næstisíðasta þingi, þess efnis, að ríkisstj. var falið að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess að sameina fyrirtækin. Fluttum við þá till. með hlífðsjón af því, að þá var laus forstjórastaða við annað þessara fyrirtækja. Því máli var þá ekki sinnt og till. ekki afgreidd. En við töldum rétt að taka þetta mál upp nú aftur, þar sem ríkjandi virðist vera mikill áhugi á að koma fram eins miklum sparnaði og auðið er í rekstri ríkisins, og virðist ekki enda vanþörf á, miðað við þær miklu þarfir, sem nú þarf að uppfylla og ætlunin er að reyna að fullnægja án þess að þurfa að leggja á þjóðina nýja skatta.

Við vildum því fyrir okkar leyti vekja athygli á þessu máli, og þar sem við teljum, að sömu rök hljóti að vera fyrir þessu máli eins og 1950, að það muni leiða til sparnaðar á rekstri þessara fyrirtækja, þá teljum við, að það sé fullgild ástæða til þess að hreyfa þessu máli nú. Enda þótt svo standi sakir nú, að forstjórar séu starfandi fyrir báðum þessum stofnunum, á það að sjálfsögðu ekki að geta hindrað það, að slíkri skipulagsbreytingu sé á komið, og ég held, að það liggja nokkurn veginn í augum uppi, að það hljóti að vera hagkvæmara að geta haft á einum stað bókhald og aðra þjónustu fyrir þessi tvö fyrirtæki, því að ekki er ástæða til að halda, að það þyrfti að fjölga starfslíði hjá annarri stofnuninni, svo að neinu verulegu næmi, þó að allt þetta starf væri þangað fært.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að orðlengja frekar um málið, en vil leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjhn.

Gunnar Jóhannsson: Herra forseti. Þegar frv. um niðurfærslu verðlags og launa var til umr. hér í hv. d., benti ég á, að ein af þeim leiðum, sem fara ætti til sparnaðar, væri m. a. að sameina áfengisverzlun ríkisins og tóbakseinkasölu ríkisins. Við slíkar ráðstafanir mundi sparast allverulega, m. a. með fækkun starfsfólks og fleira. Nú hafa tveir hv. þm. Sjálfstfl., hv. 2. þm.

Eyf. og hv. þm. Borgf., flutt frv. til l. um breyt., sem fela það í sér að sameina tóbakseinkasölu ríkisins og áfengisverzlunina í eitt fyrirtæki.

Ég vil hér við 1. umr. þessa máls benda á, að þm. Alb. munu vera samþykkir þessu frv. í öllum aðalatriðum. Ætti því þessu frv. að vera tryggður framgangur, þar sem fyrir því er þá meiri hl. hér á hæstv. Alþingi.

Hugsanlegar breyt., sem við vildum gera við frv., munu koma fram í þeirri n., sem frv. fer til.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

#### 45. Sementsverksmiðja.

Á 28. fundi í Sp., 20. febr., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 35 1. apríl 1948, um sementsverksmiðju [112. mál] (þmfrv., A. 268).

Á 80. fundi í Nd., 23. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 81. fundi í Nd., 24. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 21 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Ég þarf ekki að vera margorður í þessari framsögu-ræðu fyrir þessu frv. Efni þess er að breyta yfirstjórn sementsverksmiðjunnar þannig, að í stað þess, eins og nú er, að ráðh. tilnefni stjórnarmeðlimina, sem eru þrír, þá séu þeir kosnir af sameinuðu Alþingi og stjórnin skipuð 5 mönnum. Við flm. teljum þetta eðlilegan hátt um fyrirtæki, sem svipað stendur á um og sementsverksmiðjuna, þ. e. stóratvinnurekstur, sem er í eigu ríkisins. Það eru ýmsar hliðstæður við þetta, eins og um skipun stjórnar síldarverksmiðja ríkisins og ýmsar nefndarskipanir, sem hafa alþjóðlega þýðingu, kosningu síldarútvegsnefndar, nýbýlastjórnar og margt annað. Mér er að vísu ljóst, að það er líka hægt að nefna ýmis dæmi um ekki óhliðstæðar stofnanir, að þeim sé skipuð yfirstjórn af ráðh. En við erum þeirrar skoðunar, að eðlilegast væri um slík fyrirtæki eins og hér er um að ræða, að það færist í það horf, að það væri einmitt sameinað Alþingi, sem veldi stjórn slíku ríkisfyrirtækjum og fyrirtækjum, sem hafa þýðingu fyrir alþjóð. Um sementsverksmiðjuna stendur þannig á, að þetta er stórt fyrirtæki, sem framleiðir nærfellt allt það sement, sem við þurfum á að halda, og er að því leyti svipað eins og áburðarverksmiðjan. Við vitum að vísu, að það er nokkur annar háttur á stjórn áburðarverksmiðjunnar vegna ákvæðanna um rekstrarform þeirrar verksmiðju í áburðarverksmiðjulögunum. En fyrir þessu þingi liggja

nú till. og hafa áður legið um að breyta því fyrirkomulagi, — og hvað sem því líður, þá er einnig á það að líta, að sá hluti stjórnar áburðarverksmiðjunnar, sem ekki er tilnefndur af hluthöfunum, er einmitt kosinn hér í sameinuðu þingi.

Ég vil leyfa mér að láta þessi orð nægja á þessu stigi málsins, vil aðeins geta þess, að það má segja, að okkur hafi láðst að taka nokkuð fram um skipun eða kosningu varamanna, sem mun eðlilegt að væru kosnir jafnmargir og samtímis og ég teldi þá rétt að kæmi til athugunar í þeirri n., sem málið fer til, og vildi þá mega leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til fjhn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

#### 46. Hafnargerðir og lendingarbætur (frv. LJós).

Á 93. fundi í Nd., 16. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 29 1946, um hafnargerðir og lendingarbætur [129. mál] (þmfrv., A. 323).

Á 94. fundi í Nd., 17. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 18 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir, gerir ráð fyrir tveimur breyt. á núgildandi lögum um hafnargerðir og lendingarbætur.

Fyrri breyt. er um það að gera ákvæði l. nokkru skýlausari varðandi upptalningu á þeim atriðum, sem flokkast undir greiðsluhæfan kostnað við hafnargerðir og lendingarbætur, og er lagt til í þessu frv., að ákveðið sé, að byggingar á verbúðum séu taldar almennt og yfirleitt til kostnaðar við hafnargerðir. En þessi ákvæði eru þannig í l. nú, að rétt er um verbúðir í viðleguhöfnum. Nú er það svo, að þetta er í rauninni mjög óákveðið, hvað eru viðleguhafnir, og hefur því komið nokkrum sinnum fyrir, að nokkur vafi léki á því, hvort réttmætt væri að telja verbúðabyggingar í nokkrum höfnum greiðsluhæfar sem hafnarframkvæmdir, af því að það hefur þótt leika vafi á því, hvort viðkomandi höfn teldist viðleguhöfn eða ekki. Í þessu frv. er því lagt til, að þetta verði gert alveg skýlaust, þannig að verbúðir almennt séu styrkhæfar í þessu efni eða teljist til stofnkostnaðar við hafnarframkvæmdir, enda vitanlega gildir þá um byggingu þeirra verbúða, eins og með aðrar byggingar á vegum hafnarinnar, að vitamálastjórnin eða hafnamálastjóri hafi samþykkt framkvæmdina sem nauð-

synlega í sambandi við hafnarframkvæmdir á þeim stað. Viðleguhöfn var hér áður fyrr nokkrir ákveðnir útgerðarstaðir á landinu, en þetta hefur tekið miklum breyt., og það leikur mikill vafi á því, hvort hægt er að kalla sumar þær hafnir nú viðleguhafnir, sem voru kallaðar viðleguhafnir fyrir nokkrum árum, og svo hafa aftur aðrar bætt við, þar sem er um nokkuð fasta viðlegu að ræða eða a. m. k. stöku sinnum, og það því alveg augljóst, að hér er nokkuð á reiki, hvernig á að dæma hverja einstaka höfn.

Síðara atriðið, sem gert er ráð fyrir að breyta í nógildandi lögum um hafnargerðir og lendingarbætur, er um það að fella niður 4. mgr. 9. gr. l., en sú mgr. er á þessa leið:

„Nú eiga einstaklingar eða félög hafskipabryggju innan hafnarsvæðis, og má þá ekki taka í hafnarsjóð bryggjugjald né gjöld af vörum, sem um þær bryggjur fara, fyrr en hafnarsjóður hefur komið upp hafnarmannvirkjum til afgreiðslu skipa, enda er eigendum slíkra mannvirkja óheimilt að taka gjöld af vörum, sem fara um bryggjur þeirra, nema samþykki hafnarstjórnar komi til.“

Meginatriðið er það, að samkv. nógildandi lögum er ekki heimilt fyrir hafnarstjórn að taka vörugjöld, þar sem einstaklingar eða félög eiga hafskipabryggju í höfninni og þar sem viðkomandi höfn sjálf hefur ekki þegar komið upp hafskipabryggju, sem hæf sé til almennrar vöruafgreiðslu.

Ég tel, að þetta ákvæði sé óeðlilegt. Vörugjöldin eru eins og hver annar tekjustofn, ætlaður höfninni jöfnum höndum til þess að koma upp hafnarmannvirkjum og reka þau, og það sýnist ekki vera ástæða til þess að neita hafnarstjórn um heimild til þess að mega leggja á vörugjöld og afla höfninni á þann hátt tekna, þó að viðkomandi hafnarsjóður sé enn ekki búinn að byggja að fullu og öllu þau hafnarmannvirki, sem mættu duga til þess, að útskipun geti farið fram um þau mannvirki. Hér er líka lítil breyt. á, því að það hefur alltaf verið lítið svo á, að þarna væri aðeins um tekjustofn hafnanna að ræða, og það mun yfirleitt vera svo á þeim stöðum, þar sem þessi regla er látin gilda, að vöruverð mun þar vera mjög svipað og á hinum stöðunum, þó að þar séu innheimt þessi litlu vörugjöld. En þetta vitanlega stendur í vegi fyrir því, að viðkomandi hafnir geti aflað sér þeirra tekna, sem þær vissulega þurfa til þess að standa undir sínum hafnarframkvæmdum. Í frv. er því gert ráð fyrir því, að þessi mgr. verði felld niður og það sé á valdi vita- og hafnamálastjóra og þess ráðh., sem fer með samgöngumál á hverjum tíma, að ákveða um það, hvort hann vill heimila viðkomandi höfn að fá þennan tekjustofn, eins og hafnir hafa almennt, jafnvel þó að einstaklingur eða félag kunni að eiga hafskipabryggju þar í höfninni og höfnin sé sjálf ekki búin að ljúka við sínar hafnarframkvæmdir hvað þetta snertir. Mér er kunnugt um það, að í einstaka tilfellum hefur einmitt svona staðið á, og þetta hefur staðið í vegi fyrir því, að höfnin fengi þessar tekjur.

Þetta eru nú þær breyt., sem felast í þessu frv. Nú vil ég geta þess, að hér liggur fyrir hv. d.

annað frv. um breyt. á sömu l., og það kemur vissulega til mála, að sú n., sem fær vantanlega þetta frv. til athugunar, sameini efni þessa frv. og hins, sem hjá henni mun liggja, og gerir það vitanlega alveg sama gagn. Það frv. er komið hingað til d. frá Ed., en að sjálfsögðu er vitanlega hægt líka að afgreiða þetta sjálfstætt eða sér og blanda því ekki saman við annað frv., sem hér liggur fyrir.

Að aflokinni þessari umr. óska ég eftir, að þessu máli verði vísað vantanlega til sjútvn. fremur en samgm. Ég mundi leggja til, að málinu yrði vísað til sjútvn. til fyrirgreiðslu.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 29 shlj. atkv. og til sjútvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram, en brtt. við það barst á þskj. 440.

## 47. Kornrækt.

Á 101. fundi í Nd., 6. apríl, var útbýtt:

Fr. til l. um kornrækt [134. mál] (þmfrv., A. 342).

Á 102. fundi í Nd., 7. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Ásgeir Bjarnason): Herra forseti. Fróðir menn telja, að það sé vel hægt að rækta korn hér á landi og það ekki sízt í hinum veðursælu sveitum og þá einkum sunnanlands. En lágmarkshitinn, sem þarf til þess, að bygg nái fullum þroska, er 1150—1250 gráður samanlagt yfir sprettutímann, sem helzt má þó ekki vera lengri en 100—115 dagar. Úrkomumagn þarf að vera á sama tíma sem næst 200—250 mm. Hafrar, hveiti og rúgur þurfa meiri hita og regn en bygg. Vegna þurfnainnihalds kornsins er æskilegast, að regnið sé sem mest fyrri hlutann af vaxartímanum, en sólrikt aftur síðari tímann eða þegar nær dregur þroskastigi kornsins. Þetta eru þau höfuðskilyrði, sem akuryrkjumenn telja að þurfi að vera til staðar, ef góðs árangurs eigi að vænta af kornuþpskeru.

En hvernig eru þessi skilyrði hér á landi? Er nokkur möguleiki til þess að rækta korn hér á landi? Eftir því sem tilraunastjórnin, Klemenz Kristjánsson á Samsstöðum, segir, þá álitur hann eftir áratuga tilraunir og margra ára reynslu að auk, að það sé vel hægt að rækta korn hér í allflestum árum eða sem næst níu af hverjum tíu sumrum, og telur hann þetta ekki lakara en tíðkast t. d. í norðanverðum Noregi, en þar rækta bændur korn, þótt þeir búi við mun lakari skilyrði en þegar sunnar dregur í landið. Það er vitað mál, að okkar frumbyggjar ræktuðu korn, og alltaf hefur kornræktin tíðkast hér nokkuð, þótt oft hafi liðið áratugir þess í milli. Menn hafa haft misjafnan áhuga á kornrækt,

enda hefur hún ekki unnið sér almennan sess í búrekstri okkar nema hjá sárafaum bændum, enda er veðurfar talsvert misjafnt hér á landi og því ekki þess að vænta, að bændur um allt land geti ræktað korn með jafnríku árangri.

Það er bæði metnaðar- og menningarmál hverrar þjóðar að vera sjálfri sér nóg á sem flestum sviðum, ef landgæði og aðrir möguleikar leyfa slíkt. Hingað til hefur landbúnaður okkar byggzt á því, að við höfum stundað búfjárrækt, af því að búféð hefur notað okkar jarðargróður, grösín, hinar viðlendu graslendur. En sá jarðargróður hér, sem fer beint til manneldis, að undanskildum kartöflum, er að mestu leyti fenginn með hjálp jarðhitans. Okkur skortir ekki lönd til ræktunar. Það er öðru nær. Og eingöngu með því að þurrka landið er hægt að auka verulega gróður þess, því að við þurrkun eykst jarðvegshitinn til muna. Hið nýja landnám okkar Íslendinga er ungt eins og sjálfstæði landsins, en þetta landnám hefur sýnt það, að við getum ræktað þau grös, sem áður þrífust ekki. Þekking bóndans á viðfangsefnum sínum hefur batnað. Ný tækni hefur komið til sögunnar, sem gerir það mögulegt, sem áður reyndist illfært, og þannig mætti lengi telja. En þetta sýnir okkur líka inn í þá heima, sem marga menn hefur dreynt um á undanförunum árum, og þeir munu verða að veruleika, áður en langir tímar líða. Þannig bygg ég að muni einnig verða með kornræktina.

Ræktun skjólbelta og nytjaskóga hefur ómetanlegt gildi fyrir annan gróður og ekki sít kornræktina, sem þarfnast bæði skjóls og mikils yls. Þá mun ný og betri tækni gera auðveldara með þreskingu korns og þurrkun en áður var, því að til eru vélar, sem gera allt í sem að slá akurinn, þreskja kornið og koma því í sekki jafnóðum. Og vel þekkt er súgþurrkunin orðin hér á landi, og auðveldar hún til muna þurrkun korns frá því, sem áður var, enda var það oft mikið vandamál í votviðrasveitum, því að oft eru rigningar hér á landi á haustin.

Árlega eyðum við Íslendingar nokkrum millj. kr. í innflutning á kolvetnisfóðurbæti, auk þess sem við flytjum inn í landið allt korn til manneldis. Kornrækt hér á landi mun vafalaust geta sparað okkur þennan innflutning að miklu eða öllu leyti, þegar tímar líða. Tilraunir þær, sem staðið hafa yfir í áratugi, sýna, að korn nær hér fullum þroska í allflestum árum og að uppskerumagnið er sem næst tuttugu tonn af hektara. Við höfum því tæplega efni á að notfæra okkur ekki þessa möguleika, sem tíðarfarið og jarðvegurinn sýna að er okkur í alla staði hagstætt.

Það frv., sem hér er til umræðu, miðar að því að glæða áhuga þeirra manna, sem vilja rækta korn, en treysta sér ekki til að hefjast handa nema með einhverjum fjárhagslegum stuðningi þess opinbera, enda gerir frv. ráð fyrir, að svo verði gert á tvennan hátt: Í fyrsta lagi er framlagið til vélakaupa, og í öðru lagi er framlagið til jarðvinnslu, líkt og við aðra ræktun, í þriðja lagi að nokkru leyti til verðlauna til þeirra, sem ná mjög góðum árangri í kornrækt.

En skilyrði fyrir því, að framlag sé veitt til kornræktar, eru í 3. gr. frv., og eru þau í aðalatriðum þessi: Það er fyrst, að akurlendið sé

þar í sveit sett, að vænti megi í öllu venjulegu árferði, að korn nái fullum þroska, og í öðru lagi, að aðilar myndi með sér félagsleg samtök, kornræktarfélag, er skuldbindi sig til um tíu ára tímabil að framkvæma bygg- og hafrarækt til þroskunar á minnst tíu hektara landi. Búnaðarsambönd, ræktunarsambönd eða búnaðarfélag geta gerzt aðilar að vélakaupum og leigt vélarnar kornræktarfélagum eða einstaklingum. Að frágengnum þessum aðilum er einstaklingi heimil aðild að stuðningi þeim, er lög þessi veita, enda uppfylli hann þá kröfu, sem gerð er til einnar félagsheildar. Í þriðja lagi, að hlutaðeigandi félag eða einstaklingur hafi yfirráð yfir landi, er sé minnst tvöföld stærð þess lands, er hann semur um kornræktun á, og að allt landið sé í því þurrkunarástandi, að fullnægjandi geti talizt til kornræktar. Í fjórða lagi, að aðilar skuldbindi sig til að hlíta reglum þeim, sem settar verða um vinnslu landsins, áburðarnotkun, tegundaval sáðkorns, uppskeru þess og meðferð alla til tryggingar því, að framleiðslan verði sem best vara. Í fimmta lagi, að þeir haldi skýrslur þær, sem fyrirskipaðar verða um allt, er varðar tilkostnað og tekjur rekstrarins, enn fremur uppskeruskýrslur og nákvæmt yfirlit um alla framkvæmd ræktunarinnar, svo að séð verði, á hvaða tíma hvert verk er unnið að framleiðslunni. Og í sjötta lagi, að samningsaðilum beri að skila aftur til þess aðila, er annast framkvæmd laga þessara, þeim vélum og tækjum, sem stofnstyrkur hefur verið greiddur á, ef kornrækt fellur niður, og skulu þá dómkvaddir menn meta þá endurgreiðslu.

Ég tel, að frv. þetta miði í senn að því að gera einstaklingum og félögum þeirra fjárhagslega mögulegt að hefja kornrækt, þótt í smáum stíl sé til að byrja með, jafnframt því sem mjög höflega er farið í sakirnar gagnvart því opinbera með fjárstuðning. Ég vænti því þess, að þetta mál, sem er margundirbúið og endurskoðað af svo vel bændum sem þeirra höfuðfélögum og fagmönnum, sé nú lagt fram í þeim búningi, að Alþingi megi vera stolt yfir því að greiða götu þess með því að samþykkja það nú á þessu þingi.

Ég óska síðan eftir því, að frv. fari til 2. umr., og að sjálfsögðu mun n. eitthvað frekar kynna sér málið og veita upplýsingar, ef þess verður krafizt.

ATKVGR.

Fr. vísad til 2. umr. með 24 shlj. atkv.

Á 120. fundi í Nd., 30. apríl, var frv. tekið til 2. umr.

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 121. fundi í Nd., 4. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.

2.—11. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. vísad til 3. umr. með 22 shlj. atkv.

Á 122. fundi í Nd., 6. maí, var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 19 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 113. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 114. fundi í Ed., 8. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til landbn. með 13 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

#### 48. Hefting sandfoks og græðsla lands (frv. landbn. Nd.).

Á 47. fundi í Sp., 11. maí, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um heftingu sandfoks, græðslu lands og varnir gegn gróðureyðingu [170. mál] (þmfrv., A. 503).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

#### 49. Vegalög (frv. SB).

Á 1. fundi í Sp., 13. okt., var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 36 14. maí 1955, um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947 [6. mál] (þmfrv., A. 6).

Á 4. fundi í Ed., 16. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Frv. þetta er flutt samkvæmt ósk ýmissa hreppsnefnda í sveitahreppum Norður-Ísafjarðarsýslu. Er þetta í þriðja skiptið, sem frv. þessa efnis er flutt hér á hv. Alþingi. Hv. samgöngumálanefndir þingsins, eða meiri hluti þeirra, hafa hins vegar ekki talið tímabært tvö undanfarin ár að „opna vegalög“, eins og það er kallað. Ég ált hins vegar, að til þess sé fyllilega kominn tími, og hygg m. a., að þá ályktun megi draga af þeim mörgu brtt., sem fluttar hafa verið við vegalög bæði hér í þessari hv. þd. og í hv. Nd. á undanförunum tveimur þingum og nú þegar á þeim stutta tíma, sem liðinn er af setu þessa þings.

Með þessu frv. er lagt til, að nokkrir vegir í Norður-Ísafjarðarsýslu verði teknir í þjóðvega-

tölu. Mjög brestur á það, að sveitir þessa héraðs hafi verið vegaðar svo sem tíðkast í flestöllum öðrum héruðum landsins. Er það að sjálfsögu mikið óhagræði, ekki aðeins fyrir sveitirnar, sem við vegleysi búa, heldur einnig fyrir kaupstaði og sjávarþorp, sem fá landafurðir sínar frá þessum sveitum. Það er kunnara en frá þurfi að segja, að alls staðar á landi hér eru greiðar samgöngur hyrningarsteinn atvinnulífs og bjargræðisvega fólksins. Þess er því engin von, að fólk í einstökum landshlutum uni við það til lengdar að vera afskipt í þessum eignum.

Í frv. þessu er í fyrsta lagi lagt til, að þjóðvegur verði gerður fram Skjaldfannadal að tveimur býlum í dalnum, Laugalandi og Skjaldfönn, þar sem rekin eru góð bú og mjög mikil nauðsyn að skapa akvegasamband.

Í öðru lagi er lagt til, að þjóðvegurinn út Snæfjallaströnd við norðanvert Ísafjarðardjúp verði framlengdur frá Sandeyri um Snæfjallaheiði að Sættúni í Grunnavík, en það er ein nyrsta byggð í Norður-Ísafjarðarsýslu. Nyrðri byggð er aðeins í Reykjarfirði á Ströndum og við Hornbjargsvita.

Í þriðja lagi er lagt til, að þjóðvegur verði lagður fram Laugardal, sem er þéttbýl sveit miðsvæðis í Djúpinu sunnanverðu. Þar í sveit hafa á undanförunum árum verið unnar miklar ræktunarframkvæmdir og framleiðsla mjög farið vaxandi. Hins vegar háir það sveitinni mjög, að mjög ófullkomið vegasamband er milli hennar og ferjubryggju í Ögri. Ber því brýna nauðsyn til þess, að gerður verði þarna vel akfar vegur á öllum árstímum, sem notaður verði milli ferjubryggjunnar og þessarar þéttbýlu sveitar.

Loks er lagt til í þessu frv., að tekinn verði í þjóðvegatölu vegur af Bolungavíkurvegi í mynni Syðridals að hinni nýju Reiðhjallavirkjun, sem er orkuver Bolvíkinga. Er þar aðeins um 3 eða 4 km að ræða, en mjög mikla nauðsyn ber til þess, einmitt vegna staðsetningar orkuversins í botni Syðridals, að góður og greiður vegur liggi um sveitina.

Þá er lagt til, að Skálarvíkurvegur frá Bolungavík út í Skálavík ytri verði tekinn í þjóðvegatölu. Einnig þar eru mjög góð ræktunarskiptir og töluverður landbúnaður, sem á sinn þátt í því að tryggja Bolungavík mjólk og aðrar landafurðir.

Ég þarf ekki að fjölyrða frekar um efni þessa máls, hv. þm. er það mjög vel kunnugt. Ég vil aðeins skora á hv. samgöngumálanefndir að láta nú ekki undan fallast að opna vegalög og vinda sér sem fyrst að því að hefja undirbúning skynsamlegrar og myndarlegrar meðferðar á nýjum vegalögum og afgreiðslu þeirra frá þessu þingi. Það hefur verið sá háttur á hafður undanfarin ár, að vegalög hafa verið opnuð á tveggja og þriggja ára fresti. Það er þess vegna fyllilega kominn tími til þess nú, að orðið verði við þeim kröfum, sem birtast, ekki aðeins í þessu frv. mínu, heldur og hinum fjölmörgu brtt. frá svo að segja hverjum einasta sveitakjördæmisþingmanni þingsins.

Ég leyfi mér, herra forseti, að óska þess, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. samgömn.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Þetta er nú 1. umr. þessa máls, og ég skal reyna að halda mér við málið almennt, en ekki fara út í einstök atriði.

Ég vil benda á það, að flm. þessa frv. núna flutti á síðasta þingi till. til þál. um framkvæmd vegamála, sem var mál 21. Við það gerði ég breytingu og var hún ásamt till. send vegamála-stjórninni til umsagnar og sú umsögn kom og r á þskj. 316 frá í fyrra. Ég hélt því þá fram og held því fram enn, að afgreiðsla vegalaga á þingi hafi um mörg ár verið þinginu til skammar. Það hefur aldrei fengist almennilegt yfirlit yfir það, hvernig landið er vegað. Einstaka sýslur eru búnar að brúa ár, jafnvel ár, sem leið yfir liggur ekki nema heim á einn einasta bæ, og leggja afleggjara heim á svo að segja hvern bæ í sýslunni, þannig að það er þjóðvegur heim á mikinn meiri hluta af bæjum í sömu sýslu og hér um bil lagður á alla bæi í einstaka hreppum, meðan aðrar sýslur hafa ár, sem enn þá má sundriða, og ekki vegi nema rétt á milli byggðarlaga.

Ég vildi fá þetta skjállega upplýst í fyrra, og þegar þetta mál nú kemur aftur fyrir þingið í sérstöku frv., sem ég hef leyft mér að flytja brtt. við, vil ég skora alvarlega á samgmn. að leggja í þetta vinnu. Ef í þetta fara nokkrir menn og hafa fyrir framan sig reglulega gott kort af sveitunum, sem eru til af þeim öllum, er lafhægt að gera þetta á tiltölulega skömmum tíma, og þá mundi maður sjá, hvernig þetta ástand er. Í þessu frv., sem hér liggur fyrir, er t. d. lagt til að taka sem þjóðveg afleggjara heim á tvo bæi. Það getur vel verið, að það eigi að gera það um allt landið, að setja afleggjara frá þjóðveginum og heim á bæina, ef þeir liggja svona 3 eða 4 km frá þjóðvegi. Ég skal ekkert um það segja. En þá bara á að gera það yfirleitt og ganga að því eins og þarf að gera, þegar slíkt á að gera, en ekki eftir atvikum bora út úr einum í þessari sýslu og öðrum í hinni, sem menn með „agitasjón“ og vitleysislátum geta haft fram á þingi.

Ég vil þess vegna mjög alvarlega skora á samgmn. núna að taka þetta mál alvarlegum tókum og gefa þeim þm., sem ekkert þekkja út fyrir sitt kjördæmi, upplýsingar um, hvernig málið horfi við almennt séð, því að það er það, sem þá vantar.

Ég vorkenni þingmanni, sem ekkert þekkir út fyrir sitt kjördæmi, og veit nú, að það vantar veg heim á þennan bæ og það er vont að komast heim á hann; hann heldur, að þetta sé verst, og berst fyrir því. En það þarf bara að athuga, að víða eru á landinu slíkir bæir og skipta kannske þúsundum, sem er miklu verr ástætt með en þennan eina, sem hann þekkir og er að hugsa um. Það er mergurinn málsins, að þær gangi jafnt yfir, þær framkvæmdir, sem gerðar eru. Hins vegar vita menn það líka, að ég hef áður hér í þinginu látið í ljós það sérstaka álit, að ég telji, að flokka eigi vegina allt öðruvísi en gert er. Ég tel, að það eigi að flokka þá í fyrsta flokk, sem séu að öllu leyti kostaðir af ríkinu og séu reglulega góðir, og þá eigi beinlínis að steypa vegi, sem upp undir 1000 bílar fara um á hverjum einasta degi allt árið að meðaltali. Það þarf allt öðruvísi við þá að eiga en vegi, sem 300–400

bílar fara um allt árið, eða lítið brot af því, sem fer eftir hinum á einum degi. Þessir vegir tel ég að eigi að vera númer eitt og þeir eigi að vera reglulega góðir og þeim haldið ákaflega vel við. Aftur á móti verður maður að láta nægja ódýrari vegi þar, sem umferðin er mjög lítil og lítið eftir vegunum farið, og þeir eiga að vera í allt öðrum flokki. Ég býst við, að það eigi að flokka þjóðvegina í þrennt og byggja þá upp misgóða, fyrst og fremst eftir því, hver umferðin er. Ég veit það, að norður í minni sýslu eru margir vegir, sem ekki er allt árið fluttur eftir eins mikill þungi af vörum og flutt er á hverjum degi eftir veginum yfir Hellisheiði, og auðvitað eru allt aðrar kröfur, sem verður að gera fyrir sveitavegina eftir flutningabörfinni. Til þessa hefur aldrei verið tekið neitt tillit, að heitið getur. Það er tekið svölitið tillit til þess í viðhaldinu, en annars ekki, en þeir þurfa misjafna uppbyggingu.

Ég held þess vegna, að þetta mál verði að at-hugast mjög gaumgæfilega, og þær upplýsingar, sem óskað var eftir frá vegamálastjóra í fyrra og komu að nokkru leyti, þurfa að koma miklu fyllri og miklu betri, þannig að menn geti áttað sig á, hvernig landið er vegað, hvernig samgönguleiðir menn hafa við að búa í hverri sveit og á hverjum bæ.

En ég vildi líka benda hv. flm. þessa frv. á, að það er ekki alltaf nóg að vega. Það átti að bjarga Sléttuhreppi frá auðn með vegum og hafnarbótum. Það voru lagðir vegir í Sléttuhreppi, sem áttu að bjarga þar öllu við, og ég held, að þeir hafi ekki gert það andskoti mikið, það voru byggðar bryggjur og vegur lagðir frá Hesteyri og yfir. Það hefur líklega enginn maður farið eftir þeim vegi í nokkur ár og enginn fiskibátur lagt að bryggjunum. Ég er ekki alveg viss um, hvort vegurinn yfir í Grunnavík gerði heldur mikið. Það er búið að flytja meira en helming bæjanna saman og leggja mikið af landssvæði hreppsins í auðn með ríkisstyrk og flytja fólkið saman á einn svölitinn blett þar í Grunnavíkinni. Og mér skilst, að þeir, sem eftir eru í henni, séu að smáfara burt. Ég man ekki, hvort það er 6 eða 8 bændur þar núna, samkv. síðustu skýrslu, sem frá þeim hefur komið. Vegur til þeirra kostar milljónir, og taka þarf líka tillit til fleira þegar þetta er ákveðið, en umfram allt: það þarf að fást glögg og gott yfirlit yfir, hvernig vegakerfið er í landinu, og það þarf að flokka vegina eftir því, hve mikið þeir eru notaðir, í reglulega góða og dýra vegi, sem mikið eru notaðir, svo að vélarnar í bilunum þar fái eflingu og hafi hæfilega benzín-eyðslu, en hinir, sem ekki er farið eftir nema einu sinni í viku eða einu sinni á mánuði, eiga að vera rétt slarkfærir og ekki hugsa neitt um að leggja neitt svipað í þá, hvorki viðhald né stofnkostnað, eins og hina vegina.

Við verðum að gá að því, að við erum ekki bara þm. fyrir eitt einasta kjördæmi. Við erum þm. fyrir allt landið jafnframt og eigum að sjá um það allt saman og þurfum að taka tillit til allra, þegar við tökum afstöðu til svona lagaðra mála, en ekki láta neitt handahóf ráða, hvernig það verður, eins og oftast hefur verið hér á þinginu.

**Flm. (Sigurður Bjarnason):** Herra forseti. Að eins örfá orð. — Hv. 1. þm. N-M. (PZ) endurtekur kvartanir sínar yfir því frá í fyrra, að ekki hafi fengist nægilega glöggst yfirlit um vegagerðir í einstökum héruðum landsins. Ég skal ekki kappræða neitt við hann um þetta. Ég álit, að hér sé ekki um neitt aðalatriði að ræða. Allir hv. þm. vita það, að þegar vegalög hafa verið opnuð á undanförunum árum, hefur jafnan legið fyrir sundurliðað yfirlit um alla vegi í landinu. Þar hefur greinilega verið tekið fram, hve margar kílómetrar af þjóðvegum séu færir og fullgerðir, hve margar kílómetrar af sýsluvegum og hve margar kílómetrar af hreppavegum. Jafnframt hefur verið mjög greiðlega frá því skýrt, hve margar kílómetrar vega væru færir í hverju héraði. Hvað er það, sem hv. 1. þm. N-M. þarf að fá að vita meira? Þarf hann að fá að vita tölu brúa í hverju héraði út af fyrir sig? Skiptir það einhverju meginmáli? Menn vita, að hin einstöku kjördæmi eru ákaflega misjöfn að landslagi og ákaflega mismunandi þörfin þar fyrir brýr og vegi. Tala brúa ein út af fyrir sig í hverju einstöku kjördæmi segir þess vegna ekki nándar nærri eins mikið og þær upplýsingar vegamálastjóra, sem jafnan hafa fylgt skýrslu hans til Alþingis og samgöngumálanefnda um lengd akvega og ástand akvega í hverju héraði. Það er ekki laust við, að að mér setji einhvern grun um það, að það séu einhverjar annarlegar hvatir undir niðri hjá hv. þm. N-M., þegar hann er þing eftir þing að hella sér yfir það, að ekki liggi fyrir nægilegar upplýsingar um ástand veganna og jafnvel að hann vilji láta að því liggja, að það sé ef til vill engin þörf á því að vera að breyta vegalögum neitt, fyrr en þessar upplýsingar liggja fyrir. Mér sýnist þetta vera algerlega að deila um keisarans skegg.

Þær upplýsingar, sem þingið þarf að hafa, hafa legið fyrir og fyrir þessum hv. þm. eins og öðrum þm. Ég segi, að það er ekki laust við, að setji að mér einhvern ugg um það, að einhverjar annarlegar hvatir séu bak við þessar kröfur hv. þm., þó að ég sé út af fyrir sig alltaf með því að fá sem gleggstar og mestar upplýsingar um ástand hlutanna. En hann kemur hér með dylgjur og getsakir um það, að í einstöku landshlutum kunni nú ekki að vera svo mikið gagn að vegum. Hann nefnir þar einstakt byggðarlag, Sléttuhrepp á Vestfjörðum. Hvaða gagn væri að vegi um það? spyr hann. Svo bætir hann við: Það er ekki víst, að það væri svo mikið gagn að því að fá veg frá Ísafjarðardjúpi yfir í Grunnavík.

Ég gæti náttúrliga sagt með nákvæmlega sama rétti, að það sé ekkert víst, að það verði byggðinni til framtíðarefningar frammi í fremstu dölum Norður-Múlasýslu að fá þangað veg. Með nákvæmlega jafnréttu gæti ég sagt þetta, en mér dettur ekki í hug að segja það engu að síður, vegna þess að ég veit, að meginreglan er sú, að allri byggð í þessu landi er gagn að vegum, og það er frumskylda þjóðfélagsins við byggðina að sjá henni fyrir samgöngum og vegum.

Í sambandi við vegalagningu norður í Grunnavík vil ég aðeins geta þess, að núv. landnámsstjóri, Pálmi Einarsson, er nýlega búinn að ferðast um Grunnavíkurhrepp og Snæfjallahrepp,

þessa hreppa, sem einmitt bástur í tal í ræðu hv. 1. þm. N-M., og ein af hans aðaltill. til stuðnings byggðinni í þessum hreppum er einmitt sú, að vegur verði lagður norður í Grunnavík og um allan Snæfjallahrepp. Ég veit, að hv. 1. þm. N-M. er kunnugur landbúnaðarmálum og kannske fáir menn jafnkunnugir staðhátum um land allt og hann er. En ég legg alveg eins mikið upp úr því, sem landnámsstjóri segir í þessum efnum, eins og dylgjum hv. 1. þm. N-M. hér. Ég get líka sagt honum það, að það hefði orðið mikið gagn að þeirri vegagerð, sem byrjað var á í Sléttuhreppi, ef byggð hefði haldizt áfram í þeim hreppi. En það voru mörg atvik, sem höfðu áhrif á það, hvernig byggð var háttad í því byggðarlagi, mörg önnur atvik en vegamál og lagning vega um það byggðarlag. Ég skal ekki fara út í að rekja það hér. Ég hef stundum gert það áður hér á hv. Alþingi. Þar á meðal má nefna, að ekki fékkst lækur í þessar nyrztu byggðir landsins, að ekki fékkst líósmóðir, að ekki fékkst þangað kennari. Það hafði sín miklu áhrif á örlög byggðarinnar á þessum nyrztu slóðum lands okkar. En ég álit, að það sýni alvöruleysi og ábyrgðarleysi að fara að blanda slíkum málum inn í almennar umræður um vegalög á hv. Alþingi.

Ég skal svo lýsa því yfir nú, eins og ég gerði í fyrra, að ég er auðvitað ekki á móti því, að sem fyllstra upplýsinga verði aflað um þau atriði, sem hv. 1. þm. N-M. var að tala um. En ég endurtek það, að margar af þeim upplýsingum, sem hann var að kalla eftir, hafa legið fyrir í samgöngum. Alþingis hvert einasta skipti, sem vegalög hafa verið opnuð. Ef hann vill fá einhverjar ýtarlegri upplýsingar, skil ég ekki í því, að þeim verði haldið fyrir honum.

**Bernharð Stefánsson:** Herra forseti. Þetta er fyrsta umr. þessa máls. Samt hefur sá óvenjulegi atburður skeð, að hér liggja nú þegar fyrir margar brtt. við frv., áður en 1. umr. er lokið og því er vísað til n. Frv. um sama efni, þ. e. um breytt. á vegalögum, hefur verið borið fram í hv. Nd., og þar er sömu söguna að segja, að þar hefur nú þegar rignt brtt., sem allar ganga út á það að taka upp sem þjóðvegi vegi í hinum einstöku kjördæmum.

Þetta sýnir auðvitað mikinn áhuga þingmanna fyrir því að fá tekna upp sem þjóðvegi ýmsa vegi í þeirra kjördæmi. En ég sé ekki beinlínis, að þetta sýni neinn almennan áhuga á því að endurskoða eða bæta vegalögin og aðra þá löggjöf, sem um það fjallar.

Ég fyrir mitt leyti get tekið undir ýmislegt af því, sem hv. 1. þm. N-M. sagði, og ég hef á undanförunum þingum, þegar þetta mál hefur verið hér til umræðu, bent á það, að ég teldi þörf á því að áhuga þetta mál með meiri yfirsýn en undanfarið hefur verið gert, jafnvel þegar vegalögum hefur verið breytt.

Mér hefur fundizt það, þegar vegalögin á undanförunum árum og áratugum hafa verið að einhverju leyti endurskoðuð, að þá sé það ákaflega mikið tilviljunarkennt, hvaða vegir eru teknir upp í þjóðvegatölu, og það mun ekki alltaf vera þannig, að það fari eftir því, hvað eðlilegast sé eða þörfin mest. Hv. flm. þessa máls hélt því

fram nú í sinni síðari ræðu, sem var svar við því, sem hv. 1. þm. N-M. sagði, að það hefðu jafnan fylgt nægilegar skýrslur eða legið fyrir nægilegar skýrslur frá vegamálastjórninni hjá samgmn. þingsins, til þess að þær gætu áttað sig á því, hvað rétt væri í þessum efnum. Ég hef ekki verið undanfarið í samgmn., en ég hef þó séð þær skýrslur, sem legið hafa fyrir samgmn., þegar slík mál hafa verið á döfinni, og skýrslurnar eru aðallega um það, hvað akvegirnir séu langir, hvert þeir liggja og hvað eftir sé að leggja af þeim vegum, sem þegar hafi verið teknir upp í þjóðvegatölu. Mér finnst skýrslur um þetta ekki fullnægjandi, jafnvel þó að þessu hafi fylgt, a. m. k. stundum, skýrslur um lengd sýsluvega og jafnvel hreppavega. Og það virðist svo sem Alp. í fyrra hafi litið eins á, að það lægju ekki fyrir nægilegar upplýsingar um það, hvernig ætti að breyta vegalögum, ef þeim væri breytt á annað borð, því að 26. marz s. l. samþykkti Alp. ályktun um athugun á vegakerfi landsins og áætlun um vegaframkvæmdir. Og þessi þál. hljóðar svo:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að framkvæma í samráði við vegamálastjóra heildarathugun á ástandi vegakerfis landsins og gera á grundvelli þeirrar athugunar áætlun um nauðsynlegar umbætur á vegakerfinu með hliðsjón af þeirri þýðingu, sem viðunandi vegakerfi hefur fyrir byggð landsins í heild.“

Ég fyrir mitt leyti vildi mjög óska þess, að fyrir lægju upplýsingar um það, áður en þetta mál verður afgreitt, hvað hefur verið gert til að fullnægja þessari þál. Hæstv. samgmrh. er ekki hér staddur í d. Ef hann hefði verið hér, mundi ég hafa spurt hann í sambandi við þetta um framkvæmd á þessari þál., en ég vildi þá beina því til hv. samgmn., sem fær þetta mál til meðferðar, að hún greunslit eftir því, hvað hefur verið gert út af þessari þál. Ég vil í því efni sérstaklega benda á niðurlag þessarar þál. Hún sýnir, að Alþingi í fyrra hefur ekki litið svo á, að það væri nóg að fá þær skýrslur, sem hv. þm. N-Ísf. var að tala um, lengd vega og annað slíkt, heldur jafnframt um það, hvaða þýðingu viðunandi vegakerfi hefur fyrir byggð landsins í heild. Það er þetta: fyrir byggð landsins í heild, sem alltaf hefur vantað. Hér á þingi undanfarið hefur hver otað sinum tota, og þm. hafa fengið einstaka vegi smám saman tekna í þjóðvegatölu, en mér sýnist, að þar hafi mjög skort oft og tíðum, að tekið væri tillit til þess, hvað heppilegast mundi vera fyrir landið og þjóðina í heild. Hér liggja margar brtt. nú þegar fyrir, og sjálf-sagt fjölgar þeim í báðum d., og ég skal geta þess, að ég mun bera fram brtt. um nýja þjóðvegi í minni kjördæmi, þó að ég sæi ekki ástæðu til að gera það fyrir 1. umr. En það geri ég til þess, að ef á að fara að opna vegalögin þannig, sem stundum hefur verið gert undanfarið, þá tel ég, að vegir í Eyjafjarðarsýslu ýmsir séu alveg eins réttíðir og aðrir þeir, sem hér er stungið upp á að taka í þjóðvegatölu, en ekki hitt, að ég álití það æskilega meðferð málsins, að samgmn. tinni eitthvað upp af þessum vegum, sem lagt er til að taka í þjóðvegatölu, og svo verði eitthvað án heildarsjónarmiðs tekið upp og málið sem heild jafnóafgert eftir sem áður.

Ég skal ekki fara fleiri orðum um þetta á þessu stigi, en legg áherzlu á þetta, sem ég sagði, að hv. samgmn. aflaði sér upplýsinga um það, hvað hefði verið gert út af þál., sem samþykkt var 26. marz s. l. Og ef eitthvað hefur verið gert, sem enginn veit um, — eða að minnsta kosti hygg ég, að við vitum það ekki, sem hér erum staddir, — þá verði slík athugun, sem kann að hafa framfarið, a. m. k. höfð til hliðsjónar við þá afgreiðslu, sem málið fær.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Hv. frsm. þessa frv. sagði, að hann gæti alltaf fengið þær upplýsingar, sem þurft hefði, til þess að þetta mál gæti legið ljóst og vel fyrir Alp. á hverjum tíma. Þetta er nú náttúrulega eftir því, hve kröfuharðir menn eru. Fyrst hann hefur fengið þessar upplýsingar, langaði mig mikið til þess að fá að heyra hjá honum til dæmis, hve margir bæir eru í Gullbringu- og Kjósarsýslu, sem ekki hafa þjóðveg heim til sín, hve margir bæir eru í Norður-Múlasýslu, sem ekki hafa þjóðveg heim til sín, hve margir bæir eru í Borgarfjarðarsýslu, sem ekki hafa þjóðveg heim til sín, hvað eru margir bæir í Norður-Ísafjarðarsýslu, sem ekki hafa þjóðveg heim til sín. Hafið þið fengið þessar upplýsingar á hverju ári, samgöngumálanefndin? Ég veit ekki, en þær hafa ekki verið sagðar almenníngi. Hann hefur alltaf verið í samgmn. núna nokkuð lengi, þm. N-Ísf., svo að hann getur svo sem gefið þessar upplýsingar. Hvað eru margir bæir, sem liggja í svona 2—3 km fjarlægð frá þjóðvegi og eru búnir að fá afleggjara lagðan af ríkissjóði heim í hlaðið til sín? Og í hvaða sýslum eru þeir? Hann vill fá slíka afleggjara bæði að Laugarbóli og Skjaldfönn. Þetta veit hann sjálf-sagt líka, fyrst hann hefur svona glögg yfirlit yfir þetta. Ég get talið upp nokkra, og ef ég tæki til svona fjóra eða fimm daga og sæti með kortið fyrir framan mig og færi um landið, get ég talið þá upp alla og flokkað þeim í sýslunum eftir því, hve langt þeir eiga á þjóðveg.

Það er eins og þm. Eyf. sagði, það hefur verið handahófsafgreiðsla á vegalögum, það hefur aldrei legið ljóst fyrir hér á Alp., hvernig málið stæði í raun og veru. Það hefur aldrei gert það. Þá hefur verið sagt: Við höfum fengið skýrslu um það, að það væri svona langur þjóðvegur í þessari sýslu og svona langur í hinni sýslunni, stundum fengið að vita, hve mikið af því væri samílega malborið og hve mikið væri bara ruddir vegir, en ekki einu sinni fengið það glögglega fram, — a. m. k. man ég ekki eftir því núna, og ég held, að það sé ekki, — hve mikið af þeim vegum sé fært allt árið og hvað mikið ekki fært nema að sumrinu. Yfirlitið, sem þessar upplýsingar hafa gefið, hefur verið rétt. Það sem þær hafa náð, þá hafa þær upplýst málið. En þær hafa verið svo ófullnægjandi, að þeir menn, sem ekki eru kunnugir sérstaklega um landið, hafa vart getað áttað sig á því, hvaða vegir í raun og veru hafa mesta þýðingu fyrir þjóðarheildina og hvernig hvert hérað er vegað.

Ég hygg meira að segja, að það hafi verið lagður afleggjari heim á einn bæ, sem sé milli 10 og 20 km langur, bara heim á einn bæ, og meðan það er gert, vantar þjóðveg eftir heilum sveit-

um, sem eru á milli 10 og 20 bæir í og hafa engan þjóðveg. Þannig hefur handahófið verið, og það var þetta, sem ég reyndi að draga fram og reyndi að fá upplýst við brtt. mína við þáttill. hv. þm. á síðasta þingi, sem var á þskj. 45 í máli 21, þar sem ég óskaði eftir að fá þessar upplýsingar og sundurliðaði alveg, hvað óskað væri eftir, og lagði áherzlu á, að þegar þær upplýsingar lægju fyrir og búið væri að veita fé svoleiðis, að sýslurnar stæðu nokkurn veginn jafnfætis vegalega séð, þá væri athugandi að flokka vegina, flokka þá eftir umferðinni og þýðingu þeirra fyrir þjóðarheildina og reyna að hafa þá reglulega göða, sem mikið er farið um og mikla þýðingu hafa fyrir heildina, en hina þó slarkfæra, sem færri fara um og minni þýðingu hafa fyrir heildina. Á þetta vil ég leggja áherzlu, en ég vil enn biðja samgmn. að reyna að láta málið liggja það ljóst fyrir, að menn geti áttað sig á, hvernig ástandið með vegina er í hverri einstakri sýslu, og afgreiða lögin þannig, að það jafnist sem mest, að jafnvægi náist í vegalagningunni, miðað við þörfina á milli þeirra, eftir því sem hægt er. Og þó að það náist ekki nú á þessu þingi, vona ég, að það náist seinna, og þegar við erum komnir á það stig, að þær standi jafnfætis, má fara að flokka vegina eftir umferðinni og þýðingunni fyrir heildina. Við eigum ekki að gera það, meðan sumar sýslurnar eru alveg út úr og hafa fengið sama sem ekkert af vegum, meðan aðrar hafa svo til alveg þjóðvegi á alla bæi, eða nærri því eins og það væri í þéttbýli í bæ.

Það er ekki af neinni andúð út af þessu frv., sem ég bendi á þetta. Ég bendi bara á þetta af því, að þetta er sú eðlilega afgreiðsla á málinu, og það hefur aldrei núna í mörg ár verið afgreitt frá Alb. með heildarsjónarmið fyrir augum, heldur bara það, sem einstakir menn hafa getað potað sér áfram vegna ókunnugleika annarra. Menn hafa greitt atkvæði með þessum og þessum vegi, af því að þeir hafa haldið, að hans væri svo ákaflega brýn þörf, þó að þeir hefðu vitað, ef þeir hefðu verið kunnugri, að aðrir voru enn þá þarfari.

Ég legg þess vegna áherzlu á það, að samgmn. fyrst og fremst fái nú það, sem gert hefur verið í sambandi við þáttill., því að sýnilega hefur henni ekki fundizt fullnægjandi grg., sem kom frá vegamálastjóra á þskj. 154 í fyrra, sem prentuð er á því, því að eftir að hún er búin að fá það, og það eru sams konar upplýsingar og hv. þm. N-ísf. segir að þinginu séu nægar, þá samþykkir Alb. með samhljóða atkv. till. um að láta rannsaka málið.

Nei, það strandar núna einmitt af því, að svona athugun hefur aldrei farið fram. Vegna handahófsins standa núna ónotaðir lagðir vegir, sem enginn maður kemur á árum saman, þjóðvegir, sem hafa verið lagðir að þarflausu, meðan það eru lélegir og engir vegir komnir í sæmilega þéttbyggðar sveitir, sem fjöldi manns býr í. Út í þetta er þessi handahófsafgreiðsla búin að leiða, þessi er niðurstaðan.

Ég vil segja einu sinni enn þá og enn einu sinni, að það þarf að taka málið í heild, og maður þarf að fá upplýsingar um, hvernig málið stendur. Ég vil fá að vita, hve margir bæir eru í hverri

sýslu, sem búið er að leggja þjóðvegi heim að, og hve margir bæir eru, sem liggja að sýsluvegum, og margir, sem ekki hafa neinn veg og ekki koma heim til sín bíl, hvernig sem þeir fara að. Og bezt væri að fá að vita, hve langt væri frá akvegi á bæina, og fá þá flokkaða eftir sýslum eftir því.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Hv. 1. þm. N-M. leggur mikla áherzlu á, að hér liggi ýmsar upplýsingar fyrir samgmn., áður en þetta mál verði afgreitt, og er ekkert út á það að setja: það er sjálfsagður hlutur að afla upplýsinga í þessu máli eins og öðrum. Í seinni ræðu sinni skýrði hann það nánar, hverjar þær væru, og þá voru það nokkrar aðrar, fannst mér, en hann nefndi í fyrri ræðunni. Ég skildi hann svo þá, að aðalatriðið fyrir honum væri að flokka vegina niður í þrennt: fyrsta flokks vegi, sem ættu helzt að vera steyptir eða malbikaðir, aðra vel ofaniborna vegi og í þriðja lagi rudda vegi.

Aðallega var það eitt atriði, sem ég kvaddi mér hljóðs út af, en það var að spyrja hann að því, hvort þessa flokkun ætti að skilja þannig, að ríkið ætti að taka misjafnlega mikinn kostnað á sig af gerð þessara vega eftir því, í hvaða flokki þeir væru. Mér hefur skilzt það á honum einstaka sinnum áður, þó man ég ekki, hvort það var í þingræðu, að ríkið ætti að kosta að öllu leyti þessa 1. flokks vegi, ríkið ætti að kosta að nokkru leyti 2. flokks vegina og jafnvel að engu leyti eða litlu leyti 3. flokks vegina. Ég held, að út af þessu hafi orðið einhver orðaskipti milli okkar á síðasta þingi, en það getur verið, að hann sé fallinn frá þessari skoðun, að það eigi að gera slíkan mun á stofnkostnaði veganna, enda hygg ég, að þá yrði réttlætið hæpið, ef ætti að fara að láta ríkið kosta vegina eftir því, í hvaða flokki þeir lentu, nema það væri þá helzt í öfugu hlutfalli við þetta, sem ég hef heyrt orðað áður.

Hv. 1. þm. N-M. talar um afleggjara heim á bæi, sem jafnvel sé búið að taka upp í þjóðvegatölu. Það getur vel verið, að það megi kalla einhvern þjóðveg afleggjara heim á bæ, en ef þessi afleggjari er orðinn nokkrir km á lengd, þá sé ég ekkert hneykslanlegt við það, því að það er vitað mál, að bóndi getur ekki kostað slíkan veg. Hitt er annað mál, hvort einstaka bær ætti að vera vegalaus. Mér kemur í hug einn bær í mínu kjördæmi, en búið er að taka veg þangað upp í þjóðvegatölu, án þess að ég eigi hlut að því, ég var ekki þá kominn á þing. Ég held, að það séu 12 eða 13 km heim á bæinn. Hver átti að leggja veginn? Átti bóndinn að gera það, átti sýslan að gera það, eða á ríkið að gera það? Það er teygjanlegt, þessir afleggjarar heim á bæina, og allir þjóðvegir liggja heim á bæi. Auðvitað er hægt að fara út í öfgar með því að taka hvern spotta upp í þjóðvegatölu, sem þannig er ástatt um, en það er áreiðanlegt, að það þarf í vissum tilfellum líka að taka afleggjara upp í þjóðvegatölu, þó að það sé ekki nema heim á einn bæ.

En út af þeirri athugun, sem hv. þm. talaði líka um og er rétt að verði gerð, og ég efast ekki um, að samgmn. aflar margháttaðra upplýsinga um vegakerfið, vil ég bæta því við, að það ætti að fara fram athugun á því um leið, hvort ein-

stök héruð hafi ekki orðið út undan í þjóðvegum á undanförunum áratugum og eru fyrst núna að fá nokkra úrbót í þessum efnum, þegar önnur héruð, sem voru þéttbýlli, hafa setið að sámi- legum vegasamgöngum um áratugi. Eða á ekkert tillit að taka til þess, að þessi héruð hafa orðið að vera vegalaus ákaflega lengi, þegar ríkið hefur þó kostað vegi um önnur héruð? Á að skilja þá hv. þm., bæði hv. 1. þm. N-M. og hv. 1. þm. Eyf., þannig, að það sé mannfjöldinn, þéttbýlið eða hvað það er, sem á að ráða, þegar þeir tala um, að þjóðvegirnir séu lagðir með það fyrir augum, hvað hefur mesta þýðingu fyrir landið í heild? Sannleikurinn er sá, að mér er ekki alveg ljóst, hvað átt er við með þessu orðalagi í þáttill.: fyrir landið í heild. Ég vildi gjarnan fá einhverja skýringu á því, hvort þessir hv. þm. meina það, að ef einhver afskekkt héruð vantar vegi, sé það ekki landið í heild og ekkert aðkallandi að leggja vegi þangað. Ég er ekki að segja, að þeir meini þetta þannig, en ég vil segja: Það getur verið í þágu landsins í heild, að ekkert byggðarlag leggist í auðn vegna vegaskorts, og ég vænti þess, að þeir hafi þann skilning m. a. á þessu, en ekki hinn, sem ég drap á.

Ég skildi ekki hv. 1. þm. N-M. þannig, að hann væri neitt að finna að flutningi þessa frv. hjá hv. þm. N-Isf., enda er það ekki hægt. Það er ekkert við því að segja, þó að hann flytji slíkt frv., og ég sé ekki, að það sé nokkur ástæða til að hafa á móti þessu frv. vegna þess, að það skorti einhverja heildaryfirsýn um ástand þjóðveganna í landinu. Það kom fram hjá hv. 1. þm. N-M., að það hefur verið handahóf í þessum málum hingað til. Það er auðvitað sjálfsagt að reyna að koma í veg fyrir handahóf, en ég vænti hins vegar þess, að þeir, sem hafa setið lengi á þingi, hafi reynt að koma í veg fyrir þetta handahóf. Nei, það er ekki meira handahóf á þessu nú en áður, hvorki flutningi þessa frv. né því að taka upp nýja vegi í þjóðvegatölu nú, ef það er gert með sama hætti og áður var. Hitt getur verið alveg rétt, að það þurfi nánari athugun á vegakerfinu en hefur verið gerð áður, og skal ég sízt hafa á móti því. Þar sem ég á sæti í samgmn., mun ég sannarlega styðja það, að sem bestar upplýsingar komi í þessu máli.

Ég vil endurtaka það, að mér er forvitni á að vita, hvernig menn skilja þetta orðalag í þál.: „sem hefur þýðingu fyrir byggð landsins í heild.“ (Forseti: Greiddi ekki þm. atkv. með því?) Jú, en ég hef þessa skýringu á því: að engin byggð fari í eyði vegna vegaleysis. — Ef þeir hafa einhverja aðra skýringu, vildi ég gjarnan fá að heyra það.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Hv. þm. Barð. (SE), sem mun hafa setið í samgmn. í fyrra, mun ekki hafa munað eftir þáttill. Sigurðar Bjarnasonar í Sp., sem flutt var og hljóðaði svo:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta gera í samráði við vegamálastjóra samræmda framkvæmdaáætlun um vegagerð til þess að koma þeim landshlutum og héruðum sem fyrst í akvegasamband, sem enn þá eru ýmist vegalaus eða án sambands við meginvegakerfi landsins.“

Ég flutti brtt. við þessa þáttill., þar sem ég

upplýsti, hvað það var, sem ég vildi fá upplýsingar um. Ég vildi fá að vita um vegalengd þjóðveganna í hverri einstakri sýslu, hvað mikið af þeim væri akfært allt árið, hvað mikið akfært um sumarið. Ég vildi fá sömu upplýsingar um sýsluvegina. Ég vildi fá að vita, hve margir bæir væru í vegasambandi í hverri einstakri sýslu o. s. frv. Og þegar búið væri að fá þetta allt saman, þá vildi ég samkvæmt 5. liðnum í till. minni láta gera áætlun um, hvað kostaði að koma sýslunum í sem jafnast vegasamband, og þegar það var búið, þá kom 6. liðurinn, að athuga, hvort ekki sé rétt, eftir að búið er að framkvæma samræmingu milli sýslna, að flokka þjóðvegina í 3—4 flokka. Hefðu þeir haft þetta í huga, vissu þeir allt, sem fyrir þeim lá í þessu máli, og hvaða upplýsingar ég vil fá. Það lítur út fyrir, að annaðhvort hafi þeir ekki lesið það í fyrra, þegar kom fram, eða þeir eru búnir að gleyma efni hennar núna. Eins bar ég fram till. um það og það strax á þinginu 1937, þá geta þeir séð þessa sömu skoðun frá mér og síðan oftast nær á hverju þingi, þegar vegalög hafa verið til umræðu.

**Flm. (Sigurður Bjarnason):** Herra forseti. Hv. þm. Barð. hefur nú raunar svarað flestu því, sem fram kom í ræðum hv. 1. þm. N-M. (PZ) og hv. 1. þm. Eyf. (BSt) og ég taldi mig þurfa að gera aths. við. Ég get þess vegna látið sitja við að segja örfá orð.

Ég vænti, að hv. þm. hafi tekið eftir því, þegar hv. 1. þm. N-M. las þá till., sem ég flutti ásamt nokkrum þm. í fyrra, á hvað megináherzlan var lögð í minni till. Megináherzlan var í minni upp- runalegu till. lögð á það, að gerð yrði í samráði við vegamálastjóra áætlun um samræmdar framkvæmdir til þess að koma þeim héruðum í akvegasamband og tryggja þeim samgöngur á landi, sem við þrengstan kost hafa setið í þessum efnum á undanförunum árum og mest skortir vegi. Á þetta var lögð megináherzla í minni till. Í till., eins og hún var samþ. með brtt. hv. 1. þm. N-M., er hins vegar ekki minnst á þetta meginatriði till. minnar, heldur á hitt, sem hv. þm. Barð. benti á, að framkvæmd í vegamálum ætti að miða við hagsmuni byggðar landsins í heild, eða eitthvað á þá leið.

Nú vil ég ekki líta svo á, að með þessu sé bein- linis vera að snúast gegn kjarna minnar till., og ég mun þess vegna skilja þetta eins og hv. þm. Barð., að það sé í þágu byggðar landsins í heild, að þau héruð, sem við verst kjör búa í vegamál- um, fái réttan sinn hlut. En það hefur því miður ekki komið fram í hinum nokkuð orðmörgu ræð- um hv. þm. N-M., bæði í fyrra og á þessu þingi, og enn þá síður í ræðum hv. 1. þm. Eyf., því að hann var ekki hægt að skilja öðruvísi á síðasta þingi en svo, að hann teldi, að í sumum héruðum ætti alls ekki að leggja vegi.

Hv. þm. sagði í fyrra í ræðu sinni, að sumum héruðum hentaði betur samgöngur á sjó en öðr- um. (Forseti: Ég býst við því í Vestmannaeyjum og Grimsey, ég meinti það.) Já, það er náttúr- lega rétt með eyjar. En mundi hv. þm. telja Grimsey hérað? Hvi er hann þó ekki kallaður þm. Grimseyinga?

Hv. þm. hélt því fram í fyrri, að mér skildist í hálfgerðum andmælatón við mína till., að sumum héruðum hentaði betur samgöngur á sjó en akvegagerð á landi. Ég sagði þá, að þetta væri rödd aftan úr öldum, og mig furðaði að heyra jafnmikilhæfan þm., sem jafnlengi hefur setið á Alþ., mæla slík orð. Mig furðar enn, að ég heyri sama andann gægjast upp úr ræðu hans hér í dag, og það er ekki alveg laust við það, að sama anda verði vart hjá hv. 1. þm. N-M., þó að hann hafi ekki haft sömu orð og hæstv. forseti í umræðum um þessi mál.

Nei, kjarni þessa máls er sá, sem bæði ég og hv. þm. Barð. höfum nefnt bæði nú og áður, að þau héruð, sem enn eru vegalaus eða vegalítill, eiga rétt á því að fá vegi, og Alþ. verður að gera sér það ljóst, þegar það er að úthluta vegafé, að handahófsúthlutun fjár, skipting niður á einstöku kjördæmi, er ekki Alþingi samboðin og ekki samileg, og að því leyti til get ég tekið undir það með hv. 1. þm. N-M., að um handahóf hafi verið að ræða. Það er handahóf þegar héraði, sem er vegalítið eða vegalaust, er ætluð sama upphæð og héraði, sem hefur fengið vegi um mikinn hluta sveita sinna. En ég er hálfbræddur um, að þótt hv. 1. þm. N-M. sé að tala á móti handahófi, mundi hann tala á frekara handahófs. Hann er að tala um, að hann þurfi að fá upplýsingar um það, hve margir bæir í hverri sýslu hafi fengið þjóðveg til sín. Út af fyrir sig, eins og ég sagði, er ég ekki á móti því, að hann fái þessar upplýsingar. Við skulum upplýsa allt, sem hægt er að upplýsa, þannig að það sé ekki hægt að skjóta sér bak við upplýsingaskort. En hvað segir það, þó að hv. 1. þm. N-M. fái að vita það, að í Eyjafjarðarsýslu séu t. d. 200 bæir eða 150 bæir við þjóðveg og í Norður-Ísafjarðarsýslu séu t. d. 50 bæir við þjóðveg? Aðstæðurnar eru svo ólíkar í hinum einstöku héruðum, byggðin er svo misjafnlega þétt, og bæjatalan er svo geróflík í hinum einstöku héruðum.

Ég get ekki heldur tekið undir hneykslun hans á því, að það skuli vera lagðir þjóðvegir heim á einstaka bæ. Hvaða vonir standa t. d. til þess, að hreppur með 10 bændum geti lagt veg á sinn eigin kostnað, hreppaveg, fram í dalbotn, um 20—30 km leið, eins og sums staðar er hátt að byggð hér á landi? Jafnvel sýslufélögin, sem hafa ákaflega litla tekjustofna og takmörkuð fjárráð, hafa enga möguleika til þess að leggja vegi til slíkra bæja eða ákaflega takmarkaða, og það mundi taka áratugi að gera það. Það er einmitt vegna þess, að fólkið flyzt af þessum jörðum, ef það sér ekki fram á, að það komi þangað vegir, sem hv. þm. úr hinum ýmsu héruðum landsins eru að berjast við að fá sem flesta vegi tekna í tölu þjóðvega. Mig undrar það stórlega, að menn, sem hafa mjög glöggan skilning á þörfum sveita og strjálbýlis, skuli tala oft og einatt af jafnlitlum skilningi á þörf sveita og strjálbýlis og raun ber vitni hér á hv. Alþingi.

Þrátt fyrir þessar umr., sem hér hafa orðið og kannske eru gagnlegar og kannske leiða til frekari upplýsinga og varpa meira ljósi yfir þessi mál öll, þá vænti ég nú, að vegalög verði opnuð á þessu þingi og þetta frv. eða það frv.,

sem flutt hefur verið í Nd., verði samþykkt og að því verði það gagn, sem að er stefnt, fyrir samgöngur í sveitum þessa lands og um landið allt og í þágu þjóðarinnar í heild.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til samgmn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram, en brtt. við það búrast á þskj. 9, 10, 11, 17, 18, 30, 35, 83, 89.

## 50. Lífeyrissjóður togarasjómannna.

Á 6. fundi í Ed., 20. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 49 12. júní 1958, um lífeyrissjóð togarasjómannna [15. mál] (þmfrv., A. 27).

Á 7. fundi í Ed., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Eins og í grg. frv. segir, er þetta mál flutt að beiðni Sjómannasambands Íslands.

Á s. l. þingi var með lögum gerður lífeyrissjóður fyrir togarasjómenn, og ber öllum saman um, sem tengdir eru málum sjávarútvegsins, að þar hafi verið unnið mjög tímabært og þarft verk af hálfu Alþingis, með setningu þeirra laga. Eftir að þau lög voru sett, hefur Sjómannafélag Reykjavíkur hins vegar náð samkomulagi við skipautgerðarfélagin um samninga fyrir þær aðrar deildir sjómanna, sem eru í félaginu, og önnur samtök, svo sem Samband matreiðslu- og framreiðslumanna, náðu einnig samningum um lífeyrissjóð, allir frá og með næstu áramótum. Eftir er því einungis innan íslensku sjómanna-stéttarinnar án fyrirheita um lífeyrissjóð einn hópur sjómanna, sem er hinir íslensku vélbátasjómenn.

Nú hefur það tíðum verið notað sem röksemd fyrir þessari hugmynd, allt frá því að henni var í öndverðu hreyft á Alþingi, að menn vildu síður stunda sjómennsku en önnur framleiðslustörf vegna þess, hve öryggisleysi væri þar mikið um alla afkomu manna og hlunnindi af skornum skammti.

Nákvæmlega sama röksemd liggur til flutnings þessa frv. nú, og nægir í því efni að benda á hinar tíðu auglýsingar um menn til þessara starfa að undanförmu og þá sérstaklega á yfirstandandi haustvertíð. Þetta er um leið mjög alvarlegt mál fyrir íslenska þjóðarþvið sem heild, þar sem nálega helmingis alls afla þjóðarinnar er aflað einmitt af þessum hóp sjómanna-stéttarinnar. En í sambandi við hið mikla mál, sem nú er á döfinni meðal þjóðarinnar, um aukna fiskveiðilögsögu hennar, hefur það mjög komið fram, að menn vænti þess, að enn stærri hlutur verði af hálfu bátasjómannna við afla komandi ára, vegna þess að þá verði togaraflotanum ýtt

utar á miðin með hinni nýju reglugerð um stærri fiskveiðilögsögu.

Það eru þess vegna margar stoðir, sem undir það renna, að allir sjómenn séu látnir sitja við sama borð um þau hlunnindi, sem lífeyrissjóður veitir og er talinn veita.

A undanförnum a. m. k. einu eða tveim þingum hefur verið hreyft hér hugmyndinni um allsherjarlífeyrissjóð allra þeirra, er ekki njóta slíkra hlunninda í dag. Má að sjálfsgöðu ætlast til, að í þeim hópi verði einnig vélbátasjómenn. Ég hef persónulega ekkert nema gott eitt um þessa hugmynd að segja. En ég tel, að eins og gert hefur verið ráð fyrir af hálfu flutningsmanna þess undanfarin ár, — mér sýnist nú einnig af þeirri þáttill, sem lögd hefur verið fram af hv. framsóknarmönnum í Sp., — þá sé gert ráð fyrir því, að það taki nokkurn tíma að koma því máli í höfn, og það mun því ekki leysa þann vanda, sem í dag steðjar að íslenskri vélbátatúgerð.

Ég hefði því talið, að það mætti í því máli að skaðlausu samþykkja það frv., sem hér er flutt, um að vélbátasjómenn yrðu þá einnig aðnjótandi þessara sömu hlunninda og aðrir starfshópar sjómannastéttarinnar hafa þegar fengið. Ég tel, að það þurfi ekki nánari framsögu fyrir málinu, en leyfi mér að skirskota til annarra þeirra sömu röksemda, er færðar voru fyrir gildistöku laganna um lífeyrissjóð togarasjómanna. Það eru nákvæmlega sömu stoðir, sem undir þessa breytingu renna hér.

Önnur er sú breyting, sem þetta frv. gerir á gildandi lögum um lífeyrissjóð togarasjómanna, en það er, að eftir að þessi lög hefðu tekið gildi, verði það samtök íslenskra sjómanna, sem tilnefni mann í sjóðsstjórnina, í stað Alþýðusambands Íslands áður, og virðist það eðlileg afleiðing af samþykkt þessa frv.

Ég leyfi mér svo að óska þess, að þessu máli verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. heilbr.-og félms.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Ég vildi beina því til þeirra manna, sem hafa mikinn áhuga fyrir tryggingum og að menn hafi lífs-uppeldi í ellinni, að ég held, að málið sé allt saman á glapstígum. Það er komin heil legió af tryggingasjóðum, hver með sína stjórn og hver með sinn tilkostnað. Samhliða hefur Alþingi ein allsherjar tryggingalög, sem eru alþýðutryggingarnar með sinn fjölda af þjónustufólki og sinn mikla tilkostnað. Hvers vegna á að vera að bíta þetta allt í sundur? Því ekki að búa um þetta sem eitt allsherjar tryggingakerfi fyrir landið allt með einni sterkri yfirstjórn? Ég held, að það sé verið að leika sér að því að búa til þarna, já, ekki lífvænlegar stöður, heldur smábitlinga, fyrir óteljandi stjórnir og starfsmenn við alla þessa sjóði, sem til eru þegar og er í uppsiglingu að stofna, og málið þarf allt að skoðast alveg frá rótum og setja það í samband við eina sterka stjórn, sem þegar er til, alþýðutryggingarnar. Það getur verið í fleiri deildum, og má allavega koma því fyrir, en mér sýnist málið allt saman á óheillavænlegri braut. Það að hafa sundurliðun á fjölda sjóða kostar miklu meira umstang í framkvæmd en þarf að gera,

miklu meira fé í framkvæmd en þarf að vera, og þarf að auki verður aldrei vinsælt, því að það verður aldrei vinsælt að tryggja togarasjómenn og láta þá fá að nokkru leyti sínar tryggingar frá útgerðunum, en láta sjómennina, sem allt árið damla á eigin trillum, vera ótryggðar o. s. frv. Þeir eru sannarlega í eins mikilli hættu og ekki minni en hinir, og þá þarf sannarlega að tryggja líka, og þarf að auki er nú það, að það er í mörgum stéttum, sem menn fara úr einni stéttinni og í aðra, og þá er vafasamt, hvernig fer með þá tryggingu.

Ég þekki bændur hér á landi, fleiri en einn og fleiri en tvo, sem hafa verið togarasjómenn yfir 20 ár, og þannig færast menn oft á milli starfa, og getur orðið ágreiningur um, hver eigi að borga, og því er bezt, að sjóðurinn sé einn fyrir alla. Þá yrði allt saman auðvitað miklu hægara, ef þetta væri gert í einu fyrir heildina og höfð ein allsherjar yfirstjórn.

Ég vil mjög beina þessu til þessara tryggingamanna, sem sjá réttilega, að það er gott að láta alla menn vera tryggðar, svo að þeir hafi sitt framfæri frá sjóðnum, þegar þeir eru orðnir gamlir. Það er allt í lagi með það, ég er með því. En það er áreiðanlega hægt að koma þessu fyrir miklu betur og haganlegar en lítur út fyrir að ætli að verða með öllum þessum mörgu stjórnnum og fjölmenna starfslíði við hvern einstakan sjóð, sem sumpart er þegar komið og er í uppsiglingu.

**Flm. (Eggert Þorsteinsson):** Herra forseti. Eins og ég gat um í minni framsöguræðu áðan, hefur því verið hreyft hér á undanförunum einu eða tveimur þingum, að stofnaður skyldi einn allsherjarlífeyrissjóður, og verði færð svipuð rök fyrir því og hv. 1. þm. N-M. gerði hér áðan, að það yrði hægara í vöfum heldur en þegar þyrfti að fara að flokka menn eftir því, hvar þeir ynnu á hverjum tíma. Ég met þessi rök mikils, og eins og ég sagði áðan: Það er hlutur, sem ég fyrir mitt leyti hef ekkert við að athuga, eins og málin standa í dag, að sé gaumgæfilega athugað um. En það leysir ekki þann vanda fyrir vélbátatúgerðina, sem er búið að leysa á allgóðan og tryggilegan hátt með lífeyrissjóði togarasjómanna og áreiðanlega er einn sterkasti þátturinn í því, að við höfum á undanförunum árum getað losað íslenska togarafлотann við erlenda sjómenn, og það er út af fyrir sig enginn smáræðissigur fyrir okkur með öllum þeim byltingum, sem orðið hafa í íslenskum atvinnumálum á s. l. árum. En menn horfðu á það, og sérstaklega eldri og rosknari menn, með nokkrum ugg, að uppvaxandi kynslóðir höfðu ekki áhuga á því að stunda sjávarstörf eða sjómennsku, og bentu tíðum á, hvað menn í landi hefðu þar mörg hlunnindi umfram, auk þess, hve starfið sjálft væri mun vösbúðarkenndara og lítt við áhugamál ungs fólks miðað.

Ég efast ekki um, að eldri menn í sjómanna-stétt segja það réttilega, að með hinum tiltölulega ungu lögum um lífeyrissjóð togarasjómanna hefur breytzt mjög viðhorf, bæði þeirra, sem á sjónum voru, og þeirra, sem annars hefðu getað hugsað sér að stunda sjávarstörf, til þessa

nauðsynlega undirstöðuáttvinnuvegar. Og eins og ég benti á áðan, þá vofa þær þungu áhyggjur yfir allri íslenskri vélbátaútgerð að koma til vertíðar og það væri ekki hægt að manna íslenska vélbátaflotann þrátt fyrir mjög bættu aðbúð og öryggi á skipunum sjálfum, einfaldlega vegna þess, að menn telja sig hafa betri skilyrði til þess að búa sjálfum sér og sinum í haginnum með því að vinna í landi. Ég vitnaði til þess áðan, sem ég skal gera aftur, að það hefur tíðum mátt heyra í haust auglýsingar í útvarpi og sjá í dagblöðum eftir mönnum til þessara nauðsynlegru starfa á yfirstandandi haustvertíð.

Ég tel, að það verði stigið markvert spor í þá átt að vekja áhuga ungra manna á þessum störfum og gera þá ánægðari, sem þegar hafa stundað þessi störf og stunda þau í dag, með því að ganga til móts við þennan eina hóp sjómanna, sem eftir er að fá þessar tryggingar. Með því er á engan hátt kastað rýrð að því máli, sem hv. þm. N.-M. og flokksmenn hans hafa hreyft hér á undanförunum árum, en það leysir ekki þann vanda, eins og ég áðan sagði, sem í dag steðjar að íslenskri vélbátaútgerð og er svo alvarlegur vandi, að Alþingi getur ekki látið fram hjá sér fara án þess að taka á einn eða annan hátt afstöðu til þess. Og ég vil segja af eigin kynnum mínum af vélbátasjómonnum frá unga aldri til þessa dags, að þá tel ég, að ef til vill ættu vélbátamenn sízt allra að vera án þessara trygginga.

Ég vil því alvarlega skora á heilbr.- og félmn., sem vonandi fær málið til meðferðar, að afgreiða það svo fljótt sem verða má, og tel, að með því sé ekki á nokkurn hátt dregið úr þeirri hugmynd að koma á einum allsherjar lífeyrissjóði. Það eru framtíðarverkefni, og flm. gera sjálfir ráð fyrir því, að það taki nokkurn tíma að koma því í kring, en þetta mál þolir ekki bið.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

## 51. Læknaskipunarlæg.

Á 21. fundi í Ed., 17. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á læknaskipunarlægum, nr. 16 9. apríl 1955 [48. mál] (þmfrv., A. 79).

Á 23. fundi í Ed., 20. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Nú eru senn 200 ár frá stofnun landlæknisembættis á Íslandi. Bjarni Pálsson, fyrsti landlæknirinn, var skipaður í embætti 18. marz 1760. Í upphafi var verkswið landlæknis miklum mun viðtækara en það er nú. Hefur það smám saman tekið breytingum og að vissu leyti þrengzt jafnt og þétt, en þær breytingar hafa orðið í samræmi við Alþt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

kröfur tímanna. Starfssvið Bjarna Pálssonar var upprunalega það að hafa eftirlit með heilbrigðismálum landsins, veita sjúkum mönnum læknishjálpi og kenna læknaefnum. Sex fyrstu árin var hann eini læknirinn á öllu landinu, en síðustu árin hafði hann aðeins Sunnlendingafjórðung undir, með því að þá höfðu fyrri nemendur hans tekið við hinum landshlutunum. Þannig varð þegar í tíð Bjarna veruleg breyting á verkswiði landlæknis. Lengi urðu landlæknar að gegna erfiðum héraðslæknisstörfum, og hélzt sú skipun fram yfir 1870, en þá var landlæknir leystur frá þeirri kvöð. Enn lengur höfðu þeir þó læknakennsluna á hendi, framan af einnig að fullu leystur undan kennsluskyldunni. Báðar þessar breytingar á verkswiði landlæknis, lausnin frá héraðslæknisstarfi og lausnin frá kennslu, voru rötækar, er þær voru gerðar, og þó óhjákvæmilegar. Það, sem knúði þær fram, var heillavænleg þróun heilbrigðismálanna í landinu.

Á síðustu 4—5 áratugum hafa ekki orðið veigamiklar breytingar á starfssviði landlæknis. Þar virðist hafa ríkt nokkur kyrrstaða. Hann er ráðunautur ráðherra um öll heilbrigðismál og hefur eftirlit með læknum og öðrum heilbrigðisstarfsmönnum í landinu. Sú staðreynd, að verkswið landlæknis hefur haldizt að heita má óbreytt nú í hartnær hálfa öld, hlýtur að vekja undrun, þegar þess er gætt, að á sama tíma hefur framþróun heilbrigðismála verið örari og stórfelldari en nokkru sinni áður á jafnlöngu tímabili. Hér virðist vera um áberandi misræmi að ræða, annars vegar kyrrstöðu á sviði yfirstjórnar heilbrigðismála, hins vegar margfalda aukningu heilbrigðisþjónustunnar í landinu.

Ég held því fram, að það sé ekki lengur á færi neins einstaks manns að hafa nægilega heildarsýn yfir heilbrigðismál þjóðarinnar og þarfir hennar í þeim efnum. Þau mál eru orðin það stórvaxin og greinar þeirra svo margar, að enginn einn maður hefur nægilega þekkingu og dómgreind til að hafa þar forsögn um. Landlæknir er ráðunautur stjórnarvalda um allt, er varðar heilbrigðismál. Það er ef til vill á þessu sviði sérstaklega, sem skórin kreppir hvað mest að. Við setningu laga og ráðstöfun fjár til heilbrigðismála er valt að treysta á ráð eins og sama manns í öllum tilfellum. Lyflæknir kann ekki að meta þarfir handlækninga til fulls og handlæknir ekki þarfir geðlækninga, svo að dæmi sé nefnd. Þarfir sérhverrar greinar heilbrigðismálanna verður stöðugt að kanna og síðan gera samanburð á þeim innbyrðis, til þess að unnt sé á hverjum tíma að beina framkvæmdum að því, sem brýnust nauðsyn er á. Mismunandi sjónarmið verða að fá að njóta sín, ef glögg yfirsýn á að fást.

Íslendingar hafa sýnt, að þeir vilja hafa heilbrigðisþjónustu sína sem fullkomnasta. Fleiri og fleiri þættir heilsugæzlu eru ræktir og dýrar heilbrigðisstofnanir eru reistar, og þó virðist miklu ólokið í þeim efnum. Miklu fjármagni og vaxandi er varið til heilbrigðismála. Allt hefur aukizt og margfaldazt á því sviði nema eftirlitið

og framkvæmdastjórnin. Er þetta ekki íhugunarvert? Getur það blessað að hafa sams konar umsjón og aðhald í þessu efni og var fyrir meira en 40 árum? Ég held ekki. Ég er ekki að deila á neinn einstakan aðila, er ég held því fram, að stjórn heilbrigðismálanna sé of laus í reipunum. Þjóðin ver árlaga miklu fé til þeirra, en annað mál er, hvort það nýtist svo vel sem vera skyldi. A. m. k. virðist mér eitthvað ómarkvisst og tilviljunarkennt við framkvæmdirnar. Einstakar lækningsastöðvar eru reistar og reknar, ýmist af stjórnarvöldum eða ýmsum félagssamtökum með aðstoð almennings, en allt virðist gert án heildaráætlunar um samræmi og þarfir. Er mjög hætt við, að slíkt stjórnsýsi leiði fljótlega af sér ofvöxt á sumum sviðum heilbrigðismála, en kyrking á öðrum, og að hending ein ráði, hvar slíkt verður.

Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir, að yfirumsjón með allri heilbrigðisstarfssemi í landinu verði ekki framvegis falin landlækni einum og að hann einn skuli ekki lengur vera æðsti ráðgjafi stjórnarvalda um allt, sem heilbrigðismál snertir, heldur skuli þetta verkvið falið 5 læknum, er mynda heilbrigðisráð. Skal landlæknir sjálfkjörinn form. ráðsins og framkvæmdastjóri, og er engin önnur breyting á embætti hans en sú, að hann fær sér við hlið 4 lækna, helzt sérfróða hvern á sínu sviði. Hefur hver þeirra tillögu- og atkvæðisrétt til jafns við landlækni við afgreiðslu allra mála, er ráðið fjallar um. Um starfstílhögun ráðsins getur ráðherra ákveðið nánar í reglugerð. Slík skipun þessa máls er í samræmi við það, sem tíðkast með öðrum menningarþjóðum, og þó tekið fullt tillit til fámennis hér. Það er ekki ætlunin, að stofnað verði nú til nýrra embætta, þótt heilbrigðisráðsmenn hljóti að fá nokkra þóknun fyrir ómak sitt. Sá kostnaður verður ekki tilfinnanlegur, enda til ætlazt, að bætt þjónusta komi þar á móti.

Árið 1945 sá hið háa Alþingi ástæðu til að setja lög um manneldisráð. Elga sæti í því fimm lækna, og er landlæknir form. ráðsins. Hlutverk þessa ráðs er að vera ráðherra til ráðuneytis um mál, er að mannelldi lúta, og annað ekki. Hafi þótt eðlilegt að stofna slíka fastanefnd fimm lækna til að sinna þessu þrönga sviði heilbrigðismálanna, hversu miklu sjálfsagðari er þá ekki skipun þess heilbrigðisráðs, sem frv. mitt fjallar um og á að vera til ráðuneytis, ekki aðeins um mataræði, heldur allt, sem heilbrigðismál varðar? Þess má líka geta, að lögin um manneldisráð munu að mestu dauður bókstafur, og mætti að skaðlausu afnema þau, ekki síst ef frv., sem hér liggur fyrir, yrði að lögum. Með þessum orðum er ég þó engan veginn að gera lítið úr mikilvægi manneldisráðs, enda þurfa þær ekki að vera háðar nefndum lögum eða sérstöku manneldisráði.

Til eru lög frá 1942 um læknaáð. Þetta ráð gegnir mjög mikilsverðu hlutverki, sem aðallega er í því fólgið að láta dómstólum í té álitsgerðir varðandi læknisfræðileg efni. Þessu ráði er ekki ætlað að vera heilbrigðisstjórninni til ráðuneytis nema þá að mjög takmörkuðu leyti. Ég get þessa vegna þess, að ég hef verið spurður um, hvort

þetta læknaáð gæti ekki sinnt því hlutverki, sem heilbrigðisráði er ætlað í frv., en slíkt er útilokað, enda munurinn á verkefnum svipaður þeim, sem er á dómssvaldi og framkvæmdavaldi.

Lagabreytingin, sem í frv. felst, er tímabær nú að því leyti, að innan skamms mun núv. landlæknir láta af störfum fyrir aldurs sakir. Virðist mér ekki illa til fallið, að brtt. komi fram, áður en eftirmaður hans verður skipaður, og að lög byggð á henni öðlist fyrst gildi, er núv. landlæknir hættir störfum. Annars má þetta kannske einu gilda. Breyting sem þessi er aldrei gerð landlækni til vansa. Þvert á móti er hún hugsuð honum og embætti hans til fulltingis og sæmdar.

Herra forseti. Ég sagði áðan, að síðustu 40—60 árin hefði ekki orðið nein teljandi breyting á verksviði landlæknis og að í því efni hefði ríkt nokkur kyrrstaða. Með þessu á ég auðvitað við kyrrstöðu í skipulagi, en ekki í störfum landlæknis, enda væri fjarstaða að halda slíku fram. Á þessu tímabili hafa tveir menn gegnt embættinu, þeir Guðmundur Björnsson og Vilmundur Jónsson, báðir afburðamenn og báðir þjóðkunnir fyrir störf sín í þágu heilbrigðismála. Þessa þykir mér rétt að láta getið til að girða fyrir misskilning. — Læt ég svo útrætt um þetta mál að sinni, en legg til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. heilbr.- og félmn.

#### ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

## 52. Skipun prestakalla (frv. PZ).

Á 22. fundi í Ed., 18. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 31 4. febr. 1952, um skipun prestakalla [50. mál] (þmfrv., A. 82).

Á 24. fundi í Ed., 21. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Páll Zóphóníasson): Herra forseti. Þetta frv. er í raun og veru tvíþætt. Annars vegar er lagt til að breyta ofur lítið prestaskipun í Norð- og Suður-Múlasýslu.

Þegar frv. til l. um skipun prestakalla var hér á ferðinni 1952, var það samþykkt eins og það endanlega var, án þess þó að menn væru ánægðir með það margir hverjir. Ég var einn af þeim, sem þá töldu, að hæpið mundi vera, að prestur fengist að Hofteigi, sem þá var búinn að vera prestslaus um margra ára skeið, og vildi leggja það prestakall niður þá og færa sóknirnar undir annan prest, en það náði ekki fram að ganga. Nú hefur það sýnt sig síðan, að prestur hefur aldrei fengið í Hofteigsprestakall. Og maður veit ekki, hvort það er nokkur von til prests þangað. Hins vegar hætti presturinn, séra Sigurjón, sem um margra ára skeið — frá 1920 — hafði verið prestur

í Kirkjubæ, prestsstörfum, og var kosinn nýr prestur í prestakallið. Hann hefur ekki setið á Kirkjubæ, heldur hefur hann setið á Eiðum, og samhliða prestskapnum kennt þar við skólann.

Það er nokkuð langt síðan, en það var stuttu eftir að hann kom í prestakallið, sem farið var að hreyfa því við okkur þm., að það væri breytt til um prestaköllin, Eiðasókn og Hjaltastaðasókn væru teknar undan Kirkjubæjarpresti og presturinn, er þjónaði þeim, látinn sitja að Eiðum, en Kirkjubæjarsóknin væri lögð undir prest, sem yrði áfram þar, en Hofteigspresturinn yrði lagður niður, meðan presturinn í Kirkjubæ yrði látinn þjóna öllu Hofteigsprestakalli.

Í sumar komst svo það á, að allar sóknarnefndir í þessum sóknum hafa sent okkur þm. skjöl og óska eftir, að þessi breyt. verði gerð. Hofteigspresturinn, sem ekki hefur verið til nema að nafninu, verði lagður niður og í staðinn fyrir hann komi það, að sóknirnar, sem hann hafði áður til meðferðar, leggist undir Kirkjubæjarprestin, en aftur á móti verði teknar undan gamla Kirkjubæjarprestakallinu tvær sóknir, Eiða- og Hjaltastaðasóknir, sem eru austanvert við Lagarfljót. Tala prestanna breytist þess vegna ekkert frá því, sem nú er. Það breytist bara skiptingin milli þeirra innbyrðis.

Samhliða því, sem mér fannst sjálfsagt að flytja þessa breyt. eftir ósk þeirra, hef ég líka leyft mér að gera nokkrar aðrar brtt. á l. um skipun prestakalla. Allar eru þær smávægilegar nema sú, sem má telja að skipti máli, að ég legg til við 6. gr. l., þar sem talað er um, að prestar skuli vera kennsluprestar og hafa dálítið hærri laun og kennslu með prestakallinu, að þessir tveir prestar, presturinn, sem situr á Eiðum og vill vera þar til þess að kenna, og presturinn, sem kemur til með að sitja í hinum nýju Kirkjubæjar sóknum, þeir verði báðir hinir svokölluðu kennsluprestar, báðir skyldaðir til að kenna með embættinu. Því aðeins situr hann á Eiðum, að hann vill kenna með embættinu, og því aðeins er sötzt eftir því bæði frá skólastjóra og öðrum, að hann sitji þar, og þess vegna finnst mér sjálf-sagt að bæta þeim líka inn í 6. gr. og tryggja þeim þar með föst laun fyrir kennsluna.

Ég mun láta n. í té þessar áskoranir frá sóknarnefndunum og sé ekki ástæðu til að lesa þær upp, þær eru hér allar vélritaðar til.

Hinar brtt., sem ég legg til að séu gerðar, eru þær að lögbinda ekki á sama hátt og nú er gert, hvar prestur skuli sitja. Það hefur sýnt sig þessi fáu ár, sem liðin eru síðan l. öðluðust gildi, 1952, að nýir prestar, sem koma, sitja ekki á þeim lögboðnu prestssetrum, heldur annars staðar, og mér er sagt, að það hafi eiginlega engir þeirra fengið leyfi til þess, þeir bara sitji þarna og kirkjumrn. hafi ekki veitt neinum þeirra leyfi til þess. Um það skal ég nú ekki fullyrða, hvað hæft er í því. En hitt er víst, að þeir sitja annars staðar. Og þá finnst mér eðlilegt, þegar verið er að breyta l., að þá séu bæði gerðir löglegir þeir staðir, sem þeir sitja á nú, og eins skorið fyrir þann varnagla, sem maður getur búist við að komi mjög fljótlega, að prestar, sem koma nýir í ákveðnar sóknir, vilji ekki sitja á þeim stöðum, sem þeim er ætlað að sitja á eftir l., heldur setjist

að annars staðar með eða án leyfis. Þess vegna hef ég gert þetta.

Við skulum taka til dæmis Kirkjubæjarprestin. Hann á að sitja í Kirkjubæ eftir l. núna. Hann hefur ekki setið þar, síðan þessi nýi prestur kom, heldur á Eiðum. Nú er Kirkjubæ ekki þannig hýstur, að prestur fari inn í þau hús. Það þarf að byggja þar upp, ef á að koma þangað prestur og búa þar. Hins vegar eru málin nú þannig, að góð jörð í Kirkjubæjarprestakalli, Stóri-Bakki, hefur orðið eign landnáms ríkisins, og það er talað um hana til að byggja þar barnaskóla fyrir 2 hreppa, sem eru barnaskólalausir. Þess vegna hef ég sett hér í frv., að prestssetur skyldi vera Stóri-Bakki. Það er jörðin, sem sandgræðslan núna á og ríkið hefur óbeint umráð yfir og þar sem fyrirhugað er að reisa barnaskóla. Núna er barnaskólinn fyrir þessa tvo hreppa þar í vetur, í húsi bóndans, sem var þar fyrir, sem er talið samilegt hús. Þó að það sé ekki búist við, að það teljist boðlegt handa presti, þá er barnaskólinn þar í vetur og til húsa í íbúðarhúsinu.

Annað dæmi höfum við hér af Suðurlandinu. Þegar séra Eiríkur á Torfastöðum hætti að vera prestur þar, þá var kosinn þar nýr prestur. Þá var búist að búa út þessi lög og setja inn í þau, að hann skyldi sitja í Skálholti. Hann hefur komið í Skálholt til að messa, en aldrei til að sitja þar síðan. Þess vegna legg ég til, að prestssetrið sé Torfastaðir eða Skálholt. Þá er þar ekkert lagabrot framið, þótt hann sé látinn sitja áfram á Torfastöðum.

Þriðja dæmið er t. d. úr Þingeyjarsýslunni, þegar presturinn dó, sem þjónaði og bjó á Vatnsenda, og þar var kosinn nýr prestur. Hann hefur aldrei þangað komið, heldur setið annars staðar. Ég tek það þó ekki upp hér, því að þingmaður er hér í deildinni úr því kjördæmi, og honum er auðvitað ljóst, að þarna þarf að gera breyt. á, búa til prestssetur, sem presturinn vill vera á, eða þá möguleika til, að hann geti verið á öðrum hvorum af tveimur stöðum. Þetta eru allt saman svona tilfelli, sem ég tek upp. Það eru ýmist staðir, þar sem prestur er fluttur af prestssetrinu og settur að annars staðar, hvort sem það er með leyfi eða í óleyfi, — það skulum við láta liggja á milli hluta, — eða staðir, sem nokkurn veginn er víst um, að þegar nýir prestar koma, þá vilja þeir sitja annars staðar en þar, sem prestssetrið er. Eins er t. d. um Kolfreyjstað. Presturinn situr þar núna. Það er lögboðið prestssetur. En vitanlega mun nýr prestur, sem þangað kemur, vilja vera í Búðakaupstað, það er alveg gefið, en ekki í bæ rétt utan við kaптúnið. Sama er að segja um Setbergsprestinn. Hann mun vilja vera í Grundarfirði, þar sem þéttbýlið er og flest sóknarfólkið o. s. frv. Þetta eru allt saman gamlar tillögur til að reyna að fyrirbyggja, að lögin verði eins brotin og nú er hvað snertir búsetu prestanna.

Ég skal geta þess, að það gat vel komið til mála að bæta þarna tvennu við, annars vegar um Vatnsendaþrestinn, en það gerði ég ekki af því að ég vissi, að það mundi koma tillaga um það frá viðkomandi þingmanni, og hins vegar getur vel verið álitamál, hvort ekki á að leyfa prestin-

um, sem nú er í Stafholti, að vera í skólanum. Það er kominn barnaskóli fyrir alla Mýrasýslu að Varmalandi, og þar er kvennaskólinn, og mér þykir mjög líklegt, ef þar kemur prestur með áhuga fyrir kennslumálum og með löngun til þess að hafa áhrif á þann ungdom, sem þar vex upp í báðum skólunum, að þá vilji þessi prestur sitja þar. Það getur komið mjög til álita, hvort ætti að hafa þetta Stafholt eða Varmaland, en ég tók það samt ekki upp. En á þetta vil ég þó benda hvort tveggja. — Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til þess að fara um þetta fleiri orðum. Ég legg til, að málið að lokinni þessari umr. fari til menntmn., sem ég mun afhenda þessi meðmáli sóknarnefndanna að austan, og til 2. umr.

Ég skal svo ekki hafa þetta fleira, en vona að eins, að málinu verði vel tekið. Það kann vel að vera, að einhverjum finnist óþarfi að vera að breyta til um staðina, sem presturinn á að sitja á. En mér er alltaf illa við það að láta vera í lögum ákvæði, sem alltaf eru brotin og enginn skiptir sér af, þótt brotin séu. Þetta getur komið óvirkingu inn hjá mönnum á lögum, og þess vegna vil ég heldur láta ákveða skýrt og skorið ort með þá presta, sem eru komnir og sitja annars staðar, að þeir megi vera þar í friði og það sé ekki lagabrot með því og að hinir hafi möguleika til þess að gera það, eftir því sem þeir koma á hin prestaköllin, sem verður náttúrlega á næsta áratugnum eða áratugunum. Jafnframt þarf skýrari ákvæði um úttekt prestssetursjarða við presta-skipti en nú eru.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til menntmn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

### 53. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. PZ).

Á 25. fundi í Ed., 24. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 46 14. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt [54. mál] (þmfrv., A. 95).

Á 27. fundi í Ed., 27. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Páll Zóphóníasson): Herra forseti. Þetta frv. lætur nú lítið yfir sér, það breytir einu orði í löngum lagabálki. Þegar skattalögunum var síðast breytt og prentuð í einu lagi 1954, þá var svo ákveðið í e-lið 7. gr.:

„Nú selur skattþegn fasteign, sem hefur verið í eign hans skemur en fimm ár, en kaupir aðra innan árs eða byggir hús, áður en tvö ár eru liðin frá söludegi, og skal sölugróði þá ekki skattskyldur, ef hin keypta fasteign eða hið nýreista hús er að fasteignamati jafnhátt eða hærra

hinu selda, en ef það er lægra að mati, skal sölugróði skattskyldur hlutfallslega.“

Nú eru það allmargir menn, sérstaklega hér í bæ, en þó víðar, sem hafa komið undir þetta ákvæði. Þeir hafa selt hús af ýmsum ástæðum, sem þeir hafa verið búnir að eiga skemur en tvö ár, og byrjað að byggja annað, en þá hafa atvikin lagzt þannig, að þeir hafa ekki getað, jafnvel hvernig sem þeir hefðu að farið, lokið við byggingu hússins á tveimur árum, og hefur þess vegna orðið að reikna þeim aftur í tímann skatt af sölugróða af húsinu, sem þeir seldu, og hann stundum allháan. Þær ástæður, sem hafa legið til þess, að þeir hafa ekki getað klárað þessi hús, eru ákaflega margvislegar. Það hefur gengið erfiðlega og tregt að fá efni til þess, og eins hafa þau lán, sem þeir hafa átt von á frá húsnæðismálastofnuninni, komið seinna en þeir ætluðu og þess vegna dregizt byggingin. Þess vegna flyt ég þetta frv. Breytingin er einungis í því fölginn, að í staðinn fyrir að heimta, að þeir séu búnir með húsið eftir tvö ár til að geta lagt þennan ágóðahluta, sem þeir hafa haft af söluinni á eldra húsinu, í nýja húsið, þá sé þeim gefinn frestur eitt ár enn eða látnir hafa þrjú ár til að byggja nýja húsið.

Það liggja nú t. d. á okkur í ríkisskattaneftinni kringum 20 kærur frá mönnum, sem hafa fengið skatt vegna þess arna og því miður er ekki hægt að láta standa. En að fyrirbyggja, að annað eins komi í framtíðinni, það vil ég reyna með þessu frv., því að þetta er ranglátt, þegar ytri ástæður eru þess valdandi. Úr því að löggjafinn ætlar sér að láta þá sleppa við skatt, þegar þeir byggja nýtt hús, þá er rangt að setja það stuttan tíma, að þeir ekki geti lokið byggingu þess á þeim tíma, en það hafa þeir bókstaflega ekki getað, hvernig sem þeir hefðu viljað fara að, á þessum síðustu árum. Hins vegar hef ég ekki séð mér mögulegt að láta lögin ná aftur fyrir sig, en þau ættu að fyrirbyggja, að í framtíðinni lendi þessir menn í þeim erfiðleikum, að sumir þeirra verði að selja þetta hálfgerða hús, sem þeir eru með, vegna skatta, sem þeir fá af þessari ástæðu.

Ég legg til, að frv. fari til fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til fjhn. með 9 shlj. atkv.

Á 40. fundi í Ed., 18. des., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 41. fundi í Ed., 19. des., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 95, n. 133).

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir, er einungis um það að breyta einu orði í e-lið 7. gr. l. frá 1954 um tekjuskatt og eignarskatt. En í þessum e-lið 7. gr. l. segir:

„Nú selur skattþegn fasteign, sem hefur verið í eigu hans skemur en 5 ár, en kaupir aðra innan árs eða byggir hús, áður en 2 ár eru liðin frá söludegi, og skal sölugróði þá ekki skattskyldur,

ef hin keypta fasteign eða hið nýreista hús er að fasteignamati jafnhátt eða hærra hinu selda, en ef það er lægra að mati, skal sölugróði skattskyldur hlutfallslega. Undanþága þessi nær þó ekki til neinnar sölu, þar sem telja má, að um atvinnurekstur sé að ræða eða að eignarinnar hafi verið aflað til að selja hana aftur með hagnaði. Ákvæði þessi raska ekki fyrirmælum laganna um skattgreiðslu, þegar eigin vinna, sem ekki hefur verið skattlögð, fæst greidd í söluverði íbúðar.

Það er þetta ákvæði: „áður en tvö ár eru liðin frá söluverði“, að í frv. er lagt til, að það verði þrjú ár.

Fjhn. hefur athugað frv. og fellst á, að það sé réttmætt að samþykkja það. Þó skal það tekið fram, að n. lítur ekki svo á, að það sé aðalatriðið í þessu efni, sem nefnt er í grg., að útvegum efnis til bygginga sé svo afskaplega erfið nú, heldur eru aðrar ástæður miklu fremur, sem valda því, að n. telur sanngjarnt að gera þessa lagabreyt.

Ég hygg, að þeir, sem hafa peninga, eigi ekki svo mjög erfitt að fá efni, eins og sakir standa nú. En það er annað, sem er erfitt við húsbyggingar, og það er fyrst og fremst að fá fjármagn, og tefur fyrir mörgum byggingum, að menn hafa það ekki og fá það ekki fyrr en seint og síðar meir, t. d. lán, og í öðru lagi er ákaflega erfitt, a. m. k. þar, sem ég þekki til, að fá iðnaðarmenn til þess að vinna að húsbyggingum nægilega eða þannig, að það gangi nægilega greitt. Og yfirleitt gengur ekki greitt að byggja hús eða lagfæra hús nema hjá þeim einu mönnum, sem geta gert það sjálfir að mestu eða öllu leyti. Og það er einkum af þessum ástæðum, hvað það er yfirleitt erfitt nú að koma upp húsi fullgerðu á tveimur árum, að n. mælir með því, að þetta frv. verði samþykkt.

#### ATKVGR.

1. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.
2. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.
- Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
- Fr. vís. til 3. umr. með 11 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Ed., 8. jan., var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

#### ATKVGR.

Fr. samþ. með 14 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 52. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 55. fundi í Nd., 13. jan., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

#### ATKVGR.

Fr. vís. til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til fjhn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 54. Sjúkrahúsálög (frv. FS og BjörnJ).

Á 37. fundi í Ed., 12. des., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á sjúkrahúsálögum, nr. 93 31. des. 1953 [67. mál] (þmfrv., A. 125).

Á 39. fundi í Ed., 16. des., var frv. tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 11 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Við hv. 8. landsk. þm. flytjum á þskj. 125 frv. til laga um breytingu á sjúkrahúsálögum, nr. 93 frá 31. des. 1953. Í frv. þessu er gert ráð fyrir þeirri breytingu einni, að auk þess sem ríkissjóður greiðir vissan hundraðshluta af kostnaði við að reisa sjúkrahús, sjúkraskýli og læknisbústaði, svo sem sjúkrahúsálög ákveða, þá skuli hlutdeild hans í greiðslu við að reisa elliheimili vera hin sama, m. ö. o., að elliheimili skuli hér sett á bekk með sjúkrahúsum og sjúkraskýlum að því er snertir greiðslu á stofnkostnaði.

Í grg., sem fylgir frv., bendum við flm. þess á það, að sú venja hafi stofnast hin síðari ár, að ríkissjóður hafi greitt hluta af stofnkostnaði elliheimila svo sem sjúkrahús væru, þegar elliheimilin hafa verið reist í sambandi við sjúkrahús eða ef sjúkradeild hefur verið í elliheimilisbyggingu. Með sannindum er okkur kunnugt um þrjár slíkar stofnanir, sem reistar hafa verið með þessum hætti. Þessar stofnanir eru Sólvangur í Hafnarfirði, sem er elliheimili með sjúkradeild, sjúkrahúsið á Blönduósi, sem er sjúkrahús með elliheimili á einni hæð hússins, en báðar þessar stofnanir eru nú starfandi, og loks sjúkrahús á Sauðárkróki, sem nú er verið að reisa og mér er tjáð að muni verða í svipuðu formi að þess leyti og á Blönduósi, þ. e., að nokkur hluti hússins verður elliheimili.

Hvort sem þessi framkvæmd kann að hafa stoð í lögum eða ekki, þá er hún óneitanlega skynsamleg og eðlileg. Ef þetta frv. yrði samþykkt, yrði reglan lögfest, eins og henni hefur verið fylgt undanfarið, en mundi jafnframt að sjálf-sögðu ná til elliheimila almennt, hvort sem þau væru undir sama þaki og sjúkrahús eða ekki. Í því sambandi er rétt að vekja athygli á því, að elliheimili hljóta alltaf öðrum þræði að vera sjúkrahús, hvort sem þau eru nefnd því nafni eða ekki. Þar munu ávallt dveljast gamlarnir, sem þarfnast stöðugrar læknishjálpar og hjúkrunar. Sjúkrahús landsins eru þéttsetin að staðaldri, svo sem alkunnugt er, og í þau komast færri en æskilegt er talið. Þetta bitnar þó einkum á öldruðu fólki, sem lítil von er um að unnt sé að lækna, svo sem er um ýmsa ellihrörnunarsjúkdóma. Hins vegar þarf þetta fólk stöðugar hjúkrunar við og læknishjálpar. Það leitar því til elliheimilanna, sjúkradeilda þeirra, því að sjaldnast eru ástæður þannig, að hægt sé að láta í té þá umönnun og hjúkrun í heimahúsum, sem nauðsynleg er. Elliheimilin hljóta því ávallt að vera að meira eða minna leyti sjúkrahús, eins og ég hef sagt, og eiga því réttmæta kröfu til þess, að ríkissjóður taki þátt í byggingarkostnaði þeirra eins og sjúkrahúsa. Elliheimilin gegna

þannig að vissu leyti hlutverki sjúkráhusanna og létta undir með þeim með því að taka við öldruðu og sjúku fólki, sem annars þyrfti að dveljast að staðaldri í sjúkráhusum.

Í grg. með frv. bendum við flm. einnig á það, að samkvæmt sjúkráhusalögunum er það á valdi ráðh. að ákveða, hvort leyfa skuli byggingu elliheimila og hvenær. Þannig á að vera tryggt, að slíkar stofnanir verði ekki byggðar að óþörfu og ekki í ríkara mæli en fjárhagsgeta ríkissjóðs hrekkur til hverju sinni.

Við, sem flytjum þetta frv., teljum, að enda þótt hér sé ekki á ferðinni neitt stórt mál, þá sé það vissulega réttlætismál, sem við væntum, að hæstv. Alþ. gefi verðskuldaðan gaum.

Ég legg til, herra forseti, að þessu máli verði að lokinni umr. vísað til heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 14 shlj. atkv.

Á 58. fundi í Ed., 29. jan., var frv. tekið til 2. umr. (A. 125, n. 191).

Frsm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Í gildandi sjúkráhusalögum er fyrirmæli um, að ríkissjóður greiði sveitarfélögum vissan hluta kostnaðar af að reisa almenn sjúkráhus, sjúkraskýli eða læknisbústaði, sem reist eru samkvæmt ákvæðum laganna. Þetta fyrirmæli er sem sagt bundið við almenn sjúkráhus, sjúkraskýli og læknisbústaði, en nær ekki til annarra heilbrigðisstofnana, svo sem sérspítala, hjúkrunarheimila eða gamalmennahæla.

Í frv. því, sem hér er til umr. og er á þskj. 125, er gert ráð fyrir útvíkkun þessa ákvæðis, þannig að það skuli einnig gilda um byggingu elliheimila. Í grg. benda hv. frv.-höfundar á, að flest það fólk, sem dvelst á elliheimilum, þarfnist læknis-hjálpur og hjúkrunar að meira eða minna leyti og yrði að dveljast í sjúkráhusum, ef elliheimilin væru ekki. Þannig létti þessi heimili mjög á sjúkráhusunum, enda á því mikil þörf. Af þessari ástæðu virðist sanngjarnt, að ríkissjóður greiði til byggingar elliheimila jafnt sem til almennra sjúkráhusa.

Þá benda hv. frv.-höfundar á, að á nokkrum stöðum hafi verið reist sjúkráhus samkvæmt ákvæðum sjúkráhusalaga, en síðan hafi hluti af þeim verið tekinn til nota sem elliheimili og stofnkostnaður þessara heimila þannig greiddur úr ríkissjóði, eins og um sjúkráhus væri að ræða. Þetta mun látið óátalið, og virðist þá ekki ósanngjarnt, að greiðsluákvæði laganna nái til allra elliheimila, sem reist verða.

Hv. heilbr.- og félmn. ræddi þetta frv. á nokkrum fundum. Var þeirri athugasemd hreyft, að samþykkt frv. kynni að leiða til þess, að úr drægi framlögum ríkisins til byggingar almennra sjúkráhusa. Sá möguleiki er til, en þá er því til að svara, að háðar tegundir stofnana þjóna svipuðum tilgangi, eins og áður var greint. Auk þess er það á valdi ráðherra að koma í veg fyrir alla misnotkun í þessu efni, því að skilyrði fyrir framlagi ríkissjóðs er og verður, að ráðherra

fallist á þörf framkvæmdanna og meti þær við hæfi.

Frv. var sent landlækni til umsagnar, en frá honum barst ekki svar að þessu sinni.

Nefndin ákvað einróma, að athuguðu máli, að mæla með samþykkt frv., en einn nefndarmanna, hv. þm. S-Þ. (KK), var fjarstaddur, þegar málið var afgr.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 14 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 14 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 14 shlj. atkv.

Á 62. fundi í Ed., 2. febr., var frv. tekið til 3. umr.

Frsm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Við 2. umr. þessa máls gat ég þess, að landlækni hefði verið sent frv. til umsagnar, en ekkert svar borizt frá honum. Nú hefur borizt umsögn frá landlækni rétt í þessu, og við lauslegt yfirlit ber hún það með sér, að landlæknir mælir eindregið á móti því, að frv. nái fram að ganga. Ég vil því mælast til þess, að umr. verði frestað nú og hv. heilbr.- og félmn. gefið tækifæri til að athuga umsögn landlæknis nánar og láta í ljós álit sitt á ný.

Umr. frestað.

Á 64. fundi í Ed., 5. febr., var fram haldið 3. umr. um frv.

Frsm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Þessari umræðu var frestað fyrir tilmæli frá mér, en þau byggðust á því, að í sama mund og umr. hófst, hafði mér borizt í hendur umsögn landlæknis um frv. Þótti mér rétt, að hv. heilbr.- og félmn. gæfist kostur á að athuga umsögnina, þótt siðborin væri, áður en málið væri til lykta leitt í þessari hv. deild.

Nefndin hefur nú fjallað um málið á ný, kynnt sér umsögnina og ákveðið sem fyrr að mæla með því, að frv. verði samþykkt óbreytt. Einn nm., hv. 11. landsk., var fjarstaddur, þegar málið var afgreitt.

Í frv. er farið fram á þá breytingu, eins og kunnugt er, að tryggja sveitarfélögum sama styrk til að reisa elliheimili og þeim er nú tryggður til að reisa sjúkráhus.

Í umsögn sinni vísar landlækni til bréfs, er hann ritaði hv. heilbr.- og félmn. Nd. 21. jan. 1957, þar sem hann gagnrýnir gildandi reglur um byggingu sjúkráhusa. Mun hv. þdm. vera sitthvað minnisstætt úr því bréfi. Þá mælist landlæknir til, að sú gagnrýni verði athuguð á ný og síðan ihugað, hver áhrif sú styrkja-pólitik, sem svo er nefnd, mundi hafa á heilbrigða þróun elliheimilismála í landinu. Jafnframt bendir landlækni á, að vert sé að athuga útgjaldahliðina á málinu, þegar það verður orðin líklegust atvinnubótaleið hverju sveitarfélagi, eins og hann orðar það, að reisa sér sem veglegust elliheimili. Umsögn þessari lýkur landlækni með þessum orðum:

„Ég ráðlegg Alþingi eindregið til að ihuga mál

þetta mjög gaumgæfilega, áður en það tekur forustu um að marka þá stefnu að parraka helzt öll gamalmenni landsins án tillits til heilsufars inni á sérstökum stofnunum eins og forngripi, að maður ekki segi pestargripi.“

Mér þykir rétt að fara örfáum fleiri orðum um þessa umsögn landlæknis og geri það á eigin ábyrgð, en ekki hv. heilbr.- og félmn. Í grg. er sumt vel mælt og viturlega, en annað virðist mér einstrengislegt og vanhugsað. Landlæknir segir m. a. svo orðrétt:

„Með því að samþykkja þetta frv. mundi lögjafarvaldið marka stefnu um forsjá gamalmenna, sem þyrfti mjög rækilegrar athugunar við, áður en mörkuð yrði. Ég hef rökstuddan grun um, að sú stefna sé varhugaverð, hvort sem á málið er litið frá mannúðlegu, menningarlegu eða fjárhagslegu sjónarmiði. Íhugun þessara mála hefur leitt til þess, að ég hef komið að eftirfarandi niðurstöðu um þau:

1) Sjúk gamalmenni eiga heima á sjúkrahúsum, og þegar um meiri háttar sjúkrahús er að ræða, á sérstökum ellisjúkdómadeildum slíkra sjúkrahúsa.

2) Gamalmenni, sem vegna geðvillu geta illa eða ekki samlagast öðru fólki og ekki séð fyrir sjálfu sér, eiga heima á viðeigandi hælum eða deildum almennta geðheilbrigðisstofnana.

3) Önnur gamalmenni á ekki fremur en annað heilbriggt fólk að parraka á hælum. Miklu fremur ætti öll félagsleg hjálp þeim til handa að beinast að því, að þau geti í lengstu lög lifað lífi sínu á eðlilegan hátt að störfum við sitt hæfi á meðal annars starfandi og stríðandi fólks á öllum aldri og ekki sízt í sem nánastri heimilislegri sambúð við hina uppvaðandi kynslóð.“

Það er óhætt að taka undir þau orð landlæknis, að félagsleg hjálp til handa gamalmönnum eigi að beinast fyrst og fremst að því, að þau geti í lengstu lög lifað lífi sínu á meðal annars starfandi og stríðandi fólks. Á þetta sama hef ég fyrr í vetur bent hér á hinu háa Alþingi, þegar rétt var um þáttill. um atvinnuskilyrði og stofnun vist- og vinnuheimila fyrir aldrað fólk. Það á að vera meginstefnan að forða gamalmönnum í lengstu lög frá stofnunum, sem aldrei geta orðið hið sama og einkaheimili. Þar fyrir verður aldrei komið hjá því með öllu að vista gamalt fólk í stofnunum. Þau gamalmenni, sem veikjast, getur þurft að vista um tíma á almennum sjúkrahúsum til rannsóknar og meðferðar. Séu gamalmenni haldin langvinnum sjúkdómi, er ekki óeðlilegt, að þeim sé komið fyrir til langframa í hjúkrunarspítölum eða hjúkrunardeildum elliheimila. Geðveik og óróleg gamalmenni eiga hvergi heima að réttu lagi nema á geðveikra-stofnunum. Loks er svo sá fjöldi gamalmenna, sem orðin eru hrum, geta ekki séð um sig sjálf og eiga hvergi athvarf. Þau eiga ekki heima í sjúkrahúsum og eiga yfirleitt ekki í annað hús að venda en elliheimilin. Óteljandi ástæður geta líka verið fyrir því, að erfiðleikar séu á dvöl gamalmennis á heimili vandamanna, og einnig þá koma elliheimilin í góðar þarfir. Það kemur og einnig oft fyrir, að gömlu fólki liður betur á elliheimili en á því einkaheimili, sem það kom frá. Það verður þannig ekki með góðu móti kom-

izt hjá elliheimilum, enda þótt að því beri að stefna markvisst, að gamalt fólk geti í lengstu lög dvalið á eigin heimili við störf og í lífrænum tengslum við fólk á öllum aldri.

Landlæknir kveðst hafa sagt það við erlendan forsjármann elliheimila, að elliheimili ættu ekki að vera til. Ég tek þessi ummæli landlæknis ekki bókstaflega, heldur á þann veg, að með þeim hafi hann viljað undirstrika rétta og heilbrigða stefnu. Með heilsuvernd á að firra menn sjúkdómum, og að heilsuvernd ber að stefna. Samt er ekki unnt að segja, að sjúkrahús eigi ekki að vera til. Svipað gildir um gamalt fólk og elliheimili.

Á einum stað í umsögn sinni kemst landlæknir svo að orði:

„Jafnframt er ástæða til að athuga útgjalda-hliðina á málinu, ef það verður orðin líklegust atvinnubótaleið hverju sveitarfélagi að reisa sér sem veglegast elliheimili.“

Ég leiði hjá mér kaldyrðin til sveitarfélaganna, tel þau raunar ómakleg. Hitt vil ég segja, að ef sveitarfélag leggur á það áherzlu að reisa sér sem veglegast elliheimili — og ég undirstrika veglegast, þá er það sízt ámalisvert. Þau elliheimili, sem ekki verður hjá komið að reisa, eiga einmitt að vera sem veglegust. Elzta kynslóðin verðskuldar það, og það hæfir bezt mannið og menningu íslenskrar þjóðar. En þetta eru sem sagt mínar persónulegu hugleiðingar, og ég endurtek að lokum, að hv. heilbr.- og félmn. er sammála um að mæla með samþykkt frv., eins og það liggur hér fyrir.

**Jón Kjartansson:** Herra forseti. Það er ekki til þess að andmæla þessari afgreiðslu eða till. hv. nefndar, að ég kvaddi mér hljóðs, en ég get ekki neitað því, að ég kann illa við þennan hátt á afgreiðslu mála. Það er upplýst hér við þessa 3. umr., að sá eini maður — landlæknirinn, — sem þessu máli er vísað til, leggur mjög eindregið á móti því, að málið nái fram að ganga. Hv. 1. landsk., frsm. n., tekur einstök atriði úr áliti landlæknis og gagnrýnir þau. Ég kann ekki við annað en nefndin gefi þingmönnum kost á að sjá þetta álit landlæknis, hún gefi út framhalds-nefndarálit, þar sem þetta álit er birt. Ég óska þess, hæstv. forseti, að umr. verði frestað og þetta verði gert.

**Frsm. (Alfreð Gíslason):** Herra forseti. Ég leit-aðist við í frásögn minni um umsögn landlæknis að geta allra atriða í þeirri umsögn, og ég tindi ekki neitt út úr. Ég held, að ég hafi tekið með öll atriðin. Það að afgreiða þetta mál hér á hinu háa Alþingi jákvætt, þótt umsögn landlæknis sé neikvæð, tel ég fyrir mitt leyti í sjálfu sér ekkert athugavert við, og við skulum minnst þess, að það eru ekki nema tvö ár síðan þessari sömu lagagrein var breytt og var breytt einróma, að ég hygg, í báðum þingdeildum gegn eindregnum ráðum landlæknis þá. Þetta er nýlegt fordæmi fyrir því, að hið háa Alþingi fer ekki alltaf að ráðum embættismanna sinna, þótt það geri það náttúrulega oft og taki alltaf meira eða minna tillit til þeirra.

Varðandi tilmæli hv. þm. um birtingu á grg.,

tel ég ekkert við að athuga og raunar rétt að verða við þeim.

**Forseti (BST):** Út af tilmælum hv. þm. V-Sk. þá er þess að geta, að hv. nefnd hefur skilað þessu máli til deildarinnar með nál. Ég get þar af leiðandi ekki krafist þess af nefndinni, að hún gefi út framhaldsnefndarálit. Aftur á móti er það á deildarinnar færi að vísa málinu aftur til nefndar, ef deildinni svo sýnist. Er það tillaga, að málinu sé aftur vísað til nefndar?

**Jón Kjartansson:** Herra forseti. Mér finnst eftir undirtektum hv. frsm., að engin þörf sé að fara að vísa málinu aftur til nefndarinnar. Hv. frsm. hefur tekið þessu mjög vel, og ég þykist vita, að ef umr. verður frestað, þá komi framhaldsnefndarálit fyrir næsta fund.

**Forseti (BST):** Ég skil þá hv. frsm. svo, að hann hafi ekki á móti því, þó að málinu sé frestað nú. Er þá umr. frestað í því trausti, að fleira heyrir frá hv. nefnd heldur en enn er orðið, og málið tekið af dagskrá.

Umr. frestað.

Á 65. fundi í Ed., 6. febr., var enn fram haldið 3. umr. um frv. (A. 125, frhn. 237). Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. samþ. með 9 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 72. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði horið frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 73. fundi í Nd., 9. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. heilbr.- og félmn., á þskj. 504, var útbýtt 11. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 55. Fræðslumyndasafn ríkisins.

Á 51. fundi í Ed., 22. jan., var útbýtt:

Fr. til l. um fræðslumyndasafn ríkisins [85. mál] (þmfrv., A. 178).

Á 52. fundi í Ed., 23. jan., var frv. tekið til 1. umr.

**Frsm. (Sigurvin Einarsson):** Herra forseti. Menntmn. þessarar hv. d. flytur frv. það um fræðslumyndasafn ríkisins á þskj. 178, sem hér er til umr.

Fr. er flutt eftir beiðni menntmrn., en megin-efni frv. kemur fram í 2. gr. þess og er í fáum

orðum það, að efna skuli til kaupa á kvikmyndum, kyrrmyndum, tækjum til sýningar á slíkum myndum og lána síðan þessar myndir skólum, félagssamtökum og fleiri aðilum, enn fremur að láta þýða eða gera íslenzkar skýringar við erlendar fræðslumyndir, útvega hljómplötur og tónbönd í þessu skyni, og fleira af þessu tagi er í þessari gr. frv.

N. hefur ekki að neinu leyti athugað þetta frv., þótt einstaka hv. nm. kunni að hafa kynnt sér það, en n. taldi rétt að verða samt við beiðni rn. að flytja frv. Einstakir nm. hafa óbundnar hendur um afstöðu til þessa máls.

Á þeim fundi, þar sem ákvörðun var tekin um flutning þessa frv., var einn nm., hv. 4. landsk., fjarverandi vegna veikinda.

Fr. samhljóða þessu var einnig flutt á síðasta þingi og var þá flutt af hv. menntmn. þessarar d. eftir beiðni menntmrn. En þetta var aðeins tveim dögum fyrir þinglok þá, eða 2. júní, svo að það frv. kom aldrei til umr. Nú er þetta mál flutt hér á ný, eins og ég sagði áðan, eftir beiðni menntmrn., og er frv. óbreytt frá því, sem það var áður.

Ég sé ekki ástæðu til á þessu stigi að fara um þetta fleiri orðum. N. mun að sjálfsögðu taka málið til meðferðar milli umr., og þar sem þetta er flutt af n., sé ég ekki ástæðu til að leggja til, að því verði vísað til n.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv.

Fr. var ekki á dagskrá tekið fram.

## 56. Lögheimili.

Á 29. fundi í Sp., 25. febr., var útbýtt frá Ed.:

Fr. til l. um lögheimili [116. mál] (þmfrv., A. 277).

Á 75. fundi í Ed., 26. febr., var frv. tekið til 1. umr.

**Frsm. (Karl Kristjánsson):** Herra forseti. Á síðasta Alþingi fluttum við hv. þm. Barð. hér í þessari hv. d. frv. til l. um breyt. á l. um útsvör. Frv. var að efni til um það að gera skýrari ákvæði en eru í gildandi lögum um það, hvar útsvar skuli lagt á gjaldþegn. Þetta frv. var m. a. byggt á því, að þjóðskrá yrði gerð fullkomin heimild um lögheimili manna. Frv. var raunar vinsamlega tekið hér í hv. d. Allir viðurkenndu nauðsyn breyt. á útsvarslögum í þá átt, sem í frv. var stefnt. Að lokum var þó frv. afgr. með rökst. dagskrá, sem heilbr.- og félmn. lagði fram, og vorum við flm. alls ekki óánægðir með þá afgreiðslu, þótt hún fæli það í sér að vísa málinu á vissan hátt til ríkisstj. Ég meira að segja var frsm. fyrir hönd n. Hin rökst. dagskrá var á þessa leið, með leyfi hestv. forseta:

„Með því að nauðsynlegt er, að lögin um útsvör verði hið allra fyrsta tekin til rækilegrar endur-

skoðunar, og þar sem frv. þetta fjallar aðeins um fá atriði þeirrar löggjafar, þótt þýðingarmikil séu að visu, þá telur d. rétt að skora á ríkisstj. að láta endurskoða útsvarslögin í heild, treystir því, að stefna frv. verði til greina tekin við þá endurskoðun, og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Fyrirv. félmrh. (HV) tók áskorun þessa, sem í dagskránni fólst, til greina og skipaði nefnd. Í henni eiga sæti Bjarni Þórðarson bæjarstjóri, Norðfirði, Björn Björnsson sýslumaður, Hvolsvelli, Hjalmar Vilhjálmsson ráðuneytisstjóri, sem er form. n., og Tómas Jónsson borgarlögmaður, sem er ritari n.

Nú liggur hér fyrir fyrsti ávöxtur af skipun þessarar n., frv. til l. um lögheimili í 15. grein-um, og það frv. felur óbeint í sér úrlausnir á þeim vanda, sem við hugðumst leysa, við hv. þm. Barð., með frv., sem ég sagði frá áðan. N. var falið að endurskoða löggjöfina um sveitarstjórnarmál í heild. En hún tekur verk sitt í áföngum, og frv. um lögheimili er fyrsti áfangi. Ég tel það vel farið, að þau lög eiga að vera grundvöllur lagasetningar um sveitarstjórnarmál í ótal atrið-um. Skýrt þarf að vera, hvar lögheimili hvers manns er, til þess að ótvírátt sé hægt fyrir menn að vita, hvar þeir eiga sveitarrétt og hvar á þeim hvílir sveitarskylda, hvar þeir t. d. eigi framfærslurétt, hvar kosningarrétt til Alþingis, hvar kosningarrétt og kjörgengi í málefnum sveita, hvar bótarétt samkv. lögum um almannatryggingar, hvar sé framtalsskylda þeirra til tekju- og eignarskatts og hvar þeir eigi að greiða opinber gjöld, þar með almannatryggingagjöld.

Rétturinn og skyldurnar ákveðast vitanlega í ýmsum lögum, en þau lög verða að geta miðað við, að lögheimili sé staðreynd. Samkv. núgildandi l. er býsna misbrestasamt um, að auðvelt sé að ákvarða, hvar lögheimili er, oft og einatt. Í þessu frv. er ýtarleg tilraun gerð til að bæta úr þessu og auðvelda þjóðskránni að ákvarða um þetta, og verði ákvörðun þjóðskrárinnar vefengd, þá að dómari hafi glögg ákvæði til þess að miða úrskurð við.

Félmrn. mæltist til þess, að heilbr.- og félmn. tæki þetta frv. til flutnings. N. varð við tilmælunum, en áður en hún ákvað það, lagði hún mikið verk í að athuga frv. Hún ræddi frv. bæði við formann n., Hjalmar Vilhjálmsson ráðuneytisstjóra, og ritara n., Tómas Jónsson borgarlögmann, en til þeirra var hægt að ná, en ekki hinna nm. Enn fremur ræddi hún frv. við Klemenz Tryggvason hagstofustjóra, því að hann hafði verið í ráðum með n. við samningu þess. Heilbr.- og félmn. gerði nokkrar breyt. á frv., sem hún telur til verulegra bóta, þó að ekki séu að visu stórvægilegar. Ég tel mig mega fullyrða, að allir þeir þrír höfundar frv., sem ég nefndi að rætt hefði verið við, hafi fallizt á breytingar n. Ég sé þess vegna ekki ástæðu til þess að gera grein fyrir þeim öllum. Þær hafa verið felldar inn í frv. Þær eru tíu talsins, eða hefðu verið í tíu liðum, ef þær hefðu verið fluttar sérstaklega. Orðalagsbreytingar eru þá meðtaldar.

Ég segi frá þessu, svo að hv. dm. viti, að nú þegar er búið að leggja allmikla vinnu í að endurskoða frv. Tvær breyt. vil ég nefna sérstaklega, af því að þær eru þýðingarmestar.

Alpt. 1958. C. (78. löggjafarþing).

Í 1. gr. er tekið fram, að enginn geti átt nema eitt lögheimili. 2. gr. segir, að þar sé lögheimili manns, sem hann eigi heimili. Svo er tilgreint, hvað sé heimili, og undantekningar frá því, að heimili teljist lögheimili, eru þar fram taldar. Síðasta mgr. 2. gr. undanskildi dvalarstað manns á athafnasvæði varnarliðsins og tók fram, að sá dvalarstaður teldist í þessu sambandi eigi heimili. Nú er staðreynd, að ýmsir menn hafa dvalizt mörg ár samfleytt við vinnu á athafnasvæði varnarliðsins og haldið þar til. Samkv. frv., eins og það kom frá höfundum þess, átti dvalarstaður á þessu svæði, sem tilheyrir þó sveitarfélögum og það fleirum en einu, að vera alger undantekning frá því að geta orðið lögheimili, og enginn, sem þar er, geta öðlazt þar sveitarrétt og fallið þar undir sveitarskyldu. Við, sem erum í heilbr.- og félmn., töldum undantekninguna ganga of langt, bættum þess vegna við mgr. síðustu setningunni, sem gefur mönnum rétt til að taka sér þarna lögheimili og gerast þá meðlimur í hlutaðeigandi sveitarfélagi. Hins vegar verður dvalarstaður á þessu svæði ekki lögheimili, nema sá, er þar dvelst, kjósi það og tilkynni, að hann fái þar lögheimili. Það er svo á hinn bóginn alls ekki óeðlilegt, að athafnasvæði varnarliðsins sé að því leyti annarrar náttúru, ef svo má að orði komast, í þessum efnum en önnur landssvæði, að þar séu menn ekki skyldaðir til að taka sér lögheimili, ef þeir ekki vilja það.

Hin breyt., sem ég tel ástæðu til þess að lýsa sem vígi á hendur heilbr.- og félmn., er í 3. gr. Sú gr. fjallar um menn, sem eiga heimili í tveim sveitarfélögum, og 2. gr. sker úr um, hvort heimilið er lögheimili. Höfundar frv. höfðu helzt hugsað sér, að þessir menn eignuðust lögheimili þar, sem aðalatvinna þeirra er og hefur verið s. l. ár eða lengur, og það teldist aðalatvinna. Er staði minnst 6 mánuði eða hefði gefið tekjur meira en  $\frac{2}{3}$  af hreinum árstekjum manna. Heilbr.- og félmn. taldi dvalartímann, er skæri úr um lögheimili, of stuttan 6 mánuði. Hún taldi, að eðlilegra væri, að um undantekningu þyrfti þá að vera að ræða, og setti inn í, að dvalartíminn 6 mánuðir og áður nefnd tekjuöflun þyrfti að hafa verið 2 s. l. ár, til þess að lögheimilisband legðist á manninn óviljugan.

Ég segi frá þessum tveim breyt., af því að þær eru um nokkuð veigamikil atriði. Heilbr.- og félmn. ber að sjálfsögðu ábyrgð á þeim og ber að svara fyrir þær, þó að höfundarnir, sem n. náði til, hafi ekki risið gegn þeim.

Að öðru leyti fer ég ekki út í einstök atriði eða einstakar gr. frv. í þessari framsögu, af því að þetta er 1. umr. málsins. Ég tel frv. mjög þýðingarmikið og nauðsynlegt, að það verði að lögum, eins og það liggur fyrir, eða með endurbótum, ef orðið gætu. Málið er vandasamt, betur sjá augu en auga, og lengi er hægt að laga, svo að vel getur verið, að frv. standi til bóta í meðferð þingsins, þó að til þess hafi verið allvel vandað. Ég legg til, að frv. verði eftir þessa umr. afgr. til 2. umr.

Frv. er flutt af n., og ég sé því ekki ástæðu til að leggja til, að því verði vísað til n. Heilbr.- og félmn. mun að sjálfsögðu telja sér skylt að hafa frv. til athugunar milli umræðna.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti. Ég fagna þessu frv. Það gerir ákaflega léttara að finna út úr, hvar menn eiga að borga sín útsvör, heldur en áður var, því að það frv., sem einu sinni var hér samþykkt, samið af þeim mæta manni, Magnúsi sál. Guðmundssyni, og Sjálfstæðinu, um lögheimili, var einskis virði og hefur lítið verið notað.

Ég er sammála frsm. um, að það muni ekki vera þörf á því að vísa frv. sérstaklega til n., sérstaklega úr því að það liggur fyrir, að n. vill athuga það milli umr. En einmitt af því að hún ætlar að gera það, langar mig til að benda á nokkur einstök atriði og biðja hana að hugsa um, hvernig þau eigi að takast eftir frv. Og ég skal taka dæmi alveg eins og þau hafa legið fyrir.

Ég skal fyrst taka hjón, sem allir menn þekkja. Þau eru bæði dín, svo að það er óhætt að taka þau núna þess vegna. Það getur komið fyrir alveg sams konar tilfelli aftur. Það er Brynleifur Tobiasson og hans kona. Eftir að þau giftust, var hann tvö ár kennari norður á Akureyri, við menntaskólann, en konan var búsett hér í Reykjavík og rak hérna verzlun. Ég finn ekki í frv., hvernig hefði átt að leggja á þau útsvar, frekar en ég fann það, þegar ég þurfti að taka um það ákvörðun.

Það hefur þrisvar sinnum komið til okkar svona tilfelli, þar sem um hjón hefur verið að ræða, annað þeirra hefur verið í allt öðru lögsagnarumdæmi eða hreppi heldur en hitt og haft þar fasta atvinnu, hitt hjónanna hefur verið á öðru landshorni og haft þar líka atvinnu, og þau ákvæði, sem hér eru um það, hvernig eigi að leggja á hjón, þegar þau eru ekki saman, ná ekki beint yfir þessi tilfelli. Þá veit ég ekki heldur, hvort þau ná almennilega yfir tilfelli, sem hér eru til líka og eitt þeirra á hverju ári endurtekur sig alltaf. Það er maður, sem býr sínu búi úti á landi, litlu búi, þar er hans kona og þar eru hans börn og þar hefur hann svolítið búhokur. Sjálfur er hann gullsmiður að mennt og er hér í Reykjavík meiri hluta ársins, mikinn meiri hluta ársins, en fer þó heim svolitinn tíma úr sumrínu og venjulega líka að haustinu, tvö tímabil. Það hefur alltaf verið lagt á hann á báðum stöðum og útsvörin bara lækkuð þannig, að heildarútsvarið væri við hæfi eftir „skala“ hér í Reykjavík. En ég sé ekki heldur, hvernig á að leggja á hann útsvör. Þetta er annað dæmi, sem ég nefni, og þau eru fleiri áþekk og þetta. Ég nefni þessi bara af því, að ég kann það kannske betur en faðirvorið, því að ég er búinn að eiga í mörg ár við að skipta útsvörum í slíkum tilfellum.

Þetta vildi ég líka biðja þá að athuga. Enn fremur vil ég geta þess, — en ég held, að það sé nú að hverfa, — að þessi ár, síðan þjóðskráin varð til á hagstofunni, hafa alltaf komið fram á hverju ári, fækkandi menn að vísu, sem finnst, en ekki hafa fundizt í ein 3—4 s. l. ár, og veit enginn, hvar þeir hafa verið, og þeir sleppa nú vist við útsvar. Þeim hafa verið áætlaðir einhverjir skattar þessi ár, sem þeir hafa verið týndir. En náttúrlega er ekki réttlátt, að þeir sleppi við útsvör, þessir menn. Ég geri ráð fyrir, að þeir muni alveg hverfa með tímanum. Þeir eru

orðnir tiltölulega mjög fáir, ég hygg tveir í vetur t. d. En það koma alltaf svona menn upp, sem hvergi hafa átt lögheimili, hvergi hafa talið sér heimili og týnt úr þjóðskránni, týnt úr mann-tali á landinu, en finnast svo einhvers staðar af einhverri tilviljun allt í einu. Útsvörin þeirra missast alveg, eins og nú er, nema það árið, sem þeir finnast, — milliárin, — en skattar eru þeim áætlaðir. Hvort það er hægt að koma einhverju inn viðvíkjandi þessum mönnum, það skal ég ekki segja, ég hef ekki gerhugað það svo, en ég hygg, að það sé erfitt.

Þá er mér ekki alveg ljóst viðvíkjandi 2. og 3. gr. Mér finnst, að það geti orðið kannske dálítill árekstur á milli þeirra, en það kann að vera, að ég sé ekki búinn að kryfja málið nóg til mergjar. 2. gr. tekur fram, eins og frsm. tók fram, því að það er frá þeim komið, um dvalarstað vegna árstíðabundinnar atvinnu, svo sem vetrarvertíðarvinnu, kaupamennsku, vetrarvistar og annarrar vetrardvalar vegna atvinnu, enda hverfi maðurinn til lögheimilis síns að slíkri dvöl lokinni. Þessir menn eiga að vera undanþegnir útsvari á þessum dvalarheimilum, sem þeir dveljast á. Á þetta að vera aðalreglan. En svo kemur í 3. gr.: Ef þeir 2 s. l. ár hafa dvalizt í 6 mánuði á sama stað eða haft þaðan ½ hluta af hreinu tekjunum, þá eiga þeir að falla undir lögheimili þar og hafa útsvar þar. — Ég er ekki viss um, nema það geti orðið hálfgerður árekstur um þetta. Það eru menn, sem reglulega koma t. d. hingað til Reykjavíkur og eru hér langdvölum á árinu. Mér skilst, að eftir 2. gr. ættu þeir eiginlega alltaf að sleppa. En eftir 3. gr. ættu þeir að teljast hér í Reykjavík, ef þeir hafa 2 ár verið hér í 6 mánuði eða haft hér ½ hluta teknanna, þá ætti lögheimilið að vera hér. Ég er nefnilega ekki alveg viss um, hvort heldur á að ráða af þessu tvennu, og er ekki viss um, nema það þurfi að vera eitthvað skýrara. Það kann vel að vera, að þegar maður kryfur þetta til mergjar betur, þá komi í ljós, að reglan í 3. gr. eigi þá að ráða.

Úr því að n. ætlar að taka þetta til athugunar aftur, þá vildi ég biðja hana að athuga þessi atriði, sem ég hef minnst á, hvort ekki sé hægt að taka skýrara fram um þau en nú er gert í frv.

**Jón Kjartansson:** Herra forseti. Ég tek undir þau orð síðasta ræðumanns, að það ber að fagna því, að þetta frv. er fram komið. Það er, eins og frsm. tók fram, víða í löggjöf lögheimili áskilið, með ýmsum réttindum og skyldum, en hvergi skilgreint, svo að við verði unað, hvað telst lögheimili. Úr þessu er brýn þörf að bæta. Þetta frv. gerir tilraun til þess, og ég tel það vel farið.

Ég hef fljótlega lesið þetta frv. yfir, en mér sýnist, að það sé nokkuð vel frá því gengið. Hins vegar er mér ljóst, að það er mjög vandasamt að setja löggjöf um þetta efni. Ég teldi því nauðsynlegt, áður en málið fer út úr deildinni, að það verði athugað betur af fræðimönnum. Legg ég því til, að það verði sent til umsagnar lagadeild háskólans og stjórn Lögmannafélags Íslands milli umræðna. Ég vildi vænta þess, að hv. nefnd sjái sér fært að gera þetta, því að ég tel mikils varðandi, að þannig sé gengið frá þessu máli, að það verði ekki síðar meir mörg vafaatriði um þetta

efni. Ég vil vænta þess, að hv. n. sjái sér fært að senda málið þessum aðilum, sem ég nefndi.

**Frsm. (Karl Kristjánsson):** Herra forseti. 1. þm. N-M. varpaði fram fæinum aths., og fólst í þeim á vissan hátt spurning til nefndarinnar, sem flytur frv., um þau atriði, sem hann gerði athugasemdir við. Hann minntist á dæmi, raunverulegt, sem hann tiltók, hjón, sem dvöldust sitt á hvorum stað, og kvaðst ekki hafa fundið skýr ákvæði um það, hvernig útsvar skyldi á þau leggja, þegar svo stæði á. Nú er það svo, að þessi lög um lögheimili eru ekki lög um útsvör, þó að þau hins vegar eigi að vera grundvöllur fyrir löggjöf um útsvör.

7. gr. kveður skýrt á um það, hvar skuli talið heimili hjóna, og með leyfi hæstv. forseta, þá ætla ég að lesa hérna úr þeirri grein:

„Hjón eiga sama lögheimili. Hafi þau sitt heimilið hvort samkvæmt 2. gr., skal lögheimili þeirra vera hjá því hjónanna, sem hefur börn þeirra hjá sér. Ef börn þeirra eru hjá báðum hjónanna eða þau eru barnlaus, skulu þau sjálf ákveða, á hvorum staðnum lögheimili þeirra skuli vera, ella ákveður þjóðskráin, á hvoru heimilinu telja skuli lögheimili þeirra.“

Nú er skýrt, að það dæmi, sem hv. þm. nefndi, var þannig, að þessi hjón, tilteknu, hefðu þurft að eiga lögheimili á sama stað, en hefðu ekki getað átt það á tveim stöðum, eins og þau munu hafa átt, en þau hefðu fengið að ákvarða um það sjálf, á hvorum staðnum þau hefðu viljað telja sér lögheimili. Hitt er svo útsvarslaganna að taka fram um það, hvernig útsvar skuli á lagt, þegar svona stendur á, að hjón eru með atvinnu sína á tveim stöðum. Ég held þess vegna, að í þessum lögum verði ekki skýrari ákvæði sett til hjálpar þeim, sem setja lög um útsvör og eiga að framkvæma þau, heldur en þarna eru, og það hefði fengist þarna grundvöllur fyrir ákvörðuninni að því er hið tiltekna dæmi snertir.

Þá minntist hv. 1. þm. N-M. á mann, sem býr litlu búi úti á landi, en vinnur mikinn hluta í Reykjavík, og tiltók, að um það væru dæmi.

Ég býst við, að það verði fyrst og fremst að ákvarðast eftir 2. gr., hvort vinna hans heyrir undir undantekningarnar, sem þar eru. Í öðru lagi kæmi svo til greina, ef hann er giftur, hvort hann ætti að hafa lögheimili úti í sveitinni eða í Reykjavík, hvort hjónin mundu heldur kjósa sér. Ef hann er giftur, þá hugsa ég, að hann mundi heldur kjósa sér heimilið þar, sem hann hefur búskapinn. Í þriðja lagi gætu komið til greina ákvæði 3. gr., sem tiltaka, hvað mikinn hluta atvinnu maður getur haft á einhverjum stað án þess að verða heimilisfastur.

Ég held þess vegna, að í frv. sé í raun og veru undirstaða fyrir útsvarslöggjöfina til þess að greiða úr þeim vanda, sem þarna er á, eins og nú standa sakir.

Þá minntist hv. 1. þm. N-M. á týndu mennina, mennina, sem hvergi hafa dvalarstað, svo að heimili geti talizt. Það er líka gert ráð fyrir þessu í lögnum, þessum fyrirbærum, þó að hins vegar muni þeim mjög fækka, eftir því sem fullkomnari verður þjóðskráin og skráning sam-

kvæmt henni, og það er einmitt 6. gr., sem þarna fjallar um. Hún hljóðar þannig, með leyfi forseta:

„Nú verður eigi skorið úr um lögheimili manns samkvæmt ákvæðum 2.—5. gr. laga þessara, og skal hann þá eiga lögheimili í því sveitarfélagi, þar sem hann hefur síðast haft þriggja mánaða samfellda dvöl, sem fellur ekki undir 3. og 4. mgr. 2. gr.“

Þarna er ákvæði um mennina, sem hafa verið týndir frá manntölunum. Um það má náttúrlega deila, hvort þetta er rétt að farið, að skrá þá til heimilis þar, sem þeir hafa verið þrjá mánuði samfelld síðast, eða eitthvað annað mætti hafa til viðmiðunar. En tíminn þarf að vera stuttur í sambandi við þessa menn, sem bindur þá, vegna þess að þeir eru yfirleitt menn á faraldsfæti og það getur orðið erfitt að elta uppi heimilisstað, ef miðað væri við langan tíma.

Þá sagði hv. 1. þm. N-M., að hann hefði ekki fullkomlega áttað sig á því, hvort sambandið væri og hve nákvæmt og vel gert á milli 2. gr., sem ákveður, að þar sé lögheimili manns, sem hann hefur heimili, og tiltukur svo, hvað sé heimili, og 3. gr., sem fjallar um það að ákveða mönnum heimili eftir því, hvað þeir hafa unnið lengi og haft miklar tekjur upp.

Þeir, sem sömdu frv., og það eru lögfræðingar, töldu, að það lægi skýrt fyrir, að aðalreglan ætti að vera samkv. 2. gr. og undir hana mundu flestir falla, en þeir, sem ekki féllu undir hana, kæmu svo til greina samkv. 3. gr. og hún ætti að gilda um þá.

Hv. þm. V-Sk. fór vinsamlegum orðum um frv. og þá nauðsyn, sem væri á að setja slíka löggjöf, gerði hins vegar engar sérstakar aths. við frv. á þessu stigi, en benti á, að hann teldi áskilegt, að n., sem hefur málið til meðferðar, sendi það til umsagnar tveimur aðilum, sem hann tiltók, lagadeild háskólans og stjórn Lögmannafélags Íslands. Ég vil lýsa því yfir, að n. að sjálfsögðu tekur þessa bendingu til athugunar, enda hafði það komið til umr. í n., ef hún færi með málið, en ekki einhver önnur nefnd, að senda það þá til umsagnar einhverjum aðilum.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 12 slj. atkv.

Á 98. fundi í Ed., 10. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 277, 341).

**Frsm. (Karl Kristjánsson):** Herra forseti. Ég gerði við 1. umr. nokkra grein fyrir þessu frv., og frv. fylgir ýtarleg grg., sem hv. þdm. hafa án efa lesið. Ég mun því ekki hafa langa framsögu nú.

Heilbr.- og félmn. sendi þrem aðilum frv. til umsagnar, Sambandi ísl. sveitarfélaga, Lögmannafélags Íslands og lagadeild háskólans. Stjórn Sambands ísl. sveitarfélaga svaraði fyrir sambandið og mælir með frv. Lögmannafélags svaraði einnig eða stjórn þess. Svörin frá þeirri stjórn eru á þessa leið:

„Stjórn Lögmannafélags Íslands hefur athugað

frv. það til laga um lögheimili, sem henni barst til umsagnar frá yður með bréfi, dags. 26. f. m. Stjórn félagsins telur frv. til bóta, en leggur til, að gerð verði breyting á 14. gr. samkvæmt meðfylgjandi skjali.“

Þetta meðfylgjandi skjali er á þessa leið:

„14. gr. Á eftir 2. mgr. komi ný málsgrein, svo hljóðandi:

Nú velta úrslit einkamáls á lögheimili manns samkvæmt lögum þessum, og er þá aðilum þess máls heimilt að leita úrskurðar um lögheimilið, sbr. 2. mgr. — 3. mgr. verði 4. mgr.

Skýring: Íðulega kemur fyrir í einkamálum út af vistgjöldum á elliheimilum eða sjúkrahúsum, að málum verður eigi lokið, þar sem ágreiningur er um lögheimili þess, er vistgjöldin ber að greiða. Sveitarfélög munu hafa komið sér hjá að beiðast úrskurðar, og hafa því mál þessarar tegundar oft tekið allt of langan tíma og jafnvel ekki verið lokið. Nauðsyn er því, að aðilar einkamálsins hafi heimild til þess að beiðast úrskurðar.“

Heilbr.- og félmn. hefur fallist á brtt. stjórnar Lögmannafélagsins og leggur hana fram á þskj. 341, ofur lítið heflaða að því er framsetningu snertir. Verði hún samþykkt, er greinin gerð ótvíræðari um einkamálaréttinn.

Lagadeild háskólans hefur ekki sent álit sitt á frv. Hins vegar hef ég spurnir af því, að athugun hefur farið fram á frv. á hennar vegum. Hygg ég, að lagadeildin væri búin að senda athugasemdir, ef hún hefði talið frv. verulega gallað. Heilbr.- og félmn. taldi ekki fært að biða lengur eftir umsögn lagadeildarinnar, af því að mikilsvert er, að þetta Alþingi geti afgreitt frv., svo að það verði að lögum. Gildandi löggjöf um heimilisfang er orðin svo úrelt og er svo ófullkomin, að mikilsvert er að fá nýja löggjöf, en tími þingsins er nú, eftir því sem ætla má, orðinn stuttur til afgreiðslu mála. Þó ætti enn ekki að vera orðið um seinan fyrir þingið að ætla sér að setja lögín, ef vilji um það er fyrir hendi hjá þingmönnum.

Ég ætla svo með nokkrum orðum að stikla á stóru um einstakar greinar frv.

Í 1. gr. frv. er svo fyrir mælt, að allir, sem í landinu dveljast tiltekinn tíma eða við atvinnu, verði að eiga lögheimili, en enginn megi eiga nema eitt lögheimili. Áður hefur viðgengizt, að menn hafa átt lögheimili í fleiri en einum stað samtímis, og það hefur oft valdið miklum vandræðum.

Í 2. gr. er svo ákveðið, að þar sé lögheimili manns, sem hann á heimili, og gerð grein fyrir því, hvað sé heimili. Jafnframt eru þar upp taldar undantekningar frá því, að dvalarstaður teljist heimili. Er með undantekningunum leitast við að gera hæfilega rúmt um menn til þess að leita atvinnu um stundarsakir utan lögheimilissveitar, án þess að lögheimilið flytjist þar með, ef þeir vilja ekki skipta um lögheimili. Það er prentvilla í 2. gr. frv., og ég bið hv. þm. að leiðrétta hana. Þar stendur í 4. lfnu 3. mgr. orðið „kaupmennsku“, en á að vera „kaupamennsku“. Þetta verður að sjálfsgöðu leiðrétt í prentun. (Gripið fram í: Hvaða grein?) Það er í 2. gr., 3.

mgr., 4. lfnu. Það vantar þar einn staf, a, inn í, en efnislega stentz ekki orðið í því sambandi, sem það er, nema eins og það á að vera.

3. gr. frv. er um menn, sem hafa heimili á tveim eða fleiri stöðum samtímis og 2. gr. sker ekki úr um, á hvaða stað skuli vera þeirra lögheimili.

4. gr. er um menn, sem hvergi eru til heimilis, þ. e. ákvörðun um, í hvaða sveitarfélagi þeir skulu eiga lögheimili, en það er þar, sem þeir stunda atvinnu að staðaldri.

5. og 6. gr. eru um sama efni í öðrum tilbrigðum.

7. gr. er um lögheimili hjóna í ýmsum tilbrigðum.

8. gr. er um lögheimili barna innan 16 ára eða þangað til þau eru sjálfráð.

9. gr. er um lögheimili eldri barna, sem ekki eiga sjálfstæð heimili.

10. gr. er um lögheimili Íslendinga, sem dveljast erlendis.

11. gr. er um, að timabundin trúnaðarstörf í þágu ríkisins breyti engu um lögheimili alþingismanna eða ráðherra.

12. gr. er um gildi aðsetursskiptatilkynninga í sambandi við þessi lög.

13. gr. er um, að þjóðskráin skuli árlega gerð sem íbúaskrá fyrir hvert sveitarfélag um þá einstaklinga, sem þar eiga lögheimili.

14. gr. er um það, að dómarrar skeri úr ágreiningi samkv. lögum þessum, ef ekki leysist án þess, og hæstiréttur skeri endanlega úr um lögheimili, þ. e. að til hans megi áfrýja ágreiningi.

15. gr. er um gildistöku l. og niðurfellingu núgildandi laga um heimilisfang.

Ég hef aðeins nefnt greinarnar og aðalefni þeirra, til þess að minna á það nú við 2. umr., hvert innihald greinanna er. Tilgangur l. er að gera sem skýrast, hvar lögheimili manns er, koma í veg fyrir, að menn séu lögheimilislausir, láta menn vera frjálsa að því að ákveða sér lögheimili eftir reglum, sem heimila þó ekki, að það frelsi veiti mönnum rétt til að smeygja sér undan eðlilegum skyldum við heimilis- og atvinnusveit sína. Þjóðskránni er ætlað undir venjulegum kringumstæðum að gera grein fyrir lögheimilum fólksins í landinu. En þeir, sem telja hennar skráningu ekki rétta, geta skotið ágreiningi til dómstóla.

Enginn vafi er á því, að með frv. er stefnt til betri skipunar en nú er á um heimilisfesti. Er það sveitarfélögum ekki sízt mjög mikilsvert, en einstaklingum auðvitað líka. Það þarf að vera skýrt, hvar hver maður á lögheimili, svo að vafalaust sé, hvar sveitarréttur og sveitarskyldur hans eru.

Heilbr.- og félmn. hefur athugað frv. allræki-lega fyrir sitt leyti. Hún mælir með því, að þessi hv. d. samþykki það, með þeirri breyt. þó, sem felst í till. á þskj. 341, en með samþykkt þeirrar brtt. er strokinn af þræðinum sá eini hnökri, sem stjórn Lögmannafélagsins virðist hafa fundið við sína áþreifingu, eins og ég gat um áðan.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa mín orð fleiri við þessa umræðu, nema þá aths. komi fram. Heilbr.- og félmn. leggur einróma til, að frv.

verði samþykkt með þeirri einu breytingu, eins og ég tók fram, sem er á hinu sérstaka þingskjali.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

2.—13. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Brtt. 341 samþ. með 14 shlj. atkv.

14. gr., svo breytt, samþ. með 12 shlj. atkv.

15. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 99. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 3. umr. (A. 366).

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 106. fundi í Nd., 13. apríl, var frv. útbýtt frá Ed., eins og það var samþ. við 2. umr. þar (A. 366).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 18 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framar.

